

Wijdscheut

NOORD EN ZUID.

Taalkundig Tijdschrift

VOOR DE BEIDE NEDERLANDEN,
TEN BEHOEVE VAN ONDERWIJZERS,

VOORAL VAN HEN, DIE ZICH
VOOR EENIG EXAMEN VOORBEREIDEN,

ONDER REDACTIE VAN

J. H. DE BEER,

met medewerking en steun van

HOOFDLEERAREN, LEERAREN EN ONDERWIJZERS

IN DE BEIDE RIJKEN.

De Taalwetten zijn, even als de Landwetten,
van achteren **te vinden**, en niet te maken.

F. AMBERG TEN KATE.

De ziel van een volk is zijn taal!

SCHAEPMAN.

Vierde Jaargang

TE BRUGGE bij
BLANKENBERGSE.

TE GENT bij
W. Rogghé, (J. Vnylsteke)
Kalanderberg 43.

1881.

NOORD EN ZUID.

TAALKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR DE BEIDE NEDERLANDEN.

NOORD EN ZUID.

Taalkundig Tijdschrift

VOOR DE BEIDE NEDERLANDEN,
TEN BEHOEVE VAN ONDERWIJZERS,

VOORAL VAN HEN, DIE ZICH

VOOR EENIG EXAMEN VOORBEREIDEN,

ONDER REDACTIE VAN

J. H. DE BEER,

met medewerking en steun van

HOOGLEERAREN, LEERAREN EN ONDERWIJZERS

IN DE BEIDE RIJKEN.

De Taelwetten zijn, even als de Landwetten,
van achteren **te vinden**, en niet te maken.

LAMBERT TEN KATE.

De ziel van een volk is zijn taal!

SCHAEPMAN.

Vierde Jaargang.

TE CULEMBORG bij
BLOM & OLIVIERSE.

TE GENT bij
W. Rogghé, (J. Vuylsteke)
Kalanderberg 13.

1881.

Inhoud van Noord en Zuid, 4de Jaargang.

	Bladz.
DR. J. BECKERING VINCKERS, Amphibiën in 't woordenrijk	1
T. H. DE BEER, Eenheid van taal	15
T. VAN LINGEN, Woordfamiliën (Bidden)	37
R., Vraag en Antwoord	50
J. A. M. MENSINGA, Lief.	51
DR. J. H. GALLÉE, Eene nieuwe Gotische Spraakkunst	53
DR. JOHS. VAN VLOTEN, Zede.	56
„ Delfsche of Delftsche?	56
X., Examen M. O. in 't Nederlandsch	57
L. Q. U., Een paar opmerkingen	62
Boek a a n k o n d i g i n g e n. DR. GEORG. PENON, <i>Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde</i> ; J. v. VLOTEN, <i>Nederlandsch Dicht en Ondicht</i> ; J. v. VLOTEN, <i>Keur uit Nederlandsch Dicht en Ondicht</i>	63
T. VAN LINGEN, Woordfamiliën. (Binden)	65
Kreeft- en Kettingdicht	74
POL DE MONT, Vijftig jaren Vlaamsche Poëzie	75
J. BECKERING VINCKERS, Palinode	90
LAMBERT DÉLY, Foeteren.	91
J. E. TER GOUW, Wispelturig. — Ongedurig	93
K. J. VAN DEN BUSSCHE, Het Nederlandsch in Amerika	94
Zesentwintig namen voor „een borreltje”	100
T. H. DE BEER, Huibert en Klaartje van B. Ter Haar	101
J. E. TER GOUW, Hij is van Lotje getikt.	106
„ „ Vierschaar	107
„ „ Het brandt als een lier	108
„ „ Woord- en zinsverklaring (Antwoorden op vragen)	109
DR. W. L. VAN HELTEN, Harre en Warmoes	112
BATAVUS, Enkele etymologieën	113
DR. W. L. VAN HELTEN, Een traditioneele fout	116
v. L. Beantwoording van eenige vragen	117
J. E. TER GOUW, Zinsverklaring.	120
G. Op 't Eksterlaar.	120
Spreekwoorden	121
Vlaamsch banket uit de zestiende eeuw	122

	Bladz.
G. A. VORSTERMAN VAN OYEN, Aanteekeningen op de Woordenlijst geput uit „Een Vlaamsche jongen”	123
Dahlia	125
BOEKAANKONDIGINGEN. Y. Ykema, <i>Spreken, schrijven, lezen</i> . 1. 2. — A. G. E. Hoyer, <i>Beeldengalerij</i> . — Gouverneur's <i>Nieuw Fabelboek</i> . — Douwes, Renssen en Van der Veen, <i>De kleine Wekker</i>	126
DR. J. BECKERING VINCKERS, Amphibiën in 't Woordenrijk II	129
TRAUTTWEIN VAN BELLE, Een blik op de tegenwoordige Belgische literatuur (met aanteekeningen)	145
J. E. TER GOUW, Zinnen met „t zij” of „het zij”	159
Verkeerde benamingen	160
T. VAN LINGEN, Een Grammaticsch allegaartje	161
M. J. KOENEN, Over Ontleding en over een paar definitiën	168
J. E. TER GOUW, Met molentjes loopen	175
X. Een haspel in eene flesch	176
TH. KUIJPER, Aanteekeningen bij de „Lijst van Zaausche woorden”	177
A. F. STOLK, Snorrepijperij	180
„ „ Rabaut	181
BATAVUS, Pallure	182
J. BOONSTRA, Samengestelde woorden	183
H-l, Kleinigheden op het gebied der Taalkunde	185
L. Zinsverklaring	186
X. Karabies	188
T. v. L., Aanteekeningen	188
J. KOUSEMAKER Pz., Opmerkingen bij de Woordenlijst uit „Een Vlaamsche jongen”	190
BOEKAANKONDIGINGEN. <i>Vlaamsch Letterkundig Album</i> ; M. Diels, <i>Klassikale Taal- en Stijloefeningen</i> ; Wazenaar, <i>Langs ruwe Paden</i>)	191
TH. KUYPER, Een en ander over voegwoorden en afhankelijke zinnen.	193
J. E. TER GOUW, Vrijpostig, riposter	197
W. H. B., Opmerkingen	198
J. E. TER GOUW, Knapzak, Weizak	198
TH. KUYPER, Hoofdzinnen, enz.	199
G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, Luiwagen	201
JAN BROUWER, Hoofdzin of Bijzin	202
A—R, Een nieuw woord	203
J. E. TER GOUW, Zinsverklaring	204
„ „ Zeebarich; Drie h's	206
J. KOUSEMAKER Pz., Spreek- en schrijftaal	207
PROF. DR. P. J. COSIJN, Wat polemiek.	210
„ „ Langzaam, lang en lengen	213
„ „ Gering	216
„ „ Waden	218
„ „ Belijden	220
„ „ Een paar vragen	222
DR. J. BECKERING VINCKERS, Eene sati (y? u?) rische geschiedenis	223
Eene Intreerede	231
L., Vragen beantwoord	232
B, Om	235
WAZENAAR, Aanteekeningen	236
v. L., Beantwoording van eenige vragen	240

	Bladz.
B., Meerder	242
v. L., Woordverklaring naar aanleiding van vragen	243
Navorschingen	246
DR. W. L. VAN HELTEN, Eene drukfout in „Vondel's Taal”.	250
TH. KUYPER en V. L., Beslagen ten (ijs of eisch) komen)	251
PROF. DR. B. SYMONS, Eenige opmerkingen naar aanleiding van Dr. J. Beckering Vinckers, Taal- en Taalstudie, II 448-469	252
B. Opvoeren	256
DR. W. L. VAN HELTEN, Eene schuldbelijdenis en eene verdediging.	257
B., Vorm, persoon, regel	261
G. A. VORSTERMAN VAN OLIEN, Sprokkelmaand (met naschrift).	262
B., Op het gebied van	265
A. AARSEN, Veluwsch (Uddelsch) taaleigen	266
J. E. TER GOUW, De kerk van ongekorven hout	273
„ „ „ Zeven Examens	279
„ „ „ spek-haelders	296
Schrijven volgens de spraakleer met bijschrift	297
PROF. DR. P. J. COSIJN, Lustusams	298
K. M. POL DE MONT, Eene korte toetsing van Trautwein von Belle's „Een blik op de Belgische literatuur”.	299
* De kroon op het werk zetten	302
G. A. VORSTERMAN VAN OLIEN, Eene tegenbedenking (-laar) met bijschrift	303
* Polka	305
L., Antwoorden op vragen aangaande Potgieter's gedichten	306
L., Beantwoorde vragen	307
B., O en U met naschrift van G.	308
Uit „De Vlaamsche wacht”	309
d. B., Gelegenheidsgedichten	311
VAN VLOTEN, Ter verantwoording, met antwoord van P. J. COSIJN	312
* Aanteekeningen	313
Boekbeoordeelingen. COSIJN, Altwestsächs. Gramm.; DOORENBOS, Von- del's Meesterstukken; VELDERMAN, Nederl. klassieken; MOLTZER, Star- ter's tooneelspelen; SYMONS, Jacob Grimm	314
R. BOONSTRA, Nalezing op Bredero's Moortje	321
Op het gebied van	325
T. VAN LINGEN, Woordfamiliën (Bieden)	326
R. BOONSTRA, Bragen, bregen, brein	340
J. KOUSEMAKER Pz., Klankwijziging	341
L. Meerder	342
DR. J. BECKERING VINCKERS, Eenige apostillen enz.	343
P. WESTRA, Korthed van uitdrukking	350
Chineesch-Nederlandsch	352
T. v. L., Woordverklaring en eene vraag	353
* Op haren en snaren zetten	355
Woordenlijst met verklaring	356
* Zulk en zoo	360
J. E. TER GOUW, Examenwerk	361
L. Uit een tijdschrift voor onderwijzers	368
T. VAN LINGEN, Beantwoording van vragen	369
L. Eene vraag	372
T. VAN LINGEN, Opmerking	374
„ „ Bidden — bed	375

	Bladz.
L., Moetkeurs en nog wat	376
Nederduitsch officieel schier-Hollandsch.	378
J. KOUSEMAKER Pz., Losse opmerkingen	379
ARTHUR CORNETTE, Uit een brief.	380
Boekbeoordeelingen. M. J. KOENEN, Het nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicter-oefeningen; N. BROUWER, Taalonderwijs, Handlei- ding met oefeningen voor de lagere school.	381

REGISTER

van de voornaamste zaken, welke in den Vierden Jaargang
van „Noord en Zuid” werden behandeld en niet
in den Inhoud zijn vermeld.

	Bladz.
Bij (Verschillende beteekenissen van 't woordje —)	366, 367
Daarom (Verschillende beteekenissen van 't woord —)	367, 368
Exceptieve partikels (behalve, uitgezonderd, uitgenomen, alla, alja, praeter, âno, âne, ūtan, utan, uden, newan, niwan, auszer, but, than, bŭta, bŭtan)	1—14, 129—144
G en J (Overgang van g in j)	340
Ge (De beteekenis van 't voorvoegsel —)	164, 165
Hoofdzin (Bepaling van een —)	171, 173, 175, 199—201
Hoofdzin of bijzin?	50, 202
Hoofdzin en hoofdedachte.	50, 202
Lidwoord (Naam van 't —)	163
Lief (Zin en gebruik van 't woord —)	51, 52
Klinkers (Onduidelijke —)	161, 162
Nederlandsch en Vlaamsch (Verschil tusschen —)	15—19, 36
Samengestelde zin (Bepaling van een sam. zin)	171, 172
Stof (Verschillende beteekenissen van 't woord —)	289, 290
Synoniemen:	
Aanbidden, aanroepen, aankrijten, aanschreien	42, 43
Achteloos, onachtzaam	363
Afbidden, afrabbelen, aframmelen, afraffelen, afroffelen, afprevelen	43, 44
Band, boei, keten, kluister, ketting	69
Banier, standaard, vaau, vaandel	70, 71
Bast, schors	74
Bed, leger, koets	48, 49
Bedelen, smeeken, vleien, fleemen, flikflooiën, pluimstrijken, liefkoozen	45, 46
Bende, aanhang, partij, factie, rot	70
Beul, henker, scherprechter	339
Bieden, een bod doen, dingen	328
Binden, hechten, knoopen, snoeren	65, 66
Bond, genootschap, gezelschap, maatschappij, vereeniging	71
Bondig, beknopt, kort	73
Bundel, bos, pak, rist	72, 73
Dewijl, omdat	372
Doodelijk, doodsch	362
Gebied, beheer, bestuur, bewind, heerschappij, regeering	335
Gebod, bevel, last, opdracht, order, voorschrift	333
Ontbinden, ontslaan, ontheffen	67, 68
Ontbinden, verbreken, vernietigen, oplossen	68
Ontbonden worden, sterven, overlijden, verscheiden, ontslapen, bezwijken, vergaan, omkomen, sneven, sneuvelen, het leven laten, den geest geven	68
Overbodig, overtollig, overdadig	338
Peilloos, onpeilbaar	288, 289
Strijden, zich verdedigen, weerstaan, het hoofd bieden	328
Tegenzin, weezin, afkeer	364
Verbinden, samenvoegen, vereenigen	69
Verbond, verdrag, overeenkomst, afspraak, vrede	72
Verleenen, geven, verschaffen, bewijzen	329
Verzen (Verklaring van —)	186, 279—296, 353, 361
Vlaamsche woorden (Gallicismen, Germanismen, Archaïsmen, Barbarismen)	15—36
Voegwoorden	193—197
Voor (verschillende beteekenissen van 't woord —)	364, 365
Voorzetsel (Bepaling van een —)	162, 163
Zinnen (Afhankelijke —)	193—197
Zinsontleding	50, 168—170

REGISTER

van Woorden en Uitdrukkingen, die in den Vierden Jaargang van
„Noord en Zuid” besproken, verklaard of afgeleid werden.

A.					
	Bladz.				Bladz.
Aak	370	Amorij			39
Aanbeden, anebeden (Mid. Ned.)	43	Anähnlichung			232
Aanbidden	42, 43	Ane (Midd. Hoogd.)			6
Aanbieden	330	Ander			284, 285
Aanbieding	333	áno (oud Hoogd.)			6
Aanbinden	66	Armzalig			371
Aanbod	333	Arren (in — moede)			370
Aanhang	70	Arreslede			370
Aanhechten	66	Assimilatie			232
Aanknoopen	66	Auctie			12
Aankrijten	42	Auszer (Hoogd.)			7
Aanroepen	42	Ave Maria			39
Aanschreien	42	Avontuur			371
Aansnoeren	66	Azuur			371
Aanspreken	40, 41, 42				
Aanspreker	41, 42	B.			
Aanzoek (een—doen)	40	Baai			114
Aap	203	Baanderheer			71
Aapie	203	Baloorig			357
Achteloos	263	Band			65, 69
Achting	337	Bandelier			69
Adder	370	Bandelotten			69
Aeloud	243	Bander			69
Afbidden	43	Banderdeur			69
Afbinden	67	Bandrekel			69
Affuit	307	Banier			70
Afkeer	364	Banjerheer			71
Afmatten	118	Bankert			114
Afprevelen	43	Banket			113
Afrabbelen	43	Banqueter			113
Afraffelen	43	Bast			73, 74
Aframmelen	43	Bestaard			113, 114
Afroffelen	43	Bed			37, 48—50, 188, 375
Aftroonen	307	Bede			44, 48, 188
Alja (Gothisch)	4, 129	Bedel			44
Alla (Grieksch)	4, 129	Bedelen			45
Aloud	243	Bedelorden			47
Ambacht	356	Bedja			37
Ambt	356	Beduiden			356
Amechtig	356	Bef			356

	Bladz.		Bladz.
Begrijpen	356	Corona	302
Behalve 2, 12, 13, 139—	141	Crosta (Italiaansch)	244
Beheer	335	Crusta (Latijnsch)	244
Beknopt	73		
Bekrompen	243	D.	
Belagen	234	Daarom	367
Beletten	62	Dagen 118, 283, 284	
Belijden 220, 221		Dagdingen 118, 234	
Beloven	72	Dahlia	125
Ben	70	Dan 136, 137	
Bende	70	Das	356
Benevens	3	Delfshaven	56
Beramen	307	Delftsche of Delfsche?	56
Bescheiden	240	Delfzijl	56
Beschuit	114	Delftsch orakel	281
Bestuur	335	Desalniettemin	245
Bevel	333	Desondanks	235
Beul	338	Dewijl	372
Bewind	335	Died	356
Bezwijken	68	Dierkunde	313
Bid	37	Dimanche (Fransch)	264
Bidden 37—40, 189, 375		Ding 234, 356	
Bidder 39, 41		Dingen	328
Bieden 326, 327		Dirk	356
Bij (voorzetsel)	366	Dobbry	306
Bijstaan.	330	Doodelijk	362
Binden	65	Doodsch	362
Bindsel	69	Doodverven 241, 242	
Bint	70	Doorluchtig	244
Blaashalk	222	Drol	124
Bleszene, bletziene (Friesch)	13	Drolschorte	124
Bod 327, 333		Dwarsverband	70
Bod (een — doen)	328	Duel (Amerikaansch-)	160
Bode	336	Duerigh	93
Boei	69		
Bond	71	E.	
Bondig	73	Eác (Angels.)	12
Boodschap	337	Echtebed	49
Boon	306	Edict	334
Boord	356	Eenvouds Godspraak	186
Bos	72	Eenwijch 141, 233	
Bottels	123	Eerbied	337
Bragen	340	Eerbiedigheid	337
Brand 141, 249		EGge	338
Brandzindelijk	249	Eisch of ijs (in: beslagen ten — komen) 118, 251	
Breidel	242	Eischen 41, 189	
Brein	340	Eksterlaar	120
Bregen	340	Elders	4
Brief	356	Ellende 4, 356	
Bronie	141	Èr	138
Bruid	354	Erg	370
Bruiloft	307	Eunjers	275
Buiten	356	Excepting (Engelsch)	11
Bul	114		
Bundel	72	F.	
But (Engelsch)	8	Factie	70
Bûta (Friesch)	13	Fahl	7
Bûtan (Angels.) 13, 8		Fidibus	247
		Firen (Angels.)	107
C.		Fleemen	45
Caeluwaart	355	Flikflooiën	45
Clara	294		
Claudyt	355		
Cocu	307		

	Bladz.		Bladz.
Floers	115	Harre	112, 211, 212
Foeteren	91	Haspel (een — in een flesch)	176
Fooi	116	Havenen	357
Foudre	91	Healf (Angels.)	141
Foutre	91	Hechten	65
G.			
Gansbloemen	123	Heernesse	309
Gave Gods	310	Heerschappij	335
Ge (voorvoegsel)	164, 165	Heetbier	14
Gebed	47	Heim	250
Gebedel	46	Heischen	189
Gebied	333, 334	Helpen	329
Gebied (op het — van)	265, 325	Hemisfeer	118
Gebieden	330	Hendrik	298
Gebod	333	Henker	339
Geduld	165	Herbinden	67
Gedurig	93	Herre	112, 211
Gedrocht	356	Hetzij	159, 196
Geeren	293	Heug en meug	323
Geest	293	Heusch	357
Geestig	293	Hoer	62
Gelaat	357	Hoogachting	337
Gelag	357	Hoorndrager	307
Geluid	165	Hortensia	125
Gemaat	71, 164	Houden (ten goede —)	234
Gemoed	165	Hulde	329, 357
Gemoeten	164	Hulp	328, 329
Genesen	256	Huse (huis)	377
Genet	306	I.	
Genootschap	71	Ijselijk	357
Gering	217	Inbinden	67
Gerrit	293	Inkluis	307
Gesinde	164	Insgelijks	357
Gespuis	357	J.	
Get (bij —)	112	Jaak, jaas, jaat, enz. (als vari-	
Gewag	234	anten van ja)	380
Gewagen	234	K.	
Gezel	71, 164	Kaap	360
Gezelschap	71	Kadaster	115
Gijlen	46	Kalant	357
Gloor	235	Kalfateren	115
Gloren	235	Kapel	114
Godsvrucht	119	Karabies	188
Godvruchtig	119	Karbies	188
Golf	360	Karig	243
Goo	114	Karikatuur	115
Gooi	114	Kemenade	249
Gotskleinoot	282	Kerk (de — van ongekorven	
Grenouille (Fransch)	255	hout)	273, 276, 278
Grijnen	357	Kerkbaljuw	124
Groothandelaar	5	Kerker	118
Gut (bij —)	112	Keten	69
Guyt	353	Ketting	69
H.			
Haelloyer	309	Kil	357
Halloyer	309	Klaar	294
Halve	139—141, 144	Klant	144, 246
Halvo	140	Klaroen	245
Handhaven	356	Kleinhandelaar	5
Hangebast	74	Klerk	358
Hardnekkig	357	Klinkers (onduidelijke —)	161
Harnas	357	Kluis	307

	Bladz.		Bladz.
Kluister	69, 233	Macaronkas	124
Knapzak	198	Maeonisch	306
Knoopen	65	Makelaar	357
Koets	48	Malen	175
Korbies	188	Meerder	242, 342
Kort	73	Meersch	124
Kraag	358	Meerschuijm	160
Kranig	249	Meid	167
Kroeg	358	Meien	190
Kroon (de — op het werk zet-	242, 302	Melaatsch	115
ten).	242, 302	Menage	242
Kroost	243, 244, 358	Mennen	242
Kust	360	Millioen	167
Kwik	358	Mimen	228
Kwispel	280	Minnemoeder	360
Kwispelstaarten	93, 280	Moes	14
Kwitantie	374	Moet (gemoed)	376
		Moetcore	376
		Moetkeurs	376
		Mol	358
L.		Molen (Hij heeft een slag van	
Laai	358, 371	den — weg)	176
Laar (in plaatsnamen).	120, 303, 304	Molentjes (met — loopen)	175
Labberdaan	370, 371	Mondorgel	279
Lang	213, 214	Monster	115
Lang (in: lange wijn)	214, 416	Morel	371
Lang (in: lang van stof).	214, 260, 289	Mós (Midd. Ned.)	14
Langsverband	70	Mostaard	115, 248
Langzaam	213, 214, 260	Mozaïek	115
Lanscam	213		
Lari (Oud Hoogd.)	304	N.	
Larie	305	Neren	117
Last	333	Nering	117, 118
Lat	62	Nes	247, 309
Ledekant	241	Nesch	247
Leed	358	Nesse	247, 309
Leger	48	Neven (in samenstellingen)	172
Leliestrant	281	Niettemin	245
Lengen	213	Newan (Oudsaksisch)	7
Lengwas (Litaisch)	215, 216, 259	Nisse	247, 310
Licht (niet zwaar)	216, 217, 259	Niwan (Oudsaksisch)	7
Lief	51, 52	Noot	71
Liefkoozen	45		
Lier (branden als een —)	108, 248	O.	
Lijfeigen	377	Obool	374
Lijkbidder	39	Ohne (Hoogd.)	6
Litteeken	357	Oleander	371
Live (lijf)	377	Om	235
Livre	115	Ombinden	67
Lodder	107	Omdat	372
Lodewijk	233	Omkomen	68
Loo (in plaatsnamen)	115, 313	Onachtzaam	363
Los	73	Ondank	235
Losbandig	73	Onderbinden	67
Losbinden	67	Ongebonden	73
Lot	358	Ongedurig	93
Lotje (Hij is van — getikt)	106	Ongekorven (De kerk van —	
Loven	72	hout)	273, 276, 278
Luimen	249	Ongeregeld	73
Luiwagen	201, 313	Ongeveer	369
Lustusams (Gothisch)	298	Onguor	369
		Onkosten	369
M.		Ontbieden	331
Maarschalk	358	Ontbinden	67, 68
Maatschap	71		
Maatschappij	71		

	Bladz.		Bladz.
Ontginnen	373, 374	Rammelen	43, 189
Ontheffen	68	Rampzalig	371
Ontslapen	68	Rebas	182
Ontwikkelen	243	Reck	109, 110
Ontzag	337	Reck-bancke	110
Opbieden	332	Recke	110
Opbinden	67	Recken	110
Opbod	335	Regeering	335
Opdracht	333	Reglement	334
Ophemelen	358	Riet (Spaansch —)	160
Opklaveren	306, 379	Rijk	358
Oplossen	68	Riposter	197
Opsnorren	81	Rist	72
Order	333	Rivier	358
Os (in: van den — op den ezel springen)	368	Roef	358
Overbieden	333	Roffelen	44
Overbinden	68	Ros	242
Overbodig	338	Rot	70
Overdadig	338	Rozenkrans	39
Overlijden	68		
Overtollig	338		
P.		S.	
Paaien	358	Salicheyt	310
Pak	72, 73	Salvus (Latijnsch)	11
Palir (Fransch)	183	Samenvoegen	69
Pallure	182, 183	Saters	224
Pan	279	Satira	224—230
Paniek	279	Satirisch	224—230
Panische schrik	279	Satura	224—230
Parelmoer	160	Saturikos	229
Partij	70	Satyra	224—230
Paternoster	39	Satyrisch	224—230
Pedel	339	Satyricus	229, 230
Peil	288	Sauf (Fransch)	11
Peilloos	288	Save (Engelsch)	11
Peper	14	Scaerne (Oudned.)	14
Pepermoes	13, 14	Scamp	234
Pijpen (werkw.)	294	Schamper	234
Pit	309	Scharminkel	242
Plakaat	334	Schavot	115
Plantentuin	313	Schempen	235
Plasdank	241	Scherprechter	339
Pleyen	241	Schilderen	358
Pluimstrijken	45	Schlimpen	235
Poësie	73	Schobbejak	359
Polka	305, 379	Schommelen	354
Prachen	46	Schommelkok	354
Praeter (Latijnsch)	5, 6, 129	Schoon (in: schoonvader, enz.)	117
Prevelen	44	Schors	74
Proza	73	Schort	249
Puik	358	Schotelje (Hij zit aan 't —)	121
Q.		Schuit (de blauwe —)	354
Queck	71	Scranne (Oudned.)	14
Queckenoot	71	Sfeer	118
Quite	374	Simpel	359
R.		Sinaasappel	160
Rabaut	181	Sitte (Hoogd.)	56
Rabbelen	43, 189	Slabbakken	357
Raffelen	43	Smeeken	45
		Snauwen	357
		Snauwerij	11
		Sneuelen	68, 359
		Sneven	68
		Snoer	181
		Snoeren	65
		Snorrebot	180

	Bladz.		Bladz.
Snorren	180		
Snorrepijp	180		
Snorrepijperij	180, 181		
Snorwagen	181		
Soep	116		
Soda	305, 379		
Sparen	359		
Sparkel	263		
Speelbal	262		
Spek-haelders	296		
Spinnekobbe	360		
Sporkel	263		
Sporkelbloem	123		
Sporkelmaand	264		
Sprokkelmaand	262, 263, 264		
Stad	359		
Standaard	70		
Stapel	240		
Stapelgek	240		
Stapelzot	241		
Steden	166		
Sterven	68		
Stinken	359		
Stof	289, 290		
Stoffeeren	289		
Stofje	290		
Struis	359		
Struweel	307		
Svange (Friesch)	13		
Sveng (Friesch)	13		
Sving (Friesch)	13		
Swalp	119		
Syrinx	279		
T.			
Tang (— van een wijf)	371		
Tegenzin	364		
Tenzij	196		
Than (Engelsch)	8, 135		
Timmergereedschap	184		
Timmermansgereedschap	184		
Tiran	359		
Toom	242		
Toot	321		
Troggelen	46		
Troonen	307		
Turf	307		
U.			
Uchtends	143		
Uden (Deensch)	6		
Uitbundig	73, 359		
Uitdagen	118		
Uitgenomen	3		
Uitgezonderd	3		
Um (Angels. uitgang)	143, 144		
Unger	275		
Ungheren	275		
Ungher-hoere	275		
Unke	275		
Utan (Zweedsch)	6		
ûtan (Oudnoordsch)	6		
V.			
Và (Sanskrit)	129		
Vaan	70		
Vaandel	70		
Vaderlandlievend	119		
Vaderlandsliefde	119		
Vàlant	7		
Vàlen	7		
Vàlentine	7		
Varen	370, 377		
Veedig	243		
Veeg	233, 234, 359		
Vennootschap	71		
Verbidden	44		
Verbieden	332		
Verbinden	68, 69		
Verbintenis	72		
Verbod	335		
Verbond	71, 72		
Verbreken	68		
Verdedigen	329		
Verdrag	72		
Vereenigen	69		
Vereeniging	71		
Vergaan	68		
Verkouden	241		
Verlangen	40, 41		
Vermurven	44		
Vernietigen	68		
Vers	73		
Verscheiden	68		
Vervaren	233		
Verweerd	359		
Verzoeken	40, 41		
Vest	359		
Vierschaar	14, 107		
Vleien	45		
Vloeken	54, 55		
Voor	364, 365		
Voorbidden	44		
Voorbidder	44		
Voordencken	110, 111		
Voldingen	234		
Voorschrift	333		
Vorderen	40, 41		
Vorschen	41, 189		
Vragen	40, 41		
Vrijen	45		
Vrijpostig	197		
Vroed	117		
Vroedvrouw	117		
Vrouw	359		
W.			
Wad	219		
Wadan	218, 219		
Wadden (de —)	116, 218		
Waden	218		
Warmoes	113, 210		
Weerstaan	329		
Weerzin	364		
Wegering	70		
Weizak	198		

	Bladz.		Bladz.
Wenkbrauw	233		
Wennis	306		
Werd en wierd	211, 259		
Wereld	359		
Wig	141		
Wijch	233		
Wijdluftigh.	245		
Wijfman.	360		
Wijlen	144		
Wimpel	71		
Wimper	232, 233		
Wimperen	232		
Windbrauw	233		
Wingert (wilde —).	160		
Wispelen	93, 280		
Wispelstaart	280		
Wispelturig.	93		
Wispel-tuyte	93		
Woordenrijk	1		
		Y.	
		Yget	111, 112
		Ygut	112
		Z.	
		Zaak	356
		Zalig (adjectief).	371
		Zalig (achterv.)	371
		Zede	56
		Zeebarich	206
		Zes (van zessen klaar)	369
		Zij ('t —)	159
		Zoeken	41
		Zolder	360
		Zondagskind	249
		Zoo	360
		Zulk	360
		Zwalpen.	118

Amphiëën in 't woordenrijk.¹⁾

Is het moeilijk vooruit te berekenen welke schromelijke gevolgen een los daarheen geworpen woord soms al niet na zich kan slepen, — wat drukte een schijnbaar onnoozele vraag, een armen taalbeoefenaar ter beantwoording voorgelegd, dezen niet al kan berokkenen, daarvan kan een leek zich niet licht een te overdreven denkbeeld vormen. Een oningewijde kan zich moeilijk een juiste voorstelling maken van de dikwijls eindelooze bezwaren waarmee zij die op het veld der taalwetenschap ploegen en zwoegen, hebben te kampen om op een, oogenschijnlijk dood eenvoudige, vraag een afdoend antwoord te geven.

Steller dezès heeft in de laatste jaren te dezen opzichte een zeer rijke, maar niet zeer benijdenswaardige ondervinding opgedaan. Sedert ik door enkele artikelen in tijdschriften en weekbladen en vooral door de bewerking van WHITNEY'S *Language and the Study of Language* gepoogd heb iets tot bevordering der wetenschappelijke taalbeoefening hier te lande bij te dragen, ben ik met een stroom van allerlei meer of min ingewikkelde vragen, aangaande twijfelachtige taalkundige twistpunten, overstelpd geworden. Ik voelde mij natuurlijk door het in mij gestelde vertrouwen niet weinig vereerd, en heb een tijdlang aan de verschillende vragers, zoover mijne zwakke krachten en de aard der vragen dat mogelijk maakten, de verlangde antwoorden toegezonden. Meer dan eens moest ik echter den vrager afschepen met een *non liquet*; meer dan eens overkwam mij wat MADAME DE STAAL²⁾ in der tijd moest ondervinden: *On découvre les bornes de mon savoir*. Intusschen groeide, ondanks die *non liquets*, het aantal vragen dermate aan, en kostte mij het beantwoorden, dat menigmaal een tijdroovend voorafgaand onderzoek noodzakelijk maakte, zoo schromelijk veel tijd, dat ik van mijn eigenlijk letterkundig werk geheel begon af te raken, ja, menig, met dit laatste in verband staand, onderzoek vier-, vijfmaal opnieuw moest beginnen, aangezien ik er zoo geheel uit was geraakt, dat ik, zonder hernieuwd navorschen, wikken en wegen, tot geen resultaat kon geraken. Een der min aangename gevolgen van deze omstandigheden is, dat ik reeds sedert maanden de laatste aflevering van *Taal- en Taalstudie* vruchteloos tot een goed eind tracht te brengen. Om de weinige ledige oogenblikken die mij van mijn zeer vermoeijende ambtsbezigheden overblijven, niet geheel en al aan

¹⁾ *Woordenrijk* gevormd naar 't model van *plantenrijk* = 't rijk der planten. 't Vooropstaande lidwoord is voldoende om bij dit woord, zoowel als bij *planterijk*, het substantief van 't adjectief te onderscheiden.

²⁾ D. i. MLL. DE LAUNAY, niet te verwarren met MADAME DE STAEL, de dochter van NECKER, de schrijfster van *Corinne*, enz.

werkzaamheden te verdoen, die met de door mij opgevatte letterkundige taak in geen rechtstreeks verband staan, heb ik zoo onbeleefd moeten zijn, meer dan een mij ter beoordeeling toegezonden handschrift aan de stellers ongezien terug te zenden; ja, wat meer is, menig brief ongeopend te laten liggen.

Dit is mij inderdaad zeer leed, en ik vraag allen die sedert korter of langer tijd op een antwoord wachten, nederig verschooning voor mijne schijnbare nalatigheid. 't Is voorwaar geen onwil, maar de harde noodzakelijkheid, die mij dwingt aldus te handelen. Ik ben maar al te genegen, of laat ik liever zeggen, maar al te geneigd om mij met de beantwoording van mij voorgelegde vragen in te laten, en zoo ik menig brief ongeopend laat liggen, dan is dat ook al om niet in verzoeking te raken.

Hoe langer hoe meer ondervind ik de waarheid van GÖTTE's gezegde: „*Es ist ein wahres Unglück, wenn man von vielerlei Geistern verfolgt und versucht wird.*” Door nu eens dit en dan weer dat bij de hand te nemen, loopt men gevaar eindelijk in den treurigen toestand te geraken waarin die beklagenswaardige COLERIDGE verviel en waaruit hij zich nimmer weer wist op te werken: *Fragments arose around him at such a rate that the difficulty of choosing caused all to remain undone. His life was a series of beginnings that saw no ends.* Helaas! 't is gemakkelijk een groot genie in een kleinigheid te gelijken: ook ik ben omgeven van een reeks van beginsels die reeds lang te vergeefs op hunne voltooiing hebben gewacht, en, wie weet hoe lang, nog zullen wachten. Soms bekruipt mij de vrees dat het er mee zal gaan als 't met 't invoeren van de verbetering in den *duplex* van FORSTER senior. Hoe dikwijls ik echter, ook reeds het kloekmoedig besluit heb genomen om mij volstrekt niet meer met het beantwoorden van vragen in te laten, heb ik toch de verleiding niet altijd kunnen weerstaan, vooral niet wanneer het een punt in kwestie betrof, waarop mij zelven ook reeds de aandacht was gevallen. En zoo heb ik mij ook nu weer laten verleiden om mijne krachten te beproeven aan de beantwoording van de volgende vraag, die mij dezer dagen door tusschenkomst van een man die op mijn hart een groot vermogen bezit, is toegezonden: Hoe moet het zijn: „Behalve DE voorzitter” of: „Behalve DEN voorzitter moeten er negen leden tegenwoordig zijn.”

Ik had mij van de beantwoording dezer vraag al zeer gemakkelijk kunnen afmaken door eenvoudig te verwijzen op de Nederlandsche Spraakleer van den Heer DE GROOT (tweede druk) pag. 320, waar wij, na de optelling van een menigte als voorzetsels gebezigde woorden lezen: „*behalve, benevens en uitgezonderd* worden ook van den 1sten naamval gevolgd, ten gevolge van hun voegwoordelijk gebruik, als: „zij gaan allen behalve ik, d. i. behalve dat

ik ga." Hiermede toch is de zaak uitgemaakt: *behalve* is zoowel voorzetsel als voegwoord; als voorzetsel regeert het een 4den naamval dus: „Behalve *den* voorzitter moeten er 9 leden tegenwoordig zijn;” als voegwoord volgt de casus dien 't zinverband meebrengt, dus: „Behalve *de* voorzitter moeten etc.” Daar echter deze soort van constructie reeds lang mijne aandacht had getrokken, liet ik mij verleiden dit eigenaardig taalverschijnsel aan een eenigszins meer nauwkeurig onderzoek te onderwerpen, en onder anderen eens na te gaan hoe onze oudere en jongere taalverwanten in dit bijzonder geval te werk gaan.

Dat we hier met een bijzonder geval te doen hebben, dat namelijk de eigenaardige tweeslachtige constructie zich bij een bijzonder soort van partikel vertoont, dat lijdt geen twijfel. Immers zijn de boven opgenoemde woorden *behalve*, *uitgezonderd*, — waarbij we nog *uitgenomen* kunnen voegen — ¹⁾ synonymen, d. i. gelijksoortig van beteekenis: alle drie duiden een uitzondering, een exceptie aan: 't zijn exceptieve partikels. 't Gelijksoortige der beteekenis van deze drie blijkt ook daaruit ten duidelijkste, dat ze elkaar kunnen vervangen zonder den zin merklijk te veranderen; alleen is *behalve* ruimer van beteekenis dan de twee andere, en soms staat het bijna gelijk met *benevens*. Dit laat zich ook zeer goed met zijn oorspronkelijke kracht vereenigen; aangezien, zooals later zal blijken, *behalve* letterlijk hetzelfde beduidt als *bezijden* = Engelsch *beside* en *besides* = *naast*, *benevens*.

Zonder voor 't oogenblik in een beoordeeling van 't min of meer juiste der boven aangevoerde aanvulling van (*Allen gaan behalve ik*) tot (*Allen gaan behalve dat ik ga*) te treden, wil ik alleen opmerken dat het aan deze soort van partikels, d. i. partikels die een uitzondering aanduiden, bijzonder eigen is, dat ze tusschen het gebied der voorzetsels en dat der voegwoorden weifelen. En deze weifelmoedigheid is aan deze soort van woorden niet alleen in latere, maar ook reeds in zeer vroege, ja, ook reeds in de alleroudste tijden, waaruit gedenkstukken der Germaansche taaltakken tot ons zijn gekomen, eigen geweest. Wat zeg ik? Niet alleen in de Germaansche, d. i. in de verschoven takken der Indo-Europeesche taalfamilie, maar ook reeds in de onverschovene vindt men deze uitzonderende, beperkende of uitsluitende, deze exceptieve en restrictieve partikels nu eens als voegwoorden en dan weer als voorzetsels gebezigd, dat wil zeggen, men ziet ze nu eens met den casus dien het zinverband meebrengt, dan weer met den casus dien de partikel als voorzetsel eischt, geconstrueerd.

Om met het oudste overblijfsel der Germaansche talen te begin-

¹⁾ *Benevens* laat ik hier voorloopig rusten.

nen — in de fragmenten van VULFILA'S Gothische bijbelvertaling vinden we herhaaldelijk de partikel *alja* gebruikt, meestal ter vertaling van 't Grieksche *εἰ μή* (*ei mē* = indien niet, tenzij, behalve, dan) of ook wel van 't Grieksche *ἀλλά* (*alla* = maar, letterlijk *anders*),¹⁾ en zij staat dan geregeld als uitzonderend *voegwoord*, b.v. Marc. IX. 8 : Ni thanaseiths áinôhun gasêhvan, *alja* Jêsu áinana = Niet verder eenen hoegenaamd zagen zij, behalve Jezus ééne = en zij zagen niemand meer dan Jezus alleen. Hierin is *áinana* de accusatief afhankelijk van *gesêhvan* — *zagen*, dus *alja* voegwoord. Ware *alja* hier voorzetsel, dan zou er niet *áinana* staan, maar *áinamma* d. i. de datief, d. i. de casus die *alja* als voorzetsel regeert. 't Grieksch luidt: Οὐκέτι οὐδένα (acc.) εἶδον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν (acc.) μόνον (acc.), (Oukéti oudena eidon, alla ton Jêsoun monon), dat letterlijk is: Niet meer niemand zagen zij, maar Jezus alleen (zagen zij). Behalve ettelijke andere plaatsen maakt vooral ook Marc. X. vs. 18 het recht duidelijk dat *alja* een voegwoord is: *Ni hwashun thiutheigs, alja ains guth* = Ne iemand hoegenaamd (is) goed, behalve (all)een god." Hierin staat *ains* achter *alja* in den nominatief enkelv. mannelijk, en staat dus klaarblijkelijk niet onder den invloed van *alja* als voorzetsel. Anders is het echter gelegen met Marc. XII, 32 : *Nist anthar alja imma* — Ne is een ander behalve hem. Hierin is *imma* klaarblijkelijk de datief enk. mann. geregeerd door *alja* als voorzetsel. Ware *alja* voegwoord, dan zou 't zinverband meebrengen: *Nist anthar alja* is? Vragen we hoe VULFILA er toe kwam om juist hier *alja* als voorzetsel te bezigen, dan vinden we 't antwoord op deze vraag, indien wij de Griekschen tekst raadplegen dien VULFILA in zijn vertaling weergaf. Deze luidt: οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ (ouk estin allos plên autou) = Niet is (een) ander behalve (zijns) hem. Hierin wordt de partikel *πλὴν* (plên) als voorzetsel

¹⁾ 'Ἀλλά = *alla*, geassimileerd uit *alya* van 't adjectief *ἄλλος* (allos = *aljos*, ander, Lat. *ali-us*), is van denzelfden stam als 't Gothisch *alja* en bij ons bewaard in *ellende* = ali-landi = anderland, vreemd land, ballingschap) en in *elders* = *ellers* = *ailleurs*. WILH. BRAUNE geeft in zijne pas verschenen korte *Got. Grammatik* de partikel *alja* alleen als voorzetsel met den datief, in de woordenlijst daarentegen uitsluitend als voegwoord. In STAMM'S *Ulfilas* wordt het evenzoo in de grammatica als praepositie met den datief, maar in woordenlijst als voegwoord en voorzetsel opgegeven. Dat de vertaler zich in Marc. XII : 32, door den Griekschen tekst heeft laten bewegen om *alja* als voorzetsel te construeeren, wordt te waarschijnlijk door de omstandigheid dat *alja* en *πλὴν* alleen in deze plaats van 't Gothische en 't Grieksche N. T. als voorzetsels worden gebezigd. In 't voorbijgaan zij gezegd dat ik het deugdzaam opzet koester, om tot de spelling *Gotisch* over te gaan, zoodra ik de reden van dezen overgang zal hebben blootgelegd.

met den genitief verbonden, en de vertaler die zich gewoonlijk zoo nauwkeurig mogelijk aan het oorspronkelijk houdt, werd hierdoor genoopt om ook in zijne vertaling de Gothische partikel de rol van voorzetsel te laten spelen. Men moet intusschen niet denken dat de vervaardiger van den Griekschen tekst gedwongen was om de door hem gebezigde partikel juist als voorzetsel te laten ageeren. Hij had in plaats van *πλὴν αὐτοῦ*, d. i. *πλήν* als voorzetsel met genitief van *αὐτός*, evengoed *πλὴν αὐτός*, d. i. *πλήν* als voegwoord gevolgd van den door 't zinverband geëischten nominatief *αὐτός* kunnen bezigen. 't Is namelijk met deze restrictieve Grieksche partikel evenzoo gelegen als met 't Gothische *alja* en 't Nederlandsche *behalve*: zij wordt behalve als voorzetsel met den genitief, ook zeer dikwijls als voegwoord met den casus van 't zinverband geconstrueerd.

Een voorbeeld van 't voegwoordelijk gebruik dezer partikel levert ons onder anderen XENOPHON Anabasis I, 24: *Ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες πλὴν οἱ τὰ καπηλεία ἔχοντες* = Die stad verlieten de inwoners behalve de de slijterijen¹⁾ houdende. Hier wordt *πλήν* klaarblijkelijk als voegwoord gevolgd van den door 't zinverband meegebragten nominatief. Er had echter evengoed *πλὴν τῶν τ. κ. ἐχόντων* kunnen staan; dus: Xenophon had evengoed *πλήν* als voorzetsel met den genitief kunnen verbinden; zooals hij, Boek II, 4, 29 en Boek III, 2, 29, dan ook werkelijk doet. Een duidelijk sprekend voorbeeld van *πλήν* voegwoordelijk gebruikt, vindt men ook nog in de volgende uitdrukking van Plato: *ἴσως παντὶ δῆλον πλὴν ἐμοί* = gelijkelijk aan ieder duidelijk behalve aan *mij*; waarin *πλήν* den datief van *δῆλον* afhankelijk achter zich heeft. Even weifelmoeidig als 't Gothische *alja*, 't Grieksche *πλήν* en 't Nederlandsch *behalve* is de Latijnsche exceptieve of restrictieve partikel *praeter* (*behalve, uitgezonderd*); ook deze staat nu eens als voorzetsel en dan weer als voegwoord. Zoo zegt OVIDIUS: *Nil praeter salices crassaque canna fuit* = Niets behalve wilgen en dik riet was er. Hierin zijn blijkens *canna*, zoo wel *salices* als *crassa canna* nominatieven volgens 't zinverband. En gelijk hier de nominatief, zoo staat in de volgende plaats uit SALLUSTIUS, *Bellum Catilinarium cap. 36* de datief: *Ceterae multitudini . . . licebat sine fraude ab armis discedere praeter rerum capitalium damnatis* (condemnatis). = Aan de overige menigte stond het vrij zonder schade²⁾ uit de wapenen

¹⁾ *Κάπηλος* (*kapēlos*) = kleinhandelaar, kramer, slijter, winkelier, vooral victualieverkooper, onderscheiden van *ἐμπορος* (*emporos*) = groot-handelaar, grossier, *κάπηλος: ἐμπορος* = Eng. *shopkeeper*: Eng. *merchant*.

²⁾ *Sine fraude* kan men ook weergeven door *zonder misdaad* d. i. *onmisdadig*, zonder dat hun het gepleegde als misdaad werd toegerekend. Evenzoo zou men *sine injuria* kunnen bezigen. *Fraudem admittere* bij CICERO =

te gaan, behalve aan de wegens halsmisdaden veroordeelden." Daarentegen staat *praeter* als een rechtschapen praepositie met den accusatief bij HORATIUS:

Vetuit ne quis se praeter Apellem Pingeret =

Hij verbood dat niemand, behalve Apelles, hem zou portretteeren.

Keeren we tot het Germaansche taalgebied terug, dan vinden we b. v. in 't Oud-Hoogduitsch de partikel *ano*, Mhd. *âne*, waaruit het, zonder noodzaak met *h* gespelde, Nhd. *ohne* (zonder) is geboren. Deze exceptieve partikel wordt, evenals de bovenbijgebragte *alja*, *πλῆν* en *praeter*, nu eens als voegwoord geconstrueerd en dan weer als voorzetsel met een of ander casus.¹⁾ Zoo zou *behalve hij* of *hem* in 't Ohd. van Norkêr kunnen heeten voegwoordelijk: *ano er* (behalve hij) en als voorzetsel: *ano im*, *ano in* of *ano sin*. In 't Mhd. is *âne* echter bijna uitsluitend praepositie; in 't Nhd. adverb, praepositie, en soms conjunctie.

Als conjunctie komt het onder anderen voor *Ruth IV. 4: one du*, ook de Nederlandsche vertaling van ADOLF VISSCHER heeft: „Want daar is geen erfgenaam *behalve gij*, en *ik* na u.” Buiten en behalve *ano* bezit het Ohd ten minste nog twee andere beperkende conjuncties. Ook deze moeten nu eens als voegwoorden en dan weer als naamval-regeerende voorzetsels dienst doen. Zoo lezen we in den Weissenburger Catechismus: *Uzzar thanne her then man farlazzit, so ist her sâr in costungom =* maar als hij den mensch verlaat, dan is hij (de mensch) dra in verzoeking; en reg. 53 ssqq: *Thiu, âzzar eogehwelîg alonga endi ganza behalle ano ibu is ewidhu farwirdht =* dat ('t geloof) tenzij een iegelijk ongeschonden en geheel behoude, zonder twijfel in eeuwigheid verwordt (= verderft), en zoo nog ettelijke malen in datzelfde stuk, soms afwisselend met *âtan*. Dit laatste is vooral in de Noordsche talen — 't Oud-Noordsch (*âtan*), 't Zweedsch (*utan*), en 't Deensch *uden* — als conjunctie en praepositie in zwang, met de beteekenis van *behalve* of *tenzij*. Zoo luidt de bovenaangehaalde plaats uit *Ruth IV. 4*, in den Deenschen bijbel: *Thi der er ingen uden du =* want daar is geen behalve gij. Dit had met *uden* als voorzetsel ook zeer goed kunnen heeten: „*Thi der er ingen uden dig.*” Evenals *alja* en

misdaad begaan. In mijne etymologische hulpbronnen vind ik geen afleiding van *fraus*, *fraud*-is. 't Regelmatig Germaansch verschuifsel zou *braut*- zijn, dat, blijkens het Ags. w.w. *breotan- bredt =* On. *briotanbraut* (*breken, brah*), *breuk* moet beteekenen, waaruit zich de verschillende beteekenissen van *fraus* zeer goed laten afleiden. On. *braut = braak = weg = gebrochene Bahn*.

¹⁾ Ik zeg een of ander casus, omdat deze Ohd. partikel, schoon meestal met den accusatief, toch ook wel met den datief of, zeer zelden, met den genitief wordt verbonden.

uzzar laat *uden* zich soms door *maar* weergeven: *ikke mig, uden dig* = niet mij, maar u.

Een in 't Oud-Saksisch van den Héliand veel voorkomende uitzonderende partikel is *newan, niwan* (verminkt *wan*) = *behalve, tenzij*. Hoe geregeld deze partikel ook als voegwoord fungeert, heeft zij toch de verleiding waaraan restrictieve en exceptieve partikels blootstaan, niet geheel kunnen weerstaan: Zij wordt *Nibelungen* vs. 2308 3 als voorzetsel met den genitief verbonden in plaats van met den nominatief dien 't zinverband zou eischen.

Den schaz weiz nu nieman *wan* got unde *mîn*,
der sol dich ¹⁾ *vá*lentinne immer ²⁾ gar verholn *sîn*.

In 't Nieuw-Hoogduitsch is *newan, niwan* verdwenen en vervangen door *auszer*, het Ohd. *úzzar*, dat nog altijd dezelfde tweeslachtigheid aankleeft, waarmee het in 't Ohd. behept was. Immers zegt men nog zoowel conjunctionaal: „Niemand war da *auszer er* und *ich*, als praepositionaal: „Niemand war da *auszer ihm* und *mir*. = Niemand was er behalve hij en ik of behalve mij en hem(?)

Ook die afdeeling der Germaansche taalfamilie die aan gindsche zijde van 't kanaal, in, 't naar een der overgestoken stammen Engeland genoemde, deel van Groot-Brittanje is gevestigd, heeft zich in die soort van grammaticale weifelhoedigheid waarmee wij ons thans onledig houden, niet onbetuigd gelaten. Ja, er is onder Engelsche taalkundigen, of liever taalontkundigen, lang en hevig gestreden over de vraag, of de exceptieve partikel *but* soms een voorzetsel was of niet. MURRAY maakt zich daarover in zijn *English Grammar* nog al druk; ja, acht het noodig zelfs in de *Key to the Exercises* eene, zes pagina's voort loopende, noot aan deze lastige kwestie te wijden, ten einde de meening van „*some grammarians who suppose that the words THAN and BUT are sometimes used as prepositions and govern the objective case,*” te weerleggen. Had

¹⁾ *Dich* — *verholn*. 't Particip. praet. van verba die een dubbelen accusatief regeeren kan in 't passief een van de twee accusatieven behouden, evenals in 't Latijn b.v. *doctus* van *docere*. Zoo ook Nib. 791, 21: daz golt ist *mich* übele *verholn*.

²⁾ *Vá*lentinne 't vrouwelijk van *vá*lant = duivel. Dit wordt door sommigen afgeleid van een, op grond van 't Agn. *fa*lan aangenomen *vá*ten = verleiden; anderen brengen het in verband met *Fahl*, zooals de duivel in de middeleeuwen ook wel heet. Indien de bij Etmüller L. A. p. 37 opgegeven woorden *fa*lan (offendere, ergeren), en *fa*lniss (offensio, ergernis) werkelijk in de Ruthworthsche interlineaire vertaling aldus onverdacht voorkomen, dan kan *Vá*lant daarmee in verband staan en oorspronkelijk *ergeraar* = *door wien ergeren komt* beteekenen. In mijne, door Bosworth bezorgde, uitgave der Ags. bijbelvertaling staat in de bij Etm. aangehaalde plaatsen Matth. V 29 en XVIII 7 *aswician* en *swicdom* van denzelfden stam als 't Nederl. *zwijken* en *bezwijken*, bedriegen, begeven, zwichten, ergeren, verleiden.

MURRAY de Engelsche taal in hare historische ontwikkeling bestudeerd en tevens de verwante taaltakken vergeleken, dan zou hij het pleit gemakkelijk en afdoende hebben kunnen beslechten. Hij zou dan gemerkt hebben dat de weifelmoedigheid, bij 't exceptieve *but* opgemerkt, aan deze soort van partikel eigen is en langs een geleidelijken weg van *but* ook op *than* is overgegaan. Hij zou hebben opgemerkt dat *but* reeds in de oudste gedenkstukken der Angelsaksische poëzie nu eens als voorzetsel en dan weer als voegwoord werd gebezigd. In den *Beóvulf* b. v. vindt men *bátan*, waaruit *but* is verkort, evenzoo tweeslachtig gebruikt als dat thans met *but* het geval is. *Beóvulf* vs. 1613: *Ne nom he... máðhm-æhta má búton thonne hafelan* = Ne nam hij schat-goederen meer behalve het hoofd. Dat *báton* hier voegwoord is, blijkt duidelijk uit den acc. man. enk. *thonne* (= Nhd. *den* = Nedl. *den*) die door het transitieve *nom* (= *nam*) wordt geregeerd.

Was *bátan* hier een voorzetsel, dan zou er niet de acc. *thon*, maar de datief *tham* op volgen, omdat *bátan* als voorzetsel den 3^{den} naamval verlangt, zooals onder anderen blijkt uit *Beóvulf* vs. 705:

Sceotena svæfon

Thá thät horn-reced healdan scoldon,

Ealle búton ánum:

De schietenden (schutters) sliepen,

Die 't hoorn-huis houden (= beschermen) zouden,

Alle behalven éénen = alle auszer *einem*.

ETTMÜLLER, geeft in zijn *Lexicon Anglos.* geen voorbeeld van *báton* als conjunctie zonder *thät*; maar *Koch Hist. Gram. der Engl. Sprache* weet er meer van. Hij voert onder anderen uit Johannes XIII, 22 aan; „*Nán man nāt búton fæder ána* = Ne-éen (= geen) mensch ne-weet behalve de vader alleen. Uit 't Midden-Eng. van *ROB. OF GLOCESTER* (± 1250) vs. 1895: *Non BUTE THOU on* = Geen behalve gij alleen; en *PIERS PLOUGHMAN: Richer king is non BUT GE* = Rijkere koning is er geen dan gij.

En deze tweeslachtige natuur is *but* gedurende het geheele, lange ontwikkelingstijdperk der Engelsche taal, tot op den huidigen dag toe, bijgebleven; en zij wordt thans door sommige Engelsche taalkenners reeds uit het rechte oogpunt beschouwd, onder anderen reeds door LATHAM. Deze zegt in *A Handbook of the English Language* §. 633: *BUT, in respect to its etymology, is = be-utan = be-out. It is not difficult to see the connection in sense between such sentences as ALL BUT ONE, and all WITHOUT (or except) ONE.*

BUT, then, is a preposition and an adverb as well as a conjunction. Prepositional construction: *They all ran away but me* i. e. *except me.* Conjunctive construction: *They all ran away BUT I,* i. e. *I DID NOT RUN AWAY.*

Niet ongepast haalt JOHN EARLE, op pag. 214 van *The Philo-*

logy of the English Tongue, om te laten zien *how easily the offices of preposition and conjunction glide into each other*, het Schotsch gezegde aan: *Touch not the cat but the glove.*¹⁾ Raak de kat niet aan buiten (= zonder) den handschoen. „Hierin,” zegt hij, „is *but* een voorzetsel = zonder; dit was de oorspronkelijke aard en beteekenis van dit woord in vroegere tijden, waaruit zich de meest bekende beteekenissen waarmee 't woord gebruikt wordt, laten afleiden.” Ook MORRIS weet natuurlijk volkomen wel hoe de vork in de steel zit. Den REV. M. HARRISON echter, die in 1848 zijn *The Rise, Progress, and the Present Structure of the English Language* in de wereld zond, was omtrent dit, evenals omtrent menig ander punt, het rechte licht nog niet opgegaan. Deze wel-
 eerwaarde *Rector of Oakley* in Hantschire veroordeelde zelfs het gebruik van *but* in *There is none other but the house of God* = Daar is niet anders buiten (of behalve) het huis van God, ofschoon daarin *but* klaarblijkelijk de oorspronkelijke beteekenis van *buiten* heeft. Misschien dwaalt HARRISON hier maar in commissie en praatte hij DR. ROBERT LOWTH na, die lang voor hem het *but* van dezen zin door *than* wilde vervangen.²⁾

Vreeselijk hebben de Engelsche spraakkundenaars zich uitgesloofd om uit te maken, wanneer *no other than* en wanneer *no other but* toch wel het juiste was. Onbekend met de geschiedenis der taal kwamen ze tot geen resultaat en WAGNER moest nog in 1850 zeggen: „Doch wissen selbst die vorzüglichsten englischen Sprachforscher über diesen Punkt nichts genaues zu bestimmen.” Daar *but* in vergelijkingszinnen waarvan 't eerste deel negatief is, denzelfden dienst verricht, die anders door *than* wordt waargenomen, en hierdoor het gebied van beide partikels of — om eens een nieuwe, niet ongelukkig gekozen, Engelsche benaming van deze soort van partikels te bezigen — van beide *link-words* (schakelwoorden) zeer na aan elkaar grenst, zou het al een wonder geweest zijn, indien *than*, eigenlijk voegwoord, niet tusschenbeiden een evenals *but*, den aard van een voorzetsel met den accusatief had aangenomen. Dit is ook ontegenzeggelijk geschied. Zoo zegt DEAN SWIFT: „You are a much greater loser *than me*” en MATTHEW PRIOR:

Thou art a girl as much brighter *than her*,
 As he is a sublimer poet *than me*;

en BYRON: Of all our band none can less have said, and more have done *than thee*.

¹⁾ Dit motto `of the *Macintoshes* luidt eigenlijk *Touch not the cat but a glove* = Raak de kat niet aan (buiten) zonder een handschoen. Vergelijk ons „geen katje om zonder handschoenen aan te pakken.”

²⁾ A Short Introduction to English Grammar, with critical notes, 1762.

En 't zijn niet alleen de poëten die aldus *than* als een voorzetsel construeeren, ook proza-schrijvers zijn er niet vreemd van. Onder anderen zegt LAWRENCE STERNE: „I thought he thanked me more *than them*” wanneer hij niet „He thanked me more than *he thanked them*, maar „He thanked me more than *they thanked me* bedoelt.¹⁾

Intusschen is tegen deze prepositionale constructie van *than* altijd min of meer verzet aangeteekend. Dit gebruik is ook volkomen onnoodig, en ook niet wenschelijk, aangezien door *than* ook als voorzetsel te bezigen, in sommige gevallen, een nuttige onderscheiding zou verloren gaan. Een zin als *I like you better than he* zou in duidelijkheid en beknoptheid verliezen, indien *than* ook als voorzetsel gebruikt en met den accusatief geconstrueerd werd: „I like you better *than him*” zou, in dit geval, dubbelzinnig worden, waarvoor deze zin bewaard is, wanneer *than* alleen voegwoord is en steeds gevolgd wordt door den casus dien 't zinverband vordert. Bij naamwoorden echter die geen naamvalsvormen hebben, zoo als *you*, en bij zelfstandige naamwoorden blijft de dubbelzinnigheid bestaan, al is 't ook vast aangenomen dat *than* alleen als voegwoord zal fungeeren. „*I love her better than you*” of *than my father* is dubbelzinnig, waarom men, zoo 't niet anders kan, dien zin duidelijkheidshalve uitbreidt tot „*I love her better than I do you*” of „*I love her better than you do.*”

Intusschen heeft in een enkel geval het prepositionale gebruik van *than* zich zoo vast gevestigd, dat het moeilijk zal zijn er op terug te komen, namelijk voor 't relatief *who*. De uitdrukking *than whom* is door 't langdurig en veelvuldig gebruik zoodanig geijkt, dat ook de keurigste schrijvers zich daarvan zonder wroeging bedienen, en ook de kundigste taalbeoefenaars ze als een eigenaardigheid der Engelsche taal erkennen. Zoo zegt onder anderen WHITNEY in zijne *Essentials of English Grammar*: „With the relative *who*, *than* is treated as if it were a preposition, requiring an objective case, thus:

Than whom there is no better = dan wie er geen beter is =

¹⁾ Niet alleen *than* maar zelfs *as* vindt men als præpositie gebezigd:

The sun upon the brightest sea
Appears not half so bright *as thee*.

PRIOR.

En wien komt niet uit THOMSON'S *Rule Britannia* te binnen:

The nations not so blest *as thee*
Must in their turns to tyrants fall.

't Is intusschen niet onmogelijk dat we in uitdrukkingen als *as thee* met een gallicisme te doen hebben. 't Engelsch heeft wel meer Fransche constructies nagebootst, en 't zou een wonder zijn, zoo 't anders was.

quo nullus est melior = de beste die er is. Voorbeelden van deze constructie vinden we, zooals gezegd is, bij de kieskeurigste schrijvers en reeds vroeg. Zoo lezen we bij MILTON: „Beelzebub *than whom* none higher sat;”

bij POPE: „The king of dikes *than whom* no sluice of mud with deeper sable blots the silver flood;”

bij FIELDING: „Sophia *than whom* none was more capable to feel the calamity of her country;”

bij JOHNSON: „Pope *than whom* few men had more vanity;”

bij SIR W. SCOTT: The Northumbrian thieves *than whom* no men are more vindicative;

bij BULWER: „Your excellency *than whom* no man sees more clearly the necessity of piercing beyond the surface.”¹⁾

Hoe zeer deze neiging tot tweeslachtigheid aan exceptieve voegwoorden eigen is, blijkt onder anderen uit de omstandigheid dat ook ettelijke Romaansche woorden die met deze bijzondere beteekenis in 't Engelsch in zwang zijn gekomen, insgelijks nu eens als voorzetsel en dan weer als voegwoord dienst moeten doen. Een nog al eens voorkomend woord van deze soort is *save*, 't Fransche *sauf*,²⁾ van 't Latijn *salvus* = behouden, bewaard. Het bovenbijgebragte Mhd. *wan Got und min* voor 't gewone *wan Got und ich* heet bij CHAUCER *Canterb. Tales* vs. 6075: „There was no wight *save God and he*;” en SHAKSP. *Twelfth Night* III. I.: „Nor never none shall mistress be of it *save I alone*;” MILTON, *Par. Lost*: „That mortal dint, *save he* who reigns above, none can resist.”

WAGNER die, voor zoo ver dat zonder historische taalbeoefening mogelijk is, een zeer juist taalgevoel bezit, en tal van uitstekende voorbeelden in zijne *Neue Englische Sprachlehre* heeft verzameld, ziet in dezen het rechte nog niet in; wegens onbekendheid met de tweeslachtigheid der exceptieve partikels zegt hij § 998: „Fehlerhaft ist bei Milton: „*Save he* who reigns above.” Van 't prepositionaal gebruik van *save* levert daarentegen SAMUEL ROGERS ons een duidelijk bewijs als hij zegt: „All were gone *save him*.”

Zelfs *excepting* krijgt de beteekenis van een voegwoord in een uitdrukking als deze: „There are things I never talk about, or even think about *excepting* in the Gowlery = Er zijn dingen waarover ik nooit spreek of zelfs denk, behalve in de snauwerij.³⁾

¹⁾ Op *than whom* komen we straks terug.

²⁾ Tout est perdu *sauf* l'honneur, *fors* l'honneur, *hors* l'honneur, *hormis* l'honneur, *excepté* l'honneur = Latijn *salvo honore* = behouden = uitgenomen de eer. Ook hierop komen we later terug.

³⁾ Gevormd als *brouwerij* = waar gebrouwen wordt, als *kerverij* = waar gekerfd of gekorven wordt, etc.; dus *snauwerij* = waar gesnauwd, gegraauwd wordt = een vertrek waarin een zeker iemand zich afzonderde wanneer hij in een slechten luim was.

En wat zou ons beletten hier voor *excepting*, in de plaats te stellen *saving*, of *barring*, of *bating*, of *except*?

Dit laatste wordt werkelijk als voegwoord gebezigd in „Their patrons never sell stem *except* as a punishment”. Zelfs *without* staat conjunctionaal in deze plaats van FIELDING: „I can never be made completely happy *without* you generously bestow on me a legal right of calling you mine for ever.” Hierin is *without* klaarblijkelijk = tenzij. In dusdanigen zin laat zich de voegwoordelijke constructie gemakkelijk door een prepositionale vervangen. Immers in „without your generously bestowing on me etc.” is *without* voorzetsel.¹⁾ Omgekeerd wordt weer het Ags. voegwoord *éac* = Nederlandsch *ook*, op een eigenaardige manier als voorzetsel met den datief gebruikt en dat wel om ranggetallen te vormen, b.v.: „that sexte geâr éac feovertigum (datief mv.) = het zesde jaar ook (= *bij* of *boven*) veertigen = het 46ste jaar; thýthriddan geâr éac tventigum = in het derde jaar ook (*bij* of *boven*) twintigen = in het 23ste jaar.

Om eindelijk eens wat dichter bij huis te komen, merk ik op dat bij de Oud-Friezen exceptieve partikels, niet minder dan bij hunne bovengenoemde taalverwanten, een dubbele rol hadden te spelen. Zoo b.v. het woord waarvan ons onderzoek is uitgegaan. *Behalve* vertoont zich namelijk in de Oud-Friesche teksten onder de gedaante van *bihalva*, *behalva* of, verminkt, *bihala*. Als voorzetsel met den datief vindt men het onder anderen in de wetten der Rustringer Friezen. Bij RICHTHOVEN pag. 93, reg. 7, heet het aangaande een boete: „Thiu bukwnde thruch betha sida achtunda half merk *behalva twam* (datief mv.) *shillingen* (datief mv.) = De buikwond door beide zijden achtehalf mark behalve (= —) twee schellingen.²⁾

¹⁾ Hoe licht ook andere woorden voegwoordelijk worden gebezigd, blijkt b. v. uit *directly*, welk bijwoord in het hedendaagsch Engelsch veel als voegwoord wordt gebruikt met de kracht van *as soon as*: „*Directly* I saw him. WEBSTER komt er met klem tegen op: „The use of this word, although very common in England and gaining ground in the U. S., is not sanctioned by the authority of careful writers and must be regarded as a gross solecism” Intusschen gebruikt DICKENS het niet zelden, en de Redactie van 't pas verschenen *The Boys' Newspaper* vindt er geen beenen in. —

²⁾ *Éac* (= ouder *auk*) is de regelmatige verschuiving van 't Latijnsche *aug* — in *augere* (= vermeederen) = Goth. *áukan*, Ags. *edcan*, Litauensch *áuga*, *áug-ti* (groeiën, wassen). Een welbekend afleidsel is *auctie* = openbare verkooping bij opbod. In 't Latijn heet bij opbod verkoopen *auctione vendere* = met vermeederen, verhooging verkoopen; vandaar is 't Engelsch „to sell *by* auction” meer in overstemming met den oorsprong dan het bij de Amerikanen gebruikelijke to sell *at* auction. Reeds in 't Latijn beteekende *auctio* verkoop bij opbod; *auctionem facere*, ook *auctionare*.

³⁾ Rekent men dat hier een volle Rustringer mark bedoeld wordt, dan is de boete $7 \times 16 + \frac{1}{2} \times 16 - 2 = 112 + 8 - 2 = 118$ schellingen Rust. — Een dergelijke uitdrukking is „bi tian merkum *buta ena halva pundu* = tot tien marken buiten (= min) een half pond; IV skillinga buta thrium pan-ningon = IV schellingen min 3 penningen.

En in 't Hunsegoer Recht p. 339, 30: Wasa bifucht ieftha birawed ene wida, ther hia biiewen het, end hia nenne wirde bithia ¹⁾ nelle *bihalva there bleszene* ²⁾ (dat. enk. vrouw), sa ach hia hire urbote, ieftha hire urriucht, bifara enre femna = Wiezoo (alwie) bevecht (aanrandt) of berooft eene weduwe, dio zich (uit de wereld ³⁾ begeven heeft, en zij geene beschadiging betrekken (ne) wil, behalve de ontblooting, zoo heeft zij haar overboete of haar overrecht, voor (= boven) een maagd.

Hunsegoer wetten p. 339, 13 : Thiu frowe alle hire clatha birawad *bihalva tha hemethe* (datief enk. onz.) = de vrouw van al hare kleederen beroofd behalve den hemde.

Als voegwoord gebezigd staat het in de Westerlauwersche wetten p. 423, 18: „Dit sint da saan svartar svengen ⁴⁾ deer nimmén oenbinda mei *bihata di paus* = Dit zijn de zeven zwarte zwengen, die niemand ontbinden (kwijt schelden) kan *behalve de paus*. Hierin is *di paus* nominatief enkv. man. als subject bij *oenbinda mei*.

En evenzoo als met *behalve* gaat het ook met *bâta*, dat juist zoo als 't Ags. *bâtan* of 't Noordsche *ûtan* nu eens de rol van voegwoord en dan weer die van voorzetsel vervult. Als voorzetsel met den datief vinden we het in de wetten der Brokmers p. 463,

¹⁾ *Bithia* = *bitia* = betrekken = in rechten betrekken, eischen?

²⁾ Ook *bleziene* van 't ww. = *blesza* = *bleka* of *blekia* = laten blikken = laten schijnen of zien = ontblooten = Ohd. *plechen* = *blikken* = zichtbaar worden; Mhd. ook zichtbaar maken, ontblooten. *Blesza: bleka* = *breszen: (ge)breken* (gebroken). Op de hoogste *bleszine* die men een vrouw die bij haren beminde was kon aandoen, stond een boete van 15 mark. Dat *blesza* zichtbaar maken beteekent, blijkt ten duidelijksten uit 't Hunsegoer recht p. 339, 13: En frowe hire scona en hire socca birawad en hire ben *gebleszet* werthath. Zie ook HALBERTSMA Lex. Fris. *blek-aárs*.

³⁾ Biieva = begeven = ontzeggen = afstand doen van, hier van de wereld = Fri. *fon there rualde*, dat er ook wel bijstaat.

⁴⁾ De 7 zwarte zwingen worden aldus opgegeven: hwaso deth moerd ieftha moerdbrand, ieftha bondena scaecraef ieftha scaecraef in gastelika logen, ieftha gastelika lioden dulghet frase des lîves ieftha daeth, ieftha ane slachta slacht wr sette soen, wr kesten mund, ende sverren eden, ieftha hvaso een gastelick bihodene onfucht mit symonie = zoo wie doet moord ofte moordbrand ofte gebonden schaakroof of schaakroof in geestelijke plaatsen, of geestelijke lieden wondt met gevaar des levens of dood, of een slag slaat tegen gezetten zoen, tegen gekusten mond en gezworen eeden, ofte zoo wie een geestelijke bediening aanvecht met simonie (= door simonie zoekt te verkrijgen. *Sving* wordt in den Lat. text weergegeven door *perfusio* = begieting, dat juist is blijkens de Emsegoer wetten p. 229 § 20: hwasma ma mith hete piperrose svang ieftha *biioth* = wie zoo men met heete pepermoes zwenget of begiet. *Sving, sveng, svange* is dus *begieting, bezoedeling, schending, schanddaad, wandaad*. — Ook de *svengen* in den eigenlijken zin (d. i. met vloeistoffen) worden opgesomd en getaxeerd. In een Mnd. tekst wordt pepermoes door *warmbere* (warmbier) weergegeven. Is dit juist, dan is *pepermos* denklijk hetzelfde als het nog heden ten dage

21: *bâta huze* = buiten huize; Hunzegoer wetten 31, 4: *bâta Saxina merkum* (datief meerv.) = buiten der Saxen grenzen.

Als voegwoord staat het b.v. in de wetten der Rustringers p. 130, 11: „Sa ne mima ther umbe bicumria feder ne moder etc., *buta thene* deer man anda breve fint = zoo ne mag men daar omme bekommeren vader noch moeder, buitenbehalvedien, dien men in den brief vindt.

Hierin is *thene* de acc. man. enk. die geregeerd wordt door *bicumria*. Ibidem 123, 28: Ther ne mi nen strid risa, *bûta* (but = maar) thet skilan tha frionda skifta = daar ne mag geen strijd rijzen, buiten (maar) de vrienden zullen dat schiften = uitmaken, beslechten.

Na al het boven uiteengezette zal zeker iedereen overtuigd zijn dat het een eigenaardigheid der uitzonderende of beperkende voegwoorden is, dat zij nu eens als voorzetsel en dan weer als voegwoord dienst doen; en dat dit niet een, eerst in latere tijden door taalverloop ingeslopen, wangebruik, maar een van de vroegste tijden af in tal van Indo-Europeesche taaltakken wel gevestigd taalgebruik is. Ook zal het misschien den schranderen lezer reeds duidelijk geworden zijn, hoe het komt dat juist deze soort van partikels zoo amphibisch van natuur zijn.

Kampen, 24 Oct. 1880.

J. BECKERING VINCKERS.

(wordt vervolgd).

Vierschaar.

1. *Vierschaar* is eene oneigenlijke samenstelling, en staat voor vier scharen, d. i. „vier banken”. In oude stukken vindt men „III scaerne”. Dit *scaerne* is omgezet uit *scranne*; zie Taalgids I, pag. 38 en 39. Daar de echte beteekenis verlorenging, veranderde ook de klemtoon. Vroeger heette het „de vier scaerne bannen”, thans luidt het „de vierschaar spannen” (vgl. voor het verspringen van den toon *madeliefje*; voor *mádeliefje*, d. i. „weideliefje”, *hagedis* voor *hágedis*, e. a.). ¹⁾

in den tijd van 't schaatsrijden algemeen gezochte en in alle door schaatsrijders bezochte herbergen te vinden *heetbier* (Gron. *hijtbier* of *hijtbijr*), waarin, behalve brandewijn en eijeren, ook *kanel* wordt gedaan. Dat dit laatste den naam *PEPERMOES* rechtvaardigt zal ieder begrijpen die zich herinnert — 't geen ik vroeger heb bewezen — dat *peper* gaande weg een algemeene naam voor *kruiderij* was geworden. Men denke slechts aan *peperkoek*, *peperhuis* etc. *Môs* (Ndl. *moes*) beteekende in 't algemeen *spijs*, *eten*, vooral *brijachtig eten*. Toen de *eijeren* minder duur waren, was 't *heetbier* veel meer gebonden (Gron. *lobbig*, Zwartsluis *lodderig*) dan thans, en kon wel *moes* heeten. Intusschen was vooral vroeger, ook pap van bier en brood of beschuiten een geliefdkoosd eten, of *moes*.

¹⁾ In 't plat-Amsterdamsch heeft *hagedis* nog den klemtoon op de eerste lettergreep.

Eenheid van taal.

Op blz. 93 van den 2n Jaargang wees ik met nadruk op het groot belang, dat de bewoners der beide Nederlanden er bij zouden hebben, als ze volkomen eenheid van taal hadden. Wanneer dan de Belgische boekhandel zich wat beter bij den Nederlandschen aansloot en de tijdschriften wat meer dan nu in *beide* landen inteeke-naren en medewerkers telden, dan zou ons taalgebied 7 à 8 mil-lioen omvatten en zou het loon van den schrijver niet zoo onbe-duitend zijn, als het nu is en zijn invloed veel grooter wezen.

Jammer genoeg zoeken de schrijvers in beide landen in geen enkel opzicht de eenheid van taal te bevorderen. De Noordneder-lander steekt, dwaas genoeg, den spot met de woorden in Vlaamsch-België in gebruik, die hij niet verstaat, en de bewoner van Vlaamsch-België zegt „dat's Hooghollandsch, dat kan ik niet verstaan” — of wel, hij eischt, dat we in Nederland den woordenschat van alle plattelandsgemeenten van België zullen kennen. De zaak is van het grootst gewicht en moet ernstig overwogen worden, maar men make zich niet boos. Toen Dr. A. de Jager op het congres te Antwerpen in enkele voorbeelden wilde aantonen, waarin 't ver-schil van taal in de beide landen bestond en in welke vormen Bel-gië ongelijk had, werd hij door een oorverdoovend voetgetrappel genoodzaakt zijne rede te staken.

Onwillekeurig kom ik er toe, het onderwerp weer op te vatten, door een artikel in *De Toekomst* voor October, dat ik hier in zijn geheel laat volgen.

Taalkunde.

Op de vraag, welke de Heer D. P. Lauwers, bij het behandelen der bespreking van Sleenckx' *Werken*, door A. Ising in *de Spectator*, stelde, antwoordt de *Portefeuille*.

Naar aanleiding van diens opsomming van *zoogenaamde* Vlaam-sche woorden en uitdrukkingen, had de Heer Lauwers gevraagd: „Is het voor ons eene reden om ze te verzaken? In andere woor-den, mogen wij Vlamingen, die ter wille van de eenparigheid in zake van taal en spelling reeds zooveel aan onze Hollandsche broe-ders toegaven, verder gaan en ook nog honderden, duizenden deug-delijke Vlaamsche uitdrukkingen opgeven?”

Hierop zegt de *Portefeuille*: „Als de Vlaming Nederlandsch wil schrijven, ja, meenen wij: want dan zal hij er toch prijs op stellen zich in Nederland verstaanbaar te maken; wil hij het eigen cachet van het Vlaamsch handhaven, dan niet; maar hij blijve de taal, die hij schrijft dan ook Vlaamsch noemen.”

Met dit antwoord ben ik het niet teenemaal eens. De vraag en

het antwoord berusten overigens op eene dwaling. Wanneer de Heer Lauwers de woorden, door M. Ising uit Sleecckx' *Werken* opgesomd, *Vlaamsche* woorden noemt, maakt hij een *lapsus calami*. Hij wilde waarschijnlijk zeggen *Nederlandsche* woorden, maar nog alleen in *Vlaamsch België* gebruikt. Wanneer de *Portefeuille* van *Nederlandsch* schrijven gewaagt, maakt zij een ander *lapsus*, daar zij eenvoudig *Hollandsch* bedoelt.

De geheele of algemeene Nederlandsche taal bevat niet slechts het *Hollandsch*, dat is het Noord-Nederlandsch; zij bevat tevens het *Vlaamsch*, dat is het *Zuid-Nederlandsch*. Tot op het einde der 16e eeuw, of liever tot in het begin der 17e, kende men het onderscheid tusschen die twee deelen van het geheel niet. Doch sedert hebben de Noord-Nederlanders ten hundert vele zeer deugdelijke woorden laten verloren gaan, die in Vlaanderen en Brabant zijn behouden gebleven. Daarentegen hebben zij het Nederlandsch verrijkt met tal van andere, inzonderheid saamgestelde en afgeleide, die in Zuid-Nederland slechts door de schrijvers gebruikt worden, en dan nog dikwijls met zekere spaarzaamheid, daar zij er niet altoos door het volk verstaan worden. Van daar heden ten dage het onderscheid tusschen de twee deelen van het Nederlandsch, het *Hollandsch* en het *Vlaamsch*.

Wie op volledige kennis van het Nederlandsch aanspraak maakt, moet die twee deelen kennen. Dat nu is het geval met de ernstige Vlaamsche schrijvers, en daarom gebruiken zij zoowel de woorden, die in Vlaanderen alleen, als die, welke in Holland alleen gebruikt worden. De Hollandsche schrijvers en dus nog meer de Hollandsche lezers echter kennen en gebruiken, over het algemeen, slecht *Hollandsch*, en hebben bijgevolg eene zeer onvolkomen kennis van het Nederlandsch, al is het, van den anderen kant waar, dat zij meestal van de taalvormen, dat is, van spraakleer en zinnenbouw meer afweten, dan de meeste Vlaamsche schrijvers en lezers.

Weet men dat alles, dan valt het niet moeilijk, op de vraag van den Heer Lauwers te antwoorden. Zijn de Vlaamsche woorden en uitdrukkingen door den Heer Sleecckx en anderen gebezigd goed Nederlandsche, vindt men ze in Weiland en andere woordenboeken als deugdelijk opgenomen ¹⁾, dan mogen die Heeren ze niet verzaaken, hoe vreemd en ongebruikelijk ze sommigen Noord-Nederlanders ook in het oor klinken, want dit laatste bewijst alsdan alleen, dat die Noord-Nederlanders hunne taal, het geheele Nederlandsch, niet volkomen machtig zijn. Zijn echter die woorden uitsluitelijk *Vlaamsch*, dat is aan de Vlaamsche tongvallen ontleend, komen zij

¹⁾ Voor den Heer Sleecckx is dit stellig het geval. Al zijne woorden vindt men in Kiliaan, Meyer, Weiland, zoowel als in de woordenlijst van De Vries en Te Winkel.

niet in de woordenboeken voor, behooren zij, in één woord, niet tot de algemeensche Nederlandsche taal, dan heeft de *Portefeuille* gelijk; dan, maar ook dan alleen, moet de taal, welke wordt gebezigd, *Vlaamsch* genoemd worden.

Wanneer die uitsluitelijke Vlaamsche taal mag gebezigd worden, heeft de *Portefeuille* in een paar woorden herinnerd. Daar, waar onze schrijvers aan hunne werken een bij uitstek Vlaamsch *cachet* willen geven, bij voorbeeld, wanneer zij in hunne verhalen Vlamingen, vooral van de lagere standen, sprekend laten optreden, kunnen de uitsluitelijk Vlaamsche woorden, uitdrukkingen en zegswijzen veel dienst doen, net als in de Cremersche novellen en vertellingen de Betuwsche. Dat in zulk geval de Hollandsche lezers over mindere duidelijkheid klagen, nemen wij aan. Dat zij echter over onduidelijkheid klagen, daar waar onze Vlaamsche schrijvers woorden gebruiken, die bij Weiland en andere woordenboekschrijvers voorkomen, kan, als wij zeggen, alleen aan onvolledige kennis van den Nederlandschen woordenschat geweten worden.

P. A. VAN BOSSCHEREELS.

Het artikel van den heer Van Bosschereels is zeer bezadigd geschreven en getuigt toch van de warmte, die de Vlamingen meer dan de Nederlanders voor hun taal en hun land aan den dag leggen. Toch heb ik veel aan te merken op het beginsel, waarvan de schr. uitgaat.

De heer Lauwers beweert, dat de Vlamingen ter wille van de eenparigheid in zake van taal en spelling reeds zooveel aan de Hollandsche broeders hebben toegegeven! Ik vraag: wat? — heeft men de spelling, met onderling goedvinden geregeld, gewijzigd uit welwillendheid of uit de overtuiging, dat het zóo beter was dan anders, dat er beter en degelijker gronden waren voor de spelling *uur* dan voor de spelling *uir* of *uer*, dat men eerder *marcheeren* dan *marcheren* kan verdedigen, dat *kachel* beter spelling is dan *kagchel*? Neen, de gewijzigde spelling werd door den arbeid van mannen uit beide landen voorbereid, dat was toen prof. Bormans, David, v. Duyse, Ecrevisse, prof. Heremans, Nolet, Snellaert, Serrure en zoovele anderen arbeidden aan de kennis en de veredeling onzer taal met de mannen van het noorden. Sedert is er veel veranderd. Andere belangen hebben de studie der taal op den achtergrond gedrongen, en waar wij kunnen wijzen op mannen als prof. Dr. de Vries, Moltzer, Cosijn, Verdam, Jonckbloet, Brill, Verwijs, Dr. Beckering Vinckers, Te Winkel, V. Helten en Gallée die nog steeds voortgaan der *taalwetenschap* nieuwe geheimen te ontwringen, daar kan België meer op een schitterend verleden dan op een uiterst werkzaam heden wijzen. Ik misken niet den hoogst nuttigen arbeid van tal van hoogst verdienstelijke

Noord en Zuid, 4e Jaargang.

mannen, maar de wetenschap der taal — dat kan niemand tegenspreken — telt in Nederland meer beoefenaars dan in België en men kan gerustelijk aannemen, dat bij ons meer gewikt en gewogen wordt dan in België. Zoo er dus sprake is van „deugdelijke Vlaamsche uitdrukkingen opgeven” daar zullen we dienen te onderscheiden, of die uitdrukkingen al of niet *in strijd* zijn met den aard der taal.

Vooraf om goed verstaan te worden, één verzoek, laat ons de woorden nemen zooals ze zijn en niet zooals men ze zou kunnen maken. De grondwet kent alleen Nederland en België en naar de wet zoowel als naar de spraakkunst heet de taal, die in Nederland gesproken wordt: *Nederlandsch*. Na honderdduizend malen geroepen te hebben: „In Vlaanderen Vlaamsch!” zullen, hoop ik, de Zuid-Nederlanders me niet kwalijk nemen, dat ik een oogenblik het Nederlandsch, dat men in Nederland spreekt *Nederlandsch* en het Nederlandsch dat men in België spreekt *Vlaamsch* noem. *Hollandsch* bestaat voor ons *niet*, dan als tegenstelling tot Geldersch, Zeeuwsch, Friesch, Twentsch, Brabantsch en derg.

Ten einde wat volgen zal duidelijk te maken, volge hier eene lijst van woorden geput uit Wazenaar's *Vlaamsche jongen* en wel uit de eerste 144 bladz. Dit werk is in 1879 verschenen en kan dus geacht worden, de hedendaagsche taal vrij nauwkeurig weer te geven.

Wat de samenstelling dier lijst aangaat vooraf de volgende opmerkingen:

1. De woorden „naar mijne meening” of „bij ons in Noord-Nederland” en dergelijke, zijn korthedshalve weggelaten. Ieder kan die tusschen de zinnen invoegen, zoo vaak hij wil.

2. Indien hetzelfde woord eenige malen voorkomt, is het maar eens opgegeven, en wel den eersten keer, dat het voorkwam. Hetzelfde geldt van zinnen en uitdrukkingen.

Bij het opmaken van die lijst bleek mij ten duidelijkste, dat de woorden, die in Nederland niet voorkomen, in de gedichten ontbreken, de gevolgtrekking ligt dus voor de hand, dat daar, waar men meer zorg aan de taal besteedt, wat langer zoekt en schift en nadenkt, de taal van België het meest op die van Nederland gelijkt.

Mijn hooggeachte vriend Sleekx behoort tot die schrijvers in België, wier taal het best in Nederland wordt verstaan en wel vooral daar, waar hij beschouwingen en studiën levert. Daar waar hij vertelt, zoo onderhoudend en gemoedelijk als hij alleen dat kan, daar komt hier en daar een echt Vlaamsche uitdrukking, een echt Vlaamsch woord. Vergelijk zijn tiende deel: *Litteratuur en Kunst* met het achtste *Op 't Eksterlaar*: in 't eerste komt bijna geen enkel ons onbekend woord voor, in 't laatste komen er veel voor, te beginnen met den titel.

Thans volge eerst de lijst, waaraan ik enkele opmerkingen wensch vast te knoopen.

Woordenlijst geput uit Een Vlaamsche Jongen,

door WAZENAAR.

Voorbericht V. Wantrouwen omtrent de ondernomen uitgaaf, die geen hoogen toets kan of mag ontduiken, verontrust mijne hoop = die niet aan hooggestelde eischen kan of mag beantwoorden, maakt mij ongerust. *Wantrouwen verontrust mijne hoop* zou geen Nned. schrijven noch verstaan.

ik heb er lang mee vertoefd = *gewacht*; ik heb het *uitgesteld*. Men heeft lang bij iemand *vertoefd* d. i. men is eenigen tijd *bij hem gebleven*.

VI. Onleefbaar, (hier) zonder voldoende levenskracht. *Oneetbaar* is datgene wat niet gegeten kan *worden*, niet, wat zelf niet eet; *ondenkbaar* is wat niet gedacht kan *worden*; zoo zou *onleefbaar* moeten zijn: wat niet geleefd kan worden.

groeisel, gewas, planten.

VII. blinkend kerfdier = *schitterend* (of glimmend?) *gekorven dier*, beter *insect*. Bij *blinken* denken wij aan metalen en derg.; een *kerfdier* is een dier, dat *kerft*. Het woord *kerfstok*, dat inderdaad beteekende *stok voor de kerven* is thans reeds onverstaanbaar voor velen.

botten = *loten*, *uitspruitsels*. Het werkw. *uitbotten* bestaat bij ons; *bottels* zijn *uitspruitsels*, maar *botten* zijn hier *beenderen*.

geëigend = *eigen*. Wel kennen we *toegeëigend* e. a. Het germanisme *geëigend* voor *geschikt* ergert ons genoeg.

geitenbaard = boksbaard.

VIII. gansbloemen = Vgl. Heremans nfr. ganzenbloemen = *paquerette* en fr. ned: *paaschbloem*.

nachtschade = gewoonlijk *belladonna*; toch is ook *nachtschade* wel bekend.

meien = *takjes*; anders in *meien* = *takken*; Vgl. Joh. XII vs. 13 „*takken* van palmboomen”, Matth. XXI vs. 8 „*takken* van de boomen” waar oudtijds *meien* gelezen werd.

de beduchte schrijver = *angstvallig*, *bedeesd*; het woord *beducht* komt hier alleen praedicatief voor, bv. *Hij is beducht voor straf* en alleen in deftigen stijl, evenals *duchten* voor *vreezen*.

oorspronkelijke zelfheid = oorspronkelijkheid.

bl. 1.¹⁾ tragel = *jaagpad*.

driesch = grazige plaats met boomen beplant langs de straat of op een punt, vanwaar verscheidene straten uitloopen. Vandaar de gehuchtnamen Sloodendriesch, Ganzendriesch, Kaaldriesch enz. zurhel²⁾ = (gewoonlijk) zuurkruid.

smoor, die uit een moeras opstijgt = damp.

de zon blikkert = schijnt, straalt.

2. brems = horzel, paardevlieg.

op zoek = zoekende, op de jacht en derg.

meersch = stuk weiland.

¹⁾ Door den schr. zelf vertaald.

²⁾ Zurhel, weegbree, dravik, gele gauw en andere plantnamen zijn ook in Nned. bekend, maar zelden ontmoet men die namen anders dan in plantkundige werken.

- de koeien gaan in de zeelen uit = *aan* de zeelen? d. i. aan een touw; *zeel* = draagriem, band.
 mutten = groot kalf, klein rund.
- bl. 3. daas = paardenvlieg. (in enkele streken zegt men *daas*.)
 de lucht hommelde van al de kerfdiertjes, die er in zwirrelden = er was overal een *gegons* in de lucht van de *insecten* die rondvlogen (rondwarrelden).
4. snakken = rukken.
5. afgepikte garven = afgesneden met de „pik”, eene kleine zeis met éenen arm gehanteerd.
 de plaag = de ziekte, heerschende ziekte; vgl. eng. *the plague*.
 de wieling = vlasziekte.
 vlasgaard = vlasveld.
 vervriezen = bevrozen, doodvrozen.
 koeien wachten = koeien *hoeden*; wel bestaat *koewachter*.
 beet en penen = biet en wortels; *peen* komt in sommige streken voor.
 kuischen = schoonmaken.
6. de bestuurlijke inrichting des lands = de staatkundige verdeling, de verdeling.
7. beeldekens met papieren kantwerk rond = *bidprentjes* met *uitgeslagen randen*.
9. den zot houden = den *gek steken*.
10. plakbrieven = aanplakbiljetten.
 houtig = houtrijk.
 gekasseide straten = straatwegen, gewest. ook *steenwegen*.
11. een halve kluis = vijf centiemen.
 macaronkas = doos koekjeströmmel.
 opgesloofde broek = opgestroopt.
 ginstheuvel = met bremstruiken begroeide heuvel.
 polsroede = polstok.
12. duil = een soort van zeer taai lisch, dat tot strengen gewrongen wordt voor hooi of rietbussels.
 karekiet = (riet)lijster.
 rietstalen = riet, rietstengels.
13. bijzen = schommelen.
 noen = middag.
14. singels = strooken grond door grachten van elkaar gescheiden.
 ovendekkertje = (welke vogel?)
 takkerig nest = nest van takken.
15. toppen = met een top of tol spelen.
 marmeren = knikkeren.
 stuiken = in Gelderland *stuiken*: knickerspel, waarbij ieder der spelers een gelijk getal knikers afstaat, die de speler met eene hand in een kuil schiet. Hij wint *alles*, als er een even aantal in (en uit) den kuil is. In Holland heet het *plompen*.
 druppen = twee knikers uit de hand laten vallen en dan met den eenen naar den anderen schieten. Men zegt ook *butten*.
 blinde koe spelen = blindemannetje spelen.
 kutterken loopen = (welk kinderspel?).
 meetje schieten = opgooien naar de streep.
 eurdjen stekken = een overeindstaanden cent uit een rondje schieten.

- kalleken slaan = een kort stokje doen opspringen door er met een langen stok op te slaan. Te Amsterdam heette dat in mijn jeugd: *wind spelen* of slaan; in andere steden van Holland spreekt men van *pinken*.
- bl. 16. gauw grooten = Canada populier.
fulpzacht = fluweelzacht, zacht.
achterberd = krat van een wagen, achterbord.
17. ongerepte telg = onschuldig kind, wicht; *ongerept* staat bij ons voor *maagdelijk*.
groeze = loof van plantvruchten.
de schoone aarde wordt uitgeschud = uitgemergeld, uitgeput.
18. kemp = *grasveld*?
rapenbloeisel = bloeiend raapzaad, oliezaad.
19. welhebbend = welgesteld.
's halfvoormiddaags = bij 't koffiedrinken (tusschen ontbijt en middagmaal) Eng. *lunch*.
's halfnamiddaags = bij 't theedrinken (tusschen middagmaal en avondeten).
kollebloemen. =?
verwarmde aardappels = opgewarmde aardappelen; *verwarmen* doet men bij ons alleen levende wezens.
20. smeltende boter = gesmolten boter.
slijtpap = lammetjespap, zoete melk met (meel) bloem en stroop.
NB. hoofdschotel op den *slijtdag* d. i. den dag waarop men het vlas moet *slijten* d. i. *uittrekken*.
goeste = smaak.
zeem = (honigzeem).
21. gleiswerk = saniteitsgoed? deltsch aardewerk?
schapraai = kast, broodkast.
schauw = schoorsteen. Bij Ter Haar in *Huibert en Klaartje*: „De rook steeg vriendlijk uit de schauw”. In de gewone spreektaal hoort men het niet dan gewestelijk.
brotsen = klompige stukken hout, uit den grond gerooid.
rolingen = afzonderlijke wortels van boom of struik, opgedolven en tot brandstof gehakt.
zaanpot = melk- of roomkan.
stoven = kachels; *stoof* is een voetbankje met vuur er in.
de binnenwand was beslagen = bedekt, behangen.
met een rek vol teljoren = hgd. Teller, in Twenthe en elders *telder*; gebruikelijk in de 17e eeuw.
zijgvat = vergiettest.
stoppen met schelen = kannen met deksels.
22. slaapgerief = beddegoed.
dral = weefsel uit *afval van vlas* (klodden) vervaardigd.
ramp en kommer waren nauwelijks in staat om er de rust op te storen (te verstoren) van struische (kloke) leden, door den arbeid afgesloofd.
woonstede = woning. In dien zin o. a. in de H. S. „Ziet zijne woonstede worde hem woest gelaten.”
In de beste kamer bestoof een goedkoop kruisbeeld = *stond te bestuiven*, d. i. stond daar om bestoven te worden (te bestuiven.) Het imperf. zou de behandeling aanwijzen als plaatshebbend in den tijd, waarvan men spreekt en wel of voor éens of aanhoudend maar geenszins nu en dan.

- ingelijste driehoek = driehoek in een lijst. Voor dit woord zie men het *Woordenb.* onder *omlijsten* en *ommuren*. — Een *huis in een tuin* is zeker geen *ingetuind huis!*
's Zondaags mis te gaan hooren — de korste mogelijk. Het art. def. bij *de kortste* zou het art. bij *mis* noodzakelijk maken; omgekeerd kan bij *mis* zonder art. niet „de kortste” staan.
- bl. 25. eeuwgewoonte = eeuwenoude gewoonte.
overleden, die met den hoogsten dienst gelijk werd = wier lijkdienst op de kostbaarste wijze werd gevierd.
beenderhuis = knekelhuis.
spitszuilige ceders = spitse, puntig oplopende ceders.
26. mits opslag van vijf frank = met eene verhooging van vijf frank.
trekachtig = inhalig.
de pateen = de klompen.
missedienders = misbedienden, misdieners.
een schele lonk van raadpleging = een zijdelingschen blik van verstandhouding.
27. bijzonderlijk = vooral.
om zijn eer te kavelen = om z. e. te bewaren, te verdedigen? dat zal niet aarden in onze zeden = niet goed bij ons opgenomen worden; in onze gewoonten passen.
een uitzonderlijk kansje = een buitengewone kans, een buitenkansje.
de zoon vond duizendmaal meer prettigheid onder den blauwen hemel = vermaak, genoegen.
de welige wasdom die de hofstee omkransde = de weelderige plantengroei... versierde. Niet de wasdom, maar de planten kunnen eene hofstee *omkransen* of eigenlijk *omgeven*.
28. druivelaar = druiveboom.
een druivelaar, die het zoldervenster toegroeide = naar het zolder toegroeide.
heuze = onderste boord (*rand*) van een dak (*Eaves* in 't Engelsch. Vandaar *Heuzendrup*.)
kornis = kroonlijst, fr. *corniche*.
pomphoest = kinkhoest?
kriekelaar = kriekeboom.
lochting = tuin, moestuin. Aan de Zaan heet de koepel, die aan de rivier uitkomt: *het luchthuis*.
29. kruiswegel = slingerpad.
buxus = buks, taxis, palm.
tjmoesplantjes = ?
vingerkruid = *digitalis*, in Ned. vingerhoedskruid.
broodoven = gemeentelijke bakoven?
lemen = brokjes van vlasstengels, waar de bast is afgezwingeld.
elzenkoddien = knuppels van elzenhout?
de zengende lementas = de smeulende hoop vlasstengels.
30. beenhouwer = slachter.
vuurmaker = stoker. *Vuurmakers* zijn in Nned. licht hout of kurk met harst, zwavel en derg. besmeerd, waarmede men het *vuur aanmaakt*.
31. noveen = negendaagsche kerkelijke oefening.
schuddebollen = knikken.

- het loos geboorte = de slimme boeren.
de ophicleïde begeleidde met zwaar *geronk* de litanie = *ophicleïde*
 is het serpent, een muziekinstrument, dat de bij een processie
 gezongen litanien begeleidt, *geronk* = gebrom.
 kerkbaljuw = kerkvoogd? of hondeslager?
 akolyten = koorknapen.
- bl. 32. de patatten kregen de plaag = de *aardappels* kregen de ziekte.
 riek = *hark*; gelderl. *reek*, *rijf*; hgd. *Rechen*.
 gulder = gijlieden, gij.
 ulder = uw, u, ulieden.
 messing = mesthoop; *bemesting*.
33. het „dóó'- manneken liep hem over 't lijf" = een rilling ging hem
 door de leden.
 warden geesten = dwalende geesten, spoken. *Waren* komt
 als verbum nog wel in deftigen stijl voor o. a. bij Vondel, in de
 Rey van Klaerissen:
- . . . weckt een stad- en landgeschrey,
 In Bethlehem, en op den acker,
 En maeckt den geest van Rachel wacker,
 Die waeren gaet door beemd en wey.
- Ook als part. praes. bijv. bij Schimmel *Napoleon*:
- 't Geweld regeert, als toen gij ommewardend
 De vrijheid hebt gekwetst in schaduw uws baniers.
- holleblokken = klompen fr. *sabots*; = gewest. in gebruik o. a.
 aan de Zaan: *holsblokken*; vroeger algemeen gebruikelijk.
35. zijn ongerelde vraatzucht slopte hem gansch op =
 zijn onbedwingbare vraatzucht maakte hem gevoelloos voor het
 andere; *opslorpen* doen bijv. zeer poreuze stoffen de vloeistoffen;
 het vloeipapier slopt den inkt, de droge aarde, het water op.
 dubbend gemijmer = diep gepeins.
36. Neem het mij niet euvel op = neem het mij niet kwalijk, houdt
 mij ten goede. = *Euvel opnemen* veronderstelt eene vijandelijke
 bedoeling.
 dat ik zoo onvrijwillig op zijde slinger van de hof-
 stede = dat ik zoo *onwillekeurig terug kom op* enz.
 (onvrijwillig = gedwongen; *onwillekeurig* = zonder het opzet-
 telijk te willen.)
 aandachtig = vroom, godsdienstig; hgd. *andüchtig*.
37. het gedacht = de gedachte.
 knarzeling der tanden = knarsing der tanden.
 baken = beuken, braken (van vlas) met den „baakhamer".
 brandel = rooster in den haard.
 hengel = hengsel.
 schauw mantel = schoorsteenmantel.
 plaveien = steenen. Vgl. plavuizen.
39. koterhaak = pook.
 zij knevelde hem in de bedkoets op het voutje = in de
bedstede op de *opkamer*. *Voute* (Spr. *au*) = gewelf, hoogkamer.
 zij stelden er koene wacht bij = een stevigen kerel bij op wacht;
40. om het profijt werd hij in geen gesticht besteed = voor de
 goedkoopte.

- hij huilde, dat het vervaarlijk galmde over de akkers = akelig klonk.
 hij hield er geheel zijn leven eene ingetogenheid uit, die zijn aangeboren driftigheid milderde met vreedzamen ernst = het gevolg daarvan was, dat hij geheel zijn volgend leven meer in zich zelve gekeerd was, waardoor zijn aangeboren drift door kalmen ernst *gematigd* werd.
- bl. 41. veeplaaag = veeziekte. Eng. *the plague*.
 bleef ongeheeld = genas niet, werd niet genezen.
 uitzweetende longontsteking = besmettelijke longziekte.
 gezegende palmtakjes = gewijde palmtakjes.
42. bras = gemengeld, nat beesten-eten, bevattende meel, melk, aardappelen, rapen enz.
43. het landsbewind had schadeloosstelling gestoord = de regeering (het gouvernement) ... aangenomen, vastgesteld.
 puur verlies = *zuiver* verlies.
 dat mocht hij niet peinzzen = denken.
44. verduldig = lijdzaam.
 korzel = korzelig.
 leutig = vroolijk, prettig. Prov. leut = pret, plezier, vermaak.
 slappe spieren = *zwakke* spieren.
 een wijmen roedje = wilgentakje.
45. de pijn, die hij onderstond = gevoelde, doorstond.
 snijpaard = hakselsnijder.
 lesje = poosje.
 „Kom,” suste zij = zeide zij, hem sussende; terwijl zij poogde hem tot bedaren brengen.
46. NB. Het was nu in dat (*het*) jaargetijde, wanneer (*waarin, dat*) Constant, bij 't ontwaken, menigwerf (*dikwijls*) zijn vensterken omgeschapen zag tot een kader (*raam, schilderij*) vol arabesken, in al te smelbaar zilver gedreven, met varens en waaiers (*er*) op, met kerfjes en schilfers (*lijnen en bladen*), verguld door 't eerste gegloor van 't Oosten (*de eerste stralen der zon*); wanneer het bevrozen raam — dat tooverpaneel in de kunstgalerij des armen — openge draaid, (*geopend*), hun kostloos het grootsche meesterdoek daarbuiten ontdekken liet: de sneeuwige winternatuur, die wonderschoone *Bianca*, met kantfloersen van rijm omhangen en liskoorden van gestolden dauw; den boezem gepelsd in hagelwit hermelijn en heuren zwaanblanken mantel overstikt met juweelen van hemelsch kristal. NB. Die *sneeuwige winternatuur*, die *kantfloersen* en *liskoorden* zomedede *gepelsd*, *zwaanblank*, *overstikt* ontbreken in 't Noorden. Zou 't niet jammer zijn, dat we die woorden bleven missen! Zijn ze wellicht niet zoo volkomen grammaticaal gevormd, zè drukken toch zoo volkomen uit, wat de schr. wil uitdrukken.
47. sjerp = boufante, wollen das.
 de goot aan den gevel = de sloot voor de deur.
 overwaterde meerschen = verdrongen land, ondergelopen land.
- 48.¹⁾ loeme = bijt.

¹⁾ *Natuurlijk is niet elke zinswending opgeteekend, die iets opmerkelijks had. Zoo bijv. haal ik niet aan »cene soort van onduidelijke melancolie, welke zijne genieting verteederde.»*

- uitsteken = uithalen, wijken (van een wagen).
- bl. 49. wagenslag = wagenspoor, weg.
 zijn vader deed hem den breidel spannen = zijn vader liet hem
 aan den toom trekken. *Breidel* is in n.ned. alleen de band, die
 wilde dieren *bedwingt*; het meest komt dit woord echter alleen in
 figuurlijke beteekenis voor.
 heïrom juist, juist, juistom = hot en haar (tegen
 paarden).
 ju en loos = vooruit en (achterloos) achteruit.
50. de ouders wilden hunnen schrijvent naar school krijgen = ??
 het ging aan den prijs van vier franken = het ging tot den prijs.
53. de koraal mat nog de gevolgen niet, van wat hij deed = koor-
 knaap.
 lattenkliever-herbergier = herbergier, die tevens?
 kippenroest = kippenrek.
 kalkzop = witsel, witkalk.
 overborsteld = besmeerd.
 keperkap = kap van keperstof.
54. keuzelen = schuddende uitvallen.
 een pul warm water = een kruik. Oudtijds was een *pul* = een
 beker. Nog o. a. bij Tollens in *Het feest op Elzenstein*:

Die bekers hier in 't vuur verguld
 Die *pullen* daar met wijn gevuld.

- frak = rok of buis van elk fatsoen; de kleermakers geven dien
 naam aan een jas van bepaalden vorm.
 reukzalf = pommade.
55. 'ne steedsche fies = een stadsheertje. (Fr. *fijs*?)
 plaketje = zestien centen.
 de neerslachtigheid, die hem bemeesterd had = die zich van
 hem had meester bemaakt.
 benuttigen = zich ter nutte maken:
56. op hun zondaagsch gekleed = op zijn zondags gekleed.
 treemkerre; tremen = zijboomen (= *brancards*), die aan
 weerskanten van het trekdier in de beide ringen van het draag-
 kussen wegen.
 wijt = linnen zeil op hoepels over een rijtuig gespannen.
 Langs hoven het voorberd kon men in het voertuig
 eenen koffer bespeuren, eene matras, een onderbed en
 ander „gerief,” als behoorende tot eene kleine verhuu-
 zing = *over het slikbord heen, zag* men een koffer, een matras,
 een *bed* en ander *huisraad*, dat blijkbaar een deel van een kleinen
 verhuisboel uitmaakte.
Langs vordert een te volgen lijn, *berd* is onbekend in n.ned., *voer-
 tuig* komt alleen figuurlijk voor: „het voertuig der gedachte”; *be-
 speuren* is in de verte even en met moeite waarnemen, zonder
 eenige bijzonderheid te kunnen opmerken. Dewijl we geen *boven-
 bedden* of *dekbedden* hebben (uitgezonderd in Twenthe) kennen we
 ook geen *onderbed* maar alleen een *bed*. „Gerief” komt in Brabant
 en Limburg voor, maar is overigens onbekend in dien zin. (Zie
 hoven bl. 21) verder moet voor *als* worden gelezen *alles* of de uit-
 uitdrukking heeft geen zin; zóo zou 't beteekenen, dat men dat

- alles „bespeurde“ *omdat* of *dewijl* het tot den verhuisboel behoorde; *verhuizing* is de handeling van verhuizen.
- bl. 57. *kozzen* = kozijn (neef Fr. *cousin*).
lakensnijderswinkel = lakenwinkel; met evenveel recht zou men van een lakenmeterswinkel, een lakenvouwerswinkel, een lakenborstelaarswinkel enz. kunnen spreken.
op tijd van betalen = op crediet.
58. *zich uit den slag trekken* = (Fr. *se tirer d'affaire*) zich redden, zich houden.
eenige hoofdzakelijke aanduidingen = eenige der voor- naamste bepalingen; *hoofdzakelijk* is nooit een adjectief, *voornaamste* veronderstelt een gedeelte en eischt dus een genitief achter zich, *aanduidingen* geeft men niet schriftelijk.
pensioen = (Fr. *pension*) kostgeld of kost en leergeld; in Nned. beteekent *pensioen* het jaargeld aan een rustend ambtenaar uitbetaald.
de lakenen zwaluwstaart = *zwaluwstaart* voor *heeren-rok*, komt schertsend ook in Nned. voor; van *laken* en *duffel* maakt men *lakensch* en *duffelsch* en niet regelmatig *lakenen*.
59. *de braaien* = de kuiten.
de naaier = de kleermaker, pl. snijder.
thuis liggen = wonen, zijn; het geldt hier nl. het college; *thuis liggen* wordt alleen van de allerminste soort menschen gezegd, behalve in de uitdrukking: „Hij ligt er thuis” of „’t is of hij er thuis ligt” d. i. hij komt er heel druk, heel veel. Ook zegt men dan: „Hij is er of hij zal er komen.”
’t Stoát ou gelijk geschilder”, *stoffte* de voldane kleermaker; *stoffen* komt nog slechts in verheven stijl voor. Ook *voldaan* hadden we niet zóo gebruikt; ’t zou geweest zijn: „zeide de kleermaker, met een gevoel van zelfvoldoening of bijzonder tevreden over zijn eigen werk.
aanschietsen = beteekent in der haast een enkel stuk kleeren aantrekken; met zorg aantrekken zooals hier, beteekent *aandoen*, er zich in *kleeden*.
60. *met ze* (de broek) tot omtrent de oksels op te riemen en twee duimen om te slooven van onder, = tot onder de armen op te halen (of op te trekken) en de pijpen (en hem van onder) een paar duim om te slaan enz. *oksel* komt in Nned. nog voor als dat deel van een kleedingstuk, dat onder den arm komt.
„Doâr en was gééne krimp va'lauken oân” = daar is het laken niet aan gespaard; daar heeft men niet op een stukje laken gezien. De Schr. teekent bij *krimp* aan = *krimp*. Alleen in de uitdrukking „geen *krimp* hebben” d. i. overvloed of bijna overvloed hebben, komt dit woord voor. Vgl. het ww. *zich bekrimpen*.
„pitaleir” d. i. fr. *pet en l'air* een voorbeeld van den fijnen (!) smaak der Franschen; ons aequivalent *billetikker* is ook niet fijn, maar toch wat minder vies.
61. *vatten* = *opvangen*, van woorden in de nabijheid gesproken.
bewaker = *oppasser*, *portier*; -- *bewakers* hebben we alleen in gevangnissen en krankzinnigengestichten. ’t Fransche *surveillant*, dat volgt, zocht men te vertalen.
lidmaten = *ledematen*; — *lidmaten* (ook *ledematen*) zijn leden eener kerkelijke gemeenschap, na hunne aanneming.

62. Kevie hgd. *Käfig* verouderd; thans *vogelkooi* of *kooi*.
 waakzaamheid (de leerlingen stonden onder aanhoudende) lees „onder aanhoudend toezicht” — *waakzaamheid* is de eigenschap, *toezicht* het gevolg, de werking. Vb. De waakzaamheid van den bevelhebber zette hem aan tot dubbel streng toezicht.
 rangen (de leerlingen mochten geen voet buiten de... zetten) = fr. *les rangs* als in „serrez les rangs” = „sluit 't gelid” of „opsluiten” — wij zeggen: „uit de rij.”
 buigzaam = *gedwee*. — *Buigzaam* is de lichamelijke, *gedwee* de geestelijke eigenschap.
- bl. 63. begaan (eene ongeoorloofde lezing) = *een verboden boek lezen*.
 Eene *lezing* is eene mondelinge voordracht bijv. in een letterkundige vereeniging. Men kan alleen een *misdaad*, een *moord*, een *ongeluk* (aan iemand) *begaan*.
 verwaaid kinderlist = *overbekend*, verouderd. *Verwaaid* is hij, die in den wind geloopt heeft, of zijn de kleeren, die zoo iemand aan had.
 wegsteken (zich) = zich *verbergen*, *wegkruipen*; vroeger was *versteken* gebruikelijk; vgl. V. Alphen:
- Cornelis had een glas gebroken
 Voor aan de straat
 Schoon hij de stukken had *verstoken*
 Hij wist geen raad.
- Tegenwoordig komt *verstoken* alleen in abstrakten zin voor: „Van alle hulp *verstoken*.”
 studie (zijne zitplaats in de) = *leerkamer*, *school*.
 beroerde (het... tijdstip van zijn leven) = het tijdperk van hartstocht. — *Beroerd* komt in de allerplatste taal voor als *ellendig*, *hoogst onaangenaam* of *ziek*; de afgeleide woorden *beroering* = ontsteltenis en beweging; *beroerte* = oproer behooren tot een vroeger tijdperk. Eene *beroerte* is 't Fransche *apoplexie*.
 onbestemd betrachten = doelloos gepeins; (Hgd. unbestimmtes Betrachten). *Onbestemd* is datgene, wat nog geen bestemming heeft.
66. prachen = *bidden*, dringen, bedelen. Bij *Bilderlijk* kwam 't nog veel voor.
67. talen = *verlangen*; komt niet meer voor dan in: „Hij taalt er niet naar!” of „Hij zal er niet naar talen!”
 stremmend (velen, die hem bij de oplossing van het vraagstuk — in de baan stonden) d. i. *in den weg* stonden. Men zegt, dat de melk *stremt* als ze kaas gaat worden en spreekt van *stremsel*, dat in de melk gedaan wordt; ook gewaagt men van *stremming*, van den handel (bijv. door oorlog) van het binnenlandsch verkeer (bijv. door vorst); in den hier bedoelden zin zou men 't woord weglaten of het vervangen door de uitdrukking „als hinderpalen.”
68. onzeglijk = *onuitsprekelijk*; wat men *niet zeggen kan* zou *onzeglijk* zijn.
 opgewonden vervoering = *warme geestdrift*, *levendige verrukking*; vervoering komt in den hoogen tooneeltoon voor.
 ging (Hij — alles weerzien) fr. *il allait revoir tout* etc. d. i. hij zou *weldra* of *dadelijk* of *over eenige oogenblikken*.
 krinkelwegels = *kronkelpaden*, *slingerpaden* het eerste heeft gewoonlijk eene ongunstige beteekenis. — *Krinkels* kennen we al

leen als onregelmatige vouwen en plooiën door 't optrekken van wollen of halfwollen stoffen door den regen of door vochtigheid in het algemeen.

verheugend = *vroolijk, opwekkend*. *Verheugend* is eene daad of handeling, geen toestand.

bl. 69. gewa wel (het — der kalkoenen) = *klokken, snateren*. *Wawelen* is dwaas praten.

neerhof = ? (*basse-cour?*) dat althans is er de vertaling van. Beteekent *basse* hier inderdaad *neer?* vgl. *bassecamere*, waarvan ons *bestekamer*.

werkmannen = *werklieden*.

zelfhulp = eng. *selfhelp*. Wij zouden zeggen: door eigen kracht, eigen inspanning of eigen hulp.

uitzetten (kennis) = *uitbreiden*. Alleen in stoffelijken zin spreken we van *uitzetten*: de warmte doet alle lichamen uitzetten.

uitgekozen boeken = *uitgelezen* of wel *uitmunende* boeken.

De welberaden timmerman deelde den weetgierigen student hedendaagsche Nederlandsche werken mee = de *verstandige* enz. *leende* enz. *nieuwe* Ned. werken of Ned. werken uit onzen tijd.

Een jaarboekje met kleine gedichten en verhalen in = *met kleine gedichten en verhalen*.

Mocht men vreezen, dat men het „jaarboekje” en de „gedichten en verhalen” voor twee verschillende zaken zoude houden, dan kon er staan „met kleine gedichten en verhalen *er* in”; *twee* praep. kunnen onmogelijk tegelijk tusschen twee subst. of een subst. en een verb. staan. — Zoo ook bl. 77

Gij hebt mijn volgzaam harpken

Eenen toonval bij geleerd;

er is hier geen sprake van 't verbum „bijleeren” maar op welk woord heeft *bij* betrekking? Stond er *er* *bij* dan was 't verklaarbaar.

77. getraan eens lenteregens = *gedruppel* = of *druppelen*. Het woord is ons onbekend.

81. het noodlottig hoofd van Hiel = ?

de overvloedige Hiel = ? beteekent dit „overvruchtbare”? Al was er sprake van verzen, dan zouden toch alleen de verzen *vloeien*, maar niet de dichter; laat staan *overvloeien*.

82. begoede familie = *welgestelde* familie; Hgd. *begüterte* of *wohlbegüterte* of *wohlhabende* Familie.

benaarstigen (zijn ambacht) = er zich met vlijt of ijver op toeleggen. (Hgd. *befeißen*).

85. rijven (de ruigte weg —) = *harken*. In Gelderland kent men dat woord.

achterbuiten = *achter het huis*.

geglim der herfstzon = de *glans*. *Glimmen* bedoelt een flauw licht, een dof, bijna onmerkbaar licht geven.

86. onderscheiden van houding (Fr. *distingué*) = voorname, deftige houding.

streelend van oogslag (Fr. *coup d'oeil*) = kijkt u zoo prettig aan; aangename oogopslag; — streelen, dat met *strijken* en derg. samenhangt, kunnen de *oogen* toch niet; dat kunnen de voorwerpen

- buiten ons, die onze oogen, die stoffelijk zijn, aangenaam aandoen. verspreide teederheden trokken saam op dat eenige wezen = *al zijne liefde* vereenigde zich op... enz.
- bl. 88. (zij) trok wel op een heilig wezen = (zij) *leek wel* eene heilige. *Op iets trekken* is bij ons een koopmansterm: (*een wissel*) *op een huis trekken*.
verdoken schatten = *begraven* schatten, *verborgen* schatten. *Verduiken* bestaat niet; *duiken* beteekent alleen het lichaam tijdelijk onder water houden.
kerselaar = *kerseboom*.
89. doomende drift = dampende, wasemende gisting van het versch gebrouwen bier.
deze uitsnijfels zijn geknipt in (lees *uit*) de beste zijner kladschriften. De vraag naar *in* en *uit* brengt echter eigenaardige moeielijkheden mee. De Nederlander leest „*in* de courant” een of ander bericht, de Duitscher leest het „aus der Zeitung”, de Nederlander „schenkt een glas wijn *in*” de Engelschman kan het alleen „pour out”, de Nederlander drinkt „*uit* een glas” de Franschman „dans un verre” de Nederlander ziet iemand „*in* de verte aankomen” de Duitscher „aus der Ferne”. Deze uitdrukkingen zijn alle te verdedigen.
96. pepernoten, de schr. verklaart dit woord = *een soort van moppen*; 't is dus in België niet zooals in Nederl. *algemeen* bekend. pel van een takje = *bast* of *schil*.
97. meisjes-kluts = *meisjeszot*. Wij hebben nog: „de kluts kwijt-raken” d. i. niet meer weten, hoe de zaken loopen, of wat men te doen heeft.
102. zich verdrieten in het galeigeworm des onderjukten geestes = verdriet krijgen in de slavernij in den dwang, de belemmering van de overheersching des geestes, van de geestelijke overheersching of eenvoudig: verdriet krijgen in de geestelijke slavernij.
De *galeien* zijn nauwelijks anders bekend, dan op de boekdrukkerij; wel kennen we *wormen* dat uitgesproken wordt *wurmen* en vruchteloos, onhandig werken of vervelend en lastig werk verrichten beteekent. Een verb. *verdrieten* hebben we niet dan schijnbaar onpersoonlijk: *het verdriet mij*. Het Duitsche *unterjochen* vertalen wij door: onder het juk brengen of onderwerpen.
103. de vliegglustige vederen gefnuikt. Eene mees, die in een kooi zit, kan vleugels en veeren onbeschadigd houden, maar wil men haar het vliegen onmogelijk maken, dan kan men ze *kortwieken* d. i. de uiteinden der vleugels afknippen; de dichters, van grootere vogels sprekende gebruiken het woord *knotten*:
„Geschoten is d'aadlaar, geknot in zijn schachten”
Ter Haar, Abd-el-kader.
Plannen en *ontwerpen* worden *tegenewerkt*, maar *aanslagen* worden *gefnuikt*.
104. schrijvelarij = geschrijf.
105. kruimig (van letterarbeid) = *pittig*, *kernachtig*.
woordenspinnerij = *woordenspel*. Men *spint* alleen, wat lang is.
paf staan = *verbaasd* staan. *Paf* kennen we alleen als interj.

- nabootsing van 't geluid van een schot en als adj. opgezet door veel eten.
106. Vlaamsch-België is een uitzonderlijk oord = *eigenaardig land*. Het adverb. *uitzonderlijk* zou gemaakt moeten zijn van *uitzonder* d. i. den stam van *uitzonderen*; van *verwonderen* komt *verwonderlijk* en „een verwonderlijke gebeurtenis” is dan eene gebeurtenis, *die ons verwondert*; „een uitzonderlijk oord” is echter geen oord dat zelf uitzondert, maar *dat uitgezonderd wordt*. Iets papagaaisch, waar de vreemdeling zich fel mee amuseert. Het woord „papagaaisch” is schertsenderwijs gebruikt, zeer aardig gevonden; *fel* heeft echter alleen een ongunstige beteekenis: felle haat, felle brand, felle woede, wrok enz. overeenstemmig samenklinken met andere geluiden = *overeenstemmen met*; stemmen is hier geluid geven en klinken ook; waartoe datzelfde denkbeeld tweemaal gebruikt.
- bl. 107. zevenzangertje = soort van mees.
de giegagende steil-oor = de *ezel*. Hier schreeuwt de ezel (voor zoover hij niet spreekt in een of meer talen) altijd *i-a*.
109. zelfgerecht van ieders gewisse = eigen onderzoek, gewetensonderzoek.
111. braamland = ? Beteekent het „land met braamstruiken beplant” dan is 't woord *onontgonnen*, dat er hier bijstaat, onnoodig.
114. met geklemtoonde stem = *met nadruk*, met ernst. Het is door middel van de stem, dat we den *klemtoon* op een woord leggen, het *woord* heeft dan den klemtoon; de *stem* heeft dien nooit; van een *beklemtoonde lettergreep* zouden we desnoods kunnen spreken.
115. stekker = *drijstekker* = *pastoorshoed* = (Ned.) *steek*.
116. goeste = smaak.
aë = oude.
118. er aan houden = *er aan hechten* = *er op gesteld zijn*.
119. devooren = *plichten*; zijn devooren doene = zijn best doen, ijverig zijn.
121. hoogschieting, gaaischieting = het schieten *met* den boog, het schieten *naar* den gaai: die uitdrukkingen bewijzen genoeg, dat de woorden niet op gelijke wijze gevormd kunnen zijn: men kan toch niet zeggen: schieten *naar* den boog, schieten *met* den gaai!
prijздеeling = *prijsuitdeeling*. De prijs wordt niet *gedeeld* of *verdeeld*, maar uitgereikt, uitgedeeld aan de overwinnaars.
124. zich aan iets verwachten (*s'attendre à quelque ch.*) iets verwachten, op iets verdacht zijn.
125. op zijn gemeente en in 't omliggende = *in* zijne gemeente en *in den omtrek*; het part. praes. staat nooit subst. alleen, nooit zonder subst.
wildvang = *wildzang*; als verkorting van *wildzanger* of *in 't wild zingende vogel* is dit verklaarbaar; 't eerste zou zijn: iemand die wild vangt? of in 't wild vangt? (wat?)
bij dienst gaan = *in* dienst gaan.
in verlof = *met* verlof.
het legerleven = het *kazerneleven*.
126. 'k en zal in de sukkelinge nie' blijven = ik zal het wel te boven komen, ik zal er mij wel dóór redden (of slaan). Wel kenren we in platter taal „*versukkeling*” d. i. ongeluk, mishandeling en derg.

- een versleten gezeg = een *oud zeggen*, (oud deuntje, oud praatje).
 van gedacht zijn = van *gedachte* zijn.
 't gegrol van een varken = 't *geknor* van een varken. *Grollen* zijn „dwaze invallen en uitvallen.”
- bl. 128. de losgevezen beddebak = de *losgeschroefde* bedstee of kooi.
 In de kazerne heet 't ook *klossbak* of *vlooiënbak*.
 het gebalder van de opengevallen sponde. *Balderen* doet alleen de wind en *sponde* komt dichtertlijk voor „bed” voor.
 in den steekwagen gespannen te liggen = voor den *handwagen* te loopen.
129. wijl hij daar stond = *terwijl* hij daar stond. *Wijl* is verkorting van *dewijl* = omdat.
 naadbiesje = *bies* of *biesje*; deze zitten nooit anders dan op den naad.
 fiks als een knuppel = *rechttop* als een *boonenstaak*. *Fiks* is kloek, degelijk; de *knuppel* is wel eens een beeld van kromheid of bochtigheid.
130. beroeste klink = *geroest* of *verroest* van 't verb. *roesten* en niet van 't subst. *roest*; de raderen zijn gesmeerd, de zeilen geolied, de deuren geverfd, de ruwe planken gemenied, de tafelbladen gepluurd; — *besmeerd* zou zijn *smerig gemaakt*.
 begrippenverwarring = *begrripsverwarring*; niet de *begrippen* naar het *begrip*, het *verstand* is of wordt verward.
131. de bajonet had geroerd = had zich *bewogen* was *heen en veer* *gegaan*. Het part. *geroerd* is act. bijv.: de meid had de soep geroerd.
 karweien = fr. *corvées*. De *karwei* kent alleen de ambachtsman.
 zagemeel = *zaagsel*.
 slibberige trappen = *glibberige* trappen, *vuile*, *smerige* trappen.
 de uitgelachen „sleksteker” = de „slakkensteker” daar men hem om uitlachte. *Uitlachen* kan men alleen personen, geen zaken; men kan *met* eene zaak of *om* een persoon of eene zaak lachen.
132. de smokende ongelkaars = de *walmende vetkaars*.
137. zoutkleppen = *zoutbak*; vlegelkappen?
 kloef = *klomp*, *holsblok*.
140. lastigaard = *lastig mensch*;
 eerbiedvol = *vol eerbied*.
141. een prangende handdruk = een *warme* handdruk. De dichter alleen spreekt van *boezemprangen*, van *prangenden nood*, *prangend leed* en derg.

De woorden dezer lijst laten zich tot vier groepen brengen en wel:
 1. Gallicismen; 2. Germanismen; 3. Archaïsmen; 4. Barbarismen
 in bijzonderen zin genomen en die we afzonderlijk gaan behandelen.

1. *Gallicismen*. De nabijheid van Frankrijk, het feit, dat een deel der bevolking van België Fransch spreekt heeft ten gevolge, dat menig Fransch woord, menige Fransche uitdrukking in België door een Vlaamsch oor opgevangen of op zijn Vlaamsch uitgesproken *Vlaamsch* heet, of *letterlijk* vertaald, vervangen wordt door

een woord, dat in Nederland onbekend is. 'k Herinner me het woord *voutje* waarvan ik me geen denkbeeld kon maken, tot het *Idiotikon* van De Bo me leerde, dat ik hier aan het Fransche *vôte* (= Eng. *vault*) te denken had. In Nederland hebben we een gelijk voorbeeld in *basse camere* = het heimelijk gemak, waarvan men eenvoudig *beste kamer* heeft gemaakt. De vrees om Fransch te spreken brengt er den Vlaming toe, te zeggen: „dat gaat op rollekens” d. i. Fransch: „*cela va sur des roulettes*” — wij, zee-lui in ons hart, denken aan een schip, dat van stapel loopt en zeggen: „dat gaat als of het gesmeerd was” of wel: „dat gaat als van een leien dakje” terwijl we aan onze kerken en andere groote gebouwen denken. Wij gebruiken 't woord *bureau* en vinden dat niet vreemder dan *kasteel*, dat wel van het Fransche *château* verschilt, maar alleen in een jaar of wat, immers *eel* is evenmin als *eau* een Nederlandsche uitgang. Werd het Fransche *chastel* later *château*, dat maakt het verklaarbaar, dat we *kasteel* schrijven en niet *kasteau*, want het woord *kasteel* is ouder dan het Fransche *château*, maar nooit heeft men in het Fransch *burel* geschreven en van het Fransche *bure* = *wol* of *baai* kan men geen Nederlandsch woord maken door den onnederlandschen uitgang *eel*. Voor het Fransche *lune de miel*, dat voor een Germaan geen zin heeft, verbeeldt de Vlaming zich echt Nederlandsch te schrijven als *honigmaan* in plaats van *wittebroodsweken*, en 't zou niet vreemd zijn, dat de Zuidnederlander zijn toevlucht tot Duitschland genomen had en schreef *honigweken*, omdat hij daar *Honigwochen* had gevonden. Zoo maakte hij van *station* ook *statie*, alsof dat woord daardoor minder Fransch werd. Wij zeggen *station*, hoewel we *natie* en niet *nation* zeggen; maar 't laatste is wat ouder dan 't eerste, en door *statie* te zeggen zouden we eene begripsverwarring met *staatsie* in de hand werken, die ons minder gewenscht voorkomt.

Niet onmogelijk zou 't zijn, dat de Vlaming om ook zelfs dat *statie* te vermijden aan het Duitsche *Bahnhof* dacht en ging praten van een *baanhof*, vergetende, dat het Nederlandsche *spoorweg* evenmin een *ijzeren weg* is (immers de *weg* is niet van ijzer, maar alleen de spoorstaven zijn van ijzer) als een *baan* (Hoogd. *Eisenbahn*), dewijl we door *baan* niet den weg verstaan, maar alleen dat gedeelte, wat voor een bepaald gebruik is ingericht; bij *maliëbaan*, *kegelbaan*, *lijnbaan*, *renbaan* e. a. wijst het voorvoegsel op het doel, waarvoor de „baan” is ingericht, maar nooit op de stof, waarvan ze gemaakt is.

Dit brengt ons van zelf tot ons 2e punt.

2. *Germanismen*. Dat de Duitschers spreken van *versprechen* en *verbrechen* is geen reden voor Nederlanders om *verspreken* en *verbreken* te gebruiken. We hebben een woord *verspreken* = verkeerd spreken, zeggen, wat men niet wilde zeggen; daar het woord

in die beteekenis eenmaal in gebruik is, is er geen gelegenheid meer voor een „verspreken” = *beloven*, waaraan geen behoefte is; waarom *verstecken als verstecken* moest herleven, terwijl we een *eigen* woord: *verbergen, verstoppen* enz. enz. hebben, zal ieder een raadsel moeten blijven te meer daar *verstecken* reeds beteekent „verkeerd steken.” Waarom er dus nog altijd gepraat wordt van „*bestatigen*” van een verbum *statigen*, dat niemand kent, is nog altijd in een ondoordringbaar duister gehuld. Laat verder *onder* onze voeten alles *breken*, dat zal ons gesprek wellicht *verstoren* of *storen*, maar *onderbreken* zal het dat niet: in dien zin kennen we het woord niet. Het woord *unterbrechen* heeft in het Duitsch die beteekenis, maar in het Nederlandsch niet. Hebt gij lust te spreken van „St. Joris met den *lindworm*” (hgd. *Lindwurm* = draak), van „iemand *muilschellen* geven” voor *oorvegen*; of zal ik moeten vragen: „Geef me de *opgestopte klettervogels* eens aan” voor „*opgezette klimvogels*” of zal ik moeten beweerden, dat „Herculanum en Pompeji *verschut* (*verschüttet*) werden? Als we eenmaal toegeven aan den lust om elk Duitsch woord Nederlandsch te maken, dan zullen we weldra, zoo vaak ons een woord ontbreekt „de *luiken aanvullen*” (die *Lücken ausfüllen*) met Deutsche woorden en der taal „een *denkmaal* tot onzer *tijden schande*” zegge een „*schandzuil*” oprichten, waarover de *nawereld* (die *Nachwelt*) zich nog zal schamen.

De *Archaïsmen* zijn moeilijker te ontloopen en te onderscheiden.

Menig woord is in den loop der eeuwen van beteekenis veranderd; wie zal in *knechtje* nu nog *kind*, in *slecht* nog *eenvoudig*, in *wijf* ooit *jong meisje* herkennen en toch was er een tijd, dat deze woorden de beteekenis hadden; maar niemand kan beletten dat die woorden van beteekenis veranderen en niemand mag eischen, dat we die verouderde beteekenis behouden, hoewel de toestand der maatschappij geheel veranderde. Nu is het waar; dat menig oud woord in eere diende hersteld te zijn, maar daartoe is geen voorzorg noodig: elk oud woord, dat in zijn ware beteekenis gebruikt wordt, blijft in herinnering en wordt weer in gebruik aangenomen *als er behoefte aan is*. Maar dwingen kan men dit niet. Men is sedert onheuglijke tijden gewoon te zeggen: „in lichte laaie vlam” — pleonastisch, want *laaie* = *vlam*, maar hoewel men hier en daar hoort: „in lichter laaie” men zal den ouden vorm blijven gebruiken, omdat het woord *laaie* elders *nooit* te pas komt; met groote scherpzinnigheid heeft men eens aangetoond, dat men niet moest zeggen *klaarblijkelijk* maar *baarblijkelijk* maar men heeft er geen acht op geslagen, omdat 't niet duidelijk genoeg uit 't woord zelf blijkt, en de etymologie aan de geleerden verblijft; maar dat men zeggen moet: „iemand een hart onder den riem steken” en *niet* „iemand een riem onder 't hart steken” heeft iedereen dadelijk zoo goed

begrepen, dat de uitdrukking gewijzigd werd. Hetzelve geldt voor *struisch* dat we in *struisvogel* of „vogel struis” hebben, maar missen kunnen voor *sterk, kloek, flink, stevig, krachtig, groot* e. a. even als *schapraai, hesp* e. a.

Barbarismen in den ergsten zin des woords, *ontaalkundig gevormde woorden* kunnen we toch moeielijk uit het zuiden overnemen, niets is verleidelijker dan op goed geluk een woord te smeden, maar het vordert een geregeld onderzoek, te bepalen of het taalkundig gevormd is. Zoo is *brandknop* een *knop*, dien men gebruikt òf om brand te maken, òf om bij brand te gebruiken, maar zeker niet een *knop om mede te branden* m. a. w. een *gloeiende knop*; zoo beteekent *gewetensvol* eenvoudig *vol geweten* en dit heeft geen zin; bedoelt men het hgd. *gewissenhaft* dan hebben we daarvoor een zeer goed woord: *nauwgezet*; zoo kan *onleefbaar* nooit beteekenen: „ongeschikt om te leven” maar alleen „ongeschikt om te doorleven” immers *eetbaar* is, wat men kan eten, dus *leefbaar* „wat men kan leven,” daar dit laatste geen zin heeft, doet men beter 't woord *onleefbaar* te vervangen door „niet levensvatbaar;” dat achtervoegsel *baar* speelt verder den schrijver parten in „onbekenbaar” verdriet d. i. dus een verdriet dat men niet kan „bekennen” maar *bekennen* kan men alleen eene misdaad en wel, als daarnaar gevraagd wordt, geenszins een verdriet, „dat men voor ieder *verborgen* moet houden.”

Ziedaar op enkele punten gewezen.

Gaat het nu aan, waar we tal van dergelijke woorden in België vinden, toe te stemmen: „de Noordnederlanders hebben vele zeer deugdelijke (d. i. *goede, bruikbare*) woorden laten verloren gaan, die in Vlaanderen en Brabant zijn behouden gebleven” — gaat het aan, te beweren, dat een woord goed is, als het „in Kiliaan, Meyer of Weiland” staat? —

Ik sla Kiliaan op (Antv. 1599) bl. 353: *onhaeffelicke goeden, onherd, onheughe, onhooghe, onhuer¹, onhoud², onkout², onlanck*, — zullen de Vlaamsche schrijvers die woorden verstaan? Bij 1 is aangeteekend, dat het alleen in Friesland thuis behoort, bij 2 dat ze verouderd zijn. Zal een woord dat in 1599 *verouderd* was, thans tot de taal des gewonen levens gerekend moeten worden?

En wat moet Meyer hier doen?

L. Meyer's *woordenschat*, de elfde druk, Amsterdam 1777 bevat:

1. Basterdwoorden; 2. Kunstwoorden; 3. Verouderde woorden.

Heeft het nu eenigen grond van bewijs, te beweerden; wat in Meyer staat behoort in 1880 tot de wettige en gebruikelijke taal? Wilt gij eene proeve?

Uit 1. *adimpleeren, comminueren, defcieren, exue, fruitie, grammatistica, hamai, labefacteren, manumissie.*

Uit 2. *adynatas, assis, bapheus, celeusma, deuteropathia, escharoticus, fileitas, geropia, hemitritaeus.*

Uit 3. *amman, bezeewost, chinneleosara, dryboortigh, erschop, fiertre, ghezeelen, huggen, kater en katte* (geen dieren), *keppel, koever, lung* (geen lichaamsdeel), *mein, naghelmaaghe, oraate, poest, querdel, randuinen, stortmooze, teeuwe, unschlit, vermaarten, wanontzigh, wraddel, zellemaandt.*

Zou de schr. deze woorden, geen tiende van wat ik zou kunnen geven, terug verlangen als behoorende tot de *hedendaagsche* Nederlandsche taal?

Zou hij inderdaad beweren, dat „de ernstige Vlaamsche schrijvers” al die woorden kennen en gebruiken?

Met welk recht?

Meyer — volgens schr. ook thans een gezaghebbend schrijver, noemt die woorden in 1777 *verouderd*; moet Meyer's naam en gezag nu dienen om te bewijzen, dat de woorden, die Meyer zelf *verouderd* noemde, ruim honderd jaar later nog niet verouderd zijn?

Maar de schrijver zegt daar, even als elders, wat hij niet van plan was te zeggen

Zoo bijv. lees ik met warme ingenomenheid de mededeeling, dat men „op het einde der 16e eeuw of liever tot in het begin der 17e het onderscheid tusschen de twee deelen der Nederlandsche taal *niet* kende — de schr., die beweert, dat wij Noordnederlanders onze taal *niet* kennen, terwijl de Zuidnederlanders zoo volmaakt op de hoogte zijn, zal dus tevreden wezen, als wij vaststellen; dat de taal voor Noord en Zuid alle woorden mag omvatten en moet omvatten, die in het jaar 1600 bij onze goede schrijvers in gebruik waren. Welnu het *Woordenboek* en de *Woordenlijst* gaan wel zoo ver, ze omvatten toch de heele 16e eeuw, maar juist daarom nemen ze tal van vormen *niet* op, die toen reeds verouderd waren.

Maar hoewel de woorden in de *Woordenlijst* geacht worden, Nederlandsch te zijn — vele zijn niet meer in gebruik en zodoende komen we tot eene andere vraag: wat wil men in Vlaanderen of in Vlaamsch-Belgie?

Wil men in Nederland gelezen worden, dan moet men niet schrijven in eene taal, die men in Nederland — blijkens bovenstaande lijst, *niet* verstaat en waarin geen les wordt gegeven, als in eene vreemde taal. Het is grievend hard voor den Nederlander zoowel uit het Noorden als uit het Zuiden, te moeten hooren, dat een werk van een schrijver uit een der deelen *vertaald* werd, ten behoeve van de bewoners van het andere en toch, als de liefhebberij voortgaat om Fransch letterlijk te vertalen, Duitsch onveranderd over te nemen en uit oude boeken woorden op te visschen en die in gebruik te nemen, dan zal de literatuur van Vlaamsch-België

tot ons komen, geschreven in eene vreemde taal, die we moeten vertalen om ze te verstaan.

Wil Zuidnederland verbroedering, begrijpen de Zuidnederlandsche schrijvers zoo goed als de Noordnederlandsche, dat eenheid van taal ons beider voordeel is, laat ze zich dan even als wij houden aan het *Woordenboek* en aan de *Woordenlijst*.

„De Hollandsche schrijvers en dus nog meer de Hollandsche lezers echter, kennen en gebruiken, over het algemeen, slecht Hollandsch, en hebben bijgevolg eene zeer onvolkomen kennis van het Nederlandsch” — ik moet zeggen, daarmede kunnen we voor- eerst tevreden zijn. Dus: in het Zuiden kent men de taal, in het Noorden niet!!

Zonderling steekt daarbij af de bewering des schrijvers: „Van den anderen kant is het waar, dat de Hollanders meestal van de taalvormen, dat is, van spraakleer en zinnenbouw meer afweten, dan de meeste Vlaamsche schrijvers en lezers” — nu begrijp ik er *niets* van. In Nederland kent men de *taal* d. i. de *spraak* eenvoudig *niet*, maar men kent er *wèl* de *spraakkunst*.

We kunnen wijzen op handleidingen bij de studie der spraakkunst van Kern, Cosijn, v. Helten, Terwey, de Groot en ik zie met belangstelling uit België een vijf-tal spraakkunsten tegemoet, die *wetenschappelijk* de waarde zullen hebben van de zoo even genoemde.

Was de studie der *spraakkunst*, de eenige, die inspanning kost in België meer ter harte genomen, dan zou men tal van woorden *niet* hebben ingevoerd, die blijkbaar in strijd zijn met de grondbeginselen der *spraakkunst*.

De oplossing der kwestie is dus eenvoudig genoeg.

Ieder, die eenig begrip heeft van taalstudie, dus *alle menschen*, die een beetje recht hebben om mee te praten, zullen toestemmen, dat gallicismen, germanismen, archaïsmen en barbarismen behooren tot de vormen, die het wenschelijk is te weren. Men wijde zich dus aan de studie der taal en blijkt het dan, dat tal van woorden in Vlaamsch-België gebruikelijk, ontaalkundig gevormd zijn, dan zal men edelmoedig genoeg wezen, om dat te erkennen en zullen een groot deel barbarismen d. i. echt Belgische woorden uit het gebruik verdwijnen.

Amsterdam, Nov. '80.

T. H. DE BEER.

Proeve eener behandeling van woordfamilien.

II.

Bidden.

Bid (*bad, baden, gebeden*), niet-overgank. en overgank. sterk werkwoord, behoorende tot de derde klasse der uit wortels voortgekomen werkwoorden; stam *bad*, die zich kenmerkt door eene korte *a*, en één daaropvolgenden vasten consonant.

Bid (of liever *bidde*) is ontstaan uit *bedja* [*bede* + het suffix *ja*, dat eertijds in den tegenwoordigen tijd van alle wijzen (behalve van den infinitivus) achter den wortel van sommige werkwoorden werd gevoegd]; volgens de wetten der klankleer moest ten gevolge van die *j*, die later vocaal (*i*) werd, de voorafgaande *d* verdubbeld worden; het Ang. Saks. heeft dan ook *biddian*. Later viel de *j* (*i*) weg, zoodat het Ohd. *pittan*, het Mhd. *bitten* en het Ned. *bidden* kreeg. In enkele talen is de vorm zonder *j* bewaard gebleven: Het Deensch heeft *bede*; het Zweedsch echter *bedja*. Ook het Hoogd. kent *beten*.

De infinitivus moest *beden* luiden; doch, evenals bij *zitten* en *liggen*, is hier de *j* ook in die wijs ingedrongen.

De oorspr. beteekenis van den wortel *bed* is „voorovervallen”, ter aarde vallen, de aarde zoeken (Lat. *peto*, *impetrare*; Gr. *ptoochos*). „Het woord dient voor den arme, die voor God de knieën buigt, voor den rijke neervalt, diens voeten zoekt.”

In het Midd. Ned. beteekende *bidden* 1. een verzoek doen, zoowel aan God als aan den mensch; 2. God vereeren; 3. uitnoodigen onder zijn dak te komen; 4. bedelen. Bijv.: „Die enghete *bidden* onsen Here, Dat hi ons in herte kere.” (BED. VAN DER MISSE, 89), en aldaar vs. 527:

„Oremus zingt die pape („priester”) vort:
Bidden wi”

SPIEGHEL HISTORIAEL I, VII, 23, 35:

„Want niemen en was in de stad
Die den armen Jhesus *bat* („bij zich noodigde”),
Omme dat hi niemen smeken (vleien”) woude.”

Aldaar I, VII, 53, 9:

„Also die zieke om dwater pleget
Te *biddene* (3e Nv.), dat men hem ontseghet („weigert”).”

Aldaar I, VII, 69, 36:

„Daer lach hi ende *bat* der karitate
Van den lieden”

In plaats van den genetivus (der karitate) wordt thans bij *bidden* de constructie met het voorzetsel *om* gebruikt (om een aalmoes *bidden*,

bedelen). De ouden schreven, zooals uit deze voorbeelden blijkt „*bat*”. Door analogie, d. i. om met het meervoud *baden* gelijken tred te houden, veranderde men later die *t* in eene *d*; doch inderdaad zijn die letters niet van dezelfde soort. In ik *bad* beantwoordt de *d*-klank (of liever *t*-klank) aan de Got. *th* (scherpe spirans), en is dus tandletter (zij wordt n.l. uitgesproken met den tong onder tegen de tanden); in wij *baden* en *gebeden* beantwoordt de *d* aan den zachten spirans (*α*), en is zij dus *tongletter* (uitgesproken met den tong tegen het verhemelte).

De tegenwoordige beteekenis is: 1. (In het algemeen; a) met den persoon in den accus. en de zaak omschreven met het voorzetsel *om*, ter vervanging van een vroegeren genetivus, of de zaak in een afhankelijk [voorwerps-]zin; b) de persoon omschreven met *van* en de zaak in een afhankelijk zin) plechtig om iets vragen, hetzij aan God, hetzij aan de menschen; 2. (intrans., of de pers. omschreven met *tot*) plechtig God vereeren; de daad van het bidden kenmerkt zich door eerbiedige vormen, die verschillen naarmate de godsdienstige overtuiging van den bidder, of geschiedt in stilte, zonder uiterlijke vormen; de plechtigheid der handeling openbaart zich dan door eene bedaarde houding en een ernstig gelaat. 3. Formule tot bekrachtiging van een verzoek, tot verzachting van een bevel, of tot inleiding van eene eenvoudige vraag.

Voorbeelden: 1. „Heden, op dit feest der vertroosting, willen wij ons opmaken naar de graven onzer geliefden, en weenen en *bidden*, dat wij met nieuwe kracht onze pelgrimsreize mogen voortzetten.” TEN KATE. — „Luther wierp zich op de knieën en schreide bitterlijk, en *bad* God vuriglijk om hem toch ditmaal zijn kind nog te sparen.” LUTHERS KERSTBOOM. — „David *bidt* God om hulpe van wegen sijner enckelen barmherticheyt. David *bidt* den Heer om verlossinge. David *bidt* dat hij mach bewaert worden ende sijne vyanden beschaemt.” MARN. VAN ST. ALDEG. — Ik *bad* hem dringend mij niet te verraden. — Ik heb dringend om die betrekking *gebeden*. — Ik *bid* van God, dat hij u zegene. — Bid, en u zal gegeven worden. — Die *bidt*, ontvangt. —

2. „Ende daerom ist dat Paulus gebiedt ende wil dat de menschen in alle plaetsen sullen *bidden*, heffende reyne erde suyvere handen tot God, sonder twist ofte toornicheyt.” MARN. V. ST. ALDEG. — „Wij hebben de voorbeelden van Daniël, die de deure van zijn kamer sloot om te *bidden*, die van den heiligen Peter, die op het dak van het huis klom om zijn godsdienst te pleegen.” — *Bidden* ontsluit de poort des Hemels. — *Bid* zonder ophouden. — *Bid* en werk (vertaling van de Latijnsche sprauk *ora et labora*). — Een rozenkrans, een paternoster *bidden*. — Een ave Marijtje *bidden*. — *Bidden* wij! laten wij bidden! — De gemeente heffe *bidde* den lofzang aan. — Tot

God, tot de heiligen, tot de afgoden *bidden*. — Knielende *bidt* het kind zijn *morgen-* en *avondgebed*. Met het aangezicht naar Mekka gekeerd *bidt* de Mohamedaan; met het aangezicht naar het Oosten *bidt* de geloovige Israëliet, enz. —

3. Ik *bid* u, wie heeft dat gedaan? — Ik *bid* u, luister! — Wij *bidden* u, doe dat in het vervolg niet meer.

Opmerking: Een *rozenkrans* is een snoer korallen, waarvan men, telkens na het einde van een gebed, er een verschuift. Letterlijk beteekent een *rozenkrans bidden* „het geheele snoer *afbidden*”; men paste later op het zinnelijke het geestelijke toe, en zoo kreeg „rozenkrans” de beteekenis *gebed* of *een aantal gebeden*. Het omgekeerde had plaats bij *paternoster*, dat „onze vader” beteekent, maar later ook de naam werd van het „snoer” zelf. Een *paternoster bidden* is dus „een onze vader (of gemeenz. „vader onsje”) bidden” en „den paternoster of rozenkrans *afbidden*”. Toen paternoster eenmaal snoer beduidde, was de overgang tot de opvatting „handboei” gering; vandaar het gekscherend woord *paternosteren* „de handboeien aandoen.”

Ave Maria bet. „wees gegroet Maria” en is de aanhef van een kort gebed tot Maria, de moeder van Jezus. Gemeenzaam maakte men daarvan „Ave Marijtje”. Omdat zulk een gebed natuurlijk in korten tijd wordt afgebeden of opgezegd, begon men het woord *amorij* of *amorijtje* (verkort uit Ave Marij) schertsend vóór „oogenblik” te gebruiken; hetzelfde had plaats bij *Paternoster*: „In een *amorijtje* of een *paternoster* ben ik terug.”¹⁾

In den zin „uitnoodigen” is bidden niet meer in gebruik; een overblijfsel hebben wij nog in *bidder* of *lijkbidder* „de persoon, die de familie en de vrienden ter begrafenis *bidt* (d. i. verzoekt).” Deze heet ook *aanspreker*, van aanspreken, dat vroeger ook „uitnoodigen” beteekende.

Bidden, is den zin van uitnoodigen, was het beleefde woord tegen de edelen; *gebieden* (= bekend maken) was meer bevelend tegen het volk. REINAERT 3654, vgg.:

„Ic *gebiede* ende *bidde* te voren
Hem allen, die geren die hulde mijn,
Sijn si hier, oft waer si sijn,
Dat si met werken ende met rade
Mi helpen wreken dese overdade;”

d. i.: Ik verzoek (doe weten) voor allen, die mijne gunst begeeren, zoowel aanzienlijken als geringen, waar zij ook mogen zijn, dat zij mij met raad en daad helpen die misdaden (van Reinaert) te wreken.

¹⁾ Vgl. het Overijselsche: Hij woont een pijp tabak verder. — Ik wil er wel een pijp tabak voor omloopen. — In Noord-Brahant duidt men een tamelijk korten afstand aan door „een piip rookens en een bal smitens”.

In de bet. „plechtig God vereeren” werd oudtijds, behalve *bidden* nog het afgeleide ww. *beden* (*bedde*, *gebet*) gebruikt (zie hierover later).

SYN.: *Bidden*, *aanspreken*, een *aanzoek* doen, *verzoeken*, *vragen*, *vorderen*, *verlangen*. — Een *aanzoek* doen (*aanzoeken* is verouderd; *aangezocht* wordt echter nog gebruikt) geldt voor gewichtige zaken en geschiedt in een behoorlijken vorm, meestal dus schriftelijk of officieel; bijna altijd meent hij, die *aanzoek* doet, eenige aanspraak te hebben om zijn verzoek ingewilligd te zien. — *Aanspreken* is „zich met woorden (dus niet in behoorlijken vorm) tot iemand wenden, ten einde hem iets te verzoeken.” Vaak wordt het gebezigd door hem, die meent recht te hebben, op hetgeen hij vraagt, tengevolge van eene vroegere belofte, en het staat dan voor „zijne aanspraak op iets in herinnering brengen” (*aanspraak* was vroeger „het aanspreken in rechten”; thans bet. het niet meer den *eisch* zelf, maar het *recht* om iets te eischen). — *Verzoeken* is in het algemeen „een verzoek doen”, d. i. „zich tot iemand wenden, met het doel iets van hem te verkrijgen of bij hem te bewerken”; men *verzoekt* dingen van minder waarde, gewoonlijk aan zijns gelijken. De oude bet. *beproeven* (vgl. de *verzoeking* in de woestijn) ligt er dus nog eenigszins in opgesloten: Men *verzoekt* iets aan zijn vriend, en stelt hem daardoor op den proef. — *Vragen* geschiedt uit belangstelling of om te raadplegen; hem, die vraagt, is het niet om iets stoffelijks te doen, maar steeds om een antwoord; vandaar dat men *vragen* bezigt voor „een huwelijksvoorstel doen” (doch slechts in gemeenzamen stijl), doet men dit laatste in behoorlijken vorm en schriftelijk, dan *doet* men een *aanzoek* of *huwelijksaanzoek*. *Vragen* wordt eveneens voor „uitnoodigen” gebezigd; noodigt men iemand in den vorm uit, dan *verzoekt* men hem. — *Eischen* en *vergen* worden gebruikt voor „iets met aandrang verzoeken, waarop men *verzekerd* is recht te hebben”; *vergen* is krachtiger dan *eischen*. — *Vorderen* is „iets verzoeken, waarop men *meent* recht te hebben”. — *Verlangen* is „iets vragen met de verwachting, dat het vervuld zal worden”.

Voorbeelden: „Ik wil maar zeggen, dat, zoo ik door een zee-officier aangezocht werd . . . ik hem daarom niet zou afwijzen. LOOSJES. Hij heeft te vergeefs *aangezocht* om die betrekking. — Daar zal ik hem eens om *aanspreken*. Hij heeft mij die betrekking beloofd, zou ik er hem om durven *aanspreken*. Die bedelaar *sprak* mij om eene aalmoes *aan*. —

Zijn de gasten reeds *verzocht* (d. i. om te komen)? Ik *verzoek* u mij morgen te betalen. Hij *verzocht* zijn vriend hem te vijf uren af te komen halen. — Door *vragen* wordt men wijs. Hij vroeg hem naar zijn welstand en naar allerlei zaken, die zijn verleden betroffen. *Vraag* slechts en ik zal u antwoorden. Kin-

deren, die *vragen*, krijgen het laatst (hier wordt *vragen* in den zin van „verzoeken” gebruikt, waarschijnlijk om de algemeenheid van het woord; kinderen weten niet goed met synoniemen om te gaan, en nemen dus het woord, dat het meeste gebruikt wordt; de ouders volgen hen hierin vaak na, en zoo is dit woord in het dagelijksch leven ingedrongen; minder beschaafden plegen in het algemeen *vragen* vaak voor „verzoeken” te gebruiken: De bedelaar *vraagt* om eene aalmoes; het kind *vraagt* om eene boterham; de neringdoende *vraagt* om de gunst (nog plastischer „om in de gunst te staan”), enz. — Ik *eisch*, *verg* van hem, dat hij zijne beloften gestand doe. De examinerator mag van den examinandus niet te veel *eischen*, *vergen* (alleen van *eischen* is het subst. in zwang: Men moet de *eischen* niet te hoog stellen). *Verg* van mij niet het onmogelijke; wat ik kon, deed ik. De ouders *eischen* van hnnne kinderen gehoorzaamheid; God *eischt* van den mensch liefde; de onderwijzer *eischt* oplettendheid. — Ik *vorder* van u, dat gij hem dat geld teruggeeft; ja, wat meer zegt, ik *eisch* het, want ik ben overtuigd, dat gij hem die som schuldig zijt. — Ik *verlang*, dat gij spoedig komt, d. i. „ik verwacht u spoedig”. Alles, wat gij van mij *verlangt*, zal ik u geven. —

Aanmerking: *Zoeken* is de versterkte actieve vorm van *saken* „pleiten, dingen”, dat op zijne beurt weer verwant is met *sagen* „spreken”. *Aanzoeken* en *aanspreken* komen in afleiding dus overeen. Het gebruik heeft echter aan ieder zijne eigene bestemming gegeven. — *Aanspreken* had vroeger nog de speciale beteekenis „uitnoodigen” evenals oudtijds *bidden*, en tegenw. *verzoeken* en *vragen*. Vandaar *aanspreker* = *bidder*, zie boven. Andere namen voor dien persoon zijn „groefbidder (groef = graf: De groeve der vertering), leedaanzegger, noodiger, (Achterhoesch: neuger)”. — *Vragen* beteekende vroeger *eischen*; dit laatste was daarentegen „vragen” vgl. Eng. to ask). Uit dit *eischen* of *eeschen* (ook *heeschen* genoemd; vgl. Hd. *heischen*) ontstond het Middel-Ned. *vereeschen*, samengetrokken *vreeschen* „door vragen uitvorschen, vernemen naar”: dit werd door metathesis *verschen*, en ziedaar de oorsprong van ons *vorschen*. — *Vergen* is oorspr. niets anders dan eene omzetting van *vregen*, dat vaak voorkwam in plaats van *vragen*. — *Vorderen* is eene afleiding van *vorder*, vroeger *voorder*, de comparativus van *voord*, thans *voort*; letterlijk beteekent het dus „meer naar *voren* doen komen (het andere *vorderen* beteekent „voortgaan”, evenals *bevorderen* „doen voortkomen” beduidt). *Verlangen*, van *lang*, heeft den letterlijken zin van „zich ergens naar uitstrekken (lang maken)”; het komt o.a. nog voor in de spreekwijze: „Hangen en verlangen”. Dit *hangen* komt van *hang* „neiging” en bet. dus „zich voorover buigen” om iets te bereiken.

Spreekwijzen. *Hij heeft de flesch te veel aangesproken*, d. i. „hij is dronken”:

Aanspreken toch bet. in de eerste plaats „een verzoek tot iemand richten”, zulk een verzoek kan o.a. zijn eene bede om

„hulp, troost”, enz.; fig. kan men zich tot *iets* richten om er „hulp, baat” bij te vinden; vandaar de opvatting „gebruik maken van, nuttigen van”. Op deze wijze ontstond bovengenoemde spreekwijze. Men zegt op dezelfde manier: Zijn kapitaal *aanspreken*; de spaarpot, eene fijne flesch, een ham, enz. *aanspreken*. In dergelijke zinnen heeft aanspreken min of meer de bet. van „beginnen te gebruiken” en is dan SYN. met *ontginnen*, zie aldaar. — *Duchtig aanspreken* is eene gewone woordverbinding: Ik heb mijne beurs *duchtig aangesproken*; zij hebben den banketrommel *duchtig aangesproken*, d. i. „er een ruim gebruik van gemaakt”. — *Zweeten als een aanspreker*; spreekwijze die ons herinnert aan: *Op een pruikemakersdraf loopen*, of *loopen als een pruikemaker met één klant*. — *Vraag je niet, zoo heb je niet*. — *Naar eisch* „zooals het behoort”.

Aanbidden [uit *aan* in den zin van „richting naar het doel”, en *bidden*], 1. zijne gebeden tot iemand richten; 2. als Goddelijk wezen vereeren; 3. met aanbidding eerbiedigen; 4. (overdr.) met geestdrift, uit bewondering of uit liefde vereeren; hartstochtelijk beminnen.

Voorbeelden: 1. Doe viel Josua op zijn aengesichte ter aerde ende badt aen, JOSUA 5, 14. Ik *bad* den Heere *aan* in mijne benauwheid en hij verhoorde mij. Toen aanbad Manóah den Heere vuriglijk, RICHTEREN 13, 8. 2. Komt, laet ons *aanbidden* ende nederbuygen, laet ons knielen voor den Heere, die ons gemaect heeft, PSALM 95, 6 (vertaling van MARNIX). Roept zijn Naam uit! bidt Hem *aan*! DA COSTA. Waar de duivel *aangeboden*, Eer en braafheid wordt bespot, BILD. — 3. Staar Jezus *aan* op Golgotha, En leer Gods weg *aanbidden*. EV. GEZ. 23, 3. Wij *aanbidden* Gods wijsheid, liefde en genade. — 4. Zij vliegen door den wind naar de *aangeboden* stranden, TOLLENS. Mijne *aangeboden* gade (ook alleen: Mijne *aangebodene*). Die leerling *aanbidt* zijn onderwijzer. Een goed veldheer wordt door de soldaten *aangeboden*.

SYN.: *Aanbidden*, *aanroepen*, *aankrijten*, *aanschreien*. — In alle ligt de 1^e bet. van *aanbidden* opgesloten, doch met verschillende kracht. — In *aanbidden* ligt de plechtige handeling des gebeds. — *Aanroepen* is krachtiger; de plechtige handeling treedt niet op den voorgrond; wij stellen ons daarbij den drenkeling voor, die in zijne benauwdheid den tijd niet heeft zijne handen te vouwen, maar uit de diepte zijns harten luide tot God om hulp roept. Door vergelijking gebruikt men het ook van het stille gebed; dan duidt het woord *roepen* echter den innerlijken aandrang aan. U *aanbidden* wij, U *roepen* wij *aan* om hulp en bijstand! v. D. PALM. Wij *bidden* God *aan* uit behoefte des harten, in elke omstandigheid des levens; wij *roepen* Hem *aan* met

een gebroken hart. — Nog sterker ligt dit laatste in *aankrijten* en *aanschreien*, dichterlijke allegorie, ontleend aan het kind, dat krijtend zijne moeder om iets bidt, of aan het hert, dat schreiend om het lang ontbeerde water roept. (Vgl. Ps. 42).

Spreekwijzen. *Het gouden kalf aanbidden* „den rijke vereeren of het hoogste geluk zoeken in het geld”. — *Zich zelven aanbidden* „in de hoogste mate eigenliefde bezitten”. — *De opgaande zon aanbidden*, „de bovendrijvende partij vereeren”.

Aanmerking. Oorspr. was *aanbidden* in de eig. en de oneig. bet. onderscheiden. Het eerste was scheidbaar, het tweede onscheidbaar. Nu echter de uitspraak *aanbid'den* de heerschende is geworden, is dit onderscheid feitelijk opgeheven. Goede schrijvers nemen het echter nog in acht en ook het gebruik heeft er nog sporen van. Wij zeggen toch liefst: Ik *bad* den Heer *aan* (voor „ik bad tot God”) en: Wij *aanbidden* slechts één God (in den zin van „vereeren, dienen”); eveneens: Wij *aanbidden* Gods vaderzorg; ik *aanbid* mijne kinderen, enz. — Bij *aanroepen* is de onscheidbare vorm geheel in onbruik geraakt. COORNHERT heeft echter: „Hij aenriep Gode”.

In de beteekenis God vereeren kende het Middel-Ned. het afgeleide en dus zwakke ww. *aeneden* of *aneden* met het Impft. *aenede*, *aenede*, en het deelw. *aenebet*, *aengebedet*, of *geanebeet*.

SP. HIST. I, II, 47, 129: „Hi heeftene *gheanebeet* daer.”

STATENBIJBEL (1477), GEN. XXIII: „Abraham stont op ende *aenede* dat vole van dien lande; Abraham aenede voer den here”.

Afbidden 1. (*af* in den zin van fig. verwijdering), iets kwaads door bidden afwenden; 2. (*af* in den zin van ontleening), iets door bidden verkrijgen; 3. (*af* in den zin van ten einde toe), ten einde bidden.

Voorbeelden. 1. Den toorn des hemels *afbidden*; eene ramp *afbidden* „bidden dat zij wegblijve”. Een bedrog *afbidden*, Hooft: „de straf, die uit het bedrag voortspruit door bidden afwenden. — 2. Dit geluk, dezen voorspoed heb ik van den Hemel *afgebeden*. Het kroost van God *afgebeden*. — 3. De rozenkrans, den paternoster *afbidden*. Hij heeft zijn gebed spoedig *afgebeden*.

SYN. van 2: *Afbidden*, *afbedelen*, *afsmeecken*. Zie onder bedelen.

SYN. van 3: *Afbidden*, *afrabbelen*, *aframmelen*, *afraffelen*, *afroffelen*, *afprevelen*. Al deze woorden, behalve *afbidden*, bet. „haastig ten einde bidden”.

Rabbelen staat in verband met rappen, reppen en komt dus van *rap* „snel”; *rammelen* is „stotteren”, Eng. to ram, Hoogd. rammen „stooten”. Het wordt van holle of ledige voorwerpen gezegd. Van daar: Hij *rammelt* van den honger, d. i. „zijne maag is geheel ledig”. — *Raffelen* staat in verband met *raffen*, *rapen*, dus iets in haast, in drift

doen. — *Roffelen* = *raffelen*. — *Prevelen* is binnensmonds, mompelende zijn gebed opzeggen; overdr. zonder aandacht bidden; volgens Beckering Vinckers, van *parabolare* (paravelen, pravelen, prevelen),

Verbidden, door bidden vermurwen. Weinig gebruikelijk is de beteekenis „door bidden doorbrengen”, en geheel verouderd is de opvatting „door bidden terugwenschen”. SYN.: *vermurwen* (van *murw.* „zacht”).

Voorbidden, een gebed vóórzeggen. Vroeger ook „voorafbidden”: van daar *voorbidder* in plaats van „voorzanger”. Fig. = bemiddelelaar, d. i. „die voor iemand bidt”.

Bidbank, *-dag*, *-plaats* (kerk, kapel), *-prentje*, *-stond*, *-uur*, *-vertrek*, *-deman* (gewestelijk voor *bedelaar*), *-der* („die bidt” en „aanspreker”), *-ster*, *-ding* (oud, vroeger *bedinge*, voor gebed).

Aanbidbaar, geschikt om aangebeden te worden, doch door dichters gebezigd voor *aanbiddeijk*, waardig om aangebeden te worden. *Aanbiddeijkheid*, *aanbiddeijwaardig* (= *aanbiddeijk*, doch sterker), *aanbidder*, *-ing*.

Afbidding.

Verbidding, *voorbidder* (zie onder *Voorbidden*), *-ing* (SYN.: *voorspraak*).

NB. Men heeft nog andere samenstellingen, bijv.: *overbidden* „op nieuw bidden”.

Bede (afleiding van het deelwoord), het voortbrengsel van het bidden, dus „gebed, verzoek”: Moge onze *beden* verhoord worden! op zijne *bede* „op zijn verzoek”.

De leenheer, die vroeger van zijne leenmannen, de landheer, die van zijne onderzaten eene belasting wilde heffen, schreef daartoe eene *bede* uit. Door toepassing werd dit woord later „belasting”, eene beteekenis, die thans verouderd is.

Van dit *bede* werd oudt. een zw. ww. *beden* gevormd, met het imperf. *beedde* of *bede*, dat evenals *aanbeden* in den zin van „God vereeren” gebezigd werd. Bijv.:

LEKENSPIEGHEL II, 39, 254 — „Dat huus dat daer staet, Daer dat volk in *beden* gaet.”

Voor dit *beden* werd ook *de ghebeden lesen* gebruikt, dat meermalen in de Bediedenis van der Missen voorkomt.

Daar *bidden* vroeger ook in den zin van *bedelen* in zwang was, werd *bede* soms in den zin van *bedelarij* gebezigd, LEVEN VAN ST. FRANCISCUS, 3818.

[**Bedel**] afleiding van *bede*, die in onze taal niet voorkomt dan alleen in afleidingen en samenstellingen; in het Hd. echter bestond het vroeger nog in eene andere beteekenis dan het tegenwoordige *bettel*. „Bettel hat langer zettel” schrijft AGRICOLA. „Des bättels geläben” bet. „door bedelen zich neren.” *Büttel* was dus de „afgebeden spijze”; *bedel* moet dezelfde beteekenis gehad hebben, zooals blijkt uit ons ww.:

Bedelen 1. van afgebeden spijzen leven, door bidden zijn voedsel verkrijgen; 2. op deemoedige of laaghartige wijze om iets bidden.

SYN.: *Bedelen*, *smeeken*, *vleien*, *fleemen*, *flikflooien*, *pluimstrijken*, *liefkoozen*. — *Bedelen* in de tweede beteekenis is „deemoedig of laaghartig verzoeken”; *smeeken* is „met aandrang verzoeken”. — *Vleien* wordt gebezigd voor „iemand de liefste benamingen of de schoonste loftuitingen geven, met het doel zich daardoor eene gunst te verwerven”. — *Fleemen* is minder edel dan *vleien*; van kinderen gebezigd duidt het evenwel iets liefelijks aan. — *Flikflooien* is kruipend vleien, om daardoor zijn doel te bereiken. — *Pluimstrijken* beantwoordt aan *flikflooien*, wat de bet. betreft. — *Liefkoozen* is iemand lieve namen geven, zonder zelfzuchtige bedoelingen.

Voorbeelden: Men *bedelt* om iemands gunst, d. i. men smeekt *deemoedig* of *laaghartig* om iemands gunst. Iemand, die ootmoedig is, laat zich, evenmin als de laaghartige, afschrikken door eene weigering; integendeel, hij vraagt onophoudelijk, telkens op nieuw, tot zijne bede verhoord wordt; vandaar dat *bedelen* de iteratieve beteekenis kreeg „herhaaldelijk bidden”. Een hooghartige, iemand die karakter heeft, *bedelt* noch *kruipt*. „Ofschoon vergeten van den vorst, Wil hij geen lintjes op de borst Met kruipen en *gebedel*”: J. v. RIJSWIJK. — Ik *smeek* u, help dien man; anders komt hij om van gebrek. *Smeeken* verlaagt iemand niet, *bedelen* wel. — O, die lafhartige! Hij kan niets dan *fleemen* en *flikflooien*. — Zou iemand beter de kunst van *vleien* verstaan dan de volleerde hoveling? — Zij wist hare moeder zoolang te *fleemen*, tot haar verzoek werd toegestaan. — De groote heeren *pluimstrijken* en *vleient* mij in hun gunst indringen... dat nooit! — Eene moeder *liefkoost* hare kinderen, eene oude vrijster haar poesje, een jonker zijn hond en zijne paarden; allen zonder bijbedoelingen, enkel uit liefde. — O, gij kleine *fleemster*! —

Smeeken bet. oorspr. „vleien” (vgl. Hd. schmeichlen,) en is dus eenigszins van opvatting veranderd, ofschoon hij, die *smeekt*, toch altijd nog verondersteld wordt „deemoedig” te zijn, en door allerlei drangredenen tracht over te halen. Het oude begrip ligt er dus ten deele nog in. — *Vleien* was oorspr. *smeeken*. — *Fleemen* is een versterkte vorm van *vleien*. — *Flikflooien* bestaat uit twee woorden „flikken en vlooiën”, die beide „vleien” beteekenen. — *Pluimstrijken* heette vroeger *van den pluimen striken*; het werd gebezigd van de tafelschuimers, die hunne patronen steeds op den voet volgende, elk vuiltje, elk pluimpje wegbliezen, dat zij op de kleederen van de laatsten ontdekten. — *Liefkoozen* is „lief praten” van causer; met *koozen* staat *kouten* (causitare) in verband, *minnekoozen* bet. hetzelfde, want *minne* is „lief”, vandaar *minnelijk*, *beminnelijk*, *minnen* (liefhebben), t Fr. *mignon*, e. a.

Aanmerking. — Ook *vrijen* (frijôn = liefhebben; frijôn's = vriend) wordt vaak in den zin van *vleien* of *smeeken* gebruikt,

doch heeft niets onteerends: „Om een kusje *vrijen*, om een meisje *vrijen*”, e. a.

Andere woorden, die met het begrip *bedelen* in de eerste bet. verwant, en nog niet geheel in onbruik zijn, laten we hier volgen:

Prachen, dat vaak door *Bilderdijk* in den zin van „bedelen of afbedelen” gebezigd wordt. — *Troggelen* „vleiend bedelen”. — *Gijlen* „schaamteloos vragen”. — En in sommige dialecten: *Vorderen* en *eischen*.

Prachen staat in verband met *prangen* „dringen”. *Praken* en *Prachen* bet. in het Neder-Saks. *bedelen*, in het Zweedsch luidt het *pracka*. Een *pragcher* was oudtijds „een bedelaar”.

Bredero, Poëm. 7: „Die Landloopers en *prachers* wildt
Van 't swerven brengt in rust en stilt
En van den *Troggel*-sack kan trekken.”

„ Sp. Br. 744: „Ick kantje niet kallen, wat hadd' de knecht een pret
Eer hij quam tot sijn wil. O mijn! hij kan soo
pracchen.”

„ Moortje: „Komt geeft mijn noch een kus; hoe? laetje mijn
noch pracchen.”

Troggelen (in Deutsche dialecten *truggelen*) is oorspr. = *bedelen*; het staat in verband met „driegen (bedriegen)”, vgl. ons woord *aftroggelen*. In het Deensch is *tryggle* „bedelen” en een *troggel* is „een bedelaar”. Bij onzen dichter Houwaert vindt men *trugghelesse*, elders *troggelvrouw* voor „bedelares”. Een oud spreekwoord luidt: *Getruggelt* brood is guet voer die Lazerie („melaatschheid”). — *Gijlen* (in Beieren *Geilen*) was oudt. „schaamteloos vragen”: Echt sal hi wesen schamel („arm”) ende niet *ghylen* noch begheren. Men vergelijkte ook het Eng. to begyle.

Gebedel (van *ge-* in den zin van „herhaaldelijk” en *bedel*, stam van *bedelen*) 1. het aanhoudend aalmoezen vragen; 2. het herhaald ootmoedig of laaghartig om iets verzoeken.

Voorbeelden. Aan dat *gebedel* op straat moet een einde komen. — Van dat *gebedel* om betrekkingen heb ik een afkeer.

Bededag, *-huis*, *-plaats*, *-stond*, *-vaart*, *-vaartganger*, *-vaartgangster*, *-vaartreiziger* (uit het woord *bedevaart* blijkt de oorspr. bet. van *varen* „gaan”), *-vaartkapel*, *-vaartkerk*, *-vaarttempel*.

Aanmerking. In de samenstellingen met *bede-* ligt het begrip „God vereeren”, in die met *bid-* „bidden, verzoeken”. Een *bedehuis* is bijv. een huis, waar men God dient; een *bidbank* „een bank, waarop men knielt om te *bidden*; een *bidcel* „een cel waarin men zich afzondert om te *bidden*”. *Bidvaart* zou dus even verkeerd zijn als *bedebank*. In *biddag* en *bidstond* staat het begrip „verzoeken” op den voorgrond, in *bededag* en *bedestond* het begrip „God verheerlijken”; van daar dat de laatste uitdrukkingen bijna altijd voorkomen in vereeniging met *dankdag*: *Dank- en bededag*, *dank- en bedestond*.

Bedelaar, *-ster*, *-ares*, *-arij*; *-sdeken* (veelkleurige, kunstig gestikte

sprei), *-sdoelen*, *-gebed* (een — doen „zijn geld tellen in de eenzaamheid”), *-sherberg*, *-sspel* (zeker kaartspel); *bedelachtig*, *-arm* zeer arm, eig. zóó arm, dat men van gebedeld brood moet leven). *Bedelbrief* 1. schriftelijke vergunning om te bedelen; 2. geschreven aanvraag om een aalmoes; *-broeder* (monnik van eene der *bedelorden*), *-brok*, *-brood* (brood, dat *bedel* „afgebeden spijze” is), *-jongen*, *-kind*, *-knaap*, *-kerel*, *-meid*, *-kruid* (meelbloem), *-meisje*, *-monnik* (monnik, die van afgebeden spijzen leeft), *-orde* (orde, wier leden van den *bedel* leven), *-staf*, *-volk*, *-zak* (*zak* om den *bedel* „het gebedelde” in te doen).

Spreekwijzen: Iemand tot den *bedelstaf*, *-zak* brengen, „iemand zeer arm maken”; het *bedelbrood* eten „van aalmoezen leven”.

De *bedelorden* namen vroeger onder de monnikorden eene ruime plaats in. De *eerste* dier orden was ingesteld door den Heiligen Franciscus, die door bedelen en boetprediking het godsdienstig gevoel zijns harten openbaarde. Vrijwillige armoede, als „broodbidders” in hun eigen onderhond te voorzien, was de hoofdregel der *Franciscaner-orde*. Uit deze orde ontstonden die der *Klarissen*, eene zusterorde, door de heilige Clara (geb. te Assisi in 1193) in het leven geroepen; die der *Urbanissen*, en de orde van *Penitencie*. De *tweede* bedelorde was die der *Dominicanen*, gesticht door den heiligen Dominicus (geb. 1170). De *derde* plaats onder de Bedelorden neemt die der *Karmelieten* in. Eene gelofte, door den kruisridder *Berthold* gedaan, was de oorsprong van haar ontstaan. De eerste kapel stichtte Berthold op den berg *Karmel*; met eenige vrienden leefde hij hier een tijd lang als *heremiet* en werd daardoor de stichter der *Karmelieteorde*.

Gebed [uit *ge-*, waardoor de werking als geëindigd te beschouwen is, en *bed*, stam van *bidden*] 1. (van *bidden* in de 1e bet.), de inhoud van hetgeen men verzoekt: Het *gebed* des Heeren „het gebed, dat door Christus ten voorbeeld gesteld is, het Onze Vader”; 2. de handeling van het bidden: In den *gebede* zijn; 3. (van *bidden* in de tweede bet.) de daad van godsvereering: Een huis, de ure des *gebeds*.

Voorbeelden: Voeg uwe *gebeden* bij de mijne. Een *gebed* doen, opzenden, prevelen, spreken, uitspreken, uitstorten, ten hemel zenden. Een *gebed* *bidden* (bijbelstijl); een *gebed* *opheffen* (verheven stijl); een *gebed* *zeggen* (gemeenzaam, van kinderen, die hun *gebed* van buiten leeren; Brabandsch en Zuid-Ned.): *Zij zeiden een gebedeken*; *zeg uw gebedeken*, enz. CONSCIENCE. In zijne *gebeden* iemand gedachtig zijn. Het *gebed* des rechtvaardigen vermag veel. Zijn *gebed* was een diep en ernstig *gebed*. MEVR. BOSB. TOUSS.

Aanmerking. Voor *gebed* in de 1e bet. gebruikt men liever *bede*: Voeg uwe *bede* bij de mijne; ik zond mijne *bede* ten hemel. Vooral wordt *bede* gebruikt voor een *verzoek* aan menschen.

SYN. van 1: *Gebed, bede, aanzoek, verzoek*. — Met een *gebed* bedoelt men hoofdzakelijk „den ganschen inhoud der afzonderlijke beden”. Het *gebed* des Heeren bestaat uit verschillende *beden*. Men doet dus eene *bede* om hulp, om ondersteuning. Men zendt zijne *beden* tot het Opperwezen om bekeering, redding, enz. Uit den aard der zaak gebruikt men dan ook *gebed* voor „daad der godsvereering” en voor de „handeling van het bidden, verzoeken”. Over *aanzoek* en *verzoek*, zie *bidden*.

Oudtijds bestond het subst. *bedinghe* in den zin van *gebed* (1e en 2e beteekenis); dit *bedinghe* werd later *biddinge*. Beide woorden zijn thans in onbruik. *Smeeking*, dat analogisch gevormd is, bestaat nog.

Voorgebed, na- (beide van *gebed* in de 3e bet.), *smeek-* (1e bet.), *avond-, morgen-, bedelaars-* (zie *bedelen*), *dronkenmans-* (als een dronkaard zijn geld telt), *boet-, dank-, kerk-, kinder-, middag-, monniks-* (een ijdel, gepreveld *gebed*), *nacht-, schiet-* (haastig opgezonden *gebed*), *school-, tafel-*.

Gebedenboek (boek, dat gebeden bevat), *-teller* (verouderd, vertaling van *rozenkrans* en *paternoster* door Hooft), *gebedsverhooring*.

Verbindingen met *gebed* zijn o. a.: Het *gebed aannemen, hooren, verhooren* (en vroeger) *ter oore nemen*: Heere, neem mijn *gebed* ter ooren.

Zegswijze: Het *gebed* doen (gewestelijk) „preeken”.

Bed (oorspr. het leger, waarop de vermoeide nedervalt) 1. ligging in het algemeen; 2. holle ruimte, waardoor het water der rivier stroomt; 3. iedere verhevenheid, die den vorm van een *bed* heeft.

Voorbeelden. 1. Naar *bed* gaan; het *bed* houden (ziek zijn); het *bed* met iemand deelen; het *bed* opmaken, afhaken. schudden. — 2. Het *bed* der rivier is bijna uitgedroogd; SYN, met *bedding*. 3. Een *bloembed, tuinbed*. — Overdr.: Het *bed* van eer „het slagveld”. De kinderen van het eerste *bed* „uit het eerste huwelijk”. Het *bed* eener mijn „laag in eene mijn”.

Bed heet ook „de vore, die door het schip in den modder gemaakt is”.

Spreekwijze. Van *tafel* en *bed* gescheiden zijn „gehuwd zijn, doch niet met elkander leven”.

SYN.: *Bed, leger, koets*. — Door *bed* in de 1e bet. verstaat men gewoonlijk „eene ligging, in eene besloten ruimte gereed gemaakt”; *leger* is hoofdzakelijk de naam voor „ligging der dieren”; van menschen gebruikt bedoelt het „eene toevallig gereed gemaakte ligging”. Vandaar „het *leger* opslaan”, het ww. *legeren*, het subst. *leger*, overdrachtelijk gebezigd van eene groote verzameling menschen, die bij elkander hun *nachtleger* opslaan. Men bezigt echter *leger* en vooral *legerstede* vaak in de plaats van *bed*, welk laatste woord ook veelmalen wordt toegepast op de ruimte, waarin de ligging is gereed gemaakt. In het algemeen

drukt *bed* iets stoffelijks uit, *leger* beteekent meer „de ligging, die door het *bed* verstrekt wordt”. Ik heb veeren *bedden*, die u eene aangename ligging, een prettig *leger* zullen verschaffen. Het *bed* is opgemaakt, het *leger* is gereed. *Legerstede* is deftiger dan *leger* en *bed*. — *Koets* (van het Fr. *couche*) is dichtelijk, en wordt door Bilderdijk, met *echt* verbonden, vaak voor *huwelijk* gebezigd. Daarenboven bevat het woord, in den zin van *bed*, iets gemeenzaams, evenals *kooi*, dat een zeeterm is. *Te kooi ekropen* werd door Huygens gebezigd voor *gestorven* (in nabootsing van matrozentaal): „Mourine was te kooi ekropen”.

Bedding, van eene rivier gebezigd, SYN. van *bed*, zie boven.

Bedden 1. (gemeenzaam) het bed opmaken; 2. (in hoogerem stijl)

zijn *leger* opslaan: „Al *bedde* ik mij in het hart der zee”, BIJBEL. ¹⁾

Bedde- (of *bed-*) *behangsel*, *-deken*, *-flesch*, *-gerief* (Z.-Ned. voor al wat bij het *bed* behoort), *-goed*, *-hemel*, *-jak*, *-kleed*, *-koets* (zie boven: *bedstede*), *-kussen*, *-kwast*, *-laken*, *-pan*, *-pisser* (ook naam van een insect: *pissebed*, *varken*, *keldervarken*), *-plank* (ook *beddeboord* geheeten; zie *beren* onder *boord*), *-sprei*, *-stroo* (Onzer lieve Vrouwe *bedstroo*: zeker kruid), *-tafel*, *-tyk*, *-veeren*, *-vulsel*, *-warmer* (= *beddeflesch*), *-zak* (zak voor *beddegoed* en *overtrek*).

Bedsermoen (SYN.: *gordijnpreek*), *-sponde* (dichtelijk), *-stede* (*-stee*), *-stijlen*, *-stroo* (ook *beddestroo* geschreven), *-tafel* (zie boven), *-warmer* (zie boven).

Beddenkooper, *-maker*, *-stopper*.

Bedlegerig (door ziekte aan het *bed* gebonden), *-heid*.

Een veeren-, *een varen-* (een *bed*, dat met *varen* gevuld is), *een - van kapok*, *een - van zeegras*, *een paardeharen-*, *een - van bladeren*, *een stroo-* (*strooleger*).

Echtebed (ook dicht. *echtelijk bed*), de huwelijks-band. De kinderen op het *echtebed* verwekt, worden *echt* genaamd; die buiten den echt voortgebracht, heeten *natuurlijke kinderen*, vertaling van het Fr. *naturel*. De echt Hollandsche naam is echter *bastaard*, volgens sommigen „pakzadelkind” beteekenende, Un *bât* is „een zadel”; het woord zou dan zijn oorsprong vinden in de gewoonten der Spaansche muilezeldrijvers, die den ganschen dag en nacht op hunne muilezels doorbrengen.

Spreekw.: De *bedgordijn* dient dicht te zijn, d. i. „de geheimen tusschen man en vrouw zijn heilig voor derden.

De Gotische woorden *badi* (waaruit ons *bedde*; de *i* had de eigenschap den voorafgaanden medeklinker te verdubbelen) en *ligrs* („leger”) werden reeds door elkander gebezigd. Soms echter wordt *ligrs* in

¹⁾ Ook „zich nedervlyen”; evenals het Hd.: Den Gast zu euch *gebettet* Ihr Nereiden rettet. Schlegel.

den zin van „slaapkamer” gebruikt, met de bijgegachte „luiheid en ontucht:” „Sve in daga garedaba gaggaima, ni gabauram jah drugkaneim, ni *ligram* jah aglajtjam, ni haifstai jah aljana,” In Oud-Hd. BIJBELFRAGMENTEN is dit *ligram* weergegeven door „in *slafpetten*”. De geheele tekst luidt daar aldus: „Also das wir an dem tag erwerlich gen: nicht in frashait und trunchenhait, nicht in *slaf petten* und unschaemichaiten, nicht in chrieg und neidung.” Rom. 13, 13.

Bed heette vroeger somtijds *letier*, van het M.Lat. lectuarium, dat op zijne beurt afgeleid was van *legere* „liggen”. *Letier* komt dus met *leger* overeen.

Behalve bovengenoemde samenstellingen kennen wij nog het woord *kermisbed*, oorspronkelijk „leger, dat in buitengewoon drukke tijden, op den grond is gespreid”. *Kermis* is, zooals bekend is, *kerkmis*.

Bedgenoot is SYN. met *echtgenoot*.

T. V. LINGEN.

Vraag.

„Nauw was v. d. Palm overleden, of menige begaafde hand ondernam het 's mans verdiensten naar waarde te schatten.” — Welke is hier de hoofdzin? Volgens Brill, van Dale, De Groot is het „Nauw was v. d. Palm overleden”; volgens Cosijn is het „(of) menige begaafde hand ondernam” enz. enz. terwijl Kern eenvoudig spreekt van „zinsneden!” Welke is de ware meening?

Antwoord.

De grammatische hoofdzin is hier zonder twijfel „Nauw was — overleden”, even goed als dit b. v. het geval is met den eersten zin in „Ik was juist de kamer binnengekomen, toen hij mij kwam waarschuwen”; „Hij was pas gestorven, toen reeds de erfgenamen over de nalatenschap begonnen te twisten”, enz. Wat is *of* in bovengemelde plaats anders dan = „toen”, „wanneer”, „als”? Een andere vraag is deze: welke zin bevat de hoofdgedachte, of liever die gedachte, welke men op den voorgrond stelt? En deze is klaarblijkelijk de met *of* ingeleide bijzin. Het merkwaardige van deze en dergelijke zinnen alzoo is dit: dat, terwijl anders de hoofdzin tevens de hoofdgedachte noemt, hier de redekunstige bijzin die hoofdgedachte voorstelt.

R.

Lief.

Zoo eenvoudig en klaar als dit woordje is, zoo merkwaardig is deszelfs zin en gebruik. Wij Duitschers, Hoog- en Neder-, bezitten het alleen, althans in zijne volle kracht. — Hoewel wij het slechts in éenen zin gebruiken, zoo is die zin zoo rijk en vol, tevens zoo hoog en edel, als weinige andere woorden. — Het eerste blijkt uit de moeite die de woordenboeken, zoowel van het Latijn als van de moderne talen zich geven om het uit te drukken; wel acht of tien of nog meer woorden. En toch onder die allen geen, dat er nauwkeurig mede overeenstemt en in alle omstandigheden er voor gezet kan worden. Wij hebben reden om aan zulke woorden waarde te hechten.

Wij alleen, in volle kracht, zeide ik. Van de beide ons verwante Noordsche talen heeft alleen het Zweedsch het uit den ouden gemeenschappelijken woordenschat behouden, „ljuf” met de afgeleiden „ljufig” en „ljufighet.” Zij gebruiken het echter in veel engeren zin als wij. Het Deensch heeft alleen het derivaat: „lifig,” dat bij hen als in de lucht hangt, en tot de later uit het Duitsch overgenomen woorden schijnt te behooren. Beide in den zachteren Noord- of Nederduitschen vorm, 'f voor b. Het Platduitsch verandert, zooals veelal, *ie* is *e*, „leef, lewe.”

En dat het bij ons zich tot eenen hoogen, edelen zin uitstrekt, blijkt daaruit, dat wij het als vast predikaat, (epitheton perpetuum) van de godheid gebruiken. In beide talen, meest in de spraak des volks, vooral ook bij kinderen; men leert deze van jongs af Gods naam niet anders dan met deze bijvoeging uit te spreken, vooral in Duitschland. — Geene andere taal heeft dergelijk; 't zij wijl zij de behoefte niet gevoelden om het karakter van hun gods-begrip op zulke wijze vast te stellen, 't zij wijl hun een woord ontbrak dat daarvoor zoo geheel paste als het onze. 't Naast komt nog het Fransche „le bon Dieu,” dat evenwel, behalve dat ons „goed” volkomen hetzelfde is en ook veelvuldig van God gezegd wordt, ook geenszins de geheele kracht van het: „der liebe Gott” heeft.

't Is natuurlijk dat men het ook overbracht op Jezus. „Lieve Jezus,” „der liebe Heiland” zijn in beide talen zoo te zeggen spreekwoordelijk. In het Fransch wel enkele malen: „le bon Jésus” ¹⁾ maar toch bij lang na niet zoo algemeen als de beide opgenoemde bij ons.

¹⁾ Dit wordt soms zonderling gebruikt. Ik zag het te Parijs als naam van eenen winkel van lekkernijen: au bon Jésus; in de (zeer plebejische en zeer klerikale) rue du Bac. Tegenhanger van den bekenden speelgoed-winkel: au bon diable, in eene andere straat.

Wij Nederduitschers hebben nog eenen vorm, die in het Hoogduitsch niet gebruikelijk is: „onze lieve Heer.” In het Hoogduitsch alleen met bijvoeging van het woord God, vooral gaarne in het Platduitsch: „uns lewe Herr-Gott.” (Herr-Gott is overigens een speciaal Duitsche, bij ons niet gebruikelijke naam.) — De Protestanten verstaan er alleenlijk God door, de Roomschkatholieken ook Jezus. In vroegere tijden, en nog heden in het Vlaamsch, gebruikte het volk gaarne den naïfklinkenden vorm: „ons lief Heer.” In de volkstaal wordt aan de gezegende hostie somwijlen de liefkozende benaming: „het lieve Heertje” gegeven.

Ook voor de moeder van Jezus is het de vaste, gangbare titel, „onze lieve vrouw, unsre liebe Frau.” Zóó gangbaar, dat dikwerf alleen de verkorting: O. L. V., U. L. Fr. gebruikt wordt. In alle andere talen is het, kortaf: Vor Fru, our Lady, notre Dame, Madonna, nuêstra Senora. 't Is toch wonderbaar, dat geene van allen moeite gedaan heeft om de Hoogvereerde iets meer dan den korten kouden hoogheidstitel te geven, om haar karakter, of dat van hunnen eerbied jegens haar door een vast epithet uit te drukken. Zij vereerden haar toch minstens even zoo veel als wij beide.

Slechts in zeer enkele gevallen, die bij ons beide niet altijd overeenstemmen, wordt het predikaat weggelaten; zoo b.v. bij ons in „Vrouwendag” (het woord hebben de andere talen niet, behalve de Engelsche, waar echter Ladysday niet Lichtmis maar Maria Boodschap beteekent).

Van de godheid is het predikaat overgebracht op twee door het volk voor eerbiedwaardig, in zekeren zin heilig gehouden voorwerpen, namelijk brood en koorn. 't Is eene uiting der eenvoudige vroomheid, waarmede het volk, vooral de landlieden, te kennen geven dat zij het beschouwen als eene groote gave Gods, het drukt zekeren teederen eerbied uit, en wordt ook alleen dan gezegd, wanneer zij die, meer of min, te kennen geven willen. Zelfs hoort men hier op het land somwijlen: „das liebe Vieh,” vooral daar waar dit het hoofdmiddel van bestaan is; deszelfs gedijen hangt, evenals van het koorn, niet onbepaald van den mensch af, het wordt ook beschouwd als een directe zegen Gods. Ik kan mij niet herinneren dat ik het laatste ooit bij ons in Noordholland gehoord heb, waar de landman toch ook hoofdzakelijk van het vee leeft. Wel somwijlen het eerste.

Of men uit dit eigenaardig gebruik van dit woord eene gevolgtrekking afleiden kan ten aanzien van het bijzonder karakter der Religiositeit bij ons beide, durf ik niet beweren. Misschien.

Frederikstad.

J. A. M. MENSINGA.

Eene nieuwe Gotische spraakkunst.

Sammlung kurzer Grammatiken Germanischer Dialecte I. Gotische Grammatik mit einigen Lesestücken und Wortverzeichnis von Wilhelm Braune. Halle, Max Niemeyer, 1880. Preis 2 mark.

Lang heeft *Stamm's Ulfilas, Text, Grammatik und Wörterbuch*, *neu herausgegeben von Dr. Moritz Heyne*, op het gebied der Gotische taalstudie het rijk alleen gehad. Toch is dit wel verwonderlijk, want met elke nieuwe druk — ongeveer zeven zijn er sinds 1858 verschenen — werd er wel eene of andere kleinigheid veranderd en hier en daar wat verbeterd, doch eene geheele omwerking, die alles wat verouderd was overboord wierp en zich tot groote nauwkeurigheid, wat feiten betref, beperkte, liet nog steeds op zich wachten. Veel onzekers bleef nog als vaststaande vermeld, van vele taalwetten, in de laatste jaren ontdekt, was nog geen partij getrokken.

Thans heeft Heyne's grammatica eene gevaarlijke mededingster gekregen in de Gotische Grammatik van W. Braune. In 80 bladzijden, ongeveer 200 paragrafen, geeft de Schrijver een kort doch zaakrijk overzicht over de Gotische klankleer en buigingsleer, de kwesties der vergelijkende grammatica, welke den leerling moeite konden baren of den samenhang van het Gotisch met de andere indo-germaansche talen behandelen, komen niet ter sprake. Alleen in den kring der germaansche talen heeft de schrijver zich hier en daar vergelijkingen veroorloofd — vooral bij de klankleer, en dan meest met het Oud-hoogduitsch — terwijl hij, wanneer zich hierin de eene of andere kwestie voordoet, meestal verwezen heeft naar de plaatsen in tijdschriften of andere werken, waar zij behandeld is. In alles sluit hij zich aan bij de resultaten, die de laatste onderzoeken hebben opgeleverd, zonder zich te laten verleiden tot historische verklaring der verschijnselen, mededeelingen over vergelijkende grammatica, of opgave van zoogenaamde urvormen, die den leerling verwarren en tot oppervlakkige redeneeringen en verkeerde voorstellingen leiden moeten. De phantasie heeft de grammaticale studiën kwaad genoeg gedaan. Soberheid is altijd, doch vooral in dezen eene deugd, en Braune heeft hierin getoond haar te bezitten.

Op een paar punten van minder belang kan ik mij niet geheel met de zienswijze van den schrijver vereenigen: zoo geeft m. i. de benaming *ô-klasse* bij de declinatie der sterke femina geen duidelijk begrip aan een beginner, wien de werken van Osthoff, Sievers Paul e. a. in de *Beiträge* enz. onbekend zijn; bij de „relativ-

pronomina" wordt *saei* een demonstratiefpronomen genoemd, tot relatief gevormd door toevoeging der partikel *ei*, toch had de oorspronkelijke beteekenis van *ei* als relatief, vgl. Snkrt *yas*, wel vermeld mogen zijn, evenzeer als het met Grieksch *i* in *ἔδι* overeenkomende *ei* in *thutainei*.

Even als Heyne stelt ook Braune voor het Luc. 8 : 52 voorkomende praeteritum *faiþflokun* een infinitief *flekan*. Heyne brengt dit ww. in verband met *plango* in navolging van Schmidt Vocalismus II 119. De westgermaansche *ô* beantwoordt aan een indogerm. *â*, die volgens Sievers (Beitr. I 511) als *â* alleen bewaard bleef in stammen waarin *i* of *ja* onmiddellbaar achter den wortel kwam; zoo ontstonden got. *sáian*, *váian*, *láian* (*ai* uit *â* + *i*), verder is *â* in 't Gotisch in *ô* overgegaan, terwijl in die woorden, welke *ê* hebben, *ê* uit *a* + *n* moet ontstaan zijn en in de overige germaansche talen aan *â* beantwoordt; hieronder noemt hij *letan*, *redan*, *flekan*, *slepan*, terwijl Braune § 171 *gretan* en *tekan* er bijvoegt. Aan *letan*, *redan*, *slepan* en *gretan* beantwoordt inderdaad in de anderogermaansche talen *â* — ohd. *lâzan*, osaks. *lâtan*, ags. *laetan*, onrd. *lâta*; ohd. *râtan*, os. *râdan*, ags. *rædan* (praet. *reórd*), onrd. *râdha*; ohd. *slâfan*, os. *slâpan*, ags. *slæpan*; os. *grâtan* (praet. *griot*), ags. *grætan* (doch zwak geworden), mhd. *grâzen* (eveneens zwak), onrd. *grâta* (evenzoo zwak geworden, doch het sterke particip. praet. bestaat nog: *grâtinn* Atlamal 94), terwijl *tekan* in westgerm. niet voorkomt en onrd. *taka* tot de 6e klasse (dragen e. s.) is overgegaan (Engl. *take* is door de deensche overheersching binnengeslopen). Zal de vorm *flekan* dus recht van bestaan hebben, dan moet hieraan ook in westgerm. een woorde *flakan* beantwoorden. Men zoekt dit te vergeefs; wel echter vindt men ohd. *fluochôn* en *fluochên*, nhd. *fluchen*, ndl. *vloeken*, nieuwnedersaksisch *vlücken* en *vloken* — deze zijn echter zwak. Oppervlakkig beschouwd, zou men dus zeggen, dat deze woorden beantwoorden moesten aan een Gotischen vorm *flokjan*, evenals ohd. *suohhan*, ndl. *zoeken*, aan gotisch *sôkian*. Bij nader onderzoek echter blijkt, dat in het Oudsaksisch *vloeken flôcan* luidt, doch *zoeken sokian* gespeld wordt, en dat in het oudgermaansch hier en daar nog vormen voorkomen welke op eene eertijds sterke vervoeging van *flôkan* wijzen, terwijl *vloeken* in mnl. nog sterk vervoegd wordt. Zoo vindt men in de Keronische Glossen *erfluahhan* en *farfluahhan*, Heliand *farflôcane* (M.) (Heyne 4422)

Cot. 4420. „Nu gi fan mi sculun" *quithit hie faran so farfluocana an that fur ewig.*

Even als ohd. *hrôfan*, *hruofan*, osaks. *hrôpan*, ndl. *roepen* in het praeteritum ohd. *hrëof*, *rief*, osaks. *hriop*, *hreoþum* mndl. *riep* had zoo had ook *flôkan*, ndl. *vloeken* waarschijnlijk een praeteritum met *io* in ohd. en os. doch zeer zeker met *ie* in het middelneder-

landsch. Zoo vindt men *vlic* in het Belgisch Museum X bladz. 53 in „die Sproke” van „den man die gherne dranc” vs. 76 waar de vrouw van den dronkaard hem vloekt, tot haar kind uitroepend:

*God geve hem scande, die u wan,
Dat ic u niet gestillen en can.
Si VLIET haer selven ende den vader mede.*

Zij vervloekte zich zelve en den vader van haar kind.

In de IIIe partie van den Spieghele Historiae, zevende boek, wordt de gevangenneming van Brunhilde door Lotaris verhaald. *Lotaris*, zoo leest men vs. 39,

*Lotaris en wilde niet letten
En deedse up enen kemel setten
Ende voeredse dor there gemene
Ende si VLIETENSE alle beghene.*

Allen samen vloekten Brunhilde.

In middelnederl. derhalve inf. *vloeken*, praet. *vlic*, *vliken*; een voorbeeld van het particip. praet. sterk is mij niet bekend.

Uit dit alles blijkt dus genoegzaam dat *vloeken* oudtijds algemeen in het westgermaansch als sterk werkw. voorkwam, dat het *ô* (*oe*) niet *â* in den infinitief had, en dat derhalve, dewijl aan westgerm. *â* eene gotische *e*, doch aan westgerm. *ô* een got. *ô* beantwoordt, de gotische vorm *flokan* en niet *flekan* kan geweest zijn. Of nu ons zwakke ww. *vloeken* (evenals de vormen *raadde* enz. naast *ried*) uit het oudtijds sterke werkw. is voortgekomen, dan of er ook in 't Gotisch een vorm *flokjan* naast *flokan*, even als *hrôpjan* naast *hrôpan*, heeft bestaan, is niet zoo dadelijk uit te maken.

Omtrent *bnauan* meen ik te kunnen volstaan met te verwijzen naar de zeer aanneembare conjectuur van Bernhardt in zijne voortreffelijke uitgave van Ulfilas, die Luc. 6, 1 voor *bnauandans binauandans* leest *bauan* zwak en sterk, eveneens als aangaande mijne Gutiska bladz. 29.

Bij het vele goede dat boven vermeld is kunnen wij niet anders wenschen dan dat het beknopte en goedkoope boekje spoedig ook in Nederland bij de grondige beoefenaars der taalkunde eene eerste plaats bij hunne studiën inneme, en zulk een algemeenen aftrek, moge vinden, dat de schrijver spoedig ertoe moge genoopt worden ons eene tweede uitgave te schenken, waarin hij, behalve een korte behandeling der woordvorming, aan de etymologie een beknopt overzicht toevoege van de voornaamste regelen der syntaxis, een punt toch waarop Heyne's Grammatik ten eenenmale onvoldoende is.

Utrecht, 1880.

J. H. GALLÉE.

Zede.

„Weet wellicht iemand”, vraagt Mr. van der Vlucht in zijn lijvig proefschrift (bl. 291, *aant.*), „eene betere vertaling voor 't Deutsche *Sitte*, den *mos* der Romeinen, dan *eerbiedige gewoonte?*” — En zeker, wanneer men met vertalen wou beginnen, zou zulk een breedvoerige nederlandsche omschrijving van het duitse woord in aanmerking kunnen komen. Doch waarom de vraag niet liever anders gesteld, en zoo als men het dergelijke altijd doen moest: bezit onze taal een eigen uitdrukking, om dit of dat vreemde woord weêr te geven? Had Mr. V. d. Vlucht dit ook hier gedaan, dan had men hem terstond kunnen antwoorden: Welzeker; wat de Duitschers *Sitte* noemen, noemden de Nederlanders reeds in Maerlants tijd *zede*, en tegen 't voortdurend gebruik van dit woord in denzelfden zin, zou niets anders in te brengen zijn, dan dat het enkelvoud er van wat in onbruik geraakt is, zoodat men 't gewoonlijk slechts in 't meervoud ziet bezigen. Dit is echter — als men bevroeden zal — geen reden, om ook dat enkelvoud niet, in zijn overoud en onvervreemdbaar nederlandsch burgerrecht, te blijven handhaven. En zoo Mr. V. d. Vlucht of een ander dus weder eens behoefte heeft, het Deutsche *Sitte* te vertolken, kan hij er gerust *zede* voor in de plaats stellen.

H.

v. VL.

Delftsche of Delfsche?

Hoe moet men schrijven: *Delftsche* of *Delfsche*? — Het laatste alleen. *Delf*, niet *Delft* was de oorspronkelijke naam der stad, naar de *gracht* of *delf* waaraan ze allengs verrees. Die slot-*t* is er alleen door 't gebruik, ter verscherping van 't woord, waar dit alleen gebezigd werd, aan toegevoegd; doch zij vervalt natuurlijk, waar het met een of ander uitgang of in een samenstelling optreedt, en moet men dus *delfsche* schrijven, gelijk men *Delfshaven* en *Delfzijl* schrijft. Ik breng dat hier des te eerder ter sprake, als men mij dezer dagen, in een door mij aan een weekblad ingezonden regel of wat, van welke ik geen proef onder de oogen kreeg, zonder opzet natuurlijk, tot tweemaal toe, zelf *delftsche* heeft laten schrijven, en het daardoor dus den schijn kon hebben alsof ik die wanspelling huldigde.

H.

v. VL.

Examen M. O. in 't Nederlandsch.

Wat wordt er vereischt voor een examen M. O. in 't Nederlandsch? Welke is hiervoor de beste wijze van voorbereiding? Op deze beide vragen, aan de Redactie gericht, een kort, doch zoo zakelijk mogelijk antwoord.

Wat er voor een examen wordt vereischt, zegt de Wet: in art. 74. Daarbij zij echter opgemerkt, dat wel gesproken wordt van één examen in „de nederlandsche taal- en letterkunde;” maar dat er feitelijk twee examens zijn nl. één voor onderwijzers, aldus nader omschreven:

kennis der *Nederlandsche taal- en letterkunde*, namelijk, van de taal, hare spraakkunst, en de vereichten van een goeden stijl; van de geschiedenis en de voornaamste voortbrengselen harer letterkunde

en een voor *onderwijzeressen*, dat volgens K. B. van 11 Oct. '69 *Staatsblad* No. 156 het volgende omvat:

kennis van de *Nederlandsche taal- en letterkunde*, namelijk van de taal, hare spraakkunst en de vereichten van een goeden stijl; van de hoofdtrekken van de geschiedenis der letterkunde en van eenige harer voornaamste voortbrengselen uit de drie laatste eeuwen, vooral van die, welke geschikt zijn om bij het onderwijs aan meisjes gebruikt te worden

Terloops teekenen we hierbij aan, dat de wet spreekt van *taal en letterkunde* en het K. B. van *taal- en letterkunde*, de wet vraagt dus kennis van de *taal* het K. B. van de *taalkunde*; een juiste grenslijn te trekken tussehen „geschiedenis der letterkunde” en „hoofdtrekken van de geschiedenis der letterkunde” kon moeielijk geacht worden; de bedoeling is echter: studie der *littérature contemporaine* van ons land m. a. w. de 19e eeuw. Het zonderlingst van alles is de eisch aan de *onderwijzeressen*, van „kennis van die (werken) welke geschikt zijn om bij het onderwijs aan meisjes gebruikt te worden.” Om het laatste te kunnen beoordeelen, dient men ze alle te kennen. Belangrijker is de mededeeling, uit het K. B. geput, dat het Middelnederlandsch alleen voor de mannelijke candidaten verplichtend is en *niet* voor de vrouwelijke.

Dergelijke inlichtingen zijn zeker voor ieder punt van het programma noodzakelijk; want de eischen worden hier even als in andere programma's voor examens zoo opgegeven, dat de lezer na de lezing even wijs is als te voren en honderd uitleggers met gelijk recht

honderd verschillende explicaties kunnen geven; de uitlegging laat hij aan examiner en examinandus over. Wie hooge eischen wil stellen, kan dat op grond der Wet doen; wie eerder tevreden is, evenzoo. Op grond van de Wet kan de een met recht beweren, dat de examinandus het bewijs moet leveren een flink begrip van de litteraire en eenig idee van de algemeene aesthetica te hebben; want wat is letterkunde zonder kennis van de schoonheidsleer? Daartegenover kan de ander zeggen: letterkunde is geschiedenis der letteren en Nederlandsche letterkunde is geschiedenis der Nederlandsche letteren, alzo Een sanguinisch examiner kan eischen: flinke kennis, behalve van 't Nederlandsch, van de drie moderne talen, van 't Latijn, van 't Grieksch, van 't Oudnederfrankisch, enz.; wat toch beteekent, meent hij, en te recht, een zoogenaamde kennis der Nederlandsche taal, zonder deze hulpmiddelen? Hoe zal iemand, die geen Latijn verstaat, den invloed van deze taal op de onze begrijpen? Hoe zal iemand, die geen Gotisch ¹⁾ kent, zich het ontstaan van onze grammatische vormen willen verklaren? Toch zal wellicht een phlegmaticus al bijzonder tevreden zijn met een candidaat, die het een en ander uit een paar grammatica's heeft opgedaan, die b.v. weet, dat *boomgaard* uit *boom* en *gaarde* is samengesteld, dat er zoo en zooveel klassen van sterke werkwoorden zijn, enz.

Intusschen begint zich gewoonlijk van een of ander onduidelijke wettelijke bepaling langzamerhand een traditioneele verklaring te vestigen. Zoo ook hier. Wel loopen de opvattingen steeds nog iets uit elkaar omtrent de aan den aanstaanden leeraar bij 't M. O. te stellen eischen; wel is het voor den examinandus niet precies hetzelfde, of zijn inquisiteur een meer of een minder bekwaam man is, zelf in 't vak onderwijs heeft gegeven op een Burgerschool of Gymnasium of integendeel in dit opzicht volslagen vreemdeling is; toch zijn er enkele hoofdpunten, waarover men het vrij wel eens schijnt te zijn, namelijk: de candidaat moet thuis zijn in de elementen der Spraakkunst, in de spelling, moet geen vreemdeling zijn in de stijlleer, moet eenige kennis hebben van het Gotisch en van de ontwikkelingsgeschiedenis der Nederlandsche taal, moet Middel-eeuwsche en latere Nederlandsche schrijvers goed verstaan, moet de geschiedenis der letterkundige producten in Nederland kennen, plus de theorie der letterkundige aesthetica, en deze laatste praktisch op de Nederl. auteurs kunnen toepassen.

Tot bereiking nu van deze desiderata zij aangeraden:

¹⁾ Ontegenzeglijk zou het goed zijn ook O.Saks. te kennen, maar daar onze taal voor het grootste gedeelte Frankisch is, is O.Saks. niet een onmisbaar vereischte.

- 1°. De bestudeering van kleinere grammatica's, door wetenschappelijke taalbeoefenaars geschreven, als b. v. die van Cosijn, Terwey; de vergelijking en toetsing van die punten, waarin deze schrijvers in hun beschouwingen van elkaar afwijken; (ook is het raadzaam hierbij tevens na te gaan, wat men van de spraakkunst op een H. B. en hoe zou wenschen te behandelen). Zij, die nog meer verschillende schrijvers willen raadplegen kunnen ook de spraakkunst van prof. Kern en die van Dr. Van Helten doorwerken. Die 't aandurft beproeve verder zijne krachten aan Van Helten's *Klinkers en medeklinkers* en diens *Werkwoord*. Daarna Braune's *Gotische Grammatica*.
Verder moeten *Taalgids*, *Taal- en Letterbode* sterk aanbevolen worden; de artikelen, die daarin over onze taalkunde handelen, zijn toelichtend voor sommige hoofdstukken en opwekkend tot verdere studie voor andere.
- 2°. Het grondig doorwerken van Te Winkel's *Grondbeginselen der Spelling* (3de dr., herzien door prof. De Vries); men wete niet alleen, hoe men schrijft, maar ook waarom, zoo en niet anders, en hebbe een flink begrip van de beginselen, die bij 't vaststellen eener orthographie ten grondslag moeten liggen.
- 3°. Voor stijl en poetiek is verder bijzonder Wackernagel aan te raden gelijk men ook uit Rudolph Gottschall's *Poetik* veel goeds kan leeren. Voor synoniemen kan het nieuwe werkje van Hendriks en Wikman worden aanbevolen (Zie N. Z. III. bl.) alsook een en ander van Dr. Nassau in het *Ned. Taalmagazijn* en het *Mag. van Ned. Taalkunde* of in zijne verzamelde werken.¹⁾
- 4°. Het lezen en herlezen van Beckering Vinckers' uitnemende bewerking van Whitney: *Taal- en Taalstudie* (Haarlem F. Bohn); zeer veel nut zal men er ook van hebben, zoo men een dictaat van prof. De Vries kan machtig worden over de geschiedenis der Nederl. taal.
- 5°. Degelijke studie, zorgvuldige lectuur van de 17e eeuwse schrijvers. Bijzondere studie vordert het proza van Hooft. Dat ontlede men en beproeve dat in vloeiende hedendaagsche taal over te brengen. Voor de taal uit dien tijd kunnen de *Nederlandsche klassieken* (Leeuwarden, Suringar) bijzonder goede diensten bewijzen. Bij deze verdienstelijke werkjes onthoude men zich echter (evenals overal elders) van vanbuiten leeren en blind op geloof aannemen, vooral omdat er ook wel

¹⁾ Eerlang zullen we eene lijst geven van de stukken uit gemelde tijdschr. die bijzondere waardeering verdienen.

vergissingen en onjuistheden in de noten zijn ingeslopen. Het is niet voldoende, dat men wete, dat deze of gene bewering van een of ander geleerde afkomstig is, maar men behoort nategaan, hoe deze tot die bewering kwam, op welke gronden hij ze uitsprak.

- 6°. De lectuur van mnl. dichters met behulp van een vertrouwbaar glossarium. Hiervoor zijn aan te bevelen: Verwijs, *Bloemlezing* uit mnl. dichters, met glossarium (4 deelen), *Carel en Elegast*, *Beatrijs*, *Van den Vos Reinaerde*, uitgegeven door Jonckbloet, *Torec* en *De Moriaen*, uitgegeven door Te Winkel, *Lekenspiegel* en *Dietsce Doctrinale*, uitgegeven het eerste door De Vries, het andere door Jonckbloet, de uitgaven in Moltzer's Mnl. Biblioth., de uitgaven der Ned. auteurs der 17de eeuw bij Suringar, en in 't Letterk. Pantheon, de verklaringen op Vondel door Bogaers (zie Taalkundige Werken v. Bog.), enz.
- 7°. De bestudeering, om te beginnen, van Ten Brink's *Schets eener Gesch. der Nederl. lett.* en der eenvoudiger *Nederl. letterk.* van Hofdijk; daarna kan men zich begeven aan de stuie van de *Beknopte Gesch. der Letterk.* van Jonckbloet; daarna van de grootere *Letterk.* van denzelfde. Men wachte zich toch vooral Jonckbloet van buiten te leeren, gelijk zoovelen doen. Bij de laatste examens (1880) waren er verscheiden candidaten, die in hunne opstellen eenvoudig Jonckbloet hadden nagepraat, ja zelfs hier en daar geheele passages met de eigen woorden van den schrijver. Verder bestudeere men vooral ook Te Winkel's werk over *Maerlant* en Moltzer's *Schetsen en Studiën*. Men bedenke echter wel, dat eene Geschiedenis der Letterkunde meer als herhaling dan als studie mag gebruikt worden; de candidaat behoort zich *zelf* eene „Geschiedenis der Letterkunde” te *maken*, door lectuur en eigen onderzoek en vergelijking. Daarom behooren de candidaten vooral de schrijvers te lezen aan de hand onzer critici en aesthetici (Bakhuizen van den Brink, Beets, Gorter, Potgieter, Huet) zoo zullen ze tot zelfstandige studie onzer auteurs geraken; finke wegwijzers heeft men dan; natuurlijk moet men *zelf* den weg gaan.

Voor al van „kritiek” heeft menig candidaat een zonderling begrip. Gelijk men aan een goede spraakkunst een taalregel ontleenen kan, die men voor waar kan aannemen en die door niemand kan of zal worden tegengesproken, zoo meent menigen kan men ook aan een boek een kritiek ontleenen, die als eene uitkomst der wetenschap moet gelden. Dit nu is *niet* het geval! Bij werken van kunst — en daartoe behooren de voortbrengselen der poetische literatuur — is het oordeel geheel af-

hankelijk van het standpunt, waarop zich de beoordeelaar plaatst en de candidaat moet daarom wel weten, van welk beginsel de beoordeelaar is uitgegaan. Wie bijv. uitging van de stelling: „Brave menschen schrijven goede boeken” of van de bewering: „Nuttige boeken goede boeken” of „Boeken met schoone zedelijke strekking goede boeken” zou daarmede alleen bewijzen, dat hij geen flauw besef had van kritiek of *aesthetica*.

Wie een schrijver en zijn beoordeelaar wil verstaan, moet zelf min of meer schrijver en beoordeelaar zijn en daarom blijve de grootste zorg van den candidaat, zich te oefenen in het duidelijk uiteenzetten zijner denkbeelden op het papier, deels door vertalingen uit andere talen en uit werken der 17e eeuw, deels door zich zelven te leeren rekenschap geven van het gelezene.

Ten slotte de hoofdzaak.

Bij de tot dusverre gehouden examens bleek maar al te duidelijk, dat de voorbereidende kennis over het algemeen, veel te wenschen overliet. Menigeen zou examen Nederlandsch M. O. willen doen, omdat hij dan „geen geschiedenis en aardrijkskunde” behoeft te kennen; maar zoo iemand heeft een geheel onvoldoende voorbereiding gehad, om een bepaald vak van *wetenschap* met vrucht te kunnen beoefenen. Er is bij een examen M. O. geen sprake (althans er *mag* geen sprake zijn;) van 't opzeggen van eene les, maar van 't leveren van 't overtuigend bewijs, dat de candidaat zelfstandig kan studeeren en zich een eigen oordeel weet te vormen.

Daarom vergete me *niet*, dat 't onmogelijk is onze letterkunde te verstaan, zonder voldoende kennis van Fransch, Engelsch en Hoogduitsch en dat men kennis moet hebben van de letterkunde der naburige volken, die op onzen ontwikkelingsgang invloed hebben uitgeoefend.

Maar de ons meest verwante talen Hoogduitsch en Engelsch hebben bijzonder groote waarde om nog een andere reden. De degelijke beoefening dier talen geeft ons het krachtigst middel aan de hand, om te komen tot de verklaring onzer grammaticale vormen en om onzen woordenschat te leeren kennen. Eene vertaling van een stuk Duitsch of Engelsch in zuiver, vloeiend Nederlandsch, is ongetwijfeld de degelijkste stijloefening, die men zich kan denken. De duizende moeilijkheden, die daarbij te overwinnen zijn, geven de schoonste gelegenheid om de kracht en de beteekenis onzer woorden en de eischen van onzen zinsbouw te leeren kennen.

Studeeren is vergelijken, karakteriseeren en klassificeeren, 't zij feiten, 't zij uitkomsten van redeneering en niemand verbeelde zich dus eenig nut te kunnen trekken uit de studie van

eene taal, indien niet ook eene tamelijke kennis van andere talen aanwezig is. De taal in haar verschillende tijdperken maar niet minder verschillende verwante talen op denzelfden tijd van ontwikkeling moeten het middel aan de hand doen om de verschillende taalvormen met elkaar te vergelijken.

X.

Een paar opmerkingen.

In een der laatste afleveringen van den *Navorscher* wordt het oude *beletten*, op iets letten, acht geven, in zijn oorsprong gescheiden van *beletten*, verhinderen, en met een ww. *liten*, zien, in verband gebracht. Waarom, zal wel niemand begrijpen. Nog daar gelaten, of een *letten* uit *liten* zou kunnen zijn voortgekomen, zoo geeft *lat*, traag, als grondwoord van 't eerste ww. een even goede en zekere etymologie aan de hand als bij het tweede. Uit *lat* ontstond een transitief denominatief *letten* (*latjan*), dat *traag maken*, *verhinderen* beteekende; terwijl een intransitief denominatief van gelijken oorsprong het begrip *traag worden* moest hebben; bij samenstelling met *be* ontwikkelde zich hieruit *beletten*, d. i. *be*, bij (iets), traag zijn, stil blijven staan, zijn aandacht er aan wijden; vgl. ook ons *letten op iets*.

Ergens anders brengt de *Navorscher* het subst. *hoer* in verband met het Angelsaksische *hor*, slijk. Evenveel als *inktkoker* met *pompstok* heeft *hoer* met *hor* te maken; want aangezien dit *horo* in 't Oudhoogduitsch steeds een *o*, nooit *uo* heeft, zou zijn vocaal wel aan een Nederl. onvolk. of volk. *o*, nooit aan een *oe* kunnen beantwoorden. Wat de oorsprong is van *hoer*? De geleerden weten 't tot nog toe niet.

L. Q. U.

Boekaankondigingen.

DR. GEORG. PENON. *Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*. Eerste deeltje. Te Groningen bij J. B. WOLTERS, 1881.

De „Bijdragen” waarvan hier het eerste deeltje verschijnt, verdienen alleszins de ondersteuning van hen, die zich met de beoefening der Nederlandsche taal- en letterkunde bezighouden. De schr. die zich door tal van studiën vooral, die welke op Vondel betrekking hebben, als degelijk onderzoeker heeft doen kennen behandelt hier het *eerste* deel der „*Verscheyde Nederduytsche Gedichten*” een belangrijke verzameling gedichten van de Groot, Hooft, van Baerle, Huygens, Vondel e. a. de bibliographische en andere nasporingen hier aangeteekend, hebben wel de bedoelde verzameling tot uitgangspunt, maar ze betreffen het leven en den tijd van alle groote mannen, wier verzen hier voorkomen en de uitgaven hunner werken ook in later tijd.

Het *tweede* deel der „*Verscheyde Nederduytsche Gedichten*” verschijnt in 't volgende deeltje. In het derde zal een opstel over den *Sydrach* verschijnen.

De tweede helft van dit eerste deeltje wordt ingenomen door een afdruk van den *Apollonius van Tyrus*. Dit stuk wordt voorafgegaan door een zeer belangrijke studie van 40 bl. die tevens zeker een zeer volledig overzicht geeft van de veelomvattende literatuur over dit onderwerp. Naar aanleiding van bl. 84 eene opmerking; ik lees daar namelijk: „Verder is de historie van Apollonius opgenomen in Cap. 153 der *Gesta Romanorum*, eene in ongeveer 1350 tot stand gekomen verzameling van verhalen, sagen en legenden, die in de Middeleeuwen zeer in den smaak viel.”

Uit deze regelen blijkt m. i. vrij duidelijk, dat de schr. de *Gesta* voor een zoo goed als onbekende verzameling verhalen enz. houdt en hij heeft volkomen gelijk. Dit is zeer te betreuren; een overgroot aantal verhalen is óf aan de *Gesta* ontleend óf aan dezelfde verhalen, waaraan de *Gesta* ontleend werden (Sansovino, Boccaccio, de Perzische dichter Saadi e. a. nevens de *Gesta* door de dichters sedert de zestiende eeuw bewerkt).

Waar schr. echter aangaande de *Gesta* aanteekeent „De beste uitgave is die van Adelbert Keller, in 1842 uitgegeven (Stuttg. u. Tübingen)” daar vraag ik: „Wat geeft die editie die maar 111 verhalen bevat, van den tekst van den Apollonius, die in de 153e vertelling moet voorkomen? Die editie verscheen naar een handschrift van de 14e of de 15e eeuw, maar wat is er van den „Urtext” geworden?”

A. Keller schrijft in 't „Vorwort” gedateerd „Tübingen, 7 Sept. 1841” het volgende: „über die litterarische bedeutung des merkwürdigen buches im allgemeinen und dieser deutschen bearbeitung ins besondere werde ich bei meiner nun im drucke begonnene ausgabe des urtextes einiges zu bemerken gelegenheit haben.” Wat Adelbert Keller eigenlijk aan deze editie gedaan heeft, zal zeker niemand kunnen raden. De vraag is, wat is er van die „ausgabe des urtextes” geworden?

Er is echter eene Duitsche vertaling van de *Gesta*, waarin No. 153 voorkomt en waarin bijv. wat we hier op bl. 178 lezen luidt als volgt:

Gesta Rom. 153 (welke Ed.?)

Die wil er aber also redet, do mocht sich cleopatra nit lenger uffenthalten. Sye gieng zů dem knienden appolonio vnd vmfieng in begirlich mit iren armen vnd wolt in geküsset han.

Appolonius weret sich in vngedult on wissend sines wibs. Do sprach

sy mit wainenden ougen: O herr, mein trost, mein sel vn mein leben, nit tũ also, ich bin dein weib, desz küniges archistrates tochter. So histu appolonius tirus, mein man vñ mein maister, der mich gelert hat, du bist mein schifbrüchiger, den ich lieb han gehapt vñ erwelt han nit vmm liplich begirt sonder von künsten vñ wiszhait wegen.

De vraag is, aan welke ed. is die ontleend?

De *Gesta* zoo compleet mogelijk omvatten 181 verhalen en werden het eerst in 1473 gedrukt, maar voor dien tijd bestonden er tal van Mss. waarvan de oudste druk 150 verhalen bevatte en in folio bij Ketelaer en De Leemps te Utrecht verscheen; de tweede druk dezer *editio princeps* bevat 151 hoofdstukken en is gedrukt bij Arnold Ter Hoeven te Keulen. Alleen de vulgata (*Vulgärtext*) bij Ulrich Zell te Keulen bevat 181 verhalen. Deze drie edities verschenen tusschen 1472 en 1475. Te Straatsburg verscheen in 1538 eene Duitsche vertaling van de *Gesta* en daarin komt o. a. voor. *Von der tochter Lucii des keyzers, die mit jrer weiszheit den Ritter errett vom gericht* en deze vertelling ontbrak volgens Lessing in alle drie uitgaven van 't Latijnsche origineel. Kan deze editie misschien ook dit no. 153 bevatten? Waar is die te vinden?

D. B.

J. VAN VLOTEN. *Nederlands Dicht en Ondicht*. Proza 2e deel.
Potgieter—Emants. Zwolle, W. E. J. TJEENK WILLINK.

Dezelfde deugden, dezelfde gebreken als het eerste deel en als alle Bloemlezingen van den Haarlemschen hoogleeraar in ruste teekenen ook dit deel. Weer vinden we hier uitsluitend stukken, die door hun inhoud of door hun stijl, gewoonlijk door beide voorbeelden mogen heeten. Maar weer is het aantal schrijvers zoo groot, dat de enkele proefjes van hun schrijfrant onmogelijk kunnen geacht worden de schrijvers te karakteriseeren — hoogstens kan men hun stijl beoordeelen en dit is inderdaad veel, maar niet alles.

De groote waarde van het boek ligt in de hoogst volledige levensschetsen, levensbeelden bij velen, die van de verschillende schrijvers zijn opgenomen. De opgave der talrijke karakteriseerende levensbijzonderheden zoowel als de (vaak wel wat indiscrete) opgave der geheime drijfveeren en beweegredenen doen ons zeker den schrijver kennen maar maken het werk minder aanbevelenswaardig voor de school, omdat er vaak over menschen en zaken geoordeeld wordt op een toon, die misschien past aan hem, die beide door en door kent, maar die het gevaarlijk is onder 't oog te brengen van jongelieden, die tot zelfstandig oordeelen en onderzoeken moeten opgeleid worden en die na dergelijke mededeelingen zeker *niet* onbevooroordeeld zullen zijn. Belangrijk vooral mag hier de zeer uitvoerige teekening van werkkring en streven van den verzamelaar zelven genoemd worden.

J. VAN VLOTEN *Keur uit Neerlands Dicht en Ondicht der negentende eeuw voor Middelbaar en Hooger Onderwijs*.
Zwolle, W. E. J. TJEENK WILLINK.

Eene uitmuntende bloemlezing met inderdaad *keurige* stukken in proza en poezie, met opgave van de voornaamste datums en titels uit den werkkring der schrijvers en dichters. 't Is eene aanwinst voor onze scholen.

Woordfamiliën.

Binden.

Bind, *bond* (oudt. *band*), *gebonden*, overgankelijk sterk werkwoord, behoorende tot de eerste klasse der uit wortels voortgekomen werkwoorden. Wortel *band*, die zich kenmerkt door eene korte *a* en twee daaropvolgende medeklinkers, nam. een vloeïenden + een vasten.

a. De algemeene beteekenis is „gescheiden voorwerpen door een band vereenigen”, waarbij 1. het vereenigende middel tevens object is; 2. de gelijksoortige voorwerpen, die vereenigd worden, het object uitmaken; 3. het voorwerp, dat het geheel vormt der gelijksoortige samenstellende deelen, als object moet beschouwd worden.

b. In het bijzonder beteekent *binden*: 1. Ongelijksoortige voorwerpen aan elkander bevestigen; 2. samenhangend maken, 3. de vrije beweging belemmeren.

Voorbeelden: *a.* Een doek om het hoofd, een touw om een pak *binden*. Bloemen tot een krans, heide tot een bezem, koren tot eene schoof *binden*. Schooven, een bos pennen, een boek *binden* (aldus op te lossen: „koren tot een schoof, pennen tot een bos, bladeren tot een boek *binden*).

b. De handen op den rug *binden*; (fig.) iemand iets op het hart *binden* (*iemand* is hier datief). Kalk *binden*; de soep is *gebonden*; (fig.) dat *bindt* mij aan hem; liefde *bindt* mij aan het leven. Ergens door *gebonden* zijn; aan tijd noch ruimte *gebonden* zijn; (fig.) iemand de handen *binden* (belemmeren in zijne werkzaamheden); door een eed, door geloften, door bedreigingen *binden*.
 SYN.: *Binden*, *hechten*, *knoopen*, *snoeren*. — *Hechten* is „de einden van twee gelijksoortige dingen samenvoegen”; *knoopen* „voorwerpen door kunstig samenvlechten aaneen binden; *snoeren* „door een snoer samenhouden.” Men *hecht* met eene naald; *bindt* en *snoert* met een koord, een touw, een snoer. *Snoeren* wordt doorgaans van verscheidene voorwerpen gebezigd. Men *snoert* honden, koralen (het laatste ook *rijgen* genoemd); men *hecht* eene wond, draden (*afhechten* van een draad is dien vastmaken, wanneer het breiwerk voltooid is”; *hechten* „een nieuwen draad aan den vorigen vasthechten”). In de fig. uitdrukkingen „zich aan iemand *hechten*, iets in zijn oor *knoopen*” komen de werkelijke beteekenissen van *hechten* en *knoopen* goed tot haar recht. Uit „iemand den mond *snoeren*” blijkt, dat *snoeren* „toerijgen” beteekent, welke beteekenis zeer goed overeenkomt met die in *koralen* *snoeren*, enz.

Gebonden (-stijl), zie *bondig*. *Ongebonden* (van boeken), zie ook *losbandig*; -heid.

Aanbinden, 1. door binden aan iets bevestigen; 2. (in fig. zin) iets beginnen, dat de wederzijdsche werking van twee partijen onderstelt, of met iemand in eene vijandelijke betrekking treden; 3. stijver of vaster binden.

Voorbeelden: 1. De schoenzolen *aanbinden*; het touw stevig *aan* den vlieger *binden*; (spreekw.) de kat de bel *aanbinden* „den eersten stap doen tot de uitvoering van iets gevaarlijks” (deze spreekwijze is ontleend aan de bekende fabel, dat de ratten onderling hadden besloten de kat eene bel aan te binden; toen het er echter op aankwam de gevaarlijke onderneming uit te voeren, had niemand den moed daartoe.); (spreekwoord) waar het paard *aangebonden* is, moet het vreten „men moet zich naar de omstandigheden schikken”; (zegswijze) *kort aangebonden* zijn „driftig van aard zijn, spoedig boos zijn”, (allegorie, ontleend aan het rijden; eig. van een paard, dat te dicht aan den wagen gespannen is, en daardoor gemakkelijker achteruitslaat). 2. Den strijd *aanbinden*; eene onderhandeling met iemand *aanbinden*; den oorlog *aanbinden*; (CATS) zijn voorstel *aenbinden* „zijn plan beginnen uit te voeren”. 3. *Bind* het touw wat *aan*; de vriendschap wat nauwer *aanbinden*.

SYN.: *aanbinden* (in de 2e beteekenis), *aanknoopen*. Beide woorden worden evenveel gebezigd; men gebruikt *aanknoopen* echter in vriendschappelijken, en *aanbinden* in vijandelijken zin. De vriendschap *knoopt* men *aan*, zoowel als de onderhandelingen; men *bindt* met iemand *aan* (standjes, vijandschap) doch *knoopt* een praatje *aan*. HOORT bezigde in dezen zin ook *aanhechten*: „De schermutsing *aanhechten*”; dit is echter verouderd. *Aanhechten* wordt tegenwoordig gewoonlijk gebruikt in den zin: „met een naald vasthechten” of „met een nieuwen draad beginnen”; „dit garen deugt niet, ik moet telkens *aanhechten*”; „een boordsel *aanhechten*”, d. i. aan de kous hechten.

Aanknoopen wordt ook enkele malen gebruikt in den zin van het (fig.) *aanbinden* in de 1e beteekenis, bijv.: „nog een uurtje *aanknoopen*”; men gebruikt in dit geval nooit *aanbinden*. Vroeger was *aanknoopen* in dezen zin zeer in zwang.

SYN. van *aanbinden* in de 3e beteekenis is *aansnoeren*, dat men echter gewoonlijk bezigt van zaken, die met een *snoer* bevestigd worden, die dus *aaneen* worden *geregen*. Een korset wordt bijv. *aangesnoerd*; een touw, dat dient om een pak dicht te maken en er dus omheen is gedaan, wordt *aangebonden*.

Opmerking. De verschillende opvattingen van *aanbinden* hangen natuurlijk af van den zin waarin men *aan* gebruikt.

Achteraanbinden: „het bootje *achteraanbinden*”; maar „het bootje

achter aan het schip binden'', omdat *aan* hier eene beheersching bij zich heeft.

Afbinden 1. samengebonden voorwerpen scheiden door den band los te maken; 2. scheiden, door een ongebonden band stijf toe te halen; 3. aan het ondereinde toebinden.

Voorbeelden: De schoenen, schaatsen *afbinden*. — Een gezwel *afbinden*; de navelstreng *afbinden*. — Een ader *afbinden* (om het bloeden te stelpen); een streng garen *afbinden* (om het verwarren te voorkomen).

SYN.: *Afhechten*, zie onder *binden*.

Herbinden = *overbinden*.

Inbinden, 1. door binden iets vereenigen; 2. door binden nauwer of kleiner maken; hieruit ontsproot de fig. beteekenis „beteugelen”.

Voorbeelden: Een boek *inbinden*, d. i. „in den omslag binden”. — De zeilen *inbinden* (minderen). Zijne hartstochten *inbinden*. Hij *bindt in*, d. i. „hij begint reeds minder eischen te stellen”.

Losbinden = *afbinden* in de 1e beteekenis, onderscheiden van *los binden*.

a. *Ombinden*, scheidbaar overg. ww. 1. iets om een ander voorwerp binden, bijv.: „een doek *ombinden* (om de oogen, om den hals)”; een doek *omslaan* of *omdoen* sluit het denkbeeld *binden* uit. 2. anders binden, beter bevestigen.

b. *Ombinden* (onscheidbaar), iets door een band omgeven. *Omwinden* geschiedt door een breeder voorwerp, een papier, een doek.

a. *Onderbinden* (scheidbaar), onder de voeten binden, bijv. schaatsen, e. d.

b. *Onderbinden* (onscheidbaar), door binden steunen. „Een gezwel *onderbinden*. Stukken garen *onderbinden*. Eene kraamvrouw *onderbinden*.”

Opbinden, 1. door binden op iets bevestigen: „Het zadel *opbinden*; een pak op een koffer binden”; 2. in de hoogte binden: „Koren *opbinden* (tot een schoof); de andijvie *opbinden*; fig. iemand de broek *opbinden* (iemand narijden, tot zijne plicht brengen)”; 3. door binden verbruiken: „Het touw is *opgebonden* (het touw is op).

Ontbinden, 1. van iets, dat bindt, bevrijden: „Van eeden, verplichtingen *ontbinden*” (meer gebruikelijk is in den laatsten zin „*ontslaan*”. Van een kind *ontbinden*, voor „in de kraam komen, bevallen”, is een germanisme. 2. De bestanddeelen scheiden: „Een contract, een genootschap, een gezelschap *ontbinden*”. Alleen in den pass. vorm: „*Ontbonden* worden” = *sterven*.

SYN. van 1. *Ontbinden*, *ontslaan*, *ontheffen*. — Over *ontslaan* zie

boven; *ontheffen* wordt gebezigd van iets, dat drukt en is dus krachtiger dan *ontslaan*. Men *ontslaat* iemand van zijn eed, omdat bijv. de noodzakelijkheid niet vordert, dien eed langer te houden; men *ontheft* er hem van, omdat hij er onder gebukt gaat.

Van 2. *Ontbinden*, *verbreken*, *vernietigen*, *oplossen*. *Ontbinden* geschiedt met onderling goedvinden; *verbreken* (een contract) geschiedt evenals *vernietigen* door eene der partijen. *Verbreken* is daarenboven iets misdadigs, terwijl *vernietigen* ten behoeve, meestal ten gunste van de andere partij plaats grijpt. De eig. bet. van *vernietigen* komt hier niet in aanmerking.

Oplossen (van een genootschap) geschiedt evenals *ontbinden* met onderling goedvinden, doch heeft eene min gunstige beteekenis. Het liefst wordt echter *oplossen* gebezigd van scheikundige bestanddeelen, zoowel transitief als intransitief: „Het zout *oplossen*; het zout *lost op* in water. *Oplossen* gaat dus van zelf, zonder dat de inmenging van iemand vereischt wordt; *ontbinden* daarentegen heeft plaats door inwerking van buiten. Het is dus verkeerd te zeggen: „de compagnie *ontbindt zich*,” voor „wordt *ontbonden*”; „de maatschappij *lost zich op*” of „het zout *lost op*” is daarentegen juist. In de uitdrukking „het lichaam *ontbindt*” heeft het gebruik voor dit woord beslist, waarschijnlijk om gelijkkluidend te blijven met *ontbonden worden* of om het minder aanlokkelijke denkbeeld, dat in *oplossen* gelegen is, te vermijden.

SYN. van *ontbonden worden* zijn: *Sterven* (stijf worden), het algemeene woord; *overlijden* (vocrbijgaan; eene zachte uitdrukking); *verscheiden* (weggaan; deftig, alleen gebr. als substantief); *ontslapen* (inslapen; van een zachten dood gezegd); *bezwijken* (na eene sterke worsteling); *vergaan* (met eene ongunstige beteekenis, door een ongeluk); *omkomen* (eveneens door een ongeluk; om bet. hier aan *het einde van*, de geheele uitdrukking is „om het leven komen” vgl. om hals brengen, e. a.); *sneven*, *snevelen* (op het slagveld; *sneven* = vallen); *het leven laten* (op een schavot); *den geest geven* (van een zeer kalmen dood, vooral in godsdienstigen stijl).

a. *Overbinden*, 1. op nieuw binden; 2. over iets heen binden.

b. *Overbinden*, door binden met iets bedekken. Een pak met papier *overbinden*.

Verbinden, 1. opnieuw binden (= overbinden); 2. door binden vereenigen, meestal met het vereenigde geheel tot object: „Een muur goed *verbinden*”. Soms wederkeerig: „Kalk *verbindt zich* goed met zand; de scheikundige *verbindt* zuren, en deze *verbinden zich* gemakkelijk”; 3. door binden bevestigen: „(heelk.) Eene wond *verbinden* (eene wond wordt eerst *gehecht* en dan *verbonden*)”. In dezen zin beteekent *verbinden* ook: „op nieuw binden”, d. i. „den band losmaken om de wond te zuiveren en

er vervolgens weer een nieuwen band omheen doen); 4. Door binden bedekken: „de oogen *verbinden*”. 5. (Refl. of pass.) zich tot iets verplichten: „Ik ben door mijne handteekening *verbonden* (sterker dan *gebonden* en met het bijdenkbeeld „aan iets vast”); zich voor iemand *verbinden*” (door een borgtocht te stellen). 6. (zeeterm). Op nieuw, stijver aanhalen.

SYN. van 2.: *Verbinden, samenvoegen, vereenigen*. — *Vereenigen* is tot eene éénheid *samenvoegen*; het wordt dus het liefst gebezigd als er van „verzoenen” sprake is: verzoenen is namelijk „tot éénheid van gedachten brengen. Men zegt dus: „zich met iemands gevoelen *vereenigen*”. *Verbinden* en *samenvoegen* (of wel *voegen* alleen) gebruikt men van een muur (*binden* heeft hier eene overdrachtelijke beteekenis).

Band 1. (in het algemeen) „dat, waarmede iets gebonden wordt”; 2. datgene, waarin iets vervat is: „De *band* van een boek, van het billard”; (fig.) *uit den band springen* „een buitensporig leven leiden”. 2. (als stofnaam) = lint, vooral in de verbinding „garen en band”.

SYN.: *Band, boei, keten, kluister, ketting*. — *Boeien, ketenen* en *kluisters* (gesloten *boeien*) dienen uitsluitend om iemand in zijne beweging te belemmeren; *banden* en *kettingen* kunnen ook dienen om samen te houden of tegen te houden. De belemmering van de vrijheid der beweging is bij de beide laatstgenoemde woorden dus van een geheel anderen aard dan bij *boeien, ketenen* en *kluisters*. De *band* (hoepel) van een emmer belemmert bijv. de duigen in hare beweging naar buiten; de *ketting* houdt den ketel boven het vuur; deze belemmering heeft echter niet plaats „ondanks” de duigen of den ketel, wat bij *boeien* en *kluisters* wel het geval is: Een gevangene toch wordt *geboeid, gekluisterd, geketend*, tot straf, in weerwil van zijn verzet, en juist die *boeien* of *kluisters* strekken om aan alle verzet een einde te maken.

In figuurlijken zin komt dit onderscheid meer uit. Men zegt „de *banden* der bloedverwantschap, der vriendschap, de *ketenen* der min.” „*Gekluisterd (geboeid)* door het heerlijk berggezicht, kon ik mij onmogelijk van die plaats losscheuren.”

Bandel (weinig gebruikelijk voor hoepel,) *-ier* (band om den degen aan te hangen,) *-otten* (oorhangers.)

Bander, bandser, banser, afgekort voor *banderdeur*, in Drenthe namen voor de groote dubbele schuurdeur. *Bander* is „schuur;” het woord is van *bander* = „binder” afgeleid, en herinnert ons aan den tijd, toen de muren der huizen, en vooral der „schuren” van teenen gevlochten en met klei dicht gestreken werden. *Gotbansts (bindwerk,)* schuur.

Bandhond, -rekel (kettinghond en luiaard,) *-nagel, -rijs, -visch, -wever, -weverij, bindsel* (zeeterm: *bendsel, van benden,*

evenals *banden* nevenvorm van *binden*;) *bindgaren*, (zeeterm: *bendelgaren*;) *-middel*, *-spier*, *-weefsel*, *bendelgaren*, *lijn* (in het algemeen de lijnen om de hoofdtonwen te verbinden).

Binder, in samenstelling: *Boekbinder*, *bezem-*, *schoven-*, e. a.

Bende, een troep verbonden personen, meestal in ongunstigen zin (van den nevenvorm *benden*.:) „Eene *bende* dieven, soldaten; de *bende* trok plunderende het land door.

Achterbende voor achterhoede is verouderd.

SYN.: *Bende*, *aanhang*, *partij*, *factie*, *rot*. — *Bende* en *rot* hebben eene slechte bet.; *bende* onderstelt het te zamenzijn van de tot een zelfde doel vereenigde personen; *rot* (van *rupta* „brok,” dus „afdeeling”) sluit dat bijeenzijn niet in. *Aanhang*, *partij* en *factie* drukken nagenoeg hetzelfde uit, namelijk: „De personen, die zich tot bereiking van een doel aaneensluiten;” de wijze waarop dit doel bereikt wordt en dit doel zelf zijn niet steeds hetzelfde. *Aanhang* laat dit in het midden; eene *partij* stelt zich voor een doel te bereiken, door een zelfde stelsel van meeningen toegedaan te zijn; eene *factie* heeft zelfzuchtige bedoelingen. De samenstellingen „dievenrot,” de uitdrukkingen „eene *bende* struikroovers, de loevesteinsche *factie*, de liberale *partij*, e. a.” doen het onderscheid duidelijk uitkomen. Een *dievenrot* namelijk is „eene vereeniging van dieven, die ieder afzonderlijk hun handwerk uitoefenen, terwijl zij toch samen den buit deelen; eene *bende* struikroovers gaat *vereenigd* op roof uit, en overvalt gezamenlijk de verschrikte reizigers, enz.

Bint (de *t* ontstond uit *d*), dwarsbalken van een schip of van een dak.

De *binten* van een schip worden verdeeld in *dwarsverband* en *langsverband*; het eerste bestaat uit *balken*, *boegbanden* en *wranggen*; het tweede uit *kiel*, *zaadhout*, *kinmen*, *balkwegerings* en *potdeksels*. Al de planken te zamen noemt men „*wegering*.”

Ben (uit *bende*, *benne*), volkswoord voor „kleine, platte mand.”

Banier [eig. *bannier*, uit het Fr. *bannière*, *bandière*; in dezen Fr. vorm kregen wij het woord uit Frankrijk terug, dat het op zijne beurt aan het Germ. *band* had ontleend), veldteeken, vaan. Men vergelijkte ons *wimpel* „sluier,” vanwaar *onbewimpeld* „ongesluierd,” d. i. „zonder er doekjes om te winden;” alsmede *doek* in *dundoek* voor „vlag.”

Spreekwijze: *De banier opsteken* „een opstand beginnen.”

SYN. *Banier*, *standaard*, *vaan*, *vaandel*. — *Standaard* was „een veldteeken zonder doek.” *Banier* en *vaan* zijn dichterbij; *vaandel* wordt gebezigt van eene *vaan* bij het voetvolk, *standaard* van eene *vaan* bij de ruitery. (*Vaan* beteekent insgelijks „doek,” Got. *fana*.)

N. B. *Het dakeren der bannieren* was vroeger in onze kronieken de gewone uitdrukking voor „het wapperen der banieren.” *Wimpel*, vroeger in het algemeen *sluier*, dient thans om het *vaantje* aan te duiden, dat boven aan de mast van het schip tot windwijzer dient.

Baanderheer = (banierheer), nog voorkomende in de spreekwijze: Den *baanderheer* spelen „groot leven.” De *baanderheer* of *banierheer* was „een edelman, die in het leger van den leenheer een eigen *banier* mocht voeren.

Banjerheer, *banjer*, verbasterd uit *baanderheer* en *baander*; deze verbastering ontstond uit de omstandigheid, dat het volk in *baanderheer* het woord *banier* niet meer herkende.

Men zegt: „Den banjerheer spelen,” maar „’t is een banjer.”

Bond, eene vereeniging van personen of staten tot een gemeenschappelijk doel, onder vaststelling van wederzijdsche verplichtingen; overdrachtelijk de verbonden personen en staten zelf: „Een bond sluiten, de Zwitsersche bond, de Duitse bond.”

SYN.: *Bond, genootschap, gezelschap, maatschappij, vereeniging.*

Maatschappij en *genootschap* hebben eene verdere strekking dan *gezelschap*: „Een leesgezelschap; een schermgezelschap (of -vereeniging).” In *vereeniging* ligt het denkbeeld bijeenkomen opgesloten. Eene *leesvereeniging* is dus niet hetzelfde als een *leesgezelschap*. Men zegt daarom ook *jongelingsvereeniging* „het bijeenkomen van jongelingen tot een gemeenschappelijk doel”. Eene *jongelingsbond* is „een bond der *jongelingsvereenigingen*.” De *weerbaarheidsbond* is „de bond der *weerbaarheidsvereenigingen*,” enz.

Enkele personen vormen zich dus tot *vereenigingen* en *gezelschappen* en deze maken gezamentlijk een *bond* uit. Eene *maatschappij*, een *genootschap* wordt opgericht met het doel „elkander en anderen stoffelijk voordeel of geestelijk nut te verschaffen”, terwijl in *gezelschap* en *vereeniging* het „gezellig bijeenkomen tot eigen genoegen” op den voorgrond treedt: Eene *handelmaatschappij*; *maatschappij* der Nederlandsche letterkunde; een *zendingenootschap*.

Vennootschap [uit *veem* en *noot*] doet het stoffelijk voordeel nog meer op den voorgrond treden.

Opmerking. *Noot* was oudtijds „bezitting;” „*queckenoot* was „levende have” (*queck* = kwik „levend,” vgl. kwikzilver). Vandaar *genoot* „bij die met een ander eene bezitting deelt”. — *Maatschap* beteekent eig. het „samen eten” (vgl. het eng. *meat*). *Gemaat* „iemand, die met een ander samen eet”; *ge* viel weg en *maat* bleef bestaan. *Gezel* „iem. die met een ander eene *zaal*, oorspr. = „woning” deelt; de oorspr. vorm was *giselli*, uit *gisalja*.

Bondgenoot, -schap, -boek, -breker, -brekig, -breuk, -schender, -schrift, -steeken, -regel -sdag, -vergadering -stroepen e. a.

Verbond, verdrag, overeenkomst.

„Het *verbond* der Edelen; een *verbond* sluiten.” *Het Oude en*

Nieuwe verbond (godsdienssterm) „het Oude- en Nieuwe Testament,” d. i. „verbond tusschen God en den mensch, waarbij wederzijdse verplichtingen zijn vastgesteld.”

Als godsdienssterm wordt *verbond* ook gebezigd in den zin van *bond*: „De christenen leven onder het *Nieuwe verbond*.”

SYN. *Verbond*, *verdrag*, *overeenkomst*, *afpraak*, *vrede*. *Afspraak* is „mondlinge *overeenkomst*”; dit laatste is deftiger en krachtiger. Men *maakt* eene *afpraak*, en *sluit* eene *overeenkomst*. *Verdrag* en *verbond* worden gebezigd van gewichtige zaken; met dit verschil, dat het eerste dient om te kennen te geven, dat geschillen zijn bijgelegd; het tweede, dat wederkeerige hulp zal verschafft worden. Wanneer die geschillen tot openbare vijandelijkheden zijn geworden, maakt de *vrede* daaraan een einde.

Verbintenis [uit *verbind* en *nis*, met versterking der *d* tot *t* en invoeging van den onduidelijken klinker], plechtige belofte of schriftelijke verplichting.

SYN.: *Verbintenis*, *gelofte*, *belofte*. — Eene *gelofte* is „eene vrijwillige *belofte*, welk laatste woord „mondlinge verzekering” beteekent.

Zijne beloften houden; *zijne verbintenissen nakomen*; *de kloostergeloften*; *de gelofte van Jephtha*.

Opmerking: *Loven* beteekende oudtijds reeds ons *beloven*; naast dit *loven* stond met ietwat sterkere en eenigszins wederkeerige beteekenis „geloven”, waaruit ons *gelofte* ontstaan is. *Hem van een beloven* beteekende vroeger: „tevreden zijn met iemand”; *beloven* was dus: „van lof voorzien, prijzen.” Het volk hoort men nog zeggen: „Ik loof het je”, in plaats van *beloof*.

Verbonden (adj. = vereenigd, gehouden, verplicht): *Een diep verbonden schip* „een diepgaand schip”; *-heid*, *verbondmaking*, *verbonds-ark*, *-beker*, *-boek*, *-breuk*, *-brief*, *-schender*, *-eed*, *-God*, *-kist*, *-maal* (R. K. *nachtmaal*), *-offer*, *-tafel*, *-wet*.

Bundel [uit *bond* + *il*, verkleiningsuitgang], eene massa voorwerpen, door een band samengehouden, om ze des te beter te kunnen dragen.

SYN.: *Bundel*, *bos*, *pak*, *rist*. — *Bundel* en *bos* komen overeen, maar *bundel* is deftiger: „*Een bundel pijlen*, *een bos stroo*, *een takkebos*”; een *pak* wordt, behalve door een band, nog door een omslag bijeengehouden: „*Een pak goederen*, *een pak papieren*”. *Rist* bedoelt eene verzameling van voorwerpen, die aan een draad of stok geregen zijn: *Een rist vinken*.

Opmerking. *Bos* komt waarschijnlijk eveneens van *binden* en staat dan met *bosch* in verband. Wij namen het echter niet in den rij op, om de onzekerheid. *Rist* komt van *rijgen* en beantwoordt dus aan *rigst*, evenals *rij* aan *rijge*.

Pak moet wél onderscheiden worden van dat woord in „boevenpak” en dgl., en in een *pak* kleederen, d. i. „een volledig samenstel.”

Bondig [uit *bond* en het achtervoegsel *ig* „de eigenschap bezittende van”], letterlijk: „de eigenschap bezittende van *gebondenheid*. *samenhang*.” *Bondig* is dus *samenhangend*, en daardoor van zelf krachtig. Dat in *bondig* het begrip *kort* niet gelegen is, bewijst de zegswijze *kort en bondig*, dat niet „in weinig woorden” beteekent, maar sterker: „in weinig woorden (*kort*) naar waarheid en duidelijk (*bondig*)”.

SYN.: *Bondig*, *beknopt*, *kort*. — *Beknopt* bet. „in een kort bestek het voornaamste zeggen”. — Een verhaal is *kort*, als het spoedig uit is; *beknopt* als het daarenboven veel belangrijks bevat; *bondig*, als de duidelijkheid en de samenhang niets te wenschen overlaten. Tegenover *kort* staat lang; tegenover *beknopt*, langdradig of wijdloopig, tegenover *bondig*, onsamenhangend.

Gebonden stijl is *dichtmaat*; *ongebonden* stijl, *prosa*. *Gebonden stijl* moet dus wel van *bondige stijl* onderscheiden worden. *Prosa*, *poësie*, *vers* en al dergelijke kunsttermen zijn uit het Grieksch of het Latijn overgenomen; zoo is *prosa* „oratio pro versa, prorsa, prosa”, d. i. rede, die rechtuitgaat”; *poësie* „het gemaakte”; *vers* het Lat. versus „rij, regel”.

Uitbundig [uit *uitbondig*], afgeleid van het verouderde *uitbond*, een term der lakenwinkels; het beteekende „het laken, dat afgewonden en naar buiten gekeerd was om ten toon te stellen; van daar werd het „een staal, een toonbeeld”. Later kreeg *uitbundig* de beteekenis van „uitstekend”, en thans passen wij het alleen toe op „lof”: „Iemand *uitbundig* prijzen.

Losbandig (van *leven* en van *menschen*) met de SYN.: *ongebonden*, *ongeregeld*, *los*. — *Losbandig* is sterker dan *ongebonden*; het eerste beteekent „van den band los”, en onderstelt dus een oorspronkelijk „gebonden zijn”. Uit den aard der zaak is derhalve het woord krachtiger dan *ongebonden*, dat eenvoudig „ongeregeld” beteekent. Een *losbandig* mensch heeft zich van alle *banden* der zedelijkheid en welvoegelijkheid losgerukt; een *ongebonden* leven leidt hij, die zich niet door de *banden* van orde en regel laat binden; *losbandig* wordt als bepaling gevoegd bij den persoon, en bij het woord „leven”, terwijl *ongebonden* alleen in het laatste geval verkeert; men gebruikt dus nimmer: „Een ongebonden mensch”. Een *los* leven leidt iemand, die geneigdheid toont tot ongebondenheid, losbandigheid. *Ongeregeld* heeft geene betrekking op onzedelijkheid; iemand, die laat naar bed gaat, veel sterken drank gebruikt, op onbepaalde tijden zijne maaltijden houdt, enz., noemt men *ongeregeld*.

Bast. Het werkwoord *binden* had oorspronkelijk de *n* slechts in den tegenwoordigen tijd. Hieruit verklaart zich het woord *bast*,

wat den vorm betreft: *T* voor *t* verandert in *s* door de zoogenaamde affricatie (vgl. *wist* uit wit-*t*, e. a.). Dat de *n* van *binden* niet tot den oorspronkelijken stam behoort, bewijst ook het Grieksche *peithoo* [uit *feithoo*], lees *pithoo*, met de afleidingen *pistus* [uit *pithtis*], alsmede het Lat. *fido*, *fidus*, *filum* [uit *fid-lum*] e. a.

De bet. van *bast* is „wat om den boom gebonden is”, dus „het bekleedsel der boomen. Overdr. wordt *bast* gebruikt voor „buik”, doch alleen met minachting, in de spreekwijzen: „Iemand op zijn *bast* geven” (dat overeenkomt met de volksuitdrukkingen: Iemand op zijn *pens*, zijn *ziel*, zijn *baaitje*, buisje, geven), en „den *bast* vullen”.

Bij uitbreiding van bet. is *bast* „touw, dat vroeger uit boombast vervaardigd werd”, dus „strop”; vandaar de scheldnaam *hangebast* „galgebok”.

SYN.: *Bast*, *schors*. — *Schors* is het buitenste gedeelte van den *bast*, terwijl met het laatste het geheele bekleedsel bedoeld wordt. De *schors* is dus in den *bast* begrepen. Aan de *schors* blijven hangen bet. dus „naar het uiterlijke zien, zonder de inwendige waarde in oogenschouw te nemen”.

T. VAN LINGEN.

Kreeft- en Kettingdicht.

Retrograde of Kreeftdicht.

Minnen, dat wel leert, stichtelijk,
 Beginnen, suldy niet lichtelijk.
 hetgeen men ook zoo kan lezen:
 Stichtelijk leert wel dat minnen,
 Lichtelijk niet suldy beginnen.

Kettingdicht.

Adieu schoon lief die ick heb bemint,
Mint ghij een ander, u wel beraet,
Raed of ick mij bet heb besint,
Sint dat ghij mij liet desperaet,
Raedt ontbrack mij en quam te laet,
Laet ghij mij, ick kies oock een lief,
Liefst had ick nochtans u genaet, (bezeten)
Naet scheyden mist elk zijn gherief.

Ao. 1602.

Vijftig jaren Vlaamsche Poëzie.

Ik acht het, ook voor den Noordnederlandschen lezer, bijzonder na afkondiging in dit tijdschrift van *F. v. Hellwald's* artikelen over *Duitschlands invloed op de Nederlandsche letteren*, gansch niet van belang ontbloot, op mijne beurt in eenige korte beschouwingen, het ontstaan en den bloei der Zuidnederlandsche poëzie, in hare onderscheiden uitingen, te schetsen. Van *Hellwald's* artikelen toch, lieten, ook voor wat betreft Duitschlands invloed op onze literatuur, Vlaanderen nagenoeg onaangeroerd: de *Faust*-vertaling van *Vleeschhouwer*, († 1866) den nooit genoeg betreurden redacteur van *Reinaert de Vos*, is, heb ik het wel voor, de eenige door hem vermelde Zuidnederlandsche uitgave. Dit spoort mij dan aan om ook, voor wat betreft dat andere gedeelte van onze Nederlandsche heimat, in deze regelen terloops den invloed van Duitschlands schrijven en denken aan te wijzen. Mijn bijzonderste doel is en blijft nochtans, het navorschen der oorzaken niet enkel van het ontstaan onzer letterkundige beweging, maar vooral nog van de onderscheidene min of meer uiteenlopende kunstrichtingen, sedert dat ontstaan, door onze schrijvers gevolgd. Die richtingen ontleden in een paar woorden, de karakteristiek elke school met een pennestreek uitbeelden, en sommigen mannen, soms niet genoeg gewaardeerd, naar waarde hunner werken en naar gewicht hunnes invloeds, hulde brengen: zie daar mijne bedoeling.

Men weet het genoegzaam. Sedert de burgertwisten der 16e eeuw, die de vereenigde Nederlanden zoo noodlottig, en eilaas! voor zoolang, aan twee scheurden, was het veld der *geschreven kunst*, — hoe hoog ook, dank aan een in *dit* opzicht meer verlicht bestuur, de Vl. schilderkunst gestegen was! in Zuidnederland nagenoeg braak blijven liggen. Het beheer van Spanje, droeg inderdaad, niet weinig bij om ook hier te lande de kunstbegrippen der *Renaissance* burgerrecht te doen verwerven; doch, de antinationale richting van het Spaansch bestuur, en in de eerste plaats, het uitwijken van duizende hervormgezinde familiën, had, eenerzijds, de landtaal belet zich langer te ontwikkelen, anderzijds de beste levenskrachten onzes volks naar het noorden gevoerd, om ze daar, in de vrije en bloeiende republiek der vereenigde Provinciën, tot *Vondel's* te doen opgroeien. — Daar, in 't noorden, mocht dan ook op den hoogsten bloei, een tijdstip volgen van slaap en verval; het edikt van Nantes, mocht vrijlijk Frankrijks ideeën naar de boorden van Amstel en IJ, door tallooze Fransche uitwijkelingen, verplanten, en er weldra de studie der Nederlandsche meesters doen verlaten, of ten minste, den loop der Nederlandsche traditie in de kunst afbreken, om voortaan alles te zoeken in de Fransche letteren; wan-

smaak en pedantenwijsheid mochten gedurende eene gansche eeuw (1700—1790) van slaafsch navolgen, natuur en waarheid doen miskennen; — daar toch had men *Brederoos*, *Hoofds*, *Vondels*, *Spieghele*, *Tesselschaden*, *Catsen* gehoord; en zou op nieuw de ernstige studie der taal, onder leiding van mannen als *ten Kate* en *Huydecoper* begonnen, nog enkel het lezen en verspreiden van *Klopstock's*, *Lessing's*, en weldra *Göthe's* en *Schiller's* werken tot bondgenoot behoeven, om nieuwen bloei te brengen en nieuwe levenssappen aan den verdroogden eik. — Men besluite uit dit alles nu maar niet, dat ik een *Poirter*, die (17e eeuw) eervol de Zuidnederlandsche letteren vertegenwoordigde, dat ik bijzonder *Jacob van Zeevocate*, den uitgeweken Gentenaar, den gloedvollen dichter, door *J. F. Willems* zoo juist ontleed, en die als de levende verpersoonlijking zijner eeuw mag aanzien worden, ja zelfs den IJperenaar, *IJmmeloot*, den Antwerpenaar, *Heyns Peeter* (*Pierre*), den Leuvenschen *Petrus Croon*, die na het voorbeeld van *Poirter* den volkstoon wist te treffen, *de Swaen*, van IJperen en twintig anderen, oversla. Doch, enkel met die namen op te geven, stel ik den afstand, die de Zuidnederl. letteren van de Noordnederlandsche van hetzelfde tijdvak afscheidt, klaarlijk bloot.

Ook had de invloed van Duitschland reeds *van Alphen*, *Bellamy*, *Nieuwland* en *Feith* aan Holland geschonken, wanneer Zuidnederland, sedert bijna een volle eeuw, niets meer had aan te wijzen dan een *Cammaert*, die onwetend zelfs in de taal, en bekend door zijne slechte vertaling van *Boileau's* „art Poétique”, in de 18e eeuw, nagenoeg de eenige beoefenaar onzer letteren is.

Den invloed, door de drie eerstgenoemden op de verdere ontwikkeling der Nederl. letteren, zou ik hier niet bespreken, ware die, mijns inziens, niet zoo beslissend en van zoo groot gewicht, zoo wel wat den vorm, als wat de *ingeving* betreft. Men kan het niet ontkennen, sedert lang, ook voor een ruim deel sedert *Vondel*, was de echte Nederlandsche versbouw zoek gegaan. Het *alexandijn* althans, gebouwd zooals het in dien tijd sinds meestal het geval was, in twee onberispelijk gelijke helften verdeeld, en heel en al van het Fransch afgekeken, is voor onze taal, — ik ben het hierin eens met *Dautzenberg*, *de Geyter*, *Hiel*, *van Beers*, *Ferguut*, — *Vosmaer*, enz. . . . — volkomen ongeschikt. *Van Alphen* was de eerste, die den smaak wist te louteren, en tot iets degelijker het sein gaf: *het blank vers*, het op stalen pooten voortredende *metrisch*, en vlugger doch flink stappende *accentvers*, bracht hij in eere, zooals *Voss*, *Göthe* en *Klopstock* het gedaan hadden, en bracht alzoo onze poetische vormen op der tale meer eigene wegen terug.

Ook tot *natuurlijkheid* en *eenvoud* keerde dit drietal weder; natuur, niet enkel in de uitdrukking, tevens in de opvatting: liefde, vaderland en vriendschap, zong de veelbelovende *Bellamy*; *Nieuw-*

land al is hij ook wat gezocht, weende rechtzinnig op den dood zijner vrouw; *van Alphen* dichtte voor de kinderen. Veel hebben zij bewerkt; veel zijn wij hun verschuldigd. Den ziekelijken *Feith* mag ik onaangeraakt laten; toch had reeds Holland zijn *van Effen*, *Wolff* en *Deken*, *van der Palm*, *Kinker*, *Bilderdijk*, *da Costa*, *Tollens* te noemen, als nauwelijks Zuidnederland een *d'Hulster*, een *Hofmann*, een *van Dale* bezat, waarvan alleen de eerste, die dan nog *Feith* navolgt, een echt dichter mag heeten.

Nu echter zou ook voor ons de dag aanbreken: *Willems* was opgestaan. — In 1793 geboren, was hij gedurende een 4de eeuw, gelijk *Snellaert* te recht doet opmerken, de echte vleeschwording onzer Vlaamsche beweging. Hoewel reeds vroegtijdig, in 1812, te Gent bekroond, en schrijver van meer dan een dichtwerk, als bijvoorbeeld: *aan de Belgen*, dat in 1818 het licht zag, en waarin hij, om zoo te zeggen, het strijdsein gaf voor het herwinnen onzer taalrechten, is het toch niet zoozeer als dichter, dat *Willems* die hooge en allerovertreffende achting verdiend heeft, die hem tot nu toe geen ontnemen mocht. Wel overtrof voormeld dichtwerk en menig ander van hem, al wat sedert vijftig jaren, zooals *Snellaert* zegt, uit een Vlaamsche veder gevloeid was; toch ging het, even als alle andere Belgische gewrochten van dien tijd, mank aan gezwollenheid, onnatuurlijkheid en onwaarheid. — Met zijn diep doordachte *Verhandeling over de nederduytsche taal- en letterkunde, opzigtelijk de zuydelijke provincien* (1819—1824, II deelen), werk vol uitmuntende critiek en geleerdheid, en in kernachtige proza geschreven, zette *Willems* den eersten stap op eene nieuwe baan, en riep tot het leven die glansrijke schaar navorschers en doorgronders onzer oudheid, eene, waarvan hij de leider zou blijven, doch die eilaas! veel te vroeg door den dood zou worden weggemaaid. Hier nog deed zich Duitschlands invloed gelden. Hadden zijne geleerden, — ik noem maar enkel de gebroeders *Grimm*, *Gervinus* ¹⁾, *Kausler* ²⁾, — zoowel als zij de grondslagen geleid hebben tot de moderne philologie, niet reeds den weg gebaad tot het opzoeken der oude gedenkstukken onzer letterkunde? — En, meer nog, de Leuvensche hoogleeraar, de door en door geleerde *Mone*, die ons met zijne zoo hoogaangeschreven „*Quellen und Forschungen*” beschonk, en daarin o. a. bewees, dat *Reinaert* een oor-

¹⁾ *Jacob Grimm* vooral vestigde zich op onze oude middern. letteren. Zijne opzoekingen nopens *Reinaert* zijn uiterst belangrijk. — *Gervinus* schreef onder andere: *Geschiedenis der Deutsche Dichtkunde*.

²⁾ Deze schreef: *Denkmäler Altniederländischer Sprache und Litt. Einleitung*. — Even als *Gervinus* besprak deze geleerde meer dan een der belangrijkste vraagstukken onze Nederl. letterk. betreffend: b.v. *onzen Veldeke*. Ook *Grässe: Lehrbuch einer Litterurgeschichte*, *Scheller*, *Ettmüller*, en anderen moeten hier genoemd.

spronkelijk Nederlandsch gedicht is, was hij niet, — even als de hier nog zoozeer geleerde *Hofmann v. Fallersleben*, Willem's boezemvriend, die zooveel onzer schatten heeft opgedolven, — een kind van Duitschland? — Dank moeten zij hebben, deze onvermoeibaren die, ons zoovele meesterstukken terugwonnen en terugschonken, op een oogenblik dat geen enkele onder ons er nog aan dacht, die uit den vergetelhoek te halen! Dank aan onzen *Willems* vooral, die hier te lande, de eerste onder allen, den smaak voor het oude opbeurde. Zijne uitgave van „*Reinaert de Vos*”¹⁾, zijne *oude vlaamsche liederen*”, waaraan hij 20 jaren, tot zijnen dood toe, werkzaam was, zijn „*Mengelingen*”, zijn *Belgisch museum*, in 1837 gesticht, en dat 10 jaren lang, de achting van al wat Nederland en het buitenland aan uitstekende mannen bezat, mocht genieten, droegen misschien meer bij tot het heropwekken onzer Vl. letteren, dan wel ooit een zal ondersteld hebben. Toen eerst, inderdaad, schaarden zich om *Willems* een aantal geleerden van eersten rang, wier namen altijd zullen in aanzien blijven, bij al wie eerbied voedt voor de geschiedenis onzes volks: *J. B. David*, wiens „*Middelaar*” (taal- en geschiedk. tijdschrift) evenals zijne bewerkingen van middeln. dichtten, b.v. *Rymbybel* en *Ruusbroec*, schatten behelst; *Bormans*, over 2 jaren te Luik, schier onbekend, ontslapen, wiens „*Verslag*” een monument van taalkundige geleerdheid, wiens uitgaven, o. a. die van *H. van Veldeken's* „*SINT SERVAAS*”, naar een handschrift der XV eeuw bewerkt, evenals zijn „*Theophilus*”, merkwaardig heeten; *Serrure*, wiens „*vaderlandsch museum*” zoomenig belangrijk punt opklaarde, *Jonkheer Blommaert*, *Snellaert*, en de Waal *Delecourt* (*H. van den Hove*), en onder de nog levenden *J. F. J. Heremans*, hoogleeraar te Gent; eilaas! waarom werden zij zoo ontijdig door den dood belet, nog langer de schatten hunner geleerdheid te verspreiden.²⁾ Toch is tot heden toe het geslacht dier zoekers niet geheel uitgestorven. De „*Dichterhalle*”, en de uitgave van „*Hade-wycks gedichten*” van *Heremans*, zijn genoeg bekend; nog verleden jaar verscheen, te Brugge, een door *J. Winkler* (in *de Gids*) in N. Ned. bekend gemaakte verzameling „*Chants Populaires Flamands*” (met muziek), door *Lootens* en *Feys*; *Rond den Heerd*³⁾, een Brugsch weekblad door *G. Gezelle* gesticht en nu door *Ad. Ductos* uitgegeven, verzamelt sedert jaren de kostbaarste bijdragen van oudheidkundi-

¹⁾ Door zijn toedoen werd door de regeering een oud handschrift van dit werk, van 1819 tot 1830 in Engeland verdwaald, teruggekocht.

²⁾ *Blommaert* schreef ook *Gedichten*. Zij zagen te Gent, Hoste, in 1853 het licht. — Ook *Snellaert* en *Heremans* schreven niet onverdienstelijke liederen. — Min bekend is het, dat *J. B. David* als dichter debuteerde. Men zie de „*Lettervruchten* van het Genootschap *Met tijd en vlijt* te Leuven.”

³⁾ De eerw. heer *de Carne*, leeraar te Roeselare, kondigt eene uitgave aan in nieuw-ned. van „*de Heliand*”

gen aard; de „Zuidnederl. maatschappij van taalkunde” te Mechelen, schrijft op dit oogenblik zelf een prijskamp uit voor het verzamelen van oude liederen, en de eerw. heer *Jan Bols*, te Aerschot, secretaris dier maatschappij komt een uit *Dokkum* herkomstig handschrift oude „geestelijke en wereldsche liederen”, reeds door *Winkler* (eveneens in *de Gids*) allergunstigst besproken, te ontdekken.

Ik heb mij bij dit alles zoolang opgehouden, eerst en vooral, opdat het beeld, dat ik den lezer wil leveren van onze hedendaagsche letterk. beweging, vollediger zou wezen, en ten tweede, eenerzijds omdat ook daar de invloed van Duitschland zich heeft doen voelen, anderzijds, omdat dit alles op de richting onzer eigentlijke bellettrie een duurzamen invloed moest uitwerken. — Treden wij hier op het veld der poëzie. In 1834 werd een jong dichter van Eecloo door het Staatsbestuur bekroond met een Vlaamsch stuk: „*De zegepraal van 's lands onafhankelijkheid of lotbestemming des Vaderlands*”. Ik heb *Ledeganck* genoemd, die, sedert toen, als de schoonste uiting onzer vaderlandsche poëzie in de eerste helft van deze halfeeuw, bleef gelden. Vóór en gelijktijdig met hem, hadden de niet altijd naar recht gewaardeerde *Prudens van Duyse*, uit Dendermonde (1804—1859), *F. J. Blicck*, de Wervicksche notaris (1805—1879) *C. Vervier*, de keurige fabeldichter *Renier*, en in zekeren zin *Frans Rens*, zich naam verworven op het veld der dichtkunde. *Ledeganck* (te Eecloo in 1805 geboren, en te vroeg, in 1847 reeds overleden) overtrof in populariteit de drij andere. Stellig is zijn vorm meer gekuischt en verzorgd, zijne opvatting beter gerijpt en doorwrocht, zijn vers vloeier, zijne fantasie ontegenzeggelijk rijker en meer verheven dan zulks bij *Blicck*, en vooral bij *Rens* het geval hiet; voor *van Duyse*, kan ik echter het algemeen oordeel der critiek niet zoo gansch onvoorwaardelijk onderteekenen. Reeds vroeg door de uitgave zijner *Tyrteuszangen* bekend, ontstemde van Duyse, met eene buitengewone verbeeldingskracht begaafd, de lier niet meer: beurt op beurt zagen van hem, benevens een ontelbare reeks stukken in Noord- en Zuid-nederlandsche tijdschriften en jaarboeken, het licht: *Gedichten*, ('s-Gravenhage, 1830), *Willem Tell*, treurspel in 5 bedr., Antw. 1836, *Tooneelbundeltjen*, Gent 1838, *Vaderlandsche Poëzie*, 2 deelen, Gent 1840, — *de Spellingsoorlog*, — *Het Klaverblad* (sagen en balladen), *Artevelde*, *Virgilius herderszangen* in versmaat vertaald, en *Nazomer*, welk laaatste werk in 1859, door het Staatsbestuur, met den 5 jaarlijkschen prijs werd bekroond. Niemand zal het loochenen: uiterst zeldzaam wordt zulk eene veelzijdigheid en vloeibaarheid van talent, als wij bij *van Duyse* aantreffen, gevonden. Bezong hij in gloeiende verzen het vaderland en zijne helden: Egmont, Nassau, Boudewijn van Constantinopel enz., kon hij met buitengewone aantrekkelijkheid een satyrisch

onderwerp inkleeden, met nog beter gevolg wist hij de zachter roerende ballade en idylle, waarin hij meesterstukjes leverde, te behandelen, en liefde, vriendschap en huisgezin te bezingen. Hierin overtreft hij, naar mijn bescheiden oordeel, verre *Ledeganck*. Doch, uit juist die buitengewone vruchtbaarheid spruiten ook zijne gebreken: niet altijd blijft hij zich zelve gelijk; het doel verliest hij wel eens uit het oog om al zijn liefde aan bijzaken te verspillen, en het plan is niet altijd tot het einde toe volgehouden. Ook pronkt hij eenmaal wat graag met zijne geleerdheid. *Ledeganck* is en blijft onder dit opzicht de classiek bij uitstek; eenvoud en gevoel zijn de kenmerken zijner muze; uit het hart vloeien zijne verzen ongedwongen voort; met smaak en zorg is alles afgewerkt: *de Bloemen mijner Lente*, 1839, *het burgslot van Zomerghers*, 1840, vooral echter *de drie Zustersteden*, 1846 en *de Zinnelooze*, 1842 zijn de parelen van zijne kroon, en staan verre boven de *mengelpoëzij* zijns vriends *Blieck* ¹⁾, terwijl wij enkel *Rens* hoeven te noemen; hij toch maakte zich enkel bekend door „*Bladeren uit den vreemde*”, vertalingen van Duitsche- en Noordsche sagen, en oogstte veel meer verdiensten in door het uitgeven van „*het letterkundig jaarboekje*” en als redacteur van „*de Eendracht*”. — Even als de intusschen nieuw bijgekome dichters *P. F. van Kerkhoven* (11 Nov. 1818 — 1 Aug. 1857), meer echter als uitgever van „*de Noordstar*” en als *novellist* bekend (zijn „*Balladen en Gedichten*” verschenen te Antw., *Buschmann*, 1846; zijne meest populaire romantische werken zijn „*Fernand de Zeeroover*, *Ziel en Lichaam*”), en bijzonder *J. Nolet de Brauwere*, (te Rotterdam in 1815 geboren en nog immer, en wel als jeugdig krachtvol criticus werkzaam), (hij gaf uit *Dichttuimen*, *Ernst en boert*, *Ambiorix* en in proza, *een reisje in het Noorden*, enz.) was het bijzonder de vaderlandsche ode, de ballade en het groote verhaal, dat al de tot nu genoemde dichters behandelden. Slechts eenmaal, en dan nog als bij uitzondering, dichtten zij een *lied*, doch, plicht is het zulks te doen opmerken, zonder er in te slagen, den eenvoud en de spontaneiteit, de zwierige vormenvloeibaarheid en de natuurlijke dictie, zonder welke eigenschappen een lied nimmer tot het volk doordringt, van verre zelfs te bereiken. En tot deze hervorming juist zouden de studiën van *Willems*, *Bormans* en anderen, on-eindig veel bijdragen. Tot hiertoe stond de Vlaamsche zangberg onder den nagenoeg eenigen invloed van de Fransche classiek. *Ledeganck* mocht, het is waar, van tijd tot tijd vertalingen leveren van *Byron*, *Moore*, *Cunningham*, *Baylay*, zelfs eenmaal van *Schiller*, *Broms* en *Hugo*, en dan ook onzer taal meer eigen vormen gebruiken; toch stonden

¹⁾ *Blieck* overleed eerst voor korte maanden. Over ietwat drie of vier jaren zond de grijze dichter nog een bundel, „*Lentetuitjes*”, aardig genoeg, betiteld, in 't licht; werk vol frischheid en levenslust.

wij ontegenzeggelijk nog onder den dwang van het uitheemsch lamlendig *alexandrijn*, en den rhetorischen phrazenbouw, gelijk overigens van *Opitz* tot *Klopstock* in Duitschland het geval was (1625—1750), gebrek dat hun even als aan ons, van de Noordnederlanders was toegekomen: ik noem *Heinsius*, *Cats*, *Vondel*. En, even als dáár, aan genen kant des Rhijs, eerst een *Herder* moest ontstaan, om den volkston in eere te brengen, en er het daarzijn te geven aan mannen, die *Klopstock*, *Lessing*, *Göthe* zouden heeten, en die ter zelfder tijd als zij door de metrische vormen der ouden het alexandrijn vervangen, het oorspronkelijk Duitsch accentvers voor hunne liederen gebruiken zouden, zoo moest ook eerst het heruitgeven onzer oude Vl. liederen, door *Willems*, *Snellaert* en *Hofmann v. F.*, den smaak onzer dichters tot het oude terugvoeren, en den echten volkston weder in eere brengen.

Dien volkston, de nog immer van allen beminde en betreude *Theod. van Rijswyk* (1811—1849), hoezeer zijn vorm ook verwaarloosd moet heeten, had hem eerst onder allen weten te treffen in zijn „*Politieke refereinen*”, een boek dat bij hoog en laag in korten tijd bekend stond en met zijn *Onze Vader*, en zijne *Balladen* (1844), zijne overige werken, *Eppenstein* (1840) en *Eigenaardige Verhalen* ver overtreft. Doch hij, die de eigentlijke grondlegger onzer tweede dichtschool moet genoemd worden, maar, eilaas! door velen niet naar waarde wordt begrepen, was de te *Heerlen*, in Holl. Limb., in 1808 geborene *J. M. Dautzenberg*, † 1869, van wien wij bezitten: *Gedichten* (1850), en *Nagelaten en verspreide gedichten*. De hoogdravendheid, naar 't voorbeeld van *Helmers*, al te vaak tot dan toe in 't Zuiden, als de hoogste hoedanigheid overschat, daalde nu voor goed ten grave; met *Dautzenberg* keerde de poëzie tot den eenvoud en de naïefeteit der natuur terug; en zelfs de laatste werken van zijn ouderen vriend *van Duyze* dragen den stempel van dezen ommekeer. Het metrisch vers kwam volop in eere; in prachtige hexameters bezong de Heerlensche dichter de Limburgsche veldnaatur, — zie, b.v. zijn meesterlijke „*Morillen*”, — en de welluidenste en bevalligste schemata wist hij uit te vinden, om de schijnbaar onbeduidenste onderwerpen tot perelen van liederen en tafereeltjes te herscheppen. Ook onder oogpunt van taal, dagteekent van hem vooruitgang: in den mond des volks, en in onze oude taalmonumenten, putte hij zijnen zoetvloeienden woordenschat; misschien dreef hem zelf deze voorliefde voor het verouderde wat te verre. Dit toch verweet hem *van Vloten*, in zijne „*Bloemlezing*”, II, p. 365, als ook de jury die hem den vijfjaarlijkschen prijs in 1870 een oogenblik meende te vereeren. „Alexandrijn, op vreemden grond geboren,” had *Dautzenberg* geschreven, en het jongere geslacht had zulks niet vruchteloos gehoord; en zal men nog eens dien gebanvloekten vorm gebruiken, men zal het schema hersmeden tot

een metrischen en stalen vorm, en hem zoo doen passen op de eischen onzer ruwere noordertaal. Nog een eeretitel van Dautzenberg, is het opwekken van den smaak onzer jonge letterkundigen tot het bestudeeren van Germaansche taal en letteren. Hij zelf vertaalde meermaal liederen en novellen uit het Hoogduitsch, voor het toen te Brussel, door *Wolff* uitgegeven tijdschrift: „*de Broederhand*”. Voor dit alles brengen wij hem hulde! — Van nu af aan zullen onze kunstvormen, taal en schema, zich meer en meer in Duitschen zin ontwikkelen, en weldra zal de eerst ultra-idealistische *van Beers*, met zijn kloekeren *Bestedeling* den voet zetten op het veld der idylle, en ons zoo, benevens het *lied* dat wij nu reeds bezitten, begiftigen met het realistisch dorpsverhaal.

Te zeer populair is de dichter der *Jongelingsdroomen* in Noord en Zuid, dan dat het hier nog noodig zou zijn zijne werken te ontleden. Men kent de overdreven fijngevoeligheid zijner eerste, — de ernstige en mannelijke levensbeschouwing zijner laatste, — zijn liefde voor het gekuischt en afgeronde zijner eerste en laatste periode. Even als *Jan de Laet*, die al te vroegtijdig de lier verliet voor de staatkunde, en zich tevens door eenige voortreffelijke romans deed kennen, waaronder: „*het huis van Wezenbeke* en *het Lot*”¹⁾; was hij een der eersten, die in Nederland den zoogenoemden vrijen *rapsodienvorm* gebruikte, waarin *Klopstock* zijne „*Hymne*”: *Um Erden wandeln Monde*, en zijne „*Frühlingsfeier*”: *Nicht in den Ocean der Welten alle*, — *Heine* zijn prachtig „*die glühend rothe Sonne steigt*”, en sedert *Vosmaer* zijne kloeke „*mythische*” gedichten schreven. Zijn letterkundig *bagage* moge klein zijn; indien, naar de fabel van *Claudius*, een klein octavoboekje voldoende is om eenen dichter de poorten van den tempel des Roems te openen, dan zal *van Beers* stellig die eere genieten.

Intusschen was weder een jonger geslacht ontstaan. In West-Vlaanderen was eene stemme opgegaan: *Guido Gezelle* (geb. Brugge, 1830;) — en te Antwerpen, Gent, Brussel en elders, traden beurtelings op *de Geyter* (geb. Lede, 1830,) *Frans de Cort* (geb. Antw. 1834, † 1878,) *Jan Ferguut* (van Droogenbroeck, geb. te St Amands 1837,) *Hiel* (geb. Dendermonde 1836,) de gezusters *Loveling*, *Julius Vuylsteke*, en voorts eenige dichters van minderen rang: *Bogaerd*, *N. Destanberg* (1834), *Brouwers* (1831), *H. D. van Eyck*, *Luit. van de Weghe*, *Frans de Potter*, *P. C. Verhulst*, *Versnaeyen*, *E. Moyson* enz.

Niet genoeg bekend, en voorzeker te weinig geschat, is eerst genoemde, een dichter van eersten rang, — men weze dan ook al

¹⁾ *De Laet* stichtte ook het eerste *strijdend* Vl. blad, „*Vl. België*”, te Brussel, en voerde de eerste den taalstrijd op staatkundig gebied. — Minder is het bekend dat ook *v. Beers* op de novelle zijne krachten beproefde. Men leze zijn novelle „*Frans de Hakkelaar*”, opgenomen in „*het Taalverbond*” (1856).

of niet aanhanger van zijn taalkundig stelsel, dat hierin bestaat: weder in gebruik brengen van alle philologisch als gangbare munt herkende, doch in de *geijkte* of zoo gezegd *deftige* taal niet gebruikte woorden en wendingen; aanvullen der waarlijk voor onderwijs en beschaving betreurenswaardige kloof tusschen spreek- of volks-, en boeken- of schrijftaal in Nederland bestaande. De talrijke leerlingen, die den achtbaren man „heer ende meester” gelieven te noemen, kunnen, ook hij zelf misschien, in die *terugwerking* tegen eene opgedrongen woordenboekentaal te verre zijn gegaan; dat kan toch nooit een reden worden om de verdiensten des dichters en zijner school te loochenen. In 1858 of 1859 zag het eerste gedenkstuk dezer nieuwe school het licht: *Gezelle's „Kerkhofblommen”*, een half uit proza, half uit verzen bestaande „grafkrans”, die ontegenzeggelijk prachtige plaatsen bevat. Gevoel en lyrische gloed kenmerken het: al zijne latere gewrochten ook dragen dezen dubbelen stempel. Bij hem geen gezochtheid, geen het minste spoor van Fransche classiek; eenvoudig en rechtzinnig sproeit bij hem de bron, en zij sproeit rechtstreeks uit het hert. In 1858 verschenen tevens zijne „*Dichtoefeningen*,” opgedragen aan zijne leerlingen, „met een gevoelen als van iemand”, zegt de voorrede, „die een speeltuig uit de middeleeuwen zou trachten weêr in te voeren.” — „Het zijn Vlaamsche Dichtoefeningen”, zegt nog de voorrede, „vlaamsche, uit Vlaanderen, zoo gij wilt; ten minste wenschte ik dat ze voor *zoodanige*, niet alleen van stoffe en stijl, maar ook van woorden en wendingen, mochten gelden. Bij het werken daaraan heb ik liefst naar oude vl. dichten opgezien, en zooveel mogelijk die tale gebruikt, die bij Maerlant en andere te boeke staat en die, God lof, alhier nog levende gehoord en gesproken wordt.” Die woorden haal ik aan, omdat zij het manifest en de grondslag waren, van de gansche West-Vlaamsche taal- en letterkundige school. Daarna verschenen beurtelings: *het kindeke van de Dood*, een perel van het zuiverste water, — *Gedichten, gezangen en gebeden*, — *XXXIII kleengedichtjes*, en in proza: *Van den kleenen Hertog*, *De doolaards in Egypte*, en een kleine, weinig bekende „*sleutel der noordsche talen*,” die hem tot lid van het *IJslandsch taalgenootschap* te Reikjavik en te Koopenhaven deed bevorderen. Meesterlijke stukken behelzen zijne werken; ik noem alleenlijk: *principium a Jesu*, *Boodschap van de Vogels*, *het ranke riet*, *Excelsicr*, *de Waterspiegel*, *Pachthofschildering*, *de Schaverdijnders*, *Een bonke keerzen*, enz. — Zijne bijzonderste leerlingen zijn, *Karel Callebert*, wiens verhalen „*Jan Onraedt*”, en „*Paul en Isabelle*”, onder het West.-vl. volk gretig gelezen worden; de drie gebroeders *Verriest*, wier in tijdschriften verspreide gedichten zouden verdienen verzameld te worden; *Karel de Gheldere*, die in 1861 een bundeltje „*Jongelingsgedichten*” uitgaf; maar bijzonder, *Eug. van Oye*, geneesheer te Oostende, wiens

„*Morgenschemer*” in 1874 met veel bijval onthaald werd, en de betreunde *Albrecht Rodenbach*, (geb. 1856) wiens *eerste gedichten*, 1878, zoo veel schoone beloften behelsden, en wiens *Gudrun*, drama, in vijfvoetige jambiën, prachtige brokken behelst. († 1880). De geleerde taalkundige *de Bo*, wiens „*Idioticon*” in Noord-Nederland zoo hoog geprezen werd, en wiens „*Gedichten*” meer dan een keurig fragment behelzen, is even als *de Curne*, die eertlang een *nederl. bewerking van „de Heliand*” zal uitgeven, een leerling van *Gezelle*. Van den meester zelve zien wij eene vertaling te gemoet van *Longfellow's „Hiawatha*,” vertaling door hem en een zijner jongste leerlingen, vervaardigd. In het schilderen Vlaamscher landzeden en Vlaamscher natuur, — zijner *Mandel* — en *Leyerivieren* de zilverstammige ruischende wilgen, de wieden op het veld, de zeekusten, de vlakke velden en blanke duinen, heeft *Gezelle* zijns gelijken niet. Kleur, gevoel en liefde tot klanken- en rythmenrijkdom, kenmerken al zijne werken.

Wij hebben tot nu toe gezien, hoe onze Zuidnederlandsche muze, zich allengskens bevrijdend van den invloed der Fransche classiek, met *Dautzenberg* tot zwierigheid, eenvoud en natuurlijkheid der vormen is teruggekeerd, en met *van Beers*, aan de romance en ballade, gelijk die tot nu toe door *Rens*, *van Rijswijk* en *Blicck* was verstaan geworden, vaarwel zeide, om tot de idylle, of zoo men liever wil, het zoogenoemd „klein-epos” *la petite épopée*, over te gaan. Uit *van Beers*, zoo men wil uit *Dautzenberg's* meesterlijke „*Morillen*,” spruit onze realistische school, en een der eersten, die op dit gebied een eigen pad zochten en vonden, is *J. de Geyter*. In zijn eersten bundel, *Bloemen op een Graf*, uitgegeven ter gelegenheid van *Zetternam's* dood, straalt deze strekking reeds duidelijk door, hoewel de verzameling nog geenszins is vrij te pleiten van den versleten romancetoon en -vorm. *Drie menschenlevens van de wieg tot aan het graf*, waarvan tot nu toe II boeken het licht zagen en nog een laatste boek afgewacht wordt, toonen ons *de Geyter* als een gewetenvol opmerker des werkelijken levens, tevens, als het pas geeft, als een verteller vol fijne scherts en geestige *humour*. Zijn verhaaltrant doet soms aan *Musset* denken; daar is iets in van het *laisser-aller* van *Namouna*. Ook de taal verdient opgemerkt te worden: natuurlijk, echt volksch is zij; vloeiend en schilderachtig, gelijk zijn vers, en het *mot propre* komt voortaan, spijs alle waankieschheid, tot zijn recht. De grootste gave des gedichts bestaat echter in „het leven.” Van een stuk is die *Willem*, de Antwerpsche straatbengel, gegoten; spieren, bloed, aderen heeft hij; hij werkt en beweegt, smijt en slaat: *een type*. Welke ook de waarde weze van *de Geyter's Rubenscantate* en *Schoolcantate*, even genoemd werk blijft zijn beste. Zijne bewerking van *Reinaert de Vos* is merkwaardig, bijzonder voor wat betreft het doorgronden van den middel-ned. versbouw. Een nieuw werk van hem, „*Levenslust*” is aange-

kondigd. Met de te vroeg gestorven novellisten *Zetternam* en *J. van Rotterdam*, welke laatste over een paar jaren, onbekend en vergeten, in een krankzinnigenhuis overleed, stichtte hij de kunstrevue „*de Vlaamsche School*,” dewelke nu nog, onder redactie van *D. van Spilbeeck*, te Antwerpen verschijnt.

Dautzenberg's schoonzoon en leerling, *Frans de Cort*, en zijn dry weken oudere kunstvriend *Emanuel Hiel*, stichter van het te vroeg gestaakte „*Nederl. Tijdschrift*,” brachten meest van allen bij, tot het scheppen des Vlaamschen lieds. Men kent de alleszins goedgeslaagde bewerking „*de schoonste liederen van R. Burns*”, den „*zingzang*”, en de vroeger uitgegeven „*Liederen*,” van den eerste; fijne smaak, levenslustige frischheid, dikwijls gevoel, als b. v. in *Moeder en kind*, maar bijzonder zuiverheid, volmaaktheid van vormen, onderscheiden deze werken. Uiterst traag, maar met vaste en zekere kunstenaarshand arbeidde *de Cort*: „*la patte du lion*” mag er nooit aan ontbreken”; dat was zijne leus. Een rijke oorspronkelijkheid zou men echter te vergeefs bij hem zoeken: het grootste gedeelte zijner liederen zijn vertalingen, of minstens reminiscenzen uit het Hoogduitsch. Als technicus staat hij onovertroffen bij de kenners te boek, met zijne twee stukken: *Een dag bij Tony* en *Flamingantenbegrafenis*. Eene volledige uitgaaf zijner nagelaten werken wordt door zijn vriend *J. Ferguut* aangekondigd.

Juist de tegenovergestelde hoedanigheden kenmerken *Hiel*, die, pseudo *Hendrikssone*, met twee goedgeslaagde bundeltjes „*Liedekens*”, den eersten stap op het veld der publiciteit waagde. — Begaaft met eenen al te voortreffelijken aanleg tot de kunst, verwaarloost *Hiel* op meer dan eene plaats den vorm. Als zijn volmaaktste schepping wordt schier algemeen aanzien 's mans bekroonde *Cantate, de Wind*. Hoeveel schoons hij echter met een weinig meer inspanning leveren kan, getuigen ons de perel: „*O gij voor wien de driften zwijgen*”, uit „*de liefde in het leven*”, en meer dan een zijner „*liederen voor kleine en groote kinderen*”. Oneindig rijker aan fantasie, en veelzijdiger dan *de Cort*, beschonk hij het lezend publiek met een talrijke reeks werken, waaronder wij, benevens reeds genoemde, zullen aanstippen: *Gedichten*, 1863, Hoste, Gent, — *Gedichten*, Arnhem, 1868, — *Gezangen en oratorios*, — *Lucifer*, — *Fornarina* (naar Fr. Kugler), — *Gedichten*, Leipzig, Brockhaus, — *de waarheid in het leven*, — *Breydel en de Koninck*, declamatorium, — *Bloemeken*, liederkrans, en talrijke nog in tijdschriften verspreide dichtverhalen en fragmenten. Een bundel „*historische koren en liederen*”, en eene reeks „*Werkmansliederen*”, zijn door hem aangekondigd. *Lyrism* is het kenmerk van alle *Hiel's* werken. — In *Hiel* vooral spreekt zich de invloed van Duitschland's poezie op de Zuidned. klaarlijk uit; uit talrijke Duitsche dichters vertaalde

hij: Karl Beck, Petöfy¹⁾, Nimbsch, W. Müller, Storm, Kugler, Bodenstedt, Becker, Dr. Vogel; ook *twalf liederen uit Shakespare* bracht hij in 't Nederl. over. — Indien *Hiel*, onder oogpunt van nationalen smaak in vorm en toon, ontegenzeggelijk merkbare vorderingen deed maken aan onze Vl. dichtkunde, even groote diensten bewees hij aan onze opkomende jonge muziekschool. De tekst van schier al de werken, waarrond de strijd tot het stichten eener nationale toonkunde, gevoerd wordt, is door hem geleverd, en immer voort schenkt hij aan alle onze Zuidned. toondichters ruime stoffen tot nieuwe gewrochten.

Onder hen, die zich mede eene roemvolle en eigenaardige plaats op onze zangberg wisten te veroveren, hoef ik nog te noemen *Ferguut*, de gezusters *Loveling* en *Julius Vuylsteke*.

Ferguut, evenals zijn boezemvriend *de Cort* een leerling van vader *Dautzenberg*, is onbetwistbaar onze eerste technicus. In 1866 zagen van hem het licht (Gent en Amsterdam): *Makamen en Ghazelen*, proeven Oosterscher poëzie. Een van hem over jaren aangekondigde bundel „*Gedichten en gedachten*”, die, naar eenige proeven daaruit verschenen te oordeelen, prachtige brokken bevatte, zag om ons niet bekende redens, nooit het licht. Vijf uitgaven beleefde zijn voortreffelijke bundel: „*Dit zijn zonnestralen*”, eenvoudige liederen voor de schooljeugd, doch die alles overtreffen, wat onze Nederl. letteren in dit vak bezitten, zoo fijn van tint, zoo kunstvol, zoo af, is daar alles. *De eikel, het muisje, de molen, het stervende kind, de ledige plaats*, zijn echte meesterstukken. Soberheid van trekken, juist- en klaarheid van daarstelling, volmaaktheid des verzenbouws, kenmerken 's meesters werken. — Benevens de eigentlijke makamen, naar *Rückert* bewerkt, behelst eerstgemelde bundel ook eene oorspronkelijke voorrede. Men kan het invoeren vreemder vormen goed of kwaad keuren; toch zal men immer gedwongen zijn, het buitengewoon talent dezer bewerking te huldigen. Men leze in *Onze Dichters*, *Ferguut's „volle beker wijn”*, — „*de wolken waaien*”, en het fijngetoetste: *ik moet het listig overleggen!* Wij aarzelen niet deze en andere zijner *gazelen* en *ritornellen* te aanzien als waardige tegenhangers, van al wat *Bodenstedt* schoonst en keurigst geleverd heeft.

Een niet min eigenaardig standpunt bekleedde, van met zijn eerste verschijnen in de letterkundige wereld, het hoofd der Gentsche school, de gloed- en geestvolle *Julius Vuylsteke*. Van 1854—1860 trad hij als ijverigste en bijzonderste medewerker op in de Gentsche studenten Almanakken, uitgegeven door het studentengenootschap „*het zal wel gaan*”, waarvan hij een tijd lang de ziel, en met *Tony*

¹⁾ Namelijk de Duitsche vertaling van Petöfy's Hongaarsche liederen.

Bergmann de roem was. In 1860, nog student zijnde, deed hij zich kennen door een klein doch keurig bundeltje „*zwijgende liefde*”, dat hem, in eens, zoo voor stof als voor vorm, onder onze oorspronkelijkste dichters rangschikte: dit kleine werkje is, op het oogenblik zijnes verschijns, het stoutste en meest persoonlijk gedachte der tot dan toe verschenen Vl. werken. Meer wijsgeerig, meêr polemisch van aard dan wel zuiver erotisch, — Vlaamsche kamp, vrijheid des gewetens, sociale hervormingen, behandelt Vuylsteke elk op beurt, en versmelt die, zooals in *zwijgende liefde* meermalen met de ontwikkeling des minnenden gevoels, — zullen ook zijne later uitgegeven reeksen „*Uit het studentenleven en andere gedichten*” (1868) zich door dezelfde hoedanigheden onderscheiden: keurige taal, mannelijkheid van gedachte, bijtende spot en vroolijke scherts. Men heeft onder dit laatste oogpunt meermalen den Gentschen dichter vergeleken met *Heine*. Ik kan die vergelijking moeilijk als gangbare munt aanvaarden. In alle geval is de erotische spotlach van den Vlaming veel min diep gevoeld en veel schuldelloozer dan de schrikkelijke grijns van *Heine*. — De schetsen uit het eigentlijke academieleven, in dezen tweeden bundel geplaatst, zijn van de natuur afgekeken! — Veel meer heeft aan *Heine*, de ietwat met den vorigen geestverwante *S. J. Dodd* te danken, wiens verzameling „*Liefde-lief en Leed*” meer dan eene verdienste bezit, evenals zijne in 1858 (twee of drie jaar vroeger) verschenen „*Liedjes en Deuntjens*”.

Indien reeds van in de eerste dagen der Vlaamsche wedergeboorte, eene *vrouw van Ackere*, uit *Dixmude*, met hare gevierde „*Madelieven*” roem inoogstte in Noord en Zuid; — eene *vrouw Courtmans*, meer echter om hare prozaverhalen bekend, en eene *vrouw David* met talent wisten te zingen; dan was het toch aan de gezusters *Roz. en Virg. Loveling*, van Nevele, voorbewaard, als de uitstekendste onzer Zuidnederl. dichters op te treden. Min veelzijdig dan *Mevr. van Ackere*, en voorzeker minder vruchtbaar, drongen hunne namen tot het volk niet door. Doch, zijn zij misschien meer om hunne eenvoudvolle *novellen* dan om hunne *gedichten* bekend, dan toch munt hunne poëzie uit door een fijn gevoel, een uiterst keurige kunstsmaak, en veel meesterschap over het metrum. — Niemand zal het hun voorzeker euvel opnemen dat mannelijke kracht en wijsgeerige bedoelingen dezen beiden zangeressen vreemd zijn. Doch, onbetwistbaar mangelt het hun aan rijkdom van fantasie en aan veelzijdigheid. Een avondzonnetje door de looden kozijnen eener buitenwoning; een kind in de wieg; eene herinnering aan grootmoeder, welke laatste figuur zij bijzonder met eene groote voorliefde behandelen, ziedaar hunne stoffen. Buiten deze eenotonigheid, die ook den vorm wat aantast, leverden beide „*Nevelsche nachtegalen*” meer dan een pereltje, waaronder *de verzoening*, *het geschenk* en *te gemoet gaan* niet mogen vergeten worden.

Laat ik nu nog eenvoudiglijk aanstippen, *Karel Bogaerd* (geb. 1834, Eeelo) wiens eerstelingen, *Bloemen in het wilde gegroeid* (1861), beurtelings opgevolgd van: *de drie zangers* (Willems, Ledeganck en van Duyse), *Stemmen des gevoels*, *Verstrooide bladeren* en *Vooruitgang* (1880), hem schier zonder uitzondering bij de oudere classieke richting van Blicck en eenigzins van Ledeganck thuis brengen; *Staes*, wiens *Grafloover* en vooral wiens *Vrouwenportretten*, veel meer realistisch gekleurd zijn; *Versnaeyen*, met zijn voortreffelijke bundel: *Vreugde en Vaderland*; *Adolf Beernèert*, waarvan ik bijzonder noem, *Mijne ledige uren*, *Stemmen des harten* en de onlangs verschenen *Kunstdroomen*, welk laatste werk een groot getal vertalingen uit Engelsche en Duitsche dichters bevat; *Brouwers* (1831), die in *Meilover*, *Zomerbloei*, *Een blik in de bewaarschool* en *Hartelust* veel meer den volkston zoekt nabij te komen, en met medeslepend gevoel zijne Limburgsche valleien, de Maas, de natuur, de liefde en het vaderland bezingt; *D. Claes*, wiens *Roozen en Doornen*, vooral wiens „*Herschepping*”. tafereelen uit de Limburgsche Kempen, naar meer deden verlangen; den Antwerpschen stadsbibliothecairis *C. J. Hansen* (Vlissingen in 1833 geb.), die ons, benevens eene puike vertaling van *Groth's „Foodgieter”*, zoo menig heerlijk oorspronkelijk gedicht schonk; *Frans Willems*, de voortreffelijke leerling van *Jan van Beers*, die na ons Göthe's *Hermann en Dorothea* te hebben vertolkt in meesterlijke hexameters, in niet min schoone verzen zijn *Heiland* (1871) en eene beminnelijke reeks *School- en kindertliederen* heeft geschreven; den talentvollen premontstreitermonnik' *S. Daems*, wiens *Deugd en Vreugd* meer dan een welgetroffen lied, wiens *St. Dymphas' Marteldood*, drama in verzen, wiens *Gedichten* (1879), oneindig hooger in waarde, prachtige plaatsen aanbieden, al betreuren wij 't, om der oorspronkelijkheid wille, dat hij soms wat al te zeer aan *van Beers* denken doet, bijzonder op plaatsen waar 't gevoel den boventoon heeft; doch, wiens proeven van middeneeuwsche poëzie, echte meesterstukjes van taal en metriek moeten heeten; — den eerw. heer *H. Claeys*, in wiens *Gemengde Gedichten* ons bijzonder de Bijbelsche cantaten aantrekkelijk voorkwamen, en eindelijk *Lodewyk de Koninck*, van wiens nog onafgewerkt epos „*het mensdóm verlost*”, in het noorden door Dr. Schaepman ingeleid, allerschoonste gedeelten het licht zagen, die, hoezeer wij ook èn den door hem aangenomen eposvorm, èn de keuze van 't alexandrijn als metrum; en soms eene al te groote neiging tot zeker misverstaan classicisme. ons toch in hem eene uiterst rijke fantasie en eene meer dan gewone scheppingskracht deden waardeeren; — dan heb ik nagenoeg een volledig beeld geleverd van de Vl. poëzie sedert 1830. ¹⁾

¹⁾ Volledigheidshalve zijn hier nog vermeld: *L. van Hoogeveen-Sterck*, redacteur van „*de vlaamsche Redycker*”, te Antw., bij Korniker, eenen tijd

Wij hebben dus gezien, hoe onze eerste dichters, met *Willems*, *Blicck* en anderen, werkzaam waren onder den invloed der oude Fransche classiek, en bijzonder de Vaderlandsche ode met voorliefde aanhieven; hoe *Ledeganck*, na een poos hetzelfde pad te hebben gevolgd, eerst *Byron's* en weldra eenigzins *Hugo's* invloed onderstond, en hier om zoo te zeggen de eerste vertegenwoordiger was van 't romantisme. — Dan hebben wij met *Dautzenberg* en *van Duyse* eene nieuwere techniek zien huldigen; *van Beers* eerst in het gevoel, weldra in het bontgekleurde ware leven zijne ingevingen zien putten, en den weg banen voor de nog meer realistische strekking van *de Geyter*; tot dat *Hiel* en *Vuylsteke*, om maar deze twee te noemen, daarnevens het *persoonlijk gevoel* van liefde en lust, het subjectieve lijden, denken en strijden des dichters, in kleine bondige zangen zouden uitstorten, en ons oud volkslied, op Germaansche principen gegrond, zouden heropbouwen, terwijl *van Droogenbroeck*, (*Ferguut*), ongeëvenaard op zijn gansch oorspronkelijk veld der *Oostersche poëzie*, een nieuwen perel aan de kroon van Vlaanderens muze zou hechten.

lang verschenen, die mede als dichter eenen zekeren naam verwon. Van hem verschenen *De slag van Nieuwpoort* (1844) en eene verzameling *Paaschen Kerstmisklank n.* — *N. J. Hendrickx*, in 1879 overleden, ook als Fransch dichter bekend door zijne gloedvolle werken: *La mort du Christ*, een mysterie spel, waar menige meesterlijke brok in te vinden is, en *Le Siècle*, schreef in het Nederlandsch (1844—56) *Don Juan* en *De laatste dag der eerste wereld*, twee gewrochten van stoute opvatting en heel en al romantisch gekleurd, die in der tijd veel ophef gemaakt hebben. — *Fz. de Voght* destijds leeraar aan 't klein seminarie van Mechelen, waar *Jan van Beers* zijne lessen volgde. Vele zijner keurige gedichten bevinden zich in Davids' „Middelaar”; — *Stroobant*, nu notaris te St. Gilles, bij Brussel: met *Conscience*, *David*, *Snellaert*, *Rens*, *de Coussemaeker*, *Jottrand*, *Vandervoort* en *Mertens*, in 1856 lid der „commissie, belast met het opzoeken van middelen, om het gebruik der Nederduitsche taal te regelen, in hare betrekking met de verschillende gedeelten van het openbaar bestuur”. Wij bezitten van hem „mijne Eerste vlerken” en eene vertaling van *Hugo's* „Ballades”. — De Eerw. heer *Cracco*, in zijn leven leeraar bij het bisschoppelijk collegie van *Kortrijk*, vervaardigde eene metrische grondwoordelijke vertaling van de *Ilias*. Enkel eenige kleinere uittreksels uit dit onvolledig gebleven werk zagen in *het Taalverbond* het licht. Het is te betreuren dat 's mans familie er nooit toe besloten heeft dit grondig werk aan de vergetelheid te onttrekken. De daarvan bekende fragmenten voorspelden een uitmuntend gewrocht. — Meer bekendheid verwierf *C. A. Duriller* met zijn niet van verdiensten ontbloot luimig gedicht: *De Fransquiljonade*, dat destijds met geestdrift werd ontvangen. — Van de enkel terloops genoemde *P. C Verhulst* en *de Potter*, werden de talrijke in tijdschriften verspreide dichtproeven niet in bundel uitgegeven; *E. Moyson's Gedichten* werden na zijnen dood, te Antwerpen, bij *Marchand*, gedrukt. — *Destanberg's* politieke liederen zijn tot nu toe populair, — *Luit. van de Weghe* gaf tot nu een viertal bundels *Gedichten* in het licht, waaronder *Denderloover* ons verdienstelijkst voorkwam.

Tot daar strekt wat ik zou willen heeten onze *historische* dichterschool, mij plaatsende met 1880, op het standpunt van een nieuw aanvangend tijdperk. Zulke zijn dus de grondslagen, waarop de *jongste school*, die wij de *revolutionnaire school* zullen heeten, geroepen is hare monumenten op te bouwen, een taak, reeds met glans door haar aangevat. Aan geene scholen, aan geen geijkt en op voorhand vastgesteld stelsel, late zij zich vastleggen; „in geen voorgeschreven perken” drave zij. Alle vormen wezen de hare; alle gedachten make zij zich eigen; alle ingevingen beelde zij uit in klank en maat, doch, weze zij op de hoogte der gerechtigde en strengere eischen, die de huidige kunst haar zal stellen, en vooral, weze gedacht en vorm uitgesneden volgens den patroon des nieuweren smaak in denken en dichten. Hoewel zelf de jongste dezer *homines novi* onzer Zuidned. dichtkunst, weze het mij toch geoorloofd op deze plaats in hun aller naam hulde te brengen aan onze voorgangers, en de hoop uit te drukken, op hen allen, op de reeds gekende en gevierde namen van *Antheunis, Buyst, Bouchery, Coopman, de la Montagne, de Vos, Rodenbach, Wazenaar, van Oye*, enz. gesteund, dat zij, op dezen glansrijken morgen, eenen even glansrijken *voldag* voor onze vaderlandsche kunst doen volgen mogen.

POL DE MONT.

Doornik, 16 Nov. 1880.

Palinodie.

Gewaarschuwd door mijn geleerden vriend Prof. COSIJN, haast ik mij den goedgunstigen lezer van „Noord en Zuid” detreuremare te verkondigen dat ik in jg. 3. p. 200 van dit tijdschrift, in een aanval van onbegrijpelijke gedachteloosheid, 't Ags. *dréfan*, lijnrecht in strijd met GRIMM's wet, volgens welke onverschoven 't = Ags. *th* is, in verband heb gebragt met den onverschoven wortel *trep* of *trap*. *Qui litterâ cadit, causâ cadit*; de onverschoven wortel van *droef*, etc. blijft dus vooreerst nog onbekend.

J. BECKERING VINCKERS.

Kampen, 6 Januari 1881.

Foeteren.

Op blz. 382 van den jaargang 1880 van dit tijdschrift komt in het lijstje van woorden uit de Groninger Veenkoloniën, eene mijns inziens zeer verdienstelijke bijdrage voor de studie onzer dialecten, door den heer L. van Ankum geleverd, voor: *uutfoeteren*, met de noot van de redactie: „Vgl. Fr. *foudre*! ook elders gebruikelijk en zeker een overblijfsel uit den Franschen tijd.”

Tegen deze conjectuur wensch ik het een en ander in te brengen. Vooreerst zijn de woorden op *dre*, die uit het Fransch in onze taal werden opgenomen of die wij met het Fransch gemeen hebben, gewoonlijk niet in woorden op *ter* veranderd. Zie *cadre*, kader, *cèdre*, ceder, *cidre*, cider, *escadre*, eskader, *poudre*, poeder, *ordre*, order, *salamandre*, salamander, in welke allen de *d* gebleven is. Analogie geven die op *bre*, als *zèbre*, zebra, *ambre*, amber, *sobre*, sober, *sabre*, sabel, waar de *b* ook niet door *p* vervangen werd.

Onze woorden op *ter*, meter, liter, klooster, meester daarentegen, komen overeen met *mètre*, *litre*, *cloître*, *maître* en hebben de Fransche *t* behouden. Het zou dus wel te verwonderen zijn, indien „foeteren” hierin zoo goed als alleen stond.

Ten tweede, daar het woord „foeteren” beteekent: den mantel uitgeven, schelden, razen, zal men noodzakelijk overeenkomst moeten vinden met een veel voorkomenden Franschen vloek of nog beter: scheldwoord. Hiervoor nu wordt *foudre* niet, of zeer zelden, gebruikt. Terwijl bij ons „donder!” en „bliksem!” gelijkstaan, bezigt de Franschman alleen *tonnerre*. Hij heeft daarenboven de keus uit al zijne *sacr...* 's en *nom d'un nom...* 's.

Veel daarentegen gebruikt hij, ofschoon het, als de meeste vloeken en volksuitdrukkingen, geen kiesch woord is, de uitdrukking *foutre*, synoniem van *bigre*, *bougre*, *tante*, *tapette*, *corvette*, *frégate*, *jésus*, *gosselin*, *émile*, *gousse*, *chipette*, enz., van welke de *dictionnaires de l'argot* er eenige dozijnen opgeven, maar waarvan *foutre* en *bigre* de twee meest gebruikte zijn, die dan ook hunne oorspronkelijke beteekenis grootendeels verloren hebben. Dat *foutre* als zoodanig reeds lang geleden algemeen gebruikt werd, kan uit de volgende passage uit Sterne's *Tristram Shandy* blijken. Dit werk verscheen van 1760 tot 1767.

— Waarde moeder, zeide het nonnetje, wat bijkomende, — er is een zeker paar woorden, waarmede men, naar ik gehoord heb, ieder paard, of muilezel, of ezel kan dwingen een heuvel op te gaan, of hij wil of niet; al is hij nog zoo koppig of onwillig, op het oogenblik dat hij ze hoort uitspreken, gehoorzaamt hij.

— Dan zijn het tooverwoorden! riep de abdis met den grootsten atschuw.

— Neen, antwoordde Margarita kalm, maar het zijn zondige woorden.

— Welke zijn het? vroeg de abdis, haar in de rede vallende.

— Zij zijn zondig in den eersten graad, antwoordde Margarita, — zij zijn doodzonde; en indien wij overvallen worden en omkomen zonder er absolutie voor ontvangen te hebben, zullen wij beide. . .

— Maar tegenover mij moogt gij ze wel uitspreken, zeide de abdis des Andouillets.

— Zij mogen, lieve moeder, in 't geheel niet uitgesproken worden, zeide het nonnetje; zij doen iemand al het bloed uit zijn lichaam naar zijn gezicht vliegen.

— Inluisteren moogt gij ze mij toch wel, zeide de abdis.

— Alle zonden, welke ook, zeide de abdis, in deze ellende hare toevlucht tot de casuïstiek nemend, worden door den biechtvader van ons klooster voor één van beiden, doodzonden of afkoopbare zonden gehouden, — eene verdere verdeeling is er niet. — Daar nu eene afkoopbare zonde de lichtste en minste van alle zonden is, kan zij natuurlijk, wanneer men haar in tweeën deelt, — hetzij door er de helft van te nemen en de andere helft er van over te laten, hetzij door haar geheel op u te nemen en haar vriendschappelijk te deelen tusschen u zelf en een ander persoon — zóó worden verminderd dat zij in 't geheel geen zonde meer is.

Nu zie ik er geen zonde in, *bou, bou, bou* te zeggen, al was 't honderd keer achter elkaar; ook is het niet schandelijk de lettergreep *gre, gre, gre* uitspreken, al was het van de vroegmetten tot de vesper. Bijgevolg, geliefde dochter, vervolgde de abdis des Andouillets, zal ik zeggen *bou*, en gij zult zeggen *gre*; en dan weer bij afwisseling, daar er evenmin zonde in steekt *fou* te zeggen als *bou*, moet gij zeggen *fou*, — en ik zal invallen (als *fa, sol, la, re, mi* in onzen slotzang) met *tre* — en meteen gaf de abdis den toon aan door aanteheffen:

De abdis	}	<i>bou. . . , bou. . . , bou. . . , bou. . . ,</i>
Margarita		<i>— gre. . . , gre. . . , gre. . . , gre.</i>
Margarita		<i>fou. . . , fou. . . , fou. . . , fou. . . ,</i>
De abdis		<i>— tre. . . , tre. . . , tre. . . , tre.</i>

De twee muilezels gaven bewijs dat zij de tonen opmerkten door even hun staart te bewegen; maar verder hielp het niet.

— 't Zal langzamerhand wel lukken, zei het nonnetje.

De abdis	}	<i>bou. . . , bou. . . , bou. . . , bou. . . ,</i>
Margarita		<i>— gre. . . , gre. . . , gre. . . , gre.</i>

— Nog gauwer, riep Margarita, *fou, fou, fou.*

— Nog gauwer, riep de abdis, *bou, bou, bou.*

— Nog gauwer.

— God beware ons, zeide de abdis.

— Zij verstaan ons niet, riep het nonnetje.

— Maar de duivel wel, zeide de abdis des Andouillets.

Hier dus was *foutre* reeds het woord, dat de muildieren gewoon waren van hunne drijvers te hooren, geen wonder dat het door vreemden is overgenomen als de karakteristieke vloek der Franschen.

In verband er mede staan *foutre* en *fouter*, beide als *Infinitif* gebruikt (evenals *fiche* en *ficher*, *se faire fiche*) *fouteur* en *fouteuse*, — allen woorden *de la plus mauvaise compagnie*, maar door de legers gecolporteed en in de vreemde landen dikwijls gehoord en allicht overgenomen. Een bijvorm van *foutre* is *fouchtra!* de geliefkoosde vloek der Auvergnats, evenals *fichtre* een meer verbasterde, minder stootende vorm is van *fiche*. *Fiche* of *ficher* heeft *Imparfait*: *fichais*; *Passé défini*: *fichai*; *Participe Passé*: *fichu* en *fiché*; van *foutre* komen al deze vormen niet voor. *Fiche* met zijne bijvormen overigens is nog lang zulk een ruw woord niet als *foutre*.

LAMBERT DÉLY.

Wispelturig.

Bij Kiliaan vindt men: *wispel-duerigh* = onstandvastig, van 't werkwoord: *wispelen* = wankelen, waggelen. *Duerigh* komt van *dueren* = volharden. *Kwispelen* is een nevenvorm van *wispelen*, evenals *kwalm* en *walm*, *kwarrig* (prov.) en *warrig* (verward). *Kwispelstaarten* heet bij Kiliaan: *wispel-steerten* en *wip-steerten*. Een „*wispelstartje*, zegt Vondel voor een *kwikstaartje*. Een *wispel-tuyte* is een wankelmoedig, besluiteloos mensch; *tuyte* hebben wij nog in *ydeltuit*.

Ongedurig.

is het tegenovergestelde van *gedurig*, hetwelk afgeleid is van *geduren* of *duren* = volharden, volhouden.

Ongedurig is dus hij, die niet volhardt bij zijn plan, ook die geen rust of duur heeft.

Gedurig heett als bijwoord eene andere beteekenis, namelijk: *telkens*, en is dan niet het tegenovergestelde van *ongedurig*:

„Toen kreet het gansche rijk *geduurig* brant en moort”.

(V. D. GOES, YSTROOM.)

Als bijvoegelijk naamwoord beteekent *gedurig*: voortdurend of telkens herhaald:

„Door het ijslijk gedruisch van 't *geduurig* schieten.”

(BRANDT, L. V. D. RUITER.)

Het Nederlandsch in Amerika,

Moge het eene treurige waarheid schijnen, dat het beseffen van genot slechts mogelijk is bij voortdurende afwisseling van indrukken, en dat dus gewoonte afbreuk doet aan de aantrekkelijkheid onzer omgeving, verblijdend is het feit, dat zelfs eene kortstondige scheiding veelal voldoende is om de ingesluimerde gevoelens van waardeering weder op te wekken en ons te doen ondervinden, hoeveel sterker die banden zijn, dan we vroeger vermoedden. Ongetwijfeld speelt ook overdrijving of zelfbedrog hierbij eene rol. Evenzeer als we ons het meest bedroeven over tegenspoeden, die de toekomst nimmer baart, zoo maken we ons de heerlijkste voorstellingen van genoogens, die we nooit ten volle zullen smaken.

We look before and after,
And pine for what is not....

omdat onze blikken te ver dwalen, en te weinig aandacht schenken aan wat nabij is. Hoevelen zijn er, die, ontevreden over Nederlandsche toestanden, hunne bitterheid vergeten zoodra zij de gebreken van den nabuur ontdekken; hoevelen, die, met vurig verlangen naar het buitenland getogen, eerst daar beginnen te ontwaren, hoe dierbaar Nederland hun is. Wie zich naar België begeeft, beseft, onder het hooren van naar 't ons voorkomt, gebrekkig Nederlandsch en niet beter Fransch, hoe schoon het is eene eigene taal te hebben, die ons, hoe weinigen ook in aantal, met de wetenschap der wereld bekend maakt, en de vruchten van eigen arbeid verkondigt. Zij, die, verder zwerfend, Ceylon bezoeken, gevoelen zich aangedrongen om te gaan onderzoeken, welke sporen het verblijf onzer vaders daar heeft nagelaten, en bevinden met een gevoel van pijn, dat, over zeer weinige jaren, onze taal daar zal wegsterven met de enkele tachtigjarigen, die haar nu nog spreken. En voor den Nederlander, die den voet zet op Zuid-Afrikaanschen bodem is het een streelend gevoel, te ontwaren, hoever onze taal daar is doorgedrongen, zelfs onder de Inlandsche bevolking, en gedurende hoevele jaren zij zich, niettegenstaande tal van nadeelige invloeden, heeft weten staande te houden. De lachlust moge even worden opgewekt, wanneer men b. v. een heer zijne dochter hoort bevelen: „Kind, schreeuw je moeder,” of een boer over zijn gevogelte sprekende hoort getuigen: „Ze hebbe geen lange nekke nie,” doch weldra ziet men in, dat het lachen in dit geval even dwaas is als ondankbaar. Dwaas, omdat het Kaapsch-Hollandsch nog zoovele uitdrukkingen bezit, die voor den taalkundige van belang zijn, en ondankbaar, omdat vele der gebreken van de invalide verkregen zijn in den hardnekkigen strijd met hare vijandige zuster: het Engelsch.

Dezelfde gevoelens van gehechtheid aan eigen land en sympathie

met de kolonisten worden opgewekt bij het beschouwen van het streven van velen onzer broeders aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan, om niet alleen de belangstelling levendig te houden in alles, wat het oude vaderland betreft, maar tevens onze taal ook daar voor ondergang te behoeden. Zonder het al of niet heilzame van dit streven te beoordeelen, en het aan den tijd overlatende om uit te maken of hunne trouw zal worden gekroond met succes, moet men erkennen, dat er iets bijzonder liefelijks en groots ligt in de worsteling dier mannen om hunne zeden, overtuiging en taal onbevlekt te bewaren, schoon omgeven en tegengewerkt door machtige en niet minder wakkere zonen uit andere landen. Was het eerst na hunne scheiding van Nederland, dat zij zich bewust werden hoe verknocht zij waren aan 't land hunner geboorte?

Ongetwijfeld gevoelden zij die verknochtheid toen sterker dan te voren, hoewel die steeds bestaan had. Wij Nederlanders, die buiten dien warmen strijd leven en hem niet steeds kunnen volgen zooals hij zulks verdient, behooren onze hulde te brengen aan hen, die er hunne krachten aan wijden. Hun streven kan niet anders dan ons tot heilzaam voorbeeld zijn, en de overtuiging schenken dat, niet-tegenstaande veelvuldige uiterlijke lauwheid, de Nederlanders bezielde zijn met een sterk nationaliteitsgevoel, dat zijne kracht zou toonen zoodra het mocht worden gekwetst.

Wel verre van te kort te doen aan den ijver en de volharding waarmede ginds wordt gestreden, is het mijn doel aan te toonen hoe moeilijk dat streven is, door de aandacht te vestigen op de wonden, welke de Engelsche zuster der Nederlandsche aldaar reeds heeft toegebracht in het betrekkelijk korte tijdperk van vijf en dertig jaren.

Het is bekend, dat zich in de staten Michigan en Jowa sinds omtrent 1845 verscheidene Hollandsche gemeenten hebben gevestigd. Deze gemeenten hebben eigen scholen en kerken, waarin wordt onderwezen en gepredikt in het Nederlandsch. Tal van Hollandsche nieuwsbladen worden in de voornaamste plaatsen uitgegeven, en het zijn hunne kolommen, welke mij de gegevens verschaffen ter beoordeeling van den toestand onzer taal daar in het Westen.

Ik heb voor me liggen:

Pella's Weekblad (Jowa)

De Hollander (Michigan)

„ Vrijheidsbanier id.

„ Grondwet id.

„ Standaard id.

„ Wachter id.

„ Hope id.

Behalve „de Standaard,” die tweemaal 's weeks, en „de Wachter” die slechts eens in de veertien dagen verschijnt, zijn zij alle weekbladen.

Het eerstgenoemde is bijna uitsluitend nieuws- en advertentieblad; de vier volgende zijn partijbladen; terwijl de „Hope” voornaamlijk, en „de Wachter” uitsluitend, godsdienstige kwesties behandelt. De toon van geen dezer bladen wordt ontsierd door hatelijke uitvallen ten nadeele der andere. Schoon van verschillende staatkundige richtingen bevechten zij niet elkaar, doch alleen de tegenpartij. Ik heb hierop slechts eene uitzondering gevonden, n. m. de bewering van sommige bladen, dat de redactie van „de Standaard” zou zijn omgekocht, welke aantijging door genoemde redactie laster wordt genoemd. Ook de beide bladen, meer bepaald gewijd aan de belangen der Kerk, zijn vrij van minachtende uitdrukkingen. Zij trachten niet den hemel te verdienen door van de aarde eene hel te maken, doch eerbiedigen de gevoelens van andersdenkenden. Er ademt een reine geest in „de Hope.”

Hare artikelen hebben niet het zalvende, dat haar naam zou doen vermoeden, maar dragen den stempel van ernstige overtuiging. De indruk, dien hare beschouwingen den lezer wenschen te geven is deze: Laat ons zorgen mettertijd een goed antwoord te kunnen geven op de vraag: mensch, wat hebt ge van uwe ziel gemaakt?

De Wachter, inhoudende „Getuigenissen uit de ware Hollandsche gereformeerde kerk in Noord-Amerika” geeft artikelen in den toon van preeken. Zij staan niet zoo hoog als die van „de Hope,” zijn niet vrij van holheid, en zijn niet zoozeer toepasselijk op het dagelijksch leven.

De kolom „Buitenland” in al deze bladen wordt geopend met berichten uit Nederland. Met zorg wordt het politiek en plaatselijk nieuws betreffende Nederland, verzameld. — De hoofd-artikelen zijn kort en behandelen de Amerikaansche staatkundige kwesties van den dag. — Amerikaansch nieuws, een feuilleton en tal van advertentien nemen de overige ruimte in.

Wat Nederlandsche taal betreft, is Pella's weekblad, schoon ook rijk aan fouten, het beste. In het algemeen wordt er in al deze bladen op geslacht, naamval en spelling zeer weinig acht geslagen. Als één staaltje uit vele wil ik hier eenige regelen uit „de Hollander” overnemen.

„Een nieuwsgierige plechtigheid” (blijkbaar vertaald uit het Engelsch) heeft onlangs in Siam plaats gehad, ter gelegenheid der dood van een der oudste witten olifanten — een der goden van de Siamezen. Een geheele natie buigt zich neder voor deze beroemde godheid. Het is het zinnebeeld van de koning van Siam. De schoonste en kostbaarste giften worden aan die dieren gegeven, om rede, door een geloof overtuigd, in de zielsverhuizing gelooven de Indianen, zelfs op de huidige dag, dat een zoo koninklijk dier niet anders kan dan bezielt zijn door de geest van een God of keizer.... De koning van Siam is de eenigste waarvoor het zijne

knie buigt en de Monarch beantwoordt de bejegening" — enz. Ook trof het me, in dit blad overeenkomstig het gebruik van vroeger tijden, de persoonlijke voornaamw. te zien optreden in plaats van 't woordje *zich*, b. v. „dat die partij haar niet schaamt,” en „indien nu die voorstanders henzelven alleen maar zouden renueeren.” Verder trekken de volgende uitdrukkingen de aandacht:

„Volgens berichten verspreidt de ziekte verder het land door.”

„Zij boezemen angst en schrik aan de bevolking.”

„Zij gaan, naar belofte, in en uit de huizen.”

„Men zegt dat de statistieken, hierboven gegeven, zoo geloofwaardig zijn dan eenige die tegenwoordig kunnen verkregen worden.”

„De Democratische partij is verdund.”

„Bovenstaande geeft ons eenige opheldering in betrekking onderstaande regelen.”

„Alvorens de verkiezingstijd zijn wij voornemens eenige redenen voor te brengen, waarom de stemmers de voorkeur zouden geven aan de Democratische kandidaten.”

„De Hope” heeft o. a.:

„Hij gaat leeren. Zoo vertelt men het als iemand zich aan de studie overgeeft.”

„Hunne overdenking van hem is zoet.”

„Gewillig om uit het lichaam uit te wonen.”

„Connecties met andere spoorweglijnen.”

„Glazen wijn staan vol uitgeschonken op tafel.”

„De Wachter” spreekt van:

„Zwaarder als;” „antwoord geven aan vragen.”

„Die van haar vermaand zijn” (voor „door haar;” „vervolgens” voor „in den vervolge;” „levensaanschouwing” voor „levensbeschouwing;” „een weinig geleden;” „op dit heden;” „werktjes;” „een drietal wordt gemaakt” (voor „opgemaakt;” „den roeping in de mogendheid des Heeren te aanvaarden” (voor „het beroep, enz.”)

„De Standaard” zegt:

„Uit aanmerking van oude betrekkingen.”

„Een doel uitvoeren.”

„Hoofdpijn vergezeld met gegons in de ooren (advertentie).”

„De man die op het ticket loopt voor gouverneur” (voor: dien het stembiljet aangeeft voor id.)

„Zich melden aan” (voor „zich aanmelden bij).”

„Alle goederen zijn aangemerkt in duidelijke cijfers” (voor „gemerkt enz.).”

In de „Grondwet” vindt men:

„Hij stal een zak met 300 dollars in.”

Noord en Zuid, 4e Jaargang.

„Welk getal veel grooter verdacht wordt.”
 „Daarvoor dankt geen soldaat (voor „bedankt.)”
 „Ik was zoo pijnlijk, dat ik mij niet verroeren kon.”
 „Pijn in de lidmaten” (advertentie). „Rondgezwefd.”
 „Geen sterveling zag zijne aardstede terug.”
 „Dat knaapje is in de wieg gelegd voor een majoor-generaal.”
 „Hij wordt verdacht als de moordenaar.”
 „Zeventig eskaders kavallerie.”

De „Vrijheids-banier” heeft:

„Voor eenige maanden geleden.”
 „De hotels zijn met bezoekers opgevuld.”
 „Bij gebreke aan de noodige borgtocht.”
 „Rijden met den spoorweg.”
 „Een diplomatieke betrekking aanknoopen.”
 „De geele koorts-lijders.

Ook uit „Pella's Weekblad” zou men eenige, schoon minder, onjuiste uitdrukkingen kunnen aanhalen. Ik wil hier echter niet langer bij stilstaan en liever aantoonen hoe vaak het Engelsch letterlijk wordt overgebracht, met verkrachting van het Nederlandsch.

De volgende aanhalingen zijn getrokken uit de hoofd- en andere artikelen, en uit de advertentiën van:

„*De Hope*;”

Daar zij haar wil had (a will of her own).

Voor eenig bedrag (for any amount).

Een stap nemen (to take a step).

Bang van geleerdheid (afraid of learning).

Vooruitgang maken in studie (to make progress).

Onderscheiden manieren (distinguished manners).

Artikelen aan hand (articles at hand).

Het wil niet doen (it won 't do).

Tien tot één (ten to one).

Belijders der waarheid mogen verdeeld worden in twee klassen
 (may be divided).

Geef ons een bezoek (give us a call).

Hij bracht de volgende besluiten in (brought in).

„*De Standaard*;”

Land's schuldbrieven. Staat'sraad.

Stad's verkiezing.

Beschuldigen is een ding, bewijzen is een ander (to accuse is one thing, to prove is another).

Zoodra de wet gepasseerd was (was passed).

Zooveel als mogelijk (as much as possible).

De rekening uitmaken (to make out the bill).

Het is niet meer dan billijk dat de burgers zouden bekend zijn met... (should be...)

Want indien het niet voor zijne vrijgevigheid geweest ware, (but for his liberality).

Eene vergissing, die het ons toescheen dat verbeterd moest worden (which we thought it necessary to correct.)

De Grondwet:

Bij middel van (by means of.)

Hij nam geen acht op de wond (took no notice of).

Sommige geven het getal zoo hoog als (as high as.)

Te werk zijn (to be at work.)

Men vond uit, dat de hoofdklerk de dief was (They found out that the head clerk...)

Er heerschte eene vrees (there was a fear.)

Heden werd het ontdekt dat (to-day it was discovered that,)

Komt dus, komt een, komt allen (come one and all.)

Als een regel (as a rule.)

Alle werk in zijne lijn van busines (in his line of business.)

De Hollander:

Staatkundige huishoudkunde (political-economy.)

De huizen telde opwaarts 6000 (upwards of 6000.)

Dr. K. zal hier een bezoek maken (make a visit.)

De 40 cent Japan thee (the 40 cents Japan tea.)

Pella's weekblad:

De bewoners konden schuil zoeken (look for shelter.)

Onze county fair is geen succes geweest (was no success)

Een Parijs geneesheer (a Paris physician)

Vacant door het uitloopen van een vollen term (expiration of a full term.)

Nevens al dit onkruid vindt men nog tal van basterds in den Hollandschen tuin: de verkortingen Mr., Mrs. en Rev. worden geplaatst voor de namen der Nederlandsche Kolonisten. Men ziet: Hope College Drukkerij; Een dispatch van Madrid; bruggen langs de railroad; de Mormon Kerk; Judge N. N.; cornvelden; money in de hand; duizend dollars bail; het Trustees der school; Kent county oorlog bonds; Ver. Staten bonds; de streetcar; in de drug-store; kachels en patent fire-backs; goedkoopé cash-store; twee maandelijke excursion; dress-goederen; droog timmerhout, als floorings, sidings enz.; doodkisten, van de goedkoopste af tot de mooiste walnut caskets toe, enz. enz.

Neemt men tevens in aanmerking, dat zich bij al deze kenteekenen van verval nog eene sterke neiging vertoont tot Engelschen zimbouw

door een veel te druk gebruik te maken van het tegenwoordig deelwoord en door het voorwerp vaak eene plaats te geven, welke het Nederlandsch niet veroorlooft (b. v., hoe zal zij bekend maken de veelvuldige wijsheid Gods.) dan moet men tot de overtuiging komen, dat onze ijverige landgenooten daar ginds niet in staat zijn geweest de door hen zoozeer geliefde taal voor besmetting te bewaren, en vreezen of wel de zorgvuldigste behandeling de kranke voor geheel bederf zal kunnen behoeden.

Een meer aan den oever der zee . . . zullen zijne wateren zuiver blijven? Steeds dieper dringt de Oceaan door, beukt de stranden weg, en dreigt het te omsingelen. Reeds zijn zijne wateren brak geworden. Moet het geheel verdwijnen van de aarde? De fiere stroomen in het Kaapland roepen „neen”, doch een nauwlijks bekend, schier drooggelopen beekje in Ceylon zucht „ja”.

K. J. VAN DEN BUSSCHE.

11 Nov. '80.

Zesentwintig namen voor „een berreltje.”

In vorige nummers gaf de *Vlaamsche Wacht* een aantal woorden en zegswijzen op, die in Vlaanderen en Brabant gebezigd worden ter aanduiding van *schoolverzuim* en *dronken zijn*.

Ziehier hoe dit blad opgeeft, dat men te Gent een glaasje „*kort nat*” in de gewone taal bestempelt:

Een borrel,	Een tiet,
Een klare,	Een akwaviva,
Een bak,	Een harte (harde),
Een slijmsnijer,	Een scherreweg,
Een sampampel,	Een snaps,
Een goele,	Een champetter,
Een gaai,	Een kolendrager,
Een gloria,	Een druppel,
Een lampke,	Een slaapmutseke,
Een kwek,	Een lanteernke,
Een kwakkel,	Een koude (of een koele),
Een martiko,	Een schiet-uit,
Een gans,	Een slot,

Dus 26 — mogelijk ook veel meer — namen ter beduiding van een glaasje brandewijn, en om welke te verstaan de echte Gentenaar geen woordenboek noodig heeft.

't Ware niet overbodig, dunkt ons, te weten, hoe men het ding in andere Vlaamschsprekende plaatsen betiteld?

Huibert en Klaartje

VAN B. TER HAAR.

Het overlijden des gevierden dichters verlevendigde nog eens weder de herinnering aan de schoone gedichten, die in onze jeugd nog al den glans der nieuweheid hadden en menigeen zal bij het doorlezen der regelen aan ter Haar's nagedachtenis gewijd, op nieuw in gedachte of bij herlezing hebben genoten van de *St. Paulus-rots*, *Joannes en Theagenes* en meer dan deze, bij het meest bekende van alle *Huibert en Klaartje*, dat niet alleen in allerlei uitgaven ook geïllustreerd verscheen, maar (gelijk *De Portefeuille* van den 27en Nov. j.l. meldde), onder anderen ook in het Hongaarsch vertaald is.

De dichter heeft er bij opgegeven, dat het bewerkt is naar een Friesch volkssprookje, waarin hetzelfde verhaal voorkomt, maar dat door den dichter werd gewijzigd. Dit oorspronkelijke stuk is niet algemeen bekend en we meenen onzen lezers geen ondiensdienst te doen, door het hun hier voorteleppen, gelijk het voorkomt in *Sanghfonta* een bundeltje met platduitsche verzen in 1828 verschenen, waar we op bl. 24 het volgende lezen:

De arme Joost un Greetje.

Joost un sien Greetje, arm in Good,
 Man riek in Kindergaven;
 Satt'n upp een Avend wal-gemoed
 Mit'n Bietje sück to laven.

Se sprakken van 't bekrumpen Deel,
 Bi so vöel leeve Kinder;
 Un dat, wenn 't Dutzend wurde heel,
 Ellks porsje wurde minder.

Se stendden, süchtten hen un weer,
 Un kunden 't neet uutfinden: —
 Wenn 't Huusgesinn noch jümmer meer
 An Kinder sulde winnen! —

Dann is der oock geen Raad meer vöer,
 Seggt Joost, — alleen 't Schofflikken
 Holt uns de Maanders neet van d' Döer,
 Dat will ick di wall wikken.

Wat Raad nu dann, mien leeve Joost?
 Vragt Greetje — heel verlegen; —
 Stünn wi eerst heel un dall verwoost,
 Waar dann wat heergekregen?

Mit eenmaal kloppt well an de Döer,
 De will Baas Joost ins spreken,
 Un segt heel vrüntelick an höer:
 „Se muchten d' Lamp ansteken.”

't Was 'n rike Heer, heel wiet van hier,
 Dat kunn man gliecks wal merken:
 He was so deftig un so swier,
 In all sien Doon un Warken.

Tien Jaar hadd' he al mit sien Frau
 In Leefd' un Trau versleten,
 Un noch was hum vöer all sien Trau',
 Geen Kindje togemeeten.

He wul döer ander Middel reis,
 't Si na of wiet vernehmen:
 Of 't hier of daar neet Lüden gaf,
 De sück wall wull'n bequemen:

Een kindje an hum of testaan,
 Vöer Geld un goode Woorden,
 All musst' he dann oock so wiet gaan,
 Heel in gansch frömde Oorden;

So kwam he dann be Joost sien Döer,
 Up goode Mannens Raaden;
 Un vund' vöerwahr hier good wat vöer
 Van de Schoflikkers Saaden.

„Segg Joost” — so sprack he, — „'k hebb' wall höert
 Dat ji in 't Vleesch bin segend,
 Un dat het oock wall reis geböert,
 Dat Kummer Ju bejegend.

Seggt an, will je mi wal ofstaan —
 Mit *alle* Pretensionen:
Een Kind? — de Kös' mag Ju tostaan,
 Vöer mi blift dann 't Belonen.

Dit Loon sall seker neet gering,
 Un unbedüüdend wesen;
 So dat daardöer ju grote Kring,
 Mit eenmaal wordt genesen!"

Nu spande Joost de Ohren regt,
 Un dee dit Greet vertellen,
 He wünskt dat Greetje oock man seggt:
 Dat sall uns weer herstellen!

"Vivat!" seggt Greet, „de Tied is daar,
 Dat wi mit ruumer Handen,
 Bedeelen können unse Schaar,
 Vöer 't Spöhlen van höer Tanden."

Nu wendt sück Joost weer to de Heer,
 Un deit hum vrüntelk vragen:
 Of 't Antwoord upp sien Vrage weer,
 Hum *mörge*n kon behagen?

De Heer begriipt dann oock heel good,
 Hiermit to vree to wesen; —
 Want, 't handelt nee so ligt um 't Blood,
 Dat hadd' he wall al lesen.

Daarupp verlett de Heer höer dann,
 De Antwoord oftowachten,
 Un deit, döer Mitlied angedaan,
 Höer Leed noch eerst versachten.

He drückt — heel unbemerkbaar sacht —
 Uns' Joost een Stück in 't Handje; —
 Greet, de 't van veeren sücht, de lacht,
 Un knickooft an höer Manntje.

Nu gingen Joost un Greetje dann,
 Geliëks an 't overleggen,
 Wat se wall an de goode Mann,
 Upp mörgen wullden seggen.

Man leewe Mann, — wat meenst' dann wall,
 Wat Kind sulv' hum dann geven? —
 Me dünkt uns' *Lammert*, — Heh! jawal!
 Segt Joost, -- un sprekk't höer tegen.

Man laat uns nemen 't *grote Wicht*,
 Dat kann mi heel nich scheelen:
 Se kösst man Geld un deent uns nicks, —
 Dat kannst du neet verheelen. —

Nee Joost, dat geit nu gaar neet an; —
 Dat grootste Wicht sullk missen?
 Daar 'k nu eerst Deenst van hebben kann!
 Kumm, dat will 'k anders slissen:

Sta leever to, dat w' unse *Jan*,
 De groote Heer mitgeven,
 Daar weet uns' Huushold 'n nicks neet van,
 Un köen wi buten leven.

Jawall, proostmaaltied! dat soo neet;
 Uns' Jan moot bi mi bliven:
 De arbeit, flikt un kennt al 't Neet
 An alle Schoonenglieven.

Daar hest du oock wal regt mien Kind,
 Uns' Jan köen w' neet untbeeren;
 Ick bin vullkomen so gesinnt,
 De Tied sall uns 't noch leeren. —

't Was beter dann dat *Wilhelm* ging,
 De is van Aart wat moodig;
 Uns' Huus is hem doch to gering,
 — Misschien geit hum 't vöerspoedig. —

Mien leewe Wicht, ick sta versted!
 De knappste van uns' Kinder,
 Willt' ofstaan vöer een handvull Geld! —
 Nee, dann hebb' wi se minder.

Dan laat du unse *Anna* gaan,
 De het 't Bedenst noch nödig;
 Se will oock toch neet good verstaan,
 Un is van Aart wat sprödig.

Waar denkst du hen! — mien Mooders Naam

Sull ick so man hengeven? —
Dat was vöer mi ja eene Blaam,
De mit mi ging doër 't leven!

Man as 't toch eene wesen moot,
Dan laat het *Jochem* wesen:
Dat is een Junge wal-gemood,
Un kann oock al wat lesen.

Jüst, um dat he al lesen kann,
Kummt he mi mooi te stade;
He schrift mien Arbeit altied an,
Dan lied' wi oock geen Schade.

Man *Stientje*, — nee! — dat kann haast neet —
Dat is mien Süsters Name;
'k Wull anders seggen: de nimm Greet,
As 'k mi neet vöer hör schaame.

Nee! Stientje de geit neet van mi,
De is mi suurder worden;
Als d' andern all', beloof ick di,
Un daar kann neet van worden!

Nehm *Albert* dan, de Rusebuss,
De kann uns 't minste lohnen;
Un kunn, as 't oock ins wesen muss,
Wall 't meeste noch vertonen.

Wat, Albert sull ick nooit weer seen,
Un so man laten driven?
Van d' heele Bodel sull mi geen,
An 't Harte so vöel griven.

Man *Greetje*, de uns so vöel köst,
Aan Krankheit un an quälen,
De sliet wi noch upp 't allerbest,
Un kann uns 't minste scheelen.

Fui! — schaam di Joost, ho maggst du 't wall,
Upp dine Lippen nehmen?
Dat luttje, kranke Greetje sall,
To 't Reisen sück bequemen?

Dann segg' 'k vöel eer dat *Hinderk* sück
 In d' Frömmde 't best kunn schicken,
 De weet noch van geen schware Drück,
 Un oock van geen Schoflickken

Nee! nee! dat kind geit neet van hier,
 Dat kon 'k jo nooit vergeten!
 Un wenn du di besinnest schier,
 Dann hett dien Woord di speten

Nu hebb' wi jo man eene meer,
 Van unse groot Getalle!
 Kumm an! — segg' du man aan de Heer:
He kriggt geen een van alle?

Emden.

W..... N.

Voor eene juiste waardeering van een dichter is volstrekt noodzakelijk, dat we nauwkeurig weten, welke stof hij vond en wat hij er naar zijne eigenaardige wijze van bewerkte. Daarom vooral is deze mededeeling van bijzondere waarde. Uit de vertellingen van den Kannunik *Schmidt* kennen we het verhaal van den boer met zijn wonderknol en de meest oppervlakkige lezer zal uit de wijze, waarop Bogaerts dat verhaal behandelt, kunnen opmaken, hoe groot de mate van objectiviteit was en hoe groot de dramatische kracht, waarover Bogaerts moest kunnen beschikken, om naar deze eenvoudige grondstof een meesterstuk als het bedoelde gedicht, te kunnen schrijven.

T. H. DE BEER.

Hij is van Lotje getikt.

Deze zegswijze beduidt: hij is niet recht wijs, zijn verstand loopt te kuieren, één van de vijf is op de loop, zijn bovenkamer is niet in orde of staat te huur, het scheelt hem in 't hoofd, hij is getroubleerd. Verschillend zijn de meeningen omtrent den oorsprong dezer uitdrukking, en ook de vormen waarin zij voorkomt. Zoo zegt men ook: „*van Nolletje geprikt*.” In Sluis heet het, zegt van Dale, (Nav: III 1853): „*van Lorretje gepikt*” en zou dan aan den papegaai ontleend zijn. Aan de Zaan zegt men, volgens C. Honigh (Nav: XXI 1871): „*van Lotje betikt*,” en haalt er Abrahams neef, Loth bij. Niet onwaarschijnlijk is het, dat deze spreekwijze met het bijgeloof onzer voorvaderen in verband staat. De kwade elven konden door aanraking iemand gek maken in zijn verstand krenken.

Die noodlottige gave hadden in den christelijken tijd de tooverheksen. Wanneer zij iemand op den schouder tikten, werd haar slachtoffer betooverd. Wie is nu Lotje? Is het de kwade elf Lodder, of is het de naam van een of andere heks, of is het een personage uit een kluchtspel der middeleeuwen? Men moet in 't oog houden, dat de meeste spreekwijzen en spreekwoorden, waarin persoonsnamen voorkomen, ontleend zijn aan voorvallen, die ergens in een of andere buurt hebben plaats gehad, of aan snaaksche gezegden op 't tooneel, die door het lachende auditorium gretig opgevangen en verbreed werden.

Hilv.

J. E. T. G.

Vierschaar. (Vergelijk bl. 14).

Omtrent de afleiding van dit woord gaf P. C. Molhuysen (Nijhoffs Bijdragen IV blz. 213) de meening ten beste, dat het afkomstig zou zijn van het angelsaksische *firen*, d. i. zonde, misdaad en *schaar* d. i. vergadering, dus: de vergadering, die over misdaad oordeelt. --

Een andere verklaring zegt dat tot eene vierschaar *vier* personen noodig zijn, t. w. de aanklager, de beschuldigde, de verdediger en de rechter. --

In een handschrift van het jaar 1400, of daaromtrent, opgesteld door Mr. Jan Matthijsze, klerk (secretaris) der stad Brielle, en uitgegeven door K. van Alkemade in 1729, leest men 't volgende: „Die ander (de tweede) vraghe is, hoe menigherhande maniere van dienres (dienaren, ambtenaren) men behoeft in eene Vierschare, als men yemende Recht, ende Vonnis doen sal? Die antwoirde is: altoes, hoe clein die sake is, dair men of dinghen sal, so moet dair wesen een Rechter, te minsten ij Scepenen, een clagher ende een antwoirder.” Dus: de rechter met drie schepenen maken *vier* ambtenaren, of: de rechter, de schepenen, de klager en de gedaagde zijn ook *vier*.

Eenige bladzijden verder in hetzelfde handschrift:

„Een vierschaar heet een stede, dair die Rechter, Scependom, ende die recht eijsschen, of antwoirden willen, vergaderen,” waarbij Alkemade aantekent: „Zijnde dus eigentlich een schaar van vier personen, den Baljuw, 't Schependom, en den Aanlegger, en Verweerder. Andere zeggen, den Regter, secretaris, eischer, en aangeklaagde.”

Joost de Damhouder, een beroemd rechtsgeleerde uit den tijd van Keizer Karel V, zegt in zijne „*Practijcke in Civile Saken*” (uitgave van 1660): „In civile saecken, soo wel als in criminele, dat is, in alle Jugementen, moeten nootsakelijk zijn drie Persoonen, namentlijk een Eyscher, Verweerder ende Rechter.

Maer in de Leen-hoven van Vlaanderen, ende alle andere Vier-scharen aldaer, behoort oock, ende dat nootsakelijck, te zijn de *vierde* persoon, te weten den Heer Vermaender ende Aenporder, diemen in 't gemeen Maender-heere noemt: Want ten zijder deze persoon zij, om den Rechter tot uyten van 't vonnisse te vermanen, en souden noch de Leen-mannen noch de Schepenen geen recht willen of mogen doen."

Opmerking verdient het ook, dat, wanneer er van Scheidsmannen, zegsmannen of keersluden sprake is, er van elke zijde *vier* genoemd worden; ¹⁾ evenzeer moeten de borgen, ter voldoening van den zoen gesteld, *vier* in getal zijn, „vier achter suster kinderen, tot des misdadigen vier vierendeelen, (van beide grootvaders- en grootmoederszijde), die malcanderen niet en bestaan (die onderling geen familie zijn). Ghebreect een vierendeel van sinen magen, dair moet die misdadige sien om yement, die dair voor looft (instaat,) zoodat het viertal volledig is."

Hilversum.

J. E. TER GOUW.

Het brandt als een lier.

Deze spreekwijze hoort men nog vaak in den mond des volks men denke slechts aan het rijmpje:

„Jan, brandt de lamp nog?"
 „Moeder, als een lier!"
 „Abraham, wat doe je daar?"
 „Ik Zoen de meid bij 't vier."

Een lier is dus zeker wel iets, dat goed brandt. Maar een lier is ook iets, dat bijzonder lang is, want de Amsterdammers zeggen nog van een langen jongen: „'t is een lange liereboom."

Een lier is werkelijk een boom, en draagt tegenwoordig den naam van lariks of lorkenboom. Breeroo gebruikt den ouden naam in zijn „*Rodderick ende Alphonsus*," wanneer hij Elisabeth laat zingen:

„Hoe lieff'lijk rieckt den Dooren,
 Ghehouw'lijekt aen den Lier
 Vermaeghd' met d'Eglentier."

De lariks behoort tot de naaldboomen, en bevat, evenals alle soorten uit de familie der kegeldragers, veel hars- en teerachtige vloeistoffen, waardoor zijn hout zeer brandbaar is. Op de Alpen bereikt hij eene aanzienlijke hoogte. Hij levert den Venetiaanschen terpentijn. De Navorscher (IV, 1854) brengt de uitdrukking

¹⁾ Zie een voorbeeld van 1235 in de Geschiedenis van Amsterdam door J. ter Gouw.

„het brandt als een lier” in verband met: „dat gaat als een lier op den Zondag,” en beweert, dat zij beteekent: „het vuur brandt zoo vroolijk als de lier speelt” Verder brengt de inzender (J. H. van Dale) t. a. pl. *lier* in betrekking tot den wortel *li*, dien men ook heeft in *licht*, *flikkeren*, *glimmen*. Een ander Navorscher (v. H.) zegt: „*lier* is het sterrebeeld *Lyra* of *de Lier*,” en vindt de zaak daardoor duidelijker. Intusschen al is Wega een bijzonder schitterende ster, de Lier behoort toch niet tot die sterrebeelden, welke, gelijk de Wagen en Orion, bij de spraakmakende gemeente algemeen bekend zijn.

Hilv.

J. E. T. G.

Woord- en zinsverklaring.

(Antwoorden op vragen.)

In „*Clappers ende Clappeyen*” van A. Bijns, voorkomende in de *Nederlandsche letterkunde* van de Groot, Leopold en Rijkens leest men in het 2^e couplet regel 8 en 9:

a Haren gierigen treck
 Hangt de siele opt reek.

en in het 4de couplet, regel 4:

b Theet bankervote, in duytsce ghestolen.

Wat beteekenen deze woorden?

In hetzelfde couplet, regel 13 staat nog:

c Hem steken de crumen

Wie wordt hier met *hem* bedoeld?

In hetzelfde werk komt voor in „*Den prince van Orangien ten tweeden mael in 't landt comende, worden die steden vermaent hem bijstant te doen*” van M. van St. Aldegonde en wel in het laatste couplet regel 6.

d „Met een verbonden schult.”

Wat beteekent deze uitdrukking.”

In hetzelfde werk leest men verder in een' brief van Coornhert aan Spieghele:

e „Kondy dese konst, het sal u namaels welkomen; kondys noch niet, oock met *voordencken* alleenlijck niet wel, soo leert met mij

gesamentlijk, als met vriendelijke mede-leerling in Wellevens konste en Gode in den ghelooove bidden om een gherust ende ghelaten herte."

Wat beteekent hier *voordencken*?

f In de inleiding van Hooft's *Nederlandsche historiën* in den 2^{den} volzin leest men:

„Voorspoedt teghens.”

Wat beteekent dit?

g In „*de Spaansche Brabander*” laat Bredero het woord *Yget* als tusschenwerpsel gebruiken; wat beteekent dit woord?

h In *Quiquibio* van Coornhert, mede voorkomende in dezelfde letterkunde, leest men „Quiquibio heeft hem al singhende geantwoort.”

Hoe kan hier *hem* gebruikt worden in de plaats van een vrouwelijk woord.

a.

„Hunnen sondighen treck”, of volgens een andere lezing:

„Haren gierigen treck
Hanght de siele op 't reck.”

Kiliaan, die ongeveer in denzelfden tijd en terzelfde plaatse leefde als Anna Bijns, heeft: „reken = pijnighen” en ook „reck-banke = pijn-banke.” Men zal dus voor de aangehaalde verzen kunnen lezen:

„Hun zondige hartstoecht
Brenghet de ziel op de pijnbank of in de hel.”

Ik heb nog elders *recke* gevonden, maar in een andere beteekenis: In der *Kerken claghe* van Maerlant, vers 82—84 leest men:

„Wat helpt, dat ic waerheit toge,
Ende ic selve na vordeel poge,
Mijn recke gecleedt, ende Jhesus naect?”

en vers 157, 158

Nu wacht uwes rechts, gi wert gedaghet!
U recke der armen cleedre draget;”

Voor dit *recke* vind ik bij Kiliaan: stang, paal, lange staak; dus hier waarschijnlijk: kleederrek, kapstok.

b.

„'t heet banckeroet, in duytsche ghestolen" dat is
„Het heet bankroet, op zijn Hollandsch: gestolen."

c.

„Hem steken de crumen."

In den *derden* druk der „Nederlandsche Letterkunde" staat:

„Hen steken de cruymen."

Hen beduidt hier de weerlijcken, de wereldlijcken, de leeken.

d.

Verbinden = verplichten.

e.

„Kondy dese konst, (konst van welleven), het sal u namaels welkomen; kondijs noch niet, oock met voordenen alleenlijk niet wel," enz.

Voordenen, bij Kiliaan: veur-dencken = praemeditari, het tegenovergestelde van nadenken. Wij hebben thans nog: met voordacht, voorbedachtelijk.

f.

„Ik ga een werk aan, dat opgeleit is van lotwissel en meenigerley geval; gruwzaam van veldslaagen, waaterstrijden, beleegeringen; bitter van twist; warrigh van mouterij; bekladt van moorddaad buiten de baan des krijghs; wrang van wreedtheit zelfs in pais. *Voorspoedt* TEGHENS, *thans vrede* MET *uijtheemschen*" d. i. Eerst voorspoed tegen den vijand (onder Prins Maurits), daarna vrede met het buitenland (twaalfjarig bestand).

g.

„*IJget*, schiet ickje op jou santert, jij hebber niet een beet na." zegt in den Spaanschen Brabander Contant tot zijn kameraad Joosje. „*Y get* gallich-veughels, gallich-veughels, laetmen gaen," zegt Leuwen de „Hont-slagher" tot de jongens, die hem uitschelden voor „lampoot! krombeen!"

„ick selje *bijget* soo ongenadigh oftouwen,

„Dat je by gantsch ackrementen op een aer tydt je monght wel
selt houwen."

„*Ygut* tryntje, het scheen dat hij u wel bevil," zei „bleecke An," de snol, tot Trijn Jans, haar geestverwante, sprekende over Jerolimo.

Yget, ygut, bij get, bij gut, basterdvloek voor: bij God. Groot is het aantal basterdvloeken, die bij oude schrijvers voorkomen, maar wie zal van alle de verklaring geven? Daar hebben wij: *semmin leven, Godwouds, wetekee, bij Lode, bilo, bylo* (door sommigen van St. Elooi afgeleid), *Gods longheren* (Gods jongeren, apostelen), *bi den rebben, bi den bloede* (t. w. van Christus), *gants wongden* (Gods wonden), *gans lijden* (Gods lijden), *gans taerten, gans britten*, enz. enz.

h.

„Quiquibio heeft *hem* al singhende geantwoord,”
„Hem” moet natuurlijk „haer” wezen.

H.

t. G.

Harre en warmoes.

In een der afleveringen van den vorigen Jrg. heb ik, over het eerste der bovenstaande woorden sprekend, opgemerkt: „dat het een bijzonder eigendom van ons Nederlandsch schijnt te zijn.” Gelukkig schreef ik „schijnt”; want later is het mij gebleken, dat dit woord eveneens tot den Angelsaksischen en den Oudnoordschen woordenschat behoort. Men ontmoet in den Beóvulf, b.v. *heorras* een nominat. plur. van *heorr*, hengel; in het Wb. van Jonsson is een mann. zw. verbogen *hjarri* in gelijke beteek. te vinden. Ten onrechte is voorts t. g. pl. *herre, harre* op een oorspronk. **harja* teruggebracht; een *rr* ontstaat nooit, gelijk *ll, tt, mm*, enz. (uit oorspronk. *l + j, t + j, m + j*, enz.), uit *r + j* (vgl. *deren, generen, zweren, weren*, Os. *derian, nerian, swerian, werian*, tegenover *hullen, temmen, letten, netten*, enz., Got. *huljan, tamjan, latjan, natjan*, enz.). Is er bij *harre, herre* van assimilatie sprake, dan is deze alleen uit een oorspronk. *rn* of *rs* te verklaren (vgl. mijn *Kl. en Medekl. H. XXXI § 2c*), of liever, daar het Oudnoordsch de *rn* behoudt en slechts de *rs* in *rr* heeft doen overgaan, wegens het bovengenoemd *hjarri* uitsluitend uit *rs*. Dit *hjarri* ware dan een nomen met suffix *-san*, het Ags. *heorr* met *-sa*; ons *harre, herre*, zoo het in de Dietsce Doctr. 2799 gebezigde vrouwel. genus te vertrouwen is, met *sá* of *san*; het een zoowel als 't ander suffixen, die blijkens het door prof. Kern in den Taalbode (V bl. 21 vlgg.) aangewezen diminutieven vormden. Genoemde Oudgerm. vormen bewijzen voorts, dat de Nederl. *herre* oorspronk. is (vgl. Oudn. *ja* en Ags. *eo* = oorspr. *e*), en *harre* hieruit met den bekenden overgang der onvolk. *e*, vóór *r*, tot onvolk. *a* is voortgekomen (vgl. *Kl. en Medekl. H. VI § 4*).

Ook naast *warmoes*, dat ik vroeger alleen in onze taal kende, kan ik nu de Ohd. vormen *warmmuos*, *warmuos* aanwijzen, waarop mij prof. De Vries opmerkzaam maakte (z. GRAFF op *muos*). Uit dit *warm-muos* blijkt tevens een andere etymologie dan de door mij voorgestelde; het woord is niets anders dan „warm eten”, en niet „kookbaar eten”. [Mogelijk zou men, aan mijn vroeger gegeven verklaring vasthoudende, den tweeden der Ohd. ons bewaarde vormen *warmuos* voor den oorspronkelijken willen houden, om dan *warmmuos* als een volksetymologie op te vatten, ontstaan toen men *war* „kookbaar” in *warmuos* niet meer begreep; hier tegen verzet zich evenwel het feit, dat, volgens de door Sievers aangetoonde wet der syncope, in drie- of viersyllabische woorden de korte tweede lettergreep slechts dan wegvalt, wanneer de voorafgaande lang is; een oorspronk. *warumós* had alzoo slechts een Ohd. *wara-*, *waro-*, *ware-muos*, nooit *warmuos* kunnen opleveren.]

W. L. VAN HELTEN.

Enkele etymologiën.

Op oorspronkelijkheid mag schrijver dezes voor de beneden volgende etymologiën voorzeker geen aanspraak maken. Alles of althans nagenoeg alles, wat hier zal opgemerkt worden, is aan taalgeleerden voldoende bekend; de wetenschappelijke werken evenwel, waarin die geleerdheid is te lezen, staan voor zeer vele lezers van dit Tijdschrift niet ter beschikking, ja zijn misschien sommigen zelfs bij name niet bekend. Daarom is deze reeks van afleidingen waarschijnlijk niet onwelkom.

BANKET. Oorspronkelijk een Fransch woord = *banquet*, feestmaal, dat met den Franschen deminutiefuitgang-*et* gevormd is van het in het Fransch ingedrongen Germaansche *bank*. Eerst beteekende het substantief dus „bankje”; vandaar onder invloed van *banqueter* (oorspronkelijk „op een bank zitten”, dan „op de smulbank zitten”) het „gastmaal”, waaraan men op bankjes aanzat. In deze opvatting ging het woord over in het Nederlandsch; zie b.v. bij VONDEL (uitgave V. Lennep,) X, bl. 110:

men schaft'er op 't *bancket*

De weite, en voert een rij van eedle hofgerechten.

nog hedendaags in Vlaanderen de gebruikelijke benaming voor „feestmaal”. Bij *synecdoche*, de figuur der deeling, waarbij men den naam van het geheel overdraagt op een deel daarvan, kwam het naamwoord ook in gebruik voor het laatste deel der maaltijd, voor het „dessert”, om daarna ook voor „het voornaamste deel van di nagerecht”, voor een „bepaald soort van gebak” te gaan gelden.

BASTAARD. Eveneens een uit het Fransch ontleend woord; Oud-Noord en Zuid, 4e Jaargang, 8

fransch *bastard*, eigenlijk „zadelkind”. In de Provence en Spanje pleegden de muilezeldrijvers bij hun inkeer in een herberg zichzelf een bed te spreiden van de zadels hanner lastdieren; en daar nu het verkeer van deze luitjes met het dienstdoend vrouwelijk personeel van den albergo vrij intiem was (vgl. het verhaal in den Don Quijote, I, 16), is het nog al natuurlijk, dat men voor een op zulk een zadelbed verwekt kind den naam van „zadelkind” bezigde. In het Oudfransch zeide men ook in denzelfden zin *filz de bast* of, met afval der *t*, *filz de bas*; en het Hoogduitsche in begrip met *bastard* overeenstemmende substantief *bankert* beteekent op overeenkomstige wijze „bankkind” = „op de bank verwekt kind”, tegenover het wettig „in het bed” gewonnen kroost.

BAAI, golf, overgenomen uit het Fransch *baie*, is in deze taal zelve van Baskischen oorsprong. In deze laatste taal was *baia* = „golf”; (vanwaar *Bayonne* = „goede haven”, met het Bask. bijvoeg. nw. *ona* „goed”).

BESCHUIT. Overgenomen uit het Fransch *biscuit*, dat eertijds als *biscuut* werd uitgesproken. Het woord is oorspronkelijk Latijn: *biscoctus*, tweemaal gebakken.

BUL „pauselijke brief,” en oorspronkelijk in 't algemeen „oorkonde” (vgl. de bekende *Gouden Bul* van Karel IV van Duitschland). Het is een Latijnsch woord en beteekent eigenlijk „bal” of meer in 't bijzonder „de van was gevormde bal, die als zegel aan een oorkonde werd gehangen;” van het „zegel” ging de benaming over op de „oorkonde” zelve.

GOO, GOOI. Uit een Oudgermaansch *gawi*, landstreek, ontwikkelden zich de vormen *goui* en *goo*, (zie Dr. VAN HELTEN, Klinkers en Medeklinkers, H. XXI § 2), beide in gelijke beteekenis, de eerste nog bewaard in den geographischen eigenaam *het Gooi*, de andere in *Oostergoo*, *Westergoo*. Daarnaast was evenwel ook een vorm *-gouwe* mogelijk (z. V. HELTEN t. aangeh. pl.), dien we nog herkennen in *Hene-gouwen*.

KAPEL „klein kerkje” is overgenomen uit het Fransche *chapelle*, toen dit nog als *capelle* (vgl. Dr. VAN HELTEN Klink. en Medekl. H. XXVII § 1a) werd uitgesproken. Eigenlijk is het woord gelijk aan „manteltje”, met den uitgang *-elle* afgeleid van *capa*, mantel. Naar het stuk van een manteltje van den heiligen Martinus, dat als kostbare reliquie bewaard werd in een kerkje, nam, bij metonymische overdracht van het omvatte op het omvattende, dit gebouwtje zelve den naam *capelle* over, welke later ook voor andere kerkjes in gebruik kwam.

KLANT. Van het Oudfransche *kaland*, dat oorspronkelijk „een plat vrachtschip” beteekende, en vandaar ook, bij overdracht van de bezitting op den bezitter, voor den persoon gebezigd werd, die met zijn schip waren kwam afhalen, na die gekocht te hebben.

KARIKATUUR. Overgenomen uit het Italiaansche *caricatura*, dat eigenlijk „overdrijving” beteekent, als gevormd van een werkwoord *caricare*, laden, overladen, Fransch *charger*.

KALFATEREN is een Fransch verbum, *calefater*; en dit zelve is van de Arabieren overgenomen, die *galafa* gebruikten voor het „teren en met werk stoppen” van een schip.

KRANT is eigenlijk *courante (nouvelle)* = „lopend nieuws”.

KADASTER, Fransch *cadastre*, is voortgekomen uit een Latijnsch substantief *capitastrum*, dat van *caput*, hoofd, afgeleid, „hoofdboek”, „boek der hoofdelijke belasting” beteekende.

FLOERS is het Fr. *velours*, fluweel, dat eertijds speciaal als rouwgoed werd gedragen.

Loo, dat in een reeks van eigennamen voorkomt, als *Het Loo*, *Waterloo*, *Beverloo*, *Borkulo*, *Eeclo*, *Venlo*, enz., beteekent „bosch,” als hoedanig het b.v. nog in het Oudhoogduitsch aangetroffen wordt. Genoemde eigennamen zijn dus oorspronkelijk = *Het Bosch*, *Walterbosch*, *Beverbosch*, *Berkenbosch*, *Eikenbosch*, *Veenbosch*.

LIVREI, het Fransch *livrée*, is niets anders dan de door den heer aan zijn bedienden *geleverde* kleeding; vgl. *livrer*, leveren.

MONSTER is het Latijnsche *monasterium*, klooster. Behalve in onzen dorpsnaam kennen we het woord ook nog in het Westfaalsche *Munster*, het Engelsche *Westminster*, enz. Heel wat anders is *monster*, leelijk wezen, spook, Fransch *monstre*, oorspr. „verschijning”.

MOZAIEK, Fr. *mosaique*, is eigenlijk „muzenwerk”; het woord luidde oorspronkelijk *musaico*.

MOSTAARD, Fr. *moutarde*, doch Oudfransch *mostarde*, was zoo genoemd naar den *mustum*, most, jonge wijn, waarmede het zaad werd en in sommige streken van Frankrijk nog wordt aangemaakt.

MELAATSCH is het Fransche *malade*, met een Nederlandschen uitgang. Dat meermalen een schrikkelijke ziekte alleen door een benaming voor „krankte” werd aangeduid, zien we uit het oude *krankte*, dat voor „pest” werd gebruikt, en uit ons *de ziekte* voor „de cholera”.

SCHAVOT. Uit het werkwoord *catar*, zien, en *falco*, een verbastering van het uit het Germaansch overgenomen *balk*, vormde de Italiaan de samenstelling *catafalco*, vanwaar ons *katafalk* als „*stallage* ingericht om het er op geplaatste lijk te laten zien”. *Catafalco* werd in het Oudfransch, met de aan deze taal eigene verzachting des medeklinkers, den gewonen overgang van *al* tot *au*, en de niet ongewone wijziging van de slot-*c* tot *t*, *cadefaut*, of met voorvoeging van *es*, *escadafaut*; dit laatste moest na syncope der *d* tot *escafaut* en vandaar in 't Nieuwfransch *échafaud* worden. Van dit *escafaut* intusschen namen wij den vorm *schavot* over, die eertijds niet alleen als „stallage om een executie te laten zien” gebezigd

werd, maar evenzeer als „stellage om iets te zien, opgericht bij toernooien of andere feesten”.

SOEP is wel een uit het Fransch overgenomen woord, maar oorspronkelijk toch Germaansch; het Fr. *soupe* toch zelve is, uit Oudgermaansche *saup*, dat bij KILIAEN als *sope*, sjeu, wordt aange troffen.

FOOR is het Oudfransche *voie* (vanwaar *voyage*) en beteekende eertijds „het afscheidmaal”, dat men bij het gaan op reis (*voie*) placht te geven of gelijk men ook zeide, te *besetten*. Vgl.:

Entieridder nam verlof
An alle die vrouwen opten hof
Ende hi ghine *sijn foy besetten*.

een Mnl. door OUDEMANS in zijn Middelnederl. Wdb. aangehaalde plaats. Later kwam de uitdrukking in gebruik voor het geschenk, dat men bij zijn afscheid *aan de bedienden gaf*.

WADDEN (DE). De naam van dezen zeeboezem is niets anders dan „golf”. Angelsaksisch bestond zulk een substantief *vadhema*, dat na verlies van toonloos geworden *a* en den bekenden overgang van den slot-*m* tot *n* ons *wadden* moest opleveren.

BATAVUS.

Een traditioneele fout.

De zoogenaamde Putjeseditie van VONDEL, evenals de uitgave van V. LENNEP en die van V. VLOTEN, heeft in den beroemden reizang, uit den *Lucifer*, in den vierden regel achter *zonder tegenwicht* een komma; alleen in de *Nederl. Letterk.* v. DE GROOT enz. is dit scheitteken weggelaten. Welke der beide lezingen aan V.'s bedoeling beantwoordt, kan niet twijfelachtig zijn. *Zonder tegenwicht*, door een komma van *By zich bestaet* gescheiden, is onverstaanbaar, doch wordt, met de laatstgenoemde woorden onmiddellijk vereenigd, volkomen begrijpelijk. Vier eigenschappen van God toch zijn het, waar V. met zijn vragen op doelt: *oneindigheid in ruimte* (vgl. „Wie is het, die zoo hoogh gezeten, zoo diep in 't grondelooze licht” en herhaal hier *gezeten*); *oneindigheid in tijd* (vgl. Van tijt noch eeuwigheid gemeten Noch ronden”); *volstreckte onafhankelijkheid* (vgl. „zonder tegenwicht By zich bestaet, geen steun van buiten Ontleent, maer op zich zelve rust”); en *beheersching van alles, dat zelve van het Opperwezen afhankelijk is* (vgl. het vervolg der strophe).

VAN HELTEN.

Beantwoording van eenige vragen.

- I. Wat is de beteekenis van *schoon* in *schoonvader*, *schoonmoeder*, enz.?

Schoonvader luidde vroeger bij ons „sweer”, *schoonmoeder* „swegher”, *schoonzoon* „swagher”, *schoondochter* „snaar”, (in Groningen nog „sneerske”). In navolging van het Fransch veranderden wij die woorden in den tegenwoordigen vorm.

De Fransche namen luiden eertijds: *Parâtre*, *marâtre*, *frêrâtre* en *soeurâtre* (*âtre*, het Latijnsche *aster* duidde „gelijkheid” aan). Langzamerheid begon *marâtre* eene hatelijke beteekenis te krijgen, nl. die van „stiefmoeder in den slechtsten zin des woords, d. i. eene moeder, die de kinderen van haar man mishandelt.”

De beleefde Franschen waren er dientengevolge op uit een nieuw woord te vormen. Dit was spoedig gevonden; het moest *belle mère* zijn, d. i. „lieve moeder”; want *beau* (*belz*, *biax* en welke vormen er nog meer bestonden) betekende vroeger *doux* „lief, zoet”. Dit *bel* of *doux* bezigen wij nog in de uitdrukking „een *zoet* kind” en dergelijke. *Schoonvader*, enz. is dus niets anders dan „lieve vader”, enz.

Opdat hij, die de vraag stelde, zich niet verwondere over deze navolging van het Fransch, laten wij hier nog andere woorden volgen, die eveneens aan deze taal ontleend zijn door eene letterlijke vertaling:

Kleinzoon, Fr. *petit fils*.

Grootvader, Fr. *grand père*.

Vroedvrouw, ¹⁾ Fr. *sage femme*.

Betrekking, Fr. *relation*.

Ontwikkelen, Fr. *développer*.

Het gebied eener wetenschap, Fr. *la domaine d'une science*.

Een gevoelen omhelzen, Fr. *embrasser une opinion*.

- II. Men vraagt de afleiding van *a. nering* en *b. zwalpen*.

- a.* De oorspronkelijke bet. van *neren* is „gezond maken, redden, genezen”. Daar dit door voeding geschiedt, kreeg het later de beteekenis „voeden”.

Nering was dus „voeding”, zooals ook nog blijkt uit het Hoogd. *Nahrung*. Thans bedoelt het bij ons „kleinhandel”, d. i.

¹⁾ Van *vroed* = wijs. verstandig; zoo ook in de *vroedschap*, de *vroede* mannen (scheidsrechters in België, die zitting houden om door hun uitspraak pleidooien te voorkomen). Bij Ter Haar in *Huibert en Klaartje* heet het van Klaartje, dat ze was:

. niet rijk in goed,
Maar vroom en *vroed*.

het middel, waardoor de koopman zich voedt, en in meer uitgebreiden zin „hetgeen men door arbeid, handel en wat dies meer zij, verdient”.

De *tering naar de nering* zetten beteekent derhalve „geld verteren naarmate men verdient”; *zich ergens mede generen* „de kost met iets verdienen”. (Men verwarre dit niet met de uitdrukking *geneer u niet*, waar *geneeren* het Fransche *gêner* is).

De afleiding ligt voor de hand.

Het Gotisch kende twee werkw.: *Nasjan* en (*ga*)*nisan*, gezond maken en gezond worden”. Van het laatste komt ons „genezen,” van het eerste „neren, generen”. De verandering van *nasjan* in *neren* kan, wat den vocaal betreft, na vergelijking met *stadi*, *stede* niet moeielijk vallen te begrijpen. De *s* (= *z*) ging tot *r* over; vgl. *verloren* uit *verliezen*, *verkozen* naast *verkoren*, enz.

b. *Zwalpen* is afgeleid van het oude subst. *swalp*, golf.

III. Wat is de afleiding van *sfeer*?

Sfeer is het Grieksche *sfaira*, bal, bol. *Hemisfeer* is dus „halve bol”

IV. Welke afleiding heeft het woord *kerker*?

Kerker komt van het Latijnsche *carcer* (spreek uit *karker*).

V. *Moederzalig* en *moederziel*.

Zie Noord en Zuid.

VI. Hoe verklaart men a. *uitdagen* en b. *afmatten*?

a. *Dagen* komt in beteekenis overeen met het oude *dagdingen* (waaruit „verdadingen, verdedigen”), d. i. „den dag vaststellen, waarop de aangeklaagde voor het gerecht moet verschijnen, om zijn *ding* te bepleiten, of den dag, het uur bepalen, waarop een strijd tusschen twee personen moet beslecht worden”. *Uitdagen* bet. derhalve „iemand uitnoodigen *uit* te komen ten strijde”.

b. *Afmatten*. *Mat*, oorspr. = dood, beteekent thans *moede*. Van dit *mat* komt *matten*, d. i. moede maken. *Afmatten* bet. derhalve „iemand zóó moede maken, dat hij *af* is, m. a. w. dat hij geheel uitgeput is”. Datzelfde *af* treft men ook aan in het gemeenzame „bek af, dood af”, voor welk laatste men ook „dood op” bezigt.

VII. Wat moet men schrijven: Beslagen ten *eisch* komen, zooals Stellwagen het doet (lees: *Schrijft*; de vrager zal toch wel niet bedoelen, dat de heer Stellwagen beslagen ten eisch komt?) of: Beslagen ten *ijs* komen?

Ofschoon de laatste schrijfwijze algemeen in zwang is, geloof ik toch, dat Stellwagen gelijk heeft. Wij hebben een groot aantal woorden en spreekwijzen, die aan rechtszaken

ontleend zijn. Ook deze spreekwijze kan zeer licht daartoe behooren. Wat is *beslaan*? In boete *beslaan*; met arrest *beslaan*; deze onderneming zal goed *beslaan*, enz.; in al deze spreekwijzen treft men het woord nog aan. De beteekenis der beide eerste is eenvoudig, nl. „de hand op iemand leggen, beboeten, arresteeren”. *Beslaan* had daarenboven vroeger nog de opvatting: „De hand leggen op het een of ander pand om zich aldus zekerheid te verschaffen”. Al deze beteekenissen spruiten voort uit de grondbeteekenis „omsluiten, bevestigen, beveiligen”. *Beslagen ten eisch komen* zou dus, omschreven, aldus luiden: „Goed beveiligd, van zijne zaak zeker eene eisch tegen iemand instellen”

Intusschen heb ik geene historische bewijzen. Wellicht is de heer Stellwagen gelukkiger.

- VIII. In de uitdrukking: *Ik zie, dat u voor de deur staat*, staat, volgens D. De Groot, *u* in den possessieven datief. Wie verplicht mij door dit op te helderen?

Bovengenoemde zin is voor twee uitleggingen vatbaar. Hij kan beteekenen: „Ik zie, dat gij voor de deur staat” en „ik zie, dat u weldra zal overkomen, dat u weldra staat te wachten”, m. a. w. „dat weldra voor *uwe* deur staat”. In het laatste geval is *u* derhalve datief, en wel datief *van den belanghebbende*, niet *van den bezitter*.

- IX. In de Spraakleer van D. De Groot vindt men (§ 61): Hooft schreef aan Tesselschade: „God behoede UE. op de reize en eeuwlijk in genade met alle, die haar lief zijn, gelijk van *heelen*, *heeten harte* wenscht, enz.”

Hoe moet men dit rijmen met de uitdrukking: *Van ganscher harte*?

Hart was vroeger vrouwelijk en onzijdig; vandaar zoowel de nog gebruikelijke uitdrukking *van ganscher harte*, alsook de door Hooft gebezigde *van heelen*, *heeten harte*. Hooft nam het onzijdig.

- X. Waarom schrijven wij: *godvruchtig* en *godsvrucht*; *vaderlandlievend* en *vaderlandsliefde*?

In *godvruchtig* en *vaderlandlievend* is het eerste deel der samenstelling accusatief: Het vaderland beminne, God vreeze. In *godsvrucht* en *vaderlandsliefde* is het eerste deel echter de subjectieve genetief: De vrees voor God, de liefde tot het vaderland.

Zinsverklaring.

- I. In 't gedicht Willem van Oranje van Alberdingk Thijm, komt o. a. voor:

Zoo'n kloostergeleerde — 't staat vréemd op een paard!...
 Die staljongen is zonder grond niet vervaard;
 Gezeten van achter (de bles was vrij sterrek)
 Klemt hij zich wel vast aan den wiggelenden klerrek.
 Zoo denkt ge! — maar och, hoe bedriegt soms de schijn!
 Wat spreekwoorden zelfs al vol leugentaal zijn! —
 Al lijken de kappen een haar op elkander,
 Toch *zeit* de eene monnik niet altoos den ander.

De beteekenis der twee laatste regels kan ik niet vatten, wjl ik niet weet, wat *zeit* beteekent.

Zeit bedoelt niet anders dan *zegt*. De circumflexus heeft den vrager waarschijnlijk in de war gebracht; immers de zin: „al lijken de kappen een haar op elkander, Toch *zeit* de eene monnik niet altoos den ander” is zeer duidelijk, wanneer men *zeggen* opvat in de beteekenis „bedoelen, voorstellen, zijn”, eene opvatting, die het in het dagelijksch leven vaak heeft, vgl. bijv.: De(n) eene(n) mensch *zeit* den anderen niet.

- II. *Ons oogh verdrinckt in 't werk, daer 't moede in is geswommen*, enz.

Hier is *moede* praedicaatsadjectief van *oog*. De zin is: Ons oog heeft zich *moede* gezwommen in 't werk, en is er ten laatste in verdronken.

Gelijck, die hoogh geklommen, Met schrick terug gesien...

Met schrick is bepaling van *die hoogh geklommen*.

Hij schut vergeefs zich zelven moe.

Wie schutten wil den stercken vliet...

Moe is bepaling van *zich zelven*; het wijst de door *zich zelven* aangeduide zelfstandigheid aan, als ten gevolge van het *schutten* van eene bepaalde eigenschap voorzien.

T. G.

Op 't Eksterlaar.

Eksterlaar in den titel van een der werken van den heer Sleeckx voorkomende, is minder vreemd dan wij aanvankelijk meenden. Het achtervoegsel *laar* bij plaatsnamen is een bij ons te lande niet onbekende benaming voor *huis*, bijv. Laren en Huizen, Middelaar, Oosterlaar, het Laar, Zuidlaren, het Overlaar e. a. Voor *Eksterlaar* zoude men dan in N.Ned. schrijven „'t Huis den Ekster.”

G.

Spreekwoorden.

„Hij zit aan 't schoteltje.”

De schepenen der stad Antwerpen genoten sedert 1544 een deel van het *schoteltje*, dat het zitgeld bevatte (eene som van 12, 16 of 18 gulden, volgens 't getal magistraten), welke som de burgemeester wekelijks aan zijne collegas uitdeelde.

Zoo mocht men zeggen van een Antwerpschen wethouder: *hij zit aan 't schotelke*, dat een spreekwoord is geworden, in geheel Nederland genoeg bekend.

In een verzoekschrift, aan de regeering gezonden door de vrij-schippers der stad Gent, 1769, om behoud te bekomen van de rechten dier nering op de rivieren en vaarten, door Gent loopende, leest men: . . . „dat den meerendeel van de wercken eenen *Lovenschen arbeyt* ofte verloren cost is geweest . . .”

Wie weet er uitlegging over die zegswijze te geven? Hoe en wanneer kwam zij tot stand?

Hij stond daer moedermensch alleen. — Vanwaar die spreuk, vraagt *Rond den Heerd*.

Men zegt ook: *moedernaakt* en *paddemoedernaakt*.

Van eenen gierigaard sprekende wordt er gezegd: *Hij zou een kei het vel afstroopen*.

Andere vraag: Vanwaar komt dit gezegde: *wagenwijd open?* b. v. „De deur stond wagenwijd open?”

„Dat Andries de Clercq up den XV Meye 1626 kendt wel ende finabelick vercocht te hebben *zonder eenich wederroupen onder den blauwen hemel*, zoo hij vercooper verlaerde, ende zoo van ghelijcken kendt ghecocht thebben Daneel van Reulx, is Jans, een huys en erfve, wezende een herberghe, ghe-naemt den *Carpel*, staende aen den voet van de Leybrugge (*Stadsrekening van Kortrijk*, 1614 - 1616.)

Te *Melsele* (Waas), zegt men: „'t Volk is er nooit *geloof*.”

En dat beteekent:

't Volk is er nooit vermoeid.

(*Vlaamsche Wacht*).

Vlaamsch banket uit de zestiende eeuw.

Er zijn menschen, die denken, dat over eenige honderde jaren, vooraleer onze restaurants in het opdisschen slavelijk den Parijschen slenter volgden, onze voorouders zich met boulli, boter, kaas, haring, brood en bloempap moesten geneeren.

Wat slaan die lieden den bal mis! De Vlaamsche keuken was van alle tijden de beste. Reeds onder het Roomsche keizerrijk pochten de lekkerbekken der eeuwige stad op eene Belgische gans.

De banketten, in Nederland onder het Huis van Burgondië gegeven, waren zoo uitstekend, dat de beschrijving van één dezer meer plaats bij de kroniekschrijvers vervult dan het verhaal van eenen grooten veldslag. Ziet hier waaruit het prachtmaal bestond, door de stad Brussel in 1561 gegeven bij de opening der vaart van Brussel naar den Rupel:

D'ierste schotele ¹⁾.

Rintvleesch gesprint ²⁾ .	Roeffiolen van merch ⁴⁾ .
Kamelenvleesch gesprint.	Pasteyen werm van venisoen ⁵⁾
Cappuynen gesoden.	Jonghe hasen gebraden.
Gansen gebraden.	Kiekenen gestoeft ende gevult metten gruen ⁶⁾ .
Braetverkenen.	Schinkel hutsepot.
Gygotten gebraden.	Fraessen gestoeft ⁷⁾ .
Kateletten ³⁾ gebraden metten suickere.	Gruen rinoes metten specke.
Tarten van blan mengé.	Cabrijten ⁸⁾ .
Duyven gestoeft.	Penssen.

Tweeste schotele.

Cabrytten gebraden ⁸⁾ .	Kiekenen gefaisandeerd.
Calfs vleesch.	Kiekenen gevult.
Poellyn van Indyen gebraden.	Lanprasen ⁹⁾ .
Cappuynen.	Duyven.
Faisanten gebraden.	Venisoen hutsepot.
Reyghers.	Quackelen gebraden.
Quakelen pasteyen.	Oranje appelen.
Pastijen evragie (?)	Cappers.
Lemoenen.	Olijven.

¹⁾ *Ierste schotele*, eerste gerecht. ²⁾ *gesprint*, gesprenkt. ³⁾ *Katteletten*, coteletten. ⁴⁾ *Roeffiolen van merch*, patés à la moëlle. ⁵⁾ *Venisoen*, wildbraad (venaison). ⁶⁾ *Metten gruen*, met groente. ⁷⁾ *Fraessen*, kalfsdarmen. ⁸⁾ *Cabrijten*, jonge geitenbokken. ⁹⁾ *Lanprasen*, konijnen.

Derde Schotele.

Venesoen pasteye.	Swanen.
Hase pasteye.	Westfaelsche hespen.
Connijn pasteye.	Tonghen.
Poillyen van Indyen pasteye.	Saucye van Bolonye.
Pauws pasteye.	Blan mengé.
Reyghers pasteye.	Gesuyckerde mostaert
Faisant pasteye.	

Fruit als voer de vierde schotele.

erst Keese.	Annijs.
Botere.	Pruymen gestoeft.
Appelen.	Castelingen ¹⁾ .
Appelen gestoeft.	Bisquyt ende oblyen.
Platte Keese.	Succade.
Aertbesien.	Merchepain.
Criecken.	Vierderhande taerten.
Boonen.	Flaisotten.
Aerthouwen.	Vlaeyen.
Cappers gestoeft.	Quee pasteyen.
Tweederhande geleye.	Orangie appelen gestoeft.
Fruytuere.	

Bij het overlezen van deze spijskaart zal het misschien menigeen spijten dat hij te Brussel in de XVIe eeuw niet leefde?

(*Vlaamsche Wacht.*)

Aanteekeningen.

Op de Woordenlijst, geput uit „Een Vlaamsche Jongen” door WAZENAAR. (Zie Noord en Zuid 4^e Jaarg. 1^e afl. bladz. 19 en 20.)

Bottels = *rijpe vrucht* van de wilde roos. (*rosa canina.*) Uitspruitsels = botsels.

Gansbloemen = *ganzebloem*, behoort tot de IV^{de} groep der samengestelden (*compositae*) en wel tot de *senecionideae*. Zij draagt ook wel den naam van *Kalfsoog* en *groote madelief*. 't Zou zeer oneigenaardig zijn haar *Paaschbloem* te noemen, want zij bloeit in Juni en Juli.

Paaschbloem is de *narcissus pseudo narcissus* door DODONÆUS *Sporkelbloem* genoemd van *sporkel* = sprokkelmaand, omdat zij doorgaans eene der vroegste tuinbloemen is.

¹⁾ *Castelingen* of *Karstelingen*, *krakelingen*.

- Tragel = *jaagpad*, maar ook smal dijkje langs een watergang.
- Zurkel = wilde zuring (*rumex acetosella*.)
- Meersch = weiland van moerassigen aard, dat bij hoog water geregeld onderstaat. *De meerschen bij Gent*.
- Plaag = ziekte; maar bijzonder in gebruik van de bekende aardappelziekte en van de varkensziekte = verkensplaag.
- Halve kluis moet zijn *halve kluit*; gewoonlijk uitgespr. *kluit*.
- Macaronkas. Op kermissen en markten, ook des Zondags in de herbergen gaan kooplui met *macarons*, kleine bitterkoekjes, die op een papier geplakt zijn, rond. Deze macarons zijn geborgen in een kastje van ± 70 cM. hoog, dat zij op den rug dragen, en waarop zich een wijzer bevindt, waarmede voor macarons gedraaid wordt.
- Singels = riemen aan zadels en paardenkleeden.
- Ovendekkertje in Staats-Vlaanderen *duimpje* = winterkoninkje; naar den vorm van zijn nest.
- Kemp = *hennip*, ook in de Meierij in gebruik.
- Kollebloemen = gemeene klaproos (*papaver rhoeas*).
- Rolingen moet zijn rullingen.
- Dral moet zijn drol. Een *drolschorte*. d. i. boezelaar van linnen, dat uit afval van vlas gemaakt wordt.
- Tijmoesplantje = *thym* (*thymus vulgaris*.)
- Kerkbaljuw = iemand die bij den dienst in de Katholieke kerken de orde handhaaft. Hij heeft een grooten steek op het hoofd en een hellebaard in de hand.
- Vervaarlijk = *schrikwekkend* ook *hevig*. *Een vervaarlijk geschreeuw* = een hevig geschreeuw.
- Peinzen moet zijn peizen.
- Lesje moet zijn een letje soms ook lutsje. d. i. eene kleine tijdruimte waarschijnlijk in verband met *little*.
- Lattenkliever—herbergier. Een herbergier, die tevens plafondlatten klieft van eikenhout. 't Woord herbergier is geen Vlaamsch, dat veel gebruikt wordt.
- Zijn devoore doene wordt gewoonlijk gezegd van iemand, die zijne kerkelijke plichten getrouw vervult.
- Sleksteker — minachting-uitdrukkend woord voor degen en bajonet.

G. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Aardenburg, 1 Januari 1881.

Dahlia.

De *Dahlia*, die nog steeds met hare groote, regelmatige, orde-lijke bloemen eene lieveling der tuinen is, is niet alleen als sieraad in Europa ingevoerd geworden.

De Zweedsche botanicus DAHL vond haar in 1788 in Mexico en maakte er eenen grooten opgang mede in de Fransche en de Duit- sche kweekerijen. Het was toen in den tijd, dat men vooral naar nuttige planten en voedingsmiddelen zocht, de tijd van Parmentier en de aardappelen. Men vond de bloemen der plant, die toen nog enkel waren, vrij aardig: de eene variëteit had roode, de andere een weinig kleinere gele bloembladeren; maar hare groote knollen hield men voor een uitmuntend voedingsmiddel, dat de parmentière (aardappel) overtreffen zou. De bladeren zouden ook, zooals men meende, met voordeel de spinazie kunnen vervangen.

Weldra betwistte men, als aan Columbus, ook aan ANDREAS DAHL den naam zijner uitvinding. Een Duitscher noemde haar, naar zijn meisje of zijne Hoogheid, *Georgina*; een ander vond den naam van *Tricladus* meer poëtisch. Toch triomfeerde eindelijk de naam *Dahlia*; niet echter het nuttig gebruik. Het minst kieskeurige onder onze huisdieren haalden er knorrend den snuit voor op.

Toen raakte de *Dahlia* een tiental jaren uit de mode en hare plaats werd veroverd door de *Hortensia*, die juist uit Japan was ingevoerd en aldus genoemd werd naar de koningin van Holland; in 1814 echter kwamen nieuwe soorten, men vond de kunst uit, haar te verdubbelen, haar in alle kleuren te krijgen, van het zuiverste wit tot een purper, dat op zwart gelijk, alle kleuren behalve het veelbesproken en veelgezochte blauw, en tot heden heeft zij zich op eenen hoogen rang als herfstbloem weten staande te houden.

Spreken, schrijven, lezen. Handleiding bij het eerste onderwijs in de volksschool, door Y. YKEMA I. 2. 's Gravenhage JOH. YKEMA.

Beeldengalerij door A. G. E. HOYER. Amsterdam, H. J. OTTO.

De bekende stelling: „wilt gij over een kalf spreken, breng een kalf in de school” had hooge waarde in een tijd, toen het eene nieuwigheid mocht heeten van „aanschouwingsonderwijs” of „aanschouwelijk onderwijs” te spreken. Tegenwoordig wordt dit echter wel wat overdreven en 't natuurlijk gevolg daarvan blijft niet uit: de leerlingen worden zoo gewoon, alleen de dingen te bespreken, die ze *zien*, dat elke oefening waarbij 't voorstellingsvermogen, waarbij gevoel of fantasie moeten werken, wel dra onmogelijk zal blijken.

Bovendien hebben de leerlingen een heelen uitdragerswinkel in de school nodig en o. i. gaat die *ideale* aanschouwingsleer alleen goed met ideale kinderen en ideale onderwijzers.

Waarom zou er niet over een spiegel of een schilderij kunnen gesproken worden, zonder dat ze voor de klasse aanwezig zijn? En dan dat alles liefst in verschillend model. Maar wat aan te vangen met een troepje kleine kinderen, die misschien 20 à 25 minuten ver zijn komen loopen en te wier behoefte we hier vinden:

De onderwijzer late elk kind een wortel meebrengen met het loof er aan; zoo mogelijk hale de leerling er zelf een uit den grond. Ieder heeft een wortel vóór zich.

Bij de „bloemkool” is de schr. ten minste zoo goed te bepalen, dat er twee of drie bloemkolen voor de klasse zullen zijn, met de bladeren er aan. Potten en pannen, ketels, turfmanden en kolenbakken, alles moet in verschillende formaten en soorten voor de hand liggen.

Behoudens deze overdrijving (waaraan niemand zich behoeft te storen) zijn de spreekoefeningen zeer doelmatig gekozen en wel geschikt om tot denken op te wekken. Waartoe een voorschrift als op bl. 79: „Verbeeld u dat ge in de voorkamer woont” of „Verbeeld u dat de pomp in de keuken is, ook dat zij er buiten is” wel leiden moet, moge een of ander handboek der zielkunde duidelijk maken.

De schr. van No. 2 gaat uit van de stelling „geen plaat, geen afbeelding — maar natuur.” Bij deze oefeningen moet de school er vermakelijk uitzien — arme hulponderwijzers, die hier hun eerste plaats hebben. Men oordeele:

Doe het of boots het na. Wie doet het?

Hup-pe-len. Knik-ke-ren. Hoe-pe-len. Ver-lie-zen. Uit-schel-den. Gooien. Leunen. O-pe-nen. Sluiten. Krassen. Piepen. Op-lich-ten. Om-draai-en. Kaften. Kijven. Stot-te-ren. Kiezen. Glijden. Draaien. Branden. Staan. Ver-knoei-en. Snuiten. Hoesten. Helpen. Klinken. Af-kij-ken. Rookken. Rondzien. Praten. Bab-be-len. Schoonmaken. Liegen.

Schriftelijk werk als in No. 1. Het hangt natuurlijk van den onderwijzer af, of hij naar aanleiding van sommige woorden eens een hartelijk woordje — een wenk maar — tot de leerlingen wil spreken. Bijv. bij uitschelden, kijven, stotteren, hoesten, rookken, liegen. Deze opmerking geldt ook voor 't vervolg!

De taal oefening n.l. moet zoo ingericht worden, dat de leerlingen opschrijven *wat zij vóór de klas zien gebeuren*. In overeenstemming daarmee wordt dan de volgende dramatische voorstelling door de leerlingen gegeven:

Kees kamt zijn haar. Piet poetst de tanden. Jan snuit zijnen neus. Mina wast de handen. Keetje lacht. Karel knielt. Hein wrijft zich de kin. Dora bukt. Emma vouwt de handen. Dorus bindt eenen doek om zijne ooren. Laurens hinkt. Piet en Jan steken de handen in de hoogte. Hans stoot zijnen el-le-boog. Lotje huppelt. Ca-to-tje huilt. Fientje houdt hare handen op den rug. Kees stoot zijnen neus. Hanne en Grietje groeten elkaar. Dora maalt koffie. Arnold knijpt Frans in de wang. Mietje houdt hare handen voor de oogen.

„*Es wächst der Mensch mit seinen Zwecken*” en zoo komt er steeds meer beweging in bij de oefening, die wij in onze speeluren „stom, stom ambachtje” noemden — hier wordt 't leeren inderdaad spelen:

Hij borstelt zijnen mantel af. Zij maakt eenen hoed op. Zij maakt het bed op. Zij stopt hare wollen kousen. Hij poetst zijne vuile schoenen. Hij vult de matras met zee gras. Zij wast hare sokken. Zij ver stelt haar katoenen jak. Zij stijft een overhemd. Zij strijkt een halfhemdje. Zij teekent eenen linnen zakdoek. Zij draagt een baaien rok. Hij zet zijn fluweelen kraagje op. Hij wijst aan den bol, den rand en de voering van zijnen hoed. Hij vat de klep aan en zet de pet op een oor. Zij zoomt haren boezelaar. Hij trekt zijne laarzen aan; hij trekt ze ook weer uit. Zij knipt een patroon uit. Zij heeft eene mooie bloem en eene veer op haren Zondagschen hoed. Hij steekt zijnen regenscherm op. Zij slaat haar halsdoekje om. Zij draagt fijne laarsjes.

Hoe dat „hebben van een mooien bloem en eene veer op den Zondagschen hoed” moet worden „gedaan of nagebootst!” is ons niet recht duidelijk. Evenmin is ons duidelijk, hoe de onderstaande zinnen moeten voltooid worden. Men oordeele:

Wat hoort er bij? Zoek het in II! Als in 36.

I. Niet alle boomen --. Gewone tapuiten --. Wij mogen geen dieren --. Wij mogen --. Als wij appels hebben --. De stinkende gouwe --. Olmen en esschen --. De populier --. De fraaie duizendschoon en de schoone stokroos --. De bloemen der groote boomen --. Rijpe distels --. Radijsjes --. Koolmeezen en pimpelmeezen --. Het boomkruipertje --. Pauwen, kalkoenen en fazanten --. Boomen, enz. --.

Gaarne gelooven we, dat de bedoeling goed is en dat deze methode *tot op zekere hoogte* zeer goede resultaten kan hebben, maar men hoede zich voor overdrijving en deze is hier niet te miskennen. Jonge onderwijzers zijn maar al te vaak het slachtoffer van hun ijver om ongeken de resultaten te krijgen en vervallen daartoe dikwijls tot hoogst gewaagde proefnemingen, die in 't nadeel der jeugd zijn. Daartegen wilden we waarschuwen.

GOUVERNEUR'S Nieuw Fabelboek. 1. *Mijn laatste Sint Nicolaas*.
2. *Prettige Deuntjes en Liedjes*. 3. *Wat oom Jan nog in
zijn zak vond*. Te Groningen bij J. B. WOLTERS.

Deze drie keurige boekjes hebben geen verdere aanbeveling noodig. Dat Goeverneur voor de jeugd schrijft, schijnt hem een eeuwige jeugd te verzekeren, althans zijn versjes blijven altijd even jong en frisch. De uitvoering is keurig en zal onzen kinderen wel bevallen.

Even als bovenstaande bundeltjes zijn ook minder voor ons tijdschrift bestemd, twee dichtbundels, ons eveneens ter aankondiging gezonden en waarop *elders* wordt teruggekomen, nl.:

1. Gedichten van Fr. S. DAEMS, *Norbertyner Kannunik regulier der Abdy van Tongerlo*. Baarle-Nassau, CH. DE PAEUW, 1879. 2. G. ANTHEUNIS, *Leven, Lieven en Zingen*. 's Gravenhage, HENRI J. STEMBERG, 1880.

De gotische teekening van den omslag en de titel des dichters, drukken beter dan eenige rec. kon doen, het karakter van 't boek uit. Wat strekking en inhoud aangaat zijn deze gedichten den Kannunnik regulier waardig en wat kunstvorm aangaat, gebouwd met smaak en degelijkheid als onze oude Gotische kerken. Geheel on-gotisch, maar niet minder welgeslaagd zijn de gedichten in middelned., die den bundel besluiten.

De tweede bundel is van een geheel ander genre. Even rein en innig als de eerste, met even degelijke voorbereiding gedicht, maar in veel ruimer kring zich bewegend, stort Antheunis zijne gedachten in schoone liederen uit. Hij heeft lief en vrouw en kind, hij bemint het huiselijk leven in den kleinen huiselijken kring en in de groote maatschappij, hij heeft zijn huisgenooten, zijn medemenschen en zijn geloof en zijn God lief en dat alles spreekt duidelijk uit zijne verzen.

DOUWES, RENNSSEN en VAN DER VEEN; *De kleine Wekker. Stijloefeningen voor de Volksschool*. 2e stukje, 2e druk. Te Groningen bij J. B. WOLTERS, 1880.

Dit kleine handige boekje zal in de hoogere klassen der lagere school zeker goede diensten kunnen bewijzen. Door het aanvullen van zinnen moeten de leerlingen geoefend worden in het gebruik van Synoniemen, het plaatsn van de teekens en derg. De zinnen zijn verstaanbaar en onderhoudend; het ontbrekende woord met eenig nadenken gemakkelijk te vinden. De proeve van oefeningen in het maken van opstellen is zeer goed gelukt. Zóo is eene opgave om een opstel uit opgegeven woorden te maken, zeer nuttig.

Amphibiën in 't Woordenrijk.

II.

Het moet iedereen in 't oog zijn gevallen, dat de exceptieve of restrictieve partikels gewoonlijk aan 't hoofd van een elliptisch zindeel staan, waardoor het soms niet wel valt uit te maken of we met een praepositionale of conjunctionale uitdrukking te doen hebben. Dit is het geval, wanneer de beperkende partikel uit kracht van 't ziuverband een verbogen naamval achter zich heeft, die ook door de als voorzetsel fungerende partikel kon geregeerd worden. Wie zal b. v. uitmaken of in de volgende verzen van *Childe Harold's* afscheidslied

*„For I have from my father gone,
A mother whom I love;
And have no friend save these alone,
But thee — and One above —*

of hierin *save* en *but* voegwoorden zijn of voorzetsels?

Het komt mij dan ook waarschijnlijk voor dat het tweeslachtig gebruik vooral is uitgegaan van dusdanige zinnen waarin de eigenlijke aard der partikel verholen was.

Voorts zijn er uitdrukkingen waarin de praepositionale en de voegwoordelijke uitdrukking op 't zelfde neerkomen, zoodat men de eene door andere kan vervangen. Zoo staat „Dat weet niemand *dan God*, volkomen gelijk met „dat weet niemand *buiten God* of *behalve God*.” De gelijkwaardigheid der beteekenis maakte dat men de partikels over één kam begon te scheren, en aan het voegwoord de constructie te geven die eigenlijk aan 't voorzetsel toekwam, en aan 't voorzetsel die welke eigenlijk alleen bij 't voegwoord paste. Dit geldt vooral van die gevallen waarin een woord, nadat het een tijd lang uitsluitend als voegwoord heeft dienst gedaan, later ook als voorzetsel wordt gebezigd of *vice versa*, zooals dat b.v. met *than* in *than whom* is gegaan.

Bij andere woorden, zooals 't Gothisch *alja*, 't Grieksch *πλήν*, 't Latijn *praeter*, is het niet wel uit te maken of ze eerst voorzetsels zijn geweest of voegwoorden. We moeten niet vergeten dat woorden zelden noodzakelijk juist die functie moeten verrichten die hun gaandeweg is eigen geworden ¹⁾.

¹⁾ Dit blijkt onder anderen daaruit dat één en dezelfde partikel soms zeer beschillende betrekkingen aanduidt. Dit is b.v. het geval met de Sanskritische partikel *vā*. Deze staat 1. comparatief = *als*; 2. disjunctief *vā-vā* = *of-of*; 3. dubitatief; 4. adversatief = *maar*; 5. exceptief; 6. copulatief. Het Sanskr. *vahis* is, evenals *buiten*, 1. bijwoord = a) *buiten*, *buitendeur*, *in de open lucht*; b) *uitgezonderd*, *apart*; 2. voegwoord = *uitgezonderd*; 3. voorzetsel met gen. = *behalve*.

Partikels zijn meestal verminkte of verouderde naamvalsvormen die oorspronkelijk evengoed den aard van een bijwoord of voorzetsel als van een voegwoord konden aannemen. Daar 't aanwijzen van 't logisch verband, waarin de zinnen tot elkander staan, door voegwoorden een niet geringe mate van ontwikkeling veronderstelt, zoo kan men, tenzij 't feitelijk anders blijkt te zijn, aannemen dat de adverbiale en praepositionale functie ouder is dan de conjunctionale.

't Is wel bekend dat men voorzetsels of bijwoorden niet zelden tot voegwoorden verheft, door ze te verbinden met het voegwoord *dat*, 't welk gaandeweg tot een algemeen afhankelijkheidsaanwijzer is verzwakt, evenals *te* tot een algemeen infinitief-index. Moest de eigenaardige logische betrekking tusschen hoofd en bijzin opzettelijk worden aangewezen, dan kon dat geschieden door een voorzetsel met een demonstratief. Zulke omslagtige combinaties vinden we onder anderen nog veel in 't Angelsaksisch; zoo b.v. Joh. VIII vs. 59: Hig nâmon stânas to dhâm dhaet hig wolden hyne torfion = zij namen steenen tot dat — dat zij wilden hem steenigen ¹). Of met het tot *the* verzwakte *thaet*: ær dham dhe se coec crâwe, thrywa dhu me withsæcst (Math. XXVI, 34): *eer dat dat* de haan kraait, driemaal gij mij verzaakt.

Indien nu in zoodanige uitdrukking de afhankelijkheids-index — *dhât* of *dhe* — wegvalt, dan krijgt het voorzetsel met zijn casus de kracht van een voegwoord. Dit heeft onder andere plaats in den volgenden zin: „Eâdige synd dhâ gâstlican thurfan, *fordham* heora is heofena rîce () = zalig zijn de armen van geeste, *voordat* (= *omdat*) hunner is der hemelen rijk.” De volledige uitdrukking zou dus zijn: Zalig zijn de armen van geeste *voordat* (of *om dat*, *om deze reden*) — dat hunner is het koninkrijk der hemelen ²). Vallen de door 't voorzetsel geregeerde casus en *dat* (*dhât* of *dhe*) beide weg, dan bekleedt natuurlijk 't overblijvende voorzetsel alleen de plaats van een voegwoord. Dit heeft onder anderen plaats met *ær dham dhât* in den volgenden zin: „Nu ic eówer sceal framcyn

¹) Letterlijk (dat zij hem wilden *turven*); *turf* is in 't Ags. *turf*, dat kluit, klont, graszode, *veenkluit* beteekent, zoodat *torfian* gelijk staat met 't Groninger *kloetjen* = met kluiten gooijen. Als men opmerkt dat nog door de schamele gemeente de opgestoken zoden (Friesland *pluggen*) als brandstof worden gebezigd, dan begrijpt men hoe 't zelfde woord *aardkluit*, *veenkluit*, *graszode* kan beduiden, en dat *turf* identiek is met 't Skr. *darbha*, gras, offergras.

²) Zoo bij ons in de volkstaal *om reden*: „Ik kon hem niet spreken, *om reden* hij niet thuis was. Een zin als deze maakt het duidelijk hoe een bijwoordelijke uitdrukking voegwoord wordt doordien ze uit den eersten zin in tweeden overgaat, dusdoende dezen tweeden van den eersten afhankelijk maakt en de afhankelijkheid door verandering van woordschikking kenmerkt. Eerst: „Ik kon hem niet spreken *om reden* (poúr cause): hij was niet thuis,” vervolgens: Ik kon hem niet spreken, *om reden* hij niet thuis was.

witen, *aer ge fyron fêran* = Nu zal (moet) ik uwer vankunne (afkomst) weten, eer I verder varen = eer gij verder trekt. Ook kan *dhät* blijven en de door 't voorzetsel geregeerde casus wegvallen. Dit geval vinden we b. v. Matth. V, 13: Hit ne mäg *tô náhtes*, *bûton dhät* hit *sý út-â-worpen*: Het ne mag toe (tot) niets, buiten dat het worde uitgeworpen = het dient tot niets dan om weggeworpen te worden. In een zin als de volgende zou dus het door den casus geregeerde demonstratief en het connectief *dhät* zijn weggevallen: „Joh. III, 25: Ne mäg man *nôn thing underfôn bûton* ¹⁾ hit beó him of heofenum geseald = Ne mag man (mensch) ne-een (geen) ding ondervangen, buiten het worde hem van hemelen gegeven = Geen mensch kan eenig ding ontvangen, tenzij het hem van den hemel worde gegeven. Naar 't model van *for dham dhät*, zou dus de oorspronkelijke, volledige uitdrukking geweest zijn: *bûton dham dhät*. Met 't oog op de werkelijk voorkomende, dusdanige volledige uitdrukkingen, laat het zich natuurlijk niet ontkennen dat dit soms de oorspronkelijke uitdrukking is geweest. Intusschen is 't ook niet onmogelijk dat de oorspronkelijke uitdrukking niet altijd zoo omslagtig was. Zeker is 't dat dusdanige langwijlige aanvulling niet altijd mogelijk is, en 't was de onmogelijkheid om alle gevallen door dusdanige ellipse te verklaren die de taalbeoefenaars, tegen wien MURRAY ter aangehaalder plaatse opkomt, noopte om in *but* soms een voorzetsel te zien. Het overgaan van een voorzetsel in een voegwoord laat zich ook verklaren, als we aannemen dat de Angelsaksen en andere Germaansche stammen, evenals de Grieken ²⁾, de kunst verstonden om een geheelen zin als één substantief op te vatten. Wij Nederlanders verstaan die kunst in een grootere mate dan b. v. de Hoogduitschers. Als wij zeggen „ik houd het met die steeds de waarheid spreken”, dan behandelen we den zin *die steeds de waarheid spreken* als een enkel, door 't voorzetsel *met* geregeerd, substantief. ³⁾ Een Hoogduitscher zegt hier omslagtiger *mit denen die stets die Wahrheit sagen*. Op dezelfde wijze nu als in dezen Nederlandschen

¹⁾ WICLEFFE heeft hier *no but*, TINDALE *except* als voegwoord.

²⁾ KRÜGER: Der Grieche faszt leicht Sätze zû einer Gesamtvorstellung, einem Begriffe zusammen.

³⁾ Deze constructie is niet zoo bijzonder jong; men vindt ze reeds in den Héliand, b. v. vs. 1514: He ni mag thâr ne swart ne hwit ênig hâr giwirkean, bûtan sô it the hêlago god gimarkada mahtig = Hij niet mag daar noch zwart noch wit eenig haar gewerken (maken) (buiten) behalve — zooals het de heilige god werkte (bepaalde) magtig = buiten's heiligen, magtigen Gods verordening. Ook de Engelschen verstaan de kunst, b. v.: „The fortress gives to *whomever* holds it the control of the river”, waarin echter bij vergissing *whoever*, het subject van den bijzin, door *to* wordt beheerscht, alsof alleen dit woord en niet de geheele bijzin door *to* werd geregeerd. Dit is geen gevestigd taalgebruik.

zin, kan men in bovenaangevoerden Angelsaksischen *Ne mæg man nōn thing underfōn būton hit beó him of heofenum geseald* het zindeel *hit beó him of heofenum geseald* als eene Gesammtvorstellung d. i. als één substantief opvatten dat door 't voorzetsel *būton* wordt geregeerd, zoodat dit zindeel in beteekenis gelijkstaat met het monstersubstantief — de-het-hem-door-den-hemel-gegeven-wording. Daar intusschen zulk een als substantief opgevatte zin natuurlijk geen naamvals vormen kan aannemen, dus door geen uitwendig teeken zijn afhankelijkheid als naamval van een voorzetsel verraadt, zoo verliest het voorzetsel het hem eigen criterium en wordt dientengevolge licht als voegwoord opgevat. Op dezelfde wijze kan men in den vroeger behandelde Griekschen zin het zindeel *οὐκ ἔχουτες* als een substantief — de koomenij-winkelhouders — opvatten dat door *πλήν* als voorzetsel wordt geregeerd. Ook deze andere, boven aangehaalde, Angelsaksische zin *Nōn man nāt būton fader āna* laat tweederlei verklaring toe. Men kan er of een verkorting in zien van een vroeger, van een ouder, omslagtiger *Nōn man nāt būtan dham dhūt fader āna vāt* = Geen mensch weet buiten dit — dat de vader alleen weet = „Geen mensch weet” is een algemeen doorgaande bewering uitgezonderd dit geval — de vader weet ¹⁾; of men kan *būton fader āna* beschouwen als een elliptische zegswijze gelijk aan 't Fransch *le père à part* of *à part le père*, naar 't model van *raillerie à part* = scherts ter zijde. Dus niemand weet, ter zijde de vader = ter zijde gesteld de (of *den*) vader.

Neemt men aan dat in zoodanige ellipse *zijnde* is uitgelaten, dan brengt het zinverband natuurlijk *de*, niet *den* vader mee. Laat nu de bovenaangevoerde zin: „allen gingen behalve ik” ook deze tweederlei verklaring toe? Leidt de door den Heer DE GROOT gegeven aanvulling aan, *allen van allen gaan, behalve ik, tot allen gaan, behalve dat ik ga* tot een ongedwongen verduidelijking van de verkorte uitdrukking. Dit schijnt mij niet geheel boven allen twijfel verheven. Deze aanvulling wil toch klaarblijkelijk zeggen: allen gaan, mijn gaan niet meegerekend, terwijl men eigenlijk verwacht *mijn niet-gaan niet meegerekend* = afgezien van mijn *niet-gaan* — gingen allen. Wel kan men aan de aanvulling zulk een draai geven dat zij met de bedoeling der elliptische uitdrukking strookt door te zeggen: allen gaan is een waar gezegde, als men mijn gaan of niet-gaan buiten rekening laat. 't Komt me echter voor dat deze verklaring te gekunsteld en dus in strijd is met de eenvoudige, onge-

¹⁾ Exceptief opgevat is deze zin onlogisch; want de vader wordt dan, als 't ware, met den mensch gelijkgesteld. Immers, indien alleen de vader, die geen mensch is, weet, dan behoeft de bewering (geen mensch weet) geene beperking. De zin is dan ook meer adversatief dan exceptief. 't Is aan exceptieve partikels eigen dat ze licht adversatieve kracht aannemen. 't Engelsch *but* is zoowel adversatief als exceptief; ons *maar* was oorspronkelijk exceptief.

kunstelde bedoeling, die, dunkt me, deze is: allen gaan minus ik, *moi à part* = ter zijde (gesteld) ik = uitgezonderd ik. Of „uitgezonderd mij”?

De beantwoording dezer vraag tot later verschuivend, wil ik er thans eerst de aandacht van den lezer op vestigen dat de woord-schikking in dezen geen onverschillige zaak is. Immers is het gevaar voor verwisseling van voorzetsel met voegwoord en *vice versa* veel grooter, wanneer het exceptieve lid aan 't eind, dan wanneer het aan 't begin van den zin staat. Zoo zal men in: „Dat weet niemand buiten God”, *buiten* eerder voor een voegwoord aanzien dan in: „Buiten God weet dat niemand”. Bij de eerste schikking toch kan *buiten God* vervangen worden door de erkende voegwoordelijke uitdrukking *dan God*; bij de tweede is dat tegen den aard onzer taal; „*Dan* God weet dat niemand”, laat het Nederlandsch niet toe. Deze opmerking werpt ook eenig licht op de bovenaangevoerde vreemde Engelsche constructie, *than whom there is no better*. De omstandigheid dat *than* met het relatief voor 't werkwoord stond, maakte dat men in die uitdrukking een voorzetsel met zijn naamval zag; te meer daar 't relatief geen ander woord voor zich dult dan juist een voorzetsel. Men zei *than whom*, omdat men zei *in whom*, *near whom*, *for whom*. Het zou de moeite waard zijn eens na te gaan, wanneer deze constructie voor 't eerst in 't Engelsch begint op te duiken. Vergis ik mij niet, dan is het vooropplaatsen van het comparatieve *than* een soort van Latinisme, dat zijn ontstaan dankt aan de begeerte om uitdrukkingen waarin 't relatief in den ablativus comparativus aan 't hoofd van den bijzin staat, zoo nauwkeurig mogelijk weer te geven. Ook in 't Latijn is 't een soort van eigenaardigheid dat de *ablativus comparativus* van 't relatief geregeld vóór den comparatief staat. ¹⁾ Reeds bij PLAUTUS: „*Cercuram, quo ego me majorem non vidisse censeo*” = a yacht than which I think I never saw a larger = een jagt, het grootste dat ik ooit meen gezien te hebben; en HORATIUS in de welbekende ode I Lib. 3:

Noti

Quo non arbiter Hadriae

Major

Of the southwind

Than which there is no greater

Ruler of the Adriatic.

Van den Zuidenwind

¹⁾ Deze eigenaardige wending bezigt het Latijn waar bij ons een alleenstaande superlatief door een relatieven zin wordt bepaald, b. v.: De Punitsche oorlog, de zwaarste dien de Romeinen hebben gevoerd = *Punicum bellum quo nullum majus Romani gesserunt*. Gebruikt men in zoodanig geval den superlatief dan staat ook deze achter het relatief: Hij zond van zijne slaven den trouwsten dien hij had = *Misit de servis suis quem habuit fidelissimum*.

Den geweldigsten beheerscher
Der Adriatische Zee.

Ook bij deze eigenaardige constructie zal men zijn uitgegaan van gevallen waarin het relatief door een transitief werkwoord geregeerd scheen, van zinnen dus als: *His father than whom I never knew a better man, is dead*. Zijn vader dan wien ik nooit een beter man kende = pater ejus quo nullum unquam meliorem virum novi. In dezen laatsten zin is de accusatief *whom* niets minder en niets meer grammaticaal dan die in *I never knew a better man than him*. Dit toch is de welbekende attractief of aantrekking, die daarin bestaat dat het substantief achter de vergelijkingspartikel door het vooropgaande substantief, waarmee het wordt vergeleken, wordt aangetrokken, en dientengevolge in denzelfden naamval gezet, ofschoon het regeerende werkwoord zich in het tweede vergelijkingslid niet wel laat herhalen. Op deze wijze zegt TERENTIUS bij attractie: *Ego hominem callidiorum vidi neminem quam Phormionem* in plaats van *quam Phormio est* = I never saw a more cunning man than *Phormio*. Dit *Phormio* is ook in 't Engelsch een accusatief, dat blijkt, zoodra men 't substantief vervangt door een voornaamwoord dat naamvalsvormen bezit: *I never saw a more cunning man than HIM*. Deze, bij elliptische uitdrukkingen gebruikelijke, constructie laat zich natuurlijk niet veroordeelen op grond daarvan dat men in de niet-elliptische uitdrukkingen anders handelt. Wilde men alle constructies beoordeelen naar 't model van de regelmatige, streng logische gevallen en met de attractie of assimilatie niet rekenen, dan zou er, vooral in de Grieksche taal, vreeselijk veel te veroordeelen vallen. In laatstgenoemden taaltak speelt de attractie, ook in niet-elliptische zinnen, zulk een gewichtige rol, dat zelfs een voorafgaand substantief het relatief aan de regeering van 't werkwoord van den relatieven zin onttrekt en met zich assimileert, zooals dit b. v. plaats heeft in XENOPHON'S *Anabasis* I, 3. 17: φοβούμεν ἂν τῷ ἡγεμένῳ ἢ δοῖν ἕπεσθαι = Ich würde mich fürchten dem Führer, dem er gäbe, zu folgen" in plaats van *den er gäbe*, zooals de regelmatige constructie zou eischen. De taalkenner kan in dezen niets anders doen dan het bestaande gebruik te constateeren, den oorsprong der onregelmatigheid zoo mogelijk opsporen en zich neerleggen bij 'tgeen de souvereine spraakmakende gemeente heeft verordineerd, want —

Juist is alleen 't geen 't algemeen gebruik gebiedt:

't Gebruik alleen beslist, en hooger vierschaar is er niet.

Redeneeringen als die waarmee JACOB LOWRES in zijn *Grammar of English Grammars* de onjuistheid van *than whom* tracht aan te toonen zijn dan ook volkomen ijdel, ze zullen ten minste weinig baten om deze eigenaardigheid der Engelsche taal, waarvan de

meest keurige schrijvers zich bedienen, en waarin mannen als *Whitney* en anderen die door grondige studie juiste begrippen van 't leven der taal hebben verkregen, als in een gevestigd taalgebruik berusten, voor goed te verbannen.

Dat *LOWRES* de twee zinnen --

„Alfred, *than whom* never wiser prince governed England,

en

His fatter, *than whom* I never knew a better man, is dead”

over éénen kam scheert, en niet inziet dat de tweede zin, als men 't relatief door een persoonlijk voornw. vervangt in: His father — I never knew a better than *him* — is dead, en daarentegen de eerste in: Alfred — never wiser prince governed England than *he* — overgaat, getuigt niet van veel grammaticaal doorzigt. Die geheele *Grammar of English Grammars* staat dan ook nagenoeg geheel op 't ouderwetsche standpunt der, de eigenaardigheden van het taalleven volkomen miskennende, zoogenaamde *grammaire raisonnée*. Toch heeft het boek dit boven veel andere Engelsche spraakkunsten voor, dat het dikwijls de verschillende meeningen van ettelijke Engelsche taalbeoefenaars mededeelt. Uit het volgende dertiental aanhalingen kan men zich een denkbeeld maken van de verdeeldheid die over dit punt onder het spraakkunst-schrijvend gedeelte der Engelsche natie heerscht of heerschte; want sommige der aangehaalde autoriteiten zijn al van eenigszins ouderen datum.

1. The relative *who*, following the conjunction *than*, must be put in the objective case. *ELLEN DEVIS*, 1777;

2. EVENZOO *JAMES KNOWLES*, 1829;

3. The conjunction *than* before *whom* is construed as a preposition. *JAMES ANDREW*, 1817;

4. The particle *than* must therefore be considered in our language sometimes as a conjunction and sometimes as a preposition. *ENGLISH TUTOR*;

5. When the relative *who* immediately follows *than*, it seems to make an exception to the rule, for in that connection the relative must be in the objective case. *MURRAY*, 1808 en in talrijke opvolgende uitgaven.

6. The relative *who* after the conjunction *than* must be put in the accusative case. *Sabine's Guide to Elocution*, 1807 of later.

7. *Than* was formerly used as a preposition, and took an objective case after it (!!). When joined with a relative pronoun, it still retains its character of preposition. *M.' CULLOCH* 1834 etc.

8. When *who* immediately follows *than*, it is used improperly in the objective case; *than whom* is not grammatical. *LENNIE* 1814 et.;

9. *Than* being a conjunction, and not a preposition, cannot govern any case. *BROMBY* 1848;

10. The word *than* must not govern the relative in the objec-

tive case. „Alfred *than whom*” ought to be „Alfred *than who*” or rather *than he* (!!). HILY 1835.

11. *Than* should never be allowed to have the office of a preposition, unless in the relative expression *than whom*, which nothing but inveterate custom has sanctioned. HUNTER 1853.

12. The conjunction *than* is said to govern the relative in the objective case; this arises from mistake (from supposing *than* to be a preposition) and should not be imitated. SULLIVAN 1843 etc.

13. The use of *whom*, instead of *who*, has been introduced by custom, though contrary to analogy... This is evidently ungrammatical. DEL MAR 1842 etc.

Men zal opmerken, dat de groote meerderheid dezer autoriteiten de constructie *than whom* als een gevestigd, al is dan ook op een misverstand berustend, taaleigen erkent.

Het is met *than whom* in 't Engelsch evenzoo gelegen als met *tijgen* (= trekken) in plaats van **tiegen*, met *het* als lidwoord in plaats van *dat*, met *den draf* dien de zwijnen aten „in plaats van *het draf dat* de etc.

*Gebrochen ist der alte Brauch aus den Gelenken,
Und keine Macht vermag ihn wieder einzurenken.*

De boven geopperde gissing dat *than whom* zijn ontstaan aan vreemden, d. i. niet-Germaanschen, invloed dankt, wint in waarschijnlijkheid door de omstandigheid dat het vergelijkende voegwoord *dan* in de Germaansche talen van de vroegste tijden af *voor* en niet *achter* zijn comparatief staat. En deze volgorde is, den oorsprong van *dan* in aanmerking genomen, geheel ende al natuurlijk. Het lijdt namelijk zoo goed als geen twijfel of het voegwoord *dan* is 't zeldde als het volgorde-aanwijzend bijwoord *dan*, zooals dat onder anderen voorkomt in: *eerst ik, dan gij*. 't Is een door verder voortgezet grondig onderzoek, hoe langer hoe meer gestaafd taalfeit dat elk algemeen gebruik steeds van een enkel geval uitgaat. Zulk een eerste geval, wanneer 't gebruik eens algemeen gevestigd is, op te sporen, valt natuurlijk hoogst moeilijk, is meestal ondoenlijk. Geldt het den overgang van een of ander woord uit de eene klasse tot de andere, dan bestaat er kans het oorspronkelijk geval, waarvan de overgang is uitgegaan, te ontdekken, wanneer men een geval kan opsporen, waarin het betrekkelijk woord zoowel in zijne eerste als tweede functie kan worden opgevat. En is er nu misschien een uitdrukking aan te wijzen waarin *dan* zich niet alleen als bijwoord, maar ook als voegwoord laat opvatten? Dat zou ik welhaast denken. Het komt mij voor dat de combinatie *eer dan* wel het uitgangspunt kan geweest zijn, waarvan *dan* zijn reis als vergelijkend voegwoord in 't woordenrijk heeft aanvaard. De combinatie *eer dan* wordt reeds in de alleroudste gedenkstukken der Germaansche talen

aangetroffen ¹⁾ en wel in dier voege dat men soms *dan* nog ongedwongen niet alleen als voegwoord, maar ook, in zijn oorspronkelijke beteekenis, als bijwoord kan opvatten. Dit is onder anderen het geval met Beóvulf 1183: Gif thu *ær dhonne* he . . . worold oflættest. = Indien gij *eer dan* hij de wereld verlaat. Iedereen zal inzien dat *ær thonne* zich hier ook zoo laat opvatten dat *thonne* als bijwoord dienst doet, aldus: Indien *gij* eerder, dan (= vervolgens) *hij*, de wereld verlaat = indien gij eerst de wereld verlaat, dan *hij*. Zoo gerangschikt als in den tekst voelt men natuurlijk in *thonne* een voegwoord, doch *dit* is niet noodzakelijk het geval, zoo wij den zin aldus verschikken; „Gif thu *ær worold oflættest*, *thonne* he, namelijk *worold oflæteth*. In dezen is het demonstratieve *thonne* in een conjunctie overgegaan op dezelfde wijze, als het demonstrative voorw. *dat* in een voegwoord en het demonstrative *die* in een relatief; namelijk door 't verlies van den klem en de daarop volgende verandering van woordschikking. Dus: „ik zie *dæt* — hij *heeft* het gedaan” wordt voegwoordelijk: ik zie *dat* hij het gedaan *heeft*; demonstratief: dit is de man, — *die* *heeft* het gedaan; relatief: dit is de man *die* het gedaan *heeft*; demonstratief: Gij verlaat eerder het leven — *dàn* verlaat ik het; voegwoordelijk: Gij verlaat eerder het leven *dan* ik (het *verlaat*). Vooral in den *Héliand* is de combinatie *êr than* zeer gebruikelijk, en ofschoon *êr* en *than* daarin gewoonlijk als een enkel voegwoord fungeeren, en meestal *than* slechts een versterking van *êr* wordt genoemd, zou het mij niet verwonderen, indien ons in *êr than* een overblijfsel van een oorspronkelijke constructie was bewaard, waarin *êr* en *than* beiden bijwoorden waren. 't Is wel bekend en door mij in mijne bewerking van WHITNEY'S *Language and the Study of Language* aangewezen, dat de parataktische ²⁾ zinschikking ouder is dan de hypotaktische, en nu komt het mij voor dat de hypotaktische constructie van *êr than* voortgevloeid is uit een oudere parataktische. Een zin als *Héliand* 842 etc: „he im. . . béd under there thiudu thriftig gêrô, *êr than* he thâr têkan ênig tôgean weldi (= hij hem beidde onder den diede dertig jaren, *eer dan* hij daar teeken eenig toonen wilde) is zeker, blijkens den subjunctivus met *êr than* verbonden, zoo hypotaktisch mogelijk, maar dit kenmerk van afhankelijkheid gaat niet altijd

¹⁾ In 't Gothisch doet niet *than*, maar het stamverwante *thau* dienst als vergelijkend voegwoord, b. v. Matth. V, 20: *Managizo thau* = meniger (menigvuldiger) dan; Matth XI, 20. Qitha izvis thatei airthai Saudaumje *sutizo vairthith thau thus* = *πλὴν λέγω ὑμῖν ἔτι γὰρ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἢ σοί* = Zoodoch zeg ik u dat (het der) aard der Sodomers verdragelijker zijn zal *dan* u.

²⁾ *Parataktisch* = *coördineerend* = nevenschikkend; *hypotaktisch* = *subordineerend* = onderschikkend.

met *êr than* gepaard: men vindt ook nog *êr than* met een indicatief b. v. Hêl. 4599:

Fragên ne gidorstun,
 Êr than thô gebôknida bar-wirdhig gumo Simon Pêtrus
 Te Jôhanne themu gôdon =
 Vragen niet gedorsten zij,
 Eer dan doe gebakende (wenkte) de bar-
 waardige gom (man.)

Simon Petrus
 Te Johannes den goeden.

Of 5922:

Siu ina . . . antkennian ni mohti, êr than hie ina
kûdhian welda (indic.)

Zij hem herkennen niet mogt (kon), *eer dan*
 hij hem (zich) konden (bekend maken) wilde.

Zulke hypotaktische zinnen laten zich, de een meer de ander minder, gemakkelijk tot parataktische verschikken. Ten eersten kunnen we *êr* als bijwoord weer in den hoofdzin zetten: „He im êr béd under thero thiudu thrítig gêrô; than he welda (indic.) tēkan ênig tôgean = Hij bleef eer (vooraf) onder het volk dertig jaren; dan wilde hij eenig teeken toonen. De partikel *êr* komt nog meer-malen aldus als bijwoord in den *Héliand* voor, en ook *than* wordt daarin vaak genoeg als bijwoord gebezigd op een wijze die van de boven in den verschikten zin gebezigde weinig verschilt, zoo b.v. 64 3 et.:

Quad that he thâr mid is gesdan weldi
 To bēdon te them barne; *than* hogda he
im te banon werdhan,
wâpnes eggjun =

Hij sprak dat hij daar met zijne gezellen wilde,
 Te bidden tot den kinde; *dan* heugde (dacht) hij
 hem te doode te worden
 (met) des wapens eggen,¹⁾ (snedén.)

De hypotaktische zinschikking is echter in de taal van den *Héliand* reeds te ver doorgedrongen, dan dat wij *êr than* op de boven voorgestelde parataktische wijze daarin nog zouden aantreffen.

Toch schijnt het mij ontwijfelbaar dat het vergelijkende voegwoordelijke *dan* oorspronkelijk hetzelfde is als het adverbiale en dat het, aangezien het iets volgens met iets voorafgaands verbindt, noodzakelijk tusschen beiden d. i. *achter* het voorafgaande moet

¹⁾ 't Eng. *edge*, in Groningerland en elders *egge* = kant, zelfkant, hier en daar ook nog = scherpe kant van een mes etc. In 't Midden Nedl. is *egghe* in den laatsten zin zeer gebruikelijk. 't Oud-Germ. zwaard was *tweesnijdend*, van daar de instrumentaal meervoud, *eggjun* = *met de eggen*.

staan. Men zal dan ook, geloof ik, het vergelijkende *dan* in geen Germaansche taal voor zijn comparatief geplaatst vinden, behalven in de Engelsche, d. i. in die welke zich het meest onder den invloed der Romaansche talen heeft ontwikkeld; en daarom acht ik het zoo goed als zeker dat 't Engelsch de ongermaansche schikking *than whom* aan de begeerte om de Latijnsche combinaties *quo, qua* of *quibus nullus* etc., zoo naauwkeurig mogelijk weer te geven, te danken heeft.

Boven hebben we gezegd dat we op *behalve* nog eens zouden terug komen, ten einde na te gaan hoe *behalven* aan de beteekenis van *bezijden, ter zijde* komt. Dit is eigenlijk sedert lang geen geheim meer.

Reeds wijlen Dr. Te Winkel heeft dat duidelijk gemaakt in § 120 van de *Regeling der Spelling* van 't Woordenboek. De bekwame man bragt ons woord daar ter sprake om uit te maken of *behalve* het juiste is of *behalven*. 't Is de moeite wel waard om een gedeelte van 't geen t. a. p. door hem wordt te berde gebragt hier over te schrijven. „*Halve*”, zegt T. W. beteekent *zijde, kant*, gelijk blijkt uit het 34ste vers van den 67sten der Oudnederlandsche psalmen: *Sangit, gode, thia* ¹⁾ *opstigit overhimmel himeles te osterhalvon* = *Psallite Deo qui ascendit super coelum* ²⁾ *coeli ad orientem (ad partes orientales)*.

In alle verwante talen was dit woord vrouwelijk en werd het zoowel onder den vorm die aan ons *halve*, als onder dien welke aan ons *half* beantwoordt, sterk verbogen; waaruit volgt dat het alleen in 't meervoud een *n* kan hebben en dat een genitief of datief *dezer halven* een onbestaanbare vorm is.

Behalve bestaat uit het genoemde substantief en de praepositie *bij*, mnl. *bi*, hier ten gevolge der samenkoppeling verzwakt tot *be*. *Behalve* is dus eigenlijk *bij halve* en beteekent zooveel als *bij zijde, ter zijde gezet, aan een kant gesteld*, d. is *niet medegerekend*. Het Ohd. hield de woorden nog gescheiden en schreef in het enkelv. *pi halpo* (in parte, in secreto), en in 't meerv. *pi halpon* (in partibus). In het Oudnederl. luidde het woord *behalvo*, Ps. LV, 10. Uit een en ander volgt dat hier aan geene afleiding door middel van een suffix *-en*, veelmin, gelijk Bilderdijk wilde, aan een participium van een ww. *behalven* of *behalden* te denken is. Het voorzetsel *bi* = *bij* regeerde oudtijds den dativus, zoodat *halve* hier een derde naamval moet zijn. De quaestie of men met Bilderdijk en anderen *behalven* met eene *n* of, in overeenstemming met de beschaafde uitspraak, *behalve* te schrijven heeft, komt dus neder op de vraag of men hier met een enkel-, dan wel met een meervoud

¹⁾ Hiervoor leest men thans: *Singit Gode thie*.

²⁾ = Zingt Gode die opstijgt boven (den) hemel (des) hemels te oosterhalven.

van *halve* te doen heeft. Daar nu een voorwerp maar aan ééne zijde kan geplaatst worden, zoo is het meervoud *behalven* volstrekt ondenkbaar, wanneer van het uitzonderen van slechts één ding sprake is; terwijl ook eene veelheid van uitzonderingen zeer goed geacht kan worden aan één en denzelfden kant geschoven te zijn. De schrijfwijze *behalve* zonder *n*, de eenige, die in alle gevallen verdedigbaar is, beantwoordt niet slechts aan de uitspraak, maar ook aan de afleiding en de beteekenis des woords, en is derhalve zonder twijfel te verkiezen."

Tot zoover wijlen DR. L. A. TE WINKEL. Volgens hem is *behalve* het alleen juiste, om de volgende reden:

1. De beteekenis des partikels brengt een enkelvoudigen, geen meervoudigen naamval mee;
2. een enkelvoudigen naamval op *n* hebben alleen de zwakke substantieven, en *half* of *halve* is in alle verwante taaltakken sterk;
3. sterke substantieven hebben alleen in den 3den naamval mv. een suffix op *n*.

Ik herinner mij niet dat in der tijd of later door iemand hoege-naamd van dit door wijlen Dr. L. A. Te Winkel geslagen vonnis opzettelijk in beroep is gekomen. Toch heeft een van onze bekwaamste taalkenners er onopzettelijk protest tegen aangeteekend. PROF. COSIJN brengt namelijk in zijne verhandeling over de taal der Oudnederlandsche psalmen¹⁾ het substantief *halvo*, op grond van het boven uit psalm 67, vers 34 aangehaalde te *osterhalvon* tot de zwakke buiging. Immers wordt op pag. 12 het *osterhalvon*, waarin DR. L. A. Te W. een datief meervoud zag, als datief enkelvoud zwak opgegeven.

Reeds voor DR. COSIJN was MORITZ HEYNE tot hetzelfde besluit gekomen. In zijne *Kleinere Altniederdeutsche Denkmäler* (Paderborn 1867) brengt hij het *osterhalvon* van Ps. 67, vs. 34 en het *northalvon* der Glossen van LIPSIVS tot een zwakken nom. sing. *halva*. Ook geeft Heyne in Ps. 55. vers 10 *behalvon* (terug), dat ook in de Glossen van LIPSIVS Nom. 100 wordt aangetroffen, terwijl het *behalvo* van Gloss. 98, evenals het *behalvo* van Ps. 55, in *behalvon* wordt veranderd. Indien Prof. COSIJN en Prof. MORITZ HEYNE het bij 't rechte eind hebben, dan is natuurlijk *behalven* vooral niet minder goed dan *behalve*. Vergis ik mij echter niet dan brengen beide laatstgenoemden geleerden *osterhalvon* en *northalvon* tot een *n*-stam, omdat zij evenals DR. TE WINKEL van oordeel zijn dat de beteekenis der genoemde woorden het meervoud uitsluit, en men dus op dien grond wel genoodzaakt is ter verklaring van *osterhalvon* en *northalvon* een zwak substantief aan te nemen. Is dit werkelijk

¹⁾ De Oudnederlandsche Psalmen door Dr. P. J. Cosijn, Haarlem. Erven F. Bohn, 1873.

de reden waarom genoemde taalvorschers het noodzakelijk achten om naast de, in de oudste Germaansche taal-monumenten steeds sterk verbogen, woorden *half* en *halva* een zwak substantief *halva* aan te nemen, dan bestaat er misschien middel om aan die noodzakelijkheid te ontsnappen. Dat het substantief waarom het hier te doen is, in de alleroudste gedenkstukken der Germaansche taalverwanten steeds sterk wordt verbogen, dat is aan geen twijfel onderhevig. In 't Gothisch vinden we *in thizai halbai* = (datief enk. vrouwelijk = in deze halve = in dit opzigt) sterk; 't Angelsaksisch *healf* (helfte, zijde, deel) is sterk en vrouwelijk, zoo onder anderen in den *Beóvulf* vs. 2263, waar *be healf* in twee woorden in den eigenlijken zin voorkomt:

Ne mäg byrnan hring
äfter wig-fruman wide fëran
häledhum be healf.

Ne mag de bronie-ring
achter den wigg-vorst wijde varen
den helden be halve. ¹⁾

In 't Oudsaksisch van den *Héliand* is *halbha* sterk vrouwelijk, zoo vers 1987.

*Dâdan thuo thâr te witie werod Judeona
Twêna fartalda man an' twâ halbhâ
Kristes an krâci.*

Deden doe daar te wijte (straffe) 't volk der joden
Twee vertelde (verzegde = verdoemde) man(nen) aan twee halven
(zijden).

Van Kristus aan 't kruis.

In 't Ohd. vinden we als acc. sing. *westerân halba moine's* = op de wester halve (zijde) van den Mein, ook verkort *innerân halp*,

¹⁾ De aangehaalde plaats is een gedeelte van de woorden gesproken door den held die na den val van al zijn strijdgenooten, allerlei kostbare wapenen en andere kleinoodiën in een berghol verborg. „Niet meer” zegt hij, „mag het maliënkolder achter den oorlogsvorst verre varen, de helden aan de zijde = aan de zijde der helden = het maliënkolder zal voortaan niet meer, de helden omhullend, den oorlogsvorst op verre krijgstogten volgen. *Bronie* is een in alle oud-Germaansche taaltakken veel gebezigd woord voor *panser*, *borstharnas*, Goth. *brunjó*, Ohd. *brunja*, *prunja*, *brunna*, *prunna*; Mhd. *brunje*, *brunige*, *brüneje*, *brünne*; On. *brynja*, Deensch *brynje*, Afs. *byrne*. In 't Oud-Fransch is 't overgegaan als *bronie*, *broigne*, hieruit 't Nederl. *bronie*. Men brengt het in verband met *brimman*, part. praet. *brunnans* = *branden*, *gebrand* = *glanzen*, *fonkelen*. Evenzoo *brand* = *zwaard*. *Byrnan* is hier de genitief; *hring* collectief gebruikt; men zei ook *hringed byrne* = geringde bronie. *Wig* = 't Mnl. *wijch* = gevecht; *een-wijch* = tweegevecht = *pugna singularis* = *pugna inter singulos* = één tegen één. *fruma* is een oude superlatief op *ma* = voorste. Met *fëran* zou een Nedl. *voeren* (inf.) overeenkomen.

en in Mhd. *dise halp*. Wel wordt door sommigen b.v. door OSCAR SCHADE een sterk-zwak Ohd. *halpa* opgegeven, maar dit zwakke, vrees ik, ook enkel op grond van adverbiale vormen als *halbên*, waarin men een accusatief enkelvoud vermoedt. Ten minste zegt OSCAR SCHADE: *halben* mhd. Adv. auf Seiten; wegen. Eigtl. acc. sing. oder dat. plur. *halbûn*, *halbôn* von *halba*." Hierbij gaat men denklijk, evenals Te Winkel, uit van vormen als *te ôsterhalvôn* wier beteekenis het schijnt te verbieden ze voor een meervoud aan te zien. Doch deze gevolgtrekking houdt, dunkt me, geen steek. Ik geloof dat men hier te doen heeft met een taalverschijnsel dat een zeer gewichtige rol op het groote tooneel der taalontwikkeling speelt, en dat men sedert eenigen tijd hoe langer hoe meer begint te gebruiken, en ook nu en dan te misbruiken, om schijnbare onregelmatigheden te verklaren. Ik bedoel namelijk 't geen men *valsehe analogie*, *vormdwang* etc. etc. noemt.

Elders — in mijne bewerking van WHITNEY'S *Language and the Study of Language* — heb ik van dit taalverschijnsel gebruik gemaakt om een merkwaardig onderscheid tusschen eigenlijk gezegde natuurwetten en taalwetten in 't licht te stellen, en ik doe misschien dezen en genen die met de nieuwste methoden der taalwetenschap minder op de hoogte zijn, geen ondiens door het daar gezegde hier in 't kort te herhalen.

In de natuur heeft een zeker feit steeds plaats, wanneer zekere omstandigheden werkelijk aanwezig zijn, en heeft *niet* plaats wanneer die omstandigheden ontbreken. Deze eigenschap der natuurverschijnsels bedoelen wij, als we zeggen dat de natuur zich steeds gelijk blijft. Wij houden ons op grond van langdurige ervaring overtuigd, dat er achter de ontdekte natuurwetten geen kracht schuilt, die deze wetten, wanneer de vereischte omstandigheden aanwezig zijn, bij vergissing of uit willekeur, belet hare werking te volbrengen; of bij het niet aanwezig zijn der vereischte omstandigheden dwingt die wel te volbrengen. Met de krachten en wetten die de taalverschijnsels beheerschen is het anders gelegen. Die krachten zijn ook wel willoos en verbeeldingloos, maar zij staan onder den invloed van de menschelijke verbeelding, en deze maakt dat een taalwet dikwijls werkt, wanneer de eigenlijke gegevens, door hare normale werking verlangd, niet bestaan, en omgekeerd, dat ze niet werkt, ofschoon de omstandigheden die hare werking eischen wel aanwezig zijn.

Ten gevolge van dezen invloed der menschelijke verbeelding wegelt het op het gebied der taal van verschijnsels, die aan verkeerd toegepaste wetten hun ontstaan te danken hebben. Zoo gebeurt het dat een woord dat in een of ander opzigt met een ander woord overeen komt, op grond van deze overeenkomst geheel verkeerd met **dit andere** woord in andere opzigten over ééne kam wordt gescho-

ren, omdat de spraakmakende gemeente zich verbeeldt, dat het er in alle opzichten mee overeenkomt.

Een Groningerlander b.v. bemerkende dat zijn werkwoord *praoten* in stamklinker overeenkomt met *laoten* scheert, op grond van deze overeenkomst, het zwakke werkwoord *praoten* over ééne kam met het sterke werkwoord *laoten*, en geeft dien tengevolge aan 't ww. *praoten* het praeteritum *pruit*, omdat het ww. *laten* tot praet. heeft *luit*. Daar vele *s*-genitieven als bijwoorden werden gebruikt, heeft men ook andere bijwoorden den uitgang *s* gegeven, ofschoon hun die anders volstrekt niet toekwam. Aldus heeft men naar 't model van bijwoordelijke genitieven als *nachts*, *daags*, *avonds* van 't oorspronkelijk zwakke substantief *uchte* (*uhta*) een adverbialen genitief *uchtends* gemaakt; zoo zegt men te Zwartsluis 's *nagchens* naar 't model van 's *morgens* en 's *avonds*, en zelfs *anderwechens* = elders; en algemeen hoort men in Overijsel en elders *ne-wel*, in navolging van *ja-wel*. Uit deze en talloze andere gevallen ziet men, dat het een zeer gewoon verschijnsel is, dat wanneer een *vorm* met een zekere functie in gebruik raakt, die vorm aan andere woorden van dergelijke functie wordt opgedrongen, hoewel de grammaticale aard dier woorden of hun beteekenis dien vorm eigenlijk niet toelaat. Evenzoo als het nu in latere tijden met den *s*-uitgang van den genitief enkelvoud is gegaan, zoo ging het in vroegere dagen met den uitgang van den datief meervoud. Evenals de genitief enkelvoud, kwam ook de datief meervoud met adverbiale kracht in zwang; eerst natuurlijk in zulke gevallen waarin 't meervoud reden van bestaan had. Na zekeren tijd begon men in dezen uitgang een algemeenen adverbialen-index te zien en hem ook daar te bezigen waar het meervoudig getal niet op zijn plaats, ja volkomen met de beteekenis in strijd was.¹⁾ Dat dit werkelijk aldus is gegaan, daarvan zijn de meest onweerlegbare bewijzen niet verre te zoeken. In 't Ags. was de uitgang van den datief meervoud *um*, en nu zei men naar behooren *hwilum* = wijlen = in tijden = in vroegere tijden; *stundum* = in stonden = bij stonden, bijwijlen; *dagum* = bij dagen, *nahtum* = bij nachten; *hwyrftum* = bij beurten. Weldra echter werd het meervoudig begrip verdonkerd. Dit blijkt onder anderen daaruit, dat men zoo'n ouden datief meervoud door een datief enkelvoud verklaarde. Zoo verklaren wij den ouden datief meervoud *wijlen* (*hwilum*) door een enkelvoud, wanneer we zeggen *wijlen* of *in der tijd*; in *dagum* voelde men *daags* in *nahtum*²⁾ — *nachts*, in

¹⁾ Ook reeds in 't Sanskriet vindt men zulke meervoudige adverbia, vooral meerv. instrumentalen als *uccāis* (hoog), *nīcāis* (laag), *śānāis* = langzaam, *aktubhis* = *nahtum* = bij nacht; *tāvisibhis* = magtig.

²⁾ In uitdrukkingen als *nahtum*, *dagum* heeft het meervoud volkomen reden van bestaan. Wat ik 's *nachts* doe, dat doe ik niet *ééne nacht*,

hvyrftum — beurtelings. En zoo begon men ook reeds vroeg den datief meervoud te gebruiken in gevallen, waarin het meervoud minder gepast of geheel met de beteekenis in strijd scheen. Men zei Ags. *lystum*¹⁾, waarvoor wij nog zeggen met *lusten*²⁾, schoon gewoonlijk met *lust* of *gaarne*; *spédum* (met spoed = voorspoedig), *vundrum* = verwonderlijk, *gryrum* (ontzettend); verder *unwillum* = met onwil = ongaarne, Ook zei men — wat ons nader bij ons doel brengt — volkomen gepast *be twifealdum* = bij twee vrouwen = tweevoudig, maar volkomen ongepast en in strijd met de beteekenis gebruikte men in den sleur nu ook *be ánfealdum* = bij een vrouwen = simpliciter = eenvoudig. Volkomen evenzoo is het nu met *half* gegaan. In 't Ohd b. v. vindt men volkomen in overeenstemming met de beteekenis den datief meervoud *pêdêm halpôm* (aan of op beiden zijden), en met tot *n* geslonken *m* ook *alahalbôn* of ook *allên halbôn* (aan alle kanten), maar deels door 't veelvuldig gebruik van den datief meervoud als adverbialen³⁾ vorm in 't algemeen, deels door het veelvuldig voorkomen van den datief meervoud van *halba* als bijwoordelijke vorm in 't bijzonder, zei men ook, maar geheel in strijd met de eigenlijk beteekenis, in den sleur, *einên halbôn* (van éenen kanten = van dezen kant). Evenals hier door valsche analogie het meervoud is gebezigd waar de beteekenis noodzakelijk het enkelvoud eischt, evenzoo, komt het mij voor, dat we in *osterhalvon* en *behalvon* geenszins een zwak enkelvoud, maar een door den invloed van den veel als adverbialen vorm gebezigten uitgang van den datief meervoud *on* of *en*, vroeger *om*, in zwang geraakten datief meervoud van het sterke substantief *halba* hebben te zien. Tot dezelfde verklaring leidt 't Mhd. *anderthalben*, *minenthalben*. *Halbom*, *halbon*, *halben* was een algemeen adverbiale vorm geworden, waarbij het meer of min gepaste van de oorspronkelijk meervoudige beteekenis evenzeer was verdonkerd als dat thans het geval met ons *wijlen* en 't Mhd. *in den wilen* = aanstonds, op staanden voet, met welke beteekenis reeds in 't Ohd. *thên wilôn* werd gebezigd.⁴⁾

Kampen, den 22 Dec. 1880.

J. BECKERING VINCKERS.

(Wordt vervolgd.)

maar geregeld vele of alle *nachten*. Zeer natuurlijk is dan ook het Virgiansche: *Noctes atque dies patet atri janua Ditis*. = Bij nachten en bij dagen staat de deur van den zwarten nis (de donkere onderwereld) open.

¹⁾ *Lyst* is in 't Ags., evenals *lustus* in 't Goth., mannelijk en sterk.

²⁾ Zoo roept op een openbare verkooping de *uitmijnder*, om de kopers aantemoedigen, bestendig; met *lusten!* met *lusten!*

³⁾ Zoo Ohd. juist *unserêm citêm* (in onze tijden), maar ook *unzítim* = ten ontijde; *trincôn* = in trouwe. *Triw* is sterk, dus *triwon* dat pl.

⁴⁾ *Hwila*, Goth. *hweila*, is sterk vrouwelijk, dus *wilôn* een datief meervoud, dat trouwens uit het oudere *hwilom* genoegzaam blijkt.

Een blik op de tegenwoordige Belgische literatuur

DOOR

TRAUTTWEIN VAN BELLE. ¹⁾

Het is een van de grootste waarheden, dat de taal van een volk zijn geheele zieleven weergeeft en het eigenaardig karakter van den volksstam vertoont; en toch schijnt deze waarheid aan grooten twijfel onderhevig te zijn, wanneer een politieke nationaliteit, die gemeenschappelijke overtuigingen, ondervindingen en herinneringen tot grondslag heeft, in twee taalstammen gesplitst is, die niet alleen een verschillend, maar in vele opzichten zelfs een geheel tegenovergesteld karakter vertoonen. Dit is het geval in België.

Een lange rij gemeenschappelijke ondervindingen, gedurende vele eeuwen een gemeenschappelijke staatsgeschiedenis op gemeenschappelijk vaderlandsch grondgebied gespeeld, dus de achtenswaardige elementen van eene werkelijk nationale ontwikkeling, omvatten hier twee volksstammen van zeer verschillend karakter, den Nederlandsch-Nederduitschen en den Romaansch-Waalschen stam, waarvan de eene in Duitschland, de andere in Frankrijk zijn taalverwantschap moet zoeken.

België is een gemengd gebied; een waar overgangsland in het midden der voorstanders van de Westersche beschaving gelegen; het is ondanks zijn politieke eenheid en de daaruit voortvloeiende eenheid van belangen naar zijn nationaliteit zoowel als naar zijn ontwikkeling een Janus, die zijn gelaat naar twee verschillende richtingen der kompasroos wendt en met het Noordoosten evenals met het Zuidwesten van Europa van gedachten wisselt. Er bestaan dientengevolge in België twee literaturen, een Germaansche en een Romaansche, en deze literarische tweevoudigheid geeft aan de scheppingen der Belgen een eigenaardige schoonheid, en verleent hen daar, waar beide deelen met elkaar in aanraking komen, iets van die geheimzinnige aantrekkingskracht, die een onopgeloste, ja een onoplosbare tegenstrijdigheid, zooals wij die in het zieleven van den enkelen mensch of van een geheel volk ontdekken, op iederen denkenden en gevoelenden toeschouwer uitoefent.

In welke verhouding staan nu deze beide literaturen tot elkaar?

¹⁾ Dit artikel kwam indertijd in het *Mag. f. d. Lit. d. Ausl.* voor. We meenden 't te moeten opnemen en tevens te moeten wijzen op eenige veel verbreide, maar niet verdedigbare meeningen. Aan een zeer geacht Belgisch letterkundige hebben we de noten te danken.

Wanneer wij het oordeel der Vlamingen, die Nederduitsch spreken, hooren, dan is het Vlaamsche element het dienende, het Waalsch-Fransche de gebiedende koningin in het rijk van den Belgischen geest. En inderdaad, oppervlakkig beschouwd, schijnt de Fransche taal het geheele verkeer der Belgen te beheerschen. Ongetwijfeld overtreft het aantal in 't Fransch gedrukte boeken en tijdschriften verre de in 't Nederduitsch gedrukte; Fransch is de taal, waarin de oorspronkelijke tekst van het wetboek geschreven is, van 't Fransch bedienen zich de gerechtshoven, de beambten van den staat en der gemeenten, de groothandel, de industrie, de bestuurders der postereijen en spoorwegen der telegraafverbindingen en van alle openbare instellingen, niet alleen in de Waalsche provinciën: Henegouwen, Namen, Luik, Luxemburg en hier wel is waar, uitsluitend, maar ook in een groot deel op oud-germaanschen bodem der provinciën Oost- en Westvlaanderen, Antwerpen, Limburg en het grootste gedeelte van Brabant. Ook in de Vlaamsche provinciën wordt in het dagelijksch verkeer, niet alleen door de hogere standen en de ambtenaarswereld, maar ook zelfs door de burgers in handel en verkeer, in zaken en tehuis van de Fransche taal gebruik gemaakt, ja het zeer bevreemdend verschijnsel doet zich voor, dat in vele plaatsen waar zuiver Vlaamsch gesproken wordt, het schrijven der Fransche taal met veel meer ijver geleerd en beoefend wordt dan het zuiver spreken en schrijven van het Nederduitsch. De oorzaak hiervan ligt in de inrichting van het schoolonderwijs, dat in alle opzichten behandeld wordt, alsof men zich midden in Frankrijk bevond!

Waar alle hooger en middelbaar onderricht in 't Fransch beoefend wordt, en de volksschool in de Vlaamsche provinciën precies hetzelfde leersysteem volgt als in de Waalsche, waar dus de Vlaamsche schrijftaal op het stiefmoederlijkst behandeld wordt, daar kan een krachtige vaderlandsche literatuur slechts in zeer beperkten kring bloeien, zij kan het hart des volks boeien, maar het verstand, dat de dingen slechts naar hun praktisch nut beoordeelt, zal zij, ook bij de mannen des volks, maar al te vaak naar de Fransche school zien overhellen.

Men heeft om den grooten invloed van Frankrijk op België te verklaren, op de omstandigheid gewezen, dat deze invloed vijf eeuwen geleden zich reeds krachtdadig deed gelden, dat hij reeds uit den bloeitijd der middeleeuwen stamt en aan de overoude leenverbinding van Vlaanderen en Frankrijk zijn ontstaan te danken heeft. Dit feit is stellig van zeer veel gewicht. Dat juist het zuiver Germaansche graafschap Vlaanderen; het *litus saxonicum* der middeleeuwen als Fransche *pairie* in de geschiedenis optrad en eerst onder de heerschappij van het huis van Habsburg d. w. z. eerst in de 16de eeuw van de banden dezer leenverbinding bevrijd werd, die toen voor een zeer vluchtige verbinding met het Duitsche

rijkswezen plaats maakte, dat alles heeft op Vlaamschen bodem vroeg de wegen geëffend voor de Fransche taal en literatuur, terwijl bovendien de regeering der Bourgondische hertogen, onder wier bestuur de steden van Vlaanderen en Brabant het toppunt van bloei en welstand bereikten, geheel aan een Franschen geest van verfijnde beschaving onderworpen was. Aan het Bourgondische hofleven heeft de aristocratie der Nederlanden hare Fransche omgangsvormen te danken en de gegoede burgerstand, die in deze streken *nooit* door een scherpe kloof van den adel gescheiden was, is dit voorbeeld der ridderschap spoedig nagevolgd. In dien tijd behoorden Picardië, Artois en het tegenwoordige noordelijke Fransche departement nog tot de Nederlanden; de Waalsche tongval vond in eerstgenoemde provinciën een grooten steun en de schrijver Jean Froissart uit Valenciennes (1333—1410) een der hoofdbeoefenaars van het noordelijk-Fransche Romaansch-Waalsche dialect, waaruit de nieuw-Fransche schrijftaal ontstaan is, wordt door de Belgen met trots en met recht als hun landsman beschouwd. Leest men de geschiedenis van den Nederlandschen vrijheidsoorlog in den tijd der hervorming, dan verschijnen ons de helden, die onder Karel V en tegen Filips II gestreden hebben, een Willem van Oranje (Guillaume le Taciturne) Egmont, de uit het geslacht der Monmorency's stammende graaf van Hoorne, een Filips Marnix van St-Aldegonde in taal en zeden bijna als Fransche ridders; in de kasteelen der edellieden, in de paleizen der grooten, in de pronkzalen der raadsheeren van Nederland heeft de taal van een Froissart, een Filip de Commines (van geboorte eveneens een Nederlander) altijd het burgerrecht gehad en de bloeiperiode van het Fransch in de 17de en 18de eeuw heeft dien invloed ten volle bezegeld, heeft hem de kracht verleend tot heden voort te duren en voort te werken.

En toch had nooit de Romaansche stam de overhand in België. Zelfs de Picardiërs en de Astesiers konden het nationale zwaartepunt niet op Romaansche zijde overbrengen; want het gedeelte van Vlaanderen, dat later aan Frankrijk kwam, is zelfs tegenwoordig nog hoofdzakelijk Nederduitsch en bood dus den Romanen een groot tegenwicht. De Vlaamsche tongval gold gedurende langen tijd, vooral zoolang het politieke verband met Noord-Nederland niet verbroken was, als de algemeene taal der Nederlanders in het Noordelijk en in het Zuidelijk gedeelte; daarom heeft ook een zoo vaderlandsch gezind dichter als Filips Marnix van St-Aldegonde zijn Wilhelmuslied in het Vlaamsch geschreven en zijn beroemd strijdschrift tegen het pauselijke Rome („de bijenkorf”) eveneens in dezelfde taal tot de gewetens zijner landslieden gericht. ¹⁾

¹⁾ Omdat het *volk* hem anders niet zou verstaan hebben! Dat bewijst niet veel,

De politieke scheiding van Holland en België is oorspronkelijk slechts kunstmatig, ¹⁾ *Hollandsch en Vlaamsch zijn in werkelijkheid dezelfde taal, Hollanders en Vlamingen zijn één volk*, dat twee, weinig van elkaar afwijkende tongvallen spreekt; het Waalsch daarentegen is in duizend lokale dialecten verdeeld en bezit in 't geheel geen algemeene schrijftaal, iets waarop de Vlaming wel kan bogen, het Waalsch is zelfs zoo zeer van het zuivere Fransch onderscheiden, dat een geboren Franschman ook niet een enkelen Waalschen volzin kan verstaan!

Voor de waardeering der beide literaturen, die België omvat, is het van groot belang percentsgewijze het aantal der beide volkstammen te kennen. In het tegenwoordige België behooren 57 percent der bewoners tot den Vlaamschen stam, nauwelijks 43 percent zijn Walen; de Vlaamsche provinciën zijn ook het meest bevolkt, Henegouwen uitgezonderd.

Ofschoon de statistiek in Belgie de fout begaat de personen, die Waalsch spreken met de Fransch sprekenden bijeen te tellen, blijkt toch uit de statistiek van 1876, die in 1878 het licht zag, dat het Vlaamsche element toch nog een zeer aanzienlijke meerderheid bekleedt. Onder de vijf millioen bewoners van België zijn er 2,256,860, die Fransch spreken, daarentegen 2,659,890, die Vlaamsch, 38,070 die Duitsch, 340,770, die Fransch en Vlaamsch, 22,700, die Fransch en Duitsch, 1790, die Vlaamsch en Duitsch verstaan en 4590 zijn in staat alle drie talen te spreken. De categorie dergenen, die Fransch en Vlaamsch spreken, bestaat natuurlijk hoofdzakelijk uit dezulken, die, als geboren Vlamingen, het Fransch op scholen geleerd hebben, evenals de categorie dergenen, die Duitsch en Fransch verstaan, uit zulke personen bestaat, die als geboren Duitschers, hoofdzakelijk uit Arlon in Luxemburg, het Fransch in de Belgische scholen moesten leeren.

Het Germaansche element heeft dus, naar de taal geoordeeld, bepaald het overwicht en het wijze voorstel van den gewezen minister de Decker, in Maart 1878, dat ten doel had alle lokale aangelegenheden der Vlaamsche provinciën en gemeenten daar ter plaatse en in betrekking met het algemeen bestuur voortaan in 't Vlaamsch te behandelen, is daardoor volkomen gerechtvaardigd, en zijn overwinning bij de Belgische volksvertegenwoordigers is van zeer groot gewicht, voor de Vlaamsche zaak en voor de toekomst van Vlaamsch-België geweest.

¹⁾ De geestelijken zijn zeker aan de omwenteling niet vreemd geweest; doch zij streden enkel voor hunnen godsdienst; de strijd tegen de zoogenaamde *Hollandsche taal* kwam van de Walen, van enkele verfranschte Vlamingen, bijzonder uit de hoogere klassen, maar voornamelijk van de Fransche journalisten, die met de Nederlanden te scheiden de Fransche politiek bevorderden.

België is een vrij land; de politieke vrijheid heeft, de korte periode der Fransche heerschappij uitgezonderd, altijd op Belgischen bodem gebloeid; deze groote vrijheid heeft haar ontstaan te danken aan het zelfstandig bestuur der verschillende gemeenten en de groote waarde der Belgische staatsregeling van 7 Februari 1831, berust geheel op dezen oud-Nederlandschen grondslag, Artikel 23 der grondwet bepaalt: „L'emploi des langues usitées en Belgique est facultatif, il ne peut être réglé que par la loi etc.” ¹⁾

Deze zin, die de regeering van 1830, indien zij niet in de taal-questie de schipbreuk van haar liberalisme ²⁾ wilde toonen, in de grondwet moest opnemen, is lang, ja tot in 't voorjaar van 1878 een doode letter gebleven. In 1830 bestond er nog nauwelijks een Vlaamsche drukpers, die op de uitvoering van het artikel had kunnen aandringen, de verwezenlijking van het principe, waarbij aan iedere taal evenveel recht van bestaan werd toegekend, werd voor een nieuw tijdperk bewaard, want wel beschouwd, bestond er in 1830 nog geen Vlaamsche literatuur. ³⁾ De invloed van Frankrijk zoowel op krijgs- als op literarisch gebied had haar bijna geheel verstikt. Maar in dezen hoogsten nood werd het Vlaamsche volk een redder gezonden, in Jan Frans Willems, geboren 2 Maart 1793 in het dorpje Ronchoute bij Antwerpen, een der degelijkste Germanisten onzer eeuw, een man die om zijn onvermoeide streven voor de geestelijke wedergeboorte van Vlaanderen, *de vader der tegenwoordige Vlaamsche literatuur*, verdient genoemd te worden. Aan zijne aansporingen op de verschillende gebieden van: dichtkunst en volkssage, taalvorsching, geschiedenis en oudheden van den Vlaamschen stam, overal onderrichtend, aanmoedigend, aanvurend, hebben de Vlamingen hunne opwekking uit den doodslaap der epathische verdooving te danken. Even als hij de oud-Vlaamsche poëzie aan de vergetelheid ontrukte, heeft hij als voorganger, als geleerd akademist, als volksschrijver in alle klassen der maatschappij de belangstelling in de eigenaardige scheppingen der Vlamingen weten te verspreiden. Zijn „*Belgisch Museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands*,” dat gedurende de jaren 1837 tot 1846 op kosten der door hem

¹⁾ Maar onze taal werd door onze *vreemde* MEESTERS altijd stiefmoederlijk behandeld. Albert en Isabella zelve hebben nooit brieven of reglementen in de volkstaal uitgevaardigd. De Belgen hadden dus geen *belang* in het beoefenen hunner taal, — en dit zegt ook iets.

²⁾ Beide partijen hadden elkander hier de hand gegeven. De grondwet is 't werk niet van liberalen of katholieken, maar van Belgen.

³⁾ De literatuur (Vlaamsche en vreemde) was nog weinig ontwikkeld, en dat kwam door gemis aan vrijheid; maar dat er eene Vlaamsche of liever Nederlandsche literatuur *bestond* is van hoogst bevoegde zijde bewezen in den 2en Jaargang van dit tijdschrift.

geleide „Maatschappij tot bevordering der Nederduitsche taal- en letterkunde” in tien deelen te Gent verscheen, was de vereeniging der nationale bemoeiingen van de Vlaamsche partij; zijn belangrijke vorschingen over het Nederduitsche dierepos, *Reinaert de Vos*, zijn oorsprong en oudsten vorm, hebben in Duitschland levendigen weerklank gevonden, vooral bij Hoffmann van Fallersleben, die zich met vreugde aan dit vaderlandsgezind streven van een verwanten geest aansloot. En dat, de ongelukkig reeds op 24 Juni 1846, in de kracht zijns levens (te Gent) gestorven Willems, geheel in den geest der innigste gemeenschap met Duitschland geschreven had, bleek uit de menigte literarische ondernemingen, die zijn streven begeleidden of volgden.

Een daarvan vertoont reeds bij de oppervlakkigste kennismaking dit karakter; het is: „*De Broederhand*,” tijdschrift voor Neder- en Hoogduitsche Letterkunde, Wetenschap en openbaar leven, opgesteld door J. W. Wolf (Brussel 1845—47, 2 d. 8°). Dezelfde Wolf, die zoo in de voetstappen van Willems trad, gaf in 1843 ook nog een tijdschrift: „*Wotana*” uit, dat in Gent verscheen en den neventitel „Museum voor Nederduitsche Oudheidskunde” gevoerd heeft. Maar de eigenlijk geestelijke erfgenaam van Willems was de akademist F. A. Snellaert, vooral wat de studie op het gebied der Vlaamsche taalvorsching en de uitgave der Vlaamsche dichtwerken der middeleeuwen betreft.

Deze heeft gedurende tientallen van jaren krachtig gewerkt en tot den laatsten tijd het vaderlandsch gevoel zijns volks door de degelijkste stoffen bevredigd. ¹⁾

Aan deze opwekking door de grootte van Vlaanderens verleden heeft die man zijn vorming te danken, die onmiddelbaar naast Willems het meeste heeft gedaan tot wederopwekking van het Vlaamsche Volksbewustzijn. Het was een dichter en schrijver naar het hart van het volk, de niet genoeg te waardeeren *Hendrik Conscience*, die in aangrijpende romanschielderingen en kernachtige novellen, maar even sterk door zijne, van vaderlandsliefde doordrongen, „*Geschiedenis van Belgie*” op het gemoed van zijn stamgenooten gewerkt heeft. Een realist in de voorstelling, een idealist in het hoofdbegrip zijner scheppingen en altijd door het onbevangen streven geleid voor het volk te schrijven, heeft Conscience zich ver buiten de grenzen van Belgie, ja in geheel Europa een geachten naam en den „Leeuw van Vlaanderen” overal waardeering verworven.

Het was een harde strijd, dien de herstellere van den Vlaamschen geest en de Vlaamsche kunst te strijden hadden. Hun weg liep, ge-

¹⁾ Van *David*, van *Bormans* en meer anderen geen woord

tuige het kampen met traagheid, boosheid en veroordeel ¹⁾ niet over rozen. De mannen van den ouden stempel als Blommaert, Ledeganck, (wiens gevoelvolle Dichtwerken den geheelen lijdensweg zijns levens afspiegelen) Serrure, Van Duyse, Schayes ²⁾ en anderen en niet minder de jongere volgelingen als De Laet, Van Rijswijk, Jan van Beers moesten telkens weder den bitteren kelk der teleurstellingen ledigen. De eerste groote uitwerking, die de Vlaamsche beweging, na tien zware beproevingsjaren, had, het beroemde Vlaamsche „*vertoog*” (voorstel) van 1840 aan de Belgische kamers, het van 20,000 ondertekeningen voorziene verzoekschrift der Vlaamingen om het burgerrecht van hun moedertaal, was politiek een misslag, ³⁾ ofschoon De Decker reeds toen, uit een verstandelijk oogpunt met warmte, en met geest en takt voor de Vlaamsche landlieden partij trok. Toch was deze inspanning niet verloren. Leed zij bij de kamers schipbreuk door het overdreven op den voorgrond stellen der staatseenheid en de Fransche sympathiën der dankbaarheidsbetuigers van 1830, zoo droeg zij daarentegen rijkelijk sociale vruchten en bevorderde niettemin den letterkundigen vooruitgang.

Met kracht verhief zich de vereenigingsgeest, een groote menigte taal- en letterkundige gezelschappen, liedertafels en zangvereenigingen en bovenal vereenigingen voor volksontwikkeling ontstonden, overal weerklonk de kreet „*Vlamingen vooruit*” een wapenkreet, die een taalvereeniging te Brussel tot haar devies koos. Ook de oude Nederlandsche rederijkerskamers ontwaakten uit hun middeleeuwschen sluimer en maakten de zaak van het Vlaamsche volk tot de hunne. De oude Antwerpsche „*Olijftak*,” een nieuw land van belofte na de zondvloed der vreemde heerschappij, reikte de Gentsche taalkundige vereeniging: „*De taal is gansch het volk*” getrouw de broederhand; oude en jonge krachten wedijverden in dienst van het volkskarakter. Reeds op het tweede Vlaamsche taalkundige congres (11 Februari 1844) werd de gedachte aan de vorming van een *groot Vlaamsch verbond* van alle Vlaamsche vereenigingen in overweging genomen, en den 8 Mei 1861, na duizend hindernissen, werd de eerste algemeene vergadering van het „*Dietsche verbond*” gehouden, waaraan in den loop van denzelfden zomer nog 49 vereenigingen toetraden.

Het Dietsche verbond heeft den vollen politieken omvang van

¹⁾ We zijn aan de waarheid verplicht te vragen, of inderdaad onder de schrijvers zelve altijd eendracht heerschte en nog heerscht en of niet de letterkundigen zelve elkander van tijd tot tijd stokken in 't wiel staken.

²⁾ Schayes heeft in zijn leven maar *een* werk in 't Nederlandsch geschreven, en dient in de rij der strijders niet op de eerste plaats genoemd.

³⁾ Die misslag wordt niet algemeen begrepen. Het niet in aanmerking nemen van dat *vertoog* was een misslag.

den Vlaamschen taalstrijd volkomen begrepen en als programma opgesteld, dat ieder verschil van meening op politiek gebied voor de trouwe Vlaamsche gezindheid van den kandidaat en iedere politieke vriendschap voor diens vijandschap tegen de Vlaamsche zaak wijken moest. ¹⁾ En zoo ontstonden spoedig daarop Vlaamsche kiesverenigingen in Gent. Den 27 November 1861 volgde de tweede algemeene vergadering van het Dietsche verbond, die evenzoo krachtig werkte en hoofdoorzaak was, dat het aantal Vlaamsche namen in de Belgische kamers steeds toenam. De Vlaamsche partij bloeide in die mate, dat de beide oude, groote staatspartijen: der liberalen en der klerikalen in strijd geraakten, wie de populaire zaak der Vlamingen het best kon bevorderen en ondanks alle hindernissen, die de Franskillons (Franschgezinden) den voortgang der Vlaamsche zaak in den weg legden, heeft datgene, wat de afgevaardigde L. A. de Laet in de zitting der afgevaardigden van 5 Mei 1866 ten gunste der Vlaamsche zaak voorstelde, zich toch een weg gebaad en is door het voorstel van De Decker van Maart 1878, tot zegenrijke werkelijkheid geworden. Door een zeer juist gevoel gedreven hadden de aanvoerders der Vlaamsche partij naar twee zijden de broederhand uitgestrekt, naar het Noorden en naar 't Westen, naar Holland en naar Duitschland.

Vermits de Vlaamsche taalcongressen zich tot Nederduitsche uitbreiden werden Vlaamsche en Hollandsche belangen vereenigd en een der gewichtigste gevolgen van deze vereeniging was de afschaffing der Vlaamsche spelling (bijv. *ae* in plaats van *aa*), waarvoor men den Hollandschen vorm in de plaats stelde. Een sterke toenadering der Vlaamsche tot de Hollandsche literatuur is zonder dat men de Belgische eigenaardigheid prijs gaf, de gelukkige vrucht dezer verandering geweest. Het bewustzijn, dat deze beide Nederduitsche stammen te zamen hooren heeft daardoor sedert 1865 zich merkbaar verbreid en sedert dien tijd is de vriendschap met Holland, die eens op straffe verboden was, een geloofsartikel van het Belgische patriotisme geworden.

De andere schrede was de toenadering tot Duitschland. Zij had plaats door bemiddeling der Pruisische Rijnprovincie, waar de volksaard, vooral aan den Beneden Rijn zeer veel overeenstemming vertoont met dien van het Belgische volk. Op de Belgische en Neder-Rijnsche muziekfeesten leerden de vertegenwoordigers van de Rijnlanden en van Vlaanderen elkander kennen en waardeeren; het Vlaamsch-Duitsche zangverbond ontstond op de grondvesten dezer harmonische

¹⁾ Daartegen verklaarde de Heer Jul. Vuylsteke, dat de Vlaamsche zaak uitsluitend liberaal was en dat een katholiek (zelfs J. B. David) haar niet kon dienen. En ziedaar, waarom de Vlaamsche zaak vaak zoo kruipt. Verdeeldheid! verdeeldheid!

eendracht en de muziekfeesten te Brussel en te Keulen, waar het beroemde Keulsche mannenkoor zooveel roem oogstte, hebben reeds lange jaren getoond, dat de Duitsche eigenaardigheden door den frisschen, vrijen Germaanschen geest gedragen en beziel, op de Germaansche burgers van België diepen indruk maakten.

Intusschen werd niet alleen van Vlaamsche zijde voor de toenaadering tot Duitschland en de verspreiding der Vlaamsche literatuur gezorgd maar ook Duitschland handelde daarin zeer juist en met veel takt. Hiervan komt in 't bijzonder de eer toe aan professor G. A. Arendt (gestorven in Augustus 1865) die zijn Duitsch vaderland vroeg met België verwisselde, maar in zijn aangenomen vaderland de herinnering aan zijn Duitsche afkomst niet alleen trouw bleef, maar als geleerd geschiedschrijver ook geen moeite spaarde om de geschiedkundige betrekking tusschen België en Duitschland aan 't licht te brengen. In die betrekking nemen de oude Vlaamsche neerzettingen in Noord-Duitschland (aan de mondingen der Elbe en Oder) waarvan de geschiedenis tot dien tijd toe zeer veronachtzaamd was, een eerste plaats in en Arendt heeft met kracht op de verwantschap dezer beide landen gewezen, hij heeft den Belgischen oorsprong van het Karolingsche keizershuis verdedigd en aan de herinneringen aan Karel de Groote, die in den keizersdom te Aken in een reliquienkast gevonden waren, een even geleerde als vaderlandsgezinde verhandeling gewijd. De geschiedenis der Vlaamsche literatuur in haar geheelen omvang werd door den Noord-Duitschen schrijver Gustaaf Höfken bearbeid, wiens werk „Vlaamsch-Belgie,” dat in 1847 in Bremen in 2 deelen verscheen den Duitschers een juist begrip van het Vlaamsch denken en trachten gaf.

Het Pruisisch-Sleeswijksche echtpaar van Reinberg-Düringsfeld, dat zijn voetspoor volgde, bestudeerde in 't bijzonder de literatuur gedurende de jaren 50—60 en gebruikte een langer verblijf in de hoofdsteden van België tot de grondigste studien over land en menschen.

Sinds lang verdrongen van het tooneel der politieke verhandelingen heeft de Vlaming in lied en verhaal moeten toonen, waartoe zijn geest in staat was; van de macht der groote wereld uitgesloten heeft hij zijn stil tehuis met de beelden van zijn nationaal verleden opgesierd en in de taal zijner voorvaderen en de herinnering aan hen zijn gevoelens uitgestort. Naast den volksroman en de dorpsvertellingen neemt de lyrische poezie in de Vlaamsche literatuur een eerste plaats in. Als een meester der moderne Vlaamsche lyriek begroeten wij den vlijtigen dichter en literator Emanuel Hiel, wiens gedichten in 1874 het eerste deel van Brockhaus, Nederlandsche bibliotheek gevormd hebben. (Leipzig, 288 bl. 80.)¹⁾

¹⁾ Juist tijdens het Congres verschenen. Is die „Nederlandsche bibliotheek” doorgezet?

De fijnste en tegelijk de krachtigste tonen weet Hiel der Vlaamsche taal te ontlokken; de liefde bezingt hij met de innigheid van den troubadour, de heldendaden zijns volks met den frisschen vroolijken wapenklank van een trotsch nationaal zelfbewustzijn. Zooals Hendrik Conscience de Vlaamsche dorpsvertelling geschapen heeft, waarvan „Blinde Rosa,” „De Gierigaard,” „Baas Gansendonk,” „De Loteling” de parelen uitmaken, treedt Emanuel Hiel ons tegen als de schepper eener dichtsoort, het oratorium of zooals hij zegt: declamatorium, die bijzonder in overeenstemming is met den Vlaamschen geest. In deze half lyrische, half episch-dramatische voorstelling heeft Hiel veel voortreffelijks gedicht. Wij noemen slechts de oratoriën „Lucifer en Prometheus,” verder de, aan de Noorsche sage ontleende „Helga” (ontvoering van Helga door Geir) dat bij de lyrische verzameling van 1874 gevoegd is, verder „Breidel en de Koninck” (Antwerpen 1876) dat den sporenslag van 1302, den roemvollen strijd der Vlaamingen tegen Frankrijks ridderschap schildert, eindelijk „Bloemardinne” (Gent 1877) ter eere der middeleeuwsche Brabantsche dichteres van gelijken naam. Met het laatste lyrisch-dramatische gedicht offert Hiel weder der erotische muze, die hij gaarne huldigt en die hem den schoonen ruiker veldbloemen „Bloemeken, een liederkrans. (Utrecht, Dannenfeler) in de gelukkigste luim aangeboden heeft.

Maar nog hooger dan de erotische dichter Emanuel Hiel staat de Vlaamsche literator Emanuel Hiel bij ons aangeschreven. ¹⁾ Sedert 1862 verscheen onder zijne leiding in Brussel een gewichtig vaderlandsgezind tijdschrift, dat een echt Vlaamsch karakter droeg, n. l. het „Nederduitsch maandschrift,” dat reeds met den tweeden jaargang in 1864 den titel „Nederduitsch tijdschrift” aannam, en het bij het einde van 1868 tot zes jaargangen in 18 afdeelingen gebracht heeft. Dat dit werk door de beste krachten van Vlaamsch-België ondersteund, zich niet langer kon staande houden, werpt geen gunstig licht op den letterkundigen ijver der Vlaamsch lezende bevolking van België. ²⁾ Na al de moeite, die een groote schaar Nederduitsche dichters, geleerden en volksschrijvers zich gegeven hebben tot verbetering der nationale ontwikkeling is de staking der uitgave van zulk een prijzenswaardig werk een betreurenswaardig verschijnsel. De geest van den Oud-Vlaamschen dichter van

¹⁾ Wat van E. Hiel als dichter gezegd wordt, willen we daar laten; dat is eene affaire van smaak; doch de camaraderie gaat te ver met den literator Hiel nog hooger te willen verheffen dan den dichter.

²⁾ En zoo het gebrek eens in het tijdschrift zelf lage! Het gaat niet aan, de *histoire intime* in een tijdschrift te bespreken. Volgens mij handelt de schrijver binnen zijne beperkte ruimte echter veel te lang over Hiel, wanneer hij de van Rijswijcks, van Duyse, van Beers maar eventjes noemt en van van Kerkhove, vrouw van Ackere, de Lovelings, Anthennis en van Droogenbroeck (Ferguut) niet eens gewaagt.

Maerlant, dien de akademist Bormans door de uitgave van het eerste deel van „Der Naturen Bloeme,” met zooveel moeite als geleerdheid bezworen heeft, schijnt toch nog niet geheel in vleesch en been der nakomelingen doorgedrongen te zijn. ¹⁾ De periodieke geschriften der Fransche literatuur in België, waar wij nu nog even een blik op willen werpen, zijn veel gunstiger ontvangen en dus blijven bestaan. Van de Brusselsche „Revue de Belgique” die in Januari 1869 voor ’t eerst verscheen, zijn tot nu toe tien jaargangen in 30 deelen verschenen; zij wordt echter ook door de gezamenlijke geestelijke aristokratie der Fransch schrijvende liberalen van België ondersteund en mannen als Charles Potvin, Emile de Laveleye, graaf Goblet d’Alviella, de dichter en jurist Herman Pergameni, H. Marichal en vele andere namen van goeden letterkundigen klank hebben de kolommen van dit voortreffelijke tijdschrift van degelijke, aangename bijdragen voorzien. Het Belgisch liberalisme heeft aan de „Revue de Belgique” een grooten steun, terwijl de „Collection de précis historiques”, der katholiek gezinde tegenpartij eveneens gedurende vele tientallen van jaren in ’t leven is gebleven. ²⁾ Vele Fransche schrijvers in België klagen wel is waar ook, dat op den vetten grond van Zuid-Nederland te weinig gelezen wordt en tot deze klagen behoort zelfs de beroemde jurist en geschiedkundige professor F. Laurent van de staatsuniversiteit in Gent, die zijne „Etudes sur l’histoire de l’humanité ou Histoire du droit des gens et des relations internationales” 1850—1870 te Gent en te Brussel in 18 groote octavo deelen liet verschijnen, een werk dat van een bewonderenswaardige geleerdheid, groote belesenheid en buitengewone scherpheid van oordeel getuigt en den schrijver behalve zijn voorlezingen aan de akademie nog tijd liet, groote deelen over de verhouding tusschen staat en kerk, over pandecten, over Jezuiten, over de Belgische kerkhofsvraag, de „Lettres d’un retardataire libéral à un progressiste catholique” (aan den jongeren Nothomb) over volksspaarbanken enz. te schrijven. Een zoo groote werkkraft als van den vaderlandsgezinden F. Laurent (Een Duitsch-Luxemburger van geboorte) vooronderstelt ook ongeveer een even groote leeskracht bij het publiek, wat echter slechts al te vaak de rekening buiten den waard maken heet. Velen hebben het kleine koninkrijk België voor een „pays illettré” willen uitmaken, maar de twee buitengewoon groote deelen van de „Centième anniversaire de la fondation de l’Academie royale de Belgique” (Bruxelles 1872 C. Muquardt) hebben der gansche wereld op deze aanklacht geantwoord. Zulke vruchtbare schrijvers als de geleerden van België tot nu toe

¹⁾ En het *Nederlandsch Museum* van Hoogleraar *Heremans*!

²⁾ En de *Revue générale*.

geweest zijn, vindt men in weinig landen onder de zon; men behoeft slechts de geschiedschrijvers Gerhard (den grooten kenner der geschiedenis van Karel V en Filips II) Baron de Gerlache, De Suset, Grandgagnage, Baron Reiffenberg, De Ram, Theodore Juste (den beschrijver van de helden in den Nederlandschen vrijheidsoorlog), Baron Kervijn de Lettenhove (den ontdekker van het dagboek van Keizer Karel V), den Gentschen bibliothecaris Baron Saint Genois, den staathuishoudkundige Quetelet, de geleerde juristen Thonissen en Faider te noemen, en de aanklacht, dat in België weinig geschreven wordt, verstomt. En nog hebben wij de natuuronderzoekers, de artsen, de wiskundigen en de sterrenkundigen niet genoemd. Dit gedeelte der wetenschappelijke literatuur bedient zich meerendeels van de Fransche taal. Dat de politieke couranten, die de belangen van den dag behandelen, niet alleen in de Waalsche maar ook in de Vlaamsche provinciën meest in 't Fransch geschreven zijn is na alle overwinningen der Vlaamsche partij nog steeds een „Denkstein zur Situation.”¹⁾ — Maar hoe staat het met de Fransche poezie in België? Heeft zij kracht, heeft zij levensmoed? Zelfs de meest oprechte vriend van het Nederduitsch wezen mag hierover niet minachtend oordeelen. De Fransche dichters en prozaschrijvers van Belgischen afkomst schrijven niet zooals de echte Franschen, zelfs dan niet, wanneer zij zich bevljigten de meest nauwkeurige uitdrukkingen te gebruiken; want de grond van Zuid-Nederland en het Waalsche bloed vorderen een anderen stijl en een andere denkwijze dan de inheemsche burgers van Frankrijk. De personen bijv., die de Waalsche blijspeldichter Henri Delmotte in zijn stukken laat optreden zijn, ondanks het vloeiende Fransch, dat zij spreken, echte Belgische stadbewoners uit den kring der welgestelde burgers, die met de Parijsche lichtvaardigheid in het najagen van genoegens niets te doen heeft en te doen wil hebben. Een zeker stijf²⁾ eergevoel, den Waalschen burgerstand eigen, schijnt door het Fransche masker der gestalten heen. Dat deze gestalten deels merkbaar op den vaderlandschen grond des dichters ontstaan zijn is geen slechte aanbevelingsbrief voor zijn talent. Hierin heeft hij eene in 't oog vallende gelijkenis met den zeer begaafden romanschrijver Herman Pergameni, die zijn antipathie tegen het eigenaardige der Franschen onverbloemd uitspreekt. Pergameni is de

¹⁾ Dat alles is een gevolg van ons verfranscht en verfranschend onderwijs. Voeg daarbij al weder het *belang* van allen aard: alle geletterde Belgen lezen ook Fransch, en daarbij kan de schrijver nog op een groot getal lezers buiten 't land rekenen. De Vlaamsche schriften daarentegen hebben natuurlijk een veel kleiner getal lezers.

²⁾ *Stijf* is 't woord niet. De Waal is recht voor de vuist. Er is echter een merkelyk verschil tusschen het *point d'honneur* van de Franschen en het *sentiment d'honneur* bij de echte Walen.

schrijver van den aantrekkelijken dorpsroman „La Closière”, een met de levendigste kleuren geschilderde idylle, die niet ver van Spy en Floreffe in het Sambredal der provincie Namen speelt. Vergissen wij ons niet, zoo heet de plaats, waar de handeling voorvalt eigenlijk „Le Bosquet” en is „La Closière” (het gehucht) een pseudoniem voor den werkelijken naam. De eerlijke rechtschapenheid van den Waalschen burger- en boerenstand treedt in deze schildering, vol ware poëzie, duidelijk aan 't licht. Pergameni, een ijverig medewerker aan de „Revue de Belgique” is tegelijkertijd advocaat evenals zijn, nauw met hem verbonden vriend, de niet minder begaafde dichter Adolphe Prins, met wien hij samen een boekdeel „Poesies” heeft uitgegeven. De droefgeestige maar uit een zaakkundig oogpunt zeer invloedrijke roman: „La destinée de Paul Harding” (Bruxelles Muquardt 1874) toont ons Prins als een psychologisch denker en opmerkzaam vorschcr der zeden en toestanden van zijn volk. Ook deze roman in geheel Belgisch gedacht en zou in Fransche omgeving bijna geheel zijn tragischen indruk verliezen. En toch zou het een voorbarige bewering zijn, wilde men aannemen, dat een waar dichter als Adolphe Prins dezen roman slechts geschreven had met het doel het Belgische liberalisme te verbeteren. De schrijver is wel is waar een krachtig strijder voor het staatsidéé, een strijdvaardig makker van F. Laurent in het begrip der scheiding van Rome, door zijn werk: „Des droits de souveraineté de l'Etat sur l'Eglise en Belgique (Bruxelles, Muquardt 1874) heeft Prins getoond, dat hij de groote vraag der maatschappij niet door de gemeene partijbril beziet, en de schade, die het laissez-faire, laissezaller van het vulgaire liberalisme in kerkelijk politieke zaken gesticht heeft, zeer wel erkent.¹⁾ Uit deze zijne houding volgt echter nog volstrekt niet, dat Prins zijn romans slechts als oefenvoorbeelden voor de politieke arena schrijft; zijne in 1872 verschenen novellen zijn bepaald een duidelijk tegenbewijs daarvoor. De verhevenheid en heerlijkheid der kunst vindt ook onder België's *Themis* jongeren trouwe beoefenaars, die het, zooals Pergameni in zijn „Jours d'épreuves” duidelijk aantoot, volstrekt geen levenstaak

¹⁾ En daarin ligt de reden, dat die werken minder gelezen worden. Conscience wordt gelezen, en dient krachtdadig onze Vlaamsche zaak, omdat hij den partijgeest heeft weten te bannen, de verzen van Lamartine indachtig:

Non, sous quelque drapeau que le barde se range,
 Sa muse sert sa gloire et non ses passions;
 Non, je n'ai point coupé les ailes de cet ange
 Pour l'atteler, hurlant, au char des factions.

Men verheffe de Fransche poëzie niet te hoog. Op 76 stukken, die meedongen om den 50sten verjaardag te vieren, kon niet een enkel be-
 kroond worden. X — 76 = ?

is, het vrije bestaan der poezie onder het juk der dagelijksche belangen te buigen. — En zelfs het idee eener geestelijke vereeniging met Duitschland heeft onder de Fransche schrijvers van België, hare voorstanders.¹⁾ De literatuurvorscher Ferdinand Loise in Mons, een Waalsch katholiek is met roemenswaardige onbevangenheid en vrijheid van vooroordeel met de waardeering van Duitschen geestesarbeid begonnen.

Zijn boek „L'Allemagne dans sa litterature nationale”, dat in 1873 verscheen, is een schoon bewijsstuk daarvoor en zijn „Etude sur l'Allemagne moderne” het vervolg van het vorige werk (in 1878 verschenen) is in denzelfden zin van bewonderenswaardige waardeering van Duitsche geestesgrootheid geschreven. Wanneer een katholiek schrijver als Loise den held der Duitsche hervorming Martin Luther volle gerechtigheid laat wedervaren en mannen als Johann Fischart in zijn bijzondere eigenaardigheden begrijpt, heeft hij het bewijs gegeven, dat hij tot op de verborgenste drijfveeren van den Duitschen geest en 't Duitsch gemoed is doorgedrongen en dat hem in een woord het innerlijk wezen der Duitschers duidelijk is.

Het Deutsche vorstenhuis, dat met wijze erkenning van den tijdgeest over België heerscht, schijnt ook bij de Waalsche staatsburgers voorliefde voor Duitschland opgewekt te hebben.²⁾ Het Gouvernement koestert ook die voorliefde.³⁾

¹⁾ Eerst dient *van Sout de Borckefield* genoemd, die nu, sedert hij genaturaliseerd is, tot de onzen behoort.

²⁾ Kon dat Vorstenhuis niet wat meer doen om de literatuur van de meerderheid der Belgen aan te moedigen, te doen bloeien. Als de Koning de Vlamingen bij gelegenheid eens in 't Vlaamsch aansprak, en aan allen toonde, dat hij weet, wat er op Vlaamsch gebied gewrocht wordt en dat hij met hen meeleeft! Maar het blijft nog bij hetgeen zijn geëerbiedigde Vader Leopold I *zeide*: „J'ai toujours aimé ce bon vieux flamand.”

³⁾ Zoo is, sedert het begin van dit jaar, de studie van het Vlaamsch uit de 7e klasse der colleges en Athenæa verbannen en vervangen door *zss* uren in de week Duitsch!!

Zinnen met „'t zij” of „het zij.”

Ik hield uw woord in eer: 't zij dan in wat gestalte
't Mij tegentrad, of sprong of toevloog van uw lier.

(ALB. TH.)

Oppervlakkig beschouwd zou men den gecursiveerden zin houden voor een uitsluitend tegenstellenden zin en eenige overeenkomst vinden met de volgende zinnen: 't zij mijn beroep schuldig ware of niet, ik was er in vele opzichten aan gehecht (Terwey, Spraak-kunst bl. 16); ik had zeker ook al een geruimen tijd doorgestapt, eer ik 't zij op het fraaie weder, 't zij op den slechten weg begon te letten (ald.); hetzij gij eet, hetzij gij drinkt, doe het altijd met mate (de Groot, Spraakleer bl. 58).

't Zij de welgemeste stal
't Zij de boomgaert hem verzaede,
't Zij de kruitten niet te loom,
Op zijn laege tafel koom'.

(POOR.)

't Zij ge (westewind) door haer lokjes speelt,
't Zij ge uw koelheit zelfs voelt blaken,
Door het vlammenstokend licht
Van haer tooverend gezicht;
't Zij ze u strookt met lonkje en lonkje;
Blaes dan 't kleene minnevonkje,
Tot een' reinen minnegloedt.

(SMITS.)

Bij eene nauwkeurige kennismaking echter ziet men, dat in al de opgenoemde voorbeelden de zinnen, die met *hetzij* aanvangen, elkander uitsluiten in betrekking tot den hoofdzin.

Bijv.

Ik was in vele opzichten aan mijn beroep gehecht (hoofdzin),
hetzij het schuldig ware, of
(in het tegenovergestelde geval), hetzij het niet schuldig ware.

Dit uitsluiten nu heeft geen plaats in den zin aan 't hoofd dezer regelen genoemd; men kan niet zeggen: *hetzij uw woord mij tegentrad, hetzij 't sprong, hetzij 't mij toevloog van uw lier.*

Het woord 't zij is ook geen voegwoord, het is 't onbepaalde voornaamwoord 't of het en het werkwoord *zijn* in de aanvoegende wijs. Voor: 't zij dan in wat gestalte kan men gevoelig schrijven: *in welke gestalte ook 't mij tegentrad, of sprong of toevloog van uw lier*, en daaruit blijkt dat deze zinnen zijn: nevens geschikte toegevende (concessieve) zinnen. (Lees: de Groot bl. 83 en Terwey bl. 33 en 49).

Hilv.

J. E. T. G.

Verkeerde Benamingen.

Dagelijks stuiten wij op benamingen, die eenigszins aan het „*heilige Roomsche Deutsche Rijk*” herinneren, dat noch heilig, noch Roomsch, noch een Rijk was.

Spaansch riet, bij voorbeeld, groeit niet in Spanje en is geen riet. Wat zoo genoemd wordt, zijn uitspruitsels van onderscheidene soorten van Oost-Indische palmboomen, meestal van den *Calamus Rotang* L.

De *Chinaas-* of *Sinaasappel* is geen appel uit China, maar de vrucht van den *Citrus Aurantium Risso*, en komt het meest van de kusten der Middellandsche zee.

Het zoogenaamd „*Amerikaansch Duel*” (waarbij de twee partijen loten, wie van beide zich zal doodschieten) is geen tweegevecht en ook niet uit Amerika afkomstig; want de Amerikanen houden zich met zulke gekheid niet op. Zoo ook moet ter eere van de Amerikanen aangemerkt worden, dat het volstrekt geen „*Lynchwet*” is, als een volkshoop, zonder nog eenig bewijs van schuld te hebben, in blinde woede iemand, die op verdenking in hechtenis is genomen, aanvalt.

Wat wij onder „*wilde wingert*” verstaan, is geen wijngaard (*Vitis* L.) maar een soort van heggerank. De vruchten hebben wel eenige overeenkomst met die van den wilden wijngaard, die tegenwoordig nog even veelvuldig in Amerika voorkomt als in den tijd toen het „Wijnland” door de Noormannen ontdekt werd, maar zijn niet eetbaar.

Meerschuijm is een mineraal, (waterhoudend magnesium-silicaat) dat door omzetting van terpentijn ontstaat, en heeft met geen schuim van meer of zee iets gemeen, want nergens wordt het aan het strand gevonden.

De benaming „*Parelmoer*” is ook onjuist, want de paarlen ontstaan niet uit de schelp, maar door langzame omkorsting van kleine voorwerpen, die er in zijn geraakt.

Een grammatisch allegaartjen.

Zóó luidt de titel van een stukje, dat we onlangs in een tijdschrift vonden. De heer J. laat daarin eenige spraakkunstige kwesties de revue passeeren. De schrijver is zoo nederig zijn werk „grammatisch geknutsel en getob” te noemen. Ter wille van de waarheid, daarom toch is het ons te doen, wenschen wij het „grammatisch allegaartje” stuk voor stuk na te gaan, op gevaar af van door de lezers van dit tijdschrift als een „knutselaar en tobber in de tweede macht” te worden beschouwd. Toch vertrouwen we, dat de meeste wel zoo vriendelijk zullen zijn „het hoofd niet te schudden” over hetgeen hier volgt.

Eer ik echter begin met N°. 1, moet mij iets van het hart. Er heerscht in den lande onder een groot aantal, meest oudere onderwijzers, een zekere tegenzin tegen de zoogenaamde nieuwigheden van de hedendaagsche grammatica. Met hand en tand trachten velen zich vast te houden aan hetgeen zij in hunne vroegere jaren leerden. Dit begrijp ik; niets is meer natuurlijk. Men werpt niet zoo licht iets overboord, dat men *meent*, dat goed en nuttig is. Maar wanneer nu duidelijk en klaar wordt aangetoond, dat dit *iets* overtollig ja gevaarlijk is, moet dan de liefde tot de wetenschap niet alle bedenkingen doen te boven komen? Met voorname minachting zien velen neer op alles wat *grammatica* heet. Ze beroemen zich, in jaren zoo'n boek niet onder de oogen te hebben gehad; *zij* stichten zich zelf een taalkundig gebouw, doch vaak, helaas, op puinhoopen, die nimmer een hechten grondslag kunnen zijn. Ook dit is natuurlijk, maar tevens gevaarlijk. Gevaarlijk, omdat zoo menig jeugdig onderwijzer licht het oor leent aan die verkeerde raadgevingen. Indien men meent het „heurèka” op de Nederlandsche grammatica te kunnen toepassen, vergist men zich zeer. Er is nog zooveel te onderzoeken. Het veld wordt bearbeid, doorploegd, bezaaid, maar een groot gedeelte ligt nog braak. Mag de arbeider, die den moed heeft dit onbebouwde gedeelte om te ploegen, met een onberedeneerd en ongegrond gekef bejegend worden? Daartegen komen wij op uit naam der wetenschap; want de taalkunde *is* eene wetenschap. Heb ik mij vergist, wanneer ik in het stukje van den heer J. iets dergelijks meende te zien? Ik hoop ja. Echter ontken ik niet, dat enkele uitdrukkingen, die ik er in aantrof, mij deze regels in de pen gaven. — En thans ter zake.

N°. 1 handelt over den *onduidelijken vocaal*. „De een”, zegt de schrijver „spreekt van eene toonlooze *e*, *u*, enz; een ander (Van Helten) scheert al die klinkers onder (lees: over) één kam, en noemt ze *onduidelijke vocalen*. Aan welke zijde mij te scharen?” —

Noord en Zuid, 4e Jaargang.

In de redeneering, die thans volgt, schuilt eene fout. Alle onduidelijke klinkers hebben niet denzelfden klank; de *e* in *adel* klinkt niet volkomen gelijk de *u* van *Dolkum*. De klank hangt af van den volgende medeklinker. Verder kan de naam „toonloos klankteeken” evenmin door den beugel als die van „toonloozen klinker”. Is de laatste minder juist gekozen, dan ook de eerste; de fout zit in het woord *toonloos*.

Het schijnt mij niet ongepast toe, Van Helten zelf hier te laten spreken: „Gewoonlijk”, lees ik in zijne *Klinkers en Medeklinkers*, „noemt men deze klinkers *toonloos*, dewijl ze steeds alleen in toonlooze lettergrepen zouden voorkomen. Ten eerste echter is dit, gelijk beneden zal blijken, niet altijd het geval en komen ze wel degelijk ook in beklemtoonde syllaben voor; en ten andere is ook de benaming van een klinker naar den aard der lettergreep, waarin hij pleegt voort te komen, geheel ongepast. Eene betere benaming dunkt mij daarom die van *onduidelijke klinker*, welke klaar het karakter van den klank uitdrukt.”

Vervolgens onderscheidt Van Helten drie soorten van onduidelijke klinkers:

1. die in de uitspraak bijna den stand der lippen eischen, die voor de *ð* noodig is. (Bergum);
2. die eenigszins met de *è* overeenkomen (koning);
3. die in de manier der uitspraak die der *à* naderen (rond).

„De uitspraak dezer onduidelijke vocalen richt zich naar den onmiddellijk volgende consonant of naar de afwezigheid daarvan”.

Hieruit volgt, dat men in het schrijven den *onduidelijken vocaal* kan weglaten, zonder dat de uitspraak daardoor schade lijdt. Hij wordt echter gebezigd om aan te duiden, dat vroeger op die plaats een klinker werd uitgesproken; het *klankteeken* is behouden, terwijl de *klank* verdwenen is. Men vergelijkte *koninklijk*, *een*, *mijn*, enz.

N°. 2. De bepaling van een voorzetsel, zooals die bij Van Helten voorkomt, heeft den heer J. „handen vol werk gegeven.” Waarom, begrijp ik niet; § 188 is toch m. i. duidelijk genoeg. Laat ons hooren, wat Van Helten zegt: „Een voorzetsel wijst de betrekking aan welke er tusschen twee of meer zelfstandigheden bestaat of ontstaat. Het middel tot het bestaan of ontstaan van zulk eene betrekking is òf eene openbaring van bestaan òf eene eigenschap.”

De bedoeling van den schrijver is klaar. Ten overvloede wordt de bepaling opgehelderd door eenige voorbeelden: Zij stierf *na* haar vader; het boek daar *op* de tafel (liggende); dat is goed *voor* de gezondheid, e. a.

De heer J. haalt een zin aan, dien hij onmogelijk door middel

dezer definitie kan ophelderen: „Ik, onder de tafel zittende, schrijf op de tafel.” Ik erken, de volzin is niet schoon; maar uit een grammatisch oogpunt beschouwd, levert hij geene enkele moeielijkheid op. Het ww. *zitten* is het middel tot het bestaan der betrekking tusschen *ik* en *tafel*, welke betrekking door *onder* wordt aangewezen. *Schrijf* en *op* bewijzen dezelfde diensten aan den onder de tafel zittenden *ik* en *tafel*. Het „kwelduiveltje onder de tafel” heeft wat al te gemakkelijk het „heurèka” van schrijvers lippen weggeblazen. De overwinning van „Mephisto” op Faust was niet zoo gemakkelijk.

Zelf erkent de heer J., dat hij in den volzin „ik loop *in* de kamer” moeielijk eene betrekking tusschen *kamer* en *loopen* denken kan. Maar waarom bestaat er dan wel eene betrekking tusschen *schrijven* en *tafel* in den zin „hij schrijft op de tafel”? Bijna zou ik hier geneigd zijn den laatsten uitroep van blz. 16 met eene kleine wijziging tot den mijnen te maken: „Zulk grammatisch redekavelen maakt mij suf.”

N°. 3 neemt het op voor het „lidwoord”. Het komt mij voor, dat het pleiten voor „dien goeden ouden kennis” overbodig is. Noch Van Helten, noch eenig andere taalkundige heeft ooit getracht of zal ooit trachten het lidwoord in één zijner rechten te kort te doen. Het werd slechts geplaatst, waar het behoort te staan. Daardoor komt het karakter van het woordje des te meer uit. Wil men den naam *lidwoord* behouden? Goed. Niets of niemand belet ons dit; maar niet omdat deze naam het karakter der zaak volkomen uitdrukt, nog minder omdat die naam een oude kennis is. Benamingen hebben echter in de grammatica weinig te beduiden. Er zijn er zoo weinige, die inderdaad goed zijn. Dit neemt niet weg, dat het nuttig en voor het bevorderen der duidelijkheid zelfs noodzakelijk is, een naam te geven, die zooveel mogelijk het karakter der benoemde zaak uitdrukt. De bepaling is daarom alles, de naam slechts een middel om ons het ding, dat omschreven wordt, helderder voor den geest te stellen.

In ieder geval zal niemand de wanluidende benaming „versleten bijv. aanw. voornw.” bezigen; wel duidt de grammaticus aan, dat het bepalend lidwoord inderdaad niets anders is, zoowel als hij duidelijk in het licht stelt, dat de uitgang *de* van den onvolm. verl. tijd der zwakke werkwoorden oorspronkelijk een imperfectum is van het werkw. *doen*, zonder echter dien uitgang met den naam „versleten werkwoord” te bestempelen.

Aangaande dit gedeelte van het „allegaartje” heb ik nog een paar kleine opmerkingen. „Dr. Van Helten,” zegt de schrijver, „heeft het onder de bijv. aanw. voornw. gebracht. Nu is het van

oorsprong een bijv. aanw. voornw. Daarin heeft Dr. Van Helten gelijk. „(Men vergeve mij dat pleonasme.)” — Waar zit dit *pleonasme*?

De schrijver eindigt met den uitroep: „*Onnoodig* nu nog mijn meening over de definitie van Van Dale te zeggen, evenmin *onnoodig*, dat ik het bovenstaande alleen als *gissing* geeft.” — Behalve, dat deze volzin niets beteekent, dewijl de meening omtrent Van Dale's definitie volstrekt niet uit het voorafgaande blijkt, en omdat de lezer bij den aanhef reeds te weten kwam, dat het volgende eene gissing zou zijn, drukt het tweede gedeelte ook niet uit, wat de schrijver bedoelt. De bedoeling is: *onnoodig te herhalen.*, dat ik, enz.; er staat echter: „Hetgeen ik hier boven als *gissing* geef is *onnoodig*.”

„Menig lezer heeft misschien reeds 't hoofd geschud over mijn grammatisch geknutsel en getob,” zegt de heer J. verder. „Op 't gevaar af van dat te verergeren, moet ik toch eenige vragen stellen, waarop ik 't antwoord niet heb kunnen vinden.” — Wat loopt gevaar door het stellen der vragen verergerd te worden? Het geknutsel en getob of het schudden van de hoofden der lezers?

Doch ter zake.

Vraag I. Wat beteekent „versterking van 't begrip des grondwoords?”

Deze vraag wordt gedaan naar aanleiding van eene paragraaf uit Van Heltens's Kleine Spraakkunst, blz. 69: „*Ge-* = bijeenhoorend, of ter versterking van 't begrip van 't grondwoord; vgl. *geduld*, *geluid*, *gemoed*, enz.”

Ik wil trachten die vraag in het kort te beantwoorden.

Ge- is oorspr. een voorzetsel (Lat. *cum*, Fr. *co* of *con*, Grieksch *sun*), dat *samen*, *mede* beduidde; uit deze hoofdbeteekenis ontwikkelden zich langzamerhand andere verwante beteekenissen. In de eerste opvatting vindt men het o. a. in het oude *gemoeten* (ons „ontmoeten”), *samen* op eene plaats komen; in het oude *gesinde* (thans „gezin”), die te zamen gaan (*sinden* = gaan); ¹⁾ in *gezel*, iemand, die met eene ander een *zaal*, oudtijds „huis,” deelt, dus samenwoont; in *genoot*, die met een ander een *noot*, oudtijds „bezitting” deelt; in *gebuur*, die met een ander samenwoont (*buur* = woning); in *gemaat* (thans „maat”), die met een ander *maat*, oudtijds „eten” deelt, dus samenspijst; in *gesprek*, dat aan ons *samenspraak* beantwoordt; in *gebroeders*, *gezusters*, *gespelen*, *gelieven*; in *geboomte*, *gebergte*, *gehucht*, uit

¹⁾ Onze oude taal kende *gesinde* slechts in de beteekenis van *gevolg*, bijv. van een hertog, een graaf, een koning, enz. Een ander woord daarvoor was *maisnede* (mansionada, afgeleid van *mansio*, huis (het Fr. *maison*), alzoo „het tot een huis behoorend personeel.”

gehufte, gehofte, een vereeniging van hoven, enz. — In de laatste woorden mist de Hoogduitsche taal het achtervoegsel *te*.

Dezelfde kracht van *ge-*, doch eenigszins gewijzigd tot het begrip „bij herhaling, voortdurend,” blijkt in woorden, waarin dat voorvoegsel met stammen van werkwoorden is samengesteld: *Ge-loop, gejubel, geschreeuw, gejuich, gepreek, geknutsel*, enz.

In andere woorden duidt het meer het voortbrengsel der werking aan; hetgeen dus ten gevolge der werking is vereenigd, samen-gevoegd: *gebak, gebouw*, enz.

Als voorvoegsel der sterke verleden deelwoorden duidt *ge-* aan, dat de handeling voltooid, volbracht is, een begrip, dat zeer nauw met *samen* verwant is. ¹⁾

In het Middelned. werd dit *ge-* reeds bij de verl. deelw. gebruikt; meestal werd het echter weggelaten bij *lijden* (voorbijgaan; vgl. Ferg. 334), *comen, vinden, nemen* en *brenghen*.

Wat nu dit *ge* bij werkwoorden aangaat, hier had het op gelijke wijze het begrip van „volkomen, in alle deelen” of „volkomen, behoorlijk.” Onze vroegere taal was in dergelijke samenstellingen rijker dan onze hedendaagsche. Maar nog thans staan naast elkander werkw. als *gedenken* en *denken, gedijen* en *dijen, gelukken* en *lukken, gebeuren* en *beuren*. Sommige van deze verschillen in beteekenis, naarmate zij met of zonder *ge-* worden gebezigd. Andere alleen in het gebruik; men schrijft *gebeuren* en zegt vaak *beuren*. *Gebeuren* is echter de oorspr. vorm en het voorvoegsel duidt hier aan, dat het *beuren* *herhaaldelijk* in den loop der zaken terugkeert.” Bij de meeste dier werkwoorden kan men die **versterking** van begrip, bij nauwkeurige opmerking, waarnemen, alsmede bij vele subst. en adj. die met *ge-* zijn samengesteld. De eigenlijke kracht van *ge-* moge in een aantal woorden verloren zijn gegaan, bijna altijd is er nog een zweem van de oorspr. kracht in overgebleven. In het laatste geval is men gewoon te zeggen, dat *ge-* eene **versterking** van het begrip des grondwoords aanduidt.

Nemen wij ten slotte de woorden, die in de vraag genoemd zijn.

GEDULD. Het werkw. *dulden* beteekent „verdragen.” Het subst. *duld* zou derhalve beteekenen „het dulden, het verdragen;” *geduld* heeft echter een **sterkeren** zin, nl. dien van „het ten einde toe, met volharding verdragen.”

GELUID. *Luid* bet. vroeger „klank.” *Geluid* heeft eene krachtiger beteekenis, nl. die van „eene vereeniging van klanken.”

GEMOED. Vroeger was *moet* (zoo schreef men het woord toen) de

¹⁾ Dat *ge-* voltooid, volbracht aan kan duiden bewijst o. a. het Latijn. *Facere* bet. in die taal „doen, maken,” *conficere*, geheel en al, ten einde toe maken, m. a. w. „Zóó maken, dat de samenhang voltooid is.

zetel van het denken; *gemoed* heeft thans eene meer uitgestrekte opvatting; men bedoelt er in onze dagen den zetel van het *gevoel* mede. Hier doet zich echter het geval voor, dat ook het simplex die **sterkere** beteekenis kreeg.

Alle drie woorden hebben derhalve eene krachtigere, eene meer uitgebreide, eene **sterkere** beteekenis dan de grondwoorden.

Vraag II. — „*Steden* . . . uit een vroeger *stadi*, en dat dus *a* door invloed der volgende *i* in *e* veranderd is” . . . *bidden*, *liggen*, enz. . . . uit *bedjen*, *legjen*; door invloed der *j* ging de *e* tot *i* over,” enz. Hoe kan die *i* of *j* invloed uitoefenen?

Het antwoord hierop op geeft Van Helt en zelf in zijne *Klinkers en Medeklinkers*. Ik zou dus kunnen volstaan met daarnaar te verwijzen. Daar ik echter veronderstel, dat dit boek niet onder het bereik is van alle lezers van Noord en Zuid, schijnt het mij noodzakelijk toe, bij deze vraag wat uitvoeriger stil te staan.

Reeds het Angelsaksisch toont aan, dat de halfklinker *j* (= *i*) het vermogen bezat, den voorafgaanden medeklinker te verdubbelen. *Bedjan*, *legjan* werd dus *beddian*, *leggian*. Als wij nu aandachtig de rij der klinkers *a*, *e*, *i* nagaan, zien we, dat ze in de uitspraak geregeld op elkander volgen, m. a. w.: wanneer we eerst de *a* uitspreken en dan telkens de opening der lippen kleiner maken, daarentegen den afstand der mondhoeken wijder, ontstaan de *é*, *è*, *ie*, *i*. De *i* volgt dus onmiddellijk op de *è*; het is derhalve volstrekt niet gewaagd, aan te nemen, dat de laatste letter zeer licht in de eerstgenoemde kan overgaan. Vooral kan dit gemakkelijk plaats grijpen als op de *è* onmiddellijk eene *i* volgt. Spreken we het woord *bedden* naast *beddiën* uit, dan nemen we inderdaad in het tweede woord eene overhelling naar de *i*-klank waar, tenzij men met opzet de *è*-klank duidelijk doet uitkomen. De stand van den mond moet zich namelijk na de uitspraak der *è* terstond wijzigen tot den stand, die noodig is om de *i* voort te brengen. En dit is dan ook de reden, waarom de *è* van *beddiën* in *i* overging.

Duidelijker blijkt dit in *stadi* naast *stad*. *Stadi* namelijk kon zeer licht *stedi* worden (ook weer door den invloed der *i*), en dit *stede*. De oude pluralisvorm *stadi* zelve behoort tot de zogenoemde *i*-declinatie, welke in den 2den en 3den nv. enk. en in den 1sten en 4den nv. mv. een uit *î* voortgekomen uitgang *i* kende.

Nemen we ten slotte nog het oude *maghet*; dit werd door verzachting der *g* (vroeger = zachte *k*) tot *màjed*, *màjd*, en door den invloed der *j* (= *i*) werd *à* tot *è*. Zoo kregen we ons *meid*.

Dat *badi* „bed” werd en *stadi* „stede” is daaruit te verklaren, dat in het eerste woord de *à* onvolkomen, in het tweede die letter volkomen was.

Het zou ons gemakkelijk vallen nog meer voorbeelden aan te halen. We verwijzen voor andere gevallen echter liever naar Van Helten's *Klinkers en Medeklinkers*,

Vraag III. Waarom is in *drie millioen* het laatste woord niet even goed een telwoord als in *drie duizend* het woord duizend?

Ik lees in Chassang's *Nouvelle grammaire française*: „*Million, milliard*, ne sont pas des adjectifs numéraux, mais des substantifs dérivés de *mille*. On dit *un million, deux milliards, comme une huitaine, deux dizaines, trois millièmes*,” etc.

Eveneens zeggen wij *een millioen*, nooit *een duizend* tenzij men *duizend* als subst. in den zin van *duizendtal* opvat; bijv.: „*een millioen driehonderd duizend*,” doch „*duizend vier en twintig*.” Door misbruik, of liever door analogie met *duizend*, hebben wij de *en* van het meervoud laten vallen; wij zeggen *twee millioen*, ofschoon het *twee milioenen* zou moeten luiden. De Franschen zeggen intusschen wel degelijk *deux millions*.

Dat dit weinige voldoende zij, de bezwaren van den heer J. op te lossen, wensch ik van harte. De heer J. houde zich verzekerd, dat wij zijne grammatische bezwaren nimmer met een geringschattend hoofdschudden zullen beschouwen, maar dat wij ze integendeel steeds in ernstige overweging zullen nemen; want daardoor alleen wordt de studie onzer taal gebaat.

T. VAN LINGEN.

Parijs, 17 Jan. 1881.

ERRATA.

Op pag. 2, reg. 16 v. b. staat *dhâm dhaet*, moet zijn *dham dhät*. Ibidem, reg. 23 v. b. staat *andere*, lees: *anderen*. Regel 18 v. b. staat *thaet*, lees: *dhät*.

Pag. 4, reg. 11 v. o. moet *aan allen* wegvallen. In reg. 9 v. o. ontbreekt het vraagteken.

Pag. 6, reg. 10 v. b. staat: *attractief*, lees: *attractie*.

Pag. 7, reg. 11 v. b. staat *krew*, lees: *knew*.

Pag. 12, reg. 17 v. b. staat *suffix*, lees: *suffix*.

Pag. 16, nootreg. 10 v. o. staat *Virgiaansche*, lees: *Vergiliaansche*.

Over ontleding en over een paar definities.

Wien de taak is opgelegd, wekelijks op gezette tijden een of ander onderwerp der Nederlandsche taalkunde te behandelen met een klasse van aankomende onderwijzers, wie bijv. elke week een paar uren over *ontleding* heeft te spreken, hij vindt overvloedig gelegenheid, om het *wat*, het *hoe* en *waarom* van velerlei definities der Spraakleer te toetsen aan de eischen der practijk ter eene, aan die van het gezond verstand ter andere zijde. Gaarne wil ik intusschen bekennen, dat mij die ontledinglessen heel wat stof, vrij wat aanleiding tot denken en overdenking geven, en daar ik hier voor ambtgenooten schrijf, meen ik den Lezer in 't algemeen geen ondiens te doen, door voor eenige oogenblikken zijne aandacht te vestigen op een paar definities, die mij aan 't zoeken, aan 't napluisen brachten — en mij ten deele nog bezig houden. Ik treed hier dan ook niet op als voorlichter, als wegwijzer; ik wensch zoo mogelijk een vreedzame, zakelijke polemiek uit te lokken, waardoor misschien mijzelven een licht kan opgaan.

Het ontleden is naar mijne bescheiden opvatting geen *doel*, maar een *middel*; vandaar, dat ik er naar streef, om zoo eenvoudig mogelijk te werk te gaan. Ik zou 't niet van mij kunnen verkrijgen, om een *ontleding* te doen ontaarden in een les in *terminologie* d. i. in geknutsel met allerlei popperige benamingen, die soms in tegenspraak zijn met zich zelf; ik wijs op de termen: *bepaalde* en *onbepaalde* zinnen. Wat een dwaasheid: *Ik koop*, is een *onbepaalde*; *ik koop een boek*, is een *bepaalde* zin! Neen, ontleding zij een *middel* om het zins- en begripsverband in 't licht te stellen; een *middel*, om te dwingen tot denken in de taal, tot 't nauwkeurig beschouwen van allerlei taalvormen, waarin het denken van 's menschen geest zich zelf als belichaamt. Het begrip *ontleden* worde daarom in de eerste lessen zoo helder, zoo zuiver mogelijk gemaakt, eerst in *algemeenen* zin — ontleding van *menschen*, *planten*, *uurwerken*, *machines* — dan in zijne *bijzondere* beteekenis met 't oog op de taalkunde.

Het is echter mijn plan niet, hier het pad der methode op te gaan; de weinige regelen, die ik over de wijze van behandeling schreef en nog zal schrijven, oordeelde ik onmisbaar tot goed verstand van 't geen zal volgen.

Daar het ontleden in de taal, evenzeer als *rekenen* en *meetkunde*, een oefening van 't oordeel moet zijn, dient men van aanschouwing uit te gaan nl. bij 't *concrete* vange men aan, om te brengen tot 't *abstracte*.

Dat *concrete* is hier het practisch ontleden van zinnen; dat *abstracte* is het opsporen, vinden, stellen van definities.

Geef een schoolkind van 12 jaren de zinnen: *De appels rijpen in den herfst; De visch zwemt in het water; Met moed streed De Ruyter* enz., het moet al erg achterlijk zijn, als het niet terstond de leden weet aan te wijzen en te benoemen.

Evenzoo: Leg aan jongelui van 14—16 jaar samengestelde zinnen voor, en de minst vlugge brengt het zoover, dat hij de leden, d. i. de enkelvoudige zinnen weet af te scheiden en te benoemen, als hoofd- of bijzinnen.

Men dient bij de ontleding van het concrete uit te gaan, en daarom is er heel wat practische oefening noodig in 't uit elkaar nemen en 't in elkaar zetten van zinnen; men late in honderden gevallen het logisch of grammatisch verband opsporen en dit verband en die zinnen benoemen voor en aleer men vragen gaat stellen als: wat is een *samengestelde zin*; wat is een *hoofdzin*; wat is een *bijzin* enz. Evenals in alle vakken van studie geldt het ook hier: eerst het *werktuiglijke*, dan het *oordeelkundige*.

Laat het mij vergund zijn met een enkel voorbeeld op te helderen, wat ik bij ontleding door het *werktuiglijke* versta.

Ik dicteer voor de klasse den volzin:

Italië heeft groote mannen voortgebracht, wier roem, zoolang vernuft en letterkunde naar waarde *geschat* zullen worden, *onvergankelijk* blijft.

Vragen en Opgaven (mondeling).

- 1° Noem de leden d. i. de *enkelvoudige* zinnen, waaruit deze samengestelde zin bestaat, zóó, dat het onderwerp telkens voorop staat.
- 2° Welke zijn de *hoofd-* welke de *bijzinnen*?
- 3° Welk is het *logisch* of *grammatisch* verband tusschen de zinnen?
- 4° Welken taalkundigen naam dragen de verbindingsmiddelen?
- 5° Ontleed het geheel *redkundig*, zóó dat duidelijk wordt opgegeven, welke leden (begrippen) bij elkaar behooren, of met elkaar in betrekking staan.
- 6° Benoem de onderstreepte woorden (cursieven) *taalkundig*.

Dikwijls ook worden de enkelvoudige zinnen gedikteerd en is het de taak der leerlingen om den samengestelden zin op te bouwen, in elkaar te zetten. ¹⁾

Deze weg is m. i. geheel die der aanschouwing. Er wordt m. a. w. gevraagd: *wat* ziet gij, welke leden onderscheidt gij, hoe *hangen* deze leden onderling *samen*, hoe d. i. door welke middelen zijn ze *verbonden*, in *betrekking* tot elkaar gesteld enz.? En is zóó

¹⁾ Zie omtrent deze methode *Practische Taalstudie* door A. M. Bogaerts en M. J. Koenen dl. I Hoofdstuk VI en dl. II Hoofdstuk XII.

niet in hoofdzaak de gang van alle aanschouwingsonderwijs? Behandelt de onderwijzer in de aanvangsklas niet op dezelfde wijze de *platen*: de *roos*, de *peer* enz.? De hoofdrichting is: *oefening der zinnen, waarneming, benoeming*. Dit is het onderscheid: het woord aanschouwelijk heeft bij 't *ontleden* een hooger zinn; 't is niet zinnelijk aanschouwelijk, maar aanschouwelijk voor 't oog des verstands.

En of dit werk gedijt? Men dwingt den leerling door tal van oefeningen tot 't opsporen van allerlei kenmerken, en, evenals bij de aanschouwelijke rekenmethode de knaap de tafels van 2 en 3 kent, vóór hij weet, wat een *tafel* is — die vreeselijke plaag van voorheen, toen alles op geheugen-oefening steunde — brengt men hem, tot 't vormen van gezonde begrippen, en weet hij in den grond der zaak reeds de definities voor velerlei taalkundige begrippen, vóór hij er opzettelijk studie van gemaakt heeft.

Maar de tijd der definities komt eindelijk bij 't rijpen van 't oordeel, na velerlei practische oefening. En *dan* moet uitgemaakt worden voor en door de klasse, wat men verstaat door een *samengestelden* zin, wat door een *bijzin*, wat door een *onderwerp*, wat door een *voegwoord*, wat door een *bijwoord*, wat door een *voorzetsel*, wat door een *betrekkelijk vnw.* enz. En *dan* is ook in figuurlijken zin de tijd aangebroken, om te oogsten, naar 'tgeen men gezaaid heeft. Wie zal 't onpaedagogisch vinden, dat men de leerlingen leert *bepalen*?

Men behoeft nu juist geen aanhanger van *Multatuli* te zijn, om bewondering te gevoelen voor zijn veelomvattend genie. En deze groote denker zegt in

Idee: 10. „De jeugd moet zich oefenen in 't *bepalen*.

„ 13. Het is zeer moeielijk zich juist uit te drukken.

„ 14. Onjuistheid van uitdrukking baart strijd.

Wie den strijd wil ontgaan moet zich toeleggen op juistheid. En 't juist stellen van definities baart strijd! — Ik bedoel hier voor alles *zelf*strijd, en daarop had ik het oog, toen ik in den aanvang sprak van een paar definities, die mij bezighouden. En, als men 't met zich zelf niet geheel eens kan worden — voor de leerlingen moet men een overtuiging *hebben* en *gelooven in* zijn definities — gaat men om advies bij de meesters in de kunst, ik bedoel bij hen, die een boek over *Spraakleer* in 't licht gaven. Maar, of hun advies altijd bevredigend kan heeten?

De lezer oordeele.

Wat is een *samengestelde* zin?

Ik vind bij *Cosijn* § 576:

„De *volzin* is samengesteld, wanneer hij bestaat uit meer dan één enkelvoudigen zin.”

Maar, zal een leerling opmerken is dan: *De vogels vliegen in de*

lucht, omdat de appelboom bloeit, ook een samengestelde volzin?
De definitie is niet juist.

Ik vind bij *D. De Groot* § 12. 2 :

„Door de vereeniging van twee of meer eenvoudige zinnen tot eene eenheid van gedachte ontstaat een samengestelde zin.”

Deze definitie bevredigt, alleen las ik voor *eenvoudige zinnen* liever *enkelvoudige zinnen*.

Ik vind in de uitstekende *Ned. Spraakkunst* van *T. Terwey* § 38:

„Door een' samengestelden zin verstaat men de vereeniging van twee of meer zinnen, die tot elkaar in eene bepaalde betrekking staan.”

Ik struikel hier over dat: *bepaalde* betrekking. Welke bepaalde betrekking bestaat er tusschen de samenstellende leden van:

a. Het huis, dat bouwvallig is, wordt afgebroken,

b. Wie niet werken wil, moet leeren ontberen.

Schrijver bedoelt toch niet een grammatische betrekking?

In den zin:

c. Hij werkt, tot hij vermoeid is,

bestaat evenzoo tusschen de beide leden een *grammatisch* verband (*tot hij vermoeid is*, is bepaling van tijd van *werkt* uit den hoofdzin), en er bestaat een *logische* betrekking tusschen de leden van den volzin:

d. Prijs zonder vleierij, EN berisp zonder bitterheid.

Welke betrekking bedoelt Schr. toch met dat *bepaalde*? Enkel een *logische*? Zijn dan de zinnen *a* en *b* niet samengesteld? Enkel een grammatische? Passen zinnen als:

De aarde draait om de zon, *want* zij is eene planeet,

De vogel vliegt *en* de visch zwemt,

Suiker is zoet, *maar* roet is bitter,

dan wel in het kader zijner definitie?

Zijne definitie las ik liever aldus:

Door een' samengestelden volzin verstaat men de vereeniging van twee of meer zinnen, die tot elkaar in een grammatische of logische betrekking staan. (Ze blijft evenals bij *Cosijn* ten deele onjuist.)

En klinkt dit wat hoogdravend, dan verkies ik zijne definitie van § 5 boven die van § 38:

„Een samengestelde volzin bestaat uit twee of meer gedachten (= enkelvoudige zinnen), die met elkaar een geheel vormen.”

Wat is een *hoofdzin*?

Bij *Cosijn* lees ik § 576:

„De eene enkelvoudige zin is *nevengeschikt*, zoo hij onafhankelijk met den anderen tot een geheel is verbonden.” De eene volzin is aan den anderen *ondergeschikt*, wanneer hij er een deel van uitmaakt. Alsdan heet de ondergeschikte volzin *bijzin*, de andere *hoofdzin*.

Een enkel woord over dat *nevengeschikt*, het modewoord der

hedendaagsche Spraakleer. Zie ik mis, of heeft de hooggeleerde Dr. M. De Vries ¹⁾ tevergeefs aangetoond, dat alle samenstellingen met *neven* plumpe Germanismen zijn? Dat: *nevengeschikt* werd dan ook niet in de *Woordenlijst* opgenomen. En waartoe toch ook: *nevenzaak*, *nevenoogmerk*, *nevenvorm*, als men in goed Nederlandsch kon zeggen: *bijzaak*, *bijooogmerk*, *bijvorm*? Of het woord *bij-schikking* zoo vreemd zou klinken? Niet vreemder dan: *bijbedenking*, *bijbepaling*, *bijgedachte*. Dool ik hier, men wijze mij terecht, maar ik vat het niet, waarom mannen als *Cosijn*, *De Groot*, *Terwey* enz. den weg niet volgen, hun door *Kern* gewezen (2e dl. § 125) en niet spreken van coördinatie, *gelijkestelling* of *bij-schikking*. Wilden zij zich gelijk blijven, zij dienden ook te spreken van hoofd- en *NEVENzinnen*.

Nu de definitie bij *Cosijn*.

Ik neem ter toetsing een' zin uit § 42 van *Terwey*:

Wij hebben gehoord, dat hij naar Italië zal gaan, wanneer zijn oom daarheen terugkeert. Deze samengestelde volzin bestaat uit drie zinnen:

1. Wij hebben gehoord.
2. Hij zal naar Italië gaan op zekeren tijd.
3. Zijn oom keert op dien tijd daarheen terug.

Blijkbaar is in den samengest. volzin de zin No. 3 ondergeschikt aan zin No. 2; en deze No. 2 aan No. 1.

Daarom vraag ik: heeten nu volgens de definitie van *Cosijn* zin 1 en 2 beide geen *hoofdzinnen*; No. 1, omdat hij No. 2 beheerscht, en No. 2, omdat No. 3 aan hem ondergeschikt is? Dan is zin No. 2 tegelijkertijd een *hoofdzin* en een *bijzin*? eene soort van amphibie? *Terwey* hakt den knoop door en zegt § 42, bij welk gezegde bovenstaand voorbeeld als toelichting dient: „Ook kan een bijzin een deel uitmaken van een' anderen bijzin, welke laatste dan met betrekking tot den eersten hoofdzin is.”

Maar durf nu eens zulk een leer prediken voor jongelui! Zelfs *Kern* brengt tot een dergelijke opvatting, als hij zegt § 125:

De ondergeschikte zin heet *afhankelijke* (zin), of *bijzin*; de zin, waartoe hij behoort, heet *hoofdzin*.

D. De Groot geeft als definitie § 12.2:

a. „De hoofdzin drukt op zich zelf eene gedachte uit”; en in § 15.1 leest men:

b. „De afhankelijke zin heeft geen zelfstandigheid, losgemaakt van den hoofdzin is hij onverstaanbaar: bijv. *dat hij komt; wanneer hij zijne lessen leert; dat gij mij gegeven hebt* uit de zinnen:

¹⁾ Dl. II. van *Archief voor Ned. Taalkunde* verzameld door *Dr. De Jager*.

ik zie, dat hij komt; hij is altijd ingespannen, wanneer hij zijne lessen leert enz."

Maar ligt de vraag niet voor de hand met het oog op definitie *a*, of in zinnen als:

1. Ik kan niet uitgaan; *WANT het regent*,
2. Ik kan niet uitgaan; *OMDAT het regent*,

de hoofdzin: *want het regent* op zich zelf een gedachte uitdrukt, meer dan de *bijzin: omdat het regent?* En verder, kan ik den hoofdzin: *want het regent*; niet evenzeer inkrimpen tot een lid van den zin: *Ik kan niet uitgaan*, als de *bijzin: omdat het regent?* Of, om welke reden mag ik voor den zin:

Ik kan niet uitgaan, OMDAT het regent,
schrijven:

Ik kan niet uitgaan wegens het regenen,
en om welke reden mag ik dit niet schrijven voor:

Ik kan niet uitgaan, WANT het regent?

Ten andere met het oog op definitie *b*: Is het wel waar, dat men altijd den *hoofdzin* verstaat zonder den afhankelijken zin?

Dat hij komen zal, is zeker,

Hij is niet, wie hij schijnt,

Goed, dat men oneerlijk verkrijgt, *gedijt niet*.

Begrijpt men bijv. de hoofdzinnen: *het is zeker; hij is het niet; goed gedijt niet*, zonder het licht, dat de afhankelijke zinnen er op werpen? En, als nu een jongmensch eens beweerde, dat beide leden (volgens definitie *b* altijd) elkaars steun noodig hebben en dus geen van beide zelfstandigheid naar den vorm bezit, wat dan?

Blijft dus altijd nog de vraag: *Wat is een hoofdzin?*

En verder:

Wij lezen in de Spraakleerwerken, dat „ook afhankelijke zinnen nevenschikkend (lees *bijschikkend*) kunnen verbonden zijn.” Nevenschikkend zijn ze aan elkaar verbonden, wanneer zij onafhankelijk naast elkaar staan; en dus niet de ééne zin een deel uitmaakt van den anderen. Zij staan dan ook niet tot elkaar in een grammatische, maar in een *logische* betrekking. Deze logische betrekking is drieërlei: nl. *aaneenschakelend*, *tegenstellend*, *oorzakelijk*. De nevenschikkend verbonden afhankelijke zinnen zijn te beschouwen, als tot zinnen uitgebreide, veelvoudige of samengeslikte zinsdeelen. ¹⁾

Edoch! de veelvoudige of samengeslikte zinsdeelen worden door *en*, *maar*, *of* enz. *aaneenschakelend* of *tegenstellend* verbonden, maar, zoover mijne ervaring strekt *niet* oorzakelijk door: *want*, *namelijk*, *immers*, *toch*.

Voorbeeld.

¹⁾ Zie *D. De Groot* § 13 N. 3.

Hij berichtte ons, dat hij zal komen en veertien dagen zal blijven, Hij zeide, dat hij niet de pijlen, maar de kokende olie vreesde, d. i.:

a. Hij berichtte zijn komen EN blijven.

b. Hij zeide niet te vreezen de pijlen, MAAR de kokende olie.

of:

a. Hij berichtte, dat hij zal komen,

Hij berichtte, dat hij veertien dagen zal blijven.

b. Hij zeide, dat hij niet de pijlen vreesde,

Hij zeide, dat hij wel de kokende olie vreesde.

Maar nu een zin als:

c. De vader berichtte, dat hij zou komen, *want* zijn zoon was ziek. Bericht nu de vader ook *het ziek zijn van den zoon*? Kan ik hier ook zeggen:

De vader berichtte zijn komen en het ziekzijn des zoons? En kan ik hier ontbinden, als bij zin *a* en *b*:

De vader berichtte, dat hij zou komen,

De vader berichtte, dat zijn zoon ziek was?

Mij dunkt neen! Zelfs niet in geval ik zin *c* ga lezen als volgt:

c. De vader berichtte, dat hij zou komen; *want dat* zijn zoon ziek was.

En wat nu met betrekking tot de *nevenschikking* het meest duistere is in de spraakleerboeken? Men vangt over dit onderwerp een nieuw hoofdstuk aan, handelt enkel en alleen over de logische betrekking van hoofdzinnen, en spreekt niet meer over de *neven*- (= bij) *-schikking* van *bijzinnen*. Zoo zou men al licht gaan denken:

neven (= bij) *schikking* = verbinding van hoofdzinnen.

En dit is in den grond der zaak de bedoeling niet van de schrijvers. Toch maakt het velen de zaken duister.

Na deze uitwijking kom ik terug op de definitie van den hoofdzin. Het zij mij veroorloofd eigen opvatting mede te deelen. De definitie van *D. De Groot* vind ik voorshands de beste, ik heb ze tot de mijne gemaakt, al bevredigt ze mij niet geheel, in alle opzichten. En zinnen als:

1. Wij hebben gehoord,

2. dat hij naar Italië zal gaan,

3. wanneer zijn oom daarheen terug keert,

doen haar geen afbreuk. In zinnen van deze soort zie ik (ik meen, dat *D. De Groot* mij hier in den steek laat) natuurlijk één hoofdzin in No. 1; No. 2 zou ik *bijzin* van den *eersten* rang, No. 3 *bijzin* van den *tweeden* rang willen noemen. Dan weten de jongelui ten minste, waaraan zij zich te houden hebben.

Verder dunkt het mij, dat alleen de hoofdzinnen *nevenschikkend* (= logisch) kunnen verbonden worden. Zinnen als:

- a. Hij berichtte ons, dat hij zal komen *en* veertien dagen zal blijven,
 b. Hij zeide, dat hij niet de pijlen, *maar* de kokende olie vreesde, zou ik als volgt willen opvatten:
 a. Hij berichtte ons, dat hij zal komen *en* hij berichtte ons, dat hij veertien dagen zal blijven,
 b. Hij zeide, dat hij niet de pijlen vreesde, *maar* hij zeide, dat hij de kokende olie vreesde.

Een wensch ten slotte. Men wijze mij terecht, waar ik doolde, in 't belang der zaak. Ik heb mijn bezwaren openhartig te berde gebracht, en niet geschroomd voor eigen meening uit te komen. Weet er iemand een licht te ontsteken, hij zal mij wel aan zich verplichten.

Maastricht, 1881.

M. J. KOENEN.

Met molentjes loopen.

Wat beteekent *molen* oorspronkelijk in uitdrukkingen als: *hij loopt met molentjes, hij heeft een slag van den molen weg, hem draait een molentje in 't hoofd*, enz. Ook in 't Duitsch treft men dergelijke uitdrukkingen aan, en toch mag men niet aannemen, dat *molen* hier in den gewonen zin van maaltoestel gebruikt wordt. (Zie van Dale's *Woordenboek*).

D. G. N.

„Hij loopt met *molentjes*; hij heeft een slag van den *molen* weg; hem draait een *molentje* in 't hoofd;” deze spreekwijzen en ook de volgende: „hij *maalt* mij aan mijn ooren om dit of dat; hij loopt te *malen* over dit punt; hij is *mal*, een *maloor*, een *malloot*; zij nemen hem in de *maling*” hebben allen tot grondbegrip het *malen* of draaien van den *molen*. Gelijk de wieken van den molen al om en om bewogen worden door den wind, zoo worden de gedachten van een dwaas in alle richtingen rondgedraaid, en kunnen zich niet bij één punt bepalen. „De sotheyt” of „malligheijt” wordt afgebeeld door „een vrouwe die slordigh gekleet is, lachende om een Meulentjen, dat iemand in de hand heeft, daer mede de kinderkins ommelopen, en dat door den Wind gedraeyt wort.” „Het Meulentjen vertoont, dat gelijck hare gedachten zijn, soo zijn oock haere werckingen van geener waerde, gestadigh ommedraeyende.” Zoo spreekt Cesare Ripa in zijne *Iconologia*, volgens de vertaling van D. P. Pers van 1644. Een weinig verder luidt het: De „Sotheijt, Geckheijt, Dwaesheijt” wordt uitgebeeld door „een bedaeft Man met lange swarte kleederen, lachende, en op een Rietstock te Paerde rijdende, houdende in zijn rechterhand een

Meulentjen, een vermaeck daer de kinderkens mede speelen, 't welck hij met groote naerstigheyt in den Wind doet ommeloopen."

Bij Coornhert vindt men de vergelijking van 's menschen gedachten bij een molen: „Der ghedachten molen draeyt onophoudelijk. Werpt daar inne goede terwe, sij sal goed meel malen." Op gelijke wijze drukt Cats zich uit: „Het gemoet des menschen (seyt Philo), is een woonplaetse of van de deught, of van ontucht, of (gelijck Bernardus seyt), des menschen herte is als een molen, het draeyt gestadelijk omme, en maelt al wat er wort ingebracht, maer indien men 't ledigh laet, soo verteert het sich selven." (*Sinne- en Minne-beelden* XXXVII).

Aan de spreekwijze: „hij heeft een slag van den molen weg" knoopt zich eene overlevering vast. Even buiten de stad Kampen, volgens de traditie de stad der malheid, stond aan den weg een molen; niemand kon de stad binnenkomen of hij kreeg een slag van een der wicken tegen 't hoofd en werd daardoor *mal*.

Uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, dat men het malen van den molen eerst als zinnebeeld voor het woelen van de menschelijke gedachten heeft genomen, ook in gezonden zin, en vervolgens dit beeld heeft toegepast op een verward brein. Den toestand, die tusschen deze uitersten in ligt, vindt men in de spreekwijze „het hoofd loopt me om" of, gelijk Huygens zich uitdrukt, sprekende van de groote zorgen, die 't koningschap medebrenge:

„Daer 't soo dier slapen is en 't hoofd zoo goe'koop draeyt."

Hilv.

J. E. T. G.

Een haspel in een flesch.

De verklaring van deze uitdrukking in N. en Z. III is m. i. geheel onjuist; de heer Werneke heeft gelijk.

In mijne jeugd zag ik te Delft herhaalde malen vierkante flesschen, waarin op eene kunstige wijze een haspel was gebracht. In den hals der flesch bevond zich een houten stop, van onderen doorboord, en door eene pen tegen gehouden, zoodat het onmogelijk was, de stop er uit te trekken.

„Een haspel in eene flesch" is dus eene spreekwijze, die dient om eene groote moeilijkheid aan te duiden.

X.

Aanteekeningen

bij de „Lijst van Zaausche woorden” van C. EIJKMAN.

(N. en Z. 3e jaarg. blz. 299).

Daar ik, zoo al niet aan de Zaan, dan toch in dat gedeelte van N.-Holland geboren en opgevoed ben, dat het meest met de Zaanstreek in zeden en taal overeenkomt, heb ik met belangstelling bovenbedoelde lijst nagegaan.

Hier en daar vond ik soms, naar ik meende, wat aan te merken; voor de aanmerkingen vraag ik evenwel vooraf verchooning, wanneer mocht blijken, dat mijn geheugen ontrouw was geweest, of dat in mijne geboorteplaats anders gesproken werd, dan aan de Zaan.

Hier en daar blijkt ook de overeenkomst van 't Noordhollandsch taaleigen met dat van Friesland, waarvan tal van voorbeelden zouden kunnen worden gegeven, een verschijnsel, dat trouwens geene verwondering baart.

Het volgende als bewijs, dat ik de lijst trouw gevolgd heb.

Bij de werkw. zou ik nog willen noemen: *Sterven* verl. tijd *sturf*, verl. dw. *esturven*; *hangen* en *vangen* verl. tijd *hong*, verl. dw. *ehonge*, wat in de Zaanstreek waarschijnlijk ook wel gezegd zal worden. *Hong* en *vong* wordt hier door schooljongens van tijd tot tijd zelfs geschreven.

Aantij van *tijgen*. 't Is een heele *antij* = 't Is heel wat (moeite) om er aan te *tijgen*.

Aar en *aars* = fr. *oar* en *oars* (spr. oor). Zie ook in E's lijstje *ors*: dat is wat *ors*.

Aref hangt zeer zeker samen met dit *aar*. Wij gebruikten het als jongens echter ook nog in geheel andere beteekenis dan *anderhalf*. Wanneer we bij 't spelen nog eens moesten beginnen zeiden we; dan maar van *aref* d. i. dunkt mij van *ander* (= tweede keer) *af*.

Alleensche. In dezelfde beteekenis hoorde ik vaak *eveleensche* = *eveneensche* bijv. nw. van *eveneens*.

Baggetjes (Fransch *bague*). ¹⁾

Barrel voor *ploert*. Ik heb ook wel hooren zeggen *een barrel van een steen* enz. d. i. een slechte in zijne soort.

Bardvol misschien verbasterd van *boordevol*. (?)

Beppie. In 't Friesch *Beppe* = *grootmoeder*. Het denkbeeld van *oud* is aan beide gemeen.

¹⁾ Eene schoone vrouw, die van rede afwijkt, is als een gouden *bagge* in een varkenssnuut. S a l o m o.
RED.
 Noord en Zuid, 4e Jaargang. 12

Blauwen zal zeer zeker wel zijn van *bliuvan* (slaan) van waar ook ons woord *blauw*. In Waterland zegt men, meen ik *breeuwen*.

Daagleer. Zulk een leer noemden wij in onze jeugd een *stripsleer* en het werk zelf *stripsen*. Waar 't woord vandaan komt weet ik niet.

Daaiig wordt ook hier in Friesland gebruikt en zal wel zijn *daaiig* = *dei-ig* = *deeg-ig* evenals *meid*: *maagd*, en *dweil*: *dwe-gel*. In Noord-Holland verwisselt men evenals hier in Friesland gaarne *ei* met *aaï*. Voorbeelden: voor *segel* (*slei*) hoort men in N.-Holland *slaai*. *Breien* = *braaien*. Voor *blei* (een visch, in Z.-Holland = *brasem*) zegt men in N.-Holland onder het volk *blaai*. Zie ook: *kleidikker*, die juist in *klei* (klaai) de *daaiigheid* bevat.

Dijer. 't Zal een heele *dijer* wezen. Me dunkt het woord zal wel samenhangen met *gedijen*. Dus „als 't goed afloopt mag men zeggen, dat het goed gedijt.” Men zegt, meen ik, ook wel, een *lukker*, d. i. *gelukker*. Ook herinner ik mij iets gehoord te hebben van *lukraak* b.v. 't was *lukraak* of hij had verloren. Ook wel: 't zal er wel *aandijen* = *bijv*. Heb je ook vijf centen voor me? Nu dat zal er wel aan *dijen*.

Dod-ei. Op grond van dit woord en deze schrijfwijze van den Heer Eykman geloof ik, dat zijn verder genoemde *kalkedotter* niet juist is. In Waterland zei men, dunkt mij, *kale kadodder*, waarin ik altijd *kale* voor een *bijv. nw.* gehouden heb, omdat het gezegd werd van jonge spreeuwen zoo lang ze geene veeren hadden. Dat de *kadodder* dan wel iets met *doder* (= *dooier* = door) zal te maken hebben is dunkt mij waarschijnlijk. ¹⁾

Gnap. Dit echt Noordhollandsche woord voor *knap* komt mij voor geheel in strijd te zijn met de bewering, dat de mensch gewoonlijk de uitspraak *vergemakkelijken* wil, tenzij het de uitzondering is, die den regel moet bevestigen. Hetzelfde geldt van *fniezen* voor *niesen*.

Wat *gnap* betreft, 't komt heel dikwijls in den verkleinvorm voor *gnappies*. (*Het zag er in huis gnappies uit. Hij was gnappies in de kleeren*). Aangaande *fniezen* zegt:

V. Dale: *Fniezen* is door voorklamping der *f* ontstaan uit *niesen*, gelijk het ook *nagenoeg* dezelfde beteekenis heeft.

V. Helten: (klinkers en medeklinkers) *Fniezen* en *niesen* zijn van geheel verschillende oorsprong en hebben niets met elkaar gemeen dan de beteekenis.

¹⁾ In West-Vlaanderen gebruikt men *kadotter* voor *mager mensch*.

Brill: Fniezen is uit *niezen* ontstaan door prothesis der *f*.
Hoe is 't nu?

Galjaardje zal wel van 't Fransch (*gaillard*) komen en familie zijn van een der helden in Van Lennep's *Klaasje Zevenster*, waar een der „dorstigen” *Galjard* heet.

Groetje en groesje. De verkleiningsuitgang *tje* wordt hier in Friesland met eene tusschengevoegde *s* uitgesproken bijv. *bitsje* voor *beetje*. Iets dergelijks is ook hier, dunkt mij het geval evenals bij het later genoemde *plasje* dat wel *platje* (plat krentenbroodje) zal zijn, hier te lande een *pofke*.

Halfet ook gelijk *Taptemelk*. *Halfet* = Half vet? d. i. afgeroomde melk.

Hop of Drop ook gelijk in *uitersten*. 't *Is bij hem hop of drop* of ook wel *hollen of stil staan*.

Kleidikker. *Dikker* = *zoetekoek* (zie aldaar) of *snijskoek* d. i. koek die aan plakjes gesneden wordt. Aan 't begrip *kleidikker* is *ongaarheid* verbonden.

Klieterig. zegt men ook van een' vuilen weg. Het werkwoord *klieteren* = *morsen* bestaat ook.

Knarpen. Ik heb ook hooren zeggen: *de deur knarpt* en 'k heb gemeend, dat *knarpen* het vervelende geluid moest aanduiden.

K(a)nunnik. Wat aan de Zaan de *k(a)nunnik* van den taatstol heet, noemden wij de *non*. Wel toevallig!

Kwalmen = walmen. *De lamp kwalmt*. Elders zegt men ook *loeven of loegen*.

Oomzegger gebruikt men letterlijk vertaald ook in 't Friesch.

Ook. Het eigenaardig gebruik van dit woord in sommige deelen van Nd.-Holland, treft dadelijk. Men bezigt het daar in de beteekenis van *niet waar? Is het niet zoo?* Bijv. Men is met een ander bij iemand geweest en doet thuis verslag van de bevindingen. No. 1 zegt: *Hij of zij was erg vriendelijk, ook?* Dit *ook* betreft dan den medebezoeker. 't *Is ook om zoo te zeggen een woordje van vertrouwen*. Een moeder streelt een' kleinen jongen en uit al haar gevoel in *ook?* d. i. *wij weten 't wel. Wij weten het wel met elkaar*.

Rooi } = ook *mikken, schatten*.
Rooien }

Bijv.: *Ik rooide er niet op*, bij 't knikkeren.

Ik zal er maar eens naar rooien, (ik zal er maar eens naar raden). Bij 't aanleggen van eene straat spreekt men ook van de *rooilijn* d. i. de *richting*.

Roos } ontmoet ik niet bij Eykman.
Rozig }

Wie in den wind geloopt heeft, krijgt 's avonds het

eigenaardig gevoel van *warm* te zijn en toch van tijd tot tijd te rillen; dan zegt men, dat zoo iemand *rozig* is. De roode kleur aan aangezicht of ooren, die er dikwijls mee samengaat heet *roos*. Bijv.: *Hij heeft de roos in zijn rechteroor*, (zie ook v. Dale).

Schrookerig = *verschrompeld*, *armoedig*.

Smakken = In 't aangehaalde rijmpje heb ik altijd gemeend, dat *smakken* niets bijzonders beteekende, maar doodeenvoudig *gooien*. Die avond heet ook *smak-* of *gooi-avond*, omdat dan in de Noordhollandsche dorpen bij enkele menschen de *tafel* wordt gezet, waar men om Sint-Nicolaasgebak *gooit* of *smakt* (met dobbelsteenen). Wel is 't dezelfde avond als die, waarop verrassingen worden thuis bezorgd.

Smuiger. In Nd.-Holland hoorde ik wel: *smuiger* een kleine schoorsteen, buiten aan het huis aangebouwd of in een klein schuurtje of keukentje aan het huis. Dat *smuiger* ook *valschaard* beteekent is bekend.

Tijn, ook gebruikt voor een' platten houten bak, rond uitgehold, waarin men de boter opmaakt.

Toet, mond, bek, en vocatief (!) van *varken*. In Friesland geeft men *toetsjes* of *tuutsjes* d. i. *kusjes*.

Heerenveen, Oct. '80.

TH. KUIJPER.

„Snorrepijperij.”

Te Vlaardingen hebben de armen verlof 's Maandags te bedelen. Men noemt dit: *snorren*, op de *snor* gaan, en de persoon zelf heet *snorder*. Verder heeft men een werkwoord *opsnorren* in den zin van „hier of daar zien te krijgen.”

Snorren is dus bedelen; mogelijk staat dit in verband met den toon, waarop de bedelaar zijn aanzoek doet; wellicht ook met het muziekinstrument, dat hem gewoonlijk vergezelt. Daar *snorren* dus door het geringe volk geschiedt, zal de uitdrukking zich met hoeren en *snoeren* ophouden, niemand vreemd vallen.

Snorrepijp en *snorrebot* (been of bout) is niet hetzelfde. In onze jeugd hadden wij een speeltuig; het eerste kreeg ik te Amsterdam; later vervaardigde ik het zelf. Het was een brommer of *snorder*, en iedere jongen zou je hartelijk hebben uitgelachen, als men hem aangeraden had een „bot, bout of murgpijp” te nemen.

Neen, een pijpekop, een papieren cilinder, zooals de rolletjes, waarom het lint wordt gewonden, dat waren de zaken waarop het aan kwam, want alles moest heel licht zijn.

De pijpekop sloeg men voor een derde gedeelte af en men sloot de eene opening af met een stukje van een palingvel, of van een varkensblaas. Hierdoor haalde men een lang paardehaar, welks uiteinden men aaneenknoopte. Dit haartje sloeg men dan om een dun stokje en ging dan snel aan het draaien. Dit was een echte snorder.

In den handel bestonden zij uit papieren cilinders, die eenigszins sierlijker, maar toch niet beter waren.

Alles moest dus zeer licht zijn en aan deze voorwaarde voldoet een *bot* niet.

Het laatste deel *pijp* is m. i. hetzelfde woord, dat men in *lullepijp* (doedelzak) aantreft, en beteekent dus eene soort van fluit en wel de geringste soort, door de bedelaars gebruikt bij hunne *snorpartij*.

Snorren komt ook nog in eene andere samenstelling voor, namelijk *snorwagen*. Aan het Scheveningsche veer te s' Gravenhage vindt men 's zomers een groot aantal rijtuigen staan, *snorwagens* genoemd; de koetsiers heeten *snorders* en het rijden zelf *snorren*. Of nu deze naam afgeleid is van *snorren*, brommen, omdat deze wagens niet van het beste allooi zijn, waag ik niet te beslissen.

A. F. STOLK.

Opsnorren in de beteekenis van „hier en daar vragen” is bij echte Hagenaars zeer bekend.

Wat het tweede woord „snorrepijperij” betreft, ik geloof gaarne, dat de heer Stolk in zijne jeugd het door hem vervaardigde speeltuig „snorrepijp” noemde; dit bewijst echter niet, dat het elders en door anderen ook niet „snorrebot” werd geheeten. *Snorren* beteekent intusschen niet „bedelen;” op blz. 162 van dezen jaargang werd reeds gezegd, wat de oorspr. zin van dit ww. is, en hoe zich hieruit ons „gesnor” (allerlei *gesnor*, d. i. allerlei *geboefte* of *gepeupel*) ontwikkelde. Dat hieronder ook bedelaars verstaan worden, spreekt van zelf, vooral als men bedenkt, met hoeveel verschillende namen men het *bedelen* in den loop der tijden reeds bestempeld heeft. *Opsnorren*, en alle dergelijke woorden, hebben denzelfden oorsprong; ook *snor-* of *snorrewagen*, die inmiddels zeer goed bij ieder Nederlander bekend is. Het bedoelt eenvoudig, wat thans, met een deftiger woord, *omnibus* wordt genoemd: een wagen voor iedereen, voor allerlei *gesnor*, m. a. w. een Jan plezier.

Snoer in „hoeren en snoeren,” is bij Kil. opgegeven met de beteekenis „hoer”

Rabaut.

Weiland leidt dit woord af van het Ital. *ribaldo*, en Kiliaen verklaart het door „boeve.” Conscience spreekt in zijn Jacob van

Artevelde van der „ribauden” koning en zijn tweeëntwintig gezellen, die de stad Gent in zijn dienst had; en noemt hen drinkbroers, die den geheelen dag in de herbergen doorbrachten om boeven op te sporen; want met boeven vangt men boeven. Kan er nog een andere vorm voor dit woord bestaan?

In der *Minnen Loep* lees ik in het 2e boek vs. 1535:

„Balotides, die wreede REBAS
„Liep tot den schalken Folkas
„En seyde hem alle dese dinck.”

Het glossarium zet bij dit woord een vraagteeken.

Vlaardingen.

A. F. STOLK.

Rebas is niet hetzelfde als *ribaut*, waarvan de oorspr. en de latere beteekenis op blz. 156 zijn medegedeeld. *Rebas* is verklaard door Prof. de Vries in de woordenlijst van den *Lekenspiegel* (blz. 569): „Ziedaar dan” luidt het op die plaats „tevens de verklaring van de woorden „die wrede rebas” in *der Minnen Loep* II, 1535, van welke Leendertz zich met een vraagteeken afmaakte. „*Die wreede kwelgeest*,” meent de dichter; want *rebas* of *rabat* is een spook, een *kwelgeest*, het ww. *rabater* niet anders dan *den boozen drommel spelen*, dus eerst *geraas*, *alarm maken*, vervolgens *kijven*, *twisten*.”

Ook in Prof. de Vries! „Proeve van Middelnederlandsche taalzuivering” wordt op blz. 151 van dit woord melding gemaakt.

* * *

Pallure.

Vraag.

In de „kaart van het reglement, de ordonnantien en keuren van het Gilde van St. Sebastiaan te Gastel, verleend den 2en December 1609 door Herman Markgraaf van Bergenopzoom, overgeschreven 2 Juni 1764, naar een afschrift van 1694, door Leo Lorrens, een' eersten pennekonstenaar, maar een slecht copiïst, lees ik o. a. in Art. 3.

Item dat die coninck, dekens ende gemeijne schutters gehouden zulleu wesen alle jaeren op St. Bastiaensdagh goetstijts vóór de misse 't samen op hun caemese te vergaederen, om van daer met hunnen coninck te saemen te kereken te gaen, alle eerlijck met hunne tabbaerts ende *palluren*; enz. Wat zijn PALLUREN?

Art. 13. Ieder schutter moet schieten (naar den vogel of gaai) met zijnen selfs boge ende louten (pijlen met stompen kop) ten waere of zijnen boge *ontsegt* waere, soo mag hij eenen beleenen ende anders niet.

Wat beteekent *ONTSEGT*?

Antwoord.

Pallure is hetzelfde woord als het Fransche *parure*, dat de oorspr. *r* met de *l* verwisseld heeft, evenals *parer*, hetwelk in de andere taal èn als *pareeren* èn als *paleeren* voorkomt = „versieren”. De beteekenis van het naamwoord was alzoo oorspronkelijk „versiersel”; in bijzondere toepassing evenwel werd deze tot „versiersel *als insigne*”; vgl.:

Draecht men oec *paluren* alsoe,
Die den persoon men komen toe,
Soe seit men: het heet een dwaes.

Dietsce Doctr. 1681.

d. i. m. a. w. „hem, die insignes, onderscheidingsteekenen draagt, welke hem niet toekomen, noemt men een dwaas.”

In denzelfden zin nu komt in de boven aangehaalde plaats *palure* voor. Intusschen zij nog opgemerkt, dat de genoemde overgang van *r* tot *l* hier geen phonetischen, maar een logischen grond heeft. Het Fr. *parer*, bij ons, *pareeren*, verwarde men met het *paleeren*, polijsten, dat evenzoo overgenomen was, doch uit het Fransche *palir* (uit *polir*, z. v. HELTEN, Kl. en Medekl. H. XXIV § 5, *Aanmerk.*). En was zoo *pareeren*, versieren, eenmaal *paleeren* geworden, dan kon ook licht *parure* tot *palluren*, *palure*, overgaan.

Een andere beteekenis van *palure*, namel. „schutsmiddel” vindt in het Vaderl. Mus. III, bl. 205 gebezigd:

Scamelheit es eene vaste *pallure*,
Want gheen lac en mach daer duere.

Dit *palure* evenwel is verwant uet het Fr. *parer*, afweren, dat ook, gelijk men weet, te vinden is in *para-sol*, *para-pluie*, *paravent*.

Ontseggen beteekent „weigeren, afwijzen, verbieden.” Zie KILIAEN en Woordenb. van OUDEMANS op Brederoo.

BATAVUS.

Samengestelde woorden.

Op bl. 169 des derden Jaarg. van Noord en Zuid is uit „School en Studie” overgenomen een klein artikel van den heer P. Westra over

samengestelde woorden. Hierin komt hij op tegen z. i. minder juiste samenstellingen. Ofschoon ik mij, wat enkele woorden, bijv. tuinhark, betreft, wel met W. kan vereenigen, kan ik mij toch niet onthouden van eene enkele op- (of aan-?) merking. — „Reeds nu hoor ik sommigen gewagen van *timmermansgereedschap* en koekbakkersdeeg,” zegt W. 't Laatste woord mag aan ongerijmdheid grenzen, 't eerste is m. i. boven *timmergereedschap* te verkiezen. Van Dale geeft beide vormen, waaruit blijkt, dat zoowel 't eene, als 't andere woord wordt gebruikt. Reeds uit het feit echter, dat *timmergereedschap* wel en *timmermansgereedschap* niet een meervoudsvorm bezit, blijkt, dat er verschil bestaat tusschen de beide woorden. Maar er is meer. Ieder gereedschap, dat de timmerman noodwendig moet gebruiken, is juist niet altijd tot het eigenlijke timmeren noodig. Moet bijv. de wetsteen niet tot het gereedschap van den timmerman worden gerekend? En men zal toch zeker dit voorwerp niet onder de *timmergereedschappen* kunnen opnemen, omdat het slechts middellijk en niet direkt bij het timmeren dienst doet.

Nog zou 'k wel eens willen weten, waarom W. *reken*voorstel verkiest boven *rekenkundig* voorstel. Zouden die voorstellen enkel daar zijn, om te worden uitgerekend? Of zou men ze misschien meer beschouwen, als de practische toepassing (de zichtbare voorstelling?) van de rekenkunde?

Doch genoeg, 't is mijn plan niet, om alles uit te werken, wat ik nog wel zou willen opmerken. 'k Vrees bovendien, dat ik alliecht te veel ruimte zou eischen. Daarom nog slechts een paar vragen en ten slotte een antwoord op de door W. aan 't eind van zijn artikel gestelde vraag.

1o. Is er misschien ook onderscheid tusschen *taalgebied* en *taalkundig gebied*? *plantbeschouwing* en *plantkundige beschouwing*? *Staatspartij* en *staatkundige partij*?

2o. Is niet *staatswijsheid* onvoorwaardelijk af te keuren, om daarvoor *staatsmanswijsheid* in de plaats te stellen? 'k Weet inderdaad niet, welke beteekenis ik aan *staatswijsheid* zou moeten hechten.

En nu nog een antwoord op de vraag: „Meent men door zulke misselijke samenstellingen den stijl voller, krachtiger te maken?” Een antwoord? Is hierop, na 't geen ik deed voorafgaan nog een antwoord noodig? Zoo ja, laat het dan zijn in den vorm eener vraag: Mag een schrijver bij zijnen arbeid slechts volheid en kracht van stijl ten doel hebben, zonder daarbij te letten op de meer- of mindere juistheid van zijn taal?

De Wilp,

J. BOONSTRA.

Kleinigheden op het gebied der Taalkunde.

Wanneer een eenvoudig meisje, uw beminde u eens zeide: „Dinsdags, Donderdags en Vrijdags kan ik u onmogelijk wachten,” — wat zoudt gij dan daarop wel aan te merken hebben, geachte lezer? Waarschijnlijk, dat zij dit niet had moeten zeggen en dat gij te allen tijde welkom bij haar dient te zijn. Zeer zeker, een liefhebbend hart is dit niet euvel te duiden, maar een taalminnende ziel zou, geloof mij vrij, nog iets anders opmerken, dat een korte bespreking wel waard is. Wat toch is het geval? Wij zien hier weder een afwijking tusschen spreek- en schrijftaal. Immers zal niemand schrijven *Dinsdags*, *Donderdags*, *Vrijdags* voor *des* of *'s Dinsdags*, *'s Donderdags* en *'s Vrijdags* evenals men spreekt en schrijft *'s Maandags*, *'s Woensdags* etc.?

Bestaat er nu ook een reden voor, dat men die *'s* in *'s Maandags* *wel*, daarentegen in *'s Dinsdags* *niet* laat hooren?

Die oorzaak is, geloof ik, niet ver te zoeken.

Letterverbindingen als *sl*, *sp*, *sch*, *pl* etc. zijn in onze taal geen zeldzaamheid, terwijl men *dk*, *pd*, *lr* etc. te vergeefs in het Nederlandsch zal zoeken.

En de reden? *Sl*, *sp*, *sch*, *pl* etc. zijn *gemakkelijk*; *dk*, *pd*, *lr* etc. daarentegen *moeielijk* of in het geheel niet uit te spreken. Vandaar dan ook, dat men wel zegt *'s Maandags* maar geenszins *'s Dinsdags*.¹⁾ *Sm* en *sd*.) Ons volk moge voor ijverig, arbeidzaam en wat niet al doorgaan, op het punt van spreken eischt het niet gaarne veel inspanning der spraakorganen. Die gemakzucht is groot, heel groot, erg groot. Zij blijkt niet minder in tal van uitdrukkingen als daar zijn *tusschen de deur*, *tusschen het raam* om ons bij een voorzetsel te bepalen. Tusschen, men weet het, beteekent *in het midden van twee*. Er dienen dus na dit woord *twee* zaken genoemd te worden b. v.: dit gebouw staat tusschen de kerk en het raadhuis. In „mijn jas zit tusschen de deur” heeft men gemakshalve *en den stijl* weggelaten: „men begrijpt het toch wel.” En het volk, dat zoo spreekt, heeft gelijk: de beteekenis der laatste uitdrukking *is* duidelijk, terwijl in „dit gebouw staat tusschen de kerk en het raadhuis” noch *kerk*, noch *raadhuis* gemist kan worden.

Jammer echter, dat het volk in zake die gemakzucht niet consequent te werk gaat.

Wat slooft men zich op vele dorpen en in vele achterbuurten onzer groote steden niet af met *kwaadspreken*, terwijl men daar zelden iets *goeds* hoort prijzen. Dit bevestigt ook het feit, dat

¹⁾ Zie Taal en Taalstudie van Dr. J. Beckering Vinckers 1e serie blz. 246 en vervolgens.

men in de anders zoo schoone Nederlandsche taal wel een woord *kwaadspreker* aantreft, maar *goedspreker* niet.

Zoo weet men — in tegenovergestelden zin — dat iemand van *onbesproken* gedrag is, indien op zijn „handel en wandel” geen verkeerdheden zijn aan te wijzen (zie Van Dale).

Daartegenover mist men weder een *besproken* gedrag! ¹⁾

Vóór ik eindig nog een vraag. Wie der Heeren medewerkers van Noord en Zuid geeft er mij een antwoord op?

Men is gewoon in beschaafde kringen ook beschaafd te hooren spreken. Ik heb echter bemerkt, dat men het in de uitspraak van den tweeklank *au* niet eens is.

De een zegt *lauw water*, terwijl de ander spreekt van *louw water*. Welke uitspraak is de beste? In woorden als Augustus, Australië, auctie etc. hoort men vrij geregeld den ou-klank. Komt ook hier gemakzucht in het spel? Of welluidendheid?

Rotterdam.

H—1.

Zinsverklaring.

Wat beteekent: „*Eenvouds Godspraak*” in *het stoomtuig* van Staringh (Leop. Rijk. en de Groot, pag. 331)?

1. „Zóó streeft het vóórt, dat Hoog met iedere poging nader, Waar Eenvouds Godspraak in haar stillen tempel woont.”

De *Eenvouds Godspraak*, hier bedoeld, is: *simplex sigillum veri*, d. i. „de eenvoud is het zegel der waarheid”. De dichter wensch, dat het stoomtuig met iedere poging *Hoog*, d. i. de volmaking, moge naderen. Die volmaking kenmerkt zich door *eenvoud*, tegenover *Waan* en *Sleur*, die in het vorige couplet genoemd zijn.

Wat is nu die Godspraak, door de godheid „de Eenvoud” verkondigd? Deze: „Eenvoud is het kenmerk *der volmaaktheid*.” En werkelijk bestaat die volmaaktheid in „eenvoudigen samenstel der deelen” en „volkomen beantwoording aan het doel, waartoe men het werktuig bezigt”. *Eenvoud is dus ook hier het kenmerk der waarheid*.

De dichter Staring spreekt in bovengenoemde verzen den wensch uit, dat het stoomtuig „met iedere poging” de volmaaktheid meer nabij moge komen. Het begrip *volmaaktheid* stelt hij aanschouwelijk voor door eene plaats, n.l. *den stillen tempel, waarin Eenvouds Godspraak woont*.

Bilderdijk onderscheidde 't menschedom niet alleen naar 't geest-

¹⁾ Men denke o. m. nog aan *onstuimig*, *onbeschoft*, *onnoozel*, waar men geen *stuimig*, *beschoft*, *noozel* tegenover kan stellen.

vermogen maar naar de spraak (zie Thijm „het Borstb. van Bilderdijk”, in Leop. Rijk. en de Gr. op pag. 434). Wat wordt hiermee bedoeld?

2. „Bij u het schepsendom niet bloot in 't geestvermogen,
Maar, hoorbaar, door de spraak, Gods rijke gift, verdeeld.”

Ik doe hier opmerken, dat Thijm niet van het *menschdom*, maar van het *schepsendom* spreekt, d. i. van alles wat geschapen is; en dan verwondert het ons niet, dat Bilderdijk, een taalbeminnaar van top tot teen, die niet alleen het spraakvermogen, maar zelfs de *taal* van goddelijken oorsprong achtte, de spraak het onderscheidingssteeken noemt, waardoor de mensch zich boven al het geschapene verheft. Het doel van den Heer T. is, Bilderdijk te schetsen als dichter, als christen en als taalkenner. Dit laatste tracht hij te doen door het hooge standpunt aan te geven, vanwaar B. de spraak, *Gods rijke gift*, aanschouwt.

Dat de *mensch* zich van alle overige schepselen niet alleen door zijn *geestvermogen*, d. i. het vermogen om te oordeelen, maar ook door *de spraak* onderscheidt, is eene algemeen erkende waarheid. De dichter kan dus niet bedoelen: „Ook Bilderdijk geloofde dit.”

Wat is dan zijne bedoeling?

Na eerst B's voortreffelijkheid als Christen en zijne waarde als dichter geschetst te hebben, gaat hij aldus voort:

„Bij u, o Bilderdijk, vond ik niet alleen het *verstand* des menschen op de juiste waarde geschat; maar ook *Gods rijke gift, de spraak*. Met andere woorden: Toen ik u den rijkdom uwer denkbeelden, de verhevenheid uwer gedachten in zulke schoone vormen, in zulk eene meesterlijke taal zag weergeven, toen, o Bilderdijk, gevoelde ik de waarheid van de stelling, dat niet alleen het *vermogen om te oordeelen*, maar ook het *vermogen om zijne gedachten in schoonen en rijken vorm aan anderen mede te deelen*, den mensch boven al wat geschapen is plaatst. In u vereer ik den mensch, den christen, den denker; maar tevens heb ik in uwe werken den onvermoeiden taalbeoefenaar ontdekt, die rusteloos „de spraak”, d. i. de taal, in alle schuilhoeken doorzocht, overtuigd als gij waart, dat deze rijke gift Gods bestemd is, om meer en meer veredeld, ontwikkeld, volmaakt te worden.”

Wil men „schepsendom” opvatten in den zin van „menschdom”, dan blijft de verklaring dezelfde. Het doel van den dichter is in elk geval, B's voortreffelijkheid als taalkenner en taalbeoefenaar te doen uitkomen.

L.

Karabies, karbies, korbies.

Verkeerdelijk wordt bij dit woord soms aangenomen de samenhang van *bies*, uit *bindse*, met *binden* en deze is niet zeer waarschijnlijk. Wilde men dien aannemelijk maken, dan zou men moeten bewijzen, 1°. dat er eenmaal een vorm *bindse* bestaan heeft, en 2°. dat een hieruit voortgekomen *bies* uit de Saksische streken, waar de lange *i* niet tot tweeklank was (en is) geworden, in het Nederlandsch is gedrongen. Hiertoe moeite te doen zou echter niet raadzaam zijn, daar de vorm *byese* in de *Teuthonista*, welk woordenboek de *i* steeds door *y* voorstelt, duidelijk op een klank = ndl. *ie* wijst. Wil men met het *Deutsches Wtb.* ons *bies* met Hgd. *binse*, Mhd. *binz*, in verband brengen, dan krijgt men een Nederduitschen vorm met *t* (vgl. Ags. *beonet*, Eng. *bent*), dat wegens zijn *t* evenmin iets met *binden* kan te maken hebben. Dat *korbies* uit *korfbies* gesproten zou zijn, vordert nog wel eenig nader bewijs.

Een verband tusschen *ban* en *binden*, verwerpe men daarom, dewijl het eerste woord nergens in de oudere dialecten een *d* vertoont; op bl. 155 van den II^{den} Jrg. van dit Tijdschrift is o. i. de ware verklaring van *ban* en *bannen* gegeven.

Baron dat wel eens met *baanderheer* gelijkgesteld wordt, is een Fransch, en oorspronkelijk waarschijnlijk een Keltisch woord. Zie hierover DIEZ, *Etymolog. Wtb.*

Dat eindelijk een woord, dat met *v* begint, met een wortel *BAND* verwant zou kunnen zijn, behoort tot de onmogelijkheden. Daarom heeft *vast* nooit of nimmer iets met *binden* te maken.

X.

Aanteekeningen.

Wat ik dacht en wenschte is geschied: Er zijn aanmerkingen in het midden gebracht op mijne woordfamiën. Ik haast mij die aanmerkingen aan de lezers van Noord en Zuid mede te deelen, ten einde daardoor getrouw te blijven aan hetgeen ik in de inleiding schreef: Door gedachtewisseling en samenwerking komt men tot de waarheid. De aanteekeningen zijn van dr. van Helten.

Blz. 37, regel 5: „*Bede* zal hier wel een drukfout zijn; de wortel *bad* (gewijzigd volgens de klankwet tot *bed*) was met 't suffix-*ja*, in plaats van met het gewone suffix-*a* tot stam geworden.”

Bede is daar inderdaad eene drukfout en moet in *bed* veranderd worden.

Blz. 37, reg. 14: „Het Hgd. *beten* is een zwak werkw. afgeleid

van *beta*, ons *bede*; het beantwoordt aan ons Mnl. *beden*, aenbeden". Het Mnl. *bede* vermeldde ik onder *bede*, blz. 44. Dat het Hgd. *beten* daaraan beantwoordde, was mij bekend. Het was echter verkeerd dit ww. *beten* hier tot vergelijking te gebruiken. Men schrappe dus den zin: „Ook het Hgd. kent *beten*.”

Blz. 37, reg. 18: „*Bidden*, welks samenhang met *bed* zeer questieus is, kan niet aan het Lat. *petere* of aan het Gr. *ptoochos* beantwoorden, dit voorlaatste hebben we in *vinden*; *bidden* zelf hangt misschien samen met *fateor*, erkennen.”

Bij nader inzien erken ik ten volle, dat *petere*, het Gr. *piptoo*, uit *pi-pet-oo* (stam *pet*), en *bidden* niet samen kunnen hangen. Wel beantwoordt in enkele gevallen de Grieksche *p* (π) aan onze *b*; maar dan staat deze *p* in de plaats een er *f* (φ), dewijl de volgende medeklinker eveneens een spirans (*th*, met de Engelsche uitspraak) was; *puth* stond bijv. voor *futh*, en hieraan beantwoordt ons *bied* (*bieden*). Dit is echter noch bij het Gr. (*pi*)-*pet*-(oo) = *piptoo*, noch bij het Lat. *peto* het geval. Ik herroep dan ook deze dwaling, die ik beging op gezag van Grimm (men zie de aanhalingsteekens). Dat *bidden* met *fät*, (*fäteor*) samenhangt kan waar zijn. Inmiddels durt ik het verband tusschen *bidden* en *bed* niet geheel ter zijde stellen, tenzij men *bed* in verband brengt met *fat* (*fatigo*, *fatim*) „vermoeien, vermoeid”.

Blz. 41, reg. 22: „*Saken* en *sagen* kunnen natuurlijk niets met elkaar te maken hebben. *Zoeken*, als oorspr. „vijandig vervolgen” (zie 't Germ.) hangt zeker samen met *sakan* „strijden”; maar de hoofdetymologie van 't woord is mij onbekend.”

Blz. reg. 33. „*Eischen* en *heischen* hangen in zooverre samen, dat door invloed van 't in beteekenis verwante *heelen* het verb. *eischen*, *eeschen* een *h* heeft aangenomen; evenals het Hd. *heischen* van *eischen* (Mhd.) door invloed van *heischen*. Zie Grimm Wdb. — Doch *vorschen* heeft geen sikkepitje met *eischen* te maken; het is een denominatief van *forsca*, Ohd. = vraag, welk laatste direct aan het Skr. *prchâ* (voor *prkskâ*) beantwoordt en verwant is met het Lat. *poscere* voor (*po*(*rc*)*scere*; dit is een verbum gevormd met stamsuffix *ska*, van den wortel *prak*, dien wij kennen uit *precari*, Gr. *prattein*, vorderen, uit *prak-jein*, enz. Die heele Mnl. vorm *verschen* is een willekeurig verzinsel; hij komt nergens voor. — *Vreischen* is natuurlijk *ver-eischen*.”

Tot mijn spijt moet ik bekennen den vorm *verschen* evenmin aangetroffen te hebben; want door het gemis van dit woordje, valt ook mijne etymologie. Intusschen verheugt het mij mijne lezers het bovenstaande aan te kunnen bieden voor hetgeen ik in mijne *woordfamiliën*, blz. 41, omtrent *vorschen* schreef.

Blz. 43, regel 5 v. o.: Die heele etymologie van *rabbelen* *raffelen* is òf questieus òf pertinent onwaar.

Dit laatste is wel wat apodiktisch en kan ik den heer Van Helten niet toegeven.

Ik eindig met een woord van dank aan den steller dezer aanmerkingen. Hij houde zich verzekerd, dat ik steeds zijne onvermoeide pogingen, om de kennis der Ned. taal te volmaken, waardeer en op hoogen prijs stel.

T V. L.

Opmerkingen naar aanleiding van een „Woordenlijst geput uit Een Vlaamsche jongen, door WAZENAAR.”

(Noord en Zuid 4e jaarg. No. 1, bl. 19—31).

Meien = takjes. Ook in Z.-Beveland is dit in gebruik. Toen vroeger nog veel koolzaad geteeld werd, hield men na het uitdorschen, feest. Een paar wilgentakken werden aan elkander gebonden en met bloemen versierd. Een paar vrouwen droegen die „meie” dan als eene poort en zongen den boer en zijne vrouw een vroolijk oogstlied toe. Thans is dit gebruik zoo goed als verdwenen en het woord zal wel volgen.

Koeien wachten. Niet alleen bestaat *koewachter*; maar *koeien hoeden* wordt hier nooit gezegd: altijd hoort men *koeien wachten*.

Kuischen = schoonmaken. Men zegt hier ook *kelven* of *uutkelven* voor halve schoonmaak. Eene nette, zindelijke vrouw heet „*kuus en kelf*.”

Den zot houden. Men noemt het *voor den zot* houden.

Marmeren = knikkeren; hier: met *murpels* spelen.

Schauw; beter *schouw*, voor *schoorsteen* is hier algemeen in gebruik.

Dat zal niet *aarden* in onze zeden. Men zou dit hier aldus uitdrukken: dat zal niet *aere(n)* = niet gewoon worden.

Hengel = hengel; men zegt hier *eize* aan een emmer, *oore* aan eene mand enz.

Wijt = linnen zeilen enz. Men noemt ze hier (*h*)*uwe = huif*.

Kevie; thans vogelkooi of kooi. — Men noemt hier *kévie* een mandje van bijzonderen vorm, waarin hoenders vervoerd worden.

Rijven. Ook in Zeeland wordt *harken* niet anders genoemd.

Op iets trekken is hier wel degelijk in gebruik. *Dit kind trekt glad op z'n moeder* hoort men hier dagelijks.

Ongetwijfeld is de nabijheid van Zeeland oorzaak, dat vele Vlaamsche woorden hier burgerrecht gekregen hebben; of, zoo niet, dan toch ons minder vreemd in de ooren klinken dan b. v. in Holland.

Eene woordenlijst van Vlaamsche woorden en uitdrukkingen zou dit zeker bewijzen.

Nine, 19 Febr. 1880.

J. KOUSEMAKER PZN.

Boekaankondigingen.

Vlaamsck Letterkundig Album, 1e Jaargang 1881. Roeselaere,
DE SEYN, VERHOUGSTRAETE.

Ziedaar een werkje, dat in Noord-Nederland ontbreekt.

„*Ende omdat ic Vlaming ben*” stel ik prijs, op wat er Vlaamsch gewrocht wordt en begroet met vreugde dit jaarboekje, dat versierd met een portret van Vrouwe Vanackere geb. Maria Doolaeghe en het facsimile van een brief van Conscience aan wien 't is opgedragen, en een portret van Albert Rodenbach ons eerst een kort overzicht geeft van wat er in 't afgelopen jaar in Zuid-Nederland *belangrijks* verscheen en wat verdienstelijke schrijvers en stierven. Het is zeer kort (12 bl.) maar zeer goed. Het eigenlijk *Album* geeft ons een getrouwe teekening van wat er voor 't oogenblik in Zuid-Nederland wordt gewerkt: het zijn alleen mannen van het heden, de thans dwingende of dweepende jongelingschap, die hun lettervruchten afstonden.

Het ooft is van verschillenden aard en van verschillende waarde, maar een groot deel is voor een edelen disch en de Vlaamsche letteren mogen op menig St. Jans lot wijzen, dat later rijken groei en rijke vrucht belooft. — Dat enkele ouden bijdragen zonden, beschouw is als een spoorslag en bewijs van erkenning aan de jongeren.

M. DIELS. *Klassikale Taal- en Stijloefeningen voor de middelste klasse der Volksschool. Te Culemborg bij Blom & Olivierse.*

De schrijver van dit werkje heeft 't geluk gehad eene leemte te ontdekken in de werkjes voor taalonderwijs.

„Het is waar, er zijn taalboekjes, wetenschappelijke en meer of min praktisch ingerichte taalboekjes, in overvloed; maar zijn die tevens ook geschikt voor de volksschool, voor de school, waar de onderwijzer voor groote klassen staat en dus het onderricht bij uitstek een klassikaal karakter moet hebben? In den regel gaan de opgaven in bedoelde werkjes hierin mank, dat ze ieder voor een twintig à dertigtal antwoorden speelruimte overlaten; van een correctie en bespreking van het werk der leerlingen in de klasse zelve kan alzoo in dat geval geen sprake zijn, en de onderwijzer moet tot de grove paedagogische fout vervallen zijn leerlingen oefeningen te laten maken, die niet worden nagezien.

Een ander bezwaar dat ik daarenboven tegen de bestaande oefeningsboekjes meen te moeten inbrengen, is èn de flauwheid en zoute-loosheid der daarin voorkomende zinnen, èn de volstrekt onnoodige „geleerdheid”, die men vaak in de voor leerlingen der volksschool bestemde opgaven aantreft.

Om deze redenen nu heb ik getracht een reeks van oefeningen te geven, die ten 1e klassikaal kunnen behandeld worden, 2e steeds uit zinnen bestaan, die iets werkelijks of mogelijk bevatten, en waarin 3e slechts dat voorkomt, wat practisch het zuiver schrijven bevorderen kan en naar dat doel voert, naar hetwelk het taalonderwijs in de de lagere school moet streven.”

Aldus de schrijver in zijn voorbericht.

We hebben alleen er op te wijzen, dat er boekjes zijn, o.a. dat van den Heer Kuyper en dat van wijlen den Heer Karssen, die al de eigenschappen hebben, die de schrijver in een dergelijk boekje wenscht. „Op-gaven, die speelruimte voor dertig antwoorden overlaten” kan ik me niet herinneren ooit te hebben aangetroffen, maar noodelooze geleerdheid of liever vertoon van geleerdheid komt zeker hier en daar voor. Maar dat daargelaten, de schr. heeft een taalboekje *willen* schrijven en dat heeft hij gedaan; hij heeft hierbij zijn drie-ledigen eisch gesteld en *aan dien eisch heeft hij voldaan*. Het werkje vordert van den leerling geen anderen arbeid dan 't invullen van een letter, het aanvullen met een woord of 't veranderen van den vorm van een woord. Bespreken vooraf, gelijk de schrijver wil, is o. i. hier niet eens noodig; de leerling kan zichzelve helpen en zeker is dit werkje *het eenvoudigste en gemakkelijkste, dat in de laatste jaren uitgekomen is*. Den vorm der woorden en de vormverandering der woorden zullen de leerlingen hieruit zeer goed leeren dus: „de taal te schrijven zonder grove taal of spelfouten”, terwijl eenvoudige oefeningen voor de synoniemen en dictees ter herhaling, door de leerlingen zelve naar het boek te verbeteren zeker van practisch nut zijn. Het werkje zal juist volstaan voor één jaar.

De druk is keurig, de proeve om 't op *geelachtig* papier te drukken verdient vermelding, 't is zeker beter voor de oogen dan wit. Het werkje zal zeker zijn weg wel vinden en druk gebruikt worden. De prijs is 20 cent.

WAZENAAR, *Langs ruwe Paden*.

„Mocht Nederland deze gedichten onthalen kunnen, als eene belofte van rijkeren maatzang, als een voorspel van voller galmend levenshed!” Dat wenscht de dichter! Toen we zijn „Vlaamsche Jongen” bespraken, hebben we den dichter in hem gevonden, maar... wanneer we nu het eerste gedicht ondertekend zien 1858 en het laatste 1880, dan komt de vraag bij ons op: „Hebben die *twee-en-twintig* jaar den schrijver niet zoover gebracht, dat hij bij het „kiezen van zijn tuil” en 't „samenbinden tot een bundel” bij „het mager bloeisel met zijn onvoldragen zaden” niet meer vond, dat ongedrukt behoorde te blijven?” In de bloemlezing die *wij* daaruit op het oog hebben, vinden we eenige gedichten met bezieling geschreven, andere zoetvloeiende eenvoudige gedichtjes en bovenal een paar prachtige vertalingen uit het Fransch en Engelsch.

Twee opmerkingen ten slotte: alleen wat de dichter algemeen mensche lijks gevoelt, niet wat hij doorleeft gaat der menschheid aan; laat zijn lezers uit zijn gedichten afleiden, dat hij geleden moet hebben om dat te gevoelen, dat hij geleden heeft kan hij zwijgen; — ten andere, waar het gelegenheidsgedicht geen algemeen bekende en medegevoelde gebeurtenis betreft, moet dit het groote publiek koel laten en bleef het dus beter voor eigen huis bewaard.

Een en ander over voegwoorden en afhankelijke zinnen.

Voegwoorden — nu dat is nog al eene gemakkelijke woordsoort. Waar twee zinnen naast elkaar staan en er staat nog een woordje tusschen, zoo losjes, dat men 't er wel weg kan laten, daar is dat woordje een voegwoord. Immers *voegwoorden* zijn woorden, die dienen, om zinnen of zinsdeelen te verbinden — zegt de spraak-kunst en hier en daar wordt er bij gezegd, dat ze ook de betrekking tusschen de zinnen aangeven. Dat lijkt alles heel gemakkelijk, men begrijpt het, men probeert het eens en 't komt uit ook; alsof 't eene som was.

En dan zijn die voegwoorden natuurlijk niet alle gelijk; o neen; dat doet het tweede gedeelte van de definitie, want waar de betrekking verschilt, daar verschilt ook de soort. Dat spreekt als een boek. Zoo zijn er *redengevende* voegwoorden en *vergelijkende* en nog veel meer, zelfs *tijd- en plaatsbepalende*.

Maar kan dat nu? Kan een voegwoord de *reden* geven, of *vergelijken* of *den tijd* of *de plaats* bepalen? Immers neen, men dient dat zoo op te vatten, dat de zin, die door een bepaald voegwoord aan den hooftzin verbonden wordt, *de reden* aangeeft, *den tijd* of *de plaats* bepaalt. En toch in enkele gevallen is er weer wat waars ook in den naam. Hoe komt dat? Dat komt daar vandaan dat *voegwoorden* eigenlijk geene afzonderlijke woordsoort uitmaken, maar andere woorden zijn, die als voegwoorden gebruikt zijn.

Iedereen heeft wel eens opgemerkt, dat hetzelfde woord nu eens *voegwoord* dan weer *voorzetsel* of *bijwoord* is. Ook dat zulk een woord in de schrijftaal dikwijls, in de spreektaal nog vaker door *dat* gevolgd wordt en 't schijnt, alsof dit woordje *dat* het woord nu eigenlijk tot een voegwoord stempelt. En dat is toch niet geheel waar.

Waar wordt het woordje *dat* gebruikt om, we zullen het maar zoo blijven noemen, voegwoorden te maken? Het meest na woorden, die we gewoonlijk als *voorzetsels* kennen, en meestal *bijwoorden* zijn: *Voordat*, *nadat*, *omdat*, *totdat* en de spreektaal voegt er bij *met dat*, *door dat* (*door dien*), maar gaat ook naar 't gegeven voorbeeld vormen *nu dat*, *toen dat*, *terwijl dat*. Hoe is 't daar nu mee?

Dat is eigenlijk aanwijzend voornaamwoord, werd later lidwoord, maar als zoodanig vervangen door *het* (eigenlijk een *persoonlijk vnv.*); ook begon het door zijne aanwijzende kracht dienst te doen als *betrekkelijk voornaamwoord*. Heel dikwijls evenwel gebeurde het, dat het zijne kracht en beteekenis verloor en in die gevallen kennen wij het nu als voegwoord. Heeft het betrekkelijk voor-

naamwoord, behoefte aan een antecedent, het voegwoordelijk gebruikte betrekkelijk vnw. neemt het niet zoo heel nauw. Nu eens is 't er, maar dikwijls bleef het weg, dat hangt maar af van de plaats, die de zin inneemt.

a.) *Het is waar, dat hij komen zal.* *Dat hij komen zal* is een onderwerpszin, die zoo als men 't veelal noemt in den hoofdzin wordt aangekondigd door *het*. Met andere woorden, de zin *dat hij komen zal* dient om aan *het* beteekenis te geven, precies hetzelfde als bij bijv. afh. zinnen ten opzichte van een *bepalend* (bepaling-aankondigend) voornaamwoord.

b.) *Degene, die mij lief heeft, volg mij* Is in b) *dēgene* zonder beteekenis, zonder den volgenden afhankelijken zin, in a) is *het* eveneens onbegrijpelijk zonder den zin: *dat hij komen zal*. Men zou voor a) kunnen schrijven: *Dit, dat hij komen zal*, is waar. Nemen we nu een paar zinnen met andere voegwoorden, bijv.:

c.) *Hij kwam, voor dat ik vertrok.*

d.) *Hij ging heen, nadat hij zijne zaken geregeld had.*

e.) *Ik haat hem, omdat hij een bedrieger is.*

Het is duidelijk, dat we de afhankelijke zinnen: *voordat ik vertrok*; *nadat hij zijne zaken geregeld had* en *omdat hij een bedrieger is* kunnen vervangen door de bepalingen: *voor zijn vertrek, na de regeling zijner zaken, om zijne bedriegerijen, waarin voor, na en om voorzetsels zijn*. Immers de afhankelijke zinnen in c.), d.) en e.) kunnen vervangen worden door een zelfstandig naamwoord. 't Is alsof er stond:

c.) *Hij kwam voor dit, dat ik vertrok.*

d.) *Hij ging heen na dit, dat hij zijne zaken geregeld had.*

e.) *Ik haat hem om dit, dat hij een bedrieger is.*

waarin de laatste deelen dienen tot verklaring van *dit* en daartoe staan als eene *bijstelling*.

Voorzetsels en voegwoorden wijzen beide betrekking aan. Zijn de begrippen, waartusschen de betrekking bestaat, uitgedrukt in een woord, dan heet het betrekkingwoord (mooi is de uitdrukking niet!) een *voorzetsel*, maar is een der begrippen uitgedrukt in een zin, dan heet het *voegwoord*.

Ik zei, de spreektaal voegt er bij *met dat, doordat* (doordien). Bij beschouwing der volgende zinnen blijkt hetzelfde als in bovenstaande voorbeelden.

f.) *Met dat ik daar aankom, valt een kind te water.*

g.) *Doordat het zoo geregend heeft, is de grond doorweekt,* d. i. *Met mijne komst* d. i. op 't zelfde oogenblik (tijdaanwijzend als in: *met Pinksteren*) en *door den overvloedigen regen*.

Genoegzaam blijkt de overgang; liet ik in 't eerste geval ook nog den afhankelijken zin weg, zooals bijv.: *Met komt daar Vrouw Johanna aan* (Hofdijk), dan zou 't woord ook nog *bijwoord* wezen.

Uit het boven aangevoerde is, hoop ik, gebleken dat

- 1e. *voor*, *na* en *om*, voorzetsel gebleven zijn, maar slechts *voegwoord* heeten,
- 2e. *dat* niet dient om voegwoorden te maken, maar aan 't hoofd staat van een' afhankelijken zin (als *betr. vnw.*), om een begrip te verklaren, dat na het voorzetsel genoemd moest zijn (als *antecedent*.) De Franschen zijn in dit opzicht zeer juist; na *avant* en *après* gebruiken ze den *infinitif* (naamw. vorm) of wel bij *jusqu'à* voegen ze eerst het antecedent in (*jusqu'à ce que*).

Nemen we een ander zoogenaamd voegwoord (*toen*).

- a.) Ik was *toen* thuis.
- b.) Ik was thuis, *toen* hij kwam.

In a.) noemt ieder *toen* een bijwoord, in b.) een *voegwoord* en wel een *tijdbepalend* voegwoord. Is 't in beide zinnen verschillend? neen. Immers, wordt in a.) de tijd aangegeven door *toen*, in b.) is dit evenzeer het geval, met dit onderscheid dat b.) een weinig nauwkeuriger is en er bij zegt, wat *toen* beduidt. *Toen* d. i. *het oogenblik, waarop hij kwam*. Als we hier dus spreken van een *tijdbepalend voegwoord* dan beduidt dit een woord, dat ons vertelt, dat de daarop volgende afhankelijke zin, eene tijdsbepaling bevat, die dienen moet, om dat minder duidelijke woord te verklaren.

Een ander voorbeeld geeft *waar*, vooral omdat daarin tevens het bovengezegde over *betr. vnw.* duidelijk uitkomt en tevens de overgang van *bijwoord* tot *voegwoord*.

- a.) Waar de grooten voorgaan, volgen de kleinen.
- b.) Waar Attila's paard getreden heeft, daar groeit geen gras meer.

Waar is een plaatsaanwijzend bijwoord, en wel vragend. Het vraagt naar de plaats en heeft dus eene onbepaalde beteekenis. *Waar* is dus *op elke plaats, welke ook*.

Van *plaats* is men overgegaan tot *geval* en 't is geworden: *in alle gevallen, welke ook*, zoo als boven in a.). Dit wordt evenwel gewoonlijk door *als* uitgedrukt, zoodat *waar* en *als* gelijk geworden zijn en *waar* van plaatsaanwijzend iets voorwaardelijks gekregen heeft

Zoo is 't ook gegaan met *daar* van plaatsaanwijzend bijwoord tot redengevend voegwoord.

In b.) is het duidelijk, dat het *daar* in den hoofdzin bepaald wordt door den afhankelijken zin: *Waar A's paard getreden heeft*, waaruit ten duidelijkste blijkt, dat *Daar* en *Waar* tot elkander in de zelfde betrekking staan als *antecedent* en *betr. vnw.*

Nog een paar andere voegwoorden willen we aanhalen, omdat die uit geheel andere woorden ontstaan zijn.

Terwijl = *te der wijle* = *te dier wijle* = *op dien(zelfden) tijd*.

Ik zag de krant even in, terwijl hij zich kleeedde, d. i. Ik zag de krant even in, in den zelfden tijd, dat hij zich kleeedde.

Uit de samenstellende deelen blijkt, dat *terwijl* niets voegwoordelijks aan zich heeft; dat het hoofddeel is een zelfstandig naamwoord, dat bepaald wordt door den volgenden afhankelijken zin, zoodat meteen blijkt, dat, wat hier *voegwoord* genoemd wordt, eigenlijk is een deel van den hoofdzin en dat de afhankelijke zin eigenlijk is een zin tot bepaling van een Z. N. W., zoodat *wijl*, weder dienst doet als antecedent.

Uit het *gelijktijdige* der handelingen, kwam men tot het *samen-gaan* der gebeurtenissen, zoo tot *bijvoeging*, *bijeenbehooren*, *verbinden*, *aaneenschakelen*, en *terwijl* kreeg hier en daar *aaneenschakelende* kracht, zoodat personen, die het niet al te nauw nemen, bijv. vertellen: *Karel II van Spanje stierf in 1700, terwijl Karel II van Engeland reeds in 1685 gestorven was.*

Tenzij ook tegenwoordig voegwoord genoemd, heeft niets, dat aan een voegwoord, aan verbinding herinnert.

Tenzij = Het en zij = Het zij niet.

Ik zal het huis koopen, tenzij de tegenwoordige eigenaar te veel geld vraagt, d. i.:

Ik zal het huis koopen, het zij niet, dat de tegenwoordige eigenaar te veel geld vraagt.

't Is duidelijk, dat de zin:

dat de tegenwoordige eigenaar te veel geld vraagt slechts dient ter vervanging en verklaring van *het*, dat als grammatisch onderwerp van *zijn* dienst doet. Dat het geval hetzelfde is, als in den vroeger gegeven zin: *Het is waar, dat hij komen zal*, behoeft geen betoog. Daar men nu ook hetzelfde kan zeggen door *als* te gebruiken met het tegengestelde van den volgenden zin, heeft men *tenzij* tot de zelfde soort voegwoorden gebracht als *als* (dat zelf ook geen voegwoord is). Men heeft het voorwaardelijk genoemd, wat er niet eens geheel door kan, omdat de volgende zin juist eene *voorwaarde* noemt die *niet* vervuld moet worden om het eerste gedeelte waar te maken.

Hetzij is eigenlijk het tegengestelde van *tenzij*. Immers de samenstellende deelen zijn gelijk, behalve dat *tenzij* ook nog *en = niet* bevat. De zin, die er op volgt, dient in beide gevallen ter verklaring van hetgeen door *het* bedoeld is.

Hoezeer en *hoewel*, zijn samengesteld uit *hoe* (bijw. van graad) en *zeer* en *wel* (bijwoorden), die dienen ter bepaling van het werkwoord, van den afhankelijken zin.

a.) *Hij deed het, hoezeer ik hem gewaarschuwd had.*

b.) *Hij had dorst, hoewel hij gedronken had.*

d. i. *ik had hem zeer gewaarschuwd en hij had wel gedronken.*

Dat de beteekenis uit het oog verloren is, blijkt uit het gebruik,

dat op deze wijze verbindingen maakt, die met het oog op de eigenlijke beteekenis onmogelijk mogen heeten; maar bovendien ook uit de samenstelling: onze taal vormt niet spoedig samenstellingen, wanneer door de samenstelling niet iets nieuws geleverd wordt, of de samenstellende deelen de beteekenis behouden, die ze buiten samenstelling hadden.

Ik gaf slechts enkele voorbeelden van woorden, die zonder voegwoorden te zijn, als zoodanig gebruikt worden. De voorbeelden, dat een woord beurtelings bijwoord, voorzetsel en voegwoord is, zijn talrijk; de overgang is heel geleidelijk: wat het *bijwoord* alleen doet, verricht het *voorzetsel* met een volgend Z. N. W. en doet het *voegwoord* met een' volgenden zin. *Voegwoord en Voorzetsel* beide dienen om betrekkingen aan te wijzen.

Heerenveen, 17 April 1881.

TH. KUIJPER.

Vrijpostig, riposter.

(Dl. I, bl. 184. Dl. II, bl. 361, 365.)

De geachte beantwoorder der vragen begaat volstrekt geen etymologische zonde door een bijvoegelijk naamwoord *vrijborstig* aan te nemen. Juist in de beteekenis van *vrijpostig* wordt in deze streken het woord *vrijborstig*, *vriborstig* algemeen gebruikt. Men denkt dan echter niet aan *borst*, knaap, maar aan *borst*, gemoed, hart, in welken zin het ook in *rondborstig* voorkomt. In de meer gunstige beteekenis van vrijmoedig werd het woord vroeger ook gebruikt: „Welk *vri-borstig* zeggen bi de Vergadering gepreezen wierd.” (C. van Alkemade 1700).

Wat *riposter* betreft, ik kan niet denken dat het van *reponere* afgeleid is: het voorvoegsel *ri* is geen fransch, maar wijst op 't italiaansch. Zoo wordt *reponere* in 't fransch *reposer* en in 't italiaansch *riposare*. 't Komt mij voor dat *riposter* afkomt van *rispondere*, antwoorden, hetwelk in 't verleden deelwoord *risposto* luidt. Daarnaast staat *répondre* van 't latijn *respondere*.

Men vergelijkte daarbij de zelfstandige naamwoorden: une réponse, une riposte, una risposta, responsum.

Sommelsdijk.

J. E. TER GOUW.

Opmerkingen.

1. Van Helten. Kleine Ned. Spraakk. I. § 13: „...; omtrent de ng, dat eertijds achter de neusletter ook de g werd uitgesproken doch niet als onze g, maar als de zachte der k.” Zou men nu niet hieruit, in verband met § 10 (over de onechte f en s), mogen afeiden; dat de k van *nk*, b.v. in *woninkje* eene onechte k is en als *zacht* moet aangemerkt worden?
2. De Heer T. v. L. wil, dat men in *een glas goeden wijn* (Noord en Zuid III bl. 366.) *goeden wijn* als den objectvorm van *goede wijn* beschouwe. Gaarne vereenig ik mij met deze beschouwing; maar hoe nu te doen, wanneer *een glas* zelf in den eersten naamval staat. Zal men dan ook schrijven: *Hier is een glas rooden wijn*. Dan kan de vraag rijzen: Zou die schrijfwijze niet tegen 't gebruik strijden? En nu is 't zeker, dat òf deze vraag bevestigd moet beantwoord worden, òf de regel uit de spraakkunst: dat *roode wijn* in bovenstaanden zin den zelfden naamval heeft als *glas*, is tegen 't gebruik in gemaakt.
3. Nederl. Spraakk. van Dr. Cosijn. 5de druk I. § 29.
 - a. Welk verschil is er tusschen de ui in huis en die in lui bui?
 - b. Waarom is eu in *heup* een tweeklank en die in *beur* een klinker? Toch niet om de afwijkende uitspraak der laatste: men zou dan evengoed de oo in *boor* en de ee in *beer* een tweeklank kunnen noemen.

A. Maart '81

W. H. B.

Knapzak, weizak.

(Dl. II, bl. 364)

Knapzak heet in 't fransch ook: *canapsa*.Om *weid* te verklaren, behoeft men zijne toevlucht niet tot het Hoogduitsch te nemen: 't is zuiver Hollandsch:„Ick vaer alle daeghs met de *weischuijt* in 't velt,” zei Sijmen sonder Soeticheydt.„'t Was sucken Coop-al, sucken Snoes-haen, sucken *Wey-man*,” zei Direk Tyssen van Jelis Licht-hart in de Klucht van de Koe.

„Een haas, daar men geen loop van siet,

En vangt een goede *Weiman* niet,”

leerde Cats.

„Nog is jagt hier genoeglijk en 't *weispel* in eer,” zong D. J. van Lennep in zijn Duinzang.

J. E. t. G.

Hoofdzinnen, enz.

In de 3e aflevering van „Noord en Zuid” 4en jaargang brengt de Heer Koenen eenige bedenkingen in 't midden tegen de definities van *hoofdzinnen bijzinnen* e. d. g. Hij vraagt de meening van anderen, welnu de mijne wil ik gaarne geven.

- I. Het noodzakelijke bestanddeel van den zin is het *gezegde*. Waar het eigenlijke *gezegde* van den samengestelden zin is, daar is ook de hoofdzin, de hoofdgedachte te vinden. Houden we hieraan vast, stellen we dit voor op; dan beloof ik dat veel van de zwaarigheden van den Heer Koenen. Ook voor jongelui vervallen.

Nemen we zijne zinnen:

a) *Wij hebben gehoord, dat hij naar Italië zal gaan, wanneer zijn oom daarheen terugkeert.*

b) *Dat hij komen zal, is zeker.*

c) *Hij is niet, wat hij schijnt.*

d) *Goed, dat oneerlijk verhegen is, gedijt niet.*

In deze zinnen zal ieder leerling van de ontwikkeling, die bij de behandeling van dergelijke zaken verondersteld wordt, dadelijk zien dat er sprake is van a) *iets hooren*, b) *iets, dat zeker is*, c) *iemand die dit of dat niet is*, d) *iets dat niet gedijt*. Welnu, daar ligt de hoofdzin. Ten opzichte van a) valt op te merken, dat daar wel degelijk de tweede enkelvoudige zin ondergeschikt is aan de eerste; de derde aan de tweede. Maar ook dat daar het *naar Italië gaan* weer een feit betreft, dat verwezenlijkt zal worden als de voorwaarde in de derde afhankelijke zin genoemd vervuld wordt. Daarom ben ik 't volkomen met Terwey eens, wanneer hij den tweeden zin *hoofdzin* noemt ten opzichte van den derden. De vraag van den Heer Koenen: Kan dan een zin tegelijk *hoofdzin* en *bijzin* zijn staat, dunkt mij eenigszins gelijk met deze kan een ding tegelijk *groot* en *klein* zijn? Wel zeker. Doen we hetzelfde niet in de rekenkunde als we beweren, dat een *duizendtal* is een *tiental* ten opzichte van een *honderdtal*. Wil men de benamingen nemen, die de Heer Koenen geeft en die ik zelf ook dikwijls heb gebruikt, ik zie daarin geen kwaad in allen gevalle hebben ze dan een naam, maar de vraag is; wint men er wat mee? En ik geloof, dat het antwoord op deze vraag ontkenmend moet zijn. De benamingen: *bijzin van den eersten, tweeden, enz. rang*, wijzen zelf reeds aan, dat er iets bijzonders is. Maar nu de vraag: *Wat is een bijzin van den tweeden rang?* De Heer Koenen vraagt er terecht naar definities; deze moeten op een gegeven oogenblik gegeven kunnen worden. Welnu, ik

stel nu voor, dat de Heer Koenen zal antwoorden: Een bijzin van den tweeden rang is een zin, die ondergeschikt is aan een, die zelf ondergeschikt is aan den hoofdzin. En komen we dan niet meer hierop terug dat de *bijzin hoofdzin* tegelijk is. 't Mag er dan niet letterlijk staan, maar de zaak is er niet door verandert.

II. De Groot zegt § 12, 2: De hoofdzin drukt op zich zelf eene gedachte uit.

„Ligt niet” zegt de Heer K. de vraag voor de hand of in zinnen als:

1. Ik kan niet uitgaan; want het regent,
2. Ik kan niet uitgaan, omdat het regent.

de hoofdzin; *want het regent.* op zich zelf eene gedachte uitdrukt meer dan de bijzin: *omdat het regent*”.

Maar mogen we den vorm van den zin geheel uit het oog verliezen. Voeg er eene bepaling bij en schrijf:

1. Ik kan niet uitgaan; want het regent mij te hard.
2. Ik kan niet uitgaan, omdat het mij te hard regent.

en de deelen, waarop het hier aan komt zijn geheel veranderd. Bovendien is *want* en *omdat* hetzelfde. Er zijn wel zinnen aan te wijzen, waarin men *want* en *omdat* niet verwisselen kan zonder iets aan de beteekenis te veranderen.

III. Een andere opmerking betreft den zin: *Hij berichtte ons, dat hij komen zou want zijn zoon was ziek.* In den opgegeven zin is de beteekenis of

- a) Hij berichtte ons zijne komst, want zijn zoon was ziek.
- of b) met de direkte rede:

Hij berichtte ons: „Ik zal komen, want mijn zoon is ziek”.

Is dit laatste de bedoeling dan zijn we teruggekomen op hetgeen boven gezegd is van den hoofdzin; immers dan is; *want zijn zoon was ziek* een hoofdzin neven geschikt aan *hij zou komen* en deze is dan ook in zeker opzicht hoofdzin, zonder dat er daarom van bijzinnen van den *eersten* of *tweeden* graad sprake kan zijn.

IV. Zinnen als:

a) Hij berichtte ons, dat hij zal komen en veertien dagen zal blijven.

b) Hij zeide, dat hij niet de pijlen maar de kokende olie vreesde.

zou de Heer Koenen als volgt willen opvatten.

a) Hij berichtte ons, dai hij komen zal en hij berichtte ons, dat hij veertien dagen zal blijven.

en daarmee beweert hij, dat alleen hoofdzinnen nevenschikkend kunnen verbonden worden. Ik ben het niet met hem eens. Juist uit zijne verklaring blijkt, dat wel degelijk de afhanke-

lijke zinnen nevenschikkend verbonden zijn. Immers niet het twee maal gebruikte: *Hij berichtte* wordt verbonden. Bovendien zijn de hier gebruikte afhankelijke zinnen voorwerpszinnen.

Nemen we den zin:

Hij verkoopt koffie en thee,

dan is het waar, dat we eigenlijk hebben de samentrekking der beide zinnen

Hij verkoopt koffie

en *Hij verkoopt thee*

maar in den regel merkt men dergelijke zinnen niet als zinsamentrekkingen aan en noemt men het een zin met *dubbele of nevenschikte bestanddeelen*. Als dat nu bij een onderdeel van den enkelvoudigen zin wel zoo is, waarom zou het dan bij de onderdeelen van den samengestelden zin niet het geval zijn? Me dunkt in 't gegeven voorbeeld hebben we twee voorwerpen bij één gezegde, dus nevenschikte deelen, en of dat nu zinnen zijn of zinsdeelen, doet niets ter zake.

Heerenveen, April 1881.

TH. KUIJPER.

Luiwagen.

Ik weet niet, of er al over de afleiding van dit woord, in de beteekenis van „werktuig om den vloer te schrobben” geschreven is. Zoo niet dan waag ik de volgende.

Dweil komt van *dweigel*, even als *peil* van *pegel*, welk laatste woord, even als *pegelen*, in Eede (Zeeland) en in 't noorden van Vlaanderen nog in gebruik is.

Tegen een *schoteldoek*, de oorspronkelijke beteekenis van *dweil*, zegt men in Vlaanderen *dwage*. Bij 't gebruik van een *dweil* moet men zeer gebukt staan; om dat bukken te voorkomen bond men het werktuig aan een stok — zooals men nog den *luiwagen* ziet gebruiken om de *dweil* gemakkelijk te hanteeren en noemde dat ding een *lui-dwage*, waaruit langzamerhand *luiwagen* gevormd is.

Kiliaan kende het woord niet.

G. A. V. v. O.

Hoofdzin of Bijzin.

(Zie „Noord en Zuid” 4^e Jaarg. bl. 50).

„Nauw was V. d. Palm overleden, of menige begaafde hand ondernam het, 's mans verdiensten naar waarde te schatten.”

Bij een eenigszins opmerkzame beschouwing van de twee deelen, waaruit deze volzin bestaat, bespeuren we al heel spoedig, dat de constructie van beide deelen dezelfde is, en wel de constructie van den hoofdzin. Vervangen we, zooals de heer R. wil, het voegwoord „of” door „toen,” „wanneer,” „als,” dan zien we ook aanstonds de constructie van den tweeden zin veranderen. De volzin wordt dan: *Nauw was V. d. Palm overleden, loen menige begaafde hand „het ondernam,” 's mans verdiensten, enz.* In dit geval is de constructie van den tweeden zin niet die van den hoofdzin, maar van den bijzin. Indien dus „of” vervangen werd door een der opgegeven voegwoorden, dan hadden we te doen met onderschikkend zinsverband, dan was de eerste zin hoofdzin, de tweede tijdbepalende bijwoordelijke bijzin. Nu evenwel is dit anders; de constructie wijst uit, dat we te doen hebben met twee *nevengeschikte* zinnen, aaneenverbonden door het voegwoord „of.” Doch niet alleen uit de constructie der zinnen, ook uit de beteekenis van de geheele uitdrukking blijkt zulks ten duidlijkste. Vergun mij, dit met de uiteenzetting van een voorbeeld te staven. Het sterkste springt de kracht van het scheidende voegwoord „of” hier in het oog, indien we in den eersten zin het bijwoord „nauwelijks” vervangen door „nog niet.” Kiezen we dus als voorbeeld den zin: *„De vrede was nog niet gesloten, of de troepen werden afgedankt.”* Het scheidende voegwoord „of” in dezen zin zegt ons, dat één der beide deelen waarheid bevat; één van beiden: of het afdanken der troepen had plaats, of het was nog geen vrede. Ontkent men het in den eersten zin geconstateerde, nl. het nog niet gesloten zijn van den vrede, m. a. w. beweert men, dat de vrede *wel* gesloten was, dan moet men de waarheid erkennen van het tweede gedeelte, nl. van het afdanken der troepen. Ontkent men daarentegen, wat in den tweeden zin gezegd wordt, nl. dat de troepen afgedankt werden, dan is men genoodzaakt aan te nemen, dat de vrede ook nog niet gesloten was. Het afdanken had dus plaats *onmiddellijk* na het sluiten van den vrede.

Vervangt men nu „nog niet” door een der bijwoorden „nauwelijks” of „pas,” dan behoeft de hier gevoerde redeneering geen wijziging te ondergaan. Alleen wordt dan tusschen het sluiten van den vrede en het afdanken der troepen een kleine tijdruimte toegestaan. Ontkent men het afdanken der troepen, dan moet men

aannemen, dat de vrede nog maar „pas” nog maar „nauwelijks” d. i. nog maar „zeer korten tijd geleden” gesloten was. De vervanging van „nauwelijks” of „pas” door „nog niet” heeft dus geen invloed op den aard van het zinsverband, maar verhoogt alleen de kracht der uitdrukking.

Past men het hier aangevoerde toe op andere zinnen van dezelfde constructie, volgt men bij elk willekeurig gekozen voorbeeld dezelfde redeneering, dan twijfel ik niet, of men zal het met mij eens zijn, dat op de vraag, wat hier de hoofdzin en wat de bijzin is, geen ander antwoord kan worden gegeven, dan dat beide zinnen hoofdzinnen zijn, scheidend nevenschikkend aan elkander verbonden door het voegwoord „of.”

Helder.

JAN BROUWER.

Een nieuw woord.

De *Amsterdamsche Rijtuigmaatschappij* plaatst hare rijtuigjes op den openbaren weg en deze rijtuigjes moeten een naam hebben. Ze heeten in 't buitenland *droske*, *cab*, *fly*, *fiacre* alles kort, zoo moest 't bij ons ook zijn: „een rijtuig van de rijtuigmaatschappij” is een naam even onmogelijk als de *Pieter Corneliszoon Hoofstraat* op de *Laurens Pieter Van der Spiegelstraat* of de *Witte Corneliszoon de Withstraat*. Het *Handelsblad* stelde voor ze *Lubowsky* te noemen, de naam is te lang, te vreemd en . . . te onverklaarbaar voor ieder, die niet den grappigen koetsier heeft leeren kennen in het blijspel *Dokter Klaus* van L'Arronge. Slechts enkele tooneelvrienden bedienden zich van het woord. Enkele dames, die een proefje van hun Fransch wilden geven, praatten van een *disponible*, maar dit woord vond geen ingang, omdat het op honderd zaken van toepassing is en als bastaardwoord alleen als adjectief voorkomt. En wat doet de spraakmakende gemeente? Toen ze voor 't eerst de keurige wagentjes zag, trok niets meer hun aandacht dan de meer kleurig dan keurig uitgeruste koetsier en aller meening was: „'t Is net een aangekleede aap!” Welnu, de naam was gevonden, de rijtuigjes werden *aap* of *aapje* genoemd en zoo zullen ze wel blijven heeten.

A.-R.

Zinsverklaring.

Op de historie van Quintus Curtius van 't leven en bedrijf
van Alexander den Grooten.

Gelukkig Jongeling, die 't puyckstuk der Poëten
Ontmoet hebt, om uwe eer te dragen wijd en zijd:
Riep *Alexander* uijt genoopt van schoonen nijd,
En van eergierigheyd tot rasens toe beseten,
Op 't graf van Thetis Soon. Maer had hij doen geweten,
Dat eens een Quintus noch met soo geleerden vlijt,
En soo veel eeuwen lang na sijnes levens tijd
Sijn Leven en bedrijf sou hebben uijtgemeten:
Hij had aldus gesezt: hoewel de Blindeman
Den Lof des Peleaens soo hoog trekt als hij kan,
En op sijn vaersen doet door ieders ooren sweven:
Dees vrije stijl nochtans heeft vrij wat meer om 't lijf.
't Vernoeft mij meer als wel mijn *Leven en bedrijf*
Soo levendig te sien in Curtius herleven.

J. de Decker (1609—1666.)

Proza-overzetting.

Op 't graf van Achilles, den zoon van Thetis, riep Alexander de Grooten uit, terwijl hij door een edelen najver gedrongen werd en razend van eerzucht was: „O gelukkig Jongeling, wiens lof door den grootsten aller dichters werd bezongen en overal verkondigd!”

Maar had hij toen geweten, dat Quintus met zooveel geleerdheid en vlijt en zooveel eeuwen na zijn dood zijn *Leven en Bedrijf* zou beschrijven, dan had hij aldus gesproken: „Ofschoon de blinde Dichter den lof van Peleus' zoon zoo hoog opvoert, als hij kan, en door zijn poëzie verkondigt aan elk, die ooren heeft, zoo vind ik dit proza nochtans vrij wat belangrijker. 't Is mij een meer dan gewoon genot *mijn Leven en Bedrijf* in Curtius' werk te zien herleven.”

Verklaring.

Alexander de Grooten dweepte met den Ilias van Homeros; zijn naar roem dorstende geest verslond met wellust de heerlijke verzen, waarin de daden der oude Grieken bezongen werden. Steeds droeg hij een handschrift van dit Epos in een gouden doos bij zich en borg het des nachts onder zijn hoofdkussen. Maar 't meest trok Achilles hem aan, Achilles, de zoon van Peleus, koning van Aegina, en van de nimf Thetis, de dochter van den zeegod Nereus.

Van daar dat Alexander, den grafheuvel bezoekende, waaronder het stof van Achilles rustte, in vervoering uitriep: „O gelukkig Jongeling, die het voorrecht geniet door den grootsten dichter bezongen te worden!” Maar had hij toen geweten, dat hij zelf eenmaal het onderwerp zou worden van de studiën van Quintus Curtius, den Romein, die na 350 jaren zijn leven zou beschrijven, dan zou zijne ijdelheid hem er allicht toe gebracht hebben, het werk van Quintus, al was het proza, verre te verkiezen boven den Ilias.

Ontleding.

De dichtregelen van de Decker bevatten twee volzinnen, die tegenstellend verbonden zijn. Van den eersten volzin is de hoofdzin: *Alexander riep uit op 't graf van Thetis zoon*, waarvan het onderwerp *Alexander* tot bepaling heeft twee verkorte nevensgeschikte bijvoegelijke zinnen, namelijk: *genoopt van schoonen nijt* en van *eergierigheid tot rasens toe beseten*. Het gezegde *riep uit* heeft tot bepaling den voorwerpszin: *Gelukkig Jongeling, die 't puyckstuk der Poëten ontmoet hebt, om uwe eer te dragen wijd en zijd*.

In dezen zin heeft de aangesproken persoon tot bepaling bij zich den bijvoegelijken zin: *die 't puyckstuk der Poëten ontmoet hebt*, waarvan 't gezegde *ontmoet hebt* bepaald wordt door den beknopten gevolgaanduidenden zin: *om uwe eer te dragen wijd en zijd*.

In den anderen volzin is de hoofdzin:

Hij had aldus gesezt, waarin *had* in de voorwaardelijke wijs staat voor *hadde* of *zou hebben*. Het gezegde heeft tot voorwerp bij zich: *hoewel de Blindeman* enz. tot *herleven*, en tot bepaling den voorwaardelijken zin: *maer had hij doen geweten, dat* enz. in welken zin het gezegde *had geweten* tot voorwerpszin heeft: *dat eens een Quintus noch met soo geleerden vlijt en soo veel eeuwen lang na sijnes levens tijd zijn Leven en bedrijf sou hebben uijt gemeten* (lees: soude uijtmeten.)

De voorwerpszin: *hoewel de Blindeman* tot *herleven* bevat twee volzinnen, die gescheiden zijn door het punt achter *lijf*.

Van den eersten volzin is de hoofdzin: *dees vrije stijl nochtans heeft vrij wat meer om 't lijf*.

Hierbij behooren twee toegeevende samengetrokken bijzinnen: *hoewel de Blindeman den lof des Peleaens soo hoog trekt als hij kan* is de eene, en *op zijn vaersen doet door ieders ooren sweven de andere*, terwijl het onderwerp en het voorwerp met zijne bepaling de gemeenschappelijke zindeelen zijn.

De eerste dezer bijzinnen heeft tot bepaling den vergelijkenden zin *als hij kan* bij zich.

De andere volzin, die het „Bijchrift” van de Decker sluit, is evenzeer samengesteld, en bevat een beknopten onderwerpszin: *mijn*

Leven en bedrijf soo levendig te sien herleven in Curtius, en een hoofdzin: *'t vernoegt mij meer als wel*, waarin 't het grammatisch onderwerp is.

Men moet in 't oog houden, dat er verschil is tusschen beknopte en verkorte zinnen. In den beknopten zin is het onderwerp opgesloten in het gezegde, gelijk een bloem in den knop; bijv. *'t vernoegt mij mijn leven en bedrijf* te zien = *dat ik mijn leven en bedrijf* zie. *Wij eten om te leven* = *wij eten opdat wij leven*.

In den verkorten zin zijn het onderwerp en een deel van 't gezegde weggelaten.

Alexander, genoopt van schoonen nijd = die genoopt werd van schoonen nijd. *Belooningen en straffen, hoe nuttig vaak, moeten met omzichtigheid gegeven worden*, = hoe nuttig zij vaak zijn of mogen zijn.

Zoo behooren de zinnen, die in Terwey § 66 2e alinea als beknopt worden opgegeven tot de verkorte; terwijl omgekeerd de zinnen, bij de Groot § 108 en 109 ¹⁾ als verkort aangemerkt, beknopt zijn.

Hilversum,

J. E. TER GOUW.

Zeebarich.

Drie h's.

In het eerste deel van dit Tijdschrift vindt men op blz. 184 onder No. 86 deze vraag:

„Op blz. 4 van Potgieters *Proza* leest men: een *zeebarichen* boezem en op blz. 19: al schreeft gij hem drie h's op den rug; wat beteekenen die uitdrukkingen?”

Zeebarich is een bijvoegelijk naamwoord, afgeleid van *zeebaar*, golf der zee, het zou dus moeten beteekenen: golvend als de zee.

De drie h's vindt men verklaard in Harrebomée's *Spreekwoordenboek*, I Deel blz. 264, alwaar men leest:

„De drie h's zijn: *houd hem hier*. Het spreekwoord wordt toegepast op den predikant, die geen kans heeft, elders beroepen te worden; gelijk ook op ondeugende knapen, die naar de Indiën gezonden worden.”

Hilv.

J. E. T. G.

Spreek- en schrijftaal.

De regel: „schrijf zooals gij spreekt” is niet in toepassing te brengen. Niet alleen, dat de verschillende dialecten met de gebruikelijke letterteekens niet zijn weér te geven; maar zelfs met de beschaafde uitspraak stuit men terstond op zwaarigheden. Gemakkelijk kon men, in navolging van Multatuli, b. v. *mens*, *mensen* schrijven, maar elke klankwijziging nauwkeurig voor te stellen, vooral ten gevolge van het al of niet gebruiken van den klemtoon, is ondoenlijk. Zal men b. v. woorden met den uitgang *lijk*, door *lik*, *lèk* voorstellen? dus *vroomlik* of *vroomlèk* of *vroomluk*? Geen der gebezigde letterteekens geeft den toonloozen klank volkomen terug, evenmin als dit de *ij* doet.

Ook het omgekeerde: „spreek zooals gij schrijft” gaat niet op. Dan zou men een pedanten, preekerigen toon vernemen, die evenmin een goeden smaak zou bevredigen.

Het is evenwel niet te ontkennen, dat eene goede schrijftaal eene bekendheid met een aantal spelregels vordert, die gewis veel bijdraagt om eenvormigheid daarin te verkrijgen; doch weinig of veelal niets aan de duidelijkheid van de uitgedrukte gedachte ten goede komt.

Vandaar, dat zelfs goede schrijvers de verbuigingsvormen van het lidwoord *een*, en van de bijvoegelijke voornaamwoorden in verschillende naamvallen niet meer in acht nemen. Inzonderheid het gebruik van den datief is in het dagelijksch leven zoo goed als ongebruikelijk, en dan ook alleen tot afwisseling in den schrijfstijl aan te bevelen.

Ook de verwaarloozing dier buigingsvormen ten opzichte van het geslacht vindt hier en daar voorstanders. Anderen verzetten zich met reden daartegen, als leidende tot miskennis van een der sieraden onzer taal.

Mijne opmerkingen hebben ten doel, de wenschelijkheid te betoogen, dat men zich bij het taalonderwijs in de lagere school niet verdiepe in een legio taalregels, die tot het ordelijk en duidelijk voorstellen der gedachten niet noodig zijn.

Buiten taalregels kan men zeker niet; maar men beperke het aantal. De taal zoodanig te verstaan en te gebruiken, als in het dagelijksch leven voor ieder eene behoefte kan genoemd worden: dat is het doel van ons taalonderwijs op de lagere school, en daartoe is in de eerste plaats kennis van de kracht en beteekenis der woorden van noode.

De meeste taal oefeningen van dezen tijd leiden dan ook dezen weg op.

Wat de spelregels dan betreft: hier in Zeeland b. v. en ook

elders, is het onnoodig den leerlingen de regels op te geven, waaruit zij kunnen opmaken, of de woorden met *ij* of *ei*, met *ee* of *e*, met *oo* of *o* moeten geschreven worden. De gewestelijke uitspraak wijst dit van zelf aan. Alleen die woorden, welke met die uitspraak in strijd zijn, worden opgegeven. Waartoe ook opgegeven, wanneer een zelfstandig naamwoord *onzijdig* is. De enkele regel: wanneer het woordje *het* er voor gebruikt wordt, is immers voldoende.

De tijd, dat men de taalregels met hunne fijne onderscheidingen van vijf- of zesderlei voornaamwoorden, twaalf of meer soorten van bij- en voegwoorden enz. van buiten liet leeren, is zeker voorbij. De dienst, dien de woorden in een' zin bewijzen, wordt het best verstaan uit de taal zelve, niet door het pasklaar maken van regels, waaraan die woorden moeten getoetst worden.

Wat wij dan het meest dienstbaar achten om de taal uit de taal te leeren?

Gepaste leesboeken met eene zachte opklimming ten opzichte der taalvormen en de uitbreiding van de woordenkennis der leerlingen.

Die leesboeken, niet alleen dienstig tot bevordering van goed lezen-leeren; maar ook door hunne inkleeding den onderwijzer in de gelegenheid stellende, om op vermeerdering van taalkennis acht te geven, zullen in de hand van een goed onderwijzer het verlangde resultaat bevorderen.

Daarbij verzuime men niet, de ontleding der zinnen te behandelen en het verband der zindeelen te doen opmerken. Dit is, gelijk we in een vorig opstel betoogden, volstrekt noodig, evenzeer als om op de beteekenis der woorden zich toe te leggen.

Indien eene leesles, ook uit een taalkundig oogpunt, voldoende beschouwd is, trachte men den leerling het gelezene met eigen woorden te doen weergeven, en bij meergevorderden in den vorm van een opstel de schriftelijke uitdrukking der gedachten te bevorderen.

Dat mondeling weergeven, te dikwijls verzuimd, is van groot gewicht. Vanwaar het verschijnsel, dat zoovelen niet in staat zijn hunne gedachten behoorlijk door woorden uit te drukken? — Zou de school over het algemeen, zich daaromtrent niets te verwijten hebben?

Welbespraaktheid is ja sommigen aangeboren, maar ze kan ook angeleerd worden. Onbeholpenheid in dit opzicht is een treurig gebrek.

De onderwijzer doceere niet te veel, maar late vooral den leerling zelf zijn krachten beproeven om, al is het ook in korte zinnen, te zeggen, wat hij van een onderwerp weet of denkt.

Hij behoeft in iederen leerling geen toekomstig kamerlid of pleitbezorger te zien; maar hij moet hem toch in gedachten voorstellen

als een toekomstig lid der maatschappij, die, in welken kring ook geplaatst, zich daarin vrij kunne bewegen, ook door het verstaan der meeningen van anderen en het juist en gevat weergeven der zijne.

In den regel levert het vervaardigen van opstellen door den leerling den onderwijzer een ondankbaar werk op.

Bij de meest uitvoerige ontvouwing van al, wat eene leesles belangrijks oplevert, bekomt men gewoonlijk bij het teruggeven in eigen bewoordingen een' schralen oogst.

Van waar dit verschijnsel, trots de grootste zorg bij het inacht-nemen van al de raadgevingen, die paedagogen en taalkenners bij menigte gegeven hebben?

Naar 't mij voorkomt, alleen daarvan, dat de boekentaal meestal te gekunsteld is, en daardoor verre afwijkt van de soberheid en den eenvoud der kindertaal.

Indien men bij de eerste oefeningen vooral zich tevreden stelt met eenvoudige zinnen, ontleend uit den kring, waarin de leerlingen zich bewegen, zal men minder over teleurstelling klagen.

De omvang en de inkleeding der opstellen moet trapsgewijze in deugdelijkheid toenemen, in overeenstemming met de uitbreiding van den taalschat, dien de kinderen verworven hebben.

Het gebruik van gepaste voegwoorden in samengestelde zinnen eischt eene taalkennis, die men eerst in de hoogste klasse kan wenschen of verwachten.

En toch wil men een geregeld verhaal eener gebeurtenis in vormen en zegswijzen, hun somtijds geheel vreemd!

Daarom: men stelle bescheiden eischen, en vordere flink afgeronde zinnen, zonder vooreerst tusschenzinnen en afhankelijke zinnen als vereischte te stellen.

Het lezen van flinke proza- en dichtstukken zal in later tijd van zelf veel bijdragen tot het verkrijgen van een goeden stijl.

Maar daartoe is de lagere school niet bij machte. Hier worde een goede grondslag gelegd, waarop voortgezet onderwijs krachtig kunne voortbouwen.

Nisse, 25 Maart 1881.

J. KOUSEMAKER Pz.

Wat polemiëk.

Onder het doorbladeren van de voorlaatste aflevering van Noord en Zuid werd ik verrast door een paar artikels van den Heer Van Helten, die na ettelijke maanden rust zich weer heeft aangegord om het orgaan van onzen hooggeschatten Redacteur met eenige vruchten van zijn pen te verrijken. Ditmaal waren het geen etymologieën naar gewoonte meer vermakelijk dan instructief, maar rectificaties van etymologieën, gemaakt niet lang geleden toen de Heer Van Helten van de Oudgermaansche verwanten van *harre* en zekere algemeen bekende klankwet betreffende de *r* nog niets afwist, en tevens na lang onderzoek de positieve verzekering dorst geven, dat *warmoes* een specifiek Nederlandsch woord was en „noch in 't Hoogd., noch in 't Engelsch, noch in 't Deensch, noch in eenige andere nieuwere Germ. taal, noch in eenig ouder Germ. dialect” voorkomt. Dat was boud gesproken, maar wordt bijna nog overtroffen door de vergelijking van *moes* met het Grieksche *masásthai*, waarbij de afleidkundige alwederom zijn totale onbekendheid bewijst met eene aan ieder bekende klankwet, dat nam. een intervocalische *s* in het Grieksch zonder uitzondering gesyncopeerd wordt; waaruit volgt dat *masásthai* geene oorspr. *s* heeft.

Niet Graff, maar Prof. de Vries leerde hem, naar zijn zeggen, het ohd. *warmmuos*, *warmuos* kennen; ik neem de vrijheid het ndd. *warmós* daaraan toe te voegen. Men ziet: „deze „specifieke” Nederlander is in Duitschland ook goed bekend geweest. Wat het ohd. woord aangaat, zoo zoude dr. V. H. den vorm met eene enkele *m* niet onmogelijk achten, indien zich de wet van Sievers hiertegen niet „verzette.” Maar daarbij ziet hij over het hoofd dat er minstens drie gronden zijn, die ons zijn redeneering op pag. 113 *a limite* doen afwijzen: 1° beantwoordt aan het oudslavoonsche *wariti* een oudgerm. *wallian*, aan het oudslav. *wrēti* een oudgerm. *wallan*; derhalve in plaats van de slavische *r* vinden wij in het germaansch een *ll*, geen *r*; 2° zelfs aangenomen dat een bijvorm met een enkele *r* in het Germaansch waarschijnlijk ware (wat niet zoo is), dan nog zou „kookbaar moes” noodzakelijker wijze uitgedrukt moeten zijn door eene samenstelling, wier eerste lid, als participium necessitatis, òf een *i-* òf een *ia-*stam ware; de adjectieven op *u* in dien zin bestaan in het Germaansch niet; 3° zou „een oorspronk. *warumós[a]*” niet „slechts een ohd. *wara-*, *waro-*, *ware-muos* kunnen opleveren,” maar zeer zeker *warumuos* moeten luiden, zoodat de drie genoemde vormen *slechts* als verbasteringen daarvan zouden kunnen worden beschouwd. De glosse „*faritalia, vuarmmuas*” uit den Codex 292 (St. Gall.), te vinden in de Diutiska II, 187, kan op volksetymologie berusten, maar de Florentijnsche glosse *warmós* is klaarblijkelijk ouder; en in

geen geval kan deze uit *warumós* ontstaan zijn. Of nu de verklaring „warm moes” de ware is? Ze is zeker eenvoudig genoeg, reden waarom de Heer Van Helten ze eerst verwierp om ze daarna weer aan te nemen.

Wat *Harre* aangaat, kan ik kort zijn. De Heer Van Helten is het zóó volkomen eens met de bezwaren in der tijd tegen zijn ondoordachte etymologie ingebracht, en blijkbaar zóó erkentelijk voor de moeite, die men nam om hem op de Oudgermaansche verwanten en de *lippis et tonsoribus* bekende klankwet der *r* te wijzen, dat hij zich *verheugt* in den vorigen jaargang geschreven te hebben dat het woord „een bijzonder eigendom van ons Nederlandsch *schijnt* te zijn.” Het slot der terechtwijzing heeft hij echter minder gelukkig teruggegeven: er is volstrekt niet beweerd dat een nl. *rr* „alleen” uit een „oorspronkelijke” *rn* of *rs* te verklaren is. *Tertium datur*, namelijk *rr*, men denke aan ons *verre*, got. *fairra*. Bovendien is hier het woord *oorspronkelijk* gevaarlijk. Voor onderwijzers schrijvende, moet men de stadia der taalontwikkeling streng uiteenhouden. De Heer Van Helten verwacht onophoudelijk oudere en jongere vormen; schrijft een boek over het „Werkwoord,” waarin hij boven alles „methode” wil leeren, en biedt zijn lezers, behalve allerlei onjuistheden, Oudgermaansche paradigmata aan, die nooit in het Oudgermaansch bestaan hebben; noemt zich met kenmerk welbehagen den Robespierre der frequentatieven, omdat hij een volzin uit een bekend schoolboekje(!) niet recht begrepen heeft en dien als uitgangspunt neemt waardoor hij tot absurde conclusies komt, enz. enz. Om nog een paar voorbeelden te noemen. Onze volbloed Amsterdammer *Spiegel* bedient zich evenals zijn tijdgenooten van een praeteritum *wierd* nevens *werd*. Dr. Van Helten leest in Te Winkels's *Dialecticum*, dat in de tegenwoordige Gentsche straattaal de vorm *wierd* voor *werd*, *pierd* voor *paard*, *zwierd* voor *zwaard* enz. in gebruik is. Hieruit trekt hij de conclusie, dat ons *wierd* uit het Gentsch(!) in het Hollandsch gedrongen is. Of hij soms bewijzen kan dat de jeugdige Amsterdammers van ± 1600 aan de zorg van negentiende-eeuwsche Gentsche kindermeisjes werden toevertrouwd? Het Hollandsche *veertig* heet Saksisch (de Hollanders waren vroeger zeker den tel kwijt); het plathollandsche *brocht*, *docht*, *blom*, *verdommen*, jazelfs de naam *Wodan* (wordt deze god soms tegenwoordig nog in Rotterdam vereerd?) zijn van over den IJsel gehaald. Waarom? Omdat ook de Saksen *o* voor *oe* zeggen; ergo schreef Bredero Saksisch! Het *krieken* van den dageraad is „Friesch,” *graken* komt echter niet van *grâ* (*grauw*), maar wordt door een Litauisch woord verklaard, evenals *neef* en *kraakzindelijk*! Als het hem om „Friezen” te doen was, waarom dacht hij dan niet aan de *vliering* boven zijn hoofd, of keek hij niet naar zijn *hielen*, in plaats van dergelijk fraais uit den duim te zuigen? Is dit de

vrucht van langdurige studiën en van een intieme kennis onzer moedertaal? Oordeel ik te streng, wanneer ik dit een voortdurend dooreenwarren van feiten en wetten noem, waaruit niets gezonds voortkomt en waartegen onze onderwijzers ernstig moeten worden gewaarschuwd? Dit dooreenhaspelen van een ouderen en jongeren vorm vinden we eveneens in *harre*. Gesteld dat de *rr* uit een „oorspronkelijke” *rs* ware ontstaan, dan had moeten worden opgemerkt, dat dit „oorspronkelijk” beteekent „Indogermaansch” en niet Urgermaansch of Oudnederlandsch. Immers de onl. *rs* blijft naar omstandigheden *rs* of gaat in *rz* over: men denke aan *hersenen*, *vaars*, *verzenen* enz. Maar een Urgermaansche *rz* (volgens de wet van Verner ontstaan uit *rs*) gaat zonder uitzondering over in *rr*. De slotaanmerking over de suffixale *s* is maar een staaltje van onvoorzichtigheid. De onderwijzers behooren, *indien* ze zich aan vergelijkende taalstudie wijden (wat ik volstrekt onnoodig en vaak schadelijk voor het onderwijs acht), niets te vernemen dan de *beproefde* resultaten der taalwetenschap. De Heer Van Helten, die zijne invallen daarmede gelijkstelt, schijnt het bewijs te kunnen leveren, dat de *s* niet tot den stam behoort; met belangstelling zie ik zijn betoog dienaangaande te gemoet. In den vervolge zal ik de vrijheid nemen zijn feilen onbewimpeld aan te wijzen. Althans zoo ze gevaarlijk kunnen worden voor het onderwijs. Om te toonen van welk gehalte zijne grammatische en etymologische mijmeringen zijn, laat ik hier een paar artikels volgen over *langzaam* en *waden*. Dit is voorhands genoeg.

Leiden, 2 April '81.

P. J. COSIJN.

Langzaam, lang en lengen.

Het woord *langzaam* is identisch met het hd. *langsam*: noch het Nederlandsch heeft dit bnw. aan het Hoogduitsch, noch het Hoogduitsch heeft het aan het Nederlandsch ontleend, m. a. w. beide woorden zijn erfstukken uit eene periode, toen het Nederlandsch met het Hoogduitsch nog ééne taal uitmaakte. Raadplegen we verder de Oudgermaansche talen, dan vinden wij het woord in het Oudhoogduitsch, waarin het *lanksam* en *langsam*, in het Oudsaksisch, waarin het *langsam*, in het Angelsaksisch, waarin het *longsum* luidt. Derhalve werd het woord gevormd in de periode, toen deze talen één waren, een zeker aantal jaren of eeuwen vóór de geboorte van Christus. Of de IJslanders het kenden? Cleasby citeert in zijn woordenboek een bijwoord *langsamlega* „onophoudelijk”, waaruit men tot een adjectief *langsamr* mag besluiten. Maar dit kan ontleend zijn en — Cleasby geeft geen bewijsplaats. Maar *is* het woord echt IJslandsch, dan heeft het natuurlijk een nog veel hooger ouderdom. Alleen in het ur-Germaansch bestond het *niet*: de Goten kenden noch het woord noch het suffix, waarmede het gevormd is. De *mogelijkheid* echter blijft bestaan, dat de Goten èn afleidsel èn suffix verloren hadden. Maar dit is alles behalve *waarschijnlijk*. De afleiding ligt voor de hand. Het suffix *sam* werd gevoegd aan het bnw. *lang* en zoo ontstond *langsam* ¹⁾. Strikt genomen drukken wij ons verkeerd uit, wanneer wij zeggen dat nl. *langzaam* (spreek uit *langzaam*, uit mnl. *lanksam*) van het bnw. *lang* door middel van het suffix *zaam* is afgeleid. Want *langzaam* is niets dan een moderne vorm van een woord, dat voor eeuwen in het Oudwestgermaansch gevormd werd. Maar dit is een manier van zeggen die geen kwaad doet, mits men in het oog houde, dat wat aangaande de afleiding van nl. *langzaam* geldt, ook van toepassing is op zijn Oudgermaansche verwanten.

De beteekenis van het o-germ. woord is *langdurig*. Het was dus synoniem met het bnw. *lang*, voorzoover dit van een tijdsverloop of een handeling werd gebezigd. In het Angelsaksisch b. v. kan men op tal van plaatsen het grondwoord door het afleidsel vervangen, zonder dat de zin (anders dan met een lichte nuance) gewijzigd wordt. Eene handeling nu die *langdurig* is, veel tijd vordert, mist in den regel *snelheid*, wordt met *bedaardheid* en niet met spoed of in vliegende haast verricht. Passen we, wat van de handeling geldt, toe op den handelenden persoon, dan noemen we iemand *langzaam*, die bedaard, niet snel, op zijn dooie gemak of wel met traagheid te werk gaat. Wat is hierin duister?

¹⁾ De thematische vocaal komt hier niet in aanmerking.

Is dit den Heer van Helten nog niet duidelijk, dan raadplege hij b. v. een Engelsch woordenboek in voce *long*, dat in zekere gevallen niet anders dan door *langzaam* vertaald kan worden. Ik beweere niet, dat dit dezen Heer overtuigen zal. Ik wensch alleen onderwijzers ernstig te waarschuwen om zich niet te laten leiden of intimideeren door iemand, die het beneden zich acht zijne „ontdekkingen” behoorlijk te toetsen en aan het oordeel zijner vakgenooten te onderwerpen alvorens ze aan het groote publiek als erkende waarheden te verkondigen.

Nu aan 's mans bezwaren. Na een zeer menschkundige opmerking dat een deel zijner lezers „iets dat naar wantrouwen zweemt, bij zich (zal) voelen opkomen,” en een ander deel „een zoodanig niet ongelooovig, dan toch vrij verwonderd gezicht” zal zetten, waarbij hij een derde partij vergeet die een minder vleeiend gebaar zal maken, verklaart hij ons, dat uit een „grondige” beschouwing de „onmogelijkheid” blijken zal, dat *langzaam* van *lang* komt. Volgt een redeneering, waarvan de quintessence deze is, dat *langzaam* (een woord dat eeuwen oud, N. B. Oudgermaansch is) niet van *lang* kan komen, omdat in de (Nieuwnederlandsche) uitdrukking *lang van stof* daarvoor geene analogie te vinden is (?). Men kan even goed beweren dat *langzaam* niet van *lang* kan komen, omdat in het Nieuwnederlandsch *pompstok* niet op *inktkoker* rijmt. Wat ter wereld heeft deze *comméragé* over *lang van stof* met *langzaam* te maken? Alleen dit blijkt daaruit, dat onze geleerde schrijver niet eens weet, dat het woord *lang* in *lang van stof* een eigenschap van de *stof*, niet van den man is, evenals iemand die *scherp van gezicht* is, niet zelf *scherp* is, maar een *gezicht heeft dat scherp is*. Daarom en daarom alleen kan „de bepaling *van stof* niet gemist worden.” Zoo is iemand *lang van stof*, die 10 regels noodig heeft om uit te weiden over de gezichten die hij denkt dat zijn lezers zullen trekken, en de rest van zijn artikel besteedt in het dooreenwarren van dingen, die niets met elkaar te maken hebben.

Over *lang* en *lengen* kan ik kort zijn. De beteekenis van *lang* in *lange wijn*, hd. *langer kaffee* enz. komt mij voor te zijn ontstaan uit het begrip *lang van duur*, dus door de toepassing van een eigenschap van den tijd, gedurende welken zekere quantiteit wijn, koffie strekken kan, op de stof zelve. *Den wijn lang maken* of *aanlengen* is m. i. „door toevoeging van water maken dat hij lang d. i. langer dan in onvermengden toestand duren kan”. Dit althans gis ik en ik beweere dat deze gissing rationeel is. Thans heb ik geen gelegenheid om te zien of ik juist oordeel. Van Helten's bezwaar ontstond, omdat hem *zijn* taalgevoel geen ander denkbeeld aan de hand deed, dan dat de *wijn* dan zekere „*lengte*” zou aannemen, b. v. een paar centimeters of wel een nederlandsche el of wel langer zou worden. Inderdaad fijn gedacht! Het slot

van zijn stuk getuigt weer van zijn onbekendheid met zaken, die hij, als apostel der vergelijkende taalstudie, *weten moest*. Het Litauische *lengwas* is het lat. *levis* en luidt met een ander suffix in het Germaansch *lhti* (uit een ouderen vorm *lenhti*), nl. *licht*, niet zwaar. Had hij het uitstekend werk van J. Schmidt, *Indog. Vocalismus*, of de jongste literatuur over de nasalen geraadpleegd, dan ware hem daarover een licht opgegaan en telden zijn Litauische bespiegelingen, waarop hij onze onderwijzers vergast, één mislukt proefje minder.

Genoemd *lengwas* heeft dus tot grondbegrip *licht*, niet zwaar, en de vier beteekenissen, die de Heer v. H. mededeelt, laten zich daaruit gemakkelijk afleiden. Inzonderheid de laatste „zonder zware bestanddeelen”; natuurlijk zijn deze niet te vinden in *lichten wijn* en *licht bier*. Karakteristiek is de noot, waarin hij het toch nog wel *mogelijk* acht, dat *lang* in *lankmoedig* niet met het Latijnsche *longus*, maar met voormeld Litauisch woord „identisch”, zegge „identisch” is. Ik moet ronduit verklaren, dat zulk een „methode” mijn begrip te boven gaat.

5 April '81.

P. J. COSIJN.

Gering.

Toen ik bovenstaand stuk over *lang* en *langzaam* schreef, was „door omstandigheden onafhankelijk van mijn wil” een deel mijner boekerij voor mij ontoegankelijk. Ik laat hier nu, om elk onpartijdige te overtuigen, dat lit. *lengwas* inderdaad *licht* (niet zwaar) beteekent, het artikel van Nesselmann volgen:

Lengwas, *leicht*, nicht mühsam, nicht schwer zu machen; *gelinde*, *langsam*, *allmählig*; *leicht*, *schwach*, vom Bier, von der Stimme; *sanft*, *langmüthig* Isz *lengwo*, sachte, langsam, allmählig.” Hieruit blijkt zonneklaar, dat het begripsverloop geweest is: licht, zacht, langzaam. Een woord als *lang* in het Germaansch te identificeeren nu eens met *longus* dan weer met *lengwas* strijdt juist met de deugdelijke methode, om samen te houden wat samenbehoort of als samenbehoorende *kan* worden verklaard.

Wat mijn bovengemelde gissing van *lang* in *lange wijn*, *lengen* aangaat, deze wordt voor het Duitsch niet door Heyne's artikel in Grimm's woordenboek gesteund, ofschoon hij niet nalaat op te merken, dat het begrip van tijd in het spel *moet* geweest zijn. Wat trouwens niet te verwonderen is, als men bedenkt dat vaak twee of meer begrippen òf te gelijker tijd òf in den loop der tijden op de betekenis van een woord invloed hebben. *Langer kaffee* is dunne koffie, *lange brühe*, „dünne brühe, die nur den topf füllt, nicht kräftig ist.” Tot zoover gaat alles goed, maar *langer wein* verklaart hij aldus: „zäher, faden ziehender wein”, en wijst op het Nederduitsche *de melk wart lang*, d. i. „wird zähe, verdorben.” Derhalve ligt hieraan een echt zinnelijk begrip, een aanschouwelijke voorstelling ten grondslag, die evenwel aan ons nl. *lange wijn*, *den wijn aanlengen* vreemd was of althans daarin gewijzigd werd.

Gelijk ik niet verzuimde op te merken, verschillen lit. *lengwas* en germ. *licht*, ons *licht* (niet zwaar), in vorming. Merkwaardig is het, dat het Germaansch een woord heeft, dat veel dichter bij het Litauische *lengwas* staat, dan ons *licht*, nam. het woord *gering*. De zaak is eenvoudig genoeg, maar voor lezers van dit tijdschrift niet uiteen te zetten dan in een lang artikel met een aantal voorbeelden om de taalwetten, die daarbij te pas komen, duidelijk te maken. Ik bepaal mij dus, om althans *eenig* denkbeeld te geven van hetgeen ik bedoel, met hierop te wijzen:

1.) Dat de *r* en *l* letters zijn, oorspronkelijk uit ééne en dezelfde consonant ontstaan, zoodat tal van woorden in verschillende talen zijn aan te wijzen, die òf volkomen identisch òf verwant met elkander zijn en waarvan de eene partij eene *r*, de andere eene *l* heeft;

2.) dat het Sanskrit *laghu* een zustervorm is van *raghu* en beteekent: „leicht, schnell, gering, wenig, klein” (Benfey);

3.) dat de daaraan beantwoordende voor-Germaansche vormen geweest zijn *lenghwu* nevens *renghwu*;

4.) dat na de klankverschuiving de Germaansche vormen moeten geluid hebben *lingwu* nevens *ringwu*, òf met verlies van een van beide hetzij *lingwu* òf *ringwu*;

5.) dat in het Westgermaansch, waartoe o. a. de Duitsche en Nederlandsche taal behooren, de *w* na de *ng* wegvalt, maar in het Oostgermaansch, b. v. het Gotisch, de *w* blijft;

6.) dat de oorspronkelijke *u*-stammen in het Westgermaansch tot de *ja*-stammen overgegaan zijn en dus in den nom. sing. uitgingen op *i*; deze *-i* ging in het Mnl. over in *e*.

En nu de conclusie. In het Oudhoogduitsch vinden we het woord *ringi* of *geringi*, in het Middelhoogduitsch ontstond hieruit *ringe* of *geringe*, waaraan beantwoordt mnl. *geringe*, nnl. *gering*. De beteekenissen der Duitsche woorden zijn licht (niet zwaar); van weinig waarde, gering; snel. Vergelijkt men deze begrippen met die welke aan voornoemde Sanskrit woorden eigen zijn, dan vindt men de treffendste overeenkomst. In onze taal wordt *gering* alleen in de tweede beteekenis „van weinig waarde, onaanzienlijk” gebezigd; in het Middelnederlandsch beteekende *gheringe* als bijwoord „spoedig, weldra” (verg. beteek. 3). In het Gotisch meen ik het woord te vinden in de samenstelling *unmanariggws* (een *a*-stam). Men leest het 2 Timoth. 3, 3, waar het door onze bijbelvertalers door *wreed* wordt teruggegeven. *Unmanariggws* nu is het tegenovergestelde van *manariggws* (wat *niet* voorkomt). Dit bestaat uit *mana-* (mensch) en *riggws*. *Riggws* heeft naar mijne opvatting beteekend „niet drukkend, niet lastig, zacht”, het tegendeel van *wreed* of *ruw*; het compositum kan vergeleken worden met hd. *leutselig*, waarvoor men in het Latijn *humanus* of *facilis* bezigt. Hoe het komt dat het Gotische woord een ander suffix heeft dan het Duitsche en Nederlandsche, behoeft hier niet te worden uiteengezet, omdat dit een tamelijk ingewikkeld vraagstuk is. Ook nog een andere verwante van lit. *lengwas* is ags. *lungre*, vaardig, snel. Althans zoo wil men.

In klank wijken de Nederlandsche woorden *licht* en *gering* sterk van elkander af: ze hebben alleen een klinker gemeen, en dat nog wel bij toeval, omdat de *i* in *licht* (niet zwaar) uit eene lange *i* ontstaan is: verg. hd. *leicht* uit *liht*. Toch zijn het neefjes, wier familiebetrekking slechts door eene stipte toepassing der taalwetten kan worden uitgewezen. Dit doet ons denken aan de geestige stelling van Max Müller: *sound etymology has nothing to do with sound*.

Leiden, 10 April, '81

P. J. COSIJN.

W a d e n .

In een onbewaakt oogenblik heeft mijn vriend Verdam het ww. *verwaten* vergeleken met het lat. *vādere*. Niemand zal een scherpzinnig philoloog als den Amsterdamschen hoogleeraar daarvan een verwijt maken. *Errare humanum est*, dwalen en zich vergissen is menschelijk. Maar elke dwaling en elke vergissing moet òf rationeel òf verschoonbaar zijn. De fout van Verdam lag daarin, dat hij noch aan de quantiteit der nl. *a* noch aan den oorsprong der lat. *d* dacht. Wanneer men een glossarium op den *Seghelijn* schrijft, heeft men natuurlijk aan andere dingen te denken dan aan etymologieën. Een onbedachtzame woordafleiding vermindert in geen deele de waarde van de verdienstelijke uitgave, waardoor die fijne kenner van het Middelnederlandsch zijne vakgenooten aan zich verplicht heeft. De Heer Van Helten maakt van die dwaling gebruik om daaraan een geheel artikel te wijden ten einde ons eens *zijne* denkbeelden over *verwaten* mede te deelen. Ik wensch over *verwaten* voorloopig het stilzwijgen te bewaren, omdat ik niet gaarne etymologieën ten beste geef, omtrent welke ik later zou moeten getuigen, wat de Heer V. H. gewoon is van zijn eigen geesteskinderen te zeggen, „dat ze onbekookt genoeg waren.” Ik stel me alleen voor de tusschen vierkante haakjes geplaatste opmerking betreffende het ww. *waden* hier aan een critisch onderzoek te onderwerpen. Ze geeft blijk van een ongewone gave van combinatie en dito kennis van het Oudgermaansch. Wij lezen het volgende: „Met dit (d. i. het met lat. *vādere* verwante) ags. *wadan* verwarre men niet ons *waden*, dat men ook in bijna alle verwante germaansche talen . . . ontmoet; dit hangt samen met ons oude *wad*, *waede* „ondiepe plaats” of ook „vijver”, waarvan het als denominatief . . . afgeleid is.” Nu verwacht men natuurlijk een bewijs, *waarom* dit zoo is. Maar dit blijft, zeker voor het gemak, achterwege. Voorts vindt de schrijver het „zeer opmerkelijk . . . , dat dit *waden*, dat als afgeleid ww. òf zwak moest zijn òf hoogstens tot de 1ste klasse der sterke grondwoordwerkwoorden zou kunnen behooren, toch in de oudere dialecten sterk . . . vervoegd werd; iets wat alleen te verklaren is uit den invloed, dien het oudtijds daarnevens voorkomende wortelwerkw. der 6de kl. *wadan*, *wōd* „gaan” er op moet uitgeoefend hebben.” Vooreerst merk ik op dat er wel degelijk een zwak ww. *waddjan* bestaan heeft, dat in het Mhd. *wetten* luidt, maar onzen auteur onbekend was. Ten tweede dat een verbum als *wadan* onmogelijk tot genoemde grondwoorden der 1ste klasse kon behooren, omdat de stam van deze op een dubbele consonant uitgaat en de schrijver derhalve zich verbaast, dat iets niet gebeurd is, omdat het niet gebeuren *kon*. Ten derde dat de praemis, waar-

uit de spraakkunstenaar zijn valsche conclusie trekt, ridicuul is, omdat het „verwante Germaansch” geen dochter is van het Nederlandsch en dus een *wadan*, *wôd* alleen door iemand, die allerlei talen en taalperiodes dooreenwart, kan worden beschouwd als te zijn afgeleid van het Nederlandsche woord *wad*, *waede*.¹⁾ Ten vierde dat een zwak verbum in het Oudgermaansch niet met een sterk verbum kon verward worden, omdat of de uitgangen of de stammen verschilden. Het beroep op het Mhd. *laden*, uitnoodigen, en *laden*, laden, bewijst alleen, dat de schrijver hetgeen in eene periode, toen alle uitgangen toonlooze vocalen hadden en beide verba in stam overeenkwamen, gebeuren kon, valschelijk toepast op een tijdperk, waarin dit onmogelijk was, omdat de uitgangen der 2de en 3de zwakke klasse in quantiteit en klinkers, en de uitgangen der 1ste klasse door de daaraan voorafgaande *j* zich van die der sterke verba onderscheidden. Een ur-Germaansch *wadôjan* of *wadajan* of *wadjan* kon niet verward worden met het sterke *wadan*; de 2de en 3de pers. sing. *wadis*, *wadid* (nevens *wadith*) waren de eenige vormen, waarin de 1ste klasse der zwakke verba gelijkkluidend was met de sterke conjugatie; maar deze personen konden kwalijk tot de verwarring aanleiding geven, omdat de overige personen en vormen geheel verschilden. Geen enkele analogie kan de Heer V. H. voor zulk een feit aanvoeren. Later was tot de verwarring in het Oudgermaansch nog minder aanleiding. Een ondersteld ohd. *watôn*, *watên*, *wetten* verschilden daartoe te sterk van *watan*; een ags. *wadian*, *weddan* evenzoo van *wadan*.

En hiermede valt het geheele kaartenhuisje, dat dr. Van Helten misschien na een langdurig en zorgvuldig onderzoek opgebouwd heeft, ineen. De verwarring van „een sterk en een zwak *wadan* (*sic!*)” was in het Oudgermaansch onmogelijk en bestaat alleen in het brein van iemand, die het voorhistorische en oude Germaansch reconstrueert naar de paradigmata van het Middel- en Nieuwhoogduitsch. Het oude *wadan*, gaan, is buiten questie hetzelfde als *wadan*, (door het water) gaan; de bepaling door *welk* water men gaat, maakt dit duidelijk genoeg. Vooral komt het ww. in dezen zin als compositum voor.

Leiden, 5 April '81

P. J. COSIJN.

¹⁾ Dit nl. *wad* is, evenals zijne germ. verwanten, een *afleidsel* van het sterke werkwoord; evenzoo *wadde*. Maar is *waede* soms een fabricaat van Kiliaan? Opmerkelijk is het, dat de *a* van lat. *vadum* en die van lat. *vado* in quantiteit verschillen.

Belijden.

Er bestaan in onze taal twee werkwoorden *belijden*, die beide sterk vervoegd worden en toch niets dan den klank met elkander gemeen hebben. Het eerste wordt uitsluitend reflexief gebezigd: *zich met iets belijden*, er zich mee behelpen, vergenoegen (thans minder in gebruik), het tweede is transitief en beteekent *bekennen*: *de waarheid belijden*, *zijn misdaad belijden* enz. *Zich belijden*, zich behelpen, komt natuurlijk van *lijden*, *leed*, in den zin van *dulden*, *met geduld verdragen*; het heeft een prachtig aequivalent in hd. *sich gedulden*, volgens Grimm's woordenboek: *sich*, d. h. *seine innere unruhe*, *seinen drang*, *zorn u. s. w. ertragen*, *leiden*, en wordt eveneens geconstrueerd blijkens het citaat: *ich wolte mich gern mit den alten lumpen gedulden* ect. (Grimm, Wtb. 4, 1, 2048.) Het andere woord *belijden*, *bekennen*, komt ook voor in het Nederduitsch en het Friesch-Angelsaksisch: nld. *belien*, aussagen, bekennen (Schiller-Lübben, *in voce*), Oudfriesch *belia* (Richthofen *in voce*). Over den ags. vorm straks. In het Middelnederlandsch luidde het ww. *belien*, in den zin van *melden*, *verhalen* (De Vries, Leksp. Gloss). Vooreerst blijkt hieruit, dat in ons *belijden* eene *d* is ingelascht; verder dat in het Mnl. de *i* lang was, gelijk niet alleen de rijmen op andere woorden met eene lange *i* bewijzen, maar ook uit de mnl. *ij* met zekerheid kan worden opgemaakt. Ware de *i* in het Mnl. kort, dan zou het verbum thans *belieden* luiden; verg. o. a. *vlien*, thans *vlieden*. Den mnl. vorm schrijft men dus beter *belien*, drielettergeregig uit te spreken, terwijl *vlien* een samentrekking is van *vlie* en den uitgang *en*. *Belien*, *belijden*, onderscheidde zich dus quantitatief van *vlien*, waarin de *i* met de volgende *e* een tweeklank vormde. Dr. Franck heeft dit alles uitvoerig aangewezen en toegelicht; ik kan dus met de bloote vermelding van het feit volstaan. Uit de lengte der mnl. *i* besluit men nu met zekerheid (ook indien er geen andere gronden voor pleitten) tot de lengte der Friesche, Nederduitsche en Angelsaksische *i*. Immers de genoemde woorden zijn identisch en gevormd in den tijd der samenleving, der eenheid van de volken, welke die talen spraken. Dat dit *belijden* uit *be* en *lijden* bestaat, is zoo klaar als de dag. Het grondwoord *lijden* hebben wij thans verloren; in het Mnl. bestond het nog: *lien*, d. i. *liën*, niet alleen in den zin van *melden*, *verhalen*, *zeggen*, maar ook in dien van *belijden*, *erkennen*. Ieder die wat Mnl. gelezen heeft, kent het. Het is dus overbodig daarover uit te weiden. In het Nederduitsch en Friesch was het ook nog in gebruik, zie voornoemde woordenboeken in voce *lien*, *hlia*. In het Angelsaksisch is het woord niet goed verklaard, als bijvoorbeeld door Grein,

die het met *hlégan*, loeien¹⁾, in verband bracht, en door Sweet, den voortreffelijken anglist, die er, evenals Leo, een sterk werkwoord in wil zien; het was onbekend aan de lexicografen Lye, die Junius naschreef, Bosworth, die uit Lye zijn voorraad opdeed, en Etmüller, die Bosworth in deftig Latijn vertaalde en hier en daar verminkte. In het glossarium van Leo wordt het, gelijk ik reeds heb opgemerkt, als een sterk ww. opgegeven, maar ten onrechte.²⁾ Dat het Ags. ook het ww. *behligan*, precies ons *belijden*, kende, zal ik in het tweede nummer van het tijdschrift der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde bewijzen: het is hier de plaats niet om over ags. teksten te handelen. Alleen vermeld ik, dat in het Angelsaksisch het ww. een merkwaardige begripsafwijking vertoont; terwijl het grondwoord in het Nederduitsch, in het Friesch en in het Nederlandsch de bet. van *bekennen* of *melden* heeft, wordt het in eerstgenoemde taal gebezigd in den zin van „iemand zekeren naam (reputatie) geven,” in ongunstige opvatting „iemand iets te laste leggen, hem er van betichten.” Vandaar dat het afleidsel *hlígsa* beteekent „naam, reputatie”. Brengen we nu de ons bekende vormen van die Oudgermaansche talen terug tot het zoogenaamde „ur-Germaansch,” dan krijgen we daarin een zwak ww. van de eerste klasse op *-jan*, luidende *hlíjan*. Misschien behoort het tot den wortel *kr*, roemen, gewagen.

Geheel verkeerd is de afleiding, die dr. Van Helten in zijn Werkwoord pag. 87 voorslaat. Maar de dwaling, waarop zij berust, is verschoonbaar. Men kan niet van een germanist vorderen, dat hij thuis is in elke Oudgermaansche taal. Dr. Van Helten putte uit woordenboeken en deze laten ons vaak in den steek. Bovendien zou het een ergerlijke kleingeestigheid zijn hem de minste tekortkomingen als grove dwalingen toe te rekenen. Wij allen kunnen dwalen en het werk van den etymoloog is, zooals De Vries het eens geestig opmerkte, een gedurig vallen en opstaan (wat natuurlijk sterk overdreven is, omdat anders schrijver dezes, en zeker De Vries met hem, er de voorkeur aan zoude geven om rustig te blijven zitten). Met de ergerlijke verwarringen, waarop ik in mijn vorige stukken wees, is V. H.'s mislukte afleiding niet op gelijke lijn te stellen. Volkomen juist is zijn bewering, dat het oude *hlíwa*, bedekking (beter *bescherming*, *beschutting*), oorspronkelijk een lange *i* had: verg. ons *lij* (scheepswoord), dat verwant is met ags. *hleow* en ons *luwte*. Maar onjuist is de daarop gebaseerde stelling, dat *belijden* „ontdekken, van de bedekking be-

¹⁾ Dit *hlégan*, loeien, komt in het Ags. niet voor; wèl het sterke ww. *hlówan*, loeien.

²⁾ Ons tegenwoordige *belijden* was voorheen een zwak ww. De sterke conjugatie berust op valsche analogie, naar het model van *lijden*, *leed*, waarmede het niets te maken heeft.

vrijden, openbaren" zoude zijn. Vooreerst is *hliwa* niet precies „bedekking". Ten tweede zou dan het grondwoord, mnl. *lien*, „dekken" moeten beteekenen ¹⁾. En juist het omgekeerde is het geval. Die iets *bekent*, doet om het zoo eens te noemen „opening van zaken." En het begrip van „dekken" is hiermede volstrekt onvereinigbaar. Ook is in het werkwoord geen spoor eener *w* te ontdekken, die de affeidsels van *hliwa* meest alle trouw hebben bewaard.

Leiden, 8 April '81.

P. J. COSIJN.

Een paar vragen.

I. De schrijfwijze *blaasbalk* komt reeds bij Roemer Visscher (*Raetselen* No. 12) voor. Deze vorm is, als ik het wel heb, de eenige, die in Holland, Overijsel en Drente gehoord wordt. Zegt men ergens *blaasbalch*?

II. Uit dr. Van Vlotens redeneering (*Noord en Zuid* III, 351) volgt, dat de *n* in woorden als *sigarenmaker*, *hondenslager*, *oudewijvenpraat*, *vischwijventaal* enz. welluidendheidshalve ingelascht, en dus welluidendheidshalve in het grootste gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden geschreven maar niet uitgesproken wordt; alsmede dat in *woordenboek* (uitgesproken als *woordemboek*) de *n* evenmin het teeken des meervouds is (verg. hd. *wörterbuch*). Naar aanleiding van de strenge berisping, die de woordenboekschrijvers van zulk een gezaghebbend persoon ontvingen, omdat zij die *n* als de pluralis-*n* opvatten, doe ik de vraag of Heeren Onderwijzers en anderen, die grondig bekend zijn met onze dialecten, waarin de meervouds-*n* nog wordt uitgesproken, niet lijsten zouden kunnen en willen opmaken van dialectische vormen, welke afwijken van de schrijfwijze der samenstellingen onzer nieuwe spelling. De Redactie van Noord en Zuid zal ze zeker wel willen opnemen.

P. J. COSIJN.

¹⁾ Of verklaart dr. v. H. mnl. *lien* als de ww. *pellen*, *schillen*, *doppen* enz.? Het zou wel aardig zijn!

Een sati(y? u?)rische geschiedenis.

At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miscuit.

Hor. Sat. I. X. 20.

Toen ik mij zelve afvroeg of het hiervolgend opstel ook te hoog ging voor de lezers van „Noord en Zuid,” kon ik op deze vraag, na rijp beraad, geen ander antwoord geven dan dit: wat voor de „Schoolbode” niet te hoog ging, zal zeker voor „Noord en Zuid” niet te geleerd zijn.

De volgende verhandeling is mij namelijk uit de pen gevloeid — soms gedroppeld — naar aanleiding van een aantekening van Dr. Sijmons, te vinden in zijne in „de Schoolbode” geplaatste, zeer welwillende, maar hier en daar een weinig hypercritisch gekleurde, aankondiging van een paar afleveringen der 2de serie mijner bewerking van WHITNEY'S *Language and the Study of Language*.

Aangezien de in die aantekening aangeroeerde zaken ook voor een ruimeren kring van lezers niet van belang ontbloot zijn, ben ik te rade geworden hetgeen ik daarover te berde had te brengen ter plaatsing aan te bieden aan het orgaan dat niet alleen voor Noord-, maar ook voor Zuid-Nederland bestemd is, en in de rubriek C. der inleiding zijne kolommen onder anderen ook openstelt voor „woordverklaring, woordaflleiding, alsmede voor verhandelingen over de spelling, wanneer zich hier of daar bedenkelijke nieuwheden vertoonen.”

In opgemelde aantekening komen alle drie laatstgenoemde zaken ter sprake, en eene eenigszins uitvoeriger uiteenzetting kan b. v. voor degenen die zich voor de betrekking van leeraar in de Nederlandsche taal en letterkunde bekwamen, vooral ook daarom van veel nut zijn, omdat het hun daardoor recht duidelijk zal worden dat nog om andere, dan de in 't opstel getiteld „Examen M. O. in 't Nederlandsch” (Noord en Zuid, IV. I p. 58) te recht opgegeven, reden, een degelijke kennis van 't Grieksch en Latijn onmisbaar is voor ieder die van plan is om, in vele opzigten, geen louter geloovig naprater te blijven, maar een uit eigen oogen ziend, zelfstandig onderzoeker te worden.

Ook zal het misschien voor de mannen van de oude talen bij uitmendheid, die, ondanks de nieuwe regeling van 't gymnasiaal onderwijs, op zeer enkele uitzonderingen na, nog altijd de mannen der oude talen en niets meer zijn gebleven, een spoorslag zijn om ook eens den voet te zetten op 't gebied der nieuwe taalbeoefening, wanneer ze zien dat wij mannen van de nieuwe richting op 't gebied der taalwetenschap steeds met onverflauwde belangstelling het oog

houden gevestigd op 't geen door noeste werkers op 't veld der klassieke letteren $\kappa\alpha\tau'\acute{\epsilon}\xi\sigma\chi\acute{\eta}\nu$ voor en na wordt aan 't licht gebracht.

Ik had dan, om ter zake te komen, in een nootje op pag. 72 van genoemde 2de serie gezegd: „*Satirisch* komt van 't Latijn *saty-ra* (hekeldicht)”. Hierbij teekent Dr. SIMONS aan: „*Satirisch* komt niet van 't Latijnsche *satyra*, maar van *satira*, of ouder *satura*, eigenlijk *lanx satura* = schotel vol gemengde spijzen (van *satur*, zat, vol), dan een gedicht dat onderwerpen van verschillend karakter kan behandelen, gelijk b. v. de satiren van Horatius. Ten slotte kreeg het woord de beteekenis van „hekeldicht.” Vroeger bracht men het woord dwazelijk in verband met de saters der Grieksche mythologie, daar van daan de verkeerde spelling *satyrisch*.”

Met 't oog op deze *inhaltschwere* aantekening, mag ik wel met CICERO zeggen: *Longi, vir doctissime, sermonis initium pepulisti!* Want, voorwaar, over deze aantekening valt niet weinig in 't midden te brengen.

Immers, nauwlettend gelezen, wordt in deze aantekening achtereenvolgens niet meer of minder beweerd dan:

ten eerste: *satirisch* komt van *satira*;

ten tweede: *satira* komt van *satura*;

ten derde: *satura* komt van *lanx satura*;

ten vierde: *satura* heeft eerst na *Horatius* de beteekenis van hekeldicht gekregen;

ten vijfde: *satura* werd vroeger dwazelijk met de saters der Grieksche mythologie in verband gebracht;

ten zesde: aan deze dwaasheid dankt de verkeerde spelling *satyrisch* haar ontstaan.

Ten einde het in zwang raken van verkeerde voorstellingen onder mijn landgenooten, naar best vermogen, te keer te gaan, zal ik, zoo duidelijk als ik 't vermag, trachten te betoogen:

ten eerste: dat *satirisch* NIET komt van *satira*;

ten tweede: dat *satira* NIET komt en niet komen kan van *satura*; vrouwelijken vorm van 't Lat. adjectief *satur*, zat, vol;

ten derde: dat de afleiding *satura* van *lanx satura* alles behalve zeker is;

ten vierde: dat de uitdrukking *lanx satura* alleen bij woordverklarende, veel-verzinnende scholiasten, maar bij geen enkel gezaghebbend Latijnsch schrijver wordt aangetroffen;

ten vijfde: dat de *satura* reeds lang vóór HORATIUS tot een hekeldicht was verheven;

ten zesde: dat het nog zoo geheel dwaas niet is, zoo men *satura* een weinig met de saters ($\sigma\acute{\alpha}\tau\upsilon\rho\iota$) in verband brengt, zooals dat onder anderen op nieuw eenigermate wordt gedaan door een man die op 't gebied der Romeinsche staat- en letterkundige geschiedenis WEL

een stem mee in 't kapittel heeft: ik bedoel THEODORUS MOMMSEN; ten zevende: dat in allen gevalle de spelling *satyrisch* haar ontstaan niet direct aan een dwazelijk in verband brengen van de *satura* met de saters heeft te danken.

I.

Satirisch komt niet van *satira*.

Ik geloof dat ik het betoog der verschillende, bovenstaande stellingen niet beter kan beginnen dan met de, misschien meer of min verrassende, mededeeling dat ik in mijn nootje de thans algemeen veroordeelde spelling *satyra* (niet *satira* of *satura*) opzettelijk heb gekozen, omdat ik dusdoende nader bij de waarheid bleef, dan 't geval zou geweest zijn, indien ik *satira* of *satura* had geschreven. Omdat? Omdat *satira*, het door Dr. SIMONS als de moeder van *satirisch* opgegeven woord, aan de geboorte van dit adjectief eigenlijk part noch deel heeft. En *satura*? Evenmin. Ten einde dit recht duidelijk te maken moet ik de zaak een weinig hooger ophalen. Ik zal dit eerst zeer kort doen, omdat ik later, ten behoeve der andere stellingen, op deze verschillende zaken meer uitvoerig moet terugkomen.

Reeds in de vroegste tijden schepten de bewoners van 't land *wo die Citronen blühen*, evenals nog heden ten dage, overgroot behagen in allerlei kluchten, oubollige kluiten en mommespelen, waarbij de personen die er een rol in speelden de lachlust der toeschouwers trachtten optewekken door elkander, of ook wel anderen, allerlei moedwillige, nu eens meer dan weer minder bijtende, kwinkslagen en spotternijen naar 't hoofd te werpen. Tot deze soort van kluchten schijnt oorspronkelijk ook de *satura* te hebben behoord. Ik zeg *schijnt*, want ondanks de stellige verzekering ons door Dr. SIMONS gegeven dat *satura* eigenlijke een elliptische uitdrukking is voor *lanx satura* (= een volle schotel = een schotel met allerlei spijzen) en dus oorspronkelijk een gedicht waarin men over verschillende onderwerpen kon handelen, — ondanks die stellige verzekering moeten we, zoo we ons de moeite getroosten om de zaak eens zelfstandig en nauwkeurig te onderzoeken, wel tot de bekentenis komen dat de eigenlijke, oorspronkelijke aard der *satura* wel een weinig in een Egyptische duisternis is gehuld; zoodat we in verzoeking raken om de woorden, waarmee W. J. TEUFEL, na zoo wat alles wat er, tot 1875 toe, door verschillende onderzoekers over de *satura* was te berde gebragt, naauwkeurig te hebben gewikt en gewogen, de slotsom zijner overwegingen mededeelt, te beamen en met hem te zeggen: *Ueber die Satura ist alles dunkel und unsicher.* ¹⁾

¹⁾ Zie de in 1875 verschenen 3de uitgave van 's mans uitstekende *Geschichte der römischen Literatur*.

Noord en Zuid, 4e Jaargang.

De berichten ons door de klassieke oudheid over de *satura* nage-laten, zijn uiterst sober. TITUS LIVIUS en HORATIUS zijn bijna de eenigste klassieke schrijvers die er opzettelijk van gewagen. TITUS LIVIUS — HORATIUS en een enkelen anderen zegsman sparen we tot straks — spreekt er van in 't welbekende IIde hoofdstuk van 't 7de boek zijner Romeinsche Geschiedenis. Een aandachtige lezing en nauwgezette overweging van den inhoud en de bewoordingen van genoemde Liviaansche passage — zooals ze daar staat — geeft ons — ik zal dat lager uitvoerig aantoonen — recht om aantene-men dat ook de oudste *satura* een soort van kluchtspel was, 't welk, nadat het, ten gevolge van 't door *Livius Andronicus* (240 v. Chr.) invoeren van meer regelmatige tooneelspelen, een tijdlang in onbruik was geweest, of ten minste op den achtergrond was gescho-ven, door de Romeinsche jeugd op nieuw in zwang werd gebragt, vervolgens in een naklucht (*exodium*) veranderde en onder deze gedaante, in 't zoogenoemde Atellaansche kluchtspel, waarin ook dartele en moedwillige spotternijen schering en inslag waren, op-of overging.

Stond de *satura* haar oorspronkelijke rol als dartel, schertsend en spottend kluchtspel aan de *Atellana* af, haar naam bleef bestaan. De oude dichters, zooals ENNIUS en PACUVIUS, vervaardigden nog al-tijd *saturae*, die evenwel weinig schijnen te hebben beteekend. Later echter, in de 2de helft der 2de eeuw voor Christus, werd de *satura* met een nieuw en krachtig leven bezielde door den Romeinschen Rid-der CAJUS LUCILIUS, den vertrouwden vriend van LAELIUS en SCIPIO, die onder den naam van *saturae* gedichten begon te schrijven, waarin hij, in den geest der oudere kluchten van dien naam en naar 't voorbeeld der groote Grieksche blijspeldichters der zoogenoemde oude komedie, EU'POLIS en CRATI'NUS en ARISTO'PHANES, staatkundige, maatschappelijke en letterkundige gebreken met onvervaarde vrij-moedigheid, met bijtende scherts en bittere spotternij over den hekel haalde, en daardoor de vader werd van alle volgende hekeldichters.

Hekelen was onder de Romeinen een zeer oude liefhebberij.

En hoe kon het anders in een staat waarin reeds vroeg zooveel partijstrijd woedde. Een ontegenzeggelijk bewijs van 't vroegtijdig bestaan der hekelzucht levert ons niet alleen de oudere, lagchende en spottende *satura*, maar vooral de welbekende, door AUGUSTINUS in zijn geschrift *De Civitate Dei* bewaarde plaats uit CICERO's boek *De Republica* ¹⁾, bevattende een, later medetedeelen, stuk uit de,

¹⁾ Grootendeels opgenomen en besproken in PROF. COBET's, even leer-rijke als wegslepemde dissertatie *Observationes criticae in Platonis Comici reliquias*. De wet zelve waarom 't hier te doen is, vindt men onder anderen ook bij MICHELET Hist. Rom. I. Eclaircissements. Met 't oog op deze wet zegt MICHELET te recht: *Preuve évidente que l'on commençait à chansanner les patriciens.*

± 450 v. Chr. opgestelde wetten der XII tafelen, waarin ieder die een schimpdicht maakte of zong met niet meer of minder bedreigd wordt dan — den dood.

Ook vroegere, welbekende voorgangers van LUCILIUS zwaaiden reeds de geeseloede van 't hekeldicht. Reeds 100 jaar voor den vader van 't eigenlijk hekeldicht, had CNAEUS NAEVIUS ¹⁾ den ouderen SCIPIO den Afrikaan en de magtige familie der METELLUSSEN zoodanig in zijne komediën gehavend, dat hij zijn steunheid met levenslange ballingschap moest boeten. CN. NAEVIUS bediende zich in zijne gedichten van de Oud-Romeinsche, d. i. van de Saturnijnsche versmaat. LUCILIUS, schoon evenals NAEVIUS een warm voorstander van 't echt Oud-Romeinsche en een even warm tegenstander van de, vooral sedert de inneming van Carthago (146 v. Chr.) en Corinthe (146 v. Chr.), hoe langer hoe meer veldwinnende, hellenizeerende richting, voegde zich toch in zoover naar den geest des tijds, dat hij zijn verzen in den, vooral door ENNIUS' voorbeeld in zwang geraakten, Griekschen hexameter schreef. Hierdoor en doordat hij zijne hekelingen niet meer in den vorm van kluchtspelen of komedies, maar in een voortlopend gedicht kleepte, onderscheidde LUCILIUS zich in 't oog zijner landgenooten zoodanig zoowel van zijne Grieksche als Romeinsche voorgangers, dat hij geacht werd de schepper te zijn van een geheel nieuw, zelfs door de Grieken niet in dien vorm beoefende, soort van gedicht.

De Grieksche dichters toch, zooals b.v. de bittere ARCHILOCHUS, bedienden zich voor hunne samenhangende schimpdichten veelal van de jambische versmaat, die ook in de blijspelen, waarin zij staatkundige, maatschappelijke of letterkundige gebreken aan den spot hunner medeburgers prijs gaven, de hoofdrol speelde. Intusschen had LUCILIUS toch ook wat den vorm, d. i. de versmaat, betreft eenigermate een Griek tot voorganger, zooals blijkt uit een plaats van JOHANNES LAURENTIUS LYDUS *De Magistratibus Regni Romani*. ²⁾ Daar deze plaats, in meer dan één opzigt, geschikt is om ons te brengen waar wij willen zijn, zal ik mij de moeite getroosten ze hier, zoover noodig, overteschrijven. Boek I, hoofdstuk 41 laat de Lydiër zich aldus hooren: „*Rhintón* ³⁾ vervaardigde het eerst een komedie in hexameters, en naar zijn voorbeeld schreef de Romein

¹⁾ CN. NAEVIUS 237 — 207 v. Chr., C. LUCILIUS 148 — 103 v. Chr.

²⁾ JOHN. LAUR. LYDUS, 490 n. Chr. in Lydië geb., kwam 21 jaren oud te Constantinopel, waar hij onder verschillende Keizers, vooral onder Justinianus, ettelijke hooge ambten bekleedde; doch in 552 ontslagen, lei hij zich met ijver op de wetenschappen toe. Wij bezitten van hem onder anderen een (gedeeltelijk uit kostbare verloren bronnen geput) werk: — Over de overheden van 't Romeinsche Rijk (*Περὶ ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας*).

³⁾ RHINTÓN van Syrakuse schreef, omtrent 270 v. Chr., parodieën in met hexameters doorvlochten jamben, die tragische kluchten of kluchtige treurspelen werden genoemd.

LUCILIUS spotverzen in heroïsche versmaat (= hexameters). Na hem en zijne onmiddelijke navolgers, die de Romeinen *saturici* noemen, streefden de jongeren den trant van CRATINIUS en EUPOLIS na; wendden wel is waar de metra van RINTHÓN, maar tevens de spotternijen der genoemde dichters aan en bragten aldus voor goed de *saturische* komedie ¹⁾ in zwang. HORATIUS hield zich binnen de grenzen der kunst, maar PERSIUS, SÓPHRÓN ²⁾ willende nabootsen, overtrof zelfs LYCOPHRON in duisterheid, etc. ³⁾

De opmerkingen, door den inhoud dezer passage noodzakelijk gemaakt, tot straks verschuivend, zullen we — ons doel brengt dat mee — ze eerst in 't oorspronkelijk Grieksch overschrijven: Ρίνθων ἑξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν, ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ρωμαῖος ἠρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμῳδῆσε. Μεθ' οὗ καὶ τοὺς μετ' αὐτόν, οὓς καλοῦσιν Ρωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι, τὸν Κρατίνου καὶ Ευπόλιδος χαρακτῆρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Ρίνθωνος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρῆσάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράτουν κωμῳδίαν. Ὁράτιος μὲν οὐκ ἔξω τῆς τέχνης χωρῶν, Πέρσιος δὲ τὸν ποιητὴν Σώφρωνα μιμήσασθαι θέλων, τὸ Λυκόφρονος παρῆλθεν ἀμαυρόν. Τοῦρνος δὲ καὶ Ιουβενάλιος etc.

Wat is nu voor ons doel uit den Grieksch text te halen? Wat voor ons vooreerst van 't meeste gewigt mag heeten, is dit dat de Griek

¹⁾ Komedie (κωμῳδία) beteekent bij de Grieken niet alleen *blijspel*, maar ook elk spitschrift in dicht of on dicht.

²⁾ SÓPHRÓN van Syrakuse schreef zoogenaamde *mimen*, d. i. geen eigenlijke komediën, maar zamenspraken of korte tooneeltjes waarin 't volk d. i. de lagere volksklasse, in zijn denken, spreken en doen werd geschilderd. Om het geschilderde tafereel des te meer waarheid bij te zetten, liet S. zijne personen in de platte Dorische volkstaal spreken. Mogen we de waarde van SÓPHRÓN's dramatische tafereelen uit het volksleven beoordeelen naar de 15de Idylle van THEÓCRITUS, die volgens een scholiast een nabootsing is van SÓPHRÓN's mime 'De toeschouwers op de Isthmische spelen', dan kan het ons niet verwonderen dat zelfs PLATO ten zeerste met SÓPHRÓN's mimen was ingenomen. Men kan zulk een mime eenigermate vergelijken met de *kluchten* of *sotternieën* die na een 'abel spel' of 'edel dinc' werden vertoond.

De voornaamste mimendichters onder de Romeinen waren de Rom. Ridder DEC. LABERIUS en de vrijgelatene P. STRUS. Vooral de stukken van eerstgenoemden vloeiden over van luimige scherts en van niemand, zelfs Cesar niet, verschoonende spotternij. De verzameling spreuken uit de stukken van laatstgenoemden bewaard bewijst, dat in deze kluchten, evenals in die van SÓPHRÓN, al schertsende en lagchende menig wijs en behartigenswaardig woord aan den man werd gebracht.

Voor den verrijfden, gehellenizeerden smaak van CICERO en HORATIUS waren inhoud en vorm dezer mimen wat al te grof en plomp.

³⁾ Van LYCOPHRÓN, een tijdgenoot van THEÓCRITUS (± 270 v. Chr.) bezitten we een vreeselijk geleerd lyrisch gedicht in jambische versmaat, dat een treurspel moet verbeelden en uitmunt door groote onbegrijpelijkheid. De dichter werd dan ook door de Ouden met den eernaam van 'de duisterling' (ὁ σκοτεινός) vereerd.

LYDUS ons verzekert dat de Romeinen LUCILIUS, HORATIUS en PERSIUS en andere hekeldichters niet *satirici* noemden, maar *saturici*! Oppervlakkig beschouwd zou men kunnen denken dat dit een afdoend bewijs was voor de juistheid van DR. SYMON'S beweren dat *satira* oorspronkelijk *satura* luidde, en dat LYDUS hier het oorspronkelijke Latijnsche adjectief heeft bewaard. Indien we echter den Griekschen tekst een weinig nauwkeuriger bekijken, dan zullen we bemerken dat de Griek een Latijnsche *u* geregeld weergeeft door een Grieksche *ou*: ¹⁾ *Lucilius* heet bij hem *Loukilios*, evenzoo *Turnus* — *Tournos*, en *Juvenalis* — *Joubenaios*. Ware dus het hier door den Griek gebezigde woord het van 't Latijnsche *satura* afgeleide * *saturicus*, dan zou hij het natuurlijk niet *saturikos* hebben gespeld maar *satourikos*. Maar indien *saturikos* geen ver-griekscht Latijnsch woord is, wat mag het dan zijn? Wel 't is puur Grieksch. Zie hier hoe de vork in den steel zit.

De Grieken bezaten ook een kluchtspel dat, evenals de latere *satura exodiaria* en de *Atellana*, als kluchtig nastuk, gewoonlijk na 't opvoeren van een trilogie, ²⁾ ten tooneele werd gebragt. Dit kluchtspel heette, omdat er op de een of ander manier saters bij te pas kwamen, *satuuros*. Van dit *satuuros* hadden de Grieken, met den bij hen zeer gebruikelijken uitgang *kos*, een adjectief *saturikos* afgeleid. DE ROMEINEN HADDEN VAN HUN *satura* GEEN ADJECTIEF GEVORMD; *saturicus* IS BIJ GEEN KLASSIEK SCHRIJVER TE VINDEN. Toen nu de Latijnsche commentatoren en scholiasten (woord- en text-verklaarders) over de verschillende soorten van tooneelspelen bij de Grieken en Romeinen gingen schrijven, noemden zij de Grieksche naklucht, den *satuuros* of het *drama saturikon*, met den verlatijnschten vorm van 't Grieksche adjectief *saturikos*. En hoe zag die verlatijnsche vorm er uit? Indien we ons herinneren, dat de Grieksche adjectief-uitgangen *-kos*, *-kê*, *-kon* in 't Latijn vertegenwoordigd worden door de uitgangen *-cus*, *ca*, *cum*, en dat de Romeinen, ten gevolge van de steeds meer veld winnende hellenizeerende richting, reeds in de dagen van *Cicero* (106—43 v. Chr.) het Grieksche letterteeken Υ bij hun alfabet hadden gevoegd, ten einde daardoor de Grieksche letter ypsilon (υ) af te beelden, dan spreekt het van zelf dat het Grieksche adjectief mn. *saturikos*, vr. *saturikê*; onz. *saturikon* in 't Latijn voor de drie geslachten de gedaanten *satyricus*, *satyrica*, *satyricum* moest aannemen, evenals *lurikos*, *lurikê*, *lurikon* (lyrisch) zich in 't Latijn vertoont als *lyricus*, *lyrica*, *lyricum*. Dus noemden de Latijnsche commentatoren en scholiasten het Grieksche *drama saturikon* natuurlijk *drama satyricum* of *fabula* of *fabella* (= tooneelspel)

¹⁾ En dat deden de Grieken, bijna zonder uitzondering, geregeld.

²⁾ Drie zamenhangende treurspelen.

satyrica of wel, met verzwijging van *fabula* of *fabella*, kortweg *satyrica*.¹⁾ Nu werd door genoemde Latijnsche commentatoren en scholiasten de Grieksche naklucht, het *drama satyricum*, vergeleken en gelijk gesteld met de Romeinsche naklucht de *fabula Atellana*, waarin de oude burlleske *satura* was opgegaan; ja, die *Atellana* werd soms door hen met het *drama satyricum* verward en *satyrica* geheeten, terwijl omgekeerd het *drama satyricum* soms *satyra* werd genoemd.²⁾ Wat was nu, bij dezen verwarden staat van zaken, natuurlijker dan dat de scholiasten, toen zich de behoefte aan een adjectief van *satura* (hekeldicht) deed gevoelen, gelijk ze *satyros* verwarden met *satyra*, nu ook het adjectief *satyricus* gingen bezigen als adjectief van *satyra* (*satura*). En is het werkelijk aldus geschied? Wel zeker. LYDUS had volkomen gelijk, toen hij verzekerde dat de latere Romeinen hunne hekeldichters met den naam van *saturici*, d. i. *satyrici* bestempelden. Zoo heet bij SIDONIUS APOLLINARIS (\pm 450 n. Chr.) een hekeldichter meer dan eens *satyricus*, en hekelend als bijwoord *satyricae*; LACTANTIUS (\pm 320 n. Chr.) noemt een hekeldicht een *carmen satyricum* en reeds vrij wat vroeger teekent PORPHYRIUS (\pm 180 n. Chr.), de welbekende commentator van HORATIUS bij Ep. I, 15, 1 aan: *Scribit SATYRICE de Bajarum luxuria* = Hij schrijft hekelend over de weelderigheid van *Bajae*.

Uit al het aangevoerde blijkt, dat *satyricus* van denzelfden oorsprong is als *epicus*, *lyricus*, *dramaticus*, *tragicus*, *comicus* etc., welke alle louter de Latijnsche vormen zijn van de oorspronkelijk Grieksche adjectieven *epikos*, *lyrikos*, *dramatikos*, *tragikos*, *komikos*, etc. etc. Houden we dus den eigenlijken oorsprong van het door de latere Latijnsche schrijvers in gebruik genomen adjectief in 't oog, dan is niet *satirisch* de juiste spelling, maar *satyrisch*, evenals men *lyrisch* spelt, en niet *lyrisch*. Wil men intuschen, ter onderscheiding, *satirisch* = hekelend en *satyrisch* = tot de saters of het satyrspel behoorend' blijven gebruiken, dan is daar natuurlijk niets tegen. Alleen mag men den volke niet verkondigen dat *satirisch*, den oorsprong in 't oog gehouden, meer juist is dan *satyrisch*; want *satirisch* dankt, evenals *satira*, zijn ontstaan aan een latere verwarring. Dit zal in 't volgend opstel, naar ik hoop, overtuigend worden aangetoond.³⁾

J. BECKERING VINCKERS.

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ Reeds vroeger werd *satyricus* als adjectief van *saturus* (*satyrus* = boschgod) door Latijnsche schrijvers, b. v. VITRUVIUS (onder Augustus) en PLINIUS den oudere (\dagger 79 n. Chr.), gebezigd.

²⁾ Van dit alles zullen we later de bewijzen bijbrengen. *Satyra* is een, in 't volgend opstel te verklaren, wanspelling voor *satura*.

³⁾ Na inzage van dit stuk genomen te hebben heeft prof. Symons verklaard, later op de zaak te zullen terugkomen, als 't stuk volledig zal verschenen zijn.

Eene Intreerede.

DR. J. H. GALLÉE aanvaardde het lectoraat in de Indo-Germaansche talen aan de rijks-universiteit te Utrecht, met eene rede, waarin de ontwikkeling der linguïstiek werd geschetst, sints de taalkundigen zich het eerst met het Sanskrit hebben bezig gehouden, tot op onzen tijd. Naast den beroemden Duitschen geleerde Leibnitz was 't een eenvoudig schoolmeester te Amsterdam, Lambert ten Kate, die in 1723 in zijne „Aenleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche sprake,” het eerst opkwam tegen de meening, die nog in de vorige eeuw gehuldigd werd, dat slechts toevalligheid en menschelijke willekeur de taal regeerden. Doch eerst in onze negentiende eeuw kwam de taalstudie als afzonderlijk vak van wetenschap tot haar recht; in de eerste plaats door het werk van Friedrich von Schlegel, maar voornamelijk door de onderzoekingen van Bopp en Jacob Grimm, van wie de eerste de vader van de vergelijkende, de tweede die van de historische methode is. Op hunne methoden bouwden Schleicher, Curtius, Müllenhoff e. a. verder voort.

Steunende op hetgeen deze mannen aan het licht hadden gebracht en met gebruikmaking van de ontdekkingen, die Donders, Helmholtz en Brücke op 't gebied der fysiologie van de spraak deden, sloeg een jongere school een andere richting in, waarbij zij uitging van de stelling, dat de klankwetten zonder uitzondering werken. De schijnbare uitzonderingen op de wet der klankverschuiving van Grimm werden door Ascoli, Grasmann, Verner en Sievers onder vaste regels gebracht. Alleen de menschelijke geest brengt door zijn kombinatievermogen steeds veranderingen in de klankwetten en vormt uitgangen en woorden naar analogie van andere. De invloed der volks-etymologie, van dialekten en verwante talen op de veranderingen, die de taal voortdurend ondergaat, werd tevens in 't licht gesteld.

Met een kernachtig betoog, dat de wetenschap van hare beoefenaars vóór alles toewijding, ernst en waarheidszin vereischt, en eene aansporing, om in haren dienst steeds gedachtig te zijn aan de schoone spreuk: „Slechts waarheid heeft kracht,” werd de rede besloten.

Vragen beantwoord.

Men vraagt de afleiding en verklaring van *wimper*, *vervaren*, *schamper*, *desondanks* (waarom 2^e en niet 3^e nv.), *gloor*, *gloren*, *kluister*, *veeg* (uitgeput), *gewag(en) van*, *voldingen* (hoe kan vol hier bij *dingen* komen?), *belagen* (hoe is het trans. makende be hier te verklaren?), *ten goede houden* (zu gut halten)?

a. WIMPER. Bilderdijk en dr. de Jager leidden dit woord af van het ww. *wimpen* of *wimmen*. „Het beteekent bewegen, en zijn wortel vertoont zich in *wimpbrauw*, *wenkbrauw*, en *wimp-oogen*, beide bij Kiliaen. Voor *wimp-oog* zegt het Hoogd. *wimper*, waarvoor ons Ned. *pinker* heeft; onze latere dichters verkiezen het eerste.”

Dit ww. *wimpen* zou dan ontstaan zijn uit het OudHoog. *wiman*, *wimman*, *wimjan*, *weman*, in beweging zijn, MiddelHd. *wimmen*, zich bewegen of roeren. Van dit *wimpen* moet dan een ww. *wimperen* zijn ontstaan, dat o. a. voorkomt in de verspreide gedichten van SCHIMMEL:

Met kapellen Tot gezellen
Op de *wimperende* vlerk.

Verder in TEN KATE, DICHTW. 1. 170:

— twee oogen, zwart als git,
Vonklend door 't *gewimperd* lid.”

Dit laatste voorbeeld echter bewijst ons juist het tegendeel, nl. dat *wimperen* ontstaan is uit *wimper*: Een *gewimperd* lid is „een lid, dat van een *wimper* voorzien is.” Eveneens is: Eene *wimperende* vlerk „eene vlerk, die evenals de *wimper* zich onophoudelijk beweegt.” Dat *wimper* uit *wimmen* zou zijn voortgekomen, is eveneens zeer onwaarschijnlijk. Hoe is de ingevoegde *p* te verklaren, en daarenboven, waar is een ww. *wimpen* te vinden?

Van een anderen aard is de afleiding van Grimm, die o. a. ook door Schleicher in zijne „Deutsche Sprache” is opgenomen: „De *Anähnlichung* ¹⁾ van *n* voor *p*, ten gevolge waarvan deze *n* in de lip-neusletter *m* verandert, vinden wij o. a. in

¹⁾ De *Anähnlichung* wordt door onze spraakkunstigen gewoonlijk bestempeld met den naam *assimilatie*; doch te onrechte. *Assimilatie* is „volkomen gelijkwording van medeklinkers, zooals bijv.: *Leelijk* uit *leedlijk*, *pollepel* uit *potlepel*, *litteeken* uit *lik* (= *lijk*)teeken, *korrel* uit *kornel* (korenel), enz. *Anähnlichung* is „de overgang van een consonant in de klasse van den onmiddellijk daaropvolgenden consonant,” bijv.: *ombrengen* uit *onbrengen* (waar de *n* tengevolge van de lipletter *b* in de lipletter *m* veranderde), *aamborstig* uit *angborstig*, enz. Wij zouden deze laatste verandering liever „toenadering” noemen.

empor (*empören*), *wimper*, MiddelHd. *enbor* d. i. in de hoogte (vgl. het nog behouden *bor-kirche*), *wintbrâ*, letterlijk zou dit „*Windbrau* zijn.” Aldus Schleicher. Wij zien derhalve, dat de MiddelHd. vorm *wintbra* was, en vinden inderdaad bij Kil. onder de vele vormen voor het bekende lichaamsdeeltje (*Wimp-*, *wijn-*, *wjnd-*, *wjnggh-*, *win-*, *wimbrawe*) ook *windbrauwe*, en dit laatste nog wel afzonderlijk opgegeven: „*Wind-brauwe* j. *wimp-brauwe*. SUPERCILIUM.” (Wij zien uit deze opgave, dat dr. de Jager, zie boven, slechts dien naam uit de groote menigte gekozen heeft, die tot staving zijner bewering dienen kon.) Dit *windbrauw* nu was niet hetgeen wij thans *wimper* noemen, maar ons hedendaagsche *wenkbrauw*. Niet onmogelijk is het intusschen dat zoowel *wenkbrauw* als *wimper* van den ouden vorm afstammen, en dat het gebruik twee verschillende beteekenissen aan hetzelfde, doch in een anderen vorm gehulde, woord gaf. Het ligt voor de hand, dat men, *windbrauw* niet begrijpende, daaraan den vorm *wenkbrauw* gaf, d. i. een *brauw*, die dient om te *wenken*. Op gelijke wijze kan men *wimper* meer geschikt geacht hebben tot benaming van het ooglid met de ooghaartjes, òf om de overeenkomst met *wimpel*, *bewimpelen* (de volksetymologie maakte er in dit geval „oogsluier” van)¹, òf om de gelijkheid van klank met *wimmen*, *wiemelen*, *wemelen*, enz. (in dit geval maakte men er „beweger, bewegelijk lid” van). Of nu dit *windbrauw* beteekent „brauw, die zich om het oog windt,” m. a. w. „gebogen brauw,” of „brauw, die dient om het oog tegen den wind en diens gevolgen te beschermen,” kan nog een punt tot overgeving geven. Ik voor mij geloof het eerste. Wat het woord *brauw* betreft, men vindt het reeds terug in het Grieksche *fru* (met een voorslag *o*, dus *ofrus*; de *s* is de uitgang van den nominatief.)

- b. **VERVAREN.** *Vaar* beteekende vroeger „vrees”; *ver* dient hier om „verandering van toestand” aan te duiden. *Vervaren* is dus „in den toestand van vreezen brengen, doen vreezen, vrees aanjagen.” Tot vergelijking neme men *verheugen*, *verblijden*, *verschrikken* (het laatste letterlijk „van zijne plaats springen”), enz. Zie verder VAN HELTEN'S Werkw. blz. 22, vg.
- c. **KLUISTER** is het Lat. *claustrum*, dat op zijne beurt van *claudere*, sluiten, komt. *Claustrum* = *claudtrum*.
- d. **VEEG.** Het hedendaagsche *veete* luidde in de Middeleeuwen ook *veede*, met de bet. „haat, wrok, vijandschap”. De stam van dit woord zal wel gelegen zijn in *vijen* (Got. *veihan*, strijden,) vanwaar *vijand*, alsmede in *vigen*, van waar *wigand*, held. (Bekend is ook het MiddelNed. *wijch*, strijd, *eenwijch*, enz., alsmede *Hludowig*, ons moderne *Lodewijk*, d. i. „de in den strijd beroemde.”)

- Veedig* was de misdadiger, op wien de *veede*, de wrok, de haat rustte: „Ten oorkonde dat de magen niet verzoend, en de doodslager *veedig* was,” d. i. ten doode was gewijd. De persoon die *veedig* was, was dus op het punt van te sterven, vandaar de tegenwoordige opvatting van ons *veeg*, dat slechts eene samentrekking van dit *veedig* is. Van denzelfden stam is ook *veem*, ter dood veroordeeling. Zie Taal en Letterbode I blz. 64.
- e. GEWAGEN VAN. *Gewach* was reeds in het Mid. Ned. *vermelding*. Vandaar de spreekwijze „*gewag* van iets maken” en het ww. *gewagen*. De stam van dit (ge)*wach* treft men eveneens in het Lat. aan bij het woord *voc* (stam van *vox*), stem, woord.
- f. VOLDINGEN. *Dingen* beteekent „strijden voor het gerecht, pleiten;” een *ding* was eertijds eene „gerichtszaak” (vgl. *verdedigen*, uit *verdadingen*, *verdag-dingen*.) *Voldingen* kan dus niets anders zijn dan „eene zaak ten einde toe bepleiten.” Men vergelijkte slechts volstrijden, voldoen, volmaken, volbrengen, e. a.
- g. BELAGEN. *Lage* was oudtijds hetgeen wij thans *hinderlaag* noemen. *Belagen* is dus „met een hinderlaag dreigen, in een valstrik lokken.” Tot vergelijking diene *belakken*, van *lak*, strik, derhalve met dezelfde beteekenis als *belagen*; volgens anderen van *lak*, smet, dus „bezoedelen, besmetten.”
- h. TEN GOEDE HOUDEN. Deze uitdrukking moet vergeleken worden met de Lat. *in bonam partem accipere*. Met weglating van *pars*, zijde, deel, is het hiervan de letterlijke vertaling, zoowel als *ten kwade duiden* de vertaling is van „in malam partem habere of accipere.” *Te* heeft, zooals vaak het geval is, hier den zin van „in, aan:” *Ten goede houden* is derhalve: Iets aan de goede zijde vasthouden, opnemen.
- Wil men *te* opvatten in den zin van *tot*, dan levert de verklaring „van de zijde opnemen, die tot het goede leidt,” eveneens een gezonden zin op.
- Goede* te nemen in den zin van het bekende M.Ned. woord van dien vorm, gaat niet aan, daar dit vr. was; men zou alsdan *ter goede* verwachten. Het komt mij voor, dat de uitdrukkingen *te goed* en *te goeds houden* denzelfden oorsprong hebben en omschreven aldus luiden: „Houdt het mij *ten goede*, dat ik u thans niet kan betalen.”
- i. SCHAMPER. *Scamp* was in de 13^e en 14^e eeuw te onzent „smaadelijke bejegening.” Wij kennen het woord nog in *schimp*, *beschimpen* en *schamper*; dit laatste beteekent „met *schamp*,” derhalve „met *smaad*.” Het woord *schamp* is figuurlijk en ontleend aan het *slagveld*; vluchten toch, zich uit het kamp verwijderen in de hitte van den strijd, was voor den ridder een onuitwisschbare *smaad*. In de eerste plaats was *schamp* (*dis* en *campus*), vlucht. De overgang van beteekenis is duidelijk.

- Schempen*, *schimpen* (= *schampjan*) beteekende „doen vluchten,” d. i. „met smaad bejegenen.” Vgl. voor dergelijke allegorie: *ellendig* (anderlandig), *keytief*, Fr. *chétif* (*captivus*, gevangen.)
- k. DESONDANKS. *Ondank* is ontstaan uit *ane den danc*, d. i. „tegen den wil, de meening, het gevoelen,” dus „in weerwil van.” Toen later dit *ane den danc* overging tot den vorm *ondanks* en men dezen niet begreep, werd de genetievorm gebezigd als voorzetsel, en even als de overige voorzetsels regeert het derhalve thans den acc. *Desondanks* is regelmatig volgens de oude beteekenis en constructie gevormd, „= tegen den wil van dat,” want *des* is hier als genetief op te vatten van het bep. lidwoord toen dit nog de oorspronkelijke kracht van aanw. voorw. bezat, of liever: *Des* is hier gen. van het aanw. voorw.¹⁾
- l. GLOOR, GLOREN. Ik meen, dat de gissing niet te gewaagd is, als men *gloor* opvat als den meer Ned. vorm van het uitheemsche *glorie*. 1e bet. *eer*, *luister*; 2e bet. *glans*, in werkelijken en in overdrachtelijken zin.
- Of evenwel „het gloren van den ochtend” eveneens *glanzen* beteekent, betwijfel ik; veeleer beschouw ik het als eene navolging van het Fransche *éclore du jour*: *Éclore*, d. i. „ontsluiting,” van *ex* en *claudere*.

L.

Om.

Het *Woordenboek* toont in een bewonderenswaardig artikel, dat het woordje *om* in een overgroot aantal beteekenissen voorkomt. Toch meenen sommigen, dat dit veelgeplaaide woord nog eens meer dienst kan doen en geregeld worden we onthaald op een zin als: „De koning is heden morgen te elf uur aangekomen *om* overmorgen te drie uur weer te vertrekken.” Ik vind het zonderling, dat die koning komt, alleen om te *vertrekken*, m. i. was 't natuurlijker, dat hij kwam om twee en een halven dag te *blijven*. Hij kan bijv. komen *om*, d. i. *ten einde*, bij de opening der tentoonstelling tegenwoordig te wezen, maar dit *om* = *ten einde* komt in den eersten zin niet voor. De bedoeling wordt uitgedrukt in den vorm: „De koning is heden morgen te elf uur aangekomen en zal overmorgen te drie uur weder vertrekken.” Waarin de sierlijkheid of de kracht van den eersten volzin eigenlijk zit, mogen zij verklaren, die zich van die onverdedigbare uitdrukking bedienen.

B.

¹⁾ Ik schrijf met opzet *desondanks* aaneen, naar het voorbeeld van *desniettegenstaande* e. a. We hebben hier te doen met samengestelde voegwoordelijke zegswijzen.

Aanteekeningen.

GENT, 5, 3, 81.

Waarde Heer de Beer.

Met oprechten dank laat ik u weten, dat ik van uwe taalkundige aan- en opmerkingen in *N. & Z.* (4e j., 2) kennis heb genomen. Ik ben aan het bewerken van „Een Vlaamsche jongen”, voor den tweeden druk, bezig, en verzeker u dat ik op menige plaats mij uwe nuttige wenken herinneren zal. Gij zoudt mij eenen zeer waardeerden dienst bewijzen, indien het u geliefde uwe beschouwingen, de 144 eerste bldz. van mijn boek betreffende, ook over de tweede helft van het werk te willen voortzetten.

Veroorloof mij thans eenige aanteekeningen hier bij te voegen, die ik, bij het bestudeeren van uw artikel in *N. & Z.*, ter loops heb gemaakt, met het inzicht er u naar uw goedvinden over te laten beschikken.

Die geen hoogen toets kan of mag ontduiken, is niet wat gij opgeeft; maar wel: *die zich aan geen hooge eischen kan of mag onttrekken*.

Blinkend kerfdier. Er zijn juist insecten in menigte, die er als metaal uitzien.

Botten, hier algemeen gebruikt voor *knoppen*, *boutons*, *bourgeons*, geen eigenlijke uitspruitsels, *jets*, scheuten.

Zurhel niet, maar *zurkel*.

Snakken niet, maar *snokken*.

Halve kluit, niet *kluis*.

Opslooven verschilt hier van *opstroopen*. *Opslooven* is inkorten door omplooiën, oprollen; *opstroopen*, door samentrekken, optrekken.

Ovendekertje is een vogel, aan de mees gelijkend, en die zich op den grond een nestje maakt, dat iets heeft van een oventje.

Marmeren = met marmeren bollen spelen.

Knikkeren = met knikkers, met stuiters, bolletjes van gebakken potaarde.

Kutterken loopen = spel, waarbij een van de spelers, die „er aan” is, elken andere, die zijn vrije plaats verlaat, achterna loopt en tracht met de hand aan te raken. Door die aanraking is *deze* „er aan”; dat is: wordt deze laatste de vervolger, tot hij eveneens eenen anderen speelgenoot bereiken kan.

Eurdje schieten. Bij ons, eenen overeind staanden cent uit een rondje schieten. *Eurdje stekken* = naar centen, op een rechtstaand boutje, — een kurk of zoo iets, — op elkander gelegd, met een groot geldstuk werpen.

Uitgeschud = geplunderd.

Kemp; geen *grasveld*, maar hennep, d. i. *canabis*, in 't Latijn.
Kollebloemen = klapprozen, roode heul, *coquelicots*.

Smeltende boter wél, niet *gesmolten* boter. Deze immers wordt in vasten toestand gebruikt en smelt eerst op de warme koeken zelve.

Schauw, niet *schauw*; ook *kaaf* in andere Vlaamsche streken.

Gleiswerk = aardewerk, meest wit met blauwe kleuren er op.

Zaanpot = groote pot, met twee ooren.

Stoof = In Vlaanderen, kachel met bloote pot voor de steenkool, en platte buis.

Rolingen = rooilingen. Van rooien, uitrooien.

Zijvat, zijge, zije = diep koperen vat, met gaatjes op den bodem. Eigenlijk geene *test*.

Stoop = oude maat, dubbele kan of dubbele liter.

Drol, niet *dral*.

Bestuiven = *se couvrir de poussière*.

Pateen = ronde zilveren of gouden schijf, waarmee de priester den miskelk bedekt, en die hij den geloovigen kussen laat. Dat noemt men hier: zich laten zegenen.

Zijne eer *kavelen*. In Vlaanderen veel gebruikt = *faire valoir sa dignité, sauvegarder son honneur*.

Het zoldervenster *toegroei* = het zoldervenster overdekken, verbergen door zijnen groei.

Pomphout niet *pompheest* (!) = Met een boor uitgeholde boomstam, tot pompbuis dienende.

Kruiswegel, geen *slingerpad*; maar een rechthoekig kruisvormig pad.

Tijm = tijm = kwendel = *thym*.

Broodoven. Geen gemeentelijke; wel een particuliere, schier op alle hoeven aanwezig.

Kodden zijn geen *knuppels*, maar veel langere *roeden*, uit de grootste, blootgesnoeide takken van eenen houtstruik, in hunne volle lengte, bestaande = *perche*.

Schuddebollen is een teeken van *ontkenning*, weigering, twijfel, twijfelachtige afkeuring.

Knikken = ja zeggen, *toestemmen*, bevestigen door een teeken van het hoofd, dat *op en neder* bewogen wordt; terwijl het bij schuddebollen *rechts en links* draait.

Kerkbaljuw. Bij ons een soort van onderkoster, die grafdelver, klokluiders enz. is.

Riek. Geene *raak*, hark. Het is niets dan eene drietandige vork.

Gulder en *ulder* zijn geene dialectwoorden, maar enkel vormen, door gewestuitspraak, aan *gijlieden*, *ulieden*, *uw* gegeven. Zoo ook *kozzen* voor *kozijn*, *aë* voor *oude*.

Boken, niet *baken*; *bookhamer*, in plaats van *baakhamer*.

Brandel is geen rooster, maar eene over den haard liggende ijzeren staaf, waarop de stukken hout, als brandstof, geplaatst worden.

Heugel, niet hengel. Eene haal = *crémaillère*. Schadeloostelling gestemd, niet gesteurd.

Wijmen roedje = wisschen, teenen, teenwilgen roedje.

Letje, niet lesje.

Bij ons is *breidel*, *breil* een gemeene toom, voor werkpaarden; *toom*, een fijne, rijkere breidel voor rij- en prachtpaarden vooral.

Heirom, *juut*, *juutau*, *juutom*, en niet *juist*, *juistau*.

Lattenkliever = die door klieven van kodden, van roeden, — latten of hoepels, reepen maakt.

Keperkap = kap, rif van een dak, uit *kepers*, hoeksparren samengesteld.

Is, in het aangehaalde vers van TOLLENS, het woord *pul* ook niet gebruikt in den zin van *kruik*, in stee van *beker*?

Aandachtig = oplettend.

Schrijvent = *écrivain*, *scribe*, iemand die veel de pen hanteert.

Slikbord en *klossebak* zijn ons volkomen onbekend.

Berd = *planche*; van daar *te berde brengen*, ook in Holland gebruikt, meen ik.

Buigzaam wordt mede, overdrachtelijk, van onlichamelijke dingen gezegd: *buigzame wil*, *buigzame taal*.

Lezing is toch ook de daad van *lezen*.

Begaan is in de uitdrukking „eene ongeoorloofde lezing begaan” opzettelijk, in den zin van het Fransch *commettre*, aangewend, wijl het juist eene misdaad geldt.

Door *rang* of *gelid* versta ik eene rij, waarin de personen nevens malkander gaan of staan, allen met het aangezicht in dezelfde richting. Opeenvolgende rangen van twee of meer manschappen vormen eene twee- of drievoudige reeks = *une file*, waarin elk niet névens, maar áchter den andere geplaatst is, uitmakend wat ik ook wel eene *rij*, maar geen *rang* of *gelid* zou durven noemen.

Onderbed = stroo- of hooizak, om onder de wollen matras, den pluimen bolster of het eigenlijke bovenbed te leggen.

Vragen en talen = *herhaaldelijk en lastig vragen*, hooren wij dikwijls in den mond der Vlamingen.

Neerhof = hoeve, tot een kasteel behoorende, en eraan belendend.

Eenen toonval *bijgeleerd*. Zeker wel *bijleeren*. Eenen toonval *erbij geleerd* zou ik niet verstaan.

De boeken, welke de timmerman had *uitgekozen*, waren daarom niet immer *uitgelezen*, uitmuntende boeken.

Vleugels *fnuikt*, planten *knot* men, meende ik. *Knotten* = *étêter*, de toppen uitknippen, als met de tabaksplant gedaan wordt.

In de kerkelijke vogelaarskooi, nu, maakt men niet alleen de vlucht onmogelijk door de opsluiting; maar men wil, ja, het vliegen

in de kooi, en de mogelijkheid van *uitvliegen* beletten, zelfs als de kooi openstond. Geen pleonasme dus.

Uitzonderlijk = dat uitgezonderd wordt, ja. Zoo ook *belachelijk* = dat belachen wordt; *hatelijk*, dat gehaat wordt; beminnelijk, enz.

Boogschieting heeft hetzelfde recht als balpijpschieting, geweer-schieting, pistoolschieting, zou men denken.

Bij dienst gaan = soldaat worden.

In dienst gaan = knecht worden, of eene andere ondergeschikte burgerlijke bediening aanvaarden.

Wildvang = gevangen, maar nog niet getemd beest, — overdrachtelijk = ruw, wild, onbezonnen mensch (KRAMERS).

In verlot = *en congé*.

Met verlot = *avec permission*.

Vlegelkap is de lederen kap, waarin het eene, het gegroefde uiteinde van den vlegel, bij middel van lederen touwtjes, is vastgesloten; en waaraan de vlegelstaf met een sterk riempje verbonden wordt.

Statie. Geen enkel Vlaming zegt ooit *station*. Maar het woord *statie* spreekt hij ook uit als *stacie*, nooit als het woord *staatsie*; en zoo blijft het onderscheid tusschen *statie* en *staatsie* zeer duidelijk. Zoo zeggen wij ook *nacie* voor *natie*.

Hopende eerlang een vervolg te mogen zien verschijnen op uwe studie, en deze nog bijtijds, vóór den 2^{den} druk van mijn „E. VI. j.” mij te kunnen te nutte maken,

groet u hartelijk

Uw dnstw.

WAZENAAR.

Beantwoording van eenige vragen.

1. *Bescheiden.* Er bestaan in onze taal twee werkwoorden „scheiden,” n.l. 1^e discedere, weggaan, vanwaar *verscheiden*, dat thans slechts als subst. dienst doet in den zin van „de dood, het sterven”; en 2^e scisco (scitum), ervaren, weten (vgl. het Hd. gescheidt, dat volkomen aan scitus, scite beantwoordt). Van dit laatste ww. komt het adj. *bescheiden*, oorspr. verl. deelw. van het ww. *bescheiden*, discernere, de zaken verstandig inzien, vanwaar de bet. „antwoorden en beslissen” (men vgl. *bescheid* geven, hetzij ten goede of ten kwade). Hieruit ontwikkelde zich de zin *modestus*, *temperatus*, zedig, ingetogen; immers, hij die verstandig is, die de zaken goed inziet, die gepaste antwoorden weet te geven is niet van zedigheid en ingetogenheid ontbloot. Tot vergelijking diene verder ons bastaardwoord *discretie* (*discreet*), dat aan *bescheidenheid* (*bescheiden*) beantwoordt. Dit woord komt eveneens van het bovengenoemde *discernere*, eene zaak van twee kanten beschouwen.

Verscheiden, verschillend, en *onderscheiden* behooren beide tot ditzelfde ww. *scheiden*, dat als simplex nog voortleeft in den zin van „uit elkander, vaneen doen gaan.” Ook hieraan ligt het denkbeeld „verstandige beslissing” ten grondslag, hetgeen duidelijk blijkt uit samenstellingen als *scheidsrechter*, d. i. rechter, die de zaken beslist, *scheidsmān*, enz.

Dat *bescheiden*, ontbieden, tot het andere ww. *scheiden* behoort, en derhalve „bij zich doen komen” beteekent, zal wel geen betoog behoeven.

2. *Stapelgek.* Het kwam mij vroeger steeds voor, dat we in *stapel* eene verbastering te zoeken hadden van het Fransche *stable*, voortdurend, hecht, vast. In laatstgenoemde taal treffen we samenstellingen aan als *édifice stable*, *paix stable*, e. a. Bij enig nadenken echter, bleek het mij, dat we hier aan geene verbastering te denken hebben, maar aan het echt Ned. woord *stapel*, dat oorspr. „stut, steun” beteekent. Van dit *stapel* kwam *stapelen*, dingen zoo plaatsen, dat zij elkander tot steun dienen, en bij uitbreiding „ophoopen;” verder *ongestapeld*, wankelbaar, naast *gestapeld*, hecht, vast. Dat *stapel* ook als adj. of adv. dienst heeft gedaan, bewijst het Eng. *staple*, bepaald, vastgesteld. Wij hebben dus in *stapel* geene verbastering van, doch wel verwantschap met het Fransche *stable* te zien.

Opmerkelijk is het, dat *stapel* als versterkingswoord alleen bij *gek* en *zot* wordt gebezigd, en tevens, dat in Holland de

laatste woorden worden weggelaten: *Ben je stapel?* wordt gewoonlijk gebruikt, in plaats van *stapelgek* of *stapelzot*. Heeft men hier aan een ellips te denken, of zou de oorsprong van *stapel* ergens anders liggen? Ik geloof het eerste. Zoowel bij Van Effen toch, als bij Langendijk vindt men reeds de samenstellingen: „Je ziet ons immers niet voor *stapelzot* aan, hoop ik.” „Zoo hij dat niet doet, is hij *stapelzot*.”

Men zie verder Dr. de Jager, woordenboek der Frequentatieven, II, 12, 111.

3. *Plasdanck*. De ware beteekenis van dit woord is „vleiende dankzegging.” De oorspr. vorm (zie Kil.) *playsdanck*, doet ons denken aan het Eng. *please*, dat met *man* samengesteld (*pleaseman*) „vleier, pluimstrijker” beduidt, of aan het Fransche *plaire* en *plais*, dat in *plaisant*, *plaisir*, enz. voorkomt. Het bestaan echter in onze taal van een ww. *pleyen*, dat door Maerlant, Stoke en andere schrijvers herhaaldelijk gebezigd wordt in den zin van *spelen*, *schertsen*, en van het daarvan afgeleide *plavieren*, dat bij Kil. in dezelfde beteekenis voorkomt, noopt ons de afleiding van *plasdanck* in den boezem van het Ned. zelf te zoeken. *Playsdanck* werd eerst *plaesdanck* (aldus komt het in Houwaert's gedichten voor) en daarna *plasdanck*.

Niet onaardig is Huygens woordspeling in zijne Korenbloemen:

„Ick stiet een' dronckaert in *een plas*:
 Hij danckte mij geduldich:
 Mij dunckt het geen' onreden was;
 Hij was m' een' *plas-danck* schuldigh.”

Deze woordspeling deed bij sommigen de gedachte ontstaan, dat *plasdanck* „een dank zoo groot als een plas” zou beteekenen. Deze zin komt echter niet met de beteekenis van het woord overeen, die niets anders is dan „vleiende dankbetuiging” (steeds in een ongunstigen zin). Een *plasdanckje behalen* of *bejagen* is dus „een dienst doen om te behagen, om van iemand eene vleiende dankbetuiging te bekomen”, bij Kil. *palsari*, *vleien*, *streelen*.

4. *Verkouden* is verkeerd voor *verkoud*, dat oudt. werkelijk bestond als verl. deelw. *Verkouden* had den zin van „koud maken” (men vgl. verkoelen, verfrisschen, verhitten, benevens de deelw. *verkoeld*, *verfrischt* en *verhit*.)
5. *Ledekant* is *lit de camp*, veldbed.
6. *Iemand met iets doodverwen*. *Doodverf* is oorspr. niets anders dan ons *doodskleur*, *color lividus*, *luridus*. „Een *doodverwich* ende ingevallen aengesicht” was „een lijkkleurig aangezicht.” Het ww. *doodverven*, dat van jongeren datum is, *Noord en Zuid*, 4e Jaargang.

kan dus slechts beteekenen „de doodskleur op de wangen brengen”. Met andere woorden: *Iemand met iets doodverven* beduidt letterlijk „iemand met de eene of andere zaak zóó beangst maken, dat hij verbleekt”. Zooals bij de meeste woorden in onze taal het geval is, is ook hier het begrip gewijzigd en wel ruimer of algemeener geworden. Aan de lijkkleur denkt men niet meer; *doodverven met iets* bet. thans „voor iets bestemd houden” of „als de dader van iets noemen”, zie Van Dale.

7. *Scharminkel* (hij is een magerè *scharminkel*). *Simia* is het Latijnsche woord voor *aap*; het verkleinwoord hiervan was *simiuncula*, dat tot *simminkel*, *scherminkel*, *scharminkel* verliep. De zin is dus „aapje.”
8. *De kroon op het werk zetten*. Deze spreekwijze wordt ons duidelijk, als wij weten, dat *Coronis* bij de ouden de „sierlijke krul” beteekende, die een afschrijver aan het einde van het boek placht te zetten, om daardoor het slot aan te duiden.
9. *Breidel* is het verkleinwoord van 't Fransche *bride*. De verkleiningsuitgang *-el* is bekend. Oorspr. werd met *breidel* slechts het *gebit* bedoeld.

Leisel is *leidzeel*, het zeel om te leiden.

Toom is eene afleiding van *tiën* (toog, getogen,) trekken.

Mennen staat in verband met het Lat. *manus*, hand, en is afgeleid van het Fransche *manier*.

Ros is eene omzetting van het oude *ors*, paard (vgl. *horse*).

11. *Menage* heeft hetzelfde woord tot grondslag als het Fransche *maison* en ons oud woord *maisniede*, gevolg, nl.: *Manere*, blijven, leverde *mansionem* (acc.) op, vanwaar *maison*. Van dit *mansio* (nom.) ontstond het Middellat. *mansionada*, dat in het Fransch *maisnie* of *maisnage*, *ménage* moest worden.

v. L.

Meerder.

Dat men zijne *meerderen* moet eerbiedigen, wordt ons reeds vroeg ingeprint, dat men het woord „*meerderen*” voor „*velen*” moet gebruiken, leeren ons de nieuwsbladen; maar 't is toch niet waar. De vertaling van het Hgd. „*Mehrere Personen haben es gesehen*” is eenvoudig: „*Vele menschen* (of eenvoudig *velen*) hebben het gezien.”

B.

Woordverklaring naar aanleiding van vragen.

1. De spelling *aêloud* is het gevolg eener verwarring, waartoe het oude woord *aaloud* aanleiding gaf. Men meende daarin *adeloud* te ontdekken. Niets is echter minder waar, 't geen trouwens voldoende wordt aangetoond door het meer bekende en meer moderne *aloud*. *Aaloud* en *aloud* verschillen slechts in den klank der *a*, niet in beteekenis; naast *al* bestond vroeger *ael* (*aal*), welk laatste woord in samenstellingen als *aaloud*, *aalweerich*, *aaleinde* en in een paar andere stand hield, doch overigens verdween. Ook het Got. kende beide vormen: *Alatharba* was bijv. „geheel verarmd,” terwijl *all-valdands* „almachtige” beteekende. Dus *aêl* = *aal* = *al*.
2. *Ontwikkelen* is een zeer schilderachtig woord. *Wikken* is „bewegen” (vgl. nog onze zegswijze *wikken en wegen*); *wikkelen* is dus „door herhaaldelijk bewegen iets ergens om doen.” *Ontwikkelen* moet derhalve, uit kracht van de praepositie *ont* „door *wikkelen*, voortdurende beweging, iets van de windsels ontdoen” beteekenen.
3. Dr. de Jager wilde *karig* afgeleid hebben van den stam van ons *erg*, dat volgens Grimm in het OHd. *arac*, *arc* luidde en de beteekenis had van „gierig.” Uit dit *arc* of *arac* zou dan door metathesis of letteromzetting *karig* ontstaan zijn. Wat hiervan zij, videant acutiores, d. i. mogen wijzeren beslissen.
4. *Bekrompen* is een verleden deelw. van het w.w. *bekrimpen*, dat op zijne beurt gevormd is van *krimpen* (trans. en intrans.), samentrekken, verminderen, vernauwen (eveneens trans. en intrans.).
Bekrimpen kan evenwel slechts een trans. bet. hebben, namelijk die van „nauw maken, (iets) samentrekken, dun maken.” Een *bekrompen* mensch kan dus niets anders bedoelen, dan een „samengetrokken mensch” of overdr. „iemand, die benauwd en angstig is;” want dat *nauw* overdrachtelijk gebezigd werd bewijst vooreerst het straksgenoemde *benauwd* en de vergelijking met *angstig*, dat van een woord afstamt met dezelfde beteekenis als *nauw*, nl. van *eng*. In een *bekrompen* verstand, *bekrompen* middelen, komt de opvatting „eng, samengetrokken” insgelijks tot haar recht. Wat incengedrongen, enz. is, is „klein,” eene beteekenis, die vrij wel als synoniem met *bekrompen* in de laatste twee uitdrukkingen mag beschouwd worden.
5. *Kroost* komt bij Vondel en Hooft vaak voor, doch steeds in den zin van „gelaatstrekken, het eigenaardige in het gelaat der menschen.”

In Vondels Leeuwendalers lees ik, vs. 1205, vgg.:
 „Och wist men eens wie haer ter weerelt heeft gebragt;
 Al schijnen zè uit het *kroost* haer moeders aert te gissen.”

En in Hooft's brief van Menelaus aan Helena:

„Tot uwen tijd toe dat ghij, blijde moeder, baerde,
 En mij ter wereldt bracht een vrucht schoon van aenschijn,
 Waer in men sagh uw *kroost* gedommelt onder 't mijn.”

In beide volzinnen kan men het woord overzetten door „gelijkenis, beeltenis.” Geen wonder, dat het levende beeld der ouders, de kinderen, later met dien naam werden bestempeld.

Eene andere vraag en moeilijker te beantwoorden is die naar de afleiding van *kroost*. Ziehier mijne meening daaromtrent. Het Italiaansch heeft *crosta*, van het Lat. *crusta*, en tengevolge van die herkomst met gesloten *o*, d. i. met eene *o* die in de uitspraak veel op onze volkomene *o* gelijk, doch iets sneller wordt uitgesproken. Dit *crósta* beteekent o. a. „de pleister, die op een beeld wordt gelegd om alle gelaats-trekken nauwkeurig af te beelden. Het spreekt van zelf, dat die *crosta* (in het Fr. *incrustation*) de gelijkenis volkomen weergeeft en dus zeer licht kan gebezigd worden in den zin van „gelaats-trekken, gelijkenis,” een zin, die het woord *kroost*, zooals wij straks zagen bij Hooft en Vondel had.

In ieder geval achten wij de afleiding van Bilderdijk, die beweert, dat het uit *ge-roest* (van *ro*, groeien) ontstaan zou zijn, onaannemelijk en dwaas.

Intusschen is een *videant acutiores* ook hier niet te onpas.

6. *Doorluchtig* is eene der dwaasste titels, die, in navolging van de Duitschers, ooit gegeven zijn. Het woord is klaarblijkelijk eene vertaling van het Lat. *praeclarus*; daar evenwel *clarus* bij ons niet de beteekenis van *helder* ¹⁾ heeft, in het Hd. daarentegen *klar* den zin van „helder, doorschijnend” wel degelijk bezit, meen ik te mogen beweren, dat *doorluchtig* eene navolging is van het Hd. „durchleucht.” Inmiddels kenden onze voorvaders *doorluchtig* en *doorluchtigheid* ook in den zin van *doorschijnend* en *doorschijnendheid*, doch niet als titel. Ziehier een voorbeeld uit Huygens' corcyreische roede, d. i. 't Costelick Mal:

„Sulck schept sich eenen schrick van alle dat hem naect,
 Wat let hem? 't is gelas (= *glas*) al wat men aen hem raect;

¹⁾ *Klaar* is bij ons „onvermengd, rein,” in den zin van „doorzichtig of duidelijk” is het een germanisme.” *Luchten* heeft daarenboven te onzent ook den zin van „ruiken” (vgl. ik kan hem niet *luchten* of zien); *doorluchtig* zou dienvolgens „door en door ruikende” beteekenen.

De stoelen zijn sijn doot, het bedde doet hem beven,
 Daer vreesst hij voor den bil, hier sal hem 't hoofd begeven;
 Daer grouwt hem voor een' soen, daer trilt hij voor een' knip,
 Als een verlegen schip voor 't stooten van de klip.
 En, nog meer (ô die 't saeg aan 't meerendeel der menschen!)
 In die *doorluchtichheit* sal sijn wil, sal sijn wenschen,
 Wat hij hoopt, wat hij haet, wat hij mint, wat hem quelt,
 Voor al dat oogen heeft, ten toone zijn gestelt."

„De man, die meent van glas te zijn heeft natuurlijk die verbeelding", teekende Verwijs hierop aan.

7. *Wijdluftigh* (bij Vondel) is ons „wijdloopig," en dus eene navolging van het Hd. Tot mijn spijt kan ik mij geene enkele plaats herinneren, waarin dit woord bij dien dichter voorkomt.
8. *Klaroen* is een Fransch woord: *Clairon* van *clair*, duidelijk, doordringend.
9. *Zich verledigen met* zou m. i. beter zijn *zich verledigen tot*, d. i. „zich ledig maken tot iets," m. a. w. „zich van alle andere werkzaamheden spenen, ten einde zich geheel met eene zaak bezig te houden."
10. *Niettemin* beteekent „niet daarom minder." *Te* is namelijk een oude naamval, die den naam droeg van *instrumentalis*, en oorspr. *de* luidde; dit *de* werd door de voorafgaande *t* van *niet* geassimileerd tot *te* (de Eng. hebben nog *the*, vgl. *never-the-less*, de Duitschers hebben *to*, vgl. *des-to-weniger*). In *desniettemin* is *des* pleonastisch; het heeft dezelfde bet. als *te*, nl. „daardoor" en dagteekent uit den tijd toen men dit *te* niet meer begreep. *Desalniettemin* is eenvoudig onzin.

Min is reeds comparatief, gelijk duidelijk blijkt uit „*min* of *meer*", waar het woordje *meer* een dubbelen verkleinvorm heeft aangenomen, daar *mee* reeds den vergrootenden trap uitdrukt. Hetzelfde lot onderging *min*, wanneer men het tot *minder* misvormd heeft.

Dat de uitdrukking *destebeter* analogisch gevormd is met *desniettemin* en dat derhalve ook hier *des* overbodig is, zal wel geen betoog meer behoeven, evenmin als dat *beter* verbasterd is uit *bet* of *bat*. De ware vorm is dan ook *te bat* „daardoor beter, tant mieux, the better.

Navorschingen.

Nooit was wellicht „de Navorscher” zijn naam meer ontrouw dan in de laatste afleveringen van 1880, althans op het gebied der Nederlandsche taal. Van degelijke navorschingen merkten we niet veel, van oppervlakkige vragen en onberedeneerde antwoorden destemmeer. Een tijdschrift als dit, moest slechts die zaken opnemen en behandelen, die verondersteld worden buiten het bereik van de meeste lezers te liggen. Wat in ieder goed taalkundig werk beter te vinden is, behoeft hierin niet uitvoerig behandeld te worden; men kan volstaan met den vrager te verwijzen naar blz. zoo- of zooveel van dit of dat werk. Daardoor kan meer plaats worden ingeruimd aan belangrijker vraagstukken, die niet voor het grijpen liggen, en het grootste gedeelte der lezers zal niet telkens spijze te slikken krijgen, die hun herhaaldelijk, fijner toebereid, wordt voorgezet.

Men vraagt bewijzen? Hier zijn ze.

Waarom eene volle bladzijde gewijd aan het betoog, dat *hennep* uit *cannabis* is ontstaan, en dat de naam *Kempen* afkomt van het Lat. *Campania* (uit *campus*, veld)?

Waarom eene tweede bladzijde gevuld met het woord *klant*, waarvan ieder de afleiding, die ook hier genoemd is, kent? In ieder geval had, wanneer men toch aan het uitwerken ging, het antwoord vollediger kunnen zijn door de bijvoeging, dat het Mid. Lat. *chalandium* een plat vaartuig bedoelde, gelijk nog de beteekenis is van het Fransche *chaland*. Waarom winkeliers zich „zot uitdrukken, wanneer ze van *cliënten* of van hunne *cliëntelle* spreken” begrijp ik niet. 't Is waar, de oorspronkelijke zin van *cliënt* verzet zich tegen het gebruik van dat woord in deze beteekenis; maar moet dan de moderne opvatting afgemeten worden naar de etymologie? Weg dan ook met *klant*; geene platboomde vaartuigen toch komen de waren in den winkel koopen, maar menschen, op wie door vergelijking de naam *klant* werd toegepast. *Cliënt* heeft nu eenmaal, naast de eerste beteekenis, ook den zin gekregen „iemand, die met een man van zaken of met een handelaar rechtstreeks in betrekking staat”; en waarom zou dan een pruikemaker zijn *cliënt* niet mogen gaan kappen, of een kleermaker zijne *cliëntelle* niet mogen verwittigen, dat hij weer ruim van nieuwen voorraad voorzien is, of een melkverkooper niet mogen beweren, dat hij zijne *cliëntelle* 's morgens van versche melk voorziet? De eenige geldige aanmerking daarop zou zijn, dat die lui zich even goed van hunne moedertaal kunnen bedienen; maar zeg dat eens tegen een „coiffeur,” die er een „salon” op nahoudt, of tegen een

„marchand tailleur,” die in „confections” handelt, of tegen een „vacher,” uit wiens „vacherie” de melk en kaas en boter vloeien. Dat de melkboer zich zoo titelt, zoover zijn we nog wel niet, maar het zal wel komen. Geduld maar.

„Nog eens nes” staat er op blz. 524. Dat „nog eens” is veelbeduidend, en mocht er waarlijk wel bijgevoegd worden, want menige nietsbeduidende bladzijde werd met beschouwingen over dit *nes* gevuld, zonder dat men tot een resultaat kwam. Men wilde verband zien tusschen *nes*, *nesse*, *nisse* „schor; laag, vochtig land” en tusschen *nes-* of *nis-ei* (lees *nesch-ei*); een ander hield *nesch-ei* (zacht gekookt eitje) voor het zelfde woord als *nest ei*. Smakelijk eten! Een dergelijke bewering, die door geen enkel bewijs gestaafd is, nog met redenen te gaan weerleggen, gelijk in de twaalfde aflevering geschiedde, mag wel overbodig werk genoemd worden. Ik voor mij koester ten minste geene vrees, dat iemand anders dan de inzender van het antwoord een *nest ei* met een *nesch ei* zal verwarren. De zaak is anders nog al duidelijk: *Nesse* of *nisse* is inderdaad „schor;” men vergelijkte *Hontenisse*, *Bruinisse*, ter *Nisse*, *Eemnes*, en andere plaatsnamen. Een *nest ei* is het ei, dat in het *nest* wordt gelaten, om het leggen te bevorderen. Een *nesch-* of *nisch ei* is „een zacht gekookt ei;” dit laatste is het Got. *hnasqus*, week, zacht, dat bij onze 17e eeuwse schrijvers herhaaldelijk voorkomt in den vorm *nesk* of *nesch*; een *neskebol* bet. een dwaashoofd, iemand met zachte, weeke hersenen.

Stoutweg beweert een inzender, dat *dageraad* „dagerood” is: „Het Hd. heeft,” zoo beweert hij, „*Morgenröthe* en het OHd. had *Tageroth*.” Wel verklaart een ander inzender, dat dr. KERN in het NIEUW NEDERL. TAALMAGAZIJN reeds beweerd had, dat de overgang van *oo* in *aa* gewaagd is in het Nederlandsch, en dat HUYDECOOPER in *raad* een buigingsvorm zag van *graken*, *grieken*, later *krieken*; maar verder kwam men tot dusverre niet. Het *dachgerake* uit den FERGUUT had hierbij gevoegelijk aangestipt kunnen worden.

Zeer aardig is de geschiedenis van het woord *fidibus* op blz. 525 medegedeeld. 't Is algemeen bekend, dat de beteekenis is „voor de getrouwen;” minder bekend is echter de reden, waarom men een stukje gevouwen papier, waarmede men de pijp aansteekt, met dien naam bestempelt. We zullen daarom de mededeeling uit den Navorscher in haar geheel, doch vertaald, weergeven. „De soldaten van Tilly hadden het gebruik van den tabak in Duitschland ingevoerd, en ook de zonen der Muzen versmaadden de pijp niet. Hij die vijftig pijpen achter elkander rookte, werd gepromoveerd tot *magister*, die het tot honderd gebracht had, was *ipso facto doctor*. De akademische senaat werd voor al dien rook bevreesd en verbood den studenten voor een bepaalden tijd het rooken. Toen verrezen

er rookgezelschappen, waar slechts toegelaten werden, die aan den kastelein een briefje konden vertoonen, waarop de volgende teekens stonden: „*Fid. Fbus. S. D. N. H. Hodie Hora VII a. i. m. m. h. n. e. c. a. v. s.*,” d. i. *Fidibus* Fratribus salutem dicit N. hospes. Hodie hora septima apparebitis in museo meo; herba nicotiana et cerevisia abunde vobis satisfaciam. ¹⁾ Zoodra de studenten in het tabakshol vereenigd waren, stopten zij hunne pijpen en staken ze die aan met het toegangsbewijs, dat men *fidibus* noemde.” (De Pruisen in Duitschland door Victor Tissot).

Belangrijk is eveneens de verklaring der spreekwijze „dat is een mijl op zevenen.” Te Meijel of Mijl namelijk ziet men op niet zeer verren afstand den toren van Sevenum. Tusschen die plaatsen ligt echter de Peel, en men moest een grooten omweg maken om van de eene plaats naar de andere te komen.

Ook de uitdrukking „als een lier” wordt op blz. 528 besproken en verklaard: „De uitdrukking is ontleend aan een lier of draai-orgel.” Tot vergelijking worden de volgende spreekwijzen genoemd „Jan, brandt de lampe? Ja moeder, *als een lier*; — 't Fuur brandt *as'n liere* (in Friesland); — Dat geit *as'n liere* (Oostfriesland); — Dat gaat *als een lier* op een vrijdagmiddag (Amsterdam). — Het gaat *gelijk eene liere* op den zondag (West-Vlaanderen); — Er *leiert* seine gebete *ab* (Hd).

Een paar opstellen trokken mijne bijzondere aandacht. Het eerste handelde over de spreekwijze: „Ieder weet waar Abram den mosterd haalt. De redacteur (toen nog de heer P. Leendertz, Wz.), bewees duidelijk en flink, dat men hier noch aan den aartsvader noch aan eene verbastering van *mutsaard* te denken heeft. Jammer dat de werkelijke afleiding niet werd medegedeeld. Ik voor mij geloof, dat *mosterd* hier voor *most* staat en dat de oorspr. spreekwijze te zoeken is in Duitschland onder den vorm: „*St. Joris* weet waar *Bartel de most* haalt;” d. i. „Op St. Joris kan men reeds weten of op St. Bartholomeus de wijnoogst gelukken zal.”

Het tweede handelt over het woord *blauw*. Verscheidene uitdrukkingen, waarin dit woord voorkomt worden aangehaald, ook uit andere talen. We zouden die rij kunnen vermeederen, bijv. „eene ervaren keukenmeid” is in het Fransch *cordons bleu*; *bleu* zelf bet. „visch, die met eene zekere soort court bouillon wordt klaar gemaakt”. Het vereischt veel studie al die uitdrukkingen te ontleden. We hopen er echter later op terug te komen.

Archeophilus vraagt of de spelling „boetselaartje” goed is. Neen,

¹⁾ De gastheer N. groet de *getrouwe* broeders. Heden te zeven uren noodig ik u uit in mijn muzenvertrek; overvloedig zal ik u voorzien van nicotiaansch kruid en van bier.

zegt de Navorscher: „DE JAGER, Freq. 1,29 houdt het voor eene afleiding van *boezen*, *boezelen*, nat maken, wasschen, spoelen. Ik geloof dat hij gelijk heeft.” Ziehier weer een woord, dat zijne beteekenis wijzigde; thans bedoelt men er geen „werkschort” meer mede, maar „voorschoot van fijner stof.” *Schort* (vroeger *schorteldoek*, d. i. schoot-doeck, want *schort* = schoot, en *el* is de verkleiningsuitgang) is thans in Holland de gewone benaming voor *werkboezelaar*; *voorschoot*, dat volkomen aan *schort* beantwoordt, is iets fijner uitgedrukt.

In de negende aflevering vinden we iets over *kemenade* (uit den FLORIS ENDE BLANCEFLOER); volgens Prof. Brill stamt dit woord af van het Keltische *caminas*, rookweg. *Kemenade* heette later „een vertrek met een rookweg erin;” iets dat in dien tijd eene weelde mocht heeten. Zoo ging dan de bet. van het deel over op het geheel. Ook met *schoorsteen* had eene verandering van opvatting plaats; de oorspr. beteekenis toch is „steen die schoort, draagt, steunt.”

Dat *brand* „zwaard” beduidde en nog beduidt, is bekend, eveneens, dat hiervan de uitdrukking *brandzindelijk* ontleend is. In het Eng. en Friesch behoeft echter de *d* niet weggevallen te zijn (vgl. Eng. *brannew*), daar het ww. *brinnan*, vanwaar *bran*, evenmin die letter bezat. Daarentegen is de *d* in ons *brand* overtoellig.

Op *kranig*, dat terecht gezegd wordt van het Fransche *crâne* afgeleid te zijn, teekenen we slechts dit aan, dat niet slechts het bijw. *crânement* of het subst. *crâne* in het Fransch gebruikt worden, maar dat ook een adj. *crâne* wel degelijk voorkomt; de eerste de beste Fransche opéra-comique kan ons daarvan bewijzen geven. In den roman *Fromont jeune et Risler aîné* zelfs komt Virginie in wanhoop haar lijden aan Delobelle vertellen en dezen ontlokt dit alleen de kreet: „*Quelle crâne de situation pour un cin quième acte.*”

Waar de heer R. drie werkw. *luimen* van daan haalt, begrijp ik niet. Van de hoofdbeteekenis „het hoofd vooroverbuigen” zijn met eenig nadenken de andere opvattingen gemakkelijk af te leiden, n. l. 1. loeren, bezinnen; 2. (Vlaamsch) hunkeren, verlangen, smachten (van een verliefde); 3e. het subst. *luim* (goed of kwaad *geluimd* zijn).

Te recht werd op *zondag geboren* en *een zondagskind zijn* verklaard door „gelukskind, als op Gods dag het levenslicht aanschouwende.”

Eenige zeer onbeduidende dingen, bijv. „een hart onder den riem steken, kameleontisch,” gaan we met stilzwijgen voorbij. Afleidingen als „*kermis* uit het Arabisch” behooren tot het verleden, toen men *insgelijks* verklaarde door *eensgelijks*, *makelaar* door

makeklaar ¹⁾ en *litteeken* door *leedteeken*, enz. Zij behooren niet opgenomen te worden in een *Navorscher* van 1880. Overigens bevat het stuk, waarin dit laatste voorkomt, overbekende zaken en we laten het daarom verder onbesproken.

Omtrent *veem*, naar welks beteekenis wordt gevraagd, verwijzen we naar N. en Z. onder *veeg*.

Dat de laatste letters van *Haarlem* „heim” beteekenen, geef ik gaarne den Redacteur toe. *Heim van Haerl* zal wel de afleiding zijn.

En hiermede hebben we het voornaamste uit de 4 laatste afleveringen van den *Navorscher* van 1880 aangestipt. Vertraging in de verzending van dit tijdschrift is de oorzaak, dat we ditmaal wat laat zijn met de bespreking. Moge in 1881 een aantal degelijke *navorschingen* den *Navorscher* in eere houden. De naam van den nieuwen redacteur, den heer Anspach, waarborgt ons tegen oppervlakkigheid. Als medewerker toch leverde hij gedurende een aantal jaren flinke bijdragen, die ons van zijne redactie veel goods beloven. Dit zij zoo.

Een drukfout.

Door (on)handigheid van den zetter is in § 27 van *Vondels Taal* een booze drukfout ingeslopen, die wel is waar den vakgenooten direct als zoodanig moet in 't oog springen, doch bij den leek misschien tot misverstand zou kunnen aanleiding geven. Ik haast mij daarom die te herstellen en te verzoeken aldaar in plaats van „Een oorspr. *j.*” te lezen „Een onoorspr. *j.*” en „daarentegen” te vervangen door „daarnevans.”

W. VAN HELTEN.

¹⁾ Amsterdamsche *makelaars* van dien tijd, wanneer zij tevens dilettant-letterkundige waren, schreven „maek klaer” op de deur. — *Insgelijks* bet. in des gelijks, *makelaar* komt van makelen en *litteeken* = *lik-*, *lijk-* (= *blijk*)teeken.

Beslagen ten (ijs of eisch) komen.

Op pag. 118 Noord en Zuid 4e jaargang, wordt de vraag gesteld, hoe men zal moeten schrijven: *ijs* of *eisch*, en de meening uitgesproken, dat het waarschijnlijk *eisch* zal moeten zijn. Ik ben zoo vrij dit laatste te betwijfelen, en ik moet eerlijk bekennen, dat de vraag nog nooit bij mij is opgekomen, of 't soms *eisch* moest zijn.

Wie *niet goed beslagen ten ijs komt, waagt zich op glad ijs*. Is 't enkel toeval, dat deze twee spreekwoorden bijna lijnrecht tegenover elkander staan?

't Is bekend, dat paarden, wanneer er sneeuw ligt, zoogenaamd „op scherp” gezet worden en dus eenigermate op nieuw *beslagen* worden; vooral is dit noodig, wanneer het paard voor de narrenslede op 't *ijs* komt. Daar mag het paard wel *goed beslagen* komen. En is het dan zoo vreemd, dat in een land, waar zooveel paarden zijn, waar men den winter eert, en aan ijsvermaak doet in allerlei vormen, een spreekwoord zóó ontstaan zou zijn? In afwachting van betere gronden dan t. a. p. gegeven zijn, blijf ik *ijs* schrijven.

Heerenveen.

Th. KUIJPER.

Een paard wordt, wanneer er sneeuw ligt of wanneer het zich op het ijs moet begeven, niet *beslagen*, maar *op scherp gezet*. Een goed beslagen paard heeft evenveel kans op het ijs uit te glijden als een, dat niet goed beslagen is. Het woordje *ten* bewijst, dat de spreekwijze oud is; men zou tegenwoordig zeggen: „Goed beslagen op het ijs komen”. Evenals men zeide *te water, te land, te zee*, zou men waarschijnlijk vroeger gezegd hebben *tijs*, gelijk men *thuis, thans, tonnere*, e. dgl. samentrok. Bij *eisch* was deze samentrekking onmogelijk, dewijl daar het lidwoord niet mocht ontbreken.

V. L.

*Eenige opmerkingen naar aanleiding van „Dr. J. BECKERING
VINCKERS, Taal en Taalstudie II, 448—469.”*

Dr. J. Beckering Vinckers heeft mij de eer aangedaan, aan het slot van de thans voltooide tweede Serie van *Taal en Taalstudie* ¹⁾ (blz. 448—469) tamelijk uitvoerig terug te komen op de korte aankondiging der eerste en tweede aflevering van genoemd werk, die ik, nu een jaar geleden, in de *Schoolbode* van April 1880 geplaatst heb. De heer Vinckers roemt herhaaldelijk de welwillende wijze, waarop ik mij over zijn werk heb uitgelaten. Dit neemt echter niet weg, dat hij mijne aankondiging „hier en daar een weinig hypercritisch gekleurd” vindt en dat hij haar niet vreemd acht aan het opzet, „om een oud-gediende een gek figuur te laten slaan.” ²⁾

Ik kom er rond voor uit, dat de onderstelling van minder welwillende bedoelingen, hoe bedektelijk ook gëuit, mij grieft. Den heer Vinckers zal het waarschijnlijk vrij onverschillig zijn, hoe ik over zijne wetenschappelijke werkzaamheid denk, maar tegenover mij zelve heb ik den plicht, in 't openbaar de verklaring af te leggen, dat ik dr. Vinckers veel te hoog schat en zijne groote verdiensten jegens de wetenschappelijke taalbeoefening in ons land op veel te hoogen prijs stel, dan dat ik er ook maar een oogenblik aan had kunnen denken, om zijn werk belachelijk te willen maken. Zij, die zich de moeite willen getroosten, mijne aankondiging te lezen of te herlezen, zullen dan ook niets anders vinden dan woorden van oprechte en hartelijke waardeering. Ik kan overigens, om mij te zuiveren van de verdenking, als ware mijne critiek uit eene onloutere bron voortgevloeid, volstaan met te verwijzen naar dit tijdschrift deel III, blz. 68. En niet minder zouden mijne leerlingen kunnen getuigen van het goed hart, dat ik den heer Vinckers en zijn voortreffelijk werk toedraag.

Intusschen — dr. Vinckers zal het gereedelijk toestemmen — waardeering en volkomen instemming met de leidende gedachte van een werk sluit geenszins in, dat een aankondiger alle bijzonderheden behoort te onderschrijven. Na mijne oprechte waardeering te hebben uitgesproken en den verdienstelijken schrijver de erkentelijkheid te hebben betuigd, waarop hij alle aanspraak heeft, meende ik dan ook geen verkeerde beoordeeling te moeten vreezen, indien ik ten opzichte van enkele punten mijne afwijkende gevoelens niet verborg en enkele vergissingen verbeterde. Voorzichtigheidshalve voegde ik er bij: „De opmerking is wel overbodig, dat geen vitzucht hierbij mijn drijfveer is, die al bijzonder weinig te pas zou komen bij de beoordeeling van een werk, dat zich met talloze bijzonderheden

¹⁾ Haarlem, de Erven F. Bohn, 1881.

²⁾ t. a. pl. blz. 448, 466.

heeft bezig te houden en waarin derhalve kleine onnauwkeurigheden bijna niet te voorkomen zijn, maar uitsluitend de wensch, om het voortreffelijk boek zooveel doenlijk ook van geringe vlekken te zuiveren." Helaas, het mocht niet baten! De uitkomst heeft mijne verwachtingen bitter teleurgesteld. Wanneer de heer Vinckers eene geheel zakelijke critiek „hypercritiek" noemt, dan schijnt het begrip „critiek" voor hem eene andere beteekenis te hebben dan voor mij. En, blijkt zijne opvatting algemeen gedeeld te worden, welnu, dan beloof ik plechtig, mijne critische lier aan de wilgen te hangen.

Het kan natuurlijk niet in mijne bedoeling liggen, nu van mijnen kant nog eens eene anticritiek te leveren op de anticritiek van dr. Beckering Vinckers. Ik bepaal mij tot enkele ophelderingen.

De heer V. behandelt, naar aanleiding van de door mij gemaakte opmerkingen, niet minder dan 26 punten.

Ten opzichte van de punten III, IX, XVI, XVII, XVIII, XXI-XXIII, XXV en XXVI heb ik slechts aan te teekenen, dat dr. Vinckers de gegrondheid van mijne opmerkingen toegeeft. Ik behoef er dus niets aan toe te voegen, dan de herhaalde verzekering, dat mijne bedenkingen niet voor den geleerden bewerker van Whitney bestemd waren, maar uitsluitend voor den niet geleerden lezer van zijne bewerking.

De punten X en XX raken kwesties, die ik in mijne aankondiging niet ter sprake gebracht heb.

Ook ten opzichte van punt IV (de spelling *Gotisch*), V (*Românie*) en XII (het sterfjaar van Ulfilas) is de heer V. het in hoofdzaak met mij eens. Wat het laatstgenoemde aangaat, stem ik volgaarne toe, dat het jaartal 388 een drukfout, geen vergissing is. Maar wat verandert dit aan het gegronde mijner opmerking? Een onpartijdig referent heeft niet te onderzoeken, of in een bepaald geval de schuld aan den schrijver of aan den zetter ligt, maar eenvoudig den gebruiker van 't boek te waarschuwen. — Dat de spelling *Gothisch* niet goed te keuren is, beschouwde ik zoozeer als een *truism*, dat ik mijne bewering niet nader meende te moeten staven. De heer V. belooft ons een opstel over deze kwestie, dat zeker belangwekkend zal worden. Voorloopig kan ik volstaan, met den lezer te verwijzen naar den vorm *ana Gut-thiudai*, die twee keeren voorkomt in het bewaarde fragment van een Got. kalender (uitgaaf van Bernhardt p. 605).

Over de nog overblijvende punten een kort woord ter opheldering.

I. De uitgave van het werk in stukken van een bepaald aantal vellen. — Het spijt mij, dat ik aan de uitgevers heb geweten, wat eigen verkiezing van den schrijver blijkt te zijn. Schoon ik nu het argument van den heer Vinckers ten volle besef, ¹⁾ moet ik bij

¹⁾ De tweede noot op blz. 449 had ik van een man van smaak, zoals

mijn gevoelen blijven, dat ik zulk een wijze van uitgeven in strijd acht met de waardigheid van een wetenschappelijk werk. Mijne opmerking was niets dan eene uiting van natuurlijke ergernis, die elk belangstellend lezer ondervindt, wanneer hij een boeiend betoog plotseling ziet afbreken, voordat het uit is.

II. Ik heb in mijne aankondiging uitdrukkelijk gewezen op de belofte van den schrijver, om in eene latere aflevering eenige van de laatste resultaten der taalwetenschap te zullen mededeelen. Ik heb er den hooggeschatten bewerker geen verwijt van gemaakt, dat hij dat niet reeds vroeger gedaan had. Ik heb slechts getracht, door eene voorloopige vingerwijzing in eene voorloopige leemte te voorzien. Ik kan derhalve niet inzien, dat er door mij eenige aanleiding is gegeven tot de opmerking van dr. Vinckers op blz. 450.

VI. Ook ik heb geen lust, den strijd over *Indogermaansch* of *Indoeuropeesch* weer op te warmen. Ik kan slechts herhalen, dat, de omslachtigheid daargelaten, ook op de juistheid van *Indoeuropeesch* wel wat valt af te dingen, daar deze benaming te wijd van strekking en tevens te eng begrensd is.

VII. Ik ben het volkomen met den heer Vinckers eens, dat *Groningsch* niet hetzelfde is als *Indogermaansch*. Indien ik, niettegenstaande deze ontegenzeggelijke waarheid, het wenschelijk blijf achten, dat de noot op pag. 21 vervalle, dan is het, omdat ik het voor den beginner gevaarlijk acht, wanneer hij „klankverschuiving” gebruikt vindt voor eene geheel toevallige overeenkomst tusschen twee Nederlandsche woorden. Overigens heeft de zaak al heel weinig om 't lijf.

VIII. Het is mij nooit ingevallen, te beweren, dat lat. *sutor* „kleermaker” beteekent. Ik heb er alleen op gewezen, dat Mhd. *säter* zoowel *kleer-* als *schoenmaker* beteekent. Ik beschouw namelijk het Ohd. *sätari*, Mhd. *säter* als een oorspronkelijk Germaansch woord, waarop echter, wat de beteekenis aangaat, het lat. *sutor* invloed heeft ge oefend. Een van de zeer gewone voorbeelden, dat oorspronkelijke verwantschap overschaduwde is geworden door jongere ontleening.

XI. De heer Vinckers heeft wellicht gelijk met zijne bewering, dat het adj. *Noorweegsch* in onze taal niet meer ontbeerd kan worden. Ik zal echter hier niet verder over de door den heer V. behandelde adjectiva spreken, daar ik dit eerlang elders hoop te doen. Ik moet echter thans reeds opmerken, dat deze kwestie lang niet eenvoudig

dr. Vinckers, niet verwacht. Men zou uit de daar voorkomende personaliteit bijna gaan opmaken, dat de schrijver er eene practische toelichting mee wenschte te geven voor zijn gezegde (blz. 450), dat de wetenschap zich in 's hemels naam maar met een klein beetje minder waardigheid moet behelpen. Ik wensch den schrijver op dit glibberig pad van minder gekuischte boert niet te volgen.

is. Het metrisch gebruik bij de Skalden bewijst, dat het On. het woord *Noregr* met lange eerste lettergreep bezigde ¹⁾, ook komt een oude vorm *Nordh-vegr* nergens voor, zelfs *Nor-vegr* is in goede pergamenthandschriften ternauwernood bekend. De gewone etymologie van *Nóregr* uit *nordh-vegr* is derhalve aan gegronde bedenkingen onderhevig. Het is best mogelijk, dat *Noorsch* en *Noordsch*, op de keper beschouwd, niets met elkaar te maken hebben.

XIII. De voorstelling, die Dr. Vinckers thans van de *Straatsburger eeden* geeft, is ongetwijfeld alleen juist. Ik had mij vergist, evenals de heer Vinckers zelf zich op blz. 76 vergist had. Lodewijk de Duitscher lei den eed in 't Fransch, Karel de Kale in 't Duitsch af, maar ieders volk zwoer elk in zijn eigen taal.

XIV. Ik zal het betoog over „*satirisch*”, dat de heer Vinckers ons belooft, moeten afwachten, alvorens mijne opmerking te wijzigen of geheel in te trekken. Vooralsnog zie ik hiervoor geen reden, al beschouwt ook Mommsen, wat mij niet onbekend was, de zaak anders.

XV. Het betoog over *grenouille* enz., dat de heer Vinckers op blz. 462 vlgg. levert, is werkelijk zeer belangwekkend. Tegen mijne opmerking wordt hier echter door den geachten schrijver niets anders te berde gebracht, dan dat het te vermoeden verkleinwoord *ranucula*, waarvan ik *grenouille* afleidde en blijf afleiden, niet werkelijk voorkomt. Ik had in plaats van *ranucula* moeten schrijven **ranucula*, en ik kan den heer V. dan ook de stellige verzekering geven, dat ik dit in het Ms. van mijn opstel gedaan had. Voorts heeft dr. V. volkomen gelijk, wanneer hij opmerkt, dat een verwijzen op een vermoedelijk **ranucula* nog volstrekt geen begrip geeft van de eigenlijke ontwikkelingsgeschiedenis van *grenouille* en *ranocchia* of *ranocchio*. Hij vergeet echter de kleinigheid, dat ik geen Romaansche spraakkunst schreef, maar eene eenvoudige kantteekening maakte. Uitdrukkelijk voegde ik er aan toe: „de heer Vinckers weet dit natuurlijk even goed als ik. De opmerking is dan ook alleen bestemd voor den beginner, die 't boek ter hand neemt.” Kan het bescheidener?

XIX. Ik stem volmondig toe, dat ik de opmerking van den heer Vinckers op blz. 180, dat de *i* beklijft in Nhd. *gebären* en *lesen*, maar niet beklijft in *scheren* en *genesen* verkeerd heb opgevat. Be-doelt de schrijver er niets anders mede, dan dat de 2de en 3de pers. sing. ind. praes. van de Nhd. werkwoorden *gebären* en *lesen* in hun vocalisme oorspronkelijker zijn dan de corresponderende vormen van *scheren* en *genesen*, dan is zijn gezegde natuurlijk „aan geen bedenking hoegenaamd onderhevig”. De redactie van de door mij gewraakte opmerking wettigde echter het gebruik van een „Oor-

¹⁾ Vgl. Sievers, Beiträge 6, 290. 8, 59.

Germaansche bril." Ik moet er overigens bij blijven, dat de overgang van Mhd. *genisest*, *geniset* en *schirst*, *schirt* tot Nhd. *genesest*, *genest* en *scherst*, *schert* niet langs fonetischen weg tot stand kan gekomen zijn, aangezien er geen klankwet bestaat, die zulk een overgang wettigt. Bij *genesen* niet minder dan bij *scheren* moet vormassociatie (de zoogenoemde „valsche analogie") in 't spel geweest zijn. Maar, terwijl ik voor *genesen* vooralsnog niet in staat ben, de bepaalde psychologische oorzaak aan te toonen, die in dit geval de mechanische werking der klankwetten doorkruist heeft, meende ik dit voor *scheren* wel te kunnen doen. Men zal licht inzien, dat mijne opmerking eene methodologische strekking had. De gedachte, dat bij *genesen* de overgang „door andere fonetische oorzaken ontstaan" kon zijn, is niet bij mij opgekomen. Hij moet eveneens door *psychologische* oorzaken ontstaan zijn, hoogst waarschijnlijk door de analogie van zwakke werkwoorden.

XXIV. Dat de *i* van den Got. genitief *balgis* niet opgevat mag worden als stamklinker, is, dunkt me, aan geen redelijken twijfel onderhevig. De Gen. en Dat. Sing. der mannelijke *i*-stammen zijn in 't Gotisch naar analogie der *a*-stammen gevormd. De klankwettige genitief-vorm had **balgais* moeten heeten = *anstais*. Wordt dus toegegeven, dat in *dagis*, *fiskis* enz. de *i* niet tot den stam, maar tot het suffix behoort, dan dient dit ook ten opzichte van *balgis* te worden erkend.

Ik eindig deze opmerkingen met den wensch, dat het thans voltooide werk van dr. Beckering Vinckers, dat, vooral van blz. 279 af aan, zich van het oorspronkelijke standpunt eener bewerking tot den rang van een geheel zelfstandig werk heeft verheven, voor onze vaderlandsche taalwetenschap al het nut moge stichten, dat het in zoo ruime mate te stichten verdient.

Groningen, 18 Mei '81.

B. SIMONS.

Opvoeren.

Een tooneelstuk wordt *gespeeld* of *vertoond*. Waarschijnlijk zullen er geen ernstige bezwaren tegen zijn dat deze *twee* woorden gebruikt worden totdat *bewezen* zal zijn, dat het *eene* woord *opvoeren* beter is dan *deze twee*.

B.

Eene schuldbelijdenis en verdediging.

Op bl. 210 van deze aflevering is door prof. Cosijn aangetoond, dat de vergelijking van ons *moes* met het Gr. *masásthai* onjuist is en de door mij verworpen verklaring van *warmoes* als „kookbaar moes” ook nog om andere redenen is af te keuren; of bl. 213, dat *langzaam* zijn beteekenis „niet snel” hoogst waarschijnlijk uit de oudere „langdurig” heeft ontwikkeld; op bl. 218, dat de verwarring van een -st. *wadan* met een zw. *wadjan* in het Oudgerm. niet mogelijk was, en dat *wadan*, gaan, hetzelfde ww. is als *wadan*, door het water gaan; op bl. 221, dat een samenhang tusschen *belijden* en het Oudfriesche *hliwa* niet aannemelijk is. Daarenboven krijgen we op bl. 216 en 217 een uitstekende verklaring van het adject. *gering*. Het zij mij vergund voor deze aan- en opmerkingen mijn oprechten dank te brengen. Is de toon, waarin ze gemaakt zijn, niet steeds welwillend, zijn de gedane verwijten meermalen onbillijk, ik zal het den hr. C. niet kwalijk nemen. Met een variatie op het bekende *est peccatus quod* enz. zou hier kunnen gezegd worden: *est indignatio quae acres* (en somwijlen *acriores*) *animadversores facit*, verontwaardiging maakt strenge (soms al te strenge) rechters. Ik heb gezondigd; eerlijk en rond kom ik er voor uit. Maar heeft Dr. Cosijn den oorsprong dier zonde juist erkend? Herhaaldelijk spreekt hij van mijne *onbekendheid* „met een of andere klankwet”, „met zaken die ik weten moest”. Of ik die niet geweten heb? Meermalen heeft in vroeger tijd mijn criticus de gelegenheid gehad op te merken, dat ik in mijn vak juist niet zoo heel en al vreemdeling ben, en dat het mijn gewoonte is de werken van anderen niet alleen te raadplegen, maar ze zelfs grondig te bestudeeren. Gebrek aan kennis *kan* daarom in dezen mijn fout niet zijn geweest. Heb ik enkele malen feiten over 't hoofd gezien, die zich tegen mijn opvatting of verklaring moesten verzetten, ligt het dan niet veel meer voor de hand aan onbedachtzaamheid te denken? Het is waar, de fout wordt er niet te minder om; het was verkeerd, dat ik bij de trouwens *met een gansch ander doel ondernomen* lectuur van Litauische teksten mij wel eens te lichtvaardig heb laten verleiden identiteit tusschen Lit. en Germ. vormen aan te nemen; het was onvoorzichtig zoodanige opstellen, zonder ze vooraf zorgvuldig getoetst te hebben, in de wereld te zenden, te meer daar ze bestemd waren voor een tijdschrift, waar eigenlijk alleen de bespreking van zulke zaken thuis hoort, die zoo vast staan als een paal; ik buig met waarschuldig schuldbesef *in dit opzicht* mijn hoofd (en, mocht er ook in andere stukjes nog hier of daar een dergelijke fout schuilen, ik zal binnenkort er voor zorgen, dat ook die hersteld worde, om echter daarmede de behandeling van dergelijke questies in dit tijdschrift te

besluiten). Maar bij dat alles zij dan ook de waarachtige grond mijner tekortkomingen niet miskend. Uitdrukkingen, als bl. 210 „na lang onderzoek”, en bl. 219 „het kaartenhuisje, dat dr. V. Helten misschien na een langdurig en zorgvuldig onderzoek opgebouwd heeft”, zijn niet juist; ware mijn onderzoek in dezen zorgvuldig geweest, de opmerking over *warmoes* en *wadan* zou in de pen zijn gebleven.

Het verwijt, dat ik bij het geven mijner etymologie van *harre* van „zekere algemeen bekende klankwet betreffende de *r* nog niets afwist” (bl. 210), een verwijt, dat op bl. 211 nog eenmaal herhaald wordt, is volstrekt ongegrond; want, eerst nadat het stukje over genoemd woord reeds gedrukt was, verscheen het opstel in Paul en Braune's *Beiträge*, 'twelk die klankwet zoo *algemeen bekend* maakte. In mijn *Werkw.* heb ik voorts geene „Oudgerm. paradigmata aangeboden, die nooit in het Oudgerm. bestaan hebben” (bl. 211), maar wel degelijk de te bewijzen Oudgerm. vormen gescheiden van die, welke de vergelijking met de andere Indogerm. talen ons als waarschijnlijk laat vermoeden. (Slechts bij den plur. van 't praeter. der 1ste kl. en bij 't part. der 5de kl. ware de opmerking wellicht van pas geweest, dat hier in de Oudgerm. dialecten respect. *u*, in plaats van oorspr. *o*, en *o*, in pl. van oorspr. *u*, regel was geworden). Nooit heb ik mij ook „met kennelijk welbehagen” den Robespierre der frequentatieven genoemd (bl. 211); wel integendeel mij verzet tegen een zoodanigen naam, me door anderen gegeven. Daarenboven dat de frequentatieven als oorspronk. afleidingen van verbale substantieven en van adjectieven, op *-el*, *-er*, op dezen weg hun vorm en *kenmerkende beteekenis* hebben gekregen, en eerst later, ten gevolge van de kracht, welke men aan dat suffix *-elen*, *-eren* was beginnen toe te schrijven, aanleiding gaven, tot een directe vorming van verba, op *-elen*, *-eren*, uit *ww.*, op *-en*, is toch wel niet absurd; ben ik bij het opsporen van grondwoorden, op *-el*, *-er*, soms wat te ver gegaan, dat doet aan de questie zelve niets af; slechts ware het zaak geweest, dat in Aanm. 2, op bl. 177, het werkelijk bestaan van zulke valsche-analogieformaties meer uitdrukkelijk was erkend. Trouwens ook nog in enkele andere opzichten eischt mijn *Werkw.* een herziening; ten gevolge van omstandigheden, onafhankelijk van mijn wil, is het werk te haastig geschreven, en daarenboven in een tijd, toen de treurigste famieljeomstandigheden mij alle lust en kracht tot een rustige studie ontnamen; reeds geruimen tijd liggen dan ook de noodige zorgvuldige verbeteringen gereed, die, naar ik hoop, zullen bevredigen en wier openbaarmaking niet al te lang op zich zal laten wachten.

Waarom prof. Cosijn (bl. 211) mijn opvatting van de herkomst van *wierd* enz. verwerpt, is mij niet duidelijk. Wanneer men in het Hollandsch nergens een ontwikkeling der *ie*, uit onv. *a*, *e*, ont-

moet dan in een paar praeterita der 1ste kl., daarentegen in het Gentsch dit proces zeer algemeen aantreft, is het dan zoo irrationeel aan een voortdringen van dergelijke vormen uit het Z. naar het N. te denken? 't Is waar in het *Dietsch*, dat Oostvlamingen schrijven, zijn vormen, met *a* of *e*, vóór *r*, de gewone. Maar is het aannemelijk, dat de belangrijke onderlinge afwijkingen, welke de hedendaagsche dialecten in Holl., Zeel., Antwerpen, Vlaanderen, Brabant vertoonen, alleen produkten zouden zijn van den allerjongsten tijd? Uit de omstandigheid, dat de Middeleeuwsche auteurs uit die streken zich in hun werken van ongeveer dezelfde taal bedienen, vloeit toch niet voort, dat ook de bewoners der genoemde gewesten hetzelfde deden in hun spreektaal? Mathematisch te bewijzen is het natuurlijk niet, dat de Gentenaars ook reeds in de ME. een *wierd* enz. bezigden; maar een feit is het, dat in de Chron. v. Vlaanderen en in de Gentsche Collatie van \pm 1450 een enkele maal, naast het gebruikelijke *wart*, *warp*, *worden*, *worpen*, een vorm *wierp*, *wierpen*, *wierden* (dus nog wel een analogievorm naar *wierp*, *wierd*) te vinden is, die daar uit de platte taal in het Dietsch kan ingeslopen zijn.¹⁾ Dat de overgang van *ie* tot *ee*, althans vóór *r*, niet spec. Saks. is geweest, acht ik mogelijk; het betrekkelijk groot getal van zoodanige vormen (vgl. *veertien*, *veertig*, *deern*, *te deerne*, *geheere*), tegenover *deemoed*, *neet* (nagel), *heden*, pleit wel wat voor het aannemen van een eigenaardigen invloed der *r* op een voorafgaande *ie*, een invloed, die natuurlijk geen bijzonder Saks. karakter behoeft te hebben gehad. Bij *zocht*, *blom*, *verdommen* (z. bl. 211), is 't niet noodzakelijk een Saks. oorsprong aan te nemen, dewijl de *o*, nog vóór de ontwikkeling der *oe* kan verkort zijn, en dan natuurlijk aan den overgang tot het *oe*-timbre geen deel nam; maar zelfs uit de andere eenigszins doctrinaire beschouwing vloeit niet voort, dat Brederoo Saksisch zou hebben geschreven. — Is *vliering* een Fries, waarom dan niet *krieken*? Ons Hollandsch toch kent evenmin een *ie* = oospr. *á* als een *ie* = *ê*, umlant van *ó*. (De afleiding van *graken*, uit *grá*, is, ik erken het, veel waarschijnlijker, dan de door mij voorgestelde).

Nu ik mij geroept zie *lang* in *langzaam* van het Lit. *lengwas* te scheiden, zou het dwaas zijn nog verder aan een samenhang van *lang*, *slap*, en *lengen* met datzelfde Lit. woord vast te houden; intusschen zou tegen de vergelijking van den Germ. vorm met *lengwas* phonologisch niet het minste bezwaar te maken zijn, zelfs niet wanneer men, wat juist is, met prof. Cosijn *licht* als verwante van *lengwas* beschouwt; aan een Indogerm. voc. † nasaal beantwoordt in het Germ. zoowel korte voc. † nas. als gerekte voc., zonder nas.,

¹⁾ Vgl. ook nog in diezelfde Chron. v. Vl. *kierle*, *zwieerd*, *ghelierst*, *wierdt* (= *waard*, subst.), *kierrel*.

en daarenboven kent het Germ., gelijk we uit *gering* naast *licht*, *blank* naast *blijken*, Hd. *glanz* n. Ohd. *glizan* zien, beiderlei vormen als doubletten, uit een zelfden oorsprong voortgekomen. Waar dit *lang*, *slap*, is thuis te brengen, zal misschien de toekomst leeren. Juist is de opmerking (bl. 214) over *lang* in *lang van stof*, *in zooverre*, dat de eigenschap *eigenlijk* niet van den man is, maar van de stof; evenals men echter in *grijs van haar*, *sterk van leden* (vgl. Mhd. *grâ des hares*, Ohd. *lido starchiu*), *rood van gelaat*, *groot van geest*, *scherp van gezicht*, enz. de qualiteit, die eigenl. aan de zaak toekomt, op den pers. overdraagt, doch hem slechts in zeker opzicht toekent, zoo ook is in *lang van stof* de eigenschap der stof op den pers. overgedragen; vgl. ook „dominee is vandaag kort geweest”, waar de hoedanigheid *kortheid*, die eigenl. aan dominee's leerrede toekomt, aan hem zelf wordt gepraediceerd, en ten gevolge daarvan het begrip des adjectiefs zich wijzigt tot „niet lang sprekend”. Of de op bl. 213 terloops gemaakte opmerking omtrent de uitspraak van *langzaam* juist is, betwijfel ik; is de Dietsche schrijfwijze *lancsam* werkelijk een aanwijzing van de verscherping des medeklinkers, en niet, als me waarschijnlijker voorkomt, het teeken voor het nog niet met de nasaal geassimileerde zachte ont-ploffingsgeruisch, dan beduidt dit toch niets voor ons *langzaam*, welks *z* we zacht uitspreken, in overeenstemming met de zachtheid der voorafgaande nasaal. Is het eindelijk te wraken, dat ik bij het terloops bespreken van *vadan* twee mij bekende feiten heb over 't hoofd gezien, zoo zij er tevens opgewezen, dat ik bij het in verband brengen van het Ags. *vadan* met een subst. wel zeker aan het Ags. *väd* gedacht heb, dus geen Ags. woord uit het Nederl. heb willen afleiden (z. bl. 219).

En nu nogmaals mijn eerlijk gemeente dank aan prof. Cosijn voor de wetenschappelijke opmerkingen in zijn stukjes; niet minder voor zijn waarschuwing tegen onbedachtzaamheid, die niet in den wind zal worden geslagen; maar een ernstig protest tegen *alle* conclusies, daarbij herhaaldelijk omtrent mijn persoon en wetenschappelijken arbeid getrokken, vooral tegen die op bl. 212 en 214. (Nooit heb ik daarenboven, voor zooverre mij bewust is, getracht iemand te intimideeren ¹⁾). Het is billijk hem, die zich vergaloppeerd heeft, op die tekortkoming te wijzen; *maar te streng daaruit zulke gevolgtrekkingen te maken*, als Dr. C. doet. Waar toch zou het heen, als ieder taalvorscher wegens zijn grootere of kleinere vergissingen, wegens on-

¹⁾ Doelt Dr. Cos. hier wellicht op een uitdrukking in het Voorbericht van mijn Werkw., waaraan, gelijk mij is ter oore gekomen, sommige lezers zich gestooten hebben? Zoo ja, dan verklaar ik, dat niet de minste booze bedoeling mij die woorden heeft in de pen gegeven. Personen, die ik om wetenschappelijke of paedagogische verdiensten hoogschat, voeg ik niets onaangenaams toe.

bewaakte oogenblikken op dergelijke wijze moest behandeld en beoordeeld worden? Hoe weinigen zouden er dan zonder kleerscheuren afkomen? Want hoe uiterst weinigen zijn zóó om- en voorzichtig, dat een vergissing bij hen een allerhoogste zeldzaamheid is? Maar wien komt het in de gedachte hem, die ook wel wat bruikbaar pleegt te leveren, om een of andere overijling hard te vallen en alle vertrouwen te ontzeggen? Moet men bij het letten op het kwade niet ook het goede in aanmerking nemen? Opstellen, als b.v. *dat kost je, beseffen, hem vermeten, mij is het te doen om, hij issem* en andere over syntactische onderwerpen, zullen toch wel goedkeuring en instemming kunnen verwekken. Ten slotte, ik beroep mij op vroegere uitingen van mijn criticus over mij, uitingen, welke zoo weinig overeenkomen met de bovenstaande. Ja ik houd mij op goede gronden overtuigd, dat zijn actueele oordeelvellingen, voor zoover die niet reeds *cum grano calis*, d. i. als niet zóó bar gemeend, zijn op te vatten, zich aanmerkelijk zullen wijzigen, zoodra na de „Kleinigheden” in *N. en Z.* (aan 't grootste gedeelte waarvan de schrijver zelve nooit groote waarde heeft gehecht) ook dan de Grammatica op Vondel de aandacht wordt geschonken. Man soll das kind nicht mit dem bade ausschütten; maar zoo zwart, als naar het boven door prof. Cos gezegde zou *kunnen* schijnen, heeft laatstgenoemde den ondergeteekende voorzeker niet willen voorstellen!

Rotterdam, 30 Mei 1881.

W. VAN HELTEN.

Vorm, persoon, regel.

Is er inderdaad een overwegend bezwaar tegen, dat deze drie woorden *vrouwelijk* zijn? De Latijnsche vormen *forma*, *persona*, *regula* zijn vrouwelijk en in 't Duitsch zoowel als in 't Fransch heeft men dat geslacht behouden. Waar nu in deze twee zeer gebruikelijke talen, zoowel als in alle Zuidelijke en Noordelijke talen het geslacht met dat der oorspronkelijke vormen overeenkomt, ligt de vraag voor de hand, waarom het Nederlandsch juist zoo afwijkend.

B.

Sprokkelmaand.

't Is jaren geleden, dat ik in een taalkundig werk ¹⁾ vond medegedeeld, dat *Sprokkelmaand* zou afgeleid zijn van *sprout-koolmaand* = *spruitkoolmaand*, omdat de overgebleven koolen alsdan beginnen uit te spruiten.

Ik onthield die afleiding, zonder daarover na te denken.

Na mijne benoeming tot Archivaris dezer gemeente, houd ik mij dikwijls onledig met het nalezen van de oude charters en andere documenten, welke in 't archief berusten en waarvan het oudste den eerwaardigen ouderdom bereikt heeft van 680 jaar.

Vele dier stukken zijn in 't Latijn of Fransch, maar er zijn er eenige in 't Vlaamsch en daaronder zeer toevallig drie, die gedagteekend zijn uit Februari.

't Oudste, handelend over 't maken „van eene engiene van de huurclocke binnē der stede van Ardemburgh, die hanghet in den noordre tor van onser Vrouwe Kerke” eindigt aldus:

„Dit was ghedaen Int Jaer ons heēn m.ccc. zeuene en neghentich up de thienste dagh van Spuercle.”

Het tweede, waarbij Alexanders van Rheyngervliete voor Burgemeesters en Schepenen zijne goederen vermaakt aan „thof ende hospitael van zente Janshuus, ghestaen In Ardenborgh”, sluit met de volgende dagteekening:

„Dit was ghedaen Int Jaer ons heēn dusentich vierhondert viue ende twintich den zevensten dach in spurkle.

Het derde, eene beslissing in een geschil tusschen Zegen den Backe, Burgemeester van de *courpse* te Aardenburg en 't Vleeschhouwersgilde, draagt tot dagteekening: „den x sten dach van sporcle m. cccc. xxvj.”

Na 't lezen van deze drie dagteekeningen kwam mij de *spruitkool* onwillekeurig voor den geest en ik verwonderde mij over de wonderlijke metathesis, die de *k* van *sprout* deed verspringen achter den vocaalklank in *spuercle* of *sporcle*, om in *Sprokkelmaand* weder naar hare oude plaats terug te keeren.

Terwen i. v. *kool* zegt:

„Hiertoe behoort waarschijnlijk het eerste gedeelte van *sprokkelmaand*, verbasterd uit *sproutcawl* (angels. *cawl* = *kool*).

Hij hielp me dus aangaande de wonderlijke metathesis niet te recht en ik wendde mij tot Bilderdijk, die *sprokkelen* verklaart *brokkelen* met voorgevoegde *s*, die eene ontkenning uitdrukt.

Sprokkelmaand zou dus de maand zijn, waarin men in 't bijzonder afgebroken takken bij elkaar verzamelt, en wel in zoo groote

¹⁾ *Magazijn van Ned. Taalkunde.*

hoeveelheden, dat die werkzaamheid aan eene maand haar naam heeft geschonken.

Ook die afleiding laat me zitten voor de dubbele metathesis, om nog te zwijgen van de ongerijmdheid, dat juist in Februari 't sprokelen meer in 't oogvallend zou plaats hebben dan in November, December en Januari.

April heet Grasmaand, omdat het gras dan zijne groene kleur terugkrijgt en begint te groeien; de namen Bloecimaand, Hooimaand, Oogstmaand, Wijnmaand, Slachtmaand, wijzen op de eigenaardige werkzaamheden, welke in de aldus genoemde maanden verricht worden of op natuurtoestanden. Met Februari = sprokkelmaand moet het, zoo redeneerde ik, op soortgelijke wijze zijn gegaan en ik nam den *Almanak van den Zeeuwschen landman* ter hand, om te zien, of die mij ook op 't spoor kon brengen van 't geen in Februari al zoo bijzonders voorvalt.

En waarlijk die heeft me op 't pad geholpen.

Onder allerlei dingen, die in Februari zoo al plaats hebben, vind ik in dien almanak opgeteekend:

De hazelaar bloeit.

De abeel bloeit.

De els bloeit.

Deze drie boomen en struiken behooren tot de familie der katjesdragenden (*amentaceae*) en worden in Nederland, zoowel Noord- als Zuid, overal gevonden.

Hun vroege bloei is de eerste aankondiger van de Lente en moet daarom noodzakelijk indruk gemaakt hebben op de spraakmakende gemeente.

Tegen de katjes van hazelaars, van elzen, abeelen, populieren zegt men in Aardenburg *sparkels*, in 't Noorden van Vlaanderen *sporkels*.

Zou 'k zoo geheel en al den bal misslaan als ik aanneem, dat van 't woord *sporkel*, dat vroeger ongetwijfeld *sporkel* is geweest, de naam *sporkelmaand*, door metathesis *sprokkelmaand*, is afgeleid?

't Zou mij zelfs niet verwonderen, dat dit *sparkel* of *sporkel* in verband staat met het woord *sparckelen* door Kiliaan opgegeven als *scintillare*, en in 't Engelsch nog steeds in gebruik ¹⁾.

G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Aardenburg, 16 April 1881.

We erkennen gaarne, dat deze afleiding veel aannemelijks heeft. De *sporck* is bij Kil. „*alnus nigra, els*”; *sporkel* beteekent dus „de vrucht van dezen boom”, evenals *eikel* de vrucht van den eikeboom beduidt.

¹⁾ Waarom dan niet *to Sparkle*?

Naar aanleiding van *spruitkool*, *sproutcawl* en *sbrokkelen* kunnen we niet nalaten hier nog eene etymologie bij te voegen, die ouder is dan den pruijentijd, maar in dwaasheid voor dezen niet behoeft onder te doen. Ze is van Kiliaan zelf: **Spor-kelle**, mensis quo frigoris vestigia adhuc apparent: maand, waarin de sporen van de koude nog te voorschijn komen; derhalve: *Spoor-kille*. We laten deze afleidingen voor wat ze zijn, doch wenschen nog eenige opmerkingen in het midden te brengen, die wel overweging verdienen.

Onder de zaken, die op de kerkvergadering van Leptines (thans *Estines* in Henegouwen) in 743 werden vastgesteld behoorde ook een „*indculus Superstitionum et Paganiarum*”, d. i. aanwijzer van het bijgeloof en van de heidensche gebruiken. § III van dien aanwijzer luidt: De *spurcalibus* in Februario. De *spurcalia*, dat duidelijk de Lat. vertaling van *sporkel* is, waren derhalve heidensche feesten, die in de maand Februari gevierd werden.

Het blijkt dus, dat de oudheid van het woord opklimt tot den tijd der mythologie. Die gebruiken hebben zich intusschen eenigszins gehandhaafd. „Op St. Valentijn liepen de jongelingen rond met brandende fakkels, om zich een meisje tot toekomstige vrouw te zoeken of op te sporen. Dit gebruik schonk in Frankrijk den naam van *Dimanche des brandons* ¹⁾ (*dominica de brandonibus*) aan dien dag; hetzij men hier bij *spurcalibus* en *sporkel*-maand denke aan den wortel *spur*, ²⁾ *spor* (in *speuren*, *opsporen*), of dat men denke, dat het fakkelhout vooraf *gesprokkeld* zij.” Aldus BUDDING in zijn *Westland*.

„*Valentin: futur époux; celui qu'on signifait à une fille, le jour des brandons; — qui, dès qu'elle étoit promise, se nommait Valentine.*” ROQUEFORT, *Gloss. in voce*.

„Volgens de Noordsche mythologie werd in de maand Febr. *Haudr*, de wintergod, op den brandstapel gelegd, waarvoor het hout *gesprokkeld* werd, en dit alles ter eere van *Freya*; toen de geheele *Freya*-dienst op den *Maria*-dienst werd overgebracht, werd deze laatste plechtigheid door *Maria-lichtmissen* vervangen.” Aldus BUDDINGH t. a. p.

Dit staat inmiddels volgens den bovengenoemden *indculus* vast, dat *sporkel*-maand beteekent „maand, waarin de *sporkel*-feesten gevierd werden”; dat die feesten uit *fakkel-optochten* en uit *lichtfeesten* bestonden staat insgelijks vast, en dat hiertoe *gesprokkeld* (d. i. *gesprokkeld*) hout noodig was, ligt voor de hand.

Zonder hierin reeds eene beslissing te willen nemen, komt het

¹⁾ *Brandons* is een Fransch woord, dat aan het Germaansche *brand* ontleend is. *Dimanche* zelf beteekent dies dominica, dag van God.

²⁾ Dit komt ons zeer onwaarschijnlijk voor.

mij veel waarschijnlijker voor, het woord *sporkel*, els of katje der elzen, op te vatten als „boom, die in Februari, in de Sporkelmaand” bloeit.

Dat *sprokkel* hetzelfde is als *sporkel* blijkt daaruit, dat bij Kiliaan reeds beide woorden met dezelfde beteekenis voorkomen.

Tusschen *sporkel* en *sparkelen* bestaat niet het minste verband het laatste is het Lat. *spergo*, ik sprenkel, en heeft aan het laatstgenoemd woord de geboorte gegeven.

Op het gebied van

Het is onbegrijpelijk, hoeveel *gebieden* er langzamerhand ontstaan! Men maakt studiën op muzikaal, op geschiedkundig en de Hemel alleen weet op welk ander *gebied*. Onwillekeurig denk ik aan den tijd, toen men op Nutsvergaderingen gewoon was allerlei personen en zaken te beschouwen uit allerlei mogelijke en onmogelijke *oogpunten*! Toen hield een lezer eene voorlezing over „de Gezelligheid,” waarin hij, naar hij beweerde, den mensch beschouwde „uit een *beverachtig* oogpunt;” NB. omdat de *bevers* nog al gezellig van aard zijn.

In plaats van „Onderzoekingen op historisch gebied” zou men kunnen zeggen: — „Geschiedkundige nasporingen” en men zou dit zeker doen, als men bedacht, dat „op het gebied van” altijd iets of iemand onderstelt, die iets te *gebieden* heeft. Wie de uitvinder van deze dwaze uitdrukking is, weten we niet, maar zonderling genoeg is ze in 't Fransch zoowel als in 't Engelsch geheel onbekend. Komt ze in 't Duitsch voor, we herinneren ons tal van uitdrukkingen, waaruit blijkt, dat er in Duitschland zeer veel schrijvers zijn, die 't niet zoo nauw nemen met de taal. Daar zijn sommigen dom genoeg, te schrijven: „Guten morgen” *lachte* Fritz!” niet zoo dom als de Nederlander, die vertaalt: „Goeden morgen” *lachte* Frits!” als of men de uitdrukking „Goeden morgen” kon lachen. Men kan die wel „lachende zeggen.” Als onze nationaliteit ons wat waard is, moeten we *strijden voor zuiverheid van taal*.

B.

Veluwsch (Uddelsch) taaleigen.

DOOR

A. AARSEN.

- Aflandig.* Hellend.
- Afriggelen.* Straffen. Van kinderen: beknorren, straffen; van ouderen van jaren: harde waarheden zeggen, berispen.
- Baak, bake, baakje,* meerv. *baken, baakjes.* De rijpe pitjes (het zaad) in appels en peren.
- Beduusd.* Ontsteld, verwonderd. *Stik beduusd,* zeer verwonderd.
- Bef.* Het halsboordje van een manshemd.
- Beheimst.* Geheimzinnig. Ook achterhoudend. Elders *achterkousig.*
- Beneffen.* Naast.
- Bessen, anbessen* is, als naaistersterm, ergens een lap of een stuk in- of opzetten.
- Besommen.* Afwerpen, bijbrengen, opschieten. Soms ook sparen, in den zin van opleggen.
- Bettem.* De onderlaag van hout, stroo of rijzen in een hooi- of zaadberg.
- Beukachtig.* Niet wel geluimd, stroef, onplezierig voor zich zelf en voor een ander. „'t Is zoo'n roare, zoo'n oarige drei in 'n minsch z'n hemeur, moar 't is 'n verkeerde, te joksem.”
- Bloeden, bloeien.* Het dusgenoemde blauwkoken (beter een blauw aanzien krijgen) der spijzen in onverglaasde ijzeren potten.
- Botjager.* Een vischboer. Vóór den tijd der spoorwegen was op de Veluwe de *botjager* een Harderwijker of Bunschoter of Elburger voerman die „met kar en peerd bii nacht en bii ontiën” naar verschillende plaatsen „'t geurigh zee-ooft” bracht.
- Bot-op.* In eens.
- Bovenst.* Bijzonder, uitstekend, best.
- Denderen.* Hotsen, schudden (van een wagen of een kar op een ongelijken weg). Zie bij *Knippen.*
- Doefje-jagen.* Een kinderspel. 't Bestaat in 't laten rollen, *kulen,* en elkander raken van knickers of stuiters of ballen langs den weg, van school naar huis of omgekeerd.
- Dollebotteren.* Zonder zorg, zonder erg leven, *leven als vroolijk Fransje.*
- Driifpin, driiver.* De drijver of *drevel,* 't bekende timmermansgereedschap.
- Droadnegelen.* Dwarsdrijven, om onbeduidende redenen met iemand twist zoeken. Als 't woord den zin van plagen heeft, dan is *droadnegelen* synoniem met 't wel wat triviale *traiteren.*
- Dwarl.* Een kwast in het hout.

- Dwoalspraken, dwoaltoalen.* Overluid droomen. Het ijlen van zieken.
- Eeltig, eentig.* Menschenschuw, vreesachtig.
- Enden.* De runderen, het rundvee bij een boer op stal. Koeien, ossen of kalveren naar believeu.
- Foep.* Kracht, heerlijkheid, sterkte, deugd, zoo in levende als levenlooze voorwerpen. Elders noemt men zoo iets *de pit*. 't Beste is er af; de kracht is er uit. In Amsterdam is van zoo iets *de fuit er uit*.
- Gâtgandig, gâtgoandig, goatgandig.* Een die graag uitgaat.
- Gelle* in *gellekool, gelle-hennep* bij de planten 't vrouwelijk geslacht. Dat zijn namelijk de kool- en de hennepplanten die geen zaad geven.
- Glad.* Het goed, de kleeding, de kleeren zonder scheuren, tornis of gaten. Dus niet stuk, niet kapot, *heel*.
- Gliën.* Glijen, glimmen, glanzén. „A's de koeën gliën, sînd ze 'r best an.” Dan is m. a. w. het haar van die dieren, zoo als 't hoort, kort en glanzend.
- Gres, grezen.* Een oude maat, aanduidende de grootte van een stuk hooi- of weiland, hoeveel „voeren hooi” 't gemiddeld kan opbrengen of hoeveel beesten er in kunnen gaan.
- Haak.* Gouden of zilveren versiersel aan een meisjesmuts. Zie bij *Keps*.
- Halfje.* De wederhelft van een *paartje* (tweelingen.) Ook 't in 't leven gebleven broertje of zusje van tweelingen.
- Handwiind, handwiinde.* De dommekracht.
- Heumisje.* Een klein kind; eigenlijk een achterlijk. Ook wordt de huiskrekel zoo genoemd.
- Heuzel.* Flauw, ziekelijk, lusteloos.
- Im, ym.* Een bevolkte bijenkorf. *Een vette im* is een die vol honig is.
- Jonas.* Een rund, tusschen kalf en koe in, eigenlijk een groot pink en een kleine os, dat voor de slachtbank *geweterd* (gemest) wordt.
- Jotteren.* Het heen en weder schudden en tegen elkander slaan van de takken der boomen bij hevigen wind. Ook de „denderende beweging van een kar en de passagiers er op gezeten, bij een „knipperigen, kniiperigen” weg, of als 't paard „n schotsje” neemt.
- Kamper-an.* Bijna, met moeite. Elders *krap-an*.
- Kant.* Flink, degelijk, bemiddeld.
- Kastevriif.* Roode vrijfwas.
- Keesemelk, melkkeese.* Afgeroomde dik geworden melk, Goudschgoornat.
- Keps.* Een meisjesmuts van zwarte zijde of andere zwarte stof met een veêr of een *pluum* (pluim) bij wijze van strook er aan. Soms zit aan de linkerzijde een gouden of zilveren *haak*. 't Zijn twee kleppen in den vorm van een hart en in elkander gesloten.
- Kiikenspul.* Een kermistent.
- Kips.* Gereed, klaar, in orde.

Kleuwen. Kloven. 't Is 't (in tweeën) doorsnijden van een appel, peer of wortel. 't *Is gauw e'doan met appeltjes kleuwen, a's ze golden steeltjes kriigen*, d. i. als de voorraad mindert. En vertelt iemand iets dat de hoorder in twijfel trekt, dan zegt de spreker: „Wil i 't nie leuven (gelooven), dan mot i 't moar kleuven; dan hebbe ji 't nog moar half,” m. a. w. neem dan mijn bericht maar half of zoo als 't is.

Knippen. Kuilen, gaten in een zandweg.

Knol. Een eind hout waarom de hennep- en vlasvezels gewonden worden die de boerin spint. Zie bij *Rokselbrief*.

Koue hand (De) is een ijzeren handvat met twee haken die om 't heete hengsel van een pot of ketel geslagen worden om zich niet te branden. En waarlijk een onmisbaar voorwerp is 't voor „vrouw of deern of meeg” als men weet dat de Veluwsche boer, doorgaans van brand ruim voorzien, ook van goed stoken houdt.

Krang. Verkeerd, omgekeerd, het binnenste buiten, het buitenste binnen; zie bij *Weinen*. Wat bij 't breien *averechts* genoemd wordt, heet op de Veluwe *krang*. In de spreektaal geeft *krang* aan een zaak of een persoon een hoogst ongunstige beteekenis. Als iemand iets *krang zit*, dan is er wat onaangenaams voorgevallen en hij lang niet op zijn gemak.

Krans. De boord van een kous.

Krasgat. Split, spleet, de bekende opening „up ziid” in een vrouwenrok die naar den „noadzak” voert. Zie bij dat woord.

Kroes. Stijf, wijd-uitgespreid, rond. 't Is de hooftdeigenschap van een Veluwsche-vrouwenrok dat hij kroes zit of hangt zoo men wil.

Kuum, kume. Bedaard, ter neêrgeslagen, ontsteld, stil. Als substantief is een *kuum* een waterloozing onder een weg, elders een *duiker*.

Liik. Gelijk, het is zoo. Een stopwoord is *umsg'liik, omsg'liik*, 't Fransche *enfin*.

Liiken. 't Gelijk, effen, waterpas maken van een hoek grond of een weg.

Liis, lijs. Een algemeene naam voor poppen, 't bekende meisjesspeelgoed. Een eigengemaakte pop van oude lappen enz., zoo'n *lappenpop*, heet doorgaans *poppelliis*.

Lobbjesje. 't Amsterdamsche *dotje*.

Lomp. Een bijwoord van versterking. 't Komt altijd in een gunstige beteekenis voor. Heel mooi weer is bij den Veluwnaar *lomp mooi weêrtje*. Zie bij *Vinnig*.

Lont, lonte, lontje. Een linnen of katoenen lapje om een „zeeren” vinger of duim.

Loos. Als 't bekende suffix drukt ook dit woord een gemis uit. Leeg (van zaadhuisjes en peulen).

- Luups.* Gluiperig, valsch, met streken. Elders *luikens*, *leuk*.
- Maandbrief.* Het aanslagbiljet der personele belasting.
- Maratten.* Moeiten, pogingen, listen. „Maratten doen,” — dat zijn de hopelooze pogingen van een gevangen dier om zijn kerker te ontvluchten.
- Mei, meie.* Een groen takje, hier en daar van een boom of een struik gesneden, en in den grond, om iets aan te wijzen, neergezet. „En anderen hieuwen *meien* van de boomen”. Mark. 11. 8.
- Meizoentje.* Onze-lieve-Heers-haantje.
- Moek, moekig.* Lui, laf, *landerig* van de warmte.
- Moffendamp.* De hei- of veenrook.
- Moffig.* Muf, duf, eigenschap van waren die *verspochten*. Zie bij dat woord.
- Neuber, neuver.* Het te *schamper-an*, te kort spijkeren van de eene lat op de andere of van den eenen plank op den anderen. Slecht bevestigd.
- Niips.* Scheef, waggelend. De Veluwsche tafel staat „niips a’s hi nie zuuver op de drie pooten steet.”
- Nipsje.* Het puntje of eigenlijk de beide puntjes van een onaangesneden tarwebrood, m. a. w. het korstje.
- Noadzak.* Een vrouwenzak, de zijzak.
- Noô, noar noô.* Niet graag, met looden schoenen. „Noar noô noar school goan.”
- Nosterig.* Knorrig, onplezierig, vervelend, *dwingerig*, een kindereigenschap.
- Of.* Van, mede. „Heb i ’r schik of, vrunden! van disse woordenliiſt?”
- Oolik.* Klein, aardig, toevallig. „Den oolike” is de kleinste in een Veluwsch gezin. Zie bij *Vuulik*.
- Overentie (In).* In voorraad, ook *in ’t voren*.
- Overleg (’N).* Een gemaakte boodschap of afspraak. ’N Veluwsch *overleg* is een plat-Amsterdamsche *slenter*.
- Ontvanger (Den)* de zoogenaamde *bestekamer*, het privaat.
- Piinlijk.* Zuinig, gierig, schraperig. Een enkele reize komt ’t woord in een gunstige beteekenis voor, bijv. „piinlijk op ’t wârk,” d. i. werkzaam in den superlatief.
- Piipjekruupen.* Wegkruipertje. Een kinderspel. ’t Amsterdamsche *schuilhokje*.
- Piitsen.* Afbeulen van paarden.
- Plage.* Een slepende, epidemische ziekte, als: typhus, pokken, roodvonk, enz.
- Plietsje, polietsje.* Een klein mes, een tornmesje, een aardappelschillertje, een *jassertje*.
- Pot-eten.* Middageten, middagkost. ’N moal poteten, d. i. het middagmaal.

- Potsmet.* De zwarte laag die aan den buitenkant van een ijzeren pot komt die boven 't vuur hangt.
- Puntelijk.* Middelmatig. Zoo *punteliikjes*, zoo tusschenbeiden.
- Rits.* Geheel en al.
- Ritsen.* Vluchten, wegloopen. Elders *drossen*.
- Rokselbrief.* Een stuk rood, bruin of verguld leder, gewonden om den hennep of 't vlas dat de boerin spint ten einde 't pluizen en zoo ook 't *sloerten* (zie dat woord!) te voorkomen. 't Zou op zijn Hollandsch de *rafelbrief* kunnen heeten.
- Rouwleer.* Een opgeschoten ondeugende jongen die meer van vloeken en drinken dan van werken en bidden houdt.
- Rumpel.* Een plooi in een vrouwenrok.
- Sam, sammig.* Onsmakelijk, zuur, bedorven, van eetwaren gesproken. Ook beteekent 't dat 't beste, 't oog van iets af is. Zoo zien bijv. rottende of aangestoken appels er *sam* uit.
- Schaar, scharen.* De overblijfselen van gebroken aardewerk, elders *scherf, scherven*. 't Breken van een bord, een melkkan of elk ander van klei gebakken voorwerp heet *scharen maken*: de scharen zelve dienen tot speelgoed voor de kinderen, bijzonder voor de meisjes. Ze maken er uitstallingen, zoogenoemde *huusjes*, huisjes van, een soort expositie van de bontste soort. Wijlen CLISTHENES kon voor zijn *Ostracismus* in zoo'n *huisje* te kust en te keur terecht.
- Schothout.* Limoenkruid. Geneesmiddel bij koeien die „de leng in 't melk” hebben. (In de Veluwsche spreektaal heeft *melk* 't onzijdige en *bosch* 't vrouwelijke geslacht.)
- Schouw (Op).* Op den loop, voortvluchtig, te zoek. De stove is op schouw,” zegt de boerin als ze de voetenwarmer niet vinden kan. En de overheid zegt, gewijzigd, 't zelfde van den kwaaddoener die *aan den haal* of 'r van *doorgegaan* is.
- Schrok.* Scherp, droog. 't Woord wordt bij uitsluiting gebezigd van de in Mei gesnoeide takken van 't akkermaalshout, „riizen”, rijzen. Als ze eenigen tijd van de boomen of struiken zijn, gaat er 't groene, 't taaie, 't handelbare, 't sappige, 't looizuur af of uit. Dan gaat 't tot bossen binden niet zoo goed en niet zoo vlug, en noemt de binder ze *schrok*.
- Sloerten, sloerden, sloeren.* Slingeren, verwaarloozen.
- Sloerden roapen* is 't bijeenzamelen op den akker van garst- of roggearen, die onder 't maaien *gesloerd* zijn. 't Is 't *nalezen* van den ouden tijd.
- Spoantje.* Een staaltje, bijv. van manufacturen.
- Spochten.* Prijzen, *pochen*.
- Spuiën.* Braken, 't plat-Amsterdamsche *spugen*. Zie bij *Tuffen*.
- Steeks.* Een vorm van het verbum *steken*, in den zin van ophouden, als in het werk blijven *steken*, in zijn woorden *steken*, enz.

- Stik-'n-al.* Geheel, heel, *heelendal*. Een bijwoord van versterking, uitsluitend dienende om iets leelijks nog leelijker te maken. *Stik-'n-al dronkend* is verschrikkelijk beschonken.
- Stob, stobbe.* De levende of doode voet met zijne wortels van een gevelden boom of van een eiken struik uit een hakbosch. In Jes. II. I. wordt zoo'n voet *tronk* genoemd.
- Stobbig, stobberig* van den grondvorm *stobbe*, houtachtig, droog, vezelachtig. Ook norsch, onplezierig, onhandelbaar. *Stobbig* is een knecht tegenover zijn boer of een meid tegenover de vrouw. Als 't van den boer of de boerin uitgaat dat mokken, dan noemt 't dienstvolk die lui brommig, *bulderig, bilderig*.
- Strepenmoffen.* Polsjes. Opdat ze goed om den pols sluiten zullen, worden ze recht en *krang* gebreid en zijn zoodoende *gestreept*.
- Striiken.* Flink loopen, flink stappen, een vluggen gang hebben.
- Striipen, stripsen.* Een os of paard met zweepslagen tot loopen aanzetten.
- Strop.* Een wollen das, de *bouffante*.
- Teernegel.* Een kieschkauwer, iemand die tot 't geslacht van de vieze varkens behoort, die nooit vet worden.
- Toalen.* Praten kunnen, stof tot discours hebben, onderhoudend in gezelschap.
- Toddebuus.* Scheldnaam voor iemand die er smerig en haveloos gekleed uitziet, zoo'n *smeerpoets*. Een variant er van is *toddepiet*. Ook een naai- of breimandje, 't werk of 't *rommelmandje*, 't heiligdom onzer huismoeders.
- Toedelen.* In 't honderd praten, praten zonder slot of val. *Toedelen* is, om met De Génestet te spreken, *redeneeren als kippen zonder kop*.
- Tonnetje.* Een hoogen manshoed.
- Tors.* Een kluitje aarde of zand met den kluitschop uit den grond gestoken. 't Gooien met *torsen* is scheperswerk, en 't dient om afdwalende schapen tot den „koppel” terug te brengen.
- Trendel.* Het doorboorde blad of deksel van den karnton.
- Trimp.* Een klomp die zijn kap, schacht, *roof* kwijt is.
- Tuffen.* Spuwen, zooals rookers en tabakskauwers doen.
- Tumelig.* Talmachtig.
- Tuun.* Omtuining, omheining. Een *tuun* in een schuur of een „schaapsschot” is een van „riizen” of takkenbossen gevlochten afsluiting, bij wijze van muur.
- Untdoen.* Geld op interest zetten, 't zij bij een notaris of als „vestinge ârgens in.” Zie bij *Vestinge*.
- Valiën.* 't Zwerven van kleedingstukken in huis of van onderscheidene voorwerpen er om heen. „Dat valiën van oew gerei steet me nie an,” zegt de boerin tot haar kinderen die 's morgens „bi 't antrekken” soms niet weten waar ze bij 't naar bed gaan hun „hoozen” of andere kleëren gelaten hebben.

- Veldeekster.* Het kwikstaartje.
- Vereisch.* Uitslag op, afloop van een zaak, elders: *uitsluitel*, in een kwaden zin *verhaal*.
- Versloan.* Vervliegen, *verschralen*, *verschalen*, een eigenschap van vochten, uit vluchtige stoffen samengesteld of daarmee verbonden, als: reukwaters, sterke dranken, enz.
- Verstârf.* Ook *part*. Het erfdeel, de erfenis. De verloren zoon in de gelijkenis kreeg van zijn vader „moeïers verstârf, waarmee i op schouw ging.” Zie WINKLER'S *Dialecticon* 1^e Dl. bl. 325.
- Vestinge.* 't Hebben of zijn van geld in een huis of in land, hypotheek.
- Vingeroant.* De handschoen. Zie bij *Vuusten*.
- Vinnig.* Kwaad, boos, ondeugend, brutaal. Ook bijwoord van versterking, als: vinnig koud, vinnig zeer (pijnlijk) enz.
- Vlakof.* Ook al een bijwoord van intensiteit, *zeer*. Ook stellig, geheel.
- Volk (Het.)* De ouders, de *oude-lui*.
- Vriiër.* De kouseband of de broeksbanden, aan vrouwen- of meisjes-beenen gebonden. „Den vriiër verliezen,” is 't losgaan van den kouseband; „den vriiër opbiinden,” is 't vastmaken er van. Maar men kent 't *Honny soit qui mal y pense* van wijlen Eduard III niet, toen zijn zoons vrouw, de Gravin Johanna van Salisbury, ook eens 't ongeluk had haar „vriiër” te verliezen.
- Vuusten. Wanten.*
- Vuulik.* Een Hollandsche *oolijkert*, een *platje*.
- Wal, wallen.* Opgelopen (dik geworden) vleesch op eenig lichaamsdeel, door vallen of slaan ontstaan. Op of aan 't hoofd een *poen*, een *buil*.
- Wasschen.* 't Witten of blauw maken, 't *opblauwen* van de muur in een boerenwoning.
- Weinen, weinden.* Omkeeren, wenden, het binnenste buiten, het buitenste binnen, als: kousen, broekspijpen, enz.
- Weleken.* Verschroeien, *verwelken*, van planten.
- Wieren.* In de war, verward zijn of maken. *In de wier*, *verwierd* zijn er vormen van. *Wierstroo* is stroo dat ontzettend in de war zit.
- Wippe.* Een kisting (tegen 't water); 't maken van zoo'n kisting heet *wippen*.
- Zinnig.* Zachtzinnig, goedaardig.
- Zwie, zwiet.* Opschik, vertoon. *Niet zwie* is niet op te roemen, zuinig, schraal.

Aan 't Uddelermeer, Februari 1881.

De kerk van ongekorven hout.

„Gij, breede lanen van het woud,
Pilaren, die 't verwulfsel torscht
Van levend groen en levend goud,
Wèl noemde u Neerlands Dichtrenvorst:
Een kerk van ongekorven hout!

Want de adem Gods doorzweeft uw bogen,” (Heye).

en bezielt den wandelaar met hoogen ernst en heiligen eerbied. Slank als Gotische kolommen verheffen zich de gladde beukestammen, en hoog aan den top, waar de takken ontspruiten en, elk-ander kruisende, het groene loofdak verdeelen en omlijsten, meent het oog uit de bebladerde kapiteelen de ribben te zien opschieten, die de kruisgewelven van een Gotischen Dom ondersteunen. Lieflijk en zacht spelen de zonnestrallen door de licht- en donkergroene en bruine bladeren heen, alsof zij getemperd werden door de beschilderde glazen van hooge spitsboogvensters.

„De geur der bloemen, wijd en zijd,
Die schitt'ren in het mostapijt,” (Heye)

is als het heilige reukwerk, de wierook, die tot eer van den Onzienlijken opstijgt; de lofspalm wordt aangeheven door duizenden gevederde koorzangers, en het evangelie der liefde wordt verkondigd in een taal, verstaanbaar, niet voor elk, die ooren heeft, maar voor ieder, die een rein en ontvankelijk gemoed bezit

„Die onbenauwd door wal en muur
In *d'open tempel der natuur*
Mogt danken ieder avonduur,
Mogt bidden elken morgen.” (Tollens).

Dat is de Tabernakel, niet door menschenhanden gemaakt, de Tempel Gods.

„Hier rijzen beuken, slank en trotsch,
Als pijlers naar den hoogen,
En vormen lanen in het bosch,
Gewelfd als tempelbogen.
Ginds schemert door het kreupelhout
Een plek, waar 't heilig donker
Des wouds versmelt in vloeiend goud,
Door 't prachtig lichtgeflonker.
De grond, in 't bloemenkleed getooid,
Als om er feest te houden,
Is rijk met paarlen overstrooid,
En blinkende esmerauden.”

(Beeloo, *het Haagsche Bosch uit 's Gravenhage*”).

Onze Germaansche Voorouders aanbaden den Onzichtbaren in een heilig woud, gelijk Tacitus ons leert in zijne *Zeden der Germanen* kap. 9: „Voor 't overige achten zij het beneden de grootheid der Hemelingen, dat men de Goden tusschen de muren besluiten of hen in eenige menschelijke gedaanten afbeelden zoude. Zij wijden bosschen en wouden, en noemen dat verborgene, 't geen zij niet zien, dan door eerbied alleen, met de namen der Goden.” Alsmede in kap. 39 (over de Semnonen, de oudste en edelste der Sueven): „Op een en denzelfden tijd komen alle volken van 't zelfde bloed, door gezantschappen (afgevaardigden) bij elkander in een door wichelarij der Voorvaderen en oud ontzag geheiligd woud. Niemand treedt er in, dan met een band gebonden, ten bewijze zijner minderheid en van de overmacht der Godheid. Zoo hij bijgeval vooroverstort, mag hij noch opgebeurd worden, noch oprijzen. Men wentelt hem uit, langs den grond en deze gansche bijgeloovigheid wil aanduiden, dat de natie van hier haren oorsprong heeft, dat God, de Beheerscher van alles, hier aanwezig is, en dat al het overige aan hem onderworpen is en hem gehoorzaamt.” Ook van de Longobarden en van de Naharvalen verhaalt Tacitus, dat zij hunne goden in bosschen aanbaden, en zijne berichten steunen eensdeels op eigen aanschouwing, andersdeels op de mededeelingen van tijdgenooten.” (Volgens de vertaling van Van Wijn, *Hist. en letterk. avondstonden.*)

De overlevering noemt in ons vaderland het Heilige Bosch, nu het Haagsche Bosch; het Schakenbosch bij Voorburg, het Haarlemmerhout, het Rijkswald bij Nijmegen, het Grollerhout en het Weerdingerhout in Drenthe en verscheidene andere. De plaatsnamen, die op *lo* eindigen, wijzen op zulke wouden, zooals Heilo, vroeger Heilgalo; d. i., heilig bosch; Arkel, vroeger Arclo (A° 998) e. m. a.

De godsdienst der Germanen is door Hooft in zijn *Baeto oft oorsprong der Hollanders* overheerlijk beschreven.

Vooraf een woord over den inhoud van dit treurspel, dat Hooft in 1616 voltooide, en tien jaar later uitgaf.

Een plaats bij Tacitus (cap. 29): „De dapperste van al deze Volken, de *Batavieren*, bewonen niet veel van den oever, maar een Eiland van den Rijnstroom. *Dit volk behoorde eertijds tot de Katten, en stak, ter gelegenheid van een binnenlandsch oproer, naar deze woonplaatsen over,*” — alsmede eene oude sage, waarin Bato, de zoon van den Koning der Katten (Hessen) en gehuwd met Richeldine, de dochter van Menapius, den koning der Tongeren, als de stamvader der Batavieren wordt voorgesteld, — gaven de stof tot dit treurspel.

Katmeer, koning der Katten (in het Hercynisch woud aan de Eder) was voor de tweede maal gehuwd met Penta, de dochter van den Koning van Vinlandt. (De Fennen woonden volgens Tacitus

[kap. 46] in 't oostelijkste gedeelte van Germanië, naar den kant van de Sarmaten heen; zij waren uitermate woest, vuil van armoe, zonder wapenen, zonder paarden, zonder vast verblijf en leefden van de jacht). Penta, die zelve geene kinderen had, leefde in gestadigen onmin met Baeto, voorzoon haars gemaals en Richeldijn, zijne echtgenoot. Zij veinsde echter den vrede te willen sluiten, die plechtig voor het altaar des vuurs in het woud bezworen moest worden. Den nacht te voren gaat zij echter met drie helsche geesten, Proserpina, Medea en Circe te rade, om haar te helpen in een schelmschen aanslag, die dat te gewilliger doen, omdat de koningin ook een tooverkol is.

„Zelv' *eunjer*,” zegt zij, „koom ik hier om *eunjers* raadt t'aenhooren.”

Eunjers of *ungers* zijn toovenaars, *ungheren* is een oud Hollandsch of Brabantsch woord voor tooveren en een *ungher-hoere* is een heks. In Hoofts *Geraert van Velzen* zegt Simon de tooveraar:

„Ik doe mijn *Eunjers* draven
Om middernacht en driesch de dooden uijt de graaven.”

In 't Hoogduitsch heet *Unke* een padde, een dier, dat men nog met bijgeloovige vrees ziet of liever ontwijkt.

Kortom het edele viertal beraamt den aanslag zóó, dat Penta te eener en Baeto en Richeldijn te anderer zijde dezen eed moeten zweren:

„Oprechte vrundschap zweer ik u van dezer ujr,
Oft, meen ik 't anders, sla mij 't helsch en 't hemelsch vujr.”

Dan zal Penta aan Baeto een helm met vederbos en aan zijne gemalin een sluier met gouden toppet (kapsel, diadeem) vereeren, in welke geschenken een helsch vuurwerk verborgen is, dat om acht uur des avonds aan den verzoeningsmaaltijd zal ontvlammen en de slachtoffers dooden. Dit vuur zal Medea bereiden uit de vonken, die de knersetandende Razernij uit hare tanden doet springen, en die opgevangen worden in half verbrande en met hydraasgift besmette doeken, waarmede Deianeira haar man (Herkles, Hercules) doodde. Verder vonken uit den keisteen van Sisypus, ongebluschte kalk.

„En van Megaeraes toorts in Stijks gedoofde kolen.
Al vujr dat veinzen kan, en houden zich verholen.”

Men merke op, dat Hooft zich maar niet van de klassieken kan losmaken en daardoor Grieksche en Germaansche godenleer dooreenhaspelt.

Het plechtige uur genaakt en allen leggen in handen van Zeghemond „de paapin” (priesteres) den gevorderden eed af. Des avonds

heeft het feestmaal plaats. Richeldijn heeft haren diadeem (toppet, fr. toupet) op, maar Baeto komt wat laat van de jacht terug, zoodat hij zich haasten moet om zijn feestkleed aan te trekken en zich met den gepluimden hoed te tooien. Maar plotseling ontvlamt de sluier zijner gemalin en doodt haar, — voor ieder is het duidelijk dat Richeldijn meenedig is en door 't hemelsch vuur wordt getroffen. Ook Baeto is verontwaardigd en eerbiedigt de gerechte straf... daar ontvlamt ook de vederbos op de tafel en nu komt hij tot het besef van een helsch komplot om hem te verdelgen. Penta, die haren toeleg voor de helft mislukt ziet, klaagt Baeto bij den koning aan van oproer, Katmeer geeft bevel hem gevangen te nemen, Baeto verdedigt zich en jaagt de soldaten het paleis uit, waarop hij besluit, elders een woonstede te zoeken. De maagden zingen nu den beroemden reizang:

„Wien zit de wreedtheid in 't gebeent.”

's Nachts verschijnt Richeldijn hem in een droom en raadt hem te trekken naar een onbewoonde streek

„Die Maaz, en Rijn, en Oceaan
Omheinen met hunn' fiere baren.”

Daar zal hij de stamvader worden der Baetauwers, die later Hollanders zullen heeten.

In het eerste bedrijf nu wordt de vloekwaardige heksenvergadering ten tooneele gevoerd. Bij den aanvang van het tweede houdt Zeghemond, in afwachting van de komst der koningin eene bespiegeling over den oorsprong van het godsbegrip en geeft daarna in overschoone verzen een beschrijving van den woudtempel.

„Ook zijn wij ongewoon, 't geen, dat zich niet begrijpen
Van alde wereldt laat, in tempels te benijpen:

Maar wijen wel, tot eer der heiligheên, in 't woudt,
Een levendighe kerk van ongekorven hout,
't Welk, met zijn telgen breedt en hemelhoghe toppen,
Het dartelmakend licht bestaat den wegh te stoppen:
En stelt van binnen toe een akelijken dagh,
Die 's menschen hart bestelpt met ootmoed, en ontzagh.
Wat marmorsteene vloer ook zoud' zich kunnen roemen
Bij voettappeet van kruidt, gespikkelt met haar' bloemen?
Wat wanten rijk vermaalt, of wat beeldthouwerij,
Wat orde van gebouw is zulke, dat ze bij
En schaduwrijke beemd in majesteit magh halen?”

Hoe schoon is de tegenstelling van de rijkbeschilderde wanden, gemaald in polychromie, zooals men in de middeleeuwen gewoon was, of van de tempels in de weelderige Jonische of Korinthische bouworde — met een schaduwrijke beemd!

„Al deden porfir, jasp, en goudt, des hemels stralen
Met spiegelgladde glans, afstuiten; en de zon
Daar, met zijn hel gezicht, geen oogh op houden kon:”

Hoe schilderachtig in de overdrijving: kostbaar gesteente zoo vol-
maakt glad, dat de zon haar eigen spiegeling niet aanschouwen
kan! Natuurlijker en niet minder pittoresk is hetgeen volgt:

„Wat zoud' het wezen bij de pijlers der bosschaadjen,
Zo reizigh, en gekapt met weelighe pluimaadjen
Van aardighvloeiend lof? bij stammen nemmer los
Van klimop, gebordujrt op groen fluweelen mos?”

Hoe prachtig die vergelijking van de kolommen, die, hoe schoon
beschilderd, toch altijd naakte steen zijn, met stammen in een
fluweelen kleed van mos gedost waarop een borduursel van klimop
is aangebracht!

„Het kostelijke koor zal d'oghen haast verveelen;
Maar nemmermeer het frisch der scheemrighe preeelen:
Welk', als ghij duizendmaal en duizendmaal beziet,
Van duizendmaal aanschouwt op één gestalte niet.”

De schoonste basiliek blijft altijd dezelfde, maar de „levende kerk”
vertoont zich, al beschouwt gij haar duizendmaal en andere duizend
malen geen twee keer in dezelfde gedaante: kleur, lichteffect, lucht-
tonen, diepte en verschiet, alles wisselt.

Zes en veertig jaren na den *Baeto*, dus in 1662 ontleende „Neer-
lands Dichtrenvorst”, zooals Heye zich uitdrukt, aan de historie
onzer Voorvaderen en voor een gedeelte ook aan Tacitus de stof
tot zijn treurspel: *de Batavische Gebroeders*.

De handeling verplaatst ons naar Oudtleger of *Castra Vetera*,
op de plaats, waar thans Xanten ligt, niet veel vóór het jaar 68 n. C.

Fonteius Capito, Nero's Stadhouders, laat door een presheer of
werfofficier Fronto soldaten aanwerven voor de Romeinsche legers.
Jongelingen en jonge mannen worden meegevoerd, en daaruit ont-
staat gisting en gemor onder het Bataafsche volk. Twee aanzien-
lijke Bataven, Julius Paulus en Nicolaas Burgerhart (Claudius
Civilis) worden door den Stadhouders verdacht, van de aanleggers
der oproerigheden te zijn. Zij worden beiden gevangen genomen,
één van hen moet sterven en de ander naar Rome worden gezon-
den om zich voor den Keizer te verantwoorden. Nu ontstaat een
edele strijd tussehen de broeders: de één wil voor den ander den
dood ondergaan. Maar de Stadhouders beveelt, dat zij moeten loten:
het lot valt op Julius, hij wordt ter dood gebracht, en Nicolaas
geketend, om naar Rome gevoerd te worden. De haat, hierdoor
in 't hart van dezen opgewekt en versterkt, leidt tot wrok en
deze tot den opstand van 't jaar 70.

Ziedaar den inhoud der vijf bedrijven.

In 't tweede bedrijf bezingen de Bataafsche vrouwen in twee zangen en twee tegenzangen de levenswijze der Batavieren vóór de komst der Romeinen. Zij prijzen de eenvoudigheid in woning, kleeding en huishouding, de rechtvaardigheid der regeering en de zuiverheid der aloude godsvereering.

„Geen rechter recht uit gunst
Of haet, geen pen, noch letterkunst,
Noch stomme boecken spreekken
Van goede zeden en gebreecken:
Het schepselboek alleen
Leert hen aenbidden d'eeuwigheên,
Uitstraelende in het wercken,
De Godtheit niet bemuurt in kercken.
Zij wijden Gode in 't wout
Een kerck van ongekorven hout,
Daer zij de daeden melden
Van 's lands beschutteren en helden.”

In den toezang wordt de verandering betreurd, die door de Overheerschers gekomen is: slavernij, onrecht, geweld en wreedheid heerschen op den grond der vaderen.

De rei eindigt met de bede:

„O Julius (d. i. Julius Caesar)
Zie eenmaal neder uit de wolcken.
En zoo uw godtheit onrecht haet,
Herstel ons in den ouden staet.”

De geheele rei is een dichterlijke parafrase van hoofdstuk 7—23 van Tacitus.

Eindelijk hebben dezelfde plaatsen van den Romeinschen geschiedschrijver ook Helmers beziend in den keurigen voorzang tot de *Hollandsche Natie*:

„Wij sluiten in geen tempelwanden
De Godheid op, haar magt ten spot!
Een tempel, niet gevormd met handen,
Verheffen wij den eeuwgen God.
't Is onder 't weefsel van 't gebladert'
Der eiken, dat elk Wodan nadert,
En dankbaar dáár zijn beden uit:
Wij, trotsch op de eer der Batavieren,
Wij blijven dezen grond versieren,
En 't Vaderlijk gebeent' wordt nooit der Roomren buit.”

Hilversum.

J. E. TER GOUW.

Zeven Examens.

Opgaven, ingezonden door P. PENTERMANN te *Beerta*,
bewerkt door J. E. TER GOUW te *Hilversum*.

Oldenzijl, 14 Maart 1879.

Verklaar 't volgende versje:

O bocksvoet, geitor, fluitevinder,
Gespickelt met uw lossevel,
Ghij wispelstaert dan hier, dan ginder,
Ghij langebaert, zoo zoet op spel
Van dunne rieten, zeven
Aan een gekleeft; uw horens staen
Op 't voorhoofd, spits en even,
Gelijck een boogh, of halve maen:
Root aanzicht, die uw hairen
Bevlecht met pijnboomblaren.

Deze regelen vormen de tweede strophe of den tegenkeer van den rei der Leeuwendalers, die het tweede bedrijf sluit van Vondels bekend „Lantspel.” Zij vervatten een verheerlijking van den god *Pan*, aan wien de Leeuwendalers zullen offeren. *Pan* was de oud-arkadische veld- en herdersgod; hij werd bij de Romeinen *Lupercus* genoemd en ook vèrwisseld met hunnen boschgod *Faunus*, die in zijn gevolg een groot aantal saters had. *Pan* is eigenlijk de verpersoonlijking van de allesbezielende groei-kracht der natuur, van het leven in bosschen en op velden, en daarom wordt hij, evenals de faunen en saters, afgebeeld met kleine kromme horens, spitse ooren, een sik als een geit en boksvoeten. Hij heeft verder een kort staartje gelijk de geit en een gelaat, dat rood of door de zon gebruind is. *Pan* was vroolijk en dartel van aard, zeer gezet op muziek, en had er vermaak in iemand door zijn verschijning plotseling schrik aan te jagen; vandaar: *panische schrik*, *paniek*. Hij had van een kinkhoren eene trompet gemaakt, en blies daarop in den strijd van de goden tegen de titans. De den en de eik waren hem toegewijd, daarom tooide hij zich dikwijls met een krans van dennetakken of „pijnboomblaren.” *Pan* was de uitvinder van de herdersfluit of Pansfluit: ten einde daaruit hooge en lage tonen te halen, verbond hij zeven in lengte opeenvolgende rietpijpen en schiep zoo het mondorgel of de *syrinx*. (*Syrinx* = pijp, vergelijk sering = pijpbloem en la seringue = de spuit).

gaven van de werken diens dichters zijn zij opgenomen onder de *Hekeldichten*. Men vindt in dien bundel elf gedichten ter eere van de Groot. „Vondel had namelijk in den strijd tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten warm partij gekozen voor de eersten” (Jonckbloet II, 217) en daarom stelde hij levendig belang in de lotgevallen van het „Hollandsch licht, de zon des lants, het heilig lantjuweel, den Fenix Huig de Groot.”

Toen deze zijn kerker was ontvlucht, begaf hij zich naar Frankrijk, en ontving daar van den koning op aandrang van Condé en de Vic een jaargeld van duizend rijksdaalders of drie duizend livres. Nadat hij in 1630 als burger van Delft in 't bezit zijner goederen hersteld was, bezocht hij het volgende jaar zijn Vaderland, maar moest dit in 1632 weer ruimen, omdat de meerderheid der Staten een prijs van twee duizend gulden op zijn lijf gezet had. Hooft en Vossius namen de Groot bij zijn bezoek alhier in bescherming en Vondel zong hem zijn Wellekomst toe.

2.

Het *Leliestrant* is Frankrijk: het wapen van dit Rijk vertoonde drie gouden leliën op een blauw schild, de koninklijke standaard was wit met gouden leliën bezaaid, en de beroemde oriflamme (*aurea flamma*, gouden vlam) rood met gouden leliën. Vandaar dat de lelie steeds als het zinnebeeld van Frankrijk voorkomt. Zoo bij Willems:

„Nevens Philips, den *Lelie-Koning* (Filips III)
Zat Maria op den troon;”

en:

„God ook zag met welgevallen
Neder op den *Lelietroon*;”

evenzoo in een bekend liedje:

„Geen monarch van 't fiere Spanje,
Noch van 't machtig *Lelierijk*.”

Den stroom op beteekent den stroom opwaarts. De weg van Parijs voerde over Brussel naar Antwerpen, en vervolgens de Schelde af en de Maas op naar Rotterdam, en zoo over Delft naar Amsterdam. *Hervoert* is terugvoert.

Het *Delftsche Wetorakel* was de eernaam van Grotius, die, in Delft geboren, reeds vroeg, op den leeftijd van 16 jaar, naam had als rechtsgeleerde, en later zulk een uitstekend jurist werd, dat zijne uitspraken als *orakeltaal* golden. Van Lennep meent dat Vondel met *Delftsch orakel* eene woordspeling bedoelde op *Delphisch orakel*.

Weleer is voorheen, n.l. in 1621.

De *bange Maas afdrijven* quam. Het schip, dat den „kostelijken schat” vervoerde, zeilde van Loevestein de Maas af tot aan Gorin-

chem. Niet alleen „de schrandere gemalin” en de „kloekmoedige dienstmaagd”, maar zelfs de rivier, die het „levend lijk” op haren rug droeg, was *bang* dat het groote geheim verraden zou worden.

De *Sein* is de rivier de Seine, hier het beeld van Frankrijk, gelijk in het grafchrift van Grotius (volgens de vertaling):

„In wien de Seine en Teems het wonder der Bataven
Aanschouwden.”

Geberghde Gotskleinoot. Geberghde beteekent hier *verborgen*, zoowel als *geborgen*, in veiligheid gebracht. In dezelfde beteekenis vinden wij het in het bekende:

„Geweld van wallen”, enz.:
„Vergun mijn luite datze speel
Het *bergen* van ons lantjuweel.”

Gotskleinoot is synoniem met „*kostelijken schat*”, „*lantjuweel*”; van Lennep zegt: dat dit *kleinood* best past bij *gekoffert*, omdat men kostbare zaken in een koffer bergt.

Alderkristelijksten Luidewijk, namelijk Lodewijk XIII, die, evenals zijne voorzaten sedert Clovis, den titel voerde van *Rex christianissimus* of Allerchristelijkste Majesteit. Nog drie andere potentaten in Europa hadden van den Paus een dergelijken eere-titel ontvangen: de koning van Spanje dien van *Rex Catholicus*, zijne Katholieke Majesteit; de koning van Hongarije dien van *Rex Apostolicus*, zijne Apostolische Majesteit en de koning van Portugal dien van *Rex Fidelissimus* of den Allergeloovigsten Koning. En ten slotte:

't is hier een persoonlijk voornaamwoord van 't onzijdig geslacht in den 3den naamval, en staat in de plaats van *Gotskleinoot*.

Zuurdijk, 13 Maart 1880.

Uit „Amerika” van Da Costa.

Amerika daagt op, bewelkomd steeds met kreten,
Maar andre, als toen Colomb, van golf op golf gesmeten,
In 't eind haar kust omhelsde en 't hem verschenen land
Verzekerde aan de kerk en koning Ferdinand!
Onze eeuw, sinds tachtig jaar, ziet aan die westerstranden
Met heilverlangend oog, met uitgebreide handen,
Een andren glans van roem, een andre ster van hoop
Voor 't oude en afgetobde en overvolle Euroop!
Des werelds loop keerde om. Dat Westen werd ons 't Oosten
Eens heiltijds, die onze aard van al de smart moet troosten,
Geleden eeuw aan eeuw van de oude dwinglandij!

1. Verklaar den inhoud van dat vers.

2. Hoe kan de dichter zeggen, dat Columbus het hem verscheenen land verzekerde aan de kerk en koning Ferdinand?

Welken anderen glans van roem en ster van hoop ziet onze eeuw aan die westerstranden?

Wat bedoelt de dichter met:

Dat Westen werd ons 't Oosten
Eens heiltijds, die onze aard van al de smart moet troosten?

3. Maak taalkundige opmerkingen bij de onderstreepte woorden.

1 en 2.

In 1847 dichtte Da Costa zijn *Wachter! wat is er van den nacht?* waarin hij eerst den toestand der Europeesche staten beschreef en vervolgens het oog naar Amerika wendde.

Amerika daagt op voor zijn blik, die Wereld, die dóór den zeevaarder steeds met juichkreten verwelkomd wordt, maar met een andere soort van juichkreten dan die, welke Columbus aanhief, toen hij na een bange reis en doorgestane stormen, eindelijk den vurig begeerden grond kustte, en *het nieuw ontdekte land in bezit nam in naam van den koning van Spanje, Ferdinand van Arragon en van den Christelijken Godsdienst, dien hij onder de heidensche bewoners wilde verbreiden.* Sints het midden der voorgaande eeuw heeft Amerika in onze oogen een andere beteekenis: Europa met zijn versleten staatsinstellingen, zijn verouderde maatschappij en zijn toenemende bevolking ziet in Amerika een gewenschte uitkomst. Duizenden landverhuizers zien daar in 't verschiet een roem en een ster van hoop blinken, *roem in den strijd voor 't bestaan en hoop op overwinning in dien strijd: arbeid, brood, goud, vrijheid!* De loop der wereldhistorie keerde om: gelijk altijd de zon in 't oosten opgaat, gelijk voorheen uit het oosten beschaving en christendom tot ons kwamen, *zoo brak toen, in tegenstelling daarmee, in het westen de dag aan, die de zegeningen eener nieuwe beschaving over onze aarde zou verbreiden, en de vrijheid zou brengen na de sints eeuwen doorgestane smarten der dwinglandij:*

„de vrijheid van de kerk, de vrijheid van den staat,
der pen, der pers, des wils, naar ieders lust of baat!”

3.

Daagt op is de onvolmaakt tegenwoordige tijd van 't zwak onovergankelijk werkwoord *opdagen*, hetwelk is samengesteld uit *dagen* en *op*.

Dagen beteekent *dag worden*:

„Hij spant zijn paerden in vóór 't daegen,
En gaet met honden 't knijn belaegen.”

(Vondel).

Dus ook het verschijnen van het eerste licht aan den gezichteinder:

„De morgen *daagt*: en dooft den bleeken glans
Van 't dungezaaid en sluimerziek gestarnt' . . .”

(Heye).

En ook wanneer iets anders zich in 't verschiet vertoont en dan nader komt, zegt men: het daagt:

„Daar *daagt* Boisot aan 't hoofd van Neêrlands heldenvloot”

(van Hall).

Dagen wordt dus synoniem met *rijzen* en *opdagen* met *oprijzen*, *verrijzen*:

„Een Foenix, die, tot asch verbrand,
Weer schittrend op zoû *dagen*.”

(Alb. Thijm).

„Amerika daagt op = Amerika rijst op, n.l. aan den horizont uit de baren.

Bewelkomd is het verleden deelwoord van het zwak overgankelijk werkwoord *bewelkomen*, dat letterlijk beteekent: *iemand* of *iets met welkoms overdekken* of *overstelpen*, en van dezelfde vorming is als: bedauwen, beperelen, bewierooken, bewolken, bemodderen enz. *Bewelkomd* wordt iemand, dien men bezoekt, *verwelkomd* iemand, die ons bezoekt.

Andre voor *andere* om de maat, daar *an* de tweede of zware lettergreep van den eersten jambus, en *dre als* de eerste of zachte lettergreep van den tweeden jambus is. Daarom heeft de dichter ook *als* gebruikt in plaats van *dan*, hetwelk achter *andere* zou behooren. *Ander* is hier een bijvoegelijk naamwoord en heeft een vergelijkenden bijzin tot bepaling bij zich.

„Geen *and're* zegen geev' hem glans,
Dan die op d'afgrond is bevochten!”

(da Costa).

Soms wordt die bijzin weggelaten:

„Ze ontvlood me —
Om — haar zaligenden wedermin
Een *andren*, vreemden man te schenken!”

(Meyer).

Ander is verder een onbepaald voornaamwoord:

„Een *ander*, minder week en niet zoo licht aan 't weenen.”

(Tollens).

„Dat *andren* Cesars tombe sieren.”

(Feith).

Het komt ook voor in de verbindingen: *een en ander*, *de of het een en (of) ander*.

Ander is eindelijk een rangschikkend telwoord en beteekent *tweede*: „Dat eerste capittel, dat *andere* capittel, dat derde capittel”, *ander-half* = de tweede half, „*ten andere*” = ten tweede; „en de fiere hidalgo (Alba) herinnerde zich dan, hoe Federigo zijn voorvader een’ *anderen* Federigo tot opvolger had in zijn oudsten zoon.” (Toussaint) „Jan *die anderde*, die eerst was Graef van Henegouwen, die wort nu Grave te Hollant.” (Het oude Goudtsche kronyexken).

In 't eind is een bijwoordelijke uitdrukking van tijd en beteekent *eindelijk*.

't Hem verschenen land. *Verschenen* is een bijvoegelijk naamwoord, eigenlijk een verleden deelwoord van 't werkwoord *verschijnen*, dat een voorwerp in den 3n nv. eischt, hier *hem*. Men kan 't ook aldus opvatten: *'t land hem verschenen*, waarin *hem verschenen* een verkorte bijvoegelijke zin is.

Onze eeuw is een metonymia of naamverandering (overname) voor *de menschen, die in onze eeuw leven*.

Heilverlangend is een samenstelling door afleiding van *verlangen* met zijn lijdend voorwerp *heil* en met achtervoeging van de *d* van 't tegenwoordig deelwoord.

Op dezelfde wijze zijn de volgende gevormd:

„Vergeeten! — koud en *zieleschokkend* woord!” (Greb).

„Ach, *zieldoorgrievend* nieuws!” (W. v. Haren).

„Is 't scheptergoud ontaard in *rugdoorvljwend* lood?” (Lublinsk Weddik).

„'t *Veelbelovend* heden” (Westerman).

„'t *Kunstbinnend* volk” (Willems).

„Uw *alomvattend* Hof” (da Costa).

Dergelijke afgeleide samenstellingen worden ook nog door andere achtervoegsels in wezen geroepen:

„'t *Godgevallig* feestlied” (Tollens).

„De bittere, *hartverscheurbre* traan” (da Costa).

„*Honderdjarige* eiken” (Bellamy).

„*Bleekneuzig* eenig zoontjen” (Beets).

Zie over dit alles De Groot §§ 192 en 193.

Afkeuring verdienen de verleden deelwoorden, die met hunne bepaling zijn samengesteld met weglating van het voorzetsel, bijv.: *wolkgetopt* voor *met wolken op den top*; *bloedbevekt* voor *met bloed bevekt*. Het zijn Germanismen.

„De *goudgestraalde* morgengloor schiet langs den hemel door”. (Bilderdijk).

Ook andere samenkoppelingen zijn, als min gebruikelijk, af te keuren:

„o niet één kon
 Van dezen bij den Titan halen,
 Die over bergen, zeeën, dalen,
 Op stoomkrachts vleuglen voortgesneld,
 Zich *pijlgezwind* alom zou vesten.” (Joh. Hilman)

of:

„Gelijk een worm, dien ge als *vertrappingwaardig* doemt.”
 (Joh. Hilman)

alsmede:

„Zou Amerika zijn *strepstarrenvaan* ontplooien?”
 (Dezelfde)

Des werelds loop keerde om. Hiermede bedoelt de dichter: *de gewone gang der wereldsche zaken werd omgekeerd.* Letterlijk opgevat zou het beteekenen, dat de aarde niet meer van het westen naar het oosten, maar in tegenovergestelde richting liep. Wij hebben hier met eene metonymia te doen. Ofschoon 't woord *wereld* vrouwelijk is, wordt hier de mannelijke genitief gebruikt, evenals in: „Ondank is 's *werelds* loon.”

Wildervank, Augustus 1880.

a. In proza over te brengen:

't Gedicht
 Uit plicht
 Gelukt niet licht,
 Maar hinkt aan ijzren boeien;
 't Heeft vier
 Noch zwier,
 Noch bloei, noch tier
 En kruipt in plaats van vloeien;
 Maar brandt
 De hand,
 Die 't speeltuig spant,
 Van 't innig boezem gloeien:
 Geen toon
 Zoo schoon
 Bij mensch en goôn,
 Dan die het hart ontvloeien.

b. Redekundig ontleden voor de hoogste klasse:

Toen hij hoorde, dat zijn neef ziek was, vroeg hij zijn' chef ver-
 lof, naar B te reizen, om zijn' neef te bezoeken.

a.

't Is moeielijk, om in proza zoo sierlijk en tevens zoo kernachtig
 hetzelfde te zeggen, wat *Bilderdijk* hier in verzen doet. Immers

schrijft men op, hetgeen men zelf gezien, gedacht of gevoeld heeft, dan rolt ons proza veel gemakkelijker, dan wanneer men de denkbeelden van een ander uit gebonden in ongebonden stijl moet overgieten. Of men houdt zich aan de woorden van den dichter, en verandert den zinsbouw, òf men zet er uitdrukkingen, die nagenoeg hetzelfde beteekenen, maar natuurlijker wijze minder goed zijn voor in de plaats; vooral indien men met een dichter als Bilderdijk te maken heeft, die uit zijn rijken schat altijd de beste woorden kiest. In beide gevallen is de proza-overzetting minder vloeiend, minder juist. Een gelijk verschijnsel nu doet zich voor, wanneer men uit eigen aandrif in verzen spreekt, of wanneer men over een opgegeven onderwerp *moet* dichten.

„Een gedicht,” zegt Bilderdijk, „dat men verplicht is te maken bij een of andere gelegenheid, een zoogenaamd gelegenheids-gedicht dus, valt niet gemakkelijk goed uit, maar is stroef; het draaft niet zooals de gevleugelde Pegasus, maar hinkt als een paard, dat men een ketting aan den poot heeft gebonden, om het te beletten uit de weide te ontsnappen.

Zulke verzen missen alle vuur, alle kracht: zij kruipen als een modderige goot, in plaats van dat zij vloeien als een bergstroom.

Maar wanneer het dichten is een uitstorten van het gemoed, wanneer het poëzie is, wanneer de warmte van den boezem zich zelfs meedeelt aan de hand, die de snaren der lier spant, dan vinden zoowel de menschen, als god Apollo zelf, geen tonen zoo hoog, zoo welluidend, zoo schoon als die, welke uit het hart komen.”

b.

„Toen hij hoorde, dat zijn neef ziek was, vroeg hij zijn' chef verlof, naar B te reizen, om zijn' neef te bezoeken,” is een samengestelde volzin. De hoofdzin is: „hij vroeg (vraagde) zijn chef verlof” waarin: *hij* ond.; *vraagde* gezegde; *zijn' chef* belanghebbend voorwerp in den 3^a naamval; *verlof* lijdend voorwerp in den 4ⁿ naamval.

„Naar B te reizen” is een beknopte voorwerpszin (zie de Groot 108. 2) *b* en Terwey 57) en duidt datgene aan, wat veroorloofd wordt; en daarin is *te reizen* gezegde en *naar B* bepaling van doel. „Om zijn' neef te bezoeken,” is een beknopte bijwoordelijke doelaanwijzende zin, waarin *om te bezoeken* gezegde en *zijn neef* lijdend voorwerp.

„Toen hij hoorde” is een bijwoordelijke tijdbepalende zin, waarin *hij* ond., *hoorde* gezegde, *toen* voegwoord.

„Dat zijn neef ziek was” is een voorwerpszin, nl. het voorwerp van *hoorde*. *Zijn neef* ond.; *was ziek* gezegde, *dat* voegwoord.

Farmsum, 18 Februari 1881.

Gelijk, zoo dacht ik weer, deez dag *in 't niet verdween*,
 Dus snellen jaar op jaar en eeuw bij eeuwen heen,
 Als in een *peilloos graf* met al hun glans bedolven.
 Geslachten rezen en verzonken in de golven
 Des oceaans; de wind speelt met *hun stof*; 't gebeent'
 Der vaadren, *zoek geraakt* met heel hun grafgesteent,'
 Is voor des naneefs voet een *speelbal*. Stilte en duister
 Vervangen praal en pracht, bedekken vroeg'ren luister,
 Waar eens een *trotsche stad* met haar paleizen stond;
 En eenzaam ruischt het koeltje in gindsche korenhalmen,
 Waar vroeger drok gewoel de straten deed weergalmen.

1. Welk onderscheid in beteekenis is er tusschen *peilloos* en *onpeilbaar*; tusschen *naneef* en *achterneef*?
2. Geef de verschillende beteekenissen op, waarin 't woord *stof* kan voorkomen.
 Welke beteekenissen kan 't voorvoegsel *ver* hebben?
3. De eerste drie regels redkundig ontleden.
4. De onderstreepte woorden en uitdrukkingen verklaren.

1.

Peilloos beteekent *zonder peil*, gelijk *hoofdeloos* beteekent *zonder hoofd*; *peil* is dus een zelfstandig naamwoord, en heeft den zin van merkteeken, „vast punt waartoe hoogte-afmetingen worden teruggebracht.” (Geïllustr. Encycl.). *Amsterdamsch peil* of A. P. *Peil trekken op iets* = zich naar iets regelen, iets afmeten.

Bij Cats leest men:

„Maer op dat gij verstaet, wanneer ik ben te mijden,
 Soo let op dese *peijl*: de roos van mijnen hoet
 Sal u een *teijcken* zijn, wanneer gij swichten moet.”

Peil is hetzelfde woord als *pegel*, evenals *keil* en *kegel*, *dweil* en *dwegel* (van *dwagen*, *vagen*). „Op kleine rivieren is de hoogste stand, waartoe het water door het sluiten der sluisdeuren mag klimmen, gewoonlijk aangewezen door een teeken, dat men *pegel* noemt.”

Peilloos zijn dus een afgrond, een kolk, een zee, die zóó diep zijn, dat men geen *peil*, geen merkteeken kan aanbrengen om de diepte te bepalen of te berekenen; — zij zijn dus nagenoeg *grondeloos*, *bodemloos*.

Onpeilbaar is het tegenovergestelde van *peilbaar* en dit laatste beteekent: vatbaar, geschikt om gepeild te worden. *Peil* is hier dus de stam van 't werkwoord *peilen*. *Onpeilbaar* is eene diepte, die niet gepeild kan worden, omdat het touw waaraan het *peillood* bevestigd is, te kort is: die diepte is dus wel zeer groot, maar niet

oneindig. De oceaan is op vele plaatsen *onpeilbaar*: de melkweg
 „in wiens kring
 ontelbre sterrenstelsels weemlen”

is *peilloos*.

Een *volle neef* (cousin germain) is een ooms kind.

Een *neef* of *oomzegger* (neveu) is een broërs of zusters kind.

Een *achterneef* (arrière-neveu) is de zoon van een *vollen neef*, de zoon van een *oomzegger* of de zoon van vaders vollen neef.

Een *naneef* is een nakomeling, een nazaat, zoowel de afstamming van den zoon als van den achterneef.

2.

Verschillende beteekenissen van *stof*:

A. Stof, vrouwelijk.

1. Datgene, waaruit de geheele zichtbare schepping opgebouwd is. Alle lichamen bestaan uit *stof*, daarom „geeft men hun ook wel den algemeenen naam van *stof*.”

(P. van der Burg. *Natuurkunde*).

a. Van daar de bijv. nw. *stoffelijk* en *onstoffelijk* en b. de samenstellingen *zuurstof*, *stofwisseling*, *stofverbruik*, enz. *voedingsstof*, *grondstof*, *hoofdstof*, e. d.

2. Het onderwerp, waarover men denkt, spreekt of schrijft.

„(Mevrouw Bosboom-Toussaint) adelt de *stoffe*, die zij bemeestert.”
 (Hofdijk).

„De *stof* van velen zijner (Vondels) tragediën is aan den Bijbel ontleend.”
 (Jonckbloet).

a. Van daar de uitdrukking *lang van stof*:

„(Bilderdijk) is vaak ook niet levendig, frisch en boeiend naar de mate, dat hij *lang van stof* (is)”
 (Gorter).

alsmede: *kort van stof* = kort aangebonden, driftig.

b. Het w.w. *stoffeeeren* = van 't noodige, nuttige of aangename voorzien: „*gestoffeerde* kamers te huur”; „een landschap, geestig met figuurtjes *gestoffeerd*”;

„'t Is tijd, de kerken te *stoffeeeren*”
 (Vondel).

c. Afkeuring verdienen: *juichensstof*, *dankensstof*.

„Van lietde en lof klinkt heel mijn hof,
 't Juicht alles en geeft *juichensstof*.”

(de Genestet.)

3. Van zijde, wol, katoen, enz. geweven doeken, om kleederen te vervaardigen: *broekestof*, *zijden stoffen*. „Verder wist (Siska van Roosemael) de Fransche benamingen van alle soorten van kleederen en *stoffen*”.

(Conscience).

a. Van hier het verkl. w. *stofje*: „'t is geen zijde, 't is maar
Noord en Zuid, 4e Jaargang.

een *stofje*"; en het zelfst. nw. *stoffage*. b. Het bijv.nw. *stoffen* in: *stoffen* laarsjes."

B. Stof, onzijdig.

1. Het product der afslijting van tapijten, kleederen, enz.

„Door de adhesie blijft *stof* aan de zoldering en wanden hechten."

(Dr. H. van de Stadt, *Natuurkunde*).

a. Verkleinwoord: *stofje*, *stofken* voor een buitengemeen klein lichaampje:

„Elk lichtje, dat gij tintlen ziet,
Zelfs 't kleinste, dat uw oog ontvliedt,
Is zulk een bron van licht, omgeven
Van Werelden, die zonder tal
Als *stofkens* door elkander zweven."

(Nieuwland, Orion).

„Wie de veelvuldige *stofjes*, die de vleugels der kapellen of vlinders bedekken, door een vergrootglas nauwlettend beziet, zal... enz."

(P. van der Burg.)

„Wij weten dat elk *stofje*, elk diertje, hoe klein ook, een gedeelte van de oneindige ruimte inneemt."

(P. van der Burg.)

b. Het bijv. nw. *stoffig*:

„en ik heb een heel *stoffig* huis, Nigt!"

(Wolff en Deken).

de werkwoorden: *stuiven*, *stoffen* en *afstoffen* en de zelfst. nw. *stoffer* en *stofdoek*.

c. Voor elk zeer fijn verdeeld lichaam: *goudstof*, *kolenstof*, enz.

Van daar: *stofgoud*, *stofthee*, *stofregen*.

d. Voor het overblijfsel van vergane dierlijke en plantaardige voorwerpen; ook synoniem met *asch*.

„Ik heb ze zien bloeien
Bij 't uchtend ontgloeien
Nu hangen de bladen en storten in 't *stof*."

(Bilderdijk).

„'t Arduinen praalgesticht moog dwazen nog verblinden,

't Is haglijk in het *stof* den koning nog te vinden."

(Feith).

„Stof zijt gij en tot *stof* zult gij wederkeeren."

2. Ons lichaam, ons aardsche bestanddeel, de wereld.

„Wie zijn wij? — *Stof* en zichtbaar niet."

(Bilderdijk).

„Mijn ziel, mijn edelst deel, zoo naauw aan 't *stof* verbonden."

(Bellamy).

„*Stof* zijt gij en tot *stof* zult gij wederkeeren."

„Hoe weiflend is het heil, dat ons dit *stof* belooft,

't Behoort niet tot den mensch, wat hem de dood ontroof.

(Feith).

Beteekenis van *ver*.

Zie Terwey § 293 en de Groot § 184.

3.

Ontleding van :

Gelijk, zoo dacht ik weer, deez' dag in 't niet verdween, dus snellen jaar op jaar en eeuw bij eeuwen heen, als in een peilloos graf met al hun glans bedolven.

Samengestelde zin, waarvan de hoofdzin is: *zoo dacht ik weer*; al het overige is voorwerpszin. *Ik* onderwerp, *dacht* gezegde, *zoo* bepaling van hoedanigheid, *weer* bepaling van tijd. Van den voorwerpszin is *dus snellen jaar op jaar*, enz. hoofdzin, *gelijk deez' dag in 't niet verdween* vergelijkende bijwoordelijke bijzin, en *als in een peilloos graf met al hun glans bedolven* verkorte vergelijkende bijwoordelijke bijzin, waarin *als* voor *alsof* staat, en *zij* en *worden* weggelaten zijn. — *Jaar op* (en) *jaar en eeuw bij* (en) *eeuwen* nevensgeschikte onderwerpen, *snellen heen* gezegde, *dus* bepaling van hoedanigheid.

Deez' dag onderwerp, *verdween* gezegde, *in 't niet* bepaling van plaats, *gelijk* voegwoord. (*Zij*) onderwerp, *bedolven* (worden) gezegde, *met al hun glans* bepaling van 't onderwerp, *in een peilloos graf* bepaling van plaats, *als* (of) voegwoord.

4.

In 't niet verdwijnen, *Verdwijnen* is *heengaan*, het tegenovergestelde van *verschijnen*, *komen*. Men *verdwijnt* achter eene gordijn, in een huis, om een hoek, de zon *verdwijnt* achter de wolk, de drenkeling *verdwijnt* in de diepte; maar altijd is de plaats aan te wijzen, waar de persoon of het voorwerp verdwenen is, en deze bevinden zich ter plaatse, waar zij verdwijnen. De dagen *verdwijnen* echter *in 't niet*; zij bestaan niet meer op 't oogenblik der verdwijning. *Het niet* is een abstract begrip, en duidt den toestand aan van niet en niets te zijn. *Een niet* is een concreet begrip en beteekent een zaak van geene waarde. „Een niet uit de loterij.”

„Mijn God! wat is de mensch?

In al zijn glans een niet!”

Peilloos zie boven.

Graf, van graven, een gegraven kuil om een doode te bergen; hier in figuurlijken zin voor afgrond.

Hun stof, het stof der voorgeslachten.

De oceaen is de oceaen des tijds.

Zoek geraakt, te zoek, verloren geraakt.

Niet alleen het gebeente, het stof der voorvaderen, maar de grafzerk en het praalgraf zijn door den tijd verloren geraakt; het gebeente licht verstrooid op den weg, en de nakomeling schopt er met den voet tegen, om zich te vermaken, gelijk hij een keitje voortschopt. Deze voorstelling door den dichter gegeven van de vergankelijkheid van aardsche grootheid is niet gezocht of overdreven. Bejaarde lieden heb ik vaak hooren vertellen, hoe zij in hunne jeugd in den gratkelder van de hoogadellijke heeren van A. van S. afdaalden en „kastie” met de doodshoofden speelden, en die alzoo werkelijk tot een *speelbal* gebruikten. De sierlijke graftombe, die boven dit graf stond, was vóór 100 jaar met de kerk te S. door brand vernield, en zoo was werkelijk „t gebeente zoek geraakt met heel hun grafgesteente.”

Speelbal is een beeld aan het kinderspel ontleend. Een speelbal is een leeren bal met koehaar gevuld of van caout-chou gemaakt; hij wordt her- en derwaarts geslingerd naar den eisch van 't spel of naar de grillen van een knaap, die zich er vaak geen reken-schap van geeft, waar en hoe hij den bal gooit. Vandaar wordt een wrak, dat door de baren der zee geslingerd wordt, een *speelbal* der golven, — een man, die zich door zijn hartstochten laat beheerschen, een *speelbal* zijner lusten.

D. R. Camphuijzen zegt:

's Werelds heil en ongeval
Is een *bal*,
Waarmeê de aardsche lusten *spelen*,
En neervalt, naar de Opperheer
't Zacht of 't zeer
Onder menschen wil verdeelen.”

Een trotsche stad. Trotsch, van personen gebezigd, beteekent *hoogmoedig*, — van zaken: *verheven*, *indrukwekkend*.

„Zestig eeuwen rolt ge uw waatren, *trotsche* zee! onmerkbaar voort.”

(S. J. Van den Bergh.)

„Plicht

En liefde tot zijn Vader,
Bewegen hem dit *trotsche* praalgebouw (de Ridderzaal)
Te wijden door een bond van riddertrouw.”

(Beeloo.)

Westernieland, Februari 1878.

De Franschen, dat beken ik *geeren*
Zijn 't *allergeestigst* volk der aard;

Men ziet het *klaar* aan hunne kleeren,
 Aan hunne houding, haar en baard.
Hun pijpen doet de wereld dansen
 En ieder buigt voor hen in 't zand.
 Och Heer, verleen dien geest'gen Franschen
 Ook iet of wat gezond verstand.

F. de Cort.

1. Verklaar de bedoeling van den dichter met dat vers.
2. Verklaar de onderstreepte woorden en uitdrukkingen.

1.

De Franschen noemen zich gaarne: „la nation la plus spirituelle du monde.” Zij voeren liefst den boventoon en willen de voorgangers zijn in de mode, in de letterkunde, in de kunst en op het tooneel. Vooral in België wil de Fransche geest heerschen, ook in de taal, maar de Vlaamsche verzet zich daartegen met kracht, en door Frans de Cort en de Flaminganten werd den Franschen iedere duim gronds met hardnekkigheid en taai geduld betwist. Met alle geoorloofde wapenen bestrijden de Vlamingen hunne tegenstanders en niet het minst met de satyre, waartoe ook bovenstaande regelen behooren. Dit zou stof geven voor eene uitgebreide verhandeling, waartoe ons echter de plaats ontbreekt.

Wij verwijzen intusschen naar verschillende artikelen in dit tijdschrift o. a. I, 91; II, 88, 251; III, 1; IV, 75, 145; enz.

2.

Geeren, geerne, gaarne of graag (van *gradig* = *gretig*), bijwoord van graad, komt van denzelfden wortel als begeeren, gier, gierig en Gerrit; de beteekenis van dien wortel *ger* ligt in die van de woorden *begeeren* en *gaarne* opgesloten.

Gerrit beteekent *de begeerende*. De beroemde *Gerrit Gerritszoon* vertaalde zijne namen in 't Latijn en in 't Grieksch en noemde zich alzoo *Desiderius Erasmus*. (*Desidero* = ik begeer, Fransch: *désirer*.)

Allergeestigst, de dubbel overtreffende trap van *geestig*, en dit bijv. weder afgeleid van *geest*. Dit laatste woord komt van denzelfden wortel als *gisten*, en beteekent het rijzende, het hoogere, het fijnere. In plaatsnamen (*Uitgeest*, *Oegstgeest*, *geestgrouden*, *Gaasterland*) beteekent *geest*: hooge zandgrond; in stofnamen (*wijngeest*, *geestrijke dranken*, *geest van zout*, *vliegende geest*) beteekent het alcohol, *spiritus*, vluchtige olie enz. Het Arabische *alcohol* en het Latijnsche *spiritus* beteekenen beide *de geest*. De menschelijke geest is het hoogere, het fijnere, het onstoffelijke deel van zijn bestaan. *Geestig* is hij, bij wien de geest zich in woorden en handelingen duidelijk openbaart, vooral wanneer die openbaring de verbazing of de bewondering van anderen opwekt. Wanneer bij iemand de geest zóó ontwikkeld is, dat hij spoedig

de punten van overeenkomst en verschil der zaken opmerkt, dat hij het karakteristieke der dingen vlug ziet en nauwkeurig weet terug te geven, verkrijgt het woord *geestig* de beteekenis van *humoristisch*, *pikant*, *scherpzinnig*, *spitsvondig*, en in afwijkend gebruik ook die van *grappig*, *koddig*, *aardig*. Men spreekt van een *geestig vers*, een *geestige teekening*, wanneer de scherpzinnige geest van den maker daarin duidelijk spreekt.

Klaar is 1) duidelijk, helder. Het werkwoord *klaren* = helder maken: „Het suikerwortelsap wordt *geklaard*.”

Een glaasje *klare* = een glaasje heldere jenever. *Klaret* = heldere wijn. (N. en Z. III, 39.)

Opklaren = helder worden: „De lucht *klaart op*.” „Een *opgeklaard* verstand” is een germanisme en dus af te keuren.

Verklaren is duidelijk maken. Een *klaroen* (trompèt) heet aldus naar het heldere geluid. *Clara*, de vrouwen naam, beteekent: de verlichte.

Klaar is 2) gereed: Maak je *klaar*. Mijn werk is *klaar*, vandaar 't w. w. *klaren*:

„'k Selt hun lichtelick soo *klaren*,” (Huyghens, Scheepspraet) alsmede de w. w. *inklaren* en *uitklaren* (van schepen.)

Hier van is ook 't bijv. n.w. *klarigheid*: „Zeg aan Lijs, dat die vast *klarigheid* voor de tafel maakt.”

(Wolff en Deken.)

Hun pijpen doet de wereld dansen, d. w. z.:

Iedereen danst op de maat, die de Franschen met hunne fluit aangeven; gelijk de dansmeester met zijne viool, de speelman met zijn doedelzak het geheele bal leidt en beheerscht, zoo geven de Franschen in alles het voorbeeld, waarnaar een ieder zich schikt. *Naar iemands pijpen dansen* beteekent dus: zich naar iemand schikken, onderdanig iemands voorschrift volgen. *Pijpen* is hier een werkwoord en beduidt fluiten. Van daar het zelfst. nw. *pijper*: bij ons leger had men voorheen ook *pijpers* (en bij de marine, meen ik, ook nu nog), die op een dwarsfluitje bliezen.

Vogel pijpen zijn fluitjes, om vogels te lokken:

„Daer is geen Quackelbeen, geen loose *vogel pijpen*.”

(Cats).

„Ey let hoe soet de lincker (bedrieger) speelt,
Hoe soet sijn listigh *pijpen* queelt.”

(Cats).

Een *pijpestelder* was een orgelstemmer of een fluitenstemmer.

„Het orgel houdt hem, stil als 't niet wort opgeweekt
Van die *de pijpen stelt* en de registers treckt:

Oock sou hem het gemeen voorseker wel bedaren,
 Wanneerder hier en daer geen *pijpen-stellers* waren."
 (Revius).

Niehove, December 1879.

Meest omgekeerd.

Misschien, dat het u niet *voldoet*:

(En toch is het goed,

Als gij mijn woorden *wel verstaat*)

„Leer buigen, als 't *voorspoedig* gaat,

Leer *pal* staan in den tegenspoed.”

1. Verklaar de bedoeling van den dichter met dat versje.
2. Bespreek den zinsbouw van het gedicht.
3. Maak taalkundige opmerkingen bij de vijf onderstreepte woorden.

1.

De meeste menschen houden zich flink in den voorspoed, maar zijn in tegenspoed zeer terneergeslagen; daarom roept ons de dichter leerend toe: „buig in den voorspoed, d. w. z. schik u in den voorspoed naar omstandigheden, houd het oog op de toekomst gevestigd en waak op elk verschijnsel, dat zich aan u voordoet, opdat de tegenspoed u niet overvalle. Maar zijn de kwade dagen gekomen, sta dan onverwikt, aan uwe beginselen vasthoudend; houd het roer stevig en roei dwars door de branding heen.”

2.

Het opschrift is een onregelmatige zin, alleen bestaande uit een deel van 't gezegde *omgekeerd* en een bepaling van tijd *meest*. Het onderwerp *het* en het gezegde *is* ontbreken. De hoofdzin van het geheele versje is *misschien*, zijnde evenzeer een onregelmatige zin (zie de Groot § 111 2) a), waarbij het gezegde *is* weggelaten is, en het onderwerp bestaat uit een geheel zin, nl. *dat het u niet voldoet*. De beide volgende regels vormen een parenthesis (de Groot § 112, 2), die bestaat uit een hoofdzin, in tegenstellend zinsverband met den vorigen: *en toch is het goed* en een voorwaardelijken bijwoordelijken zin: *als gij mijn woorden wel verstaat*. De beide laatste regels maken het logische onderwerp uit van den zin: *dat het u niet voldoet*, waarin *het* grammatisch onderwerp is. Beide deze zinnen zijn in den gebiedenden vorm, en de eerste heeft nog een tijdbepalenden bijwoordelijken zin *als 't voorspoedig gaat* bij zich.

3.

Voldoet. *Voldoèn* heeft den zin van *bevalen*, *behagen*, zooals in dit versje, en dien van *betalen* in: „eene rekening voldoen.”

Voldoen beteekent *vullen*. In de eerste opvatting heeft het een voorwerp in den 3en naamval, in de tweede en derde beteekenis een in den 4en naamval bij zich.

Wel, bijwoord van hoedanigheid met de beteekenis van *goed*.

Verstaat met de beteekenis van *begrijpen*, overgankelijk, onregelmatig, sterk, onscheidbaar samengesteld werkwoord. Het heeft ook nog eene andere beteekenis; men denke aan 't bekende: „mijn paard gaat slijten, dat men 't ziet.”

Voorspoedig is hier een bijvoeg. nw. en geen bijwoord: *het gaat voorspoedig* beteekent nl.: *het is voorspoedig*.

Pal is een bijvoegelijk nw. dat *standvastig* beteekent en in verband staat met *paal*. Het wordt nooit anders dan predicatief gebruikt.

Spek-haelders.

Aldus noemde men in den aanvang der zestiende eeuw in Noord-Holland de bedelaars en landloopers, die den boeren vrij wat overlast deden door hun bedelen en stelen; waarschijnlijk behoorden vele dier klanten tot de Zigeuners of Heidens. Door middel van plakaten trachtten de overheden dat volkje te weren en de burgers daartegen te beschermen. In de *Chronyk van Hoorn* door Theod. Velius A^o 1630 leest men daaromtrent het volgende: „In desen tijd (1513) geschiede ten platten Lande veel moedwil en onstuurigheid vande Bedelaers, die onder pretext van bedelen, niet deden als stelen, en de Huijslieden dagelyks met veel overlast te quellen, ook den reysenden Man over weg te knevelen: en werd dierhalven dit selve Jaer den lesten September binnen Hoorn, en (ik acht) ook in d'ander Steden van Holland en West-Vriesland een seer scherp Placaet uytgekondigt tegens alle *Terwanten*, *Bedelaers*, en *Spek-haelders* (soo werden sij daer in genoemt) als namelijk, dat soo wie hem voortaan tot bedelen begaf, en daerop betrapt werd, gehecht soude worden aen de Kaek met een spijker deur sijn eene oyr, en daer soo lang staen, tot dat hij hem selven los haelde: en dan voort ten eeuwigen dage gebannen worden uijt den Lande. Dit maekte metten eersten wel ijert ontsichs onder desen hoop, maer duynde niet lang, overmids het Placaet bij de steden niet onderhouden werd” (! Een hollandsche keur duurt drie dagen!)

Aangaande *Kaek* vergelyke men hiermede Noord en Zuid II. bl. 50.

Het woord *terwant* of *truwant* wordt verklaard N. en Z. III. bl. 163.

Hilv.

J. E. TER GOUW.

Schrijven volgens de spraakleer,

uit JAN BOENDALE, dichter der XIVE eeuw.

Sommigen bij ons meenen, dat eerst in onzen tijd het schrijven volgens de spraakleer is aangeprezen. Ziehier wat een dichter der jaren 1300 daarover zegt:

„Drie punten horen toe
Elken dichtre, ende segghe u hoe:
Hi moet zijn een *gramarijn*:
Warachtich moet hi ooc sijn,
Eersaem van levene mede:
So mach hi houden dichters stede.

Gramarie is deerste sake; ¹⁾
Want si leert ons scone sprake
Te rechte voeghen; die woorde
Elc na sinen scoonsten accoorde
Te rechte scriven ende spellen,
Ende dat pointelijc voort vertellen.

.
Want die niet en versinnet des
Wat consten *gramarie* es,
Alse leecke liede, die en moghen
Te goeden dichters niet doghen;
Want sine hebben gheen fundament
Daer men recht dichten in kent.
Wat helpter vele of ghelesen?
Hi moet een *gramarijn* wesen
Ende te minsten connen sine parten: ²⁾

¹⁾ *Gramarie* leert geene schoone taal, maar leert ons schoone taal in de juiste vormen neerschrijven, d. i. te rechte voegen, verder leert zij ons woorden goed schrijven en spellen, en ziedaar onze *syntaxis* en onze *etymologie*. *Conste* moet de *n* achter zich hebben: *Wat van consten*, nl. gen. plur.

²⁾ In „Ende te minsten connen sine parten”, is *parten* hetzelfde als ons *partes* in *partes* maken”, ontleding der rededeelen. De zin is dus: Hij moet een grammaticus zijn en *zijn spraakkunst* (= sine parten) onder de knie hebben.

Misschien heeft men in *te minsten* ons *ten minste* te zien, zoodat men moet vertalen:

Hij moet een spraakkunstige zijn, of *ten minste* met de spraakkunst op de hoogte zijn.

Aangaande *sine parten* vergelijkte men uitdrukkingen als: Hij kent *zijn* Fransch goed, hij is *zijne* grammatica vergeten.

Dats tbegin van allen arten.
 Die des niet en weet, sijts ghewes
 Dat hi geen goed dichter en es."

(*Der Leken Spieghel*, IIIe boek, XV.)

JAN BOENDALE (gezegd JAN DE CLERC,) was schepenenklerk te Antwerpen. Door 't woord „dichter” versta men niet, wat het heden beteekent. Er is door VAN WYN, op HEELU (bl. 1 en volg.) en door anderen gezegd, dat *dichten* oudtijds niet meer was dan *opstellen, maken*. — „Scriver” heette de *afschrijver*.

(*Vlaamsche wacht*.)

Lustusams.

Wanneer dr. Gallée zijn Gutiska met een lijst van adjectieven verrijkt, wier declinatie onzeker is, dient het woord *lustusams* daarin te worden opgenomen. Het komt voor bij Ulfila Phil. IV, 1: *brothrus meinai liubans jah lustusamans*, hetwelk overgezet zijnde beteekent: „mijne lieve en gewenschte broeders”. Daar het adjectief op deze plaats in vocativo staat en dus zwak verbogen wordt, laat zich niet met *zekerheid* opmaken of het woord ook sterk gedeclineerd werd. Neemt men aan dat de sterke nom. sg. *lustusams* in gebruik is geweest, dan kan men daarin een afleidsel zien met het suffix *sam*, en vervalt mijn opmerking (zie *Langzaam*), dat de Goten het suffix *sam(a)* niet kenden. Aan Grimm schijnt het woord ontgaan te zijn. Leo Meyer schrijft: „fast suffixartig erscheint es in der Zusammensetzung *lustu-sama*”. Bestond dit echter uitsluitend in den zwakken vorm, dan is het nog de vraag, of de Goten er geen compositum met *sama* in voelden. Hoe enkele woorden op de grens staan van compositie en derivatie, blijkt o. a. uit ons woord *rijk*, dat als tweede lid van samenstellingen in de gemeenzame taal reeds toonloos geworden is en als *rik* wordt uitgesproken: *belangrijk*, *belangrik*, verg. *Hendrik* voor *Hênriek*, *Hênriek* (in dezen eigennaam is *rijk* natuurlijk het substantief *rik*, vorst, heer). De schrijftaal houdt zich, en volkomen te recht, aan het compositum *belangrijk*, rijk aan belang. De spreektaal is progressief en doet het zelfstandige woord afdalen tot den lageren rang van een suffix.

Strikt genomen is de scheiding tusschen compositie en derivatie fictief, zoolang de woorden nog in hun vollen vorm voorkomen en min of meer begrepen worden. Waarom zijn de adjectieven op *-loos* afleidsels? Zuivere willekeur!

P. J. C O S I J N.

11 Mei '81.

1) Eene korte toetsing van „Trauttwein von Belle's”
 „Een blik op de Belgische literatuur.” 2)

Meer dan elk ander Zuid-Nederlander, waardeer ik de welwillende onpartijdigheid, waarmede gij, ook in de kolommen van *Noord en Zuid* en elders, het uwe bijdraagt om het gaan en staan onzer Zuid-Nederlandsche letteren bij de lezers van het Noorden bekend te maken. Dat gij tevens niets meer behartigt, dan dat het beeld dat gij van die letteren ophangt zoo *trouw* en *volledig* mogelijk weze, is bij mij een geloof, en juist dit geloof boezemt mij het vertrouwen in, dat gij onderstaanden regelen volgaarne eene plaats in uwe uitmuntende uitgave zult verleen, „ter zaliger stichtinghe ofte aedificatie” van allen, over de „*onpartijdigheid, en geleerde kennis van zaken*” door sommige zeer gevierde en begunstigde critici, in tijdschriften, die er op bogen de geheele wereldliteratuur af te spiegelen, in talrijke gevallen aan den dag gelegd.

De artikelen, waarop ik bovenaan, in mijn opschrift, doelde, hebben in Zuidnederland ondanks de degelijke (doch *onvolledige*) terechtwijzigingen van een Belgisch litterator, en trouwens ook in het Noorden 3), vrij wat verbazing veroorzaakt. Men vraagt zich hier af, wat van beide meest verwondering hoeft te baren, of de bekrompenheid en onwetendheid des *Magazin*-correspondenten, waar het aankomt op eene echte bekendheid met onze Zuid-Nederlandsche letteren, of wel zijne partijdigheid en voorberadene oordeelvelling, waar het er op aankomt onze schrijvers te beoordeelen.

Zooewel wat de Vlaamsche, als wat de Fransche letteren in Zuid-Nederland betreft, is deze dubbele critiek juist. Wat de Vlaamsche betreft, die willen wij echter heden buiten pleit laten. Daarop werd reeds op voorhand door ons geantwoord, in onze „*vijftig jaren vlaamsche Poezie*.”

Wij kunnen evenwel niet nalaten den N.-ned. lezer een klein beetje juister in te lichten over de Fransch-belgische letteren, waarvan de heer *Trauttwein von Belle* evenveel schijnt te kennen als een Sinees!

Onder de dichters, zoeken wij vergeefs in zijne opgave, de namen van *Clesse*, *Daufresne* (onlangs overleden), *Madame Ruelens*, onder de vertegenwoordigers der oude school, en bizonder, van *Weddinghen*, de aalmoezenier des konings, — voorts de talentvolle redacteur van den Antwerpschen *Précurseur*, *Georges Eeckhoudt*, en de te Parijs

1) Uit een brief aan den Redacteur.

2) Overgedrukt in *Noord en Zuid*, III Jaarg. no. 3, uit het Berlijner „M. f. d. l. d. I. u.A.”

3) Zie een schrijven van *H. W. Brouwers*, in het *Wetenschappelijk Bijblad van de Amstelbode*.

verblijvende *Jules Bailly* en *Georges Rodenbach*, al dichters, die in echte waarde, niet in *pathos* wel is waar, den academieker *Potvin* verre achter hen laten. Van *Clesse*, wiens liederen genoeg bekendheid genieten, hoeven wij niet te spreken; *Danfresne de la Chevalerie*, de dichterlijke *lancier*-overste, gaf in 't licht (1855, Tournai) *Chansons*, — in 1876 (Mons) *Poesies et Chansons nouvelles*, waaruit *Pr. van Duyse*, eveneens als uit *Clesse* en andere Fransch-belgische schrijvers, meer dan een stuk verdietschte; verder kennen wij nog van *Daufresne* eenige *Scènes* in verzen, uit het leven van Christus, en eene volledige (?) uitgave zijner werken, door *Palmé* te Parijs over een tweetal jaren bezorgd. — Wat *Madame Ruelens*, de talentvolle *Caroline Gravière* betreft, cfr. cfr. *Busken Huët*, die haar in zijne „herinneringen aan het land van Rubens” breedvoerig bespreekt, al is het ook geheel onjuist, de gedichten van *Caroline* en die van *R. en V. Loveling* op eene evenlinie te stellen. — Noemen wij van kanunnik *Dr. van Weddinghen* alleen zijn prachtig wijsgeerig gedicht, *Max Volmar*, dat niet alleen getuigt van een echt kunstlievend gemoed, maar tevens een echt modernen inspiratiegeest ademt; — van *Eeckhoudt*, den schoonen bundel „*Les Pittoresques*” te Parijs bij Jouaust uitgegeven, en waaraan niets ontbreekt dan wat meer *zelfheid*; en van *Rodenbach*, een leerling van *Coppée*, den gevoelvollen bundel „*Les Tristesses*”, waarin hij den dood zijner zusters bezingt, en dat reeds een ouder broedertje, bij *Palmé* verschenen, bezat: *le foyer et les champs*. — Dan zouden wij nog kunnen noemen eenige verdienstelijke cantaten van *Jules Abrassart*; eenige werken, b. v. *Le poëme d'une Mère* van *Luc. Solvay*; de gedichten van den talentvollen *Ad. van Soust de Borkenfeldt*, o.a. *La rénovation flamande* en zijne cantate: *Venise*, door *Hiel* vertolkt. Als talentvolle beoefenaars van het Fransch vers, verdienen nog gemeld te worden *G. Stanislaus*, die in de jaarboeken van den „*cercle Hutois*” van letteren en wetenschappen zeer lieve stukken liet verschijnen; de Vlaamsche dichter *Antheunis*, die nog verleden jaar te *Bergen* bekroond werd; en bijzonder *Victor Hoornaert*, een jeugdig Brugsch leeraar, wiens fijn uitgebeitelde dichtstudiën, gansch attisch afgewerkt, het beste laten verhoppen.

Onder de Fransch-belgische novellisten van talent, vergeet *Trautwein* heel en al *Charles de Coster* († 1879), de geniale schepper van een waar meesterstuk: *Thyl Uilenspiegel*, een werk dat op het atelier van *Adolf Dillens*, de *Coster*'s boezemvriend, gedacht en geboren werd, met teekeningen van *Dillens* het licht zag, en heden eene zeldzaamheid geworden is; *C. Coomans*, de uitgever van „*La paix*” ook als wijsgeerig en staatkundig schrijver bekend door zijne „*Académie des Fous*” (2 deelen), en die ons beschonk met historische novellen, waaronder ik noem: *Bandouin Bras de Fer*, — *Richilde*, — *La révolution brabançonne*, en vooral *Jeanne Goeth-*

gebuer; *G. Libroquoi* († 1880), die benevens eenige oorspronkelijke welgeschreven verhalen, een goed aantal van A. Snieders' werken vertaalde, en *Camille Lemonnier*, wiens schilderijen uit het Brabantsch boerenleven, b.v. zijn door *W. Leen* in 't Nederl. vertolkte „*Bij onze Zuidbrab. Boeren*”, niet enkel in vloeiend Fransch en keurigen stijl, maar tevens met fijn humor en typische waarheid geschreven zijn. Evenals *de Coster* en *Lebrocqy*, hoewel zij in 't Fransch schreven, toch onder de flaminganten thuis hoorden, zoo strijdt ook *Coomans* voor het behoud onzer Vlaamsche nationaliteit en breekt ook *Lemonnier* van tijd tot tijd eene lans, b.v. in zijn gloedvol boek: *Nos Flamands*, voor onze vaderlandsche zaak.

Op wetenschappelijk gebied verdient zoowel als de terecht beroemde Prof. *Laurent*, de Leuvensche Hoogleeraar *Thonissen*, wiens reuzenwerk „*Histoire du Droit-Criminel chez tous les peuples*” eerlang, zoo wij goed voor hebben, zal van de pers komen een bijzondere melding — een deel ervan is over tijd reeds verschenen. ¹⁾ *Thonissen*, van wien wij ook goedgetroffen gedichten kennen, schreef ook in de *Revue Catholique* van vroeger jaren, studiën over vreemde schrijvers en dichters, als *Hugo* en *Lamartine*. Zijn „*Mélange d'Histoire d'Economie et de Droit*,” en „*Le Socialisme*” (2 d.) zijn hier te lande over bekend.

Mag men met eere gewagen van *Paul Devaux*' „*Etudes anciennes politiques sur l'hist. Romaine* (2 deelen), en mag men ook *Th. Juste* als geschiedschrijver niet vergeten, dan hoeft men zulks evenmin te doen, noch tegenover *Kervijn de Lettenhove*, wiens *Histoire de Flandre*, 5 deelen, in Frankrijk be kroond, een waar monument is, noch tegenover *Naméche*, wiens 10 deelen van de „*Histoire nationale*”, een tot nu toe eilaas! onvoltrokken werk, even goed geschreven als grondig bestudeerd zijn. De reusachtige onderneming van *Kervijn*, als bibliophile, waar hij *Froissarts' werken* uitgaf, op last der *Académie royale*, verdient evenveel lof als zijne gloedvolle verrechtvaardiging van *Jacob van Artevelde*. Hoewel veel jonger dan *Kervijn* is toch hoogleeraar *Edm. Pouillet* een niet minder geacht lid der *Académie*, en niet minder gewaardeerd als uitgever van geschiedkundige werken als „*Histoire du droit Pénal dans le duché de Brabant, Correspondance inédite entre Philippe II et Marguérite d'Autriche*”, enz. . . .

Noeme ik nog, op wetenschappelijk gebied, *Les Elzeviers* „van *Dr. Alf. Willems*, — *l'Histoire de la Musique dans l'Antiquité* van *F. A. Gevaert*, *Histoire du droit Public romain depuis les origines jusqu'à Justinien*, van *Dr. P. G. H. Willems*, een werk voor de kennis des Romeinschen senaats geheel en al onmisbaar.

¹⁾ *Le droit pénal de la républ. athénienne* (1875)

Van onze orientalisten, als *Prof. de Harley* en *Lamy*, gewaag ik niet.

Laat ik nog enkel melden, de vertaling van *Hermann und Dorothea*, in Fransche verzen, door *de Linge* geleverd; en de talentvolle vertolkingen uit het Vlaamsch van *v. Beers*, *Loveling*, en anderen, geleverd door *A. Claus*, *Karl Grün*, *Hewelmans*, *V. Lagije*, *A. Clavareau*, enz. . . .

Wij maken geene aanspraak op volledigheid. Het gold ons alleen eene bijdrage te leveren tot nadere kennis van ons Zuidnederlandsch letterkundig en wetenschappelijk leven, en tevens het critisch oordeel en de bevoegdheid van enkele buitenlandsche critici, naar verdienste te leeren schatten.

Doornik, 26 April 1881.

POL DE MONT.

De kroon op het werk zetten.

Van algemeene bekendheid is het, hoeveel werk, vóór de uitvinding der boekdrukkunst, de afschrijvers, die hoofdzakelijk in de kloosters te vinden waren, van hunne handschriften maakten. Tot teeken, dat het handschrift uit was, plaatsden zij er òf het woord *finis*, d. i. „einde”, achter, òf zij brachten het een of ander teeken aan, dat *corona* (kroon) werd genoemd. Vanhier de beide spreekwoorden: *Finis coronat opus*, het woord *finis* kroont het werk (m. a. w. het werk is af) en *de kroon op het werk zetten*, d. i. de figuur er achter voegen, waaruit blijkt, dat het werk geëindigd is.

Dat deze spreekwoorden thans in meer uitgebreiden zin gebezigd worden, behoeft nauwelijks gezegd te worden.

Eene Tegenbedenking.

In de 2^e afl. van den vierden jaargang van dit tijdschrift vind ik op bladzijde 120 i. v. *Eksterlaar*, dat het achtervoegsel *laar* in plaatsnamen *huis* beteekent.

Ik ben zoo vrij met den geëerden schrijver van gevoelen te verschillen en in *laar* geen achtervoegsel, maar eene samenstelling te zien.

Toen ik voor de eerste maal, 't is wellicht een vijf en twintig jaar geleden, een wandeling maakte van Oisterwijk naar Loon op Zand, welke weg toen voor een groot gedeelte door heele uitgestrektheden voerde, begroeid met struweelen en dwerg-mastboompjes, kwam ik aan eene herberg, die tot naam voerde 't *Huis in 't laar*, d. i. het huis in de opene plaats van 't bosch.

Die beteekenis van 't woord *laar* wordt ook opgegeven door Van Dale en staat nauw in verband met die van *ledige plaats* of *gemeenschappelijke weide*, daaraan door Kiliaan gegeven. Deze toch vertaalt *laar* door *locus incultus* en *pascuum publicum*.

Middelaar beteekent dus eene opene plaats in 't midden, *Oosterlaar* eene dergelijke plaats in 't oosten van een woud, 't zij die plaats geopend is, om daar huizen te bouwen, of om een gemeenschappelijke weide te hebben voor 't houden van vee.

Voor die opvatting pleit ook de naam van het *Huis ter Laar* onder de gemeente Zundert, vroeger waarschijnlijk de verblijfplaats van de heeren van Breda.

Dat na verloop van tijd de naam van *laar* overging op 't huis, dat in 't *laar* gebouwd was, laat zich gemakkelijk begrijpen.

Ook de naam *Eksterlaar* laat zich op deze wijze verklaren. De ekster is wel een schuwe vogel, maar toch een vogel, die zijn nest zelden in een dicht bosch, maar bij voorkeur in de nabijheid van woningen maakt. De opene plaats in 't woud lokte de eksters derwaarts om hare nesten te bouwen, en men gaf aan 't huis, wegens de menigvuldige eksternesten in den omtrek, den naam van *Eksterlaar*. Op soortgelijke wijze heeft men de namen *Reigerhof*, *Kievitepolder* enz. zien ontstaan.

Aardenburg.

G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

L a a r.

In een vorig nummer van dit tijdschrift werd *laar* verklaard door *huis*; ik heb het ongegronde daarvan aangetoond en tevens dat door dat woord „open plaats in een bosch” verstaan moet worden.

Later over dat woord nogmaals nadenkende, vraagde ik mij zelve af, of *laar* niet een gewijzigde vorm kon zijn van 't Hoog-

duitsche *leer* = ledig en bij later onderzoek is mij gebleken, dat zulks werkelijk het geval is.

In het Niebelungenlied, uitgegeven door den hoogleeraar ADOLF HOLTZMANN 1857, leest men in den eersten regel van strophe 321:

Herberge wurden *laere*, dô si von dannen riten.

Strophe 948 luidt:

Dô sprâchen sîne jâgere: mag ez mit hulden wesen,
sô lât uns, herre Sifrit, der tier ein teil genesen;
ir tuot uns hiute *laere* den berc unt ouch den walt.

Deze strophe is uit het XVIe Aventure en verplaatst ons op 't oogenblik, dat de jagers, ziende welk eene verwoesting Siegfried onder het wild aanrichtte, hem verzochten een gedeelte der dieren te sparen (= *genesen*) want, zeiden zij:

gij maakt ons heden ledig den berg en ook het woud.

Na den dood van Siegfried schonk Chriemhilde hare hand aan der Hunnen Koning en verliet Worms voor het Hunnenland. Hare reis derwaarts wordt beschreven in het XXI Aventure en daarin vinden wij in strophe 1322:

In der stat ze Pazzouwe war er bisschop,
Die herberge wurden *laere* unt auch der fürsten hof.

Mij dunkt dat uit de aangehaalde voorbeelden duidelijk de overeenkomst en beteekenis tusschen beide woorden *laar* en *leer* gebleken is.

G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN

Aardenburg, 30 Mei 1881.

Onjuist was het *laar* een suffix te noemen — dit was echter zeker niet hedoeld.

Er bestaan twee woorden *laar*.

1o. een adject. *lari* ohd. en osaks. zie Notker en Heliand enz. nhd. *leer* — dit is het bij Kiliaan voorkomende *inanis*—*pascuum publicum* enz. Niet onmogelijk is, dat dit door valsche etymologie in verband werd gebracht met het volgende en dat in enkele gevallen die overgang van *laar* van „ledige plaats” op „huis” plaats had.

2o. *lari* = Lat. *mansio* ohd. Als bewijs voer ik hier eene plaats uit Otfried aan *mines fater hus ist breit... Thar ist managfalt gilári* = In het huis mijns vaders zijn vele woningen;

en Otr. 11, 11, *zi pnemo altgilare*. Augustus beval dat ieder naar zijn stamhuis moest gaan. Men vindt het verder in *Frideslari* (waar het onmogelijk *vacuum* doch wel *mansio* kan beteekenen.)

Gozlare (*gothaus*) verder *Laron*. Ons Ndl. Laren is ook een oude naam.

De tegenbedenking is zeer vernuftig en voor een groot deel waar. Toeh is het bovenstaande evenzeer een feit. — Dit *laar* no. 1 hebben we ook in *gelarie* en *larie* ijdele plaat.

G.

Polka.

Polca is een Czechisch ¹⁾ woord, dat „helft” beteekent. Ziehier de geschiedenis van dezen dans.

In 1830 begon eene keukenmeid te Frankfort uit tijdverdrijf te dansen; zij begeleidde hare bewegingen door eene melodie uit haar land. Het goede mensch had daar zoo'n genoeg in, dat zij vergat het middagmaal op te dissen, zoodat de vrouw des huizes genoodzaakt was, dit in de keuken te gaan vragen. Daar gekomen bemerkte deze met verbazing hare dansende keukenmeid.

In de meening, dat hare gediensstige krankzinnig was geworden, begon zij luide te roepen en lokte daardoor het gezelschap, dat in haar zaal op het middagmaal wachtte, naar beneden. Tot dit gezelschap behoorde ook de musicus Jozef Neruda, die zich haastte de muziek en de schreden te noteeren.

De nieuwe dans werd kort daarna op een stadsbal gedanst.

In 1835 werd hij te Praag opgevoerd, en hier wegens de halve schreden *polca* (helft) gedoopt. Vier jaren later maakte de *polka* een grooten opgang te Weenen. In 1840 werd hij voor de eerste maal te Parijs in het Odeon uitgevoerd door een balletdanser van Praag, een zekeren Raab.

Nog in 1850 hoorde men (bijzonder te Amsterstam) van *polkahaar*, *polkahoeden*, *polkataartjes* en dgg., dus was het woord toen blijkbaar nog nieuw. Een straatdeuntje uit dien tijd luidt (zonderling genoeg):

„Juffrouw, wil je met mij(n) verkeerem,
Dan zal 'k jou de *polka* leeren!”
— „Neen, Mijnheer, ik dank u zeer,
Polka is geen mode meer.”

Denkelijk heeft toen de *Mazurka* de *Polka* verdrongen. De *soda*, bij waschvrouwen in gebruik werd te Amsterdam *droogwater* genoemd; in Zeeland heet ze... *polka*. Waarom?

¹⁾ Het Czechisch, in Bohemen, in Noord-Hongarije en in een gedeelte van Silezië gesproken, is eene der voornaamste of liever merkwaardigste Slavoonsche talen, wegens de oude handschriften (9e en 10e eeuw), die er in overig zijn.

Antwoord op vragen aangaande Potgieter's gedichten.

1. Op vurige *genetten*. — *Genet* beteekent eigenlijk „Spaansch paard”, Spaansch *gineta*. Overdrachtelijk wordt het ook gebezigd voor „een wild, vlug paard”.
2. *Marren* beteekent „toeven”.
3. „Sinds viel geen *dobbry* meer te pakken”; Veteranenklacht 4e coupl. *Dobbry* is een kozakkenwoord en beteekent *lekker*, een uitroep, dien de kozakken o.a. lieten hooren bij 't genieten van Holl. jenever met peper.
4. „Een matte *boon* ontwrichtte mij”: Idem, 10e couplet. — *Boon* staat voor „kogel”, een woord, dat uit de uitdrukking „een blauwe boon” genoegzaam bekend is.
5. „In woeste *wennis*”: 't Uurwerk van 't metalen kruis. 11e couplet. — *Wennis*, van *wennen*, bet. gewoonte. Men vergelijkje *heiligschennis*.
6. De transen *opklaavren*. — *Opklaveren* beteekent „opklimmen”. Klaveren ontstond uit *klauweren*, van *klauw*. De zin is dus met de *klauwen* ergens in haken om naar boven te klimmen. In Zuid-Nederland, vooral in Vlaanderen is dit woord zeer in zwang. Zie bijv. *Wazenaar* „Langs ruwe paden,” voorbericht: „Langs ruwe paden klaverde hij, struikelend onder den last van velerlei bezwaar, gespoord door nooit voldaan verlangen, door nooit bezweken hoop, traaglijk, over klimmende helling der jaren, *bergop*.” Zie het woordenboek der Frequent. van dr. De Jager.
7. *Meoonsche* sfeer. — *Maeonië* is Lydië en bij uitbreiding dat gedeelte van Azië, waar Lydië ligt. *Maeonisch* is dus zoowel „Lydisch” als „Aziatisch”. Volgens sommigen is Homerus te Smyrna, volgens anderen te Colophon, dus in Lydië geboren. Van daar *Maeonide* = Homerus; *Maeonisch* = Homerisch. Bij uitbreiding heeten ook de Muzen „*Maeoniden*.”¹⁾
8. „Om eer zijn kruin meer takken schoot, die sluikerij te sluiken”: Vulcanus' wraak.

Terecht bemerkt de inzender der vragen hierin eene zinspelning op 't woord „hoorndrager”. Dit woord is zeer oud en reeds bij Kiliaen te vinden. In oude boeken vinden we van overspelige vrouwen gezegd, dat ze haren mannen *hoornen opzetten*, m. a. w. de narrekap op het hoofd drukken, d. i. om den tuin leiden, bedriegen. Hierdoor wordt de uitdrukking

¹⁾ Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos en Athene maakten alle aanspraak de geboorteplaats van Homerus te zijn. Het dialect van dezen is echter *Chiisch* (van Chios).

„hoorndrager” duidelijk. Het Fransche *cocu* is eveneens zeer oud en beteekent „gek, dwaas”. Dit *cocu* komt in een onzer oude kluchten voor in den vorm *wijo*, met dezelfde beteekenis. Of dit *cocu* de grondslag is van ons *koekoek*, een anderen naam voor hoorndrager, is niet zeker, maar wel te denken. Dat echter de eigenaardigheid van den koekoek, eieren door andere vogels uit te laten broeden, invloed had op dien naam is zeer waarschijnlijk.

L.

Beantwoorde vragen.

1. *Aftroonen* (met scherp volkomen *oo*) is samengesteld uit *af* en *troonen*, welk laatste woord „lokken” beteekent. De afleiding is onzeker. De meest waarschijnlijke schijnt mij die van den heer Te Winkel toe, nl. van *trauan*, vertrouwen. *Troonen* (uit *trauman*) zou dan beteekenen „doen vertrouwen, overreden”. Zoo bestaat in het Grieksch ook een werkw. *pei-thoo*, dat „overreden” beduidt, terwijl het pass. „vertrouwen” beteekent.
2. *Kluis*, dat o. a. ook voorkomt in „inkluis” is niets anders dan het Lat. *clausa*. Van dit *clausa* komt o. a. *exclusa*, het Fr. *écluse* (voor *escluse*), welk woord de geboorte gaf aan ons *sluis*. *Inkluis* zelf is afgeleid van *inclusum*, het verl. deelw. van *includere*, insluiten, en beteekent derhalve „ingesloten”.
3. *Beramen* is letterlijk „van eene *raming* omgeven, binnen een raam brengen”. Overdrachtelijk is dus de beteekenis „nauwkeurig begrenzen, bepalen”, eene beteekenis, die vrij wel ligt in de uitdrukking „de kosten *beramen*”. Men vergelijke *bepalen*, lett. met palen omgeven, *begrenzen*, van grenzen voorzien, *bemerken*, van teekens voorzien, enz.
4. *Oorlof*, zie Noord en Zuid.
5. *Bruiloft* is oorspr. *Brautlauf*, de gang van de bruid naar de woning des bruidegoms. Men vergelijke met deze oorspr. beteekenis de uitdrukking: „Eene bruiloft met stoelvaste gasten”, om zich te overtuigen, dat de etymologie in vele gevallen voor het tegenwoordig gebruik der woorden niets afdoet.
6. *Struweel* is de verkleinvorm van *struwe* = *strubbe*, struik; *struwe* of *struwe* beantwoordt op zijne beurt aan het Lat. *stirp(s)*.
7. *Affuit* is samengetrokken uit *à fût* (= *ad fustem*). Le canon est *à fût* = het kanon ligt op het voetstel. L.

O en U.

De onvolkomen *o* heeft tweederlei klank, een helderen en een doffen. Helder is zij in de meeste woorden, o. a. altijd, wanneer zij door *r* wordt gevolgd, b. v.: *tor*, *vork*. De uitspraak der doffe *o* nadert sterk aan *oe*; zij wisselt af met een *oe*- of *u*-klank, b. v.: *bok* — fr. *bouc*, *tot* — *toe*, *most* — *moest*, *pols* — lat. *pulsus*, *rol* — fr. *rouleau*, *doffer* — *duif* (*duve*, *doeve*) *op* — mhd. *uf*, *tocht* — d. *zug*. Zij komt voor in alle woorden, waarin zij door *m* of *n* gevolgd wordt, uitgezonderd *kom* en *komt* van het ww. *komen*; verder nog in *vol*, *bol* (stier), *bos*, *bosch*, *bot*, *kost* (konde), *dof*, *klok* (hem), *dol*, *wol*, *begost*, *schob*, *pof*, *plof*, *mocht*, *vocht*, *bocht*, (niet in: *kocht*, *zocht*, *docht*.)

Ook de onvolkomen *u* heeft eenen helderen en eenen doffen klank. De doffe *u* hooren wij in *stuk*, *put*; zij wisselt met de doffe *o* af, b. v.: *locht* — *licht*, *konst* — *kunst*. De heldere *u* heeft den klank der Duitsche *ü*, zij wisselt af met de heldere *o* en komt voor: vooreerst wanneer zij door *r* gevolgd wordt, b. v.: *kurk* — *kork*, *slurpen* — *slorpen*, *durven*, *wurm* — *worm*, *wurgen* — *worgen*; verder in *dubbel* — *dobbel*, *drup* — *drop* en in den tweeklank *ui*.

Is het voor eene zuivere uitspraak noodig, dit verschil in acht te nemen? Zoo ja, wordt er dan niet genoeg tegen gezondigd, om het wenschelijk te achten, dat door eenig teeken aangewezen worde, dat de *o* in *bok* anders klinkt dan in *stok*, de *u* in *kurk* anders dan in *druk*?

S.

B.

Een spelling, waarbij dergelijke nuances werden onderscheiden, zou zóó onpraktisch en moeielijk zijn, dat ze geen ingang zou kunnen vinden. Waar zou het heen, indien we b.v. twee letterteekens voor de *j* zouden uitdenken ter onderscheiding dezer beide medeklinkers in *jaartje*: hierin heeft de eerste *j* den gewonen klank, de tweede een gewijzigden. Zulk een spelling zou zeker wel een honderdtal letters noodig hebben in plaats van zes en twintig. Bovendien vergeet de schrijver, dat elke orthographie zich richten moet naar de allereerste behoeften van 't publiek en dus zoo gemakkelijk mogelijk moet zijn; een wetenschappelijk juiste spelling is primo onpraktisch, secundo onuitvoerbaar, tertio chimeriek en door niemand begeerd.

C.

Uit „De Vlaamsche Wacht.”

1. In N°. 8 van den derden jaargang lezen wij het volgende:

„Int jaer ons heeren dusentich dry hondert vierwaerf twintich ende zesse” (1386), verschijnt voor Andries van Vlaspoele, baljuw benoemd door de „*Haelloyers der vrij eyghenen van Denterghem*”: Dirk van den Damen, Hendrik de Temmerman, Wouter van Grootbrouck, Daneel van der Naet en Gillis Vincke, „*haelloyers van de vrij eyghenen van Denterghen*, Jacob van der Eecke, *armiger*”, bijgestaan door eenen voogd, „mids dat hij clerc was ende hem vooght behoufde,” en verkoopt aan Gillis de Buc, van Sinaai „eene vry eigene rente ende heerschap te Aarseele en Wontergem, geheeten *Nederenhove*,” bestaande in „40 halsters evene, $\frac{1}{2}$ viertel mout, 14 hinnen en 1 kapoen, 11 schellingen en 2 deniers,” Paryzische munt, 's jaars; „ $\frac{1}{2}$ genet land, 24 schell. 2 d. paris.” van jaarlijkschen erfjacht; vier „manscepen staende ter beste vrome, danof de twee ghevende alle jare eenen scacht met eenen coutre Hem den voors. goed toebehoorende een vulle vierscare, pit ende galghe, ghelije den anderen vrijen eyghenen van Denterghem.”

Er wordt gevraagd, wat beteekent: „*Haelloyers of halloyers der vrij eyghenen?*”

Haelloyer of *halloyer* zal wel „huurder” beteekenen en afkomen van het Ofransche *allouer* of *alloer*. De *vrij eyghenen* zelf zijn de bezitters van allodiale goederen of vrije bezittingen, waaraan groote voorrechten waren verbonden. Dit stuk scheen ons belangrijk genoeg toe om het den lezers van Noord en Zuid medetedeelen. Het dunkt mij echter niet overbodig er nog enkele verklaringen aan toe te voegen.

Heerschap bedoelt ons heerschappij, gebied. Een *halster* was een maat, die met ons „halve mud” overeenkwam. *Manscepen staende ter beste vrome* zijn „manschappen, die te allen tijde hulp moesten verschaffen.” *Danof* = waarvan, van welke. Een *scacht* lands is „eene roede lands”. *Pit ende galghe* was de uitdrukking voor „recht over leven en dood”; *pit*, *put* of *diefput* beteekende „gevangenis”.

2. In N°. 1 van den vierden jaargang vraagt een „lettervriend” naar de beteekenis van *heernessen*. Het antwoord luidt aldus:

„Er zijn veel *heernessen* in Vlaanderen: te Lampernisse (of *nesse*) waren er verscheidene, ieder met eenen bijzonderen naam; wij kennen ook de *heernessen* van Eggewaartskapelle (1520) en bijzonderlijk die van Gent. GHELDORF (II, 42) maakt van *nesse* „laaggelegene weiden”. MEYER's *Woordenschat* zegt dat *nes*, *nesse*, vochtig, waterachtig bediedt, terwijl Kiliaan opgeeft:

heernesse is „gemeene weide”. Kiliaan zou, dunkt ons, den nagel op den kop kunnen slaan, want de verschillende *heernessen*, ons bekend, zijn gemeene weiden, zoo niet vooral, dan toch voor zeker deel der gemeentenaren.”

De uitgang *nesse* of *nisse* vindt men in verscheidene Nederlandsche plaatsnamen weer; men denke aan *Hontenisse*, *Osse-nesse* en andere. Over dat *nesse* spraken wij reeds in onze laatste *Navorschingen* in Noord en Zuid. Dat *heernesse*, gemeene weide beteekent of laagland, schorren, die voor het gemeen toegankelijk zijn is zeer waarschijnlijk. Men vergelijke slechts *heerweg*, *heerbaan*, e. a.

Intusschen kon ik in *mijn* Kiliaan het woord *heernesse* niet vinden.

3. In dezelfde aflevering lezen wij:

In de stadsrekening van Kortrijk, over het jaar 1581, folio 81 verso, leest men: „(Betaelt) an Mre. Heindrick de Joncheere, docteur in de medecine, de somme van VIII lib. par. over de levering van diversche medicinen ten behouwe van armen, bevangen wezende mette *Gave Godts*, volghende zeker billiet, inhoudende ordonnantie ende quietantie, VIII lib. p.”

Een octrooi, gedagteekend uit Antwerpen den 8 Juni 1582, en door den hertog van Alençon aan de stad Tielt vergund, geeft te lezen:

„Wy hebben ontfangen die oitmoedige supplicatie van onse ghetrouwe die Borgermeester enz. onser stede van Thielt... inhoudende hoe dat de voirseyde supplianten bynae al te zaemen zijn verstroyt ende verjaeght... voorts zijn oock besocht gheweest metter *Zalicheyt*, sulcx datter een groote menichte es gestorven.”

Zouden de „*Zalicheyt*” en de „*Gave Godts*” ééne en dezelfde besmettelijke ziekte geweest zijn?

Tot dusverre „de Vlaamsche Wacht.” Wij voegen erbij, wat we elders aangaande die woorden vonden.

Kiliaan vertaalt *Salicheyt* door „pestilentie, pest”. Het woord is ongetwijfeld een vroom eufemisme voor die gevreesde ziekte.

Gave Gods komt o. a. voor bij Brederode (Spaansche Brander, 315): ¹⁾

JAN KNOL.

Het hy langh eleghen, van wat sieecten is hy ghesturven?

FLORIS.

Sy seggen van de *gave Gods*.

¹⁾ Alle de werken, soo Spelen, Gedichten, Brieven en Kluchten van den Geestrijcken Poët Gerbrand Adriaensz. Bredero, Amsterdammer, 1644.

JAN KNOL.

Seljer wel ingaen durven?

FLORIS.

Wel souw icker niet ingaen durven? Dat is oock wat; wel
 [dat komt schoon,
 Ick gae 's nachts wel met de Graefmaecker in een kuil van
 [twintigh doon.

Ik deyneck stae ick mee in 't rolletje
 Soo sal 't oock kosten mijn bolletje, enz.

Uit deze regels blijkt, dat met *Gave Gods* eveneens eene besmettelijke ziekte wordt bedoeld. Brederode laat zijn Spaanschen Brabander eenige jaren vroeger spelen, in een tijd toen inderdaad de pestziekte in Amsterdam heerschte: Zie de uitgave van Dr. Verwijs: „Van eene sterfte in dien tijd wordt door Wagenaar niets vermeld. In 1557 heerschte er eene *pest*, en wederom in 1601. Brederode bedoelt waarschijnlijk de pest van 1557.”

Gelegenheidsgedichten.

(Zie N. en Z. IV. bl. 287.)

Hoe duidelijk en voorzichtig hier over „gelegenheidsgedichten” gesproken zij, is het toch niet overbodig nog eens met nadruk te wijzen op het misbruik, dat van dit woord gemaakt wordt. Met een enkel woord heet het: „Gelegenheidsgedichten behooren tot een veroordeeld genre” en „gelegenheidsdichter” heet gelijk te staan met „pruldichter”. Men denkt daarbij aan bruiloftsdichten; aan verjaarverzen, nieuwjaarswenschen en derg., maar zal toch wel niet tegenspreken, dat ook daaronder meesterstukken voorkomen. Waar eene *bijzondere* gelegenheid den dichter *bezielt*, daar wordt zijn gelegenheidsstuk een meesterstuk; is 't niet voor *alle* tijden, dan toch voor den zijnen. Pindarus, wiens gedichten bij Grieken en Romeinen voor de beste lyriek golden, schreef... op de maat bestelde gelegenheidsdichten; *de Hollandsche natie* is een gelegenheidsstuk, Vondel's uitmuntend *Lijkoffer van Maagdenburg* eveneens.

De dagen van den vrijheidskrijg tegen Napoleon hebben gelegenheidsliederen en dito drama's opgeleverd, die wij thans onder andere omstandigheden gedeeltelijk niet meer bewonderen, maar die tot het beste en meest bezielde behooren, wat ooit geschreven werd en onder gelijke omstandigheden gelijke bewondering zouden wekken.

D. B.

Ter verantwoording.

Prof. Cosijn toont zich niet weinig verbolgen over de „berisping”, gelijk hij ze betitelt, die ik in het laatste nummer van den vorigen jaargang „den woordenboekschrijvers” heb toegediend. 't Is zeker onaangenaam, wanneer men, als hij, met officieel gezag meent te kunnen optreden, dat niet onvoorwaardelijk erkend te zien. Ik ken intusschen geen ander gezag dan dat van verstand en rede, en dat hebben gelukkig onze *officieele* hooggeleerden lang niet in pacht. Om echter alle misverstand te voorkomen, waartoe zijne woorden anders allicht aanleiding konden geven, meen ik hier te moeten herhalen, dat mijne weerspraak in dezen het door hem te kwader uur toegepaste beginsel gold, der nederlandsche taal *willekeurige* regels op te dringen, op hun studeerkamer gefabrieekt, en niet uit haar eigen aard en aanleg, haar natuurlijke wording en geschiedbeloop geput. Tegen dat misbruik ben ik opgekomen en blijf ik verzet aantekenen met of zonder goedvinden van den *officieelen* taalmeester Prof. Cosijn.

Haarlem, Julij 1881.

VAN VLOTEN.

Na aandachtige lezing van bovenstaande „Verantwoording” meen ik te kunnen constateeren, dat dr. Van Vloten geen enkel argument bezigt tot staving van hetgeen uit zijne bewering noodzakelijk volgt t. w., dat in onze taal „welluidendheidletters” worden ingelascht, die om de welluidendheid niet worden uitgesproken. Trouwens voor ieders „verstand en rede” is en blijft dit onzin en of de Heer V. Vl. ons al de verzekering geeft, dat hij zich door deze onfeilbare gidsen laat leiden ('t is trouwens goed, dat hij het zelf zegt), doet weinig ter zake, indien dit niet uit zijn bewijsredenen overtuigend blijkt. Dat al wat de groote Grimm over oneigenlijke composita geschreven heeft, voor V. Vl. niet bestaat, is begrijpelijk; ik zal dan ook niet de moeite nemen hem naar het tweede deel der Grammatik te verwijzen, omdat dit tot de werken behoort, die „in het studeervertrek gefabrieekt zijn”. Past men de redeneering aangaande *weeshuis* toe op *Frankrijk* (uit *Frankônô rîki*), dan is de conclusie dat *Frank* „onveranderd is gelaten”, allerschitterendst. Dat in *dierkunde* het woord *dier* geen pluralis zijn kan (ik zeg niet: is), is kenmerkend voor iemand, die aan Middelnederlandsch doet! Of het V. Vl. gelukken zal, door holklinkende phrases onze onderwijzers van de wijs te brengen, betwijfel ik. Er is waarlijk weinig kennis toe noodig om in te zien, dat op de gemakkelijke bladz. 352 van het derde deel van N. en Z. twee vraagstukken onophoudelijk verward zijn: 1° of men het recht heeft oude woorden

als *sterrekunde*, *zedeleer*, *takkebos* met een anorganische *n* te verrijken; 2° of woorden als *plantentuin* (NB. *jardin des plantes!*), *vriendental*, *professorenkrans*, *sigarenmaker*, *oude-wijventaal* enz. enz. iets anders kunnen zijn, dan oneigenlijke composita, waarvan het eerste lid in *plurali* staat. Mijn geleerde vriend Beckering Vinckers zal op de eerste vraag zeker *neen*, op de laatste stellig *ja* antwoorden. Zal Dr. Vinckers nu ook al voor een *officieelen taalmeester* moeten doorgaan?

Leiden, 28 Julij '81.

P. J. COSIJN.

Aanteekeningen

BIJ

N. en Z. bl. 198, 201 en 274.

1. (N. en Z. IV. bl. 198). De tweede klank in *huis* is een (Hollandsche) *u* (Hoogd. *ü*); de tweede klank in *lui* en *bui* is eene *i*.

Vandaar dat men in sommige streken hoort zeggen *huus* maar nooit *luu* en *buu*.

Heup wordt uitgesproken als *heu-üup* (*hö-üp*) dus diphthongisch, maar in *beur* is de *eu* een klinker, die niet door een anderen gevolgd wordt. (Over een en ander kan men nalezen Donders *Over het voortbrengen van spraakklanken*).

2. (N. en Z. IV. bl. 201). Dat *luuwagen* kortweg *luie* *dweil* zou beteekenen is bezwaarlijk aantenemen, zeer zeker heel moeielijk te bewijzen. De ellips is wel wat kras: een *dweil* voor hen die *lui* zijn = *luidweil!* — een *stoffer* met een langen stok heet eenvoudig *lange stoffer* maar niet *luistoffer*. Is er één voorbeeld van dergelijke samenstelling bekend? Of *wagex* uit *dwage* verbasterd is, kunnen we niet beslissen: de afleiding is niet bekend. Onmogelijk is het niet.

3. (N. en Z. IV. bl. 274.) De afleiding van *loo* in plaatsnamen, als Heiloo, Almeloo, Hengeloo, Dwingeloo, Ruurloo en derg. waarbij men veelal *lo* geschreven vindt, is bekend genoeg: *loo* ontstond uit oudgerm. *lauh*, dat identisch is met lat. *lucus* (uit *loucus*), Onjuist is natuurlijk de voorstelling, dat *lo* van *locus* „afkomt” gelijk het soms heet.

Boekbeoordeelingen.

Kurzgefasste Altwestsächsische Grammatik von P. J. Cosijn. Erster Theil. Die Vocale der Stammsilben. Leiden, E. J. Brill.

Twee dingen vooral trokken bij het doorlezen van bovengenoemd wetenschappelijk werkje onze aandacht: Dat de bekwame schrijver bij zijne beschouwing der klinkers de Oudgermaansche vormen tot uitgangspunt heeft genomen, en dat de woorden voorkomen zooals ze ons door de schrijvers zijn nagelaten, en niet zooals ze door grammatici zijn in het leven geroepen. Deze twee zaken maken het boek dubbel belangrijk voor hem, die een juist inzicht in het vocaalstelsel wil krijgen. Hoe nauwkeurig dr. Cosijn te werk gaat, blijkt hieruit, dat hij bron voor bron afzonderlijk bestudeert en de uitkomsten dier studiën wederom afzonderlijk in het licht geeft, om eindelijk in eene uitvoerige Grammatik alles te vereenigen, wat den toets der wetenschappelijke kritiek heeft doorstaan. Hoe belangrijk het Westsaksisch, en vooral het Oudwestsaksisch voor de beoefening van de Germaansche talen is, weten allen, die zich met de borst op de studie van het Nederlandsch toeleggen. Gretig wordt derhalve door hen de handen uitgestrekt naar ieder degelijk werk, dat hun tot richtsnoer en tot gids kan verstrekken op het moeielijk pad der historische taalstudie. Dat Heyne's werken op dit gebied niet genoegzaam meer te vertrouwen zijn, heeft de kritiek reeds lang uitgemaakt. Een werk als dit, dat uitmunt door degelijkheid, door eene goede methode, en dat alle kenmerken draagt van grondige studie, kan derhalve niet anders dan met ingenomenheid ontvangen worden.

Dat de beteekenis der woorden in het Latijn is aangeduid kan voor menig-een, die geene klassieke voorstudie heeft gemaakt, bezwaar opleveren; dit bezwaar weegt echter niet op tegen het voordeel, dat door die Latijnsche benamingen de juiste beteekenis gemakkelijker kan worden vastgesteld. In het algemeen mag men daarenboven veronderstellen, dat iemand, die de geheimen onzer taal uit zulk een eerwaardig verleden tracht op te diepen, geen vreemdeling is in de taal van Cicero en van Aristophanes. Voor dezulken is dan ook deze „verkorte Oudwestsaksische grammatica” geschreven. Wij hopen, dat het debiet ook te onzent groot zal zijn, en dat prof. Cosijn tijd en gelegenheid mag vinden, deze 1e aflevering spoedig door eene tweede te laten volgen. L.

*Vondel's meesterstukken, uitgelezen door dr. W. Doorenbos.
Amsterdam, A. Akkeringa.*

Men moet al een zeer groot optimist zijn, wanneer men alle scheppingen van Vondel, die in bovengenoemde verzameling zijn opgenomen, meesterstukken wil noemen. Vooral de treurspelen, in hun geheel genomen, verdienen dien naam niet. Ze mogen overvloeien van gelukkige grepen, van dichterlijke gedachten, van aesthetisch gevoel van schoone lierzangen,

als tragedies kunnen ze den toets der kritiek niet doorstaan. Had de verzamelaar dan niet beter gedaan, slechts die gedeelten op te nemen, die voor meesterstukken, in den strengsten zin des woords, moeten gehouden worden? Was het niet voldoende van den „Lucifer”, van „Joseph in Dothan”, van „Gijsbrecht van Aemstel”, de schoonste stukken mede te deelen en het andere als ballast over boord te werpen?

Vergun mij u te zeggen, waarde lezer, dat ik met u van meening verschil, wanneer ge deze vragen bevestigend beantwoordt. Dr. Doorenbos heeft zich tot taak gesteld, Vondel te doen kennen in al zijne grootheid, maar ook in zijne gebreken; van zijn schoonsten kant, maar ook van zijne zwakke zijde. Hij heeft op den titel beloofd *Vondel's* meesterstukken te leveren, d. i. de beste zijner scheppingen, en hij heeft woord gehouden. Met tact deed hij eene verstandige greep in den overgrooten voorraad.

Geen bloemlezing in marokijnen band, die bestemd is, in het salon tot tijdkorting nu en dan in de handen te worden genomen, om spoedig, na lezing van een of twee der juweeltjes, te worden neergelegd; geen bloemlezing, die er slechts op uit is, uitroepen van bewondering en geestdrift te ontlokken; neen, eene verzameling van meesterstukken, die den geest moeten vormen en ontwikkelen, die een ruimen blik doen slaan in de ziel van den dichter, die den naam „dichtervorst” verdiend heeft; eene verzameling, die bestemd is gelezen en herlezen te worden, zoowel op de schoolbanken onder de verstandige leiding van den leeraar, die ruimschoots gelegenheid heeft het kaf van het koren te scheiden, en juist daardoor te meer aanleiding heeft het schoonheidsgevoel en het taalkundig bewustzijn bij zijne leerlingen op te wekken, als door den onderwijzer, wiens kennis van onze letterkunde der 17e eeuw, in iets meer moet bestaan, dan het van buiten leeren van eenige lyrische strophen, die hij in de eene of andere bloemlezing heeft opgevischt.

Vondel's Palamedes, Gijsbrecht van Aemstel, Joseph in Dothan, Lucifer (we vinden ze hier gelukkig in hun geheel), mogen als tragedies af te keuren zijn; zij mogen op vele plaatsen ontsierd worden door platheden, valsch vernuft, hoogdravendheid, bombast en mythologischen onzin; een verstandig lezer zal er des te meer door gebaat worden, daar hem thans de gelegenheid wordt gegeven de schoonheden in *détail*, de juweeltjes, zelf te voorschijn te halen. Het contrast zal ze te sterker doen uitkomen en het effect er van verhoogen. Zijn oordeel omtrent den dichter kan zelfstandig worden; de gelegenheid bestaat zijn kritischen blik te vormen en te ontwikkelen; het gevaar van ongemotiveerde uitroepen van bewondering na te praten, of uitvoerige kritieken, die in menigte voorhanden zijn, van buiten te leeren en op examens of bij andere gelegenheden te pas te brengen, verdwijnt.

Na al hetgeen ik reeds zeide, behoef ik mijne meening, dat dit boek niet alleen op de schoolbanken thuis behoort, maar wel degelijk in ruimeren kring bestudeerd moet worden, niet nader te ontwikkelen.

Tot Vondel's meesterstukken behooren ook de „Batavische Broeders”; toch was het eene gelukkige gedachte van dr. Doorenbos, dit treurspel niet in zijn geheel op te nemen; bij ervaring weten we, welke eigenaardige moeielijkheden het lezen daarvan oplevert. De meer ontwikkelde kan zich daarenboven met de uitgave van Verwijs „Nederlandsche Klassieken” schadeloos stellen.

De aantekeningen aan den voet der bladzijde zijn er slechts op berekend, den tekst op te helderen. Dat de vervaardiger er van te veel op de onkunde der lezers gerekend heeft, mag niet ontkend worden; eene enkele

taalkundige opmerking had ook m. i. geen kwaad gedaan. Wij kunnen echter niet ontkennen, dat deze aantekeningen uitmunten door korthed, zakelijkheid en duidelijkheid; drie dingen, die de bruikbaarheid van het werk aanmerkelijk verhoogden.

Ik twijfel niet, of ieder onderwijzer, die er geen kompleeten Vondel op nahoudt, zal wel overtuigd zijn, dat *Vondel's meesterstukken, uitgelezen door dr. Doorenbos*, in zijne boekenkast niet mogen ontbreken.

T. v. L.

G. Velderman. Bibliotheek van Nederlandsche klassieken, ten dienste van het Onderwijs en van alle belangstellenden in onze literatuur. Doetinchem, C. Misset. Prijs ?

Eene Bibliotheek van Nederl. klass. is niet iets nieuws in onze letterkundige wereld. Wie kent niet de voortreffelijke „Nederlandsche klassieken”, uitgegeven en met aantekeningen voorzien door dr. Eelcoo Verwijs? Indien deze uitgave niet gestaakt ware, — wie weet om welke reden? — dan zouden we daarin eene schatkamer bezitten, waar de belangstellenden in onze letterkunde een rijken oogst van kennis en genot hadden kunnen garen. Of 's Heeren Velderman's Bibliotheek van Nederl. klass. eene waardige opvolgster van de Ned. klassieken van dr. E. Verwijs zal blijken? De kennismaking met No. 1, Bloemlezing uit Hooft's Historiën, geeft mij het recht nog niet, die vraag bevestigend te beantwoorden.

Wel heeft de verzamelaar eene zeer gelukkige keuze gedaan uit Hooft's lijvig werk. Episoden als de Onthoofding van Egmont en Hoorne, de Plundering van Mechelen, de Spaansche en Fransche Furie zullen, zoowel op school als door belangstellenden daar buiten, gaarne gelezen worden. Het lezen van zulke gedeelten uit Hooft's Historiën moet wel uitlokken tot kennismaking met het geheel, vooral als 't gebleken is, dat de schrijver niet zoo moeielijk te verstaan is, als gewoonlijk vermoed wordt. Maar veel minder gelukkig is de heer Velderman geweest in de aantekeningen, die hij aan den voet der bladzijden heeft gegeven. Soms zijn die aantekeningen zeer onbeduidend en konden ze, zoowel door schoolleerlingen als door andere „belangstellenden” best gemist worden. De lezer oordeele zelf. Reeds op de 1e bldz. wordt bij „*Neerlandt heeft verbeurt, oft niet*” aangeteekend: *oft niet* = of het heeft niet „verbeurt”. Verder vinden we *bestaan* = doen, zich verstouten; *kreitz* = kring, omvang; *gewisse* = geweten; *yet* = iets; *uitgepleit* = gedaan met pleiten; *averechtsch* = verkeer, boos; enz. enz.

Daarentegen, waar, m. i., eene uitlegging noodig zou zijn — althans voor dengene, die zich zonder onderwijzer met Hooft's Proza bezig houdt, want de anderen hebben de aantekeningen, in 't geheel niet van noode — daar laat de Heer V. zijn licht niet schijnen. Om een voorbeeld te geven: de volgende zin bl. 6, r. 12—14. „Hoe is 't blad omgekeert? Al mijn arbeid, kosten, gevaar, al 't zweet, al 't bloedt mijner maaghen hem 't eenemaal door gewaait?” die zin had wel verklaard mogen worden. Zoo ook het subst. *slinksch* op bldz. 7 regel 27; *bonet* (op bl. 13, r. 19) en meer andere. Wie bl. 14 het volgende leest: „Ook mangeld het hem niet aan ander beleid, die den handel van 't Engelsch huwelijk, naar wensch van zijnen meester had doen uitvallen” zal natuurlijk gaarne weten van welk „Engelsch huwelijk” hier sprake is. Heeft hij een onder-

wijzer, dan wordt hij door dezen geholpen, maar heeft hij zich no. 1 der Bibl. van Ned. klassieken aangeschaft in de hoop, dat de aantekeningen daarin hem licht zullen geven, dan komt hij voor ditmaal bedrogen uit.

Wat ik dan zou willen? Uitvoerige grammatische aantekeningen alleen bij geheel verouderde woorden, verklaring der voor oningewijden niet te begrijpen zinnen of zinsdeelen en ook van die gedeelten, waar eene mate van historische of geographische kennis te pas komt, welke men niet bij ieder onderstellen mag. De Heer V. is, m. i., op den goeden weg, waar hij op bl. 33 de woorden *keuroverste* en *sarjant*, op bl. 36 den vorm *over stagh geworpen* verklaart, en op menige andere plaats.

Om kort te zijn wil ik mijn grieve tegen de aantekeningen aldus formuleeren: er zijn er eerder te veel dan te weinig; ze zijn in den regel te beknopt en geven den lezer geen helder begrip van hetgeen zij bestemd zijn te verklaren. Maar, wanneer het gelezen wordt onder leiding van een geschikt docent, zal 't werkje, dank zij de uitmuntende keuze der stukken, goede diensten kunnen bewijzen.

's-Gravenhage.

C. A. HOFMAN.

Starter's tooneelspelen. Studiën en schetsen van Nederlandsche letterkunde, door Dr. H. E. Moltzer, Hoogleeraar te Groningen.

Starter's tooneelspelen, de *Timbre de Cardone* en de *Daraïde*, maken den inhoud uit van de vierde aflevering van dr. Moltzer's letterkundige studiën. Aan ieder, die bekend is met Starter's „Frieschen lusthof“, beplant met verscheiden stichtelijke minneliedekens, gedichten ende boertige kluchten,“ moet die studie welkom zijn.

Men verwachtte hier echter geene levensbeschrijving van den dichter, evenmin eene aestetisch- critische beschouwing van 's mans werken, beide zijn elders¹⁾ uitvoerig behandeld. Wat wij echter elders niet vinden, vinden we hier: Eene beredeneerde inhoudsopgave; beredeneerd omdat ze tevens „een denkbeeld geeft van de taal, toon en trant der stukken, die zooals bekend is, witte raven zijn ook zelfs in eene boekerij van Nederlandsche schrijvers;“ en tevens eene aanwijzing der bronnen, waarnaar de dichter zijne „blijeiendende treurspelen“ vervaardigde. Vooral om het eerstgenoemde verdient deze studie in de handen te zijn van ieder, wien het bij het bestudeeren der Nederlandsche letterkunde niet slechts te doen is, zijn hoofd op te vullen met levensberichten, geboorte- en sterfjaren, dorre schema's, nauwkeurige opgaven van wat rijpe en groene schrijvers in het licht hebben gegeven. Vooral de inhoudsopgave van de *Daraïde* is zeer uitvoerig en daarom de kennismaking dubbel waard. De schoonste gedeelten van het treurspel zijn hier in hun geheel opgenomen en stellen ons, zij het dan ook niet volkomen, in staat een zelfstandig oordeel te vellen aangaande den verhaaltoneel, den dichttrant en de „zoetvloeiendheid“ van den jeugdigen muzenzoon. Wij wijzen op het zangspel, aangehaald op blz. 186, op de wijze: *Soder yemand vraeghd, wie hier leyd begraven;*

¹⁾ *De zesde druck, op nieuw vermeerderd ende verbeterd, met verscheiden dichtten ende kluchten. Met inleiding en aantekeningen van Dr. J. van Vloten, Utrecht 1864.*

²⁾ *Van Vloten, t. a. p. en Jonckbloet, geschiedenis der Ned. letterkunde, 1e deel.*

Op de alleenspraak van *Sidonia*, wanneer zij Darayde en Diana bewusteloos aan hare voeten ziet neerzijgen. Wanhoop en ijselijke wraakzucht verscheuren haar hart. De dichter slaagde er in, beide hartstochten in die alleenspraak treffend te doen uitkomen.

Het tweede gedeelte van de taak des schrijvers is op letterkundig gebied niet minder belangrijk; het behelst, zooals wij reeds zeiden, een zeer nauwkeurig onderzoek naar de bronnen. In de *Timbre de Cardone* worden Shakspeare's *Much ado about nothing* en Ayrer's *Phaenicia* zorgvuldig met Starter's werk vergeleken, en de slotsom van dr. Moltzer's beschouwing is deze: *Shakspeare, Ayrer* en *Starter* zijn met de novellen van Banello in kennis geraakt, de laatste door eene opvoering van Engelsche komedianten, en hebben ze ieder op zijne wijze tot een dramatisch stuk gevormd. Vandaar de overeenkomst in genoemde werken, vandaar ook de veelvuldige en groote afwijkingen.

Deze beschouwing wordt door den schrijver met voorbeelden gestaafd en mijns inziens voldoende.

De grondstof der „Daraide” is te vinden in den roman van „Amadis”, waaruit ook Brederode en andere dichters van dien tijd maar al te gretig putten. Ook dit wordt door vergelijking aangetoond.

Blijkt uit een en ander, dat Starter zijne voorbeelden op den voet gevolgd is, en soms niet meer dan eene berijmde vertaling van het oorspronkelijke geeft, de proeven in deze studie medegeedeeld, bevatten te veel schoons, dan dat men zich onvoorwaardelijk met het oordeel van dr. Jonckbloet zou kunnen vereenigen, dat Brederoo en Coster den voorrang hebben. Starter toont, dat hij op komisch gebied zelfs met Brederoo om den prijs had kunnen kampen; dat het hooge tooneelspel evenmin zijne roeping is als die van al zijne Nederlandsche tijdgenooten; maar hij toont tevens, de bewijzen liggen vóór ons, dat hij ook hierin noch voor Coster, noch voor Brederoo behoefde onder te doen, althans in sommige gedeelten.

De heer Moltzer heeft een goed werk verricht met ons Starter van deze zijde te doen kennen. Dat deze belangrijke studie ook onder de onderwijzers vele lezers zal vinden, betwijfelen wij niet.

*Jacob Grimm, de schepper der historische spraakkunst, door
dr. B. Symons.*

Het was eene gelukkige gedachte van dr. Symons, bij het aanvaarden van zijn hoogleeraarsambt, een woord van hulde te brengen aan den schepper der historische spraakkunst, aan Jacob Grimm.

De man, die „een einde maakte aan 't schrikbewind der terroristen”¹⁾, die de taal bevrijdde van het klassieke keurslijf, waarin ze tot in 't begin onzer eeuw gekneld was; die begreep, dat geene „dorre regels en magere uittreksels” voldoende zijn om eene goede grammatica samentestellen; die man, wiens „Grammatik de Magna Charta der Germaansche taalwetenschap is”; die ontdekte, dat de kennis der volksdialecten noodig is om

¹⁾ Blz. 17.

het „eeuwig wisselende leven der taal” optesporen en dat niet slechts de beschaafde spreektaal recht heeft op onze belangstelling; die man verdient zulk eene hulde.

Het was eene gelukkige gedachte herhaal ik, hem te gedenken, die den grondslag legde van de wetenschap, wier tolk de heer Symons als hoogleeraar zijn zal.

Welke is de verdienste van Jacob Grimm, vraagt zich menig een af, die zijn *Mythologie*, zijn *Reinhart Fuchs*, zijne *Geschichte der Deutschen Sprache* kent. „De kaartenhuizen der teugellooze verbeeldingskracht zijn ingestort; maar de rots der empirie is niet bezweken onder de golfslagen van 't voortschrijdend wetenschappelijk onderzoek”, antwoordt dr. Symons. En iets verder: „Vele bijzonderheden in Grimm's Grammatik hebben plaats gemaakt voor andere en juistere inzichten. Als geheel is zij niet verouderd.”

Ziedaar met een paar pennetrekken Grimm's verdienste geschetst als woordvoerder in de Romantische school en als beoefenaar der historische spraakkunst. En die beoordeeling is juist.

Gevormd in de romantische school, onder de leiding van Friedrich Carl von Savigny, den meester der empirische methode, koesterde Grimm eene groote voorliefde voor den natuurtoestand der taal. Geen wonder, dat zijn naar waarheid dorstende geest uitzag naar bronnen, waarin die natuurtoestand tot zijn recht werd gebracht. Bij Hickes, den Anglo-Saks, bij Rask, den Noordschen philoloog en bij Lambert ten Kate, onze landsman, vindt hij die. „Intusschen ook deze weinige voorstudiën heeft Grimm als 't ware nieuw gemaakt, want overal putte hij met noesten vlijt en ongeëvenaarde volharding uit de bronnen zelve.”

Die voorliefde en die voorstudiën brachten hem tot de historische beoefening der taal. „De leer van de oorspronkelijke eenheid aller Germaansche talen is de grondslag, waarop het gansche gebouw der Germaansche spraakkunst rust. Zij is het ook van Grimm's Grammatik.” Getuigen hiervan zijne theorie der klankwijziging en de wet der klankverschuiving. Ofschoon de eerste verouderd is, omdat Grimm zijne voorstellingen van de Germaansche grondtaal vaak al te zeer op de leest van 't Gotisch schoeide en de laatste door de wet van Werner meer tot volmaking gebracht en door een beter inzicht in den aard der medeklinkers belangrijk gewijzigd is, wie zal dit den scherpzinnigen geleerde ten kwade duiden? Ziet hij, die op de schouders van een reus gezeten is, niet verder dan deze?

„Grimm staat als schepper der *historische* spraakkunst geheel zelfstandig naast Bopp, den stichter der *vergelijkende* taalwetenschap.”

Bestaat er tusschen die twee leerstukken een wezenlijk verschil? Volgens den tegenwoordigen stand der taalwetenschap zou dr. Symons deze vraag niet bepaald bevestigend willen beantwoorden. En terecht. Beide zijn zóó innig verbonden, dat historische beoefening zonder vergelijking niet denkbaar is, en omgekeerd. Het historisch onderzoek (we nemen hier een voorbeeld, dat door den schrijver wordt aangehaald) toont aan, dat het Ohd. *der zahar* in 't meervoud *zahari* luidde, dat de vorm als plurale tantum in de nieuwere taal is ingedrongen als *zähre*, hetwelk men, naar analogie van andere woorden op *-ehre* of *-ähre* voor vrouwelijk begon te houden; dat verder het Oudfriesch en het Oudnoorsch den vorm *târ* bezaten, die uit *tahar* moest zijn samengetrokken, dat hiervan weer het Deensche en Zweedsche *târ* en het Engelsche *tear* hun oorsprong ontleenden. De taalvorscher is hiermede echter nog niet tevreden: Hij wil

de taalstof leeren kennen, waaruit het woord gebeiteld is en de spraakmakende gemeente in hare werkplaats zelve gaan opzoeken." Thans gaat hij ontleden. Het suffix *-ra* wordt van den wortel gescheiden en men behoudt den Germaanschen wortel *tah*. Grimm's wet der klankverschuiving leert ons, dat dit *tah-* in de verwante talen *dak-* moet luiden. En wat blijft er nu over dan de gevolgtrekking, dat het Grieksche *dáknein*, bijten, het Skr. *dác-ati*, hij bijt, het Grieksch *dák-ru*, traan, en het Oud lat. *dacruma* (later *lacrima*) aan dienzelfden wortel hun oorsprong ontleenen; dat het Fransche *larme* (uit *lacrima*), wat zijn afkomst betreft, geheel met het Duitsche *zähre* overeenkomt; dat de oorspronkelijke beteekenis van het laatste woord niets anders is dan „bijten“?

Uit dit, door dr. Symons uitvoeriger behandeld voorbeeld, blijkt zonneklaar de onafscheidelijkheid der beide beschouwingswijzen. Maar vroeger, in de dagen toen de taalwetenschap nog in hare geboorte, in hare wording verkeerde, was dit zoo niet.

Als Bopp zich tevreden stelt met de wetenschap, dat *asmi* = *eimi* = *sum* = *im* = *jesmi* is, en dat de *m* (*ma*, *mi*) „ik“ beteekent en de wortel *as* „zijn“, kan Grimm zich daarbij niet neerleggen zonder de wetten op te sporen, waarvolgens de ééne vorm uit den anderen ontstaan is. En al beperken zich zijne nasporingen tot de Germaansche talen, juist de *methode* is later als de eenig vruchtbare erkend, om ook de overige Indogermaansche taalfamilien aan een dergelijk onderzoek te onderwerpen.

Dat is de verdienste van Jacob Grimm.

Wanneer door deze korte inhoudsopgave de belangstelling van de lezers van N. en Z. zóó is opgewekt, dat zij de schoone redevoering van dr. Symons in haar geheel wenschen te bestudeeren, acht ik mijne moeite beloond. Ik durf te meer de lezing aan ieder onderwijzer aanbevelen, daar de strekking binnen het bereik ligt van elk ontwikkeld mensch en geene geleerde (d. i. alleen voor ingewijden verstaanbare) aanhalingen en uitweidingen dr. Symons' redevoering ongenietbaar maken voor hen, die eerst op den drempel der wetenschap staan.

T. v. L.

Nalezing op Bredero's *Moortje*.

Bij het lezen van schrijvers uit vorige eeuwen ontmoet men gedurig woorden, die òf thans in 't geheel niet meer gebruikt worden òf eene geheel andere beteekenis kregen òf door de schrijftaal verworpen werden en slechts in enkele gewesten in zwang bleven. Ieder lezer doet goed, over zoodanige woorden na te denken en eens in zijne buurt rond te zien, of zich daar nog sporen van zulke woorden vertoonen.

De volgende woorden zijn door mij onder het lezen en bestudeeren van Bredero's *Moortje* opgeteekend. Wanneer ik ze hier mededeel, geschiedt zulks niet, om het werk van den Heer A. C. Oudemans Sr, den kundigen uitgever van *Het Moortje*, te verbeteren. De hemel beware mij voor zulk een waan! Maar ik deel ze mede, in de eerste plaats om bij vernieuwing de aandacht te vestigen op den dichter Bredero en in de tweede plaats, om te wijzen op het merkwaardige feit, dat de opgeteekende woorden bestaan bleven in eene streek, wier bevolking geheel bestaat uit nakomelingen van de oude Friezen en Saksen.

toot.

(regel 6, 7).

„Dan sluytse mijn voor deur, dan roeptse mijn weerom, En set mij *toot op toot* en loopt bij andere pollen.”

De oorspronkelijke beteekenis van dit woord, zegt Oudemans, is *gezicht*. Als men let op de beteekenis van 't woord *tuit* (= toet), dan komt het mij voor, dat *toot* of *toet* oorspronkelijk = *mond* moet geweest zijn. Zoo wordt het verklaarbaar, waarom men in de volkstaal een *kus* een *tuit* of *tuitje* noemt.

De aangehaalde regel beteekent letterlijk: zij zet mij mond op mond, verandert den mond herhaaldelijk, trekt een leelijken mond. Overdrachtelijk: zij houdt mij voor den gek. — In Z. W. Groningen hoort men nog dikwijls de uitdrukking: *malle toetert*. Zoo noemt men hen, die geen bijzonder fraai gelaat, in het bijzonder hen, die een dikken, vooruitstekenden mond hebben ¹⁾.

Endelingh. In regel 24 en verv. van 't *Moortje*:

„En hanghdy hert of siel an haer beveysnde treken,
So sal sy *endeling* den draack noch met u steken.”

Klaarblijkelijk is *endelingh* = eindelijk. De volkstaal alhier heeft nog: „*endeling* en ten lesten kwam hij toch.”

¹⁾ Hoogstwaarschijnlijk zijn echter *toot*, *tuit*, en *toetert* werkelijk geheel verschillende woorden.

„Hij straft die weecke maets,
Die haer niet *cloeck* en dragen,
En voor een weijnich quaets
Soo lichtelijk vertsaen.”

(Onweder).

„Een arme wordt veracht al waer hij nog zoo kloek:
Maeckt, Govert, eerst uw broeck en maeckt daerna een boek.

(Arme dichters).

Betien. (reg. 2288:)

„Al ben ick maar een vrouw, laat mijn der me betien.”

Betien = gelijk begaan.

„Laat me betien,” zegt de Groninger, als hij wil, dat men hem met rust zal laten. 't Woord is afkomstig van het oude *tien*. In 't Friesch zegt men nog: ik bin der hinne tein (of tij).

Hakmak. (reg. 2332:)

„'t Is al Haegghemans volck van *hack* en *zijns gemak*.

De laatste woorden is men hier zoo vrij te verkorten tot *hakmak*, waarmede men dan het minste deel van 't volk aanduidt. Vgl. hierover ook V. HELTEN, *Proeven van Woordverkl.* bl. 58.

Rijden en omzien. (reg. 2834:)

„Ick was een mejt als een paert: ick kon rijden en omsien.”
Dezelfde uitdrukking gebruiken meer andere dichters, o. a. Hooft in den *Warenar*, vijfde bedrijf, derde tooneel. — Werd ze vroeger alleen gezegd van koetsiers, die zoo bekwaam waren in hun vak, dat ze onder het rijden nog omzien kunnen, — men had eveneens die woorden het allereerst op schaatsenrijders kunnen toepassen. Naast deze uitdrukking, hoort men in ons gewest ook dikwerf: „poesten en 't meel in den mond houden.” Dat is ongetwijfeld een sterk stuk.

Dofje. (reg. 2968:)

„Wat dorjes, wat slempjes willender dan oploopen voor mijn!”
Dofjes zijn buitengewone verdiensten, buitenkansjes. — „Ik heb een mooi dofje gehad,” zegt men hier, als men iets ontvangen heeft, waarop men niet gerekend had.

Gnap. (reg. 3058:)

. „sy wilt *gnap* afsnijen.”

Gnap = knap. Zoo ook gebruikt men dit woord op de grenzen van Friesland en Groningen. Daar hoort men eveneens gniesen voor kniezen, gnauwen voor knauwen, gnabbelen voor knabbelen, gnibbelen voor knibbelen, gnorren voor knorren, enz.

Pluisteren. (reg. 256—258:)

„Dat groote backbeest . . . was terstont veroverd en geplondert, *gepluistert*,” enz.

't Woord *pluisteren* beteekent in dien zin: plunderen, berooven. In die beteekenis wordt het hier nog gebruikt wanneer men zegt: ergens in ompluisteren. —

Niet en mydt. (reg. 266:)

„Noch leet hij *nieten mijdt*.”

Volgens Oudemans is *mijt* een klein *muntje*. — In de platste spreektaal hoort men nog wel: ik weet er geen *miter* van = ik weet er niets van, dat mogelijk een verbastering is van dit *myt*.

Spruiten. (reg. 356:)

„En weet ghy niet, mijn lief! dat u druck *overspruyt*?”

De beteekenis van *spruiten* is hier erven, overerven, aansteken, besmetten. In dien zin hoort men in Groningen en Friesland nog: „de ziekte spruit”; „schurft spruit,” etc. ¹⁾

Heug en meug. (reg. 510, 511:)

„Ick sal myn daar beproeven

En tegen *heuch en meuch* drie dagen lang vertoeven.”

't Gebruik dezer uitdrukking is nog vrij algemeen. In 't Z. W. van Groningen hoort men naast *heug en meug* soms ook *tui en mui*.

Dr. L. A. te Winkel leidt *heug* af van *hoghe*, *hugi*, ags: *hyge*.

Daarnaast bestond de onrd. vorm *hug*, Deensch *hu*, Zweedsch *hug*. De hoofdbeteekenis is tweërlei: 1. verstand, 2. gemoed. In de ang. samenstellingen worden beide beteekenissen gevonden, b.v. *hygefrôd* (wijs), *hygeleas* (onwijs), *hygesorg* (angst), *hygteona* (haat). Zoo ook in 't Got.: *hugjan* (denken), *ufarhugjan* (trotsch zijn). Onze taal heeft insgelijks de beide beteekenissen: *heugen*, *heugenis*, *geheugen*, — *verheugen*, *heuglijk*.

Meug moet eveneens komen van een ouderen vorm *mugi* (*Mugan* = mogen). Dit woord, zegt dr. T. W., vind ik echter bij geen onzer verwanten; *moghe* zal dus betrekkelijk jong zijn. — De beteekenis van *mogen* is ook nu nog dikwijls: genoeg, smaak vinden, lusten; b.v.: Ik mag geen eten; — ik mag dien man niet. —

Knoffelen. (reg. 783:)

„ knoffelt met zijn handen.” De beteekenis is: ruw aanpakken. Zoo zegt men van een dienstbode, die wat lomp

¹⁾ Op Z.-Beveland spreekt men eveneens van „eene *overspruitelijke* ziekte.”

is, overal tegen aan stoot, het gereedschap uit de hand laat vallen: zij is een knoffelgat. ¹⁾

Wicht. (reg. 1035:)

„Daar gaan de *wichters* in benepen en ghespannen.”

Gelijk ook het twee regels te voren genoemde *wicht*, bedoelt Brederoo met *wichters* in 't algemeen *kinderen*. Die beteekenis heeft het woord nog. — In deze streken is *wicht* = meisje, dochter, vrijster. Het meervoud wordt gevormd door den ouden uitgang *er*: *wichter*. De Groningsche jonkman, die aan nacht-vrijen doet, „geit noar sien *wicht*,” terwijl zijn Friesche kame-raad des zondagsavonds met eene gevulde brandewijnflesch „nei sien faam (of famke) giët.” ²⁾

Anderde. (reg. 1253:)

„Soo verkeert hy by de *anderde* sapiency.”

Anderde = tweede. Als zoodanig wordt het woord hier nog met zijn pleonastisch aanhangsel gebruikt. Men zegt b.v.: ik ben eerst, gij zijt *anderd* (de tweede), *derd*, *vierd*, enz.

Beleggen. (reg. 1711:)

„Hoort hier, ick kan mijn vreucht noch houwen noch *beleggen*.”

In de aangehaalde zinnen is *beleggen* = verbergen. Die beteekenis is uit de oorspronkelijke gemakkelijk af te leiden. 't Woord wordt in bovengenoemde beteekenis alhier gebruikt o. a. in de uitdrukking: doekjes *beleggen* (zeker kinderspel).

Kloek. (reg. 2065:)

„Veel Indianen zijn kunstighe kloecke menschen.”

De beteekenis is in dezen zin: verstandig, wijs, bekwaam.

Hoewel niet dikwijls, wordt in de gewestelijke taal het woord toch soms in dien zin gebezigd. Vaker wordt *kloek* gebruikt in de beteekenis van:

sterk, b.v. een *kloek* gebouwd man;
ijverig, b.v. die *werkman* is altijd even *kloek*;
moedig, b.v. een *kloek* soldaat;
mannelijk, b.v. een *kloek* gedrag.

Vergelijk nog vele plaatsen in de gedichten van den Overijselschen zanger Jac. Revius (1587—1658.)

¹⁾ In vele streken van ons land komt het ook voor, als hartelijk en soms wat hardhandig liefkozen, kussen, vooral jonge kinderen, maar toch ook (wat plat) jonge meisjes. RED.

²⁾ In dien zin kent men het woord in Gelderland en Overijsel overal. RED.

Korts. (reg. 3266:)

„Ritsert heeft nu korts een swart Moortjen 'ekreghen.”

Korts = onlangs, laatst, voor eenigen tijd. De gewone vorm is *kortelings*. Zoo b. v. bij Vondel (Palamedes): „Een slaaf, die kortelings in 't oorlog werd gevaën.”

Korts wordt in Groningen en Friesland nog dikwijls gehoord.

Zabben. (reg. 3640:)

„Wat, noch prijs ik Giertje, die pleech mijn selfs te *sabben*.”

Zabben, in Z. Nederland in gebruik, beteekent *kussen*. 't Frequentatief *zabbelen*, *zabberen* wordt in deze streken gebezigd voor likken, slikken. Ook voor *onophoudelijk kussen*.¹⁾

Tolbert, Mei '81.

Rs. BOONSTRA.

Op het gebied van . . .

Zie N. en Z. IV, 4, blz. 265.

De geachte inzender van het vorige stukje, dat bovengenoemden titel droeg, vergist zich in zijne bewering, dat deze dwaze (?) uitdrukking in 't Fransch onbekend is. Wij hebben haar juist aan deze taal ontleend. Le domaine de la Littérature, d'une science, d'un art, zegt de Franschman wel degelijk. Wat is dit domaine? Het is het MLat. *domanium*, afgeleid van *dominus*, heer, en beteekent dus *eigendom*, d. i. „het land, waarover een heer te bevelen heeft”; en overdrachtelijk „het geheel der zaken, die tot eene kunst, eene wetenschap behooren”.

Welnu, wij weten, dat ook *gebied* den zin heeft van „eigendom bezit” (zie Woordfamiliën, N. en Z. IV, 5). Welk bezwaar bestaat er dan in, dit woord in bovengenoemden zin als vertaling van *domaine* te bezigen? *Het gebied der taalkunde* is dus niet „dat, waarover de taalkunde bevel voert”, maar „alles wat tot de taalkunde behoort, het gansche *terrein*, waarop de taalkunde zich beweegt”

¹⁾ Ook: onzindelijk een pijp of sigaar rooken.

Woordfamiliën.

Bieden.

Bied (*bood, boden, geboden*), overgankelijk sterk werkwoord, behoorende tot de vijfde klasse der uit wortels voortgekomen verba; wortel *bud*, die zich kenmerkt door eene onvolkomen *u*. Het impft. had in het Germ. eene versterking met *a*, en luidde dus *bauth* (*th* scherpe spirans); hieruit volgt, dat de *oo* in *bood* scherpvolkomen is. Het meervoud luidde daarentegen *budum* (*d*, zachte spirans); derhalve is de *o* van *boden* en *geboden* zachtvolkomen.

Tevens is op te merken, dat ook de *d*'s van *bood* en *boden* van verschillenden aard zijn, daar de eene uit den scherp en de ander uit den zachten spirans is voortgesproten. Iets, dat trouwens in de uitspraak duidelijk blijkt uit den stand der tong.

Bied beantwoordt aan het Grieksche *puθ*, dat in het praes. eene *n* inschoof en tevens den terugwerkenden vorm aannam. In het Latijnsche *puto* is die terugwerkende vorm niet aangenomen, doch de mediale beteekenis bestond ook in die taal.

De oorspronkelijke beteekenis was: 1e. „zieh door vragen met iets bekend trachten te maken” en 2e. door vragen zich met iets bekend gemaakt hebben”, m. a. w. „vragen en ervaren”. In het werkw. lag dus zoowel het middel opgesloten, waardoor men tot het ervaren komt als het ervaren zelf. Door verloop van tijd verloor de beteekenis hare terugwerkende kracht en *bieden* werd = „doen weten, bekend maken”. Zooals dat in veel woorden gebeurd is, ging verder de opvatting van het geestelijke op het stoffelijke over. Uit „eene tijding aanbieden” ontstond het begrip „aanbieden” in den ruimsten zin van het woord. Zoo werd de laatste opvatting het eigendom van het Middelned. werkw. *bieden*.

Dat *bieden* in het m.ned. den zin had van het tegenwoordige *aanbieden*, blijkt uit de uitdrukking: „Die spere bieden” (namelijk om te strijden). De bet. *aanbieden ten strijde* is hier echter reeds te zwak, het *bieden* der speer toch komt op hetzelfde neer als ons „het zwaard trekken”, d. i. uitnoodigen ten strijde, *doen weten*, dat men een gevecht zal beginnen. We zouden het dus het best kunnen overzetten door „de speer richten” (op iemand, ten einde daardoor te kennen te geven, dat men van plan is te vechten).

„Wie een spere te hemward boet
Om hem te done enege dere,
En besloet hem niet eene pere,”

d. i. Wie ook met hem een strijd aanging, het baatte hem niet het minst; m. a. w.: Wie ook de speer op hem mocht richten, hij moest het onderspit delven, want als een riet sloeg hij de „aangeboden” (gerichte) speer in stukken.

De tegenwoordige beteekenis is: 1. Een bod doen. De opvatting „doen kennen, doen weten” ligt ook hier tot grondslag; *een bod doen* is nam. „een prijs aanbieden, doen weten wat iets ons waard is”; 2. (in verbinding met andere woorden) omschrijving van het begrip *strijden, verdedigen*. Tot dit laatste behooren de uitdrukkingen: a) „het hoofd *bieden*”, dat zich ontwikkelde uit het hierboven genoemde „*die spere bieden*”. *Het hoofd* moet hier opgevat worden in den zin van *het geheele lichaam*, derhalve, „zich met zijn lichaam aanbieden ten strijde.” b) „Weerstand *bieden*” d. i. „tot verdediging den strijd opvatten, zich aanbieden tot weerstand”. Beide uitdrukkingen zijn derhalve figuurlijk, doch het gebruik heeft gewild, dat ze ook aangewend worden, daar waar slechts van geestelijken tegenstand sprake is. 3. Bewijzen, verlenen, geven; evenals 2. ook in verbinding met andere woorden, die meestal iets onstoffelijks uitdrukken; de beteekenis van dit woord met het ww. *bieden* is alsdan gelijk aan die van het denominatief, dat van dat woord gevormd wordt. *Bieden* dient dus zoowel in de 2e als in de 3e beteekenis tot omschrijving en komt in dat opzicht vrij wel overeen met een ww. *poieisthai* of *poiein* in het Grieksch en met *dare* in het Latijn, welke verba aan ons „doen” en „geven” beantwoorden. In deze opvatting vinden wij *bieden* in de uitdrukkingen: „Hulp *bieden*, de behulpzame hand *bieden*, hulde *bieden*, het oude eer *bieden*”, welke beantwoorden aan „helpen, huldigen, eeren”.

Voorbeelden: 1. Wie *biedt* er geld voor? Ik *bied* er dien prijs voor. Hoeveel *biedt* gij? Hebt gij op die meubelen *geboden*? Neen, want toen de opkoper X *bood*, meende ik, dat er toch geen kans was, ze te krijgen; hij *biedt* steeds den hoogsten prijs.

Uit die voorbeelden blijkt, dat men *bieden* zoowel transitief als intransitief gebruikt; in het laatste geval is het woord *geld* verzwegen.

Verder blijkt, dat men *voor* gebruikt, wanneer het overgankelijk gebezigd wordt, en *op*, als het onovergankelijk wordt gebruikt, bijv.: „Ik *bied op* die kast”, maar „ik *bied* geen geld *voor* die kast”. — Spreekwijze: „Met loven en *bieden* werden zij het eens”. Het *loven*, d. i. „prijzen”, is het werk van den verkooper, het *bieden* dat van den koper.

In plaats van *geld bieden voor, een prijs bieden voor* gebruikt men in het dagelijksch leven vaak *een bod doen op*, dat overeenkomt met *bieden op*. Dit *een bod doen* komt evenwel ook zonder *op* voor, vooral wanneer *bod* vergezeld is van een adjectief: „Hij deed het hoogste bod” = „hij bood het meeste of den hoogsten prijs” — Opmerkelijk is het verschil, dat door het gebruik ontstaan is, tusschen *een bod doen op* en *een bod doen naar*;

het eerste heeft betrekking op zaken, die men wil koopen; het laatste op onstoffelijke zaken, die men door *mede te dingen* tracht te verkrijgen, bijv. *eene betrekking*, enz.;

2. Wil men aan de verleidingen *het hoofd bieden*, dan gorde men de wapenen des geestes aan. — Welk jongeling kan op den duur de verzoeking *weerstand bieden*, die hem van alle zijden in eene groote stad omringen? („de verzoeking” staat in den dativus). — Slechts het kleine Aardenburg bood dapper *weerstand*. Zou een klein land als Nederland *het hoofd* durven *bieden* aan een staat als Duitschland?

Men merke op, dat beide uitdrukkingen in de spreektaal niet gebruikt worden; zij behooren in den deftigen stijl thuis, en daar komen ze nauwelijks meer voor dan in zinnen, zooals hierboven genoemd zijn. Van soldaten bijv. gebruikt men liever „zich verdedigen en strijden”. Een stad *biedt* „weerstand” of „het hoofd”, een staat eveneens; men *biedt* „weerstand” of „het hoofd” aan verleiding of verzoeking; maar men verdedigt zich tegen een hond, die ons aanvalt. Evenzoo *biedt men weerstand* tegen maatregelen, die in ons nadeel genomen worden, of tegen de pogingen, die iemand tot onzen ondergang in het werk stelt.

M. a. w. *het hoofd bieden* en *weerstand bieden* bevatten het denkbeeld „strijden met onstoffelijke, geestelijke wapenen” of „het geheel der maatregelen, die tot zelfverdediging genomen worden”, zelden wordt er „de dadelijke daad van het strijden” mede bedoeld.

3. *Hulp bieden* komt zeer weinig voor. Dat de uitdrukking slechts eene omschrijving is van *helpen*, en *bieden* hier niet voor *aanbieden* staat, is duidelijk. *Bieden* heeft hier de kracht van *geven*, *verleenen* en komt dus overeen met het straksgenoemde Lat. *dare* (*auxilium dare*, lett. = hulp geven). — Eene fatsoenlijke dame, oud, enz... zoekt eene betrekking, enz... en wenscht tevens de *behulpzame hand te bieden* in het huishouden. De *behulpzame hand bieden* heeft eene minder krachtige betekenis dan *helpen* of *hulp bieden*; men bedoelt er mede: „nu en dan, in weinig omvattende bezigheden de vrouw des huizes bijstaan”. — *Hulde bieden* is „hulde bewijzen”: Streelend ook als lentewind kan ze (nl. de taal) fluistren, kan ze suizen, *wáár* zij, in 't bekorend lied, Deugd en schoonheid *hulde biedt*.” BILDERDIJK. — Niet aan te bevelen is de samentrekking *hulde bien*, die soms in verzen wordt gebruikt om der wille van het rijm.

SYN. Van 1. *Bieden*, *een bod doen*, *dingen*. *Bieden* is eene voortdurende handeling, *een bod doen* is slechts eene enkele maal bieden. Men *biedt* met het doel, als een ander meer geld *biedt*, het vorige bod te verhoogen en aldus kooper te worden van het verlangde; men doet een *bod* met den wensch voor die

som het begeerde te koopen. *Dingen* wordt van onstoffelijke zaken gebezigd.

SYN. van 2. *Strijden, zich verdedigen, weerstaan*. Over de beide eerste woorden zie boven onder de voorbeelden. *Weerstaan* heeft de beteekenis „als vijand tegenover staan, zich met geestelijke wapenen, n.l. voorzichtigheid, wijsheid, list, enz. tegen iemand omgorden”. — Weersta den Booze, opdat hij van u vliede. BIJBEL. De Heer wederstaat den hoovaardigen, maar den nederigen geeft hij genade (*id.*)

SYN. van 3. *Verleenen, geven, verschaffen, bewijzen*. Bijv.: Hulp *verleenen, verschaffen*; hulde *bewijzen*; „de behulpzame hand *bieden*”.

SYN. uitdrukkingen voor de geheele uitdrukkingen onder 3 opgenoemd zijn: *helpen, ondersteunen, bijspringen, hulp verleenen, hulp verschaffen, de behulpzame hand bieden, verdedigen, bijstaan*. — *Helpen* en *ondersteunen* worden van zaken en personen gebezigd; *verdedigen* van personen en ook van onstoffelijke zaken, bijv.: „Een woord, eene meening, eene goede zaak *verdedigen*”. De overige woorden of uitdrukkingen worden slechts van personen gebruikt. — *Helpen* is het algemeene woord, dat vooral in de gewone spreektaal gebezigd wordt, terwijl *hulp bieden, verschaffen, verleenen* meer in de schrijftaal te huis behooren. *Bijstaan* is tijdelijk helpen, *bijspringen* sluit daarenboven het denkbeeld *snel* in zich, en bet. dus „tijdelijk en snel hulp verschaffen in nood en gevaar”; vooral wordt in de gemeenzame taal *bijspringen* gebruikt, voor „uit geldsnood helpen” en „het woord voor iemand opvatten, wanneer hij zich niet meer weet te verdedigen”. — *Ondersteunen* is iemand onderstand verleenen in bekrompen omstandigheden, of hem tot bereiking van het een of ander doel behulpzaam zijn. Van een verzoekschrift of eene publieke nota gezegd, is *ondersteunen* „een goed woord doen voor den gunstigen uitslag”.

De mogendheden ondersteunden de nota van 1863, waarin de kabinetten van Londen en Parijs den keizer van Rusland tot gematigdheid jegens Polen aanspoorden. J. V. HENDRIKS.

SYN. die aan *hulde bieden* beantwoorden zijn: *Hulde bewijzen, eer bewijzen, huldigen*. De beide eerste verschillen daarin, dat *hulde bewijzen* geschiedt aan overheden, *eer bewijzen* aan ieder persoon, dien men eerbied waard acht. Vandaar: „De laatste *eer bewijzen*; *hulde* aan den burgemeester!”

Weerstand is een allegorisch woord, letterlijk *tegenstand* beduidende; het is ontleend aan het tegenover elkander staan van twee personen of dieren, die op het punt zijn elkander aan te vallen. *Weerstand bieden* is dus eig. „eene aanvallende houding aannemen” *Ondersteunen* is eveneens allegorisch, ontleend aan een *stut*, die ergens onder wordt geplaatst om het vallen te voorkomen. — *Verdedigen* is ontstaan uit

verdagingen, verdadingen, letterlijk, den dag bepalen, waarop iemand zijn *ding* (= zaak) moet behandelen. — *Bijtspringen* is ontleend aan het beeld van den persoon, die bij iemand in het water springt, om hem er uit te halen. Uit den aard der zaak wordt er dus eene *snelle, plotselinge* handeling mede aangeduid. — *Bijstaan* is een oude rechts-term. De aangeklaagden namen voor het gerecht zoowel hunne vrienden als hunne bloedverwanten mede; deze *stonden bij* hen, om door hun aantal en gezag zoo mogelijk eene vrijspraak te bewerken. Men [denke aan de *advocati* (bijgeroepen) der Romeinen. Oorspr. derhalve *ik sta bij iemand*, werd het later: „Ik sta iemand bij”.

Aanbieden (scheidbaar, overgankelijk sterk w.w.) 1. ter aanneming voorstellen of vertoonen; 2. vertoonen. — Onstoffelijke zaken worden ter aanneming voorgesteld, stoffelijke worden ter aanneming vertoond. „Ik kom als een trouw bondgenoot u onze diensten *aanbieden*. VAN LENNEP. — Met een gebaar van afgrijzen weigerde hij het hem *aangeboden* geld. — Dus *bied* ik geen offers aan 't beeld van Jupijns. V. LENNEP, *De Paradijsroos*. — En d' avond zonnestralen boden hun een schouwspel aan . . . VAN LENNEP. In den laatsten zin beteekent *aanbieden* „vertoon”; *aan hunne oogen* is hier weggelaten. — Spreekw.: *Aangeboden* diensten zijn zelden aangenaam. In dit spreekw. ligt de vrees opgesloten, dat diensten, meestal uit eigenbelang worden aangeboden; het is dan ook om die reden, dat zij onaangenaam zijn. — In „iemand zijne gelukwenschen *aanbieden*” ligt het denkbeeld ten grondslag, dat die gelukwenschen op een papier geschreven ter aanneming worden vertoond, bij uitbreiding wordt de uitdrukking ook van niet geschreven wenschen gebezigd. — Zij (de zonde) *biedt* hem de eer der menschen *aan*. OPZOOMER.

Gebieden (onscheidbaar, overgankelijk sterk werkw.), oorspr. „te zamen doen weten, aan allen bekend maken”, later „besturen”, thans is de meest gewone opvatting „een bevel geven”. Het voorvoegsel *ge* heeft zijne oorspr. kracht verloren, en dient alleen nog om de grondbeteekenis van het simplex te voorschijn te roepen, nam. „doen weten, doen kennen”. *Gebieden* is dus „zijn wil doen kennen”. Niet streelen moet hij, niet behagen, maar overwinnen, maar *gebien*! BILDERDIJK. (In proza verdient deze samentrekking geene aanbeveling, ook in de poëzie moet zij zooveel mogelijk vermeden worden). — Meer dan ooit *gebiedt* mij de ridderplicht, u niet te verlaten. VAN LENNEP. — Wanneer de rede in ons *gebiedt* (= heerscht), dan mag onze ziel eene vrije ziel heeten. OPZOOMER. (In den laatsten zin bestaat nog de kracht van het voorvoegsel *ge*, nl. de *gezamenlijke bevelen* geven).

Het woord voor *bevelen* was vroeger het tegenwoordig nog bestaande *heeten*, dat toen in den onvolm. verl. tijd *hiet* had. De vorm *hiet* wordt in dialecten thans gebruikt als praesensvorm. *Gebieden* was de beleefde term; een leenheer *gebood* zijn *man* (= leenmannen), d. i. hij „deed

hun iets weten, hij maakte hen met zijn wil bekend", maar hij *hiet* zijne onderhoorigen, d. i. „hij gaf hun een bevel“.

Ook gebruikte men tegen de edelen het woord *bidden* voor „doen weten“. Vgl. REIN 3654.

Bi Gode, die mi geboet stond elliptisch voor *te levene geboet*, d. i. *schiep*, in het aanzijn riep.

Ontbieden (onscheidbaar, overgankelijk, sterk ww.), oorspr. „doen weten“. *Ont* is het voorzetsel *anti*, *ante*, met de bet. *tegen* of *aan*, derhalve „aan iemand doen weten“. De tegenw. bet. „laten komen“ is 1. een ellips voor „iemand laten weten, dat hij komt“. — „Zult gij uwen Siwart niet terug ontbieden, wanneer Withilde u daarom smeekt?“ VAN LENNEP. (*Terug* duidt aan, dat Siwart vroeger was weggezonden; hij was namelijk verbannen.) — Den kleermaker *ontbieden*. — Darius *ontbode* Cyrus en Artaxerxus. — Al de bloedverwanten werden *ontboden*. — 2. Een ellips voor „iemand aanzeggen, dat hij iets zende“, derhalve = bestellen. — Ik heb het woordenboek van Littré *ontboden*. — Er is in het gebruik onderscheid tusschen *bestellen* en *ontbieden*; het eerste doet hij, die iets van den leverancier verlangt, wat niet voorhanden is, het tweede doet de leverancier. De boekverkooper *ontbiedt* het boek, dat hem door een zijner begunstigers is *besteld*.

Dat de vroegere bet. „doen weten, aanzeggen“ was, blijkt onder anderen uit den ROMAN VAN TOREC, vs. 2949:

„Doe lietment saen ¹⁾ weten na dezen
Den fellen riddere van den gewade ²⁾
Oft hi so cone ware van rade,
Dat hi enen camp dorste bestaan³⁾
Van der mord die hi hadde gedaen.
Hi *ontboet*: ja hi, God weet.“

d. i. Hij liet weten, antwoordde: Ja, zoo waar als God leeft.

En TOREC, 3643:

„Des anderdages *ontboet* na dat
Die coninc, dat Torec quame ter stat
Daer opt plein.

Ontboet is hier eveneens *deed weten*, nl. aan Torec *dat hi quame*.

MORIAEN, 3085:

„Ende van sinen broder Acglavale
Daerof *ontboet* hi ons mede
Dat hi leget daer ter stede
Biden oem sere gewont;“

¹⁾ Spoedig; vgl. Eng. *soon*. ²⁾ De ridder had een *rood* gewaad. ³⁾ *Enen camp bestaan van eenre mord* bet. „een tweegevecht aangaan wegens een moord“.

REINAERT, 2257:

„Hi *ontboot* Brunen (de beer) Gods houde,
Ende in Vlaendren comen soude,
Oft hi coninc wilde wesen.”

Het 2e vers is elliptisch en staat voor: Ende ontboot dat hi in Vl. enz. *Verbieden* (onscheidbaar, overgankelijk, sterk ww.), uit *ver* in de beteekenis *anders*, *nog eens*, en *bieden* „doen weten”; eig. dus „nog eens, in een tegenovergestelde zin een bevel geven”. Bet.: Door een gebod beletten. Bijv.: Iemand het huis *verbieden*; ik *verbied* u er over te spreken; het is *verboden* hier te wandelen. (In den laatsten volzin is het verkeerd in den inhoud van het verbod de ontkenning *niet* intelasschen, evenmin is het geoorloofd te zeggen of te schrijven: „Men is *verboden* hier te wandelen”, daar de constructie van *verbieden* den persoon in den datiefvorm eischt en *men* slechts als subject mag gebruikt worden). — In den eerstgenoemden volzin heeft *verbieden* ten gevolge van een ellips de bet. „ontzeggen, weigeren”; de geheele uitdrukking zou luiden: „Iemand *verbieden* in het huis te komen. Op dezelfde wijze heeft er een ellips plaats in den volzin: „ik *verbied* u dat *genot*”, welke zin moet aangevuld worden met „te smaken”; immers het *genot* is niet verboden, maar het *smaken* ervan.¹⁾ — *Verboden* wandeling, *verboden* toegang, *verboden* goederen (goederen, die niet ingevoerd mogen worden), de *verboden* vrucht (uitdrukking, ontstaan uit het bijbelsch verhaal, dat aan het eerste menschenpaar het eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads verboden werd). — De laatste vier uitdrukkingen zijn niet van dezelfde gehalte. In de beide eerste is verboden als verl. deelw. te beschouwen: „Eene wandeling, die *verboden* is. In de beide laatste echter heeft *verboden* eene eenigszins gewijzigde beteekenis verkregen; ze zijn ontstaan uit de volledige uitdrukkingen „goederen, *verboden om in te voeren*” en „eene vrucht, *verboden om te eten*”. De reden daarvoor is dezelfde als die in de noot is aangevoerd.

Het Hd. *verbieten* heeft daarenboven nog den zin „dagvaarden”, d. i. vóór zich *bieden*, doen komen. Deze beteekenis is aan het Nederl. vreemd.

Verbieden (in den terugwerkenden vorm), bij ongeluk te veel *bieden*. *Opbieden* (scheidbaar, onovergankelijk, sterk ww.), uit *op* en *bieden*, een bod doen; = hooger *bieden*. Vergezeld van „tegen iemand” beteekent het „in het *bieden* wedijveren”. — De twee opkoopers

¹⁾ In het algemeen heeft er een ellips plaats, waar het object niet is de onbepaalde wijs van een ww. of een subst., dat eene handeling uitdrukt; derhalve niet in: „Ik *verbied* u den toegang, deze *wandeling*”, daarentegen wel in: Ik *verbied* hem die vrucht, mijn huis, enz.

boden tegen elkander *op*; ik zal nog wat *opbieden* (minder gebruikelijk, liever: „Ik zal nog wat hooger of meer *bieden*”).

Overbieden (onscheidbaar, overgankelijk, sterk werkw.), uit *over* in den zin van hooger, meer en *bieden*, een bod doen; = een hooger bod doen dan een ander. — Ik wil hem niet *overbieden*.

Bod verbaal substantief, gelijk aan den stam van *bieden*, met verandering der *u* in de onvolkomen *o*; bet.: „De prijs, welke men voor iets aanbiedt. — Een *bod* doen; het hoogste *bod* doen (de hoogste prijs bieden).

Aanbod, op gelijke wijze als *bod* ontstaan uit *aanbieden*; bet.: „Hetgeen men voor eene bepaalde prijs te koop biedt.” Het *aanbod* van dat magazijn is aanlokkelijk. — In iedere courant leest men tegenwoordig een *aanbod* van goedkoope boeken.

Aanbod gaat dus van den koopman, *bod* van den kooplustige uit. Het mv. is *aanbiedingen*.

Aanbieding, de daad van het *aanbieden*. — De *aanbieding* uwer wenschen verheugt mij. — Het verschil tusschen *aanbod* en *aanbieding* wordt niet altijd in acht genomen; toch is de onderscheiding niet moeielijk: *Aanbod* sluit de onzekerheid der aanneming in zich, het veronderstelt van de tegenovergestelde zijde een *bod*, een *tegenbod*. Dit is bij *aanbieding* niet het geval; men moet derhalve zeggen: „De *aanbieding* van een geschenk, van wenschen, enz.; maar het *aanbod* van koopwaren, van een lot, van eene betrekking (wanneer het aannemen onzeker is); van eene eervolle betrekking zegt men liever *aanbieding*.

Aanbieder, *aanbiedster*.

Gebod, verbaal subst. van *gebieden*, in den zin van „een bevel geven”. Bet. „bevel”. — De tien *geboden*. — Een nieuw *gebod* geef ik u: dat gij elkander liefhebt, BRIEF VAN JOHANNES. — De oorspr. bet. van *gebieden* „aan allen doen weten” komt nog voor in onze tegenwoordige opvatting „openlijke afkondiging”: Onder de *geboden* zijn of staan „bruid en bruidegom zijn”, d. i. in den tijd der huwelijksafkondigingen zijn. Het is heden het eerste of tweede *gebod*, d. i. het is heden den zondag, waarop voor de eerste of tweede maal de huwelijksafkondiging plaats heeft.

Gebodsdag (gewestelijk), dag der huwelijksafkondiging. — *Eerste gebodsdag*; *tweede gebodsdag*.

SYN.: *Gebod*, *bevel*, *last*, *opdracht*, *order*, *voorschrift*. — De algemeene beteekenis van al deze woorden is: „Eene duidelijke aanwijzing aan iemand, hoe hij zich in het algemeen of onder sommige omstandigheden moet gedragen”. — *Gebod* is eene openlijke bekendmaking, een openlijk afgekondigd voorschrift, dat voortdurende kracht heeft: De tien *geboden*. — *Bevel*, de daad van bevelen, heeft gewoonlijk slechts oogenblikkelijke kracht: „Een *bevel* tot inhechtenisneming; aan uwe *bevelen* zal gehoorzaamd

worden. Soms komt het voor in de beteekenis van *gebod*:

„God, wiens *bevel* niet door mag dringen
 Bij 't volk, dan door der priestren mond,
 Verdraaid, misvormd door vond bij vond.”

Last (van *laden*) omvat het denkbeeld van iets dat bezwaart, dat drukt, dat dus aan hem, die de last ontvangt, moeite veroorzaakt, arbeid oplegt. De minister gaf *last* die zaak nauwkeurig te onderzoeken. — *Opdracht* wordt van een vereerend bevel gezegd, en is dus een last, dien men vrijwillig op zich neemt. Uwe vereerende *opdracht* laat ik mij met genoegen welgevallen. — *Order* is een militair woord. Een *dagorder*. De veldwachter kreeg *order* den verdachte te arresteren. Is er nog iets van uwe *orders*? — Een *voorschrift* bevat de regels volgens welke iemand zijn gedrag in sommige omstandigheden moet inrichten; het behelst de manier, waarop in eene aangelegenheid moet gehandeld worden, eene vriendschappelijke raadgeving, een wenk, enz.: Hij kreeg uitvoerige *voorschriften* op reis mede. Een wettelijk *voorschrift*. Ieder der klerken had een *voorschrift*, waarnaar hij zich had te gedragen.

Het *voorschrift* eener vereeniging of vergadering heet *reglement*, omdat deze aan *regels* gebonden is. Een *plakaat* is eene bekendmaking door de regeering uitgevaardigd (de bloed*plakaten*); een *edikt* beteekent hetzelfde, maar heeft grooter beteekenis (het eeuwig *edikt*), en wordt door mogendheden bekend gemaakt.

Bevelen bet. oorspr. „aan iemands hoede toevertrouwen”, welke beteekenis zich ontwikkelde uit het Got. *filhan*, het Ags. *feolan*, verbergen. Vandaar: „Ik *beveel* u de zaak *aan*, ik *beveel* u, voor alles te zorgen, d. i. ik vertrouw de zorg voor alles aan uwe hoede toe. — *Last* komt van *laden*; de *dt* ontwikkelde zich door affricatie tot *st*. — *Opdracht* is van het zinnelijke „een dracht, een pak op iemand laden” tot het onzinnelijke overgegaan; men „belaadt, bezwaart nl. iemand door een bevel”. — *Order* is een Fransch woord en wordt slechts door militairen en dienstdoden gebezigd. In het woord zelf ligt de beteekenis van „stipt, gestreng”. Een *voorschrift* „wat voor iemand *geschreven* is”, wordt ook gebezigd voor „wat iemand tot toelichting, raad, enz. *gezegd* wordt: in het laatste geval is het derhalve allegorisch. — *Reglement* (*regulamentum*) is „regeeling”. — *Plakaat* niet van *plakken*, maar van *placare*, verzoenen, bevredigen; het bet. derhalve: „Geschrift, dat de gemoederen tracht te bevredigen”. *Edict* is een Lat. woord *edictum*, van *edicere*, lett. *uitzeggen*, d. i. door spreken maken, dat iemands gevoelen wordt *uitgestrooid*; derhalve: uitvaardigen.

Gebod zelf had vroeger een uitgebreider beteekenis dan thans, hetwelk blijkt uit de Ndl. uitdrukkingen: *In u gebot setten* = onder uw bestuur stellen, zoodat gij er naar uwe inzichten over kunt beschikken; *te uwen gebode stellen*, met dezelfde beteekenis, d. i. *bestuur*.

Gebied, van *gebieden* in den zin van bevelen, 1. macht, heerschappij: De verleidster laat hem niet los, te vaster knelt zij hem aan

haren boezem, nieuwe genietingen spiegelt zij hem voor, de plooien van angst en wroeging kust zij weg van zijn voorhoofd, en hij zweert haar andermaal trouw, en wordt opnieuw aan haar *gebied* onderworpen. OPZOOMER. — Onder het *gebied* van een rechtvaardig en krachtig vorst worden de zegeningen der welvaart eerst recht genoten. — Uit de beteekenis *macht*, *heerschappij*, *bestuur*, ontwikkelde zich door overdracht van het onstoffelijke op het stoffelijke 2. Uitgestrektheid eener heerschappij: Het *gebied* der Romeinen strekte zich uit over bijna geheel Zuid-Europa. 3. *Rechtsgebied*, *grondgebied*: De Resident te S...ng, die heer is over de landstreek B..., waar vijfmaal honderd duizend menschen wonen, wil dat er recht geschiede in zijn *gebied*. Het *gebied* van baron Van N. strekt zich uit over 500 bunders land, waarop zich 50 boerenplaatsen bevinden. — 4. *Terrein* in het algemeen: Een klein *gebied*, slechts twee morgen grond, moet in het onderhoud van dit talrijke huisgezin voorzien. — Fig. Het *gebied* eener wetenschap, dat is „al wat tot de wetenschap behoort: Op het *gebied* der Ned. taal blijft nog veel te doen overig. Tot het *gebied* der geneeskunde behooren vele vakken, enz.

SYN. *Gebied* (1e bet.), *beheer*, *bestuur*, *bewind*, *heerschappij*, *regeering*. — *Gebied* en *regeering* is „oefening van gezag over een staat”; in regeering treedt echter de werking van het *regeeren* meer op den voorgrond, terwijl de *macht* tot die gezagoefening meer in *gebied* ligt opgesloten. — *Bestuur* wordt van allerlei zaken gebezigd en geeft „leiding van zaken” te kennen: Het *bestuur* van een genootschap, van eene vereeniging, van een polder, van eene stad, enz. — *Heerschappij* en *bewind* worden van meer gewichtige zaken gebezigd en komen het meest met *regeering* overeen. Het laatste is echter het meest gebruikelijke woord. — *Beheer* is „het besturen zijner eigen zaken”.

Gebieder, *gebiedster*, *gebieding*, *gebiedzuchtig*, *gebiedenis* (verouderd = groete, van *gebieden*, dat oudtijds aan het slot van brieven gebruikt werd, in den zin van „aanbevelen”).

Verbod, bevel, waardoor iets verboden wordt. — Daar in *verbod* eene negatie ligt opgesloten, mag de objectzin, die van verbod afhangt, geene ontkenning bevatten, bijv.: Het verbod om schaatsen te rijden werd dezen winter gehandhaafd.

Verbodsbepaling, *verbodsdag* (dag, waarop alle nering en hantearing is verboden), *verbodsstelsel* (stelsel ter beperking van den handel), *verbodswet*.

Ontbieding, *ontbieder*, *ontbiedster*, *opontbieding* (zie *opbod*).

Opbod, 1. oproeping, opontbieding (weinig in gebruik); 2. hooger bod bij veilingen; 3. het opbieden: Bij *opbod* verkoopen, d. i. aan den meestbiedende verkoopen.

Afbod bestaat niet; daarvoor wordt *afslag* gebezigd, aldus ge-

noemd naar het vallen van den hamer, wanneer een koper het geveilde afmijnt. Nog op de vischmarkt in gebruik.

Aanmerking. Evenmin als *afbod* wordt ook *afbidden* gebezigd; *afdingen* is daarvoor het gebruikelijke woord. Tegenover *opbidden* staat derhalve *afdingen*; tegenover *opbod*, *afslag*. — *Afdingen* is edeler dan *afknibbelen*; het eerste geschiedt, omdat de prijs te hoog is, het tweede uit schraapzucht.

Andere woorden voor *afknibbelen* zijn: *Pingelen* en *knirpen* (vgl. Hd. Knirps). Beide hebben eene minachtende beteekenis. *Marchandeeren* is meer een handelsterm en heeft een minder ongunstigen zin; het wordt ook overdrachtelijk gebruikt.

Bode, van *bieden* in zijne eerste beteekenis; oorspr. = afgezant: *Een bode des heils, des vredes*, euphonistische uitdrukkingen voor predikant of zendeling; behalve in deze en dergelijke uitdrukkingen komt *bode* in den zin van afgezant niet meer voor. De tegenwoordige bet. is 1. boodschapper, aankondiger. De ooievaar is een *bode* van den zomer. De primulavera is de *bode* der lente. (*Bode* is gemeenslachtig, dus in het laatste voorbeeld vrouwelijk). — In dezen zin wordt *bode* (in samenstellingen) gebruikt als naam van tijdschriften of dagbladen: De *avondbode*, de *Rijnbode*, *Taal- en letterbode*, *Maasbode*. 2. De persoon, die iets bezorgt, in letterlijken en in overdrachtelijken zin: *Brievenbode*, *postbode*, *begravenisbode* (die voor de begravenis zorg draagt), *bode* (de persoon, die pakjes bezorgt van de eene plaats naar de andere), *stadhuisbode*, *gerechtsbode*, enz. 3. (In het meervoud) *dienstboden*: De *boden* zijn van avond allen uit. Mevrouw C. klaagt steeds over hare *booien* (gemeenzaam woord voor *boden*). — Het woord *dienstbode* zelf wordt in het dagelijksch leven meestal voor eene vrouwelijke *bediende* gebezigd; wordt het van een mannelijken gebruikt, dan voegt men er doorgaans „mannelijke” bij. — Goede *booien* zijn goud waard.

De dienaar, die bij het gerecht de aangeklaagden, de aanklagers en de getuigen oproept, draagt in het bijzonder den naam van *bode*, ook de persoon, die de boodschappen bezorgt voor de ministerieele bureaux.

Bode des heils en *bode des vredes* zijn eufemistische uitdrukkingen voor *predikant* (van *praedicare*, openlijk iets bekend maken), *zendeling* (iemand, die *gezonden* wordt), *evangelist* (die eene *blijde boodschap* brengt; *evangelium* toch komt van *eu*, goed, en *angeleia*, tijding, boodschap). Een *predikant* wordt door den staat bezoldigd en moet een kerkelijk examen hebben afgelegd. Een *evangelist* wordt den predikant tot hulp toegevoegd. Een *zendeling* wordt door een godsdienstig genootschap meestal naar de heidenen of onder de Joden gezonden, om dezen het *evangelium* te prediken. — Andere eufemistische namen zijn: *Gezant van Christus*, *herant des vredes*, *boetgezant* (gezant, die tot *boete* aanspoort), enz.

Bodeloon (fooi), *bodenambt*, *bodes*, *bodin*, *bodeschap* (het ambt van *bode*).

Boodschap, uit *bodeschap*; *schap* schijnt hier eene verzameling aan te duiden: Al wat geboden (bevolen, bekend gemaakt) wordt, evenals *nalatenschap* „al wat nagelaten is” beteekent. Bet.: Tijding, bericht, last: Eene *boodschap* doen; onthoud uwe *boodschap* goed; hij doet den ganschen dag niets dan *boodschappen* loopen, d. i. tijding heen en weer brengen. Gew. aan de Zaan: *Boodje sturen*. — 2. In een winkel waren halen: Eene *boodschap* doen bij den kruidenier, slager, bakker, enz. d. i. koffie, vleesch en brood koopen. — 3. Openlijke bekendmaking: Eene koninklijke *boodschap*; de *boodschap* van Engeland aan ons land behelst. . . — (Fig.) Ik heb geene *boodschap* met u, d. i. „ik ken u niet, ik heb niets met u te maken”. (Ook *aan u*). — Spreekwijze: Eene blauwe *boodschap* „een geveinsd bezoek”; (R. K.) Maria *boodschap* „feestdag, de herinnering aan de tijding, die Maria ontving, dat zij de moeder des Heilands zou worden.” — Spreekwijzen: Eene kleine, eene groote *boodschap* doen, eufemismen voor *naar de beste kamer moeten*”.

Beste Kamer of *bestekamer* bet. *bassa camera*, lage kamer; zie Verwijs Taal- en Letterb. VI 273.

Boodschapbrenger, *-brengrster*, *-jongen*, *-looper*, *-loopster* (Fig): Iemand voor *boodschaplooper* gebruiken, d. i. „allerlei kleine diensten van iemand vergen” (= *duivelstoejager zijn*), *-meisje*, *-per*, *-ster*, *-ping*.

Boodschappen, eene tijding brengen, melden.

SYN. *boodschapper*, *bode*. De eerste is iemand, die eene enkele maal eene tijding brengt; de tweede bekleedt het *bodenambt*.

Eerbied, uit *eer bieding*, het bewijzen door zijn gedrag, dat men iemand eer schuldig is. — De lof, de dank, de *eerbied* zij Hem, die is, die was en die zijn zal. — In dezen volzin beteekent *eerbied* „gevoel van ontzag”. — Ook wij, wij voelen 't hart van huivrende *eerbied* slaan. TER HAAR. Vol *eerbied* naderen wij het opperwezen.

Eerbiedenis (weinig gebruikelijk), *eerbiedige* groete; *eerbiedig*, *eerbiediglijk*, *eerbiedigheid*, *eerbiedshalve* (uit een gevoel van *eerbied*).

Eerbiedwaardig: Een boom, te verheven, te *eerbiedwaardig* om nog te kunnen vallen; *-heid*.

Eerbiedwekkend (= *ontzagwekkend*).

Eerbiedigen, ontzag hebben voor iemand en berusten in iemands gevoelens: Wij *eerbiedigen* den ouderdom. — Ik *eerbiedig* zijne rijpere ondervinding. — De raad *eerbiedigde* het gevoelen van den burgemeester.

SYN. *Eerbied*, *eerbiedigheid*, *achting*, *hoogachting*, *ontzag*. — *Eerbied* kan zoowel gevoeld als *getoond* worden. Het eerste *ont-Noord en Zuid*, 4e Jaargang.

staat door een gevoel van eigen minderheid; het laatste is slechts een uiterlijk vertoon van hoogschatting, ofschoon de *achting* ontbreekt. ¹⁾ Men kan iemand *eerbied* bewijzen alleen om der wille van den rang, dien hij bekleedt. — Ik heb *eerbied* voor zijne grijze haren, anders zou ik hem eens goed den mantel uitvegen. — In „voor den arme, die met zijn gering inkomen, zich bekrimpt om zijne kinderen eene goede opvoeding te geven, heb ik eerbied” is de *eerbied* op *achting* gegrond. — *Eerbiedigheid* duidt slechts den vorm aan: Met eerbiedigheid antwoordden de kinderen op meesters vragen. — *Achting* en *hoogachting* zijn gegrond op iemands zedelijke waarde; men draagt iemand *achting* toe of *hoogachting*, omdat hij die inderdaad verdient. — *Ontzag* sluit (volgens afleiding van *ontzien* en volgens het gebruik) eene zekere *vrees* in; *achting* is dus *eerbiedige schroom*.

Hoogschatting wordt gewoonlijk van zaken gebruikt: De hoogschatting van iemands werk. — Dit gebruik is uit de beteekenis van het simplex *schatten* zeer natuurlijk.

Overbodig. Over het bevel heen, meer dan geboden is, dus „te veel”. — Zijne loftuitingen zijn *overbodig*. *Overbodig* werk doen.

In de bet. „bereid, gereed” is *overbodig* verouderd.

SYN. *Overbodig*, *overtollig*, *overdadig*. — *Overbodig* is „meer dan noodig is, maar niet altijd nutteloos”. — *Overtollig* is nutteloos, vergeefs”. — *Overbodig* werk doen is dus eenvoudig „te veel werk doen”; *overtollig* werk doen „te vergeefs zich te veel inspannen”. — *Overdadig* zijn, brengt nadeel aan en is een bewijs van verkwisting. — *Overdadige* weelde deed zijn vermogen spoedig ten gronde gaan. — *Overtollige* uitgaven konden hem niet in de kringen doen opnemen, waarnaar hij zoo verlangde. — In een plaatsje als T. is zulk eene weelde eig. *overbodig*, toch kan zij veel bijdragen om zijne positie hier te vestigen.

Tol is „schatting”, alwat dus *overtollig* is gaat boven de schatting; wat boven de schatting gaat, is nutteloos. — *Overdadig* staat in verband met *verdoen*, weg maken. *Overdadige* uitgaven zijn derhalve „uitgaven, die het vermogen verdoen.”²⁾

Beul is gevormd van *bode* met het suffix *il* (= *el*), dus *bodil*; tengevolge van de *i* kreeg de *o* den umlaut en werd *eu*; uit *beudel*

¹⁾ Daaruit blijkt dan ook het dwaze van de gebruikelijke en min of meer beleedigende formule: „Geeft met *verschuldigten* eerbied te kennen...” waarmede de verzoekschriften beginnen, zoowel als:

Ik heb de eer (!) met *verschuldigde* hoogachting (NB! hoogachting *schuldig* zijn) te zijn enz.

RED.

²⁾ *Zich verdoen*, zich om het leven brengen. Een ander *verdoen* vindt men o. a. aan de Zaan: „*Verdoet* het nog eens”, d. i. doe het nog eens over, herhaal uw bezoek.

RED.

viel de *d* weg, en zoo ontstond de vorm *beul*. Deze uitgang is niet hetzelfde *el*, dat verkleinwoorden vormt, evenmin het suffix, dat dient om namen van werktuigen aan te duiden; maar een achtervoegsel, dat dient om zoogenaamde *nomina agentia* te vormen, d. i. namen van zelfstandigheden, die zelf de handeling verrichten; zoo beteekent bijv. *sleutel* (uit *slot* til) „sluiter”; zoo ook *beul* „bieder”, d. i. „de persoon, die iets doet weten, bekend maakt, en ziedaar de oorspr. beteekenis: Iemand, die de komst van een ander aanzegt. — Door verloop van tijd ontwikkelde zich de tegenwoordige beteekenis; eerst werd het „iemand, die het ambt van *bode* bekleed”; later „iemand, wien opgedragen werd, de vonnissen ten uitvoer te brengen, scherprechter”. Uit den aard der zaak ontstond hieruit weder de fig. opvatting „wreedaard”. — *Menschenbeul*, *dierenbeul*, *beulin* (wreede vrouw). *Beulen*, zw. onovergank. ww., afgeleid van *beul* in den zin van wreedaard, ruw mensch; bet.: Hard werken, zich afsloven. — Overgank.: Hard slaan. — Zijne kinderen *beulen*. *Afbeulen*, in den terugwerkenden vorm (*zich afbeulen*): zich door te veel arbeid pijnigen, geheel afmatten. Overgank.: Een mensch of dier meedoogenloos, wreedaardig pijnigen. — Die koetsier *beulde* zijn paard vreeselijk *af*. *Beulsambt*, *beulschap*, *beulshand*. (Spreekwijze: Door *beulshanden* om het leven komen = op het schavot sterven), *beulsknecht*, *beulsvrouw* (= *beulin*), *beulswerk* (moeielijk of wreed werk), *vrouwenbeul* (iemand, die zijne vrouw mishandelt). SYN.: *Beul*, *henker*, *scherprechter*. — *Scherprechter* is de benaming van den persoon naar zijn ambt, nl. een lijfstraffelijk vonnis te voltrekken. — *Beul* is het volkswoord, gewoonlijk in den zin van wreedaard; zelfs wanneer er de ambtsbenaming mede bedoeld wordt, heeft het eene ongunstige beteekenis. — *Henker* is verouderd en komt af van het Hd. *henken*, ophangen. Wij kennen het nog in de uitroep „wat *henker*!”

De oude en meest schilderachtige naam te onzent was „hangdief”, d. i. iemand, die een dief moet hangen. Voor dergelijke samenstellingen vergelijkte men *brekespel*, *spring in 't veld*, *stokebrand*, enz. Zie Terwey, blz. 138.

PEDEL. *Bodel* als dienaar bleef aan de akademiën in gebruik. In Frankrijk verzwakte men de eerste lettergreep: *Bedel* of *bedeau*; in Zuid-duitschland maakte men er *pedel* van, welke vorm te onzent ook in zwang is gekomen.

Bragen, bregen, brein.

Dat de letter *g* dikwijls in *j* overging, is bekend.

Men heeft b.v. *jonnen* naast *gunnen*, *jonst* naast *gunst*, *jegens* voor *gegens*. Wie met de Friesche taal bekend is, weet, dat men daar zegt

jen (jearn)	voor 't Nederlandsche	garen;
jild	" "	geld;
juster (jister)	" "	gisteren;
jitten	" "	gieten;
jaan	" "	geven.

Ook als bestanddeel van den verkleiningsuitgang wisselen *k*, *g* en *j*. Men vindt b.v. bij Jacobus Revius:

„Een spruytgen heeft de Heer geplant.”
 „Sy songen beurt om beurt, soo soetgens.”
 „..... nieuwe deuntgens hoort men garen.”
 „..... de beestgens in de wey.....”

Evenzoo bij Huyghens en anderen.

Dezelfde verandering der *g* in *j* (*i*) is het, welke uit *age* (*ege*) *ei* heeft doen ontstaan. Als voorbeelden daarvan hebben we:

zeil	voor zegel,	dweil	voor dwegel,
steil	" stegel,	teil	" tegel,
zeide	" zegde,	leide	" legde,
zeis	" zegen(se),	zeine	" zegen(net),
kei	" keg,	rei	" rege.

In de Friesche taal heeft men nog:

rein	voor 't Nederlandsche	regen,
wein	" "	wagen,
kleien	" "	klagen,
slein	" "	(ge)slagen,
wei	" "	weg,
twa dei	" "	twee dagen,
jeien	" "	jagen,
Ik mei net	" "	ik mag niet.

Bij deze voorbeelden voeg ik nog *brein*, ontstaan uit *bregen*, *bragen*. Het bleek mij onlangs, dat dit woord *bragen* nog in den mond des volks voortleeft. Met een landbouwer sprekende, hoorde ik hem o. a. zeggen, „dat de bragens van een varkens zoo lekker waren.” De man bedoelde de hersens, dus „het brein”.

R. B.

Klankwijziging.

Is 't in 't algemeen waar, dat het voor een vreemde moeilijk is, eene gewestelijke uitspraak na te bootsen, zóó, dat hij zich niet dadelijk als vreemdeling verraadt — inzonderheid is dat op de Zeeuw-sche uitspraak van toepassing.

Deze toch bezit bijzondere eigenaardigheden, vreemd aan andere provincialismen, terwijl de taal rijk is aan idiotismen, wier gebruik alleen den Zeeuw voor de hand ligt.

Om het eerste te bewijzen, willen wij voor 't oogenblik ons bepalen bij de klankwijziging, die de *a* in verschillende gevallen alhier ondergaat. 't Is ons niet mogelijk, overal de reden daarvan op te sporen. Wellicht, dat de etymologie daarover licht verspreidt, en dan kan de aanwijzing, in de volgende voorbeelden gegeven, den taalgeleerden eene welkome bijdrage zijn.

De *a* wordt in Zuidbeveland in de meeste woorden uitgesproken als *ai*, b.v. in *malaise*; wanneer op de *a* eene *r* volgt, zooals in *varen* enz., dan luidt zij als *è* in *père*.

In andere gedeelten van Zeeland, in 't noorden (Schouwen-Duiveland, Noordbeveland) en in 't Zuiden (Z.-Vlaanderen) zweemt zij naar de *o* klank.

Maar zelfs in dezelfde streek hoort men bij verschillende woorden een onderscheiden klank, waarvoor oppervlakkig geen grond schijnt te bestaan.

Vooreerst treft het ons, dat sommige woorden de *a* klank zuiver behouden, al is het aantal niet groot. Dit is het geval met *braaf*, *graaf* (niet bij samenstelling, als in *dijkgraaf*) *draak*, *nachtegaal*, *aap*, *kaap*, *raar*, *klaas* en *sinterklaas*, *vaas*, *kaart*, *knaap*, *gaar*,

Waar achter de *a* eene *d* komt, wordt de *d* niet gehoord; de euphonie wil dan de samensmelting der lettergrepen. — *Baden* klinkt *baaien*, *kaden* als *kaaien*, *laden* als *laaien* of *laeën*. — Daar-entegen wordt *raden*, *raaien*, meestal *raeën*, *paden*, *patten*; *maden*, *maenen*; *spaden*, *spaeën*.

Het voegwoord *maar*, wordt uitgesproken als *mèr*, doorgaans met weglating van de slotletter; *naar*, als voorzetsel gebruikt luidt *nir*, ook met inslikking van de *r*; doch als bijvoegelijk naamw. wordt *naar* uitgesproken, zooals 't behoort.

Haar, zelfst. n.w., luidt (h)*aer*; doch als bezittelijk voornw. (h)*eur*.

Zeldzaam is de verandering van *aa* in *oo*. Voorbeelden daarvan zijn: *rapen*, *roopen* (n.l. knolgewassen, niet het werkw. *rapen*); *kanen*, *koonen*; *spaanders*, *spoonders*.

Rakelen worde *roekelen*; b.v. het vuur *oproekelen*.

Gaas luidt gemeenlijk *gaais*.

Schaatsen als *schessen*.

Raar heet *aarig*; het onderscheid tusschen *raar* en *aardig* wordt niet in acht genomen. Alles, wat vreemd voorkomt, heet *aarig* ¹⁾.

Daar *roekelen* voor *rakelen*, zóoeven genoemd, op zich zelf staat, dient opgemerkt te worden, dat hierin de *oe*-klank waarschijnlijk slechts een zachtere vorm van de *oo* is.

Zoo hoort men ook van „*de puupe uutkoetere(n)*, voor *koteren*, dat men weer hoort in *puupkoter*”. Zoo is dus *roekelen* analoog met *roopen*, *koonen* enz.

Een en ander strekt ten bewijze, hoe gemakkelijk men zich kan vergissen, waar men meenen zou, dat woorden van gelijke of gelijksoortige samenstelling denzelfden klank zouden hebben.

Waarom *gaar* niet verandert; *garen* en *gaarne* daarentegen als *gaeren* luidt; *haar*, z. n.w. en *haar*, bez. voornw. weer niet gelijk zijn, is zeker moeilijk uit te maken.

Rapen, werkw. en *rapen*, zelfst. nw. geven hetzelfde verschijnsel.

Dit, en andere genoemde afwijkingen zijn oorzaak, dat zuivere nabootsing onmogelijk is.

Bij de overige klinkers vinden wij soortgelijke gevallen.

Wellicht komen we hierop later terug.

Nisse, 8 Juni 1881.

J. KOUSEMAKER Pz.

Meerder.

Zie N. en Z. IV 4, bladz. 242.

Terecht wordt t. a. p. gewezen op het misbruik van het woordje *meerder* in onze taal. Of het Hd. *mehrere* echter wel juist overgezet wordt door *vele* is nog te bezien. *Mehrere* bedoelt „niet één, maar meer”, dus ons „verscheidene”, dat de tegenstelling met één beter uitdrukt dan het woord *vele* of *velen*. Intusschen zijn het niet allen de nieuwsbladen, die ons in dit misbruik voorgaan. Ik trof de fout herhaalde malen in overigens uitnemende en goed Nederlandsche boeken aan, doch minder in den zin van „vele” dan wel in dien van „meer dan één”. In één onzer beste taalkundige werken lees ik: „Wijzen ze (d. i. de woordjes *deze* en *gene*) op *meerdere* personen, dan . . . enz.” Zou hier „meer” of „meer dan één” niet te verkiezen zijn? L.

¹⁾ In Zuid-Afrika heeft *aardig* de beteekenis van *raar*, *zonderling* in ongunstigen zin, zoodat eene moeder zeer beleedigd zou zijn, als men hare kinderen *aardig* noemde. RED.

Een paar apostillen bij Prof. B. SYMONS' „Eenige opmerkingen naar aanleiding van DR. J. BECKERING VINCKERS, Taal en Taalstudie II, 448—469" voorkomende N. en Z. IV, 1881.

Prof. Symons' reeds vroeger in dit Tijdschrift door mij ter sprake gebragte, in „de Schoolbode" geplaatste, aankondiging van een paar afleveringen mijner bewerking van WHITNEY'S *Language and the Science of Language* heeft mij reeds te veel tijd gekost om daarop hier nog eens omstandig terug te komen. Ook de *taalkundige* opmerkingen voorkomende in het, in 't vorig nummer van N. en Z. opgenomen, opstel van PROF. SYMONS' hand, getiteld „*Eenige opmerkingen naar aanleiding etc.*" zijn voor mij geen reden om hier met genoemden jongen hoogleraar in het taalkundig strijdperk te treden. De lezers van N. en Z. zouden aan zulk een geschermspel weinig hebben: zonder groote uitvoerigheid van beide kanten zouden zij toch niet recht gewaar worden hoe de vork eigenlijk in de steel zit.

Stellen sommige lezers van N. en Z. genoeg belang in de hier bedoelde taalkundige kwesties, om er meer van te willen weten, dan ben ik gaarne bereid, hun, op aanvraag, zoover de voorraad strekt, een overdruk toe te zenden van 't geen ik om verkeerde gevolgtrekkingen te voorkomen, naar aanleiding van DR. SYMONS' opmerkingen in „de Schoolbode", mij verplicht rekende aan 't slot van *Taal en Taalstudie* p. 448—469 in 't midden te brengen¹⁾. Ook de nu in de vorige aflevering van „N. en Z." opgenomen „*Eenige opmerkingen etc.*" van DR. SYMONS' hand, behelzen beweringen die mij dwingen, tegen wil en dank, de pen ter hand te nemen; beweringen die, zoo ik ze onweerlegd liet, de lezers van N. en Z. een zeer verkeerd denkbeeld zouden geven van 't geen ik eigenlijk in *Taal en Taalstudie* p. 448—469 heb gezegd, en mij in een daglicht plaatsen waarin ik niet wensch bij mijn landgenooten geplaatst te worden.

De beweringen waartegen ik mij verplicht acht verzet aan te teekenen zijn de volgende:

1. De bewering van DR. SYMONS als zou ik hebben te kennen gegeven dat ik zijne aankondiging niet vreemd acht aan het OPZET om een oud-gediende (I. B. V.) een gek figuur te laten slaan;
2. de bewering van DR. SYMONS dat ik de onderstelling van minder welwillende bedoelingen van zijnen kant BEDEKTELIJK zou hebben geuit;

¹⁾ De lezer kan dan tevens zien op welke wijze ik, in de punten IX, XVI, XVII, XXI, XXIII, XXV en XXVI, de gegrondheid van DR. SYMONS' opmerkingen erken.

3. de bewering dat ik mij ten opzichte van zijnen persoon aan een van een man van smaak niet te verwachten ONGEKUISCHTE BOERT heb schuldig gemaakt.

De eerste bewering dat ik, als is het dan ook bedektelijk, zou te kennen gegeven hebben dat ik DR. SYMONS aankondiging niet vreemd acht aan het OPZET om mij, oud-gediende, een gek figuur te laten slaan, is zoo onjuist mogelijk en een gevolg van een — hoe zal ik het noemen? — een soort van onrustige ergdenkendheid die meer in de uitgedrukte woorden zoekt dan de schrijver zelf er in heeft willen leggen. Ik heb te veel achting voor DR. SYMONS om hier 't Oud-Nederlandsch spreekwoord, „die erg denkt, vaart erg in 't hart” te pas te brengen, maar zeker is dat deze neiging om aan de woorden van den schrijver niet den gunstigsten uitleg te geven, meer dan eens bij DR. SYMONS aan den dag komt.

Hoe onjuist de bewering aangaande het hem door mij quasi toegedichte OPZET is, zal blijken, zoodra ik den lezer in kennis breng met de plaats waaruit PROF. SYMONS zijne bewering put.

Naar aanleiding van vier bedenkingen die DR. SYMONS tengevolge van zijne verkeerde opvatting mijner woorden — mijne opmerking over het aanwezig zijn der klankwisseling in 't Hd. *ich gebähre, du gebierst* en 't uitblijven dier klankwisseling bij *ich schere-du scherst* — te berde brengt, zeg ik in punt XIX het volgende:

„In zijn ijver voor en vol van de kersverse vruchten der nieuwste taalbeoefening ziet onze aankondiger over 't hoofd dat ik hier niet van 't Oor-Germaansch, noch zelfs van 't Oud-Germaansch spreek, maar doodeenvoudig van een vrij jeugdig taalverschijnsel op 't gebied van 't Hoogduitsch.” Dan volgt de, eigenlijk onnoo-dige, uiteenzetting mijner door DR. SYMONS verkeerd opgevatte bedoeling, waarna ik aldus besluit: „*Ijver* is zeer prijzenswaardig, maar hij dient ons niet te verleiden om een oud-gediende een gek figuur te laten slaan, wanneer hij dat niet verdiend heeft.”

Dat DR. SYMONS mij hier door zijne, op de verkeerde opvatting mijner woorden gebazeerde, vier bedenkingen, in 't oog van de lezers van „de Schoolbode” en van wie anders door overdrukken die bedenkingen hebben te zien gekregen, een gek figuur laat slaan is ontwijfelbaar zeker, en dat is dan onder anderen ook opgemerkt door een Nederlandsch taalbeoefenaar die den jongen Groninger hoog-leeraar en mij beter kent en beter weet te beoordeelen dan menig ander. Wat doe ik nu in punt XIX? Schrijf ik de handelwijze van Dr. Symons aan boos *opzet* toe? In geen deele. Ik geef aan zijne verkeerde opvatting den best mogelijken uitleg. Ik schrijf ze toe aan overgrootten *ijver*, ik zeg dat hij in zijn *ijver* mijne bedoeling *over 't hoofd heeft gezien*, dat hij door zijn *ijver* verleid mij een gek figuur heeft laten slaan. Indien men zegt dat iemand iets in *zijn ijver over 't hoofd heeft gezien*, of iets *door zijn ijver*

verleid heeft gedaan, dan spreek men hem, dunkt mij, voor ieder die behoorlijk Nederlandsch verstaat, juist van boos *opzet* vrij.

Indien PROF. SYMONS er bij blijft, dat ik hem in bovenaangehaalde passage boos *opzet* te laste leg, dan zou hij daardoor den schijn op zich laden, alsof hij geen Nederlandsch verstaat of wel mij houdt voor een van die lieden die, zooals SALLUSTIUS het in zijn *Bellum Catilinarium* uitdrukt, *aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habent*,¹⁾ of, zooals de Groningerlanders het krachtig-zinnelijk uitdrukken, voor een man, *dij niet wenkt waar 'e smit*.²⁾

Tot zoodanig ras van links wenkende, rechts smijtende lieden schijnt — en hiermede kom ik tot de tweede bewering, waartegen ik verzet aanteeiken — Dr. Symons, te oordeelen naar zijn gezegde dat ik een veronderstelling van minder welwillende bedoeling van zijnen kant *bedektelijk* uit, mij wel eenigszins te rekenen.

Het moet dunkt me op degenen mijner landgenooten die mij nu vele jaren lang, bij elke gelegenheid, mijne gedachten maar al te vrijmoedig en onverbloemd hebben zien of hooren uiten, een nog al kluchtigen indruk maken, als ze mij nu op mijn ouden dag nog voor een man van *bedekte* bewoordingen zien uitmaken, voor een man die den moed niet heeft om rond voor zijne meening uit te komen!!!

Ik kan Prof. S. verzekeren dat ik nog altijd zeg wat ik meen, en niet meer meen dan ik zeg, en van plan ben om dat te blijven doen, zoolang ik in staat ben den mond te roeren of de pen te voeren.

Ik zal hier niet zeggen: „zoo als de waard is vertrouwt zij zijn gasten,” want te oordeelen naar 't geen ik tot nu toe van Dr. SYMONS heb gelezen, is hij volstrekt geen man die van zijn hart een moordkuil maakt; integendeel komt hij zeer onvervaard voor zijn meening uit; ja hij laat zich, in zijn vurigen *ijver* om 't verkeerde aan de kaak te stellen, soms verleiden om te critizeeren waar critiek onnoodig is, (zie punt XV en XIX) of om over zaken van niet zoo bijzonder veel gewigt — 't uitgeven b.v. van een werk bij afleveringen van een zeker aantal vellen — een eenigszins doordraven-den, apodictischen toon aan te slaan (zie onder anderen punt I).

Dezelfde *ijver* die PROF. SYMONS verleidt, om mijne woorden in Taal- en Taalstudie verkeerd optevatten en in 't geen ik in punt

¹⁾ Iets anders verborgen in de borst, iets anders gereed op de tong hebben.

²⁾ Die niet wenkt waar hij smijt. Die naar den eenen kant wenkt en naar den anderen kant werpt, b.v. bij 't kaatsspel. Schoon de Groningerlander gewoonlijk als pers. voornw. van den 3den pers. enk. mann. *hij* bezigt, wordt dit toch dikwijls tot *e* (= *e* van *de*) verzwakt.

XIX te berde breng een beschuldiging van *opzet* te zien, heeft hem ook over 't hoofd doen zien dat ik hem in den aanhef van mijne Verbeteringen en Ophelderingen, achter Taal en Taalstudie, *uitdrukkelijk* van boos *opzet* vrij spreek. Wat zeg ik daar? Niet meer of minder dan dit: „Op den man (B. V.) van wien de onjuiste voorstellingen zijn uitgegaan, rust natuurlijk de verplichting om aan alle door den aankondiger (Dr. S.) voorgedragen verbeteringen die hij beaamt, onmiddelijk zijn zegel te hechten, en tevens om opmerkingen die, *natuurlijk tegen de bedoeling van hem* (Dr. Sym.) *die ze te berde bragt*, tot verkeerde gevolgtrekkingen zouden kunnen leiden, zoodanig toe te lichten, dat voor verkeerde opvatting voor goed de deur word' gesloten.”

Iedereen die Nederlandsch verstaat moet na 't lezen van bovenstaande gecursiveerde woorden volmondig erkennen dat DR. SYMONS niet alleen ten onrechte beweert dat ik hem boos *opzet* toedicht, maar dat hij ook volstrekt het recht niet heeft om zich het voorkomen van een erg verongelijkt man te geven, zooals hij dat doet, als hij zegt: „Voorzichtigheidshalve voeg ik er bij: „De opmerking is wel overbodig dat geen vitzucht mijn drijfveer is! Helaas! het mocht niet baten.”

Het mogt *wel* baten. Immers, wanneer DR. S. *des Guten zu viel thut*, zeg ik met den 1sten luitenant in MARRYAT'S *Midshipman Easy*: „Slechts *ijver*.”

't Was, zooals ik gezegd heb, diezelfde *ijver*, diezelfde *ardor animi*, zooals CICERO dat ergens noemt, die DR. SYMONS bewoog tegen de uitgave van „Taal en Taalstudie” bij stukken van een zeker aantal vellen te velde te trekken.

Daar die wijze van uitgeven geheel en al een gevolg van mijne *persoonlijke* omstandigheden is, werd door 's Heeren SYMONS vol*ijverige* ontboezeming tegen deze wijze van uitgeven de zaak on*vermijdelijk* op een *personeel* terrein gebragt. Had DR. SYMONS — zooals gedurende de uitgave der verschillende afleveringen van „Taal en Taalstudie” herhaaldelijk door belangstellenden, ten opzichte van vele punten, is gedaan — mij per brief aangaande dit punt inlichting gevraagd of een opmerking gemaakt, dan had ik, zooals ik steeds ten opzichte van al de mij voor en na per brief gemaakte opmerkingen heb gedaan, daarover bij 't verschijnen der volgende aflevering in 't kort het noodige kunnen zeggen. Nu echter in een openbaar geschrift nog al on*malsch* tegen die wijze van uitgeven werd uitgevaren, moest ik ook met zekeren klem tegen de geopperde bedenkingen opkomen en tevens DR. SYMONS duidelijk maken dat — 't geen jeugdige ijveraars wel eens willen vergeten — men maar niet altijd van den hoog-wetenschappelijken rechterstoel, zonder personen of omstandigheden in aanmerking te nemen, een streng veroordeelend vonnis moet uitspreken;

dat ook in dezen, zooals meer, dikwijls *summum jus summa injus-
titia* is.

Ten einde te bewijzen dat ook in dit bijzonder geval het hoogste recht het hoogste onrecht is, zet ik in punt I uiteen hoe de wetenschap, zoo ze niet snood ondankbaar wil wezen, soms haar hoogste recht niet *mag* eischen; hoe de waardigheid der wetenschap soms een weinig moet zwichten voor de bezwaren waarmee hare beoefenaars, zoo ze met bezigheden overladen ambtenaars en vaders van talrijke huisgezinnen zijn, veelal bitter hebben te kampen. In de veronderstelling dat DR. SYMONS die, toen ik schreef, nog, zooals men 't noemt, een eenlopend man was, moeilijk de volle kracht van 't huisvaderlijk argument zou beseffen, beroep ik mij, in een noot, van den ongehuwden, met geen talrijk gezin bezwaarden DR. SYMONS op DR. SYMONS den vader in *spe* van een talrijk kroost.

Uit den geraakten toon waarin DR. SYMONS zich in zijn opstel in N. en Z. over den inhoud dier noot uitlaat, blijkt dat hij daarin een persoonlijke belediging heeft gezien.

't Spijt me om DR. SYMONS dat hij het in die noot door mij gezegde zoodanig heeft ter sprake gebragt, dat lieden die niet met de zaak op de hoogte zijn, in den waan worden gebragt, dat ik mij daarin aan een van een man van smaak niet te verwachten *ongekuischte* boert heb schuldig gemaakt. Ik ben nu in de onaangename noodzakelijkheid die geïnerimineerde noot hier in haar geheel over te schrijven, zij luidt als volgt: „Mogt DR. SYMONS het afdoende van dit laatste (uit de bezwaren waarmee beoefenaars der wetenschap die vaders van talrijke gezinnen zijn, te kampen hebben, geputte) argument soms thans niet ten volle beseffen, dan beroep ik mij op DR. SYMONS, den gelukkigen vader in *spe* van, laat ons zeggen, een aartsvaderlijk twaalfstal bloeiende SYMONIDEN.”

Dat hierin voor DR. SYMONS een beledigende personaliteit, dat hierin een ongekuischte boert zou liggen opgesloten, is, toen ik dat schreef, in de verste verte niet bij mij opgekomen. Het is toch, hoop ik, hier in Nederland nog niet zoo ver gekomen, dat een zinspeling op het toekomstig kroost van een man die van plan is zich in den houwelijkken staat te begeven, tot de beledigende personaliteiten of ongekuischte boerten wordt gerekend?

Ware dit het geval, dan moest ik DR. S. ook persoonlijk hebben beledigd, toen ik de beleefde mededeeling van zijn verloving onder anderen ook beantwoordde met 't Vergiliaansche:

Et pulchra faciat te prole parentem. ¹⁾

Ik meen mij echter niet te vergissen, als ik beweer dat DR. S. mij ook na dien wensch, door 't toezenden van overdrukken, be-

¹⁾ Zij make u vader van een bloeiend kroost.

wijzen van welwillendheid heeft gegeven. In de zinspeling op zijn toekomstig kroost heeft hij dus de beleedigende personaliteit en de ongekuischte boert niet gezien. Maar waarin dan?

Heb ik een paar wenken mij door ons beider vriend, van wien ik boven gewaagde, gegeven, wel begrepen, dan schuilt het ergerlijke voor DR. SYMONS in 't woord *aartsvaderlijk*, en meent hij daarin een krenkende zinspeling op zijne betrekking tot de Israëlitische gemeente te zien.

Is dit werkelijk het geval, dan ben ik aan mij zelven verplicht hier plegtig te verklaren, dat ik door een getuige wiens geloofwaardigheid PROF. SYMONS niet in twijfel kan trekken, bij magte ben te bewijzen dat het mij, toen ik die noot schreef, volkomen onbekend was, dat DR. SYMONS tot de Israëlitische gemeente behoorde of ooit tot die gemeente in eenige betrekking had gestaan.

Voorts verklaar ik vooral niet minder plegtig dat ik het ver beneden mij acht iemand ter oorzake van zijne godsdienstige begrippen, hoe dan ook, met minachting te bejegenen. Is er iemand die de afschuwelijke Jodenvervolging die thans Duitschland en Rusland schandvlekt, met hart en ziel verfoeit, dan ben *ik* die iemand.

Roept DR. SYMONS zijne leerlingen op om te getuigen welk een goed hart hij mij toedraagt, ik van mijnen kant roep de vele Israëlieten op die ik meer dan 30 jaren lang, in verschillende oorden van het lieve vaderland, voor en na, onder mijne leerlingen mogt tellen, om te getuigen hoe ik hun, waar 't noodig was en zij 't verdienden, steeds met kracht de hand boven 't hoofd heb gehouden; hoe ik steeds den minsten zweem van alles wat voor hen krenkend kon zijn, onmiddelijk, zonder aanzien des persoons, afdoende ben te keer gegaan. 't Is mij dan ook in dezen een bijzondere voldoening dat het juist een jonge, begaafde Israëliet was die, toen hij mij bij gelegenheid van mijne 25-jarige ambtsbekleeding aan 't gymnasium hier ter stede, uit zijnen naam en uit dien zijner medediscipels toesprak, betuigde dat ik hem en zijne medeleerlingen wel streng, maar steeds billijk, rechtvaardig en welwillend had behandeld.

Had ik in de verste verte kunnen denken dat DR. SYMONS zich aan dat woord *aartsvaderlijk* zou stooten, ik zou het ongetwijfeld in de pen hebben gehouden. De omstandigheid dat ik zelf, wegens mijn twaalftal (thans elftal) kinderen, menigmaal bij een patriarch was vergeleken, gaf mij dat ongelukkige woord *aartsvaderlijk* ongezocht in de pen. 't Is mij inderdaad leed dat ik DR. SYMONS zoo onwillekeurig heb geërgerd, en schrijf het dan ook, behalve aan zijnen overgrooten *ijver*, voor een gedeelte aan zijne ergernis toe dat hij mijne toelichtingen en verbeteringen hier en daar minder kalm en daardoor min naauwkeurig heeft gelezen en er meer in ziet dan ik er in heb willen leggen.

Mogt DR. SYMONS — om hiermee te sluiten — door de volgende woorden: „Intusschen waardeering en volkomen instemming met de leidende gedachte van een werk sluit geenszins in dat men alle bijzonderheden behoort te onderschrijven,” soms te kennen geven dat ik eigenlijk had willen hebben dat hij op alles wat ik had te berde gebragt ja en amen zou zeggen, dan moet ik doen opmerken dat DR. SYMONS een eindje verder zelf betuigt dat ik ten opzichte van de punten IX, XVI, XVII, XXI, XXIII, XXV en XXVI de gegrondheid zijner opmerkingen toegeef, en ik vraag:

Wie reimt sich das zusammen?

DR. SYMONS erkent zelf dat hij zich in zijn opmerkingen in „de Schoolbode” meer dan eens had vergist; door die vergissingen werden de lezers zijner aankondiging op een dwaalweg gebragt en ik in een verkeerd daglicht gesteld. Bij zoodanigen stand van zaken was het natuurlijk, was 't een gebiedende pligt mede te deelen welke opmerkingen voor juist, welke voor onjuist waren te houden. Ook in zijne „Eenige opmerkingen” in „Noord en Zuid” komen onjuiste beweringen voor, die niet onaangewezen mogten blijven. Ook hier heeft de nood mij de pen in de hand gedrukt. Gaarne leg ik ze hier neder met de verzekering dat ik — behalve wat ik volgens belofte over *Sati(u, y)ra*¹⁾ en *Gothisch* schuldig ben — in deze zaak hiermede mijn laatste woord heb gezegd.

J. BECKERING VINCKERS.

Kampen, 5 Junij 1881.

¹⁾ De groote moeilijkheid die ik ondervind, om inzage te krijgen van de werken die ik, voor de grondige behandeling dezer kwestie, noodzakelijk moet raadplegen, kon wel eens vertraag in 't geregeld verschijnen der verschillende opstellen te weeg brengen. Intusschen is het tweede opstel kant en klaar en reeds ter perse, en zal dus, hoop ik, nog in deze aflevering, althans gedeeltelijk, onder de oogen van den lezer komen.

Kortheid van uitdrukking.

De geachte redactie van *Noord en Zuid* heeft mij in den vorigen jaargang de eer gedaan, eene opmerking van mijne hand over te nemen, die als aanteekening aan den voet eener bladzijde in een ander tijdschrift was geplaatst. Die opmerking betrof enkele samengestelde woorden, als: *timmergereedschap*, *tuinhark*, *historiekennis*, *staatswijsheid*, *rekenvoorstel*, *plantbeschouwing*, *staatspartij* en andere, waarvoor sommigen thans schrijven „timmermansgereedschap, staatsmanswijsheid, rekenkundig voorstel, staatkundige partij” enz., met welke laatste schrijfwijze ik mij niet vereenigen kon; of liever, ik gaf aan de eerste de voorkeur, omdat die beknopter is.

Doch nu komt men, in een leerzaam en lezenswaardig opstel, op bladz. 183 van dezen jaargang, met de op- (of aan-?) merking voor den dag, dat er een fijn onderscheid *kan gemaakt worden* tusschen „timmergereedschap” en „timmermansgereedschap”; tusschen „rekenvoorstel” en „rekenkundig voorstel”; iets, dat ik zeer wel gelooven wil. Let wel op: men zegt niet, dat dit onderscheid werkelijk bestaat; niet dat de spraakmakende gemeente dit onderscheid heeft vastgesteld ¹⁾; maar *men zou*, op zijn studeerkamer met zichzelf keuvelend, zoo in zijn eentje *kunnen bepalen*, dat er voortaan onderscheid van beteekenis zal zijn tusschen die woorden. Als de zooeven genoemde spraakmakende gemeente haar zegel hecht aan die nieuwe bepaling, dan zijn wij klaar. Dáár zit het hem juist!

Niemand wane intusschen, dat ik de juistheid aan de bondigheid wil opgeofferd zien, integendeel. Maar om juist te spreken en te schrijven houde men rekening met de beteekenis, die 't gebruik aan de woorden geeft, niet met zelfgemaakte onderscheidingen. Afstapende van de samenstellingen, wensch ik met een klein voorbeeld aan te toonen, dat ook kortheid van uitdrukking hare onmiskenbare waarde heeft.

We waren met ons vieren, toen één onzer een voortvluchtig blaadje van den grond raapte, 't welk afkomstig was uit een oud jaarboekje. Terstond begon hij, op gemaakten declamatie-toon het volgende voor te lezen:

„Met der Tijd.”

„Slechts met der tijd verdraagt de woeste Stier
Den ploeg, en went aan 't harde halsjukdrukken;
En leert het paard, hoe vol van moed, hoe fier,
Zijn bek den toom, om voor den mensch te bukken.

¹⁾ Zie hierover *Noord en Zuid*, I. bl. 177.

Slechts met der tijd wordt de onbetembre aard
 Der Afrikaansche leeuwen zelfs bedwongen;
 En de elephant, wiens gramschap huivring baart,
 Tot slavernij en dienstbaarheid gedrongen.
 De tijd alleen maakt dat de druiftros zwelt,
 En 't tarwengraan zijn korrelen ontwikkelt;
 De tijd alleen dat de oogst tot rijpheid helt
 En 't ooft door keur van smaak 't gehemelt' prikkelt,
 De tijd verstompt den scherpen koutertand
 Verteert de kei en diamanten steenen,
 Ontwapent zelfs de gramschap, hoe ze ook brandt,
 En biedt weer troost na droevig tranenweenen."
„Naar het latijn.”

Deze verzen, of liever de spotternij er mee, gaf aanleiding tot eenige gesprekken over goede en slechte poezie. Niets is zoo geschikt om kritische opmerkingen te ontlokken, als slechte verzen. Eén onzer maakte de opmerking, dat bovenstaande verzen niet „gespied” waren, en dat men er vooral een' grooten omhaal van woorden in opmerken kon. Anderen bestreden dit, want in zaken van smaak kan men zelden door redeneering tot een slotsom komen. Daarop volgde eenig gehaspel; aanmerkingen op sommige uitdrukkingen, verdediging dier uitdrukkingen door anderen, enz. enz. Eindelijk spraken we alle vier tegelijk en door elkaar, en niemand luisterde. De discussie was totaal in de war.

't Liep nog uit op een weddingschap. Onze Criticus, die de verzen niet „gespied” had gevonden, nam aan, in den loop dier week een vers te schrijven, dat in 't zelfde aantal regels meer denkbeelden zou bevatten.

Of de weddingschap al of niet gewonnen is, kan de lezer zelf beoordeelen, na vergelijking met de volgende verzen, die geplaatst werden in 't *Friesch Volksblad* van den 5 October 1878.

„Slechts Mettertijd.

„Slechts mettertijd verdraagt de woeste stier
 Het ploegjuk, en het trotsche paard den toom;
 De ontembre leeuw van Afrika, hoe fier,
 Wordt mettertijd — bedwongen — traag en loom.
 Zelfs de olifant verricht den dienst der slaven
 Zoolang gij hem met zachten teugel leidt
 En niet zijn gramschap wekt. Wilt gij u laven
 Aan ooft, wacht tot de tijd het u bereidt.

„Op vruchtbare akkers golft het voedend graan
 't Welk rijpt door tijd alleen. De druifros zwelt
 En lacht u als een wenkend meisjes aan.
 De tijd vernietigt 's dwingelands geweld,
 En werpt zijn troon omver; bevrijdt de Volken,
 Versplintert rotsen, splijt den harden steen.
 Hij voedt de hoop, verzacht den toorn, en drijft de wolken
 Van bijgeloof en dwaasheid voor zich heen!”

P. WESTRA.

Ferwerd, Juli 1881.

Chineesch-Nederlandsch.

Het navolgende ingezonden stuk komt voor in het *Bat. Handelsb.*

„Mijnheel Letacteul!

„Ik Chinees man welk hald vool mijn lijst en vleesch, ik hool van mijn landsman in Atjeh veel te verdienen, ik ga naal Atjeh om beetje geld te verdienen omdat mijn landsman zeg geen oolog meel in Atjeh, kompagne alle soldaten zal wegzenden en politie kom in de plaats om ons alle maal te bewaken. Haija, Die Atjehnees kom 's nachts maak lawaai schiet veel geweel, veel kogels vlieg dool Chinees huizen, mijn kamelaad een man dood, twee dlle man klijgen wond, ik zeel bang, ik schleeuw hald, ik zeg Tjilaka! Hofolomi Atjehnees niet bang vool soldaten, ik loop weg, ik kom hiel. Ik vlaag Mijnheel Letacteul wanneel zal kompagne politie zenden naal Atjeh dan Atjehnees bang. zal niet meel schieten op Chineezen, en alle Chinees man zal gaan naar Atjeh en zal beginaga senang en kompagne klijgt veel winst met pacht en in-voel legten, en alle eulopees man klijg alles goedkoop en dan zal spoedig ook naal Atjeh gaan.

„Mijnheel Letacteul

„Ik alme Chinees man
 „LIN TIAM SENG. ')

¹⁾ De inzender van dit stukje is in China geboren en kan, even als vele Chineezen de letter *r* niet uitspreken. RED.

Woordverklaring en een vraag.

Het hier volgend versje schreef ik af uit de „genoegelijke boerten” van ROEMER VISSCHER, ook wel BRABELING of QUICKEN genoemd. Tot Leijden, bij Jan Paets Jacobszoon. Anno 1612.

Onder de cloucke gheesten, Joris, ghij u selven telt,
 Dan zijt ghij niet. Wat dan? Een guyt:
 Een die groot ghemack gheeft om cleyn gelt:
 Cruyt voor rotten en muysen: en roupt vlacken uyt:
 Die bij nacht uytdraecht de vuylen bruyt:
 Een schommelkook van Sint Sobers convent:
 Een houten schietghen van de blaeuwe schuyt:
 Een schoorsteenvegher sonder leere behent:
 Een claudijt van Calewaerts regiment:
 Een cramer van ghebroocken glazen en cruycken:
 Voor Ulenspiegels meester waert ghij gaern bekent:
 Gaet bedriecht de langh bereede bierbuycken;
 Deses lants neusen u al te nau ruycken:
 Want die deur beroemen maeckt zijn eyghen saeck vuyt
 Dat is gheen Uylenspieghel, dan een uyl.

Vertaling.

Joris, gij rekent u zelve onder de verstandigen; maar gij zijt niets meer dan een beuzelaar, iemand, die voor weinig geld overal hulp verleent en bijspringt: Gij verkoopt een middel tegen ratten en muizen, weet de vlekken uit kleederen te verwijderen en ledigt 's nachts de beerputten. Gij zijt een vuil kokje, die magere spijzen kunt toebereiden, *een onnoozele stumper in het gild der dwazen* (?); een schoorsteenveger, die uw werk zonder ladder kunt verrichten, een soldaat van het berooide regiment. Gij verkoopt gebroken glazen en kruiken; ge zoudt willen doorgaan voor Uilenspiegels meester; maar gij kunt ons niet bedriegen: de neusen van ons land ruiken te scherp. Ga daarom naar elders, naar de bierbuiken en tracht deze om den tuin te leiden.

Die door pochen zijn eigen zaak bederft is geen Uilenspiegel, maar een uil.

Verklaring.

Guyt beteekende vroeger niet volkomen hetzelfde als thans. Kiliaen vertaalt het door *praatjesmaker*, *beuzelaar* (nugator). Klaarblijkelijk is de bedoeling hier hetzelfde, nl. *kwakzalver*, *duivels-toejager*, *beunhaas* of iets dergelijks.

Uitroupen of *uitroopen* had den zin van ons „uitwisschen, uitroeien”.
Noord en Zuid, 4e Jaargang. 23

Bruid, Ital. broda, is „beer, menschendrek”. Het wordt ons hieruit duidelijk, hoe wij aan de spreekwijze komen: *Bruijloft houden* voor *de beerput ledigen*.

Schommelen is „allerlei vuile dingen schoon maken, bijv. de vaten wasschen, visch en vleesch rein maken, enz.”; met andere woorden „het vuile keukenwerk verrichten.” Een *schommelkok* is derhalve „een koksmaatje” en bij overdracht „een kok van het geringste gehalte”. Wat men door *St. Sobers convent* bedoelt is duidelijk: „Een klooster, waar de heilige Sober (*Matig*) vereerd wordt”; d. i. waar weinig en slecht wordt gegeten. Een *schommelkok van St. Sobers convent* beteekent dus: „Een kok van de minste soort, die slechts magere en onmogelijke spijzen kan toebereiden.”

De Blauwe Schuit is ons verklaard in de TAAL en LETTERBODE blz. 82 vgg. Wij ontleenen aan genoemd tijdschrift slechts het volgende: „Gelijk bekend is, spelen bij de ommegangen onzer zuidelijke naburen en ook elders behalve reuzen en draken ook *schepen* een groote rol, vooral tijdens de Carnavalsvermakelikheden hadden optochten plaats, waarbij een groot schip in staatsie werd rondgevoerd Ongetwijfeld is dit omvoeren van een schip van hoogen ouderdom en uit het heidendom overgebleven . . . Uit eene stedelijke rekening van Nijmegen van 1550 deelt Mr. VAN DEN BERGH mede, dat de regeering „den schipgezellen, die metter *Blauwer Scute* omvoiren” op Vastenavond, eene verzeering gaf.

Te Antwerpen heette waarschijnlijk het schip, dat bij den ommegang gebruikt werd, eveneens de *Blauwe Scute*. De gezellen, die de bemanning van het schip uitmaakten, waren wellicht voor 't meerendeel losse knapen, echte ziertjes zonder zorg, *verloren kinderen*. Om een nauweren band onder elkander te hebben, al ware het dan ook alleen voor de Vastenavondvreugde, verbonden zij zich misschien tot een soort van Gilde, dat allengs eene zekere vermaardheid kreeg.

De bloei der Hand- en Voetbooggilden, de steeds grootere ontwikkeling der Kamers van Rhetoryken in de XIVde eeuw wekten ook anderen op zich tot een Gilde te vereenigen, al had dit geen hooger doel dan feestvieren en pretmaken. Het voorbeeld in dezen werkte aanstekelijk. Eindelijk vond een Brabantsch Gilde, op voorbeeld van het Antwerpsche opgericht, een dichter in Jacob van Oostvoorne ¹⁾. Deze berijmde de keuren voor de lustige gezellen, nagenoeg in denzelfden tijd, dat ons soortgelijke

¹⁾ Zie TAAL en LETTERBODE I, 90, vgg., alwaar „de handvesten en keuren voor het gilde van de blauwe schuit”, door Jacob van Oostvoorne ontworpen, in hun geheel worden medegedeeld.

oorkonden van andere Narregezelschappen zijn overgebleven. Door zijn gedicht is de naam en de aard van het Vastenavondsgilde aan de vergetelheid ontrukkt." Aldus dr. Verwijs.

Dat met het woord *blauw* ons „dwaas" bedoeld wordt is bekend. Achter den ouden vorm *behend* hebben wij thans *-ig*. *Behend* is dus = *behendig*, *vlug*, Lat. *dexter* (KILIAEN).

Claudyt is bij Kiliaan: *lictor*, *minister praetorianus*, d. i. „hij, die van de teekenen des gezags voorzien (fakkels en bijlen), den Romeinschen praetor voorafging, en verder *sycophanta*, d. i. aanbinger van hen, die aan den staat de verschuldigde belasting onthielden, derhalve ons „kommies". *Caeluwaart* (van *kaal*, arm) bedoelt „een armen drommel"; in „Caeluwaerts regiment" viel dus niet op veel soldij te rekenen. Een oppasser te zijn bij een kalen luitenant, die wellicht zelf van plunderen moet leven, is inderdaad geene benijdenswaardige positie.

Met *bereede* bedoelt de schrijver waarschijnlijk „overtuigde", d. i. „lichtgeloovige", en met *bierbuiken* de „Brabanters", die in dien tijd en ook later de bespotting der Hollanders opwekten. Men vergelijke ten bewijze slechts den SPAANSCHEN BRABANTER van Brederode, alsmede het spreekwoord, dat te dien tijde en ook vroeger in zwang was: „De Brabanter hoe ouder hoe zotter" (ERASMUS, LOF DER ZOTHEID).

Vraag.

Wat is een *houten schietghen* van de blaauwe schuyt? Staat *schietghen* als verkleinwoord van *schie*, *schiemán*, welke aan boord de persoon is, die bij den voorsteven de wacht houdt, en is dan *houten* „zwaarmoedig", zooals Kiliaan inderdaad opgeeft. Iemand, die tot het gild der *verloren kinderen*, der lichtmissen, enz. behoorde, moest niet *zwaarmoedig* maar *vroolijk en lustig* zijn. Ook in dit geval zou dus Joris geen Uilenspiegel doch een *uil* zijn.

T. v. L.

Op haren en snaren.

In *Het Paleis van Justitie* van 1 Aug. komt de uitdrukking voor: „Een man, die voor een slapje *alle haren op de snaar zet*" is deze uitdrukking ergens in gebruik of wordt ze bij goede schrijvers aangetroffen in plaats van *alles op haren en snaren zetten*?

Woordenlijst met verklaring.

In het nieuwe tijdschrift *Norma* komt een zaakrijk artikel voor van den heer T. van Lingen over de beteekenis der woorden. De volgende aantekeningen zijn grootendeels aan dat artikel ontleend.

Ambacht is ontstaan uit *ant* = Lat. *ob* en *bacht* = Lat. *facium*.

Ambacht is dus *officium* = plicht, beroep in 't algemeen. *Ambt* is eene verkorting van *ambacht*. *Ambt* wordt echter gebezigd voor meer aanzienlijke, *ambacht* voor geringere betrekkingen.

Amechtig is *onmachtig*; *aamborstig* bet. *engborstig* (*angborstig*, *anborstig*, *aanborstig*, *aamborstig*). Beide woorden hebben dus niets met *adem* uit te staan.

Beduiden bet. oorspr. voor het *died*, d. i. *volk* verstaanbaar maken, vertalen. *Duidelijk*, *Duitsch*, *Dietsch*, *Diederik* (mchtig bij het volk; *rijks*, *rijk* = mchtig), *Dirk* (verkorting van *Diederik*), *Theodorik* (de Gotische vorm van hetzelfde woord) wijzen alle op dit *died*.

Bef is eene verkorting van *befdoek* „speekseldoek.”

Begrijpen, oorspr. niets anders dan „met de handen omvatten,” verloor allengs zijne stoffelijke bet. geheel en al. Thans wordt het alleen gebezigd in onstoffelijken zin van 't verstand. Op gelijke wijze ging het met *besteden*, oorspr. „op de plaats zetten,” thans synoniem met *uitgeven* (geld) en *doorbrengen* (tijd); met *bejagen*, oorspr. „wild door jagen vangen;” met *bepalen* „de grenzen aanwijzen door palen te zetten;” met *beslechten* „vlak maken;” met *handhaven* „bij het handvat vast houden” (van *handhave* = handvat); met *bezitten* „op iets zitten,” met *verklaren*, *toelichten* *ophelderen*, enz.

Boord (van *beuren*, dragen) was oorspr. „een plank,” en is thans gebruikelijk voor een geheel schip. Vgl. eng. *board*, hgd. *Brett*; in Zeel. is 't woord in de oorspronkelijke beteekenis in gebruik.

Brief is eene verkorting van *brevis epistola* = korte brief.

Buiten, ontstaan uit *be* en *uiten* is oorspr. een adverbium. Door het wegvallen van *verblijf* of *plaats* kreeg het den zin van een subst.

Das is eene verkorting van *dassenvel*. Het kleedingstuk ontleent n.l. zijn oorsprong aan het dier van dien naam.

Deugd had vroeger slechts den zin van „goed werk;” eene *zaak* was „eene rechtszaak;” een *ding* had de beperkte beteekenis van ons „geding.”

Ellende beteekent etymologisch „ander land;” hij is in *ellende* = in een ander land n.l. verbannen.

Fraai beteekende vroeger *waar* (Fr. *vrai*).

Gedrocht, oudtijds *gedroch*, had den zin van „vizioen” (van het w.w. *driegen* in *bedriegen*). Later noemde men de booze geesten, waaraan men de vizioenen toeschreef *gedrochten*, en door uit-

- breiding van begrip werd eindelijk ieder monster aldus genoemd.
- Gelaat** was eertijds de benaming voor „de geheele houding;” (*hem gelaten*, was „zich gedragen, zich aanstellen.”)
- Gelag** komt van *geleggen* = samen aanliggen, samen eten. Dit begrip maakte plaats voor het denkbeeld „vertering,” hoofdzakelijk de vertering, die in drank bestaat.
- Gespuis** komt van *spanen* (*spoen*, *gespanen*) = verlokken. Hieruit onstond *gespons* met de bet. van „verloksel, verleidend beeld.” Deze bet. ging over in die van *spooksel*. Later werd het geringe volk met dien naam bestempeld. *Gespons* ging over in *gespuis*, gelijk *monden* in *muiden* e. a. m.
- Grijnen** was „het vertrekken der gelaatstrekken,” en kon zoowel „schreien” als „lachen” beteekenen.
- Hardnekkig**, *stijfhoofdig*, *hardhandig*, *baloorig*, „oorspr. booze ooren hebbende,” *slabbakken* (met versprongen toon voor *slap-hakken* = met slappe hakken loopen), *snauwen*, „driftig, gulzig happen,” — al deze woorden, die oorspr. van het lichaam gebezigd werden, werden later gebruikt ter aanduiding van het karakter. (Met 't woord *snauwen*, van een oud *sniuwan*, hangt het Got. *sniumond* en het Mndl. *sniemen* samen).
- Harnas** was oorspr. „*bagage*” later werd het wapenrusting, halsberg, maliënkolder.”
- Haven** was oudt. „goed behandelen”) *haven*, hebben, behandelen). Thans wordt het in slechten zin gebezigd.
- Heusch** (oudt. *hovesc*, van *hof*) was „beschaafd, zooals men aan het hof behoort te zijn.”
- Hulde** (oudt. *houde*) was „genade,” dus juist het tegenovergestelde van thans. Vgl. hgd. *Huld* en *huldigen* ¹⁾.
- Insgelijks** is *in des gelijk*; *litteeken* is ontstaan uit *lijkteeken*, *blijkteeken*; *makelaar* komt van *makelen* = beschikken, bezorgen.
- Ijselijk** bet. vreeselijk (*agiselic*). Het heeft de *ij* aan verwarring met *ijs* te danken.
- Kalant** (van *gelandion*, Fr. *chalant*) beteekende oudtijds „een vaartuig, waarmede de waren werden aangebracht.”
- Kil** bet. *schoot*. 't Is het Gotische *kiltkei*, „moederschoot,” dat bij ons tot *kilde*, *kille*, *kil* werd. Kiliaan heeft *kille* = diepte.

¹⁾ Ons *hulde* is hd. *huld* nevens *hulde* (dit laatste ouder), ohd. *huldi*, een afleidsel van *hold*, ons „gehouw” „treu, ergeben” door 't suffix *-i*, (*-in*). In 't Gotisch heeft men *hulps*, en zou men dus *hulpei* verwachten. *Huldigen* komt van *huldig*, dat een derivaat is van *huldi*. De familie is dus:
 [onl. +*holp*,] *hold*, gehouw zie Nl. Woordenb.
 [onl. +*hulp*,] *huldi*.
 [onl. +*hulpig*,] *huldig* (d. i. hetzelfde als *hold*).
 [onl. +*hulpiġon*?] *huldigen* d. i. [*zich*] *huldig* *betoonen* aan eig. een reflexivum, vandaar nog in 't Hd. met een datief.

- Thans leeft ditzelfde *kilde* nog voort in het wegstervende: *Hansje in den kelder*, d. i. *kelde*, *kilde* = moederschoot.
- Klerk** was oudt. ieder, die eenige geleerdheid had opgedaan en een kerkelijk ambt bekleedde.
- Kraag** beduidt *hals*. 't Woord is eene verkorting van *kraagdoek* = halsdoek. Vandaar de uitdrukking: *een stuk in zijn kraag hebben*.
- Kroeg** komt van *kroeghuis* = bekerhuis; *winkel* van *winkelhuis* = hoekhuis.
- Kroost** bet. oorspr. *gelaatstrekken*. Kinderen hebben vaak de gelaatstrekken hunner ouders. Vandaar noemde men de kinderen „het kroost.”
- Kwik** is eigenlijk *kwikzilver* = levend zilver, *kwik* beduidt *levend*.
- Laai** bet. vlam. Toen men deze bet. niet meer begreep, schreef men *lichtelaai vlam*.
- Leet** Stond eertijds tegenover *lief*; *leed hebben* was dus „haten.” Later werd deze beteekenis ingekrompen tot die van „verdriet.”
- Lot** is oorspr. „het afgebroken takje, dat bij het loten gebruikt werd.”
- Maarschalk** was eertijds de algemeene naam voor „paardendienaar.”
- Mol** is eene verkorting van *molwerp* (vgl. Hd. *Maulwurf*). *Mol* is niets anders dan *mul* = zand.
- Ophemelen** was vroeger *opbergen*, schoonmaken, (vgl. *heim*, nog over in *geheim*). In 't Gron. dialect komt nog 't woord *hemmel* voor in den zin van *schoonmaken*. De bet. van 't woord is: ten hemel toe verheffen.
- Os**, in de spreekwijze *van den os op den ezel springen*, is eigenlijk *ors*. Een *paard* heette vroeger *ors*.
- Paaien**, oorspr. „betalen,” kreeg later den zin van „betaling beloven, tevreden stellen.
- Puik** was oorspr. „voortreffelijke waar.” Door misverstand begon men het als een adjectief op te vatten.
- Rivier** beteekent woordelijk „oever, strand.” (Mlat. *riparia*.)¹⁾
- Rijk** het. oorspr. „koning;” een koning is *machtig*; — ziedaar de tweede beteekenis, waaruit zieh de derde: „ruim voorzien van geleidelijk ontwikkelde.
- Roef** beteekent „dak” (vgl. Eng. *roof*); later kreeg de geheele kajuit van 't schip dezen naam.²⁾
- Schilderen** beteekende „het bemalen van een *schild*.”

¹⁾ Nog in dien zin in 't hgd. gebruikelijk:

Und von flinken Rossen vier
Scholl der Hufe Schlagen,
Die durch's blühende *Revier*
Trabten niet Behagen.

²⁾ Te Amsterdam vinden we het nog in de oude beteekenis ter aanduiding van het zwarte dakje (eig. driezijdig prisma van zwarte latten op een der zijvlakken rustende) dat op de lijkst gelegd wordt.

- Schobbejak** was „een jak met schubben”: de kleeding van een gewoon soldaat.
- Simpel**, oorspr. „eenvoudig,” nam de bet. aan van „onnoozel,” *honen* was aanvankelijk „bedriegen;” *smal* „klein;” *smeeken* „vleien” (vgl. Hd. *schmeichler*); *boeken* „beter maken.”
- Sneuvelen** komt van *sneven*, dat oudtijds *vallen* beteekende. 't Gebruik van 't woord is hiermede in overeenstemming. 't Wordt alleen gebezigd in den zin van: op het slagveld zijn leven laten.
- Sparen** was oorspr. „toeven, talmen,” later paste men dit begrip toe op iemand, die draalt of talmt met uitgeven van geld.
- Stadt** was in 't algemeen „plaats” (vgl. *besteden*, *stadhouder* = plaatsbekleeder, e. a. w.
- Stinken** (Lat. *stingere*, steken, prikkelen) beteekende eertijds „rieken,” alleen in den goeden zin van 't woord.
- Struis** komt van 't Grieksche woord *stroethos* = moschvogel, en zou dus eigenlijk *struits* moeten luiden. Later veranderde *struis* door 't bijvoegen van vogel in *struisvogel* ¹⁾.
- Tiran** beduidde aanvankelijk „veroveraar”, zonder dat daaraan een kwade zin werd gehecht.
- Uitbundig** had oorspr. een stoffelijken zin, de *uitbund* was dat gedeelte van 't laken, wat afgerold was om tot staal te dienen, het beste dus. Vandaar dat *uitbundig* de bet. kreeg van *puik* en later die van *voortreffelijk*.
- Veeg** (= *veedig*, van *veede* = *veete*) „ten doode gewijd” beperkte zich later tot het begrip „treurig.” Van denzelfden stam is 't woord *veem*, ter dood veroordeeling ²⁾.
- Verweerd** komt van het oude *verwerden* = anders keeren (Lat. *perverto*). 't Woord heeft niets met *weer* uit te staan.
- Vest** was „kleedingstuk in 't algemeen.” (Lat. *vestis*).
- Vrouw** was de benaming eener edelvrouw, en stond tegenover *vroom*, heer. Eene vrouw van lageren rang heette *ver*.
- Wereld** komt van *weer* „man” (vgl. *weerwolf*) en *alti* „ouderdom;” 't beteekent dus woordelijk: *mannenleeftijd*. Eerst duidde dit woord

¹⁾ *Struisvogel* komt in de eerste plaats van 't Lat. *struthio*, dat eerst bij Jul. Capitolinus voorkomt. Bij Plinius heet de vogel reeds *struthio camelus* = Gr. *strouthio-kamelos*, zoo genaamd wegens zijn langen *kameel*hals. Het Gr. *strouthos* beduidt in 't algemeen vogel, vooral kleine vogel, bij uitnemendheid een musch (reeds bij Homerus in de Ilias); de struisvogel heet daarom eigenlijk *ἡ μεγάλη στρουθός* *hē megalē strouthos* = de groote vogel. Ohd. *strúz*. Nhd. *Strausz*. Wij zeggen *struisvogel*, evenals *eendvogel*, *kraanvogel*, in plaats van 't eenvoudige *struis*, *kraan*, *eend*.

²⁾ Ook = ten ondergang gewijd; — zoo bijv. „de veege stad.” In „het veege lijf” en „het veege leven” denkt men veeleer aan zwaar bedreigd. Tot iemand van wien men zooveen gesproken heeft, heet het bij 't binnen komen: „je bent nog niet veeg!” d. i. „je bent (voor ons) nog niet dood!” of „je leefdet (daareven) nog in onze gedachten.”

den tijd aan: *wereld* beteekende oudtijds „eeuwigheid” Later kreeg echter het begrip „ruimte” de overhand.

Wijfman beteekende „sluiermensch;” ons *wijf* is dus eigenlijk „sluier.” Door het weglaten van een der leden der samenst. veranderde op dezelfde wijze *spinnekobbe* in *spin* ³⁾, *braambezie* in *braam*, *zorgstoel* in *zorg*, *minnemoeder* in *min*, *bakermoeder* in *baker*.

Minuemoeder = lieve moeder; *bakermoeder* = koesterende moeder.

Zeearm, *zeeboezem*, *golf* (Grieksch *kolpos*, d. i. boezem), *landtong*, *havenhoofd*. *kaap* (Lat. *caput* d. i. hoofd), *kust* (Fr. *côte*, d. i. rib), de *mond* eener rivier, *inham*, (*ham* = achterschenkel,) de *schoot* der baren, *kil* (vgl. Dordsche kil), — ziedaar eene reeks van woorden ten bewijze, dat vele namen van lichaamsdeelen overdrachtelijk het eigendom zijn geworden van het „water.”

Zolder was aanvankelijk „het platte dak, dat aan de zonnestralen (*sol*) was blootgesteld (van *solarium*, met ingevoegde *d*).

Zulk en zoo.

In Fransche spraakkunsten treffen we den regel aan, dat men wel zegt: *Un tel homme* maar *un si bel homme*; in Engelsche, dat men zeggen moet *such a man* maar *so great a man*; in Duitsche *solch ein Mann* en *ein solcher Mann* maar *ein so guter Mann*.

In onze taal is het verschil tusschen *zulk* en *zoo* even groot als tusschen de bovengenoemde woorden in de andere talen. Daarom zegge men dan ook: *zulk een man* en *een zoo groot man* of *zoo'n groot man*.

Zoo'n middenman

Wat heb j'er an!

kan bij de Genestet verdedigd worden omdat er toch eene eigenschap aangeduid wordt, ja men zou kunnen zeggen *zoo'n leven is niet langer uit te houden*, waar men aan een niet uitgedrukte eigenschap bij *leven* denkt; maar zeer stellig is het fout, ts schrijven: *hij heeft zulke mooie bloemen, dat ieder hem benijdt*.

Zulk is een adjektief gelijk genoeg blijkt uit de volledige verbuiging; als adverbium kan het niet verbogen worden en dit geschiedt in het laatste voorbeeld.

De uitdrukking komt hoe langer hoe meer voor en wordt (even als bijv. *verzoeken*) in den zin van „vragen om iets” met den akkusatief, langzamerhand voor goed in de taal opgenomen en heeft dan recht van bestaan. Niettemin is met die uitdrukking der taal geweld aangedaan en bovendien een moeielijkheid te meer aangebracht bij het aanleeren van vreemde talen.

¹⁾ Met evenveel recht maakt men er in Zeeland *koppespin* van. RED.

Examen-werk.

Amsterdam 4 Juli 1881.

Het Vaderland bestaat, welk lot ons zij beschoren!
 Het heft zijn schoon gelaat steeds zonder blos omhoog;
 Zoolang zijn schoone spraak voor 't oor niet gaat verloren,
 Zoolang wij nog haar klank en volle taalkracht hooren,
 Zoolang blinkt Holland aan der Volkren hemelboog!
 En schoon wij 't aan dien trans met nauwlijks merkbre stralen,
 Verknocht aan 't starrenbeeld, waar 's werelds oog op staart,
 Gelijk een nietig stip onzeker om zien dwalen,
 't Zal voor 't gewapend oog in stillen luister pralen,
 Zoolang 't inwendig vuur, zijn taal, slechts blijft bewaard.

1. Geef de betrekking op der verschillende zinnen, die in dit vers voorkomen, en hoe die betrekking is uitgedrukt.
2. Verklaar *doodelijk* en *doodsch*, *achteloos* en *onachtzaam*.
3. Verklaar de synoniemen: *tegenzin*, *weezin* en *afkeer*.
4. Hoe kunnen *voor*, *bij* en *daarom* in zinnen voorkomen?
5. Verklaar: „Gij zult niet stelen.”

1.

Deze tien regels van Johannes Kinker vormen den aanhef van een lied, gezongen bij de inlijving van ons Vaderland bij Frankrijk in 1810. Met het *Starrenbeeld* wordt het groote Fransche Keizerrijk bedoeld, waarvan Holland zulk een klein deel uitmaakte.

Van het tweede vers bestaat eene andere betere lezing:

„Nog heft het zijn gelaat en zonder blos omhoog:”

Het geheele gedicht bestaat uit vijfregelige strophen, waarvan de eerste twee de opgegeven *driedelige periode* vormen.

Het eerste lid dezer periode bevat 1. den hoofdzin: *Het vaderland bestaat*, met 2. den toegegenden bijzin: *Welk lot ons zij beschoren*, waarbij 't zinsverband wordt aangeduid door het vragende voornaamwoord *welk* en de aanvoegende wijs *zij*. En 3. den aaneengeschakelden nevensgeschikten hoofdzin: *Het heft zijn schoon gelaat steeds zonder blos omhoog*.

Van 't tweede lid is de hoofdzin: *Zoolang blinkt Holland aan der Volkren hemelboog!* Deze hoofdzin is vergezeld van twee nevensgeschikte tijdbepalende bijzinnen: 1. *Zoolang zijn schoone spraak voor 't oor niet gaat verloren*, en 2. *Zoolang wij nog haar klank en volle taalkracht hooren*. Het voegwoord *zoolang* drukt het zinsverband uit.

Het derde lid der periode heeft tot hoofdzin: *'t Zal voor 't gewapend oog in stillen luister pralen*.

Hierbij behooren: 1. de tijdbepalende bijzin: *Zoolang 't invendig vuur, zijn taal slechts blijft bewaard*; de betrekking van tijd wordt uitgedrukt door 't voegwoord *zoolang*. 2. De toegevende bijzin: *En schoon wij 't aan dien trans met nauwelijks merkbare stralen onzeker om zien dwalen*; 't voegwoord *schoon* dient om deze betrekking aan te duiden, en 't voegwoord *en* om het laatste lid der periode aan de vorige te binden. 3. De onvolledige vergelijkende bijzin: *gelijk een nietig stip*. Het verband wordt uitgedrukt door 't voegwoord *gelijk*. 4. De verkorte bijvoegelijke bijzin: *verknocht aan 't starrenbeeld*. Deze zin is een bijvoegelijke bepaling van 't voorwerp 't uit den laatstgenoemden toegegenden bijzin.

En eindelijk nog 5. een bijvoegelijke bijzin: *waar 's werelds oog op staart*, dienende tot bepaling van *starrenbeeld*. Het verband wordt aangeduid door 't voornaamwoordelijk bijwoord, of beter 't bijwoordelijk betrekkelijk voornaamwoord *waarop* = *op hetwelk*.

2.

Doodelijk, doodsch.

Doodelijk is gevormd van den stam van 't werkwoord *dooden* met achtervoeging van *lijk*; dit achtervoegsel heeft hier de betekenis van geschikt om de werking te doen, evenals in *behaaglijk*, *bekoorlijk*. (Zie Terweij Spraakk: § 306). Een *doodelijk schot* is een schot, dat geschikt is hem, dien het treft, te dooden. De beet van die slang, dat insect, is *doodelijk*. Een *doodelijk mes* is een mes, dat doodt:

„Hemel!” roept de visch, op een zoo droeven toon

Als of hij 't *doodelijk mes* reeds door zijn hals hoort slijpen.”

(Mr. A. Modderman).

Doodelijk als bijwoord heeft ook den zin van *tot der dood toe*, *zeer erg*: *doodelijk ziek*, *doodelijk verliefd*.

„Zoo mengelt een arts, voor de *doodelijke kranken*,

't Genezende middel van bittere dranken.”

(J. Scharp).

Doodsch is gevormd van 't zelfst. naamwoord *dood* en het achtervoegsel *sch*, op dezelfde wijze als *aardsch* van *aarde*, *honds* van *hond*, *kindsch* van *kind*, *heusch* van *hof*. De uitgang *sch* betekent *afkomstig van* of *overeenkomende met*. *Doodsch* zijn dus die dingen, die overeenkomen met den *dood*, nl. in *stilte*, in *gebrek aan leven*, *beweging* en *gewoel*, in *kleurloosheid*; van daar: *X* is een *doodsch* stadje. Een *doodsche* omgeving.

„Een *doodsche* stilte volgt den naren strijd.”

(K. Versnaeijen).

„Een *doodsche* kalmte boeit de stroomen.”

(de Lannoy).

„Zijn aangezicht was overdekt met *doodsche* bleekheid”

(Conscience).

Volgens de Groot § 169 is *doodsch* gevormd van den genitief *des doods*: een *doodsche* stilte = een stilte *des doods*.

Achteloos en onachtzaam.

Het eerste is afgeleid van het zelfst. nw. *acht* en het achtervoegsel *loos* en beteekent dus *zonder acht*. Op dezelfde wijze zijn gevormd *geldeloos*, *ouderloos*, *kinderloos*, enz. Volgens het Woordenboek van M. de Vries en L. A. te Winkel (in voce *acht* 3) beteekent *acht*: „Werking van het denkvermogen, dus Gedachte, aandacht, oplettende waarneming en beschouwing”, verder, „overleg, beraad, meening, inzicht, oplettendheid, opmerkzaamheid.”

Achteloos beteekent, volgens het Woordenboek: „op zijne zaken of handelingen geen of te weinig *acht* gevende, er de vereischte oplettendheid en zorg niet aan bestedende,” bijv: „een achteloos mensch.” Van zaken beteekent het, dat hij, „wien zij aangaan, geen acht geeft op zijne handelingen, dat hij onoplettend en zonder behoorlijke zorg te werk gaat.” „Een achteloze kleeding, een achteloze stijl.” Het komt als bijwoord voor in: „achteloos te werk gaan, achteloos gekleed.”

Onachtzaam, door het voorvoegsel *on* afgeleid van (het thans niet gebruikelijke) *achtzaam*, en dit weder van den stam van het werkwoord *achten*, met het achtervoegsel *zaam*. Dit *zaam* geeft deels *geneigtheid* tot de handeling (werkzaam, volgzzaam), deels *geschiktheid om haar uit te oefenen* te kennen (duurzaam, voedzaam).

Achtzaam beduidt alzoo *geneigd om te achten*, en daar het werkwoord *achten* (Woordenboek in voce) de beteekenis heeft van *op iets letten, iets in aanmerking nemen, om er zich in doen of laten naar te richten*, zoo kan *achtzaam* niets anders beduiden dan *geneigd om op zijne zaken te letten, oplettend*; en *onachtzaam* is het tegenovergestelde daarvan: *onoplettend*.

„Een *onachtzame* knaap leert niet veel.”

„Hij is *onachtzaam* bij zijn werk.”

Achteloos is een gebrek, dat in iemands aanleg en karakter zetelt; het te genezen kost veel inspanning en moeite.

Onachtzaamheid is de fout van een oogenblik, en, al kan zij bij herhaling voorkomen, zoo ligt hare oorzaak in een toevallige omstandigheid.

„Door achteloosheid van den boekhouder liepen de zaken in de war.”

„Door de onachtzaamheid van den wisselwachter liep de trein op het verkeerde spoor.

NB. In den Navorscher 1881 No. 7 bl. 398 komt het woord

achtzaam als vlaamsch particularisme voor met de beteekenis van *attentif*.

3.

Tegenzin, weezin, afkeer.

In het Woordenboek vinden wij eene serie synoniemen, waarvan bovenstaande de eerste drie zijn. Zij zijn in opklimmende orde, gerangschikt naar den graad der gewaarwording: *tegenzin*, *weezin*, *afkeer*, *walging* en *walg*, *afschrik*, *afschuw*, *afgrijzen*.

Tegenzin geeft te kennen, dat ons iets niet aanstaat, en dat men neiging gevoelt zich er van te onthouden. „Een *tegenzin* in een vervelend werk; een *tegenzin* in de regeering; met *tegenzin* volbrengt men eene verdrietige taak.”

De *weezin* is een versterkte *tegenzin*. *Tegenzin* wordt alleen van zaken en handelingen gebezigd, *weezin* ook met betrekking tot personen. „Een *weezin* tegen iemand hebben; een *weezin* (antipathie) voor iemand gevoelen.”

De *weezin*, tot een hooger graad stijgende, wordt *afkeer*, een sterk en onverzettelijk gevoel van wanbehagen jegens personen, voorwerpen of handelingen, die men niet lijden kan. Breder vindt men dit toegelicht in het Woordenboek op het art. *Afkeer*.

4.

Voor, bij, daarom.

Voor: A, als voorzetsel.

1. Bij een plaatsbepaling: „De schildwacht stond *voor* de poort;” of met den nadruk: „Men moet de paarden *vóór* den wagen spannen, en niet er achter.”

In een figuurlijke beteekenis:

„Gij hebt den geheelen dag *vóór* u, om al dat geschrijf door te lezen.” (Mev. Bosboom.)

2. Bij een tijdsbepaling: „*Vóór* zessen,” „Honderd jaar *vóór* Christus.”

„Zomwijlen rukt, *voor* 't eind van uwe dagen, Fortuin uw staat ter neer.” (W. van Haren.)

3. Met de beteekenis van *in plaats van*:

„Die Held, die *voor* een lange rij van Oudren, Zijn deugden en triumfen telt.” (Feith.)

4. Met de beteekenis van *ten gunste van*:

„Hij heeft een koek *voor* zijn kinderen gekocht.”

„Vermeete! draait *voor* u alleen De gansche schepping om u heen?” (Nieuwland.)

„Gij hebt *voor* elk gezocht een hert,
En heul en troost *voor* elke smert,
Voor elken nood een wijk, *voor* elken ramp een zegen.”

(Ledeganck).

5. Bij sommige werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden: beven, schrikken, sidderen, zwichten, vlieden, vluchten, verbergen *voor*; vatbaar, gevoelig, doof, blind, onverschillig *voor*, enz.

„Dat Roomsche grootheid zwicht' *voor* Vaderlandsche zangen!”

(Helmers.)

Doof *voor* vermaningen, blind *voor* zijne gebreken, vatbaar *voor* verkoudheid, gevoelig *voor* loftuitingen.”

6. Als scheidbaar voorzetsel of voorvoegsel: „Mijn horloge loopt *vóór*, de klok gaat *vóór*, ik spreek hem *voor*; dat woord komt niet dikwijls *voor*; ik doe het hem *voor*.”

7. Met eene verdeelende beteekenis, of ook wel *na*:

„Stuk *voor* stuk; ik heb het hem cent *voor* cent voorgeteld.”

„En mogelijk, dat één enkle kuch u man *voor* man vermoordt!”

(Tollens.)

8. Met de beteekenis van *bij*:

„Houd uwe handen, dat mes, dat woord *voor* u!” Ook in: „ik *voor* mij:”

„Maar ik *voor* mij kan in dezen geen besluit nemen.”

(Bosboom.)

9. In verbinding met het werkwoord *zijn* en een datief regerende; het heeft dan de beteekenis van *vooruit*:

„Dit paard is het andere *voor*; hij was ons *voor*;” en zonder den datief: „wij zijn drie punten *voor* in dit spel.”

10. In verbinding met *hebben*:

„Door zijn geboorte heeft hij veel *voor* boven anderen; dat denkbeeld heeft veel *voor*; gij zijt jong en rijk, dat hebt gij *voor*!” ook *voor hebben* = van plan zijn: „Wat hebt gij met mij *voor*?” enz. enz.

B. Als bijwoord van plaats:

„Des Zondags zitten wij *vóór* (t. w. in de „mooie kamer”); 's winters wonen wij *vóór*, omdat daar gestookt kan worden; de knecht des schippers slaapt *vóór* (t. w. in het vooronder).

C. Met *wat* vereenigd tot vragend voornaamwoord:

„*Wat* brengt gij *voor* nieuws uit het Heilige Land?”

(Bilderdijk.)

„Twaelf Mannen spreken recht naer d' oude Britsche wetten.

Men vraeghde, *wat voor* twaelf een Dief wou, dat hem rechten.”

(Huygens.)

„*Wat* ben ick *voor* een Popp, sien ick een Walvisch drijven!”

Huygens.)

D. Als voegwoord met de beteekenis van *eer*, *eer dat*:

„O, *vóór* de juichtoon verstomt door smart!”

(Elliot Boswel.)

„Maar ik voor mij kan in dezen geen besluit nemen, *vóór* ik mij zelve overtuigd heb.”

(Mev. Bosboom.)

Bij.

1. Bij eene plaatsbepaling:

„*Bij* Schenkenschans, in 't open veld,

Blonk legervaan en speer; . . .

Bij Gunther, op het bruiloftsfeest

Zat Maurits aan 't banket.

Maar niet *bij* davrend veldgeschut

En 't ruwe krijgsgewoel,

Maar *bij* gezang en dans was hij

In 't vrolijk feestgejoel.”

(J. ter Gouw.)

„Veeman houdt zich *bij* zijn vee.

(Poot.)

2. In overdrachtelijken zin, met de beteekenis van *gelijktijdig met*:

Noem het een weelde *bij* 't suizen der blären

's Zomers de koelte te drinken in 't woud.”

(Bogaers.)

„Ik mijmer en schrijf

Bij dagen en nachten.”

(Bilderdijk.)

„Der nachtegalen minnelied

Klonk *bij* mijn eerste nachtrust niet.”

(Beets.)

3. Met de beteekenis van *in weerwil van*:

Bij al zijn geld is hij ongelukkig.

Bij al zijn geleerdheid heeft hij weinig verstand.

4. Met de beteekenis van *door*:

„Mijn bloed ontroert *bij* 't geen gij zegt.”

(Bild.)

„Dat hij (de Ruiters), die *bij* anderen zoo groot werd geacht, *by* zich zelve zoo klein was.”

(G. Brandt.)

5. Met de beteekenis van *en*:

„D'aerde toont in wijk *bij* wijk

Schaduwen van 't hemelrijk.”

(Poot.)

6. In den zin van *met*:

„De menschen quaamen *bij* honderden, ja *bij* duizenden, in de vloot en op de Ruiters schip.”

(G. Brandt.)

7. In de beteekenis van *vergeleken met*:

„Wat is de heele kloot van all dat natt en droogh?

Een schier onsienlick punt *bij* 's Werelds helder Oogh.
 Wat is dat Oogh *bij* 't Rond, daer 't vierentwintigh stonden
 Ter loop in besigh is? Wat 's dat Rond *bij* de Ronden,
 Die 't sluyten als een Nest van Doosen sonder end?"

8. In eeden e. d. g.

Bij mijne ziel! *Bij* God! enz.

„Naar 't hof? Ik? *Bij* mijn ziel! dat had ik nooit gedroomd.”
 (Helv. v. d. Bergh.)

9. Als scheidbaar voorvoegsel:

„De Hemel *sta* ons *bij*!”

„Val ik, *spring* mijn moeder *bij*!”

(Bogaers.)

10. Nog in verschillende uitdrukkingen:

Bij geval, *bij* monde van, *bij* de wet geregeld, *bij* lange na niet.

Daarom,

een voornaamwoordelijk bijwoord of bijwoordelijk aanwijzend voornaamwoord, gevormd uit *om dat*, heeft drie beteekenissen:

1. Om die reden, door die oorzaak, dies.

Het wijst terug naar een vooraf gemelde *oorzaak* en doet dienst als redengevend voegwoord:

„Nu behoef ik geen hulp van menschen meer.

Daarom, vrienden, verzieet u (redt u)”

(Hooft.)

„En *daarom* zorgt een wakker man,

Dat hij, het hoofd omhoog geheven,

Gerust een elk zijn heele leven

Steeds onder de oogen komen kan.”

(van Hall).

„Doch *daarom* ook al niet getreurd!”

(C. P. Tiele).

2. Om dat voorwerp, er om heen.

Het ziet op een vooraf genoemd *voorwerp* en is een plaatsbepaling:

„Een groot pak met een dik touw eenige malen *daarom* gebonden.

Zij maakten een meiboom, en dansten *daarom*.”

Met deze beteekenis wordt het ook vaak verkort tot *er om*.

3. *Daarom* wordt ook gebruikt bij die werkwoorden, welke een bepaling met het voorzetsel *om* vorderen, zooals: lachen, vragen, spelen, vechten, twisten, roepen, bidden, smeeken, wedden, schreeuwen, treuren *om iets*. Bijv.: „Wij zullen elk een gulden inleggen en *daarom* spelen. Ik gaf hem een goeden raad, maar

hij lachte *daarom* of *er om*. Twee jongens vonden eene noot en vochten *daarom*."

In al deze zinnen is *daarom* oorzakelijk voorwerp.

5.

„Gij zult niet stelen.”

In dezen zin is *zullen* hulpwerkwoord van wijze, en niet van tijd: het beteekent *moeten* en heeft de kracht om de gebiedende wijs te omschrijven. *Gij zult niet stelen* beteekent hetzelfde als: *gij moet niet stelen* of *steel niet!* *Zullen* heeft in dit geval dezelfde beteekenis als het hoogduitsche *sollen*.

Hilversum.

J. E. TER GOUW.

Uit een tijdschrift voor onderwijzers.

Om eens het leenstelsel, dat omstreeks 800 n. Chr. bij de Franken ontstond, of reeds aan 't ontstaan was, te verklaren, moeten wij ons dus een denkbeeld trachten te maken, hoe de Franken toen waren. Is deze zin goed? A. A.

Het onderscheid tusschen *ontstond* en *aan 't ontstaan was* is mij niet helder. Beter was „of reeds in werking was”. Een zin als de laatste: „Een denkbeeld trachten te maken hoe de Franken toen waren” is onvoorwaardelijk af te keuren, immers men maakt zich (datief) een denkbeeld *van iets*, gelijk men een beeld maakt *van iets*. De zin moest dus luiden „moeten wij er ons een denkbeeld van trachten te maken, hoe”, enz.

Korter en beter ware: „Moeten we eerst weten” of wel „dienen we eerst te begrijpen”, enz.

L.

Beantwoording van vragen.

1. Vr. Hoe moet *on* verklaard worden in de woorden: *Onkosten* en *onguur*?

A. Het voorvoegsel *on* heeft eene tweeledige kracht: 1e. be-
duiden de woorden, die met *on* samengesteld zijn „het tegen-
overgestelde van de door het grondwoord genoemde opvatting”;
2e. beteekent *on* „verkeerd” **Onkosten** zijn dientengevolge „ver-
keerde, d. i. slechte kosten”, evenals *onkost* „slechte kost” be-
teekent. Het hedendaagsch gebruik ziet echter de beteekenis
van *on* meestal over het hoofd en gebruikt *onkosten* vaak in de
plaats van *kosten*. Toch blijkt het verschil duidelijk uit de
volgende uitdrukkingen: „De *kosten* berekenen (voor eene on-
derneming, die op het touw wordt gezet; voor een huis, dat
gebouwd moet worden, enz.)”; „veel *onkosten* aan eene woning,
aan eene zaak hebben (omdat de woning slecht was en de zaak
in wanorde)”.

Onguur beteekent „niet behoorlijk”; *gehuur* of *gehier* (Hd.
geheuer) is „passend, betamelijk, behoorlijk”. Es ist hier nicht
geheuer = het is hier niet pluis. Het Dietsch had den vorm
onghehier in den zin van *akelig*. Kiliaen heeft *onghehuur* (= *ongehuur*)
in de beteekenis van ons „niet pluis”: Een *ongehuur*
huis was „een huis, waar het spookte”. Ook in later tijd komt
ongehier of *ongehuur* in dien zin voor, o. a. in de KRONIEK VAN
DEN KLERK UIT DE LAGE LANDEN BIJ DER ZEE, blz. 39. Vgl.
voor de beteekenis Van Dale.

2. Vr. Wat is de afleiding van „Van zessen klaar”?

A. De gewone opvatting dezer spreekwijze is „met vier goede
beenen ¹⁾ en twee goede oogen”, nl. van een paard gesproken.
Dat de uitdrukking overdrachtelijk ook op menschen wordt toe-
gepast is overbekend.

3. Vr. Wat is de afleiding van *ongeveer*?

A. *Ongeveer* luidde in het M.Ned. *ongevaer*, M.Hd. *ân gevaer*,
d. i. *aan gevaar* „tegen, bij het gaan” ²⁾ (dat ons *on-* meermalen
uit een ander voorvoegsel verbasterde, blijkt uit *ondanks* = *ane*
den danc, tegen den wil). *Varen* beteekende „gaan”; *het gevaar*
was „het gaan, het plaats grijpen, de gebeurtenis”. Het is
ongeveer zes uur bet. derhalve letterlijk „het is *bij het plaats*

¹⁾ Ik schrijf met opzet *beenen*, omdat dit de technische naam is voor
de *pooten van een paard*. Een paardenkenner ziet u met medelijden aan,
wanneer ge u de vrijheid veroorlooft een paard *pooten* te geven.

²⁾ In Gelderland, waar *varen* ook voor „met een wagen rijden” ge-
bruikt wordt, noemt men een *rijtuig* ook *gevaar*. „Hij is met *gevaar* ge-
komen” beteekent daar dus „hij kwam per rijtuig.”

grijpen van het zesde uur". Om een duidelijk begrip van dit *ongeveer* (of *aan gevaar*) te krijgen, vergelijkte men *omstreeks*, d. i. „tegen de streek van”; dit *streek* komt eveneens van een werkwoord van beweging, nl. van „strijken”.

Men zou even goed het woord kunnen overzetten door „*aangang*, begin” of door het adverbiale *aanvankelijk*, of nog juister door „*aankomst*”; bijv.: het zesde uur is *in aankomst*, *in aangang*.

Men verwarre dit *gevaar* niet met *gevaar* van *varen*, vreezen. Tevens vergelijkte men voor de oudere beteekenis van *aan* het oude *akerre*, Eng. *ajar* (gedeeltelijk open), Oud Engelsch *acharre*, ons „*op een kier*”. ¹⁾

4. Vr. Wat is: „*In arren* moede?”

A. Het Dietsche *erre* beteekende „toornig” (in verband met *ira*?). *In arren moede* is dus „met een toornigen zin”, want *moed* was ons „gemoed”, en wel de zetel van den wil en niet die van het gevoel. Van *erre* komt *erg* (oudt. arch), *argelistig*, *ergeren* (boos maken). Vgl. N. en Z. III, 2, 114.

5. Vr. Wat is juist: „*Arre-*, *narre-*, of *narrensledede*? *Aak* of *Hd. Nachen*, *adder* of *Hd. Natter* (Lat. *natrix*)?”

Onze beste schrijvers en woordenboeken hebben *arreslede* (Van Dale noemt dit beter dan *narreslede*), *aak*, *adder*. Dat de Duitschers echter den waren vorm *Nachen* en *Natter* bewaard hebben, blijkt uit de oude taal. Zie VAN HELTEN, KLINKERS EN MEDEKLINKERS, blz. 135:

„Terwijl in *naars*, *noom*, *narm*, e. a. de *n* uit het voorafgaand lidwoord *den* bleef hangen, werd in tegenstelling hiervan bij de bovengenoemde woorden de *n* weggelaten, dewijl men ze als niet bij het substantief behoorende beschouwde, maar als de sluitletter van het voorafgaand lidwoord; d. i. in *de naak*, *de nadder*, *de navegaar*, *de nikker* ging in de uitspraak de *n* des subst. naar het lidwoord over.”

Hetzelfde geldt ook voor *abberdaan*, dat soms in plaats van *labberdaan* wordt gebezigd. Ook Van Dale geeft op: „*Abberdaan*, of, liever *labberdaan*. Zij ontleent haar naam aan Aberdeen, eene stad in Schotland”.

In TAAL- EN LETTERBODE I, blz. 274, vgg. heeft Prof. De Vries aangetoond, dat dit laatste onjuist is. De *Labberdaan* heeft haar naam te danken aan een gedeelte van het Baskenland, nl. le Labourd (tractus *Lapurdensis* of *Lapurdanus*). „De gezouten kabeljauw, die door de visschers van Bayonne en om-

¹⁾ Te Zwartsluis *op 'n glop*. Vgl. bij Hooft *glop staan* = openstaan, vacant zijn. Beck. Vinck. II, 242. Op Vlieland en ook elders is *glop* = pad, zandpad; *molenglop* beteekent dus „*pad* of *weg* naar den molen.”

streken naar huis werd gebracht, en die dan uit het land van Labourd naar elders ter markt kwam, hoe kon men haar een natuurlijker naam geven dan piscis Lapurdanus, poisson du Labourd, labourdan? . . . De kooplieden nu van Bretagne en Normandië, die de zoutevisch uit Bayonne kregen, verspreidden den naam van Labourdan door geheel Frankrijk. Maar in hunnen mond kon de *l*, als artikel opgevat, wegvallen en het woord tot *abourdan* worden."

Verder wijzen wij op *azuur* uit lapis *lasuli*, die om zijne blauwe kleur bekend is; op *oléander* uit *lauridendrum*.

Ook *morel* is ontstaan door het wegvallen der *a* van *amarelle*; Van *Seetang*, het Maleische woord voor *Satan*, viel misschien de geheele eerste lettergreep weg, en *tang* (*tang* van een wif) bleef over. Zie TAAL- EN LETTERB. I.

Kreeft ontstond uit *escrabissa*. Voor andere voorbeelden van aphaeresis verwijzen we naar VAN HELTEN'S KLINKERS EN MEDEKLINKERS en naar zijne KLEINE SPRAAKKUNST.

6. Vr. „In lichter laaie vlam”. Is dit pleonastisch? Is „lichter laaie” niet een genetief, en is de beteekenis der uitdrukking derhalve niet: „Vlam met lichte laaie”?

A. *Laaie* beteekent „vlam”; *lichter laaie* is datief sing. van *lichte laaie*, d. i. „roode vlam”; deze datief hangt van het voorzetsel *in* af. *In lichter laaie* is dus reeds „in lichten gloed, in roode vlam”.

7. Vr. Wat is de beteekenis van *zalig* in *armzalig*, *gelukzalig*? Hangt dit samen met het Hd. *sal* in *labsal*, *drangsal*, *schicksal*? Of is dit achtervoegsel verwant met onzen uitgang-*sel*?

A. *Armzalig*, *rampzalig*, *gelukzalig* komen van *armsal*, *rampsal*, *geluksal*, welke vormen ontstaan zijn uit *arm*, *ramp* en *geluk* † den uitgang *-sel* (oudtijds *-sal*), Hd. *-sal*. Dat in deze woorden *-sal* niet tot *-sel* verzwakte, komt door de aanhechting van het suffix *-ig*, dat eene enclitische kracht bezit, d. i. het vermogen om het accent ééne syllabe naar zich toe te trekken.

Vgl. bijv. *armoede* en *armóedig*, *wéldaad* en *weldádig*, *hoógmoed* en *hoogmoédig*. Zóó werden ook *ármsal* *armzalig*, *rámpsal* *rampzálig* en *gelúksal* *gelukzálig*.

Zalig (nl. de uitgang) is dus ontstaan uit *-sal* (thans *-sel*) † *ig*, en dit *-sal* of *-sel* is hetzelfde achtervoegsel als het Hd. *-sal* in de bovengenoemde woorden.

Het adjectief *zalig* heeft niets met dit *sal* te maken, maar is afgeleid van een oud *séls*, goed, en beteekent „gelukkig”. Evenzoo is *welzalig*, zeer gelukkig.

8. Vr. Wat is de afleiding van *avontuur*?

A. Van een vorm van het Lat. ww. *advenire*, gebeuren, kwam het M.Lat. *adventura*, gebeurtenis; eerst „die iemand

toevallig overkomt" (vandaar het M.Ned. *hem avonturen, wagen*), vervolgens „geval, voorval". In het *rad van avonturen* heeft het woord den zin van „noodlot."

9. Vr. Is er onderscheid in beteekenis tusschen de voegwoorden *dewijl* en *omdat*?

A. *Dewijl* is *de wijle*, gedurende den tijd (dat); het woord is dus een adverbiale accusatief. *Omdat* beteekent „om dit, dat". In beteekenis staan beide woorden niet volkomen gelijk. Beide woorden dienen om *bepalingsbijzinnen van oorzaak* of *reden* in te leiden. *Omdat* bezigt men ter aanwijzing van de *oorzaak* en van de *reden*; *dewijl* slechts ter aanduiding van de *reden*. De *oorzaak* nu is de omstandigheid, welke buiten de gedachte ons teweeg brengt, wat in den hoofdzin wordt gezegd; de *reden* is die omstandigheid, waaruit iets ten gevolge van nadenken (dus *niet van zelf*) voortspruit.

Men vergelijkte bijv. de volgende zinnen:

a) „Het is niet billijk iemand altijd een leugenaar te noemen, *omdat* hij eenmaal gelogen heeft." b) „Hij was bedroefd, *dewijl* hij zijn vader verloren had.

In a) kan men slechts *omdat* gebruiken; in b) *dewijl* en *omdat*, daar hier van *tijd* sprake is en *dewijl* eigenlijk een tijdelijk voegwoord is.

Men zou onmogelijk kunnen zeggen: „Het is niet billijk iemand een leugenaar te noemen *gedurende dat* hij eenmaal gelogen heeft"; daarentegen wel: „Hij was bedroefd, *tijdens* hij zijn vader had verloren"; maar ook: *om reden dat* hij zijn vader had verloren."

Zie verder VAN HELTEN, KLEINE SPRAAKKUNST II, blz. 117 en 118.

T. VAN LINGEN.

Eene vraag.

Vr. Is er onderscheid in beteekenis tusschen *nieuwe Delfsche boter* en *nieuwe, Delfsche boter*? A. A.

A. In de eerste uitdrukking behoort *nieuwe* als bepaling bij *Delfsche boter*, in de tweede slechts bij *boter*. De eerste is aldus te ontleden: „Delfsche boter, die nieuw is"; de tweede „boter, die nieuw is en tevens van Delf komt". Ook de toon wijst dit verschil aan. L.

Opmerking

naar aanleiding van N. en Z. III, 5, blz. 261.

„*Ontginnen*, eig. aansnijden, opensnijden, opensplijten. Oudtijds was *ontginnen*, verbreken, verwoesten.”

Aldus schreef ik in mijne proeven van Woordfamiliën I.

Ofschoon deze woorden de waarheid bevatten, wensch ik om der wille van de duidelijkheid daarop terug te komen.

In het Dietsch (M.Ned.) wordt *ontginnen* gebezigd in den zin van „een scherp werktuig in iets zetten”, van een dier gebruikt, ook „de tanden in iemand of iets zetten”. Het hoofddenkbeeld blijft dus steeds *beginnen* (met eene zaak te bewerken of met den maaltijd). Tot bewijs volgen hier slechts enkele plaatsen, die wij echter met nog andere zouden kunnen vermeerderen, indien we dit voor ons doel noodig achtten:

DIT SIJN TIEN GOEDE BOERDEN IX:

„Nu liggic te Parijs ter scole,
Ende bem daer een studant.
Selden coemt mi boec in die hant,
Maer ic lere *ontginnen* pasteiden:”

D. i.: Ik leer pastijen *opensnijden* en dus ook *opeten*.
DER NATUREN BLOEME III, vs. 2634:

„Want sine beghert ghene dinghe mee (*meer*)
Tetene dan van verdronkenen man,
So *ontgint* (*uit den variant*) sine in doghen dan.”

D. i.: Zij (de meeuw) begeert slechts op verdronken menschen te azen, en *begint* hem aan de oogen te ontleden; zij pikt hem het allereerst de oogen uit. Derhalve ook hier: Den scherpen snavel ergens inzetten.

„Een treytet (*traité*) *ontginnen*” komt voor in de VL. RIJMKRONIEK, 10301, d. i. een verdrag entameeren, aanvangen, beginnen (zie N. en Z. III, 5, blz. 261).

„Die aerde *ontginnen*” vinden we Lsp. I, 24, 17, met de beteekenis „het ploegijzer er in zetten.”

Dat men van het begrip „een scherp werktuig ergens inzetten” geleidelijk kan komen tot de opvatting „verbreken, verwoesten” is duidelijk.

De overgang van beteekenis tot *opdelven* (van schatten gebezigd) is echter moeielijk te verklaren. *Een mijn ontginnen* beteekent, zooals t. a. p. pag. 262 door mij werd geschreven, „met de bijl opensplijten om er de delfstoffen uit te halen”. De delfstoffen worden

niet *ontgonnen*, maar de mijn. Minder juist was dus bet. 4: „De delfstoffen uit iets te voorschijn halen. Deze moet vervangen worden, door hetgeen zooeven gezegd is.

In den REINAERT, uitgave dr. Jonckbloet, komt ook die min juiste opvatting voor.

Aldaar vs. 2438, vgg.:

„Hoe lettelt wiste hi, dat die dieve
Te sinen scatte waren gheraect,
Dies hem quite hadden ghemaect.
En ware die scat niet *ontgonnen*,
Hi hadder met die stat van Lonnen
Al te gader mogen copen.”

D. i.: „Ware de schat hem niet *opengespleten* of *begonnen*, hij zou er geheel Londen mee hebben kunnen koopen.”

Aan den scherpen blik en de uitnemende kennis van het M.Ned. van dr. Verdam hebben wij de volgende verandering en verbetering te danken.

„Hoe lettelt wiste hi, dat die dieve
Te sinen scatte waren gheraect,
Dies ¹⁾ hem quite hadden ghemaect;
So dat hi in corten stonden
Daer niet enen pennine hadde vonden.
En ware die scat hem niet *ontnomen*,
Hi hadder met die stat van *Romen*
Al te gader moghen copen.”

D. i.: „Was de schat hem niet ontroofd, hij zou er Rome door hebben kunnen koopen.”

De 2 cursieve regels zijn naar gissing ingevoegd en behelzen de vertaling van den Lat. Vulpis: „*Ex his tres obolos quod non reperire valeret.*” D. i. letterlijk: „Hij zou er niet de waarde van drie obolen terug gevonden hebben.” De *obool* was eene Grieksche munt ter waarde van 2½ cent.

¹⁾ *Dies* = die des; want *quite maken* had den genetief bij zich. Hoe *quite* van zijn oorspr. bet. ontaard is, kunnen we uit dezen zin leeren; want de bedoeling is toch zeker niet, dat Reinaert omtrent zijn schat gerust (*quietus*) was gemaakt. In *kwitantie* is het begrip „geruststelling” echter getrouw bewaard. Ik voor mij heb ten minste liever een pak kwitanties voor mij, dan onbetaalde rekeningen.

Dit *quite* is ons *kwijt* en *kwitantie* is *kwijting*. Hgd. *quitt* met gen. zie I Moses 24, 8: „So bist du deines Eides *quitt*;” OPITZ: „Viel Weiber (sind) ihrer Ehr und Manner *quitt* gemacht;” LESSING NATHAN I, 5: „Zwar meint der Patriarch, des Dankes sei man *quitt*, wenn” enz.

Rome komt in dit verband meer voor, o. a. Beatr. 784:

„Ic en hadde u niet begheven
Om al 't goet, dat Rome heeft binnen.”

Den lezer, die hiervan meer wil weten, verwijzen we naar *Reinaerdiana* door J. Verdam, in het Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde I.

T. VAN LINGEN.

Bidden -- bed.

In mijne „Proeve eener behandeling van woordfamiliën, II” nam ik onder het ww. *bidden* ook het subst. *bed* op, zie N. en Z. IV I blz. 48. Dr. Van Helten schreef naar aanleiding daarvan: „Bidden, welks samenhang met *bed* zeer questieus is, enz.” Mijn antwoord daarop luidde: „Inmiddels durf ik het verband tusschen *bidden* en *bed* niet geheel ter zijde stellen.” Zie N. en Z. IV 3 blz. 189. Het is mij aangenaam thans, op gezag van Prof. Kern, meer beslist te kunnen beweerden, dat er wel degelijk verband tusschen beide woorden bestaat. In het „Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde, 1e. afl. blz. 37, lees ik het volgende:

„Het woord *bed*, Gotisch *badi*, enz. komt van denzelfden stam (als *bidden*), en is „dat wat gedrukt wordt”, met andere woorden „dat *waarop* men ligt”. Uit den aard der zaak kan *bed* ook opgevat worden als „kussen of bolster”.

Men verandere dus in voce *bed* de woorden „oorspr. het leger, waarop de vermoeide nedervalt” in „oorspr. dat wat gedrukt wordt”.

In overeenstemming hiermede dient ook hetgeen ik in voce *bid* (blz. 37 van IV, 1) schreef gewijzigd te worden.

Dat *bed* niet met het Lat. *peto* en het Gr. *ptoochos* in betrekking stond, is reeds vroeger door dr. Van Helten aangetoond en door mij toegegeven. Wat dan wel de eigenlijke beteekenis van *bidden* is? Het antwoord ontleen ik wederom aan bovengemelde studie van prof. Kern: „Het blijkt voldoende uit het Indisch zelf, dat als eenvoudigste stam moet beschouwd worden *badh*, d. i. Arisch *bhadh*. Dit nu is 't Germaansche *bedan*, *bedian*, Gotisch *bidjan*, ons *bidden*. De eigenlijke beteekenis van *bidden* is dus „dringen, drukken”.

Men leze dus (blz. 37): „De oorspr. beteekenis van den wortel *bed* is „dringen, drukken”.

Onder de woorden, die met *bidden* in verband staan, vergaten we het Middelnederlandsche *cniegebete*, waarvan in bovengenoemde 1e. afl. van het tijdschrift voor N. taal- en letterk. de afleiding en beteekenis verklaard zijn, en waarvan op blz. 39 en 40 (t. a. p.) eenige voorbeelden zijn aangehaald.

Moetkeurs en nog wat.

De VLAAMSCH E WACHT (IV, 4) bevat onder veel andere belangrijke dingen ook het volgende kleine stuksken:

„In eene charter der schepenen en raad van Gent, van 1315, lezen wij: „Ende dat al dat goet, dat sire in brenghen, ofte dat sire in geereghen moghen, dat dat goet den voorseide sente Jans huse blive ende bliven moet na den tijd, dat si varen van live ter doet, ofte na den tijd, dat sire ute trecken *moetkeurs*.””

Moetkeurs is zeker een aardig, ongewoon woord. Het kan hier niet anders beteekenen dan *eigenwillig, moetwillig, uit vrije keur*.¹⁾

Ik ben op dit oogenblik niet in de gelegenheid mijne boeken na te slaan en roep derhalve de versooning mijner lezers in, wanneer ik in de eene of andere aanhaling niet nauwkeurig ben.

In den FERGUTT (uitgave Visscher) „de oefenschool der kritiek” staat, naar ik meen in vers 4477: „Bi haers selfs *moet core*”. Dit is zinloos, zoo niet zinneloos. De scherpzinnige kritikus van het Dietsch, professor M. de Vries heeft ons dit in zijn uitnemend artikel in den Taalgids, ik meen den negenden jaargang, glashelder aangetoond. *Moet core* verandert hij terecht in *moetcore*. Destijds, het was 1867, was den hoogleeraar geen tweede voorbeeld van dit woord bekend. Of hij later zoo gelukkig was het elders te ontdekken weet ik niet. Ik heb het na dien tijd nergens aangetroffen. De lezer zal het derhalve begrijpen, dat ik mij gelukkig gevoel zijne aandacht op het bovengenoemde *moetkeurs* te kunnen vestigen, al ware het alleen om de scherpzinnigheid van den hooggeleerden kritikus nogmaals op hare rechte waarde te doen schatten.

En wat is de beteekenis van *moetcore*? Niets anders dan ons *moedwil* en *willekeur*, doch in hunne oudere beteekenis, d. i. „vrije verkiezing” of „vrije wil”¹⁾. *Das ist euer mutkür* zegt men nog heden ten dage in Keur-Hessen voor „*das könnt ihr machen, wie ihr wollt*.”

Bi haers selfs moetcore is dus „uit eigen vrije verkiezing”. Men houde, tot recht begrip van deze beteekenis, in het oog, dat *moet* (wij zeggen thans *gemoed*) in het Dietsch werd opgevat als de zetel van het *denken* en *willen*²⁾, niet als die van het *gevoelen*. Deze opvatting blijkt duidelijk uit de oude uitdrukkingen: *In minen moet* „bij mij zelve”, *in moede* „in zijne gedachten”, en andere dergelijke.

Wat de dichter van Ferguut uitdrukte door 4 woorden: *bi haers selfs moetcore*, wordt in bovengenoemd charter door één woord gezegd, nl. *moetkeurs*, d. i. *moetkeur* met de bijwoordelijke *s*. Is *moetkeur* „vrije wil”, dan beteekent *moetkeurs* „vrijwillig, met vrije

¹⁾ Dat oudtijds ook *moetwille* in een gunstigen zin werd gebezigd, blijkt uit de spreekwijze *mit vrien wilkore ende moetwillen* in J. H. JUNGH Hist. comm. Benth. VAN HASSELT, noot op Kiliaan in voce **moet-wille**.

²⁾ Prof. M. de VRIES t. a. p.

wil", evenals men van hand *tehands* (*thans*) maakte, met den zin „voor de hand, bij de hand, d. i. nu, op dit oogenblik", en evenals men *spoorlags* zegt om aan te duiden, dat men *met de sporen slaande* voorwaarts rent.

Wij maken van de ons geschonken gelegenheid gebruik, nog eenige opmerkingen aangaande den Dietschen tekst van deze charter ten beste te geven. Voor velen mogen die opmerkingen te eenvoudig zijn, wij brengen dezen de ware woorden, ik meen van Prof. Kern, in herinnering: „Voor verklaring van sommige dingen is het beter van de veronderstelling uit te gaan, dat zelfs de eenvoudigste zaken niet algemeen bekend zijn." Voor een tijdschrift als N. en Z. hebben die woorden eene dubbele waarde.

Vooreerst zien we, dat het onzijdig artikel nog den Dietschen vorm *dat* heeft. Later begon men dit woord meer en meer enclitisch te behandelen en met het substantief in de uitspraak te vereenigen, waartoe zich het afgekorte 't beter leende dan de volledige vorm *dat*. Toen die afkorting in de uitspraak algemeen was geworden en dezelfde afkorting ook plaats had bij het persoonlijk voornaamwoord *het*, begon men de beide 't 's te verwarren en zoo kwam men er toe 't steeds als een geapocopeerden vorm van *het* aan te zien, welk laatste ten gevolge dier opvatting voor het oude *dat* in de plaats trad.

Sire beteekent *si er* = zij daar. — *Ofte*, elders *ochte*, was de algemeene vorm voor ons *of*. — *Geereghen* sal wel *gecrighen* moeten zijn. De beteekenis van dit *ge* is hier nog in haar volle kracht te vinden, nl. „samen, bij elkaar". — *Huse* is de echte datievorm, die wij in *ten huize*, *te mijnen huize*, enz. nog steeds bezigen. — Uit *na den tijd dat* heeft zich later door weglating van *den tijd* ons *nadat* ontwikkeld. — Opmerkelijk is het eufemisme *varen van live ter doet* voor *sterven*. *Varen* heeft hier nog de echt Dietsche beteekenis „gaan", een zin, dien we in *hemelvaart*, *kruisvaart*, *sledevaart*, *hoe vaart gij*, *vaardig*, *boetvaardig*, *uitvaart*, enz. nog aantreffen. — *Live* is de datievorm van *lijf*, d. i. „leven", niet ons „lichaam". Het Engelsche *life* heeft die beteekenis nog getrouw bewaard, alsook ons *lijfzaken*, *ontlijven* (d. i. van het *leven* berooven), *lijfrente* (inkomen, dat iem. zijn gansche *leven* geniet), *lijfsbehoud*, *lijftocht* (= *levensmiddelen*), *lijf* en goed, *lijfeigen* (iemand, wiens *leven* en bezittingen zijn heer toebehoorden), zijn *lijf* bergen. ¹⁾ — Dat *dood* vroeger vrouwelijk was leert nog ons *ter dood brengen*. L.

¹⁾ Dat „bij levende lijve" gevormd is, nadat de beteekenis van het onstoffelijke op het stoffelijke is overgegaan, zal wel geen betoog behoeven.

„Nederduitsch officieel schier-Hollandsch.”

Wij lezen in *Rond den Heerd*, nr. van 28 Augustus 1881, de volgende vriendelijke en waarheidslievende regelen van den heer onderpastoor GUIDO GEZELLE:

... „Wij hebben eene historie van Kortrijk, bij voorbeeld „die „in het *Nederduitsch officieel schier-Hollandsch* opgesteld is, en „die *hoegenaamd niemand en leest*: de geleerden niet, omdat ze „in 't Fransch niet geschreven en is, en het volk niet, omdat het „*volk zulk geen Vlaamsch en verstaat.*”

Deze regelen zijn niet al te juist: de schrijver neemt eenvoudig zijne wenschen voor wezenlijkheid.

De Vl. W. haalt na die mededeeling als proefje van Letterkundige Taal, een stuk aan uit de redevoering van kanunnik David op het Nederlandsch Taalcongres te Brugge, 1862. Geschreven in „*Nederduitsch-officiëel schier-hollandsch.*”

... Gaarne hadde ik hier nog een laatste punt verhandeld, dat mij hoogst gewichtig schijnt; maar ik zal het slechts ter loops aanstippen, in 't vertrouwen dat een enkele wenk volstaan moge. Ik bedoel de onlangs opgekomen nieuwigheid van te schrijven, niet meer in de gemeene landtaal, maar in den West-vlaamschen tongval, die er merkelyk van verschilt. Golde het daarbij slechts vlugschriften, volksdeuntjes of gelegenheidsverzen, ik zou er niets tegen in te brengen hebben. In andere landen treft men dezelfde liefhebberij aan, en om enkel van Napels te spreken, waar ik het gezien heb, daar verschijnen bijna dagelijks van die liedekens of vertelsels, in den stedelyken dialect opgesteld, waar een Toscaner of een Meilander, al kent hij nog zoo wel zijn Italiaansch, nauwelijks een woord van verstaan kon. Dat zij zoo; *maar in ernstige, in letterkundige gewrochten, in werken van langen adem houd ik het voor eene ware verkeerdheid.* Laat het West-vlaamsch dialect minst afgeweken zijn van de oorspronkelijke uitspraak; laat het vele oude woorden en levendige wendingen bewaard hebben: *het is ook zeker dat er niet weinige gebrekkelykheden in voorkomen, en niet minder spreekvormen en zegswijzen, die met de grammatica en syntaxis der algemeene Nederduitsche taal niet overeen te brengen zijn, derhalve afgekeurd moeten worden.* Het is daarenboven niet wijs, het volksgebruik in alles toe te geven, en te schrijven gelijk de menigte spreekt: *daar zou noodwendig, verloop en bederf het gevolg van wezen.* Met moet veeleer door goeden, alhoewel eenvoudigen stijl, de volksklassen opleiden tot en gewennen aan de meer beschaafde, de *littéraire* taal, in alle de gewesten van België gebruikt en verstaan.

Of wil men soms een localisme, een provincialisme beproeven, zoo dient zulks, in alle geval, grond te hebben in de analogie, en

getoetst te worden aan de algemeene regels der Nederduitsche spraak-kunst, WELKE HET NIMMER GEOORLOOFD IS OVER HET HOOFD TE ZIEN OF TEGEN TE GAAN.

In allen gevalle, de *Vlaamsche Wacht* stelt vast, dat de Vlaamsche schrijvers, die weten wat taalwetten zijn en ze eerbiedigen, en die met kannunik DAVID een onderscheid maken tusschen het ruwe straatgebabbel en de beschaafde taal, door een half dozijn zich onfeilbaar wanende lieden nu eens beschimpt, dan beleedigd of in hunne belangen gekrenkt worden; dat dit weinig christelijk werk, ook tegen medekampers ondernomen, uitsluitelijk verricht wordt door mannen, wier eerste plicht het is, liefde en vrede te stichten, maar zich geen genot te maken van tweespalt en beleediging.

Zóo althans denkt men er over niet alleen te Gent, Antwerpen en Brussel, maar ook in de meeste plaatsen van West-Vlaanderen, alwaar, God dank! de blauwvoeterij verre is van alle pennen onchristelijk te maken. *De Vlaamsche Wacht.*

Losse opmerkingen

bij 't doorlezen van „Noord en Zuid” vierde jaargang No. 5.

Bl. 305. „*Polka*.” Op de vraag, waarom de *soda* in Zeeland *polka* heet, antwoord ik, dat vermoedelijk deze stof omstreeks den tijd, toen alle nieuwe artikelen, evenals in Amsterdam, den polka-titel verkregen, in Zeeland den naam van polkazeep heeft verkregen en behouden. Nog hoort men hier meer den naam van *polkazeepe* dan enkel *polka*.

Bl. 306. *opklaavren*. Niet alleen in Zuid-Nederland is dit woord in zwang. In dezelfde beteekenis van *opklimmen* wordt het ook in Zeeland gebezigd, maar met klankwisseling. Men zegt hier namelijk *opkleveren*, ook wel eenvoudig *kleveren*; b. v. de jongen klevert in den boom.

Bl. 308. 't Zal wellicht aan mij liggen: maar ik moet eerlijk erkennen, dat ik den tweederlei klank van de onvolkomen *o* en *u* niet herken. In onze (Zeeuwsche) uitspraak herken ik geen onderscheiden klank in *bok* en *stok*, in *kurk* en *druk*. Wellicht dat dit verschil elders duidelijk uitkomt. Ik ben het echter ook dan eens met de aantekening van C.

Bl. 313. Hetzelfde is het geval met den tweederlei klank van *huis* en *lui*, *bui*. Maar bepaaldelijk is het onwaar, dat men in sommige streken „nooit” *buu* voor *bui* hoort.

Hier hoort men wel degelijk: daar komt een *dunderbuue* op; de *buue* is over enz. ¹⁾

Evenzoo hooren wij niet 't verschil van klank in *heup* en *beur* ²⁾.

Nisse, 3 Sept. '81.

J. KOUSEMAKER Pz.

¹⁾ Dan toch zeker, hoe gering ook *buu-i-e*, immers *niet* = *buue*; de *i*-klank wordt zeker gehoord.

²⁾ Ik zou geneigd zijn, deze even als de voorgaande afwijking aan onvoldoende waarneming toe te schrijven; immers voor de *r* verandert de oorspronkelijke klinker altijd.

Uit een brief.

Toen ik in deel II, no. 5, blz. 279, het stukje van mijnen landgenoot, den heer Torfs, uit Leuven, getiteld: *jaas en jaat als varianten van ja*, las, is de verwondering van uwen achtbaren medewerker over het nog aanwezig zijn in de volksspraak van zulke vormen als *jaas* en *jaat*, voor mij eene nieuwe oorzaak van wederkeerige verwondering geweest. Deze vormen zijn immers niet zóo zeldzaam in de gesproken taal van Zuid-Nederland dan dat men er slechts bij toeval zou kunnen mede vertrouwd worden. In Vlaanderen zijn zij, inderdaad, zeer algemeen gebruikt, en komen aldaar in verscheidene vormen, volgens de wijzigingen der plaatselijke uitspraak.

Aldus, te Brugge (West-Vl.):

jaak = ja + ik,
 joaje = ja + je (gij),
 joaji of joaj = ja + hi (hij),
 jame = ja + we (wij),
 joas = ja + ze (zij), vr. enkelv. meervoud 3 ges.
 joat = ja + 't (het).

Te Veurne (W.-Vl.) hebben wij:

jaak = ja + ik,
 jaoje = ja + ge,
 jaën, jaos, jaot = ja + e, ze, 't,
 jouw of jame = ja + we,
 jaoje = ja + ge,
 en jaos = ja + ze.

Te Kortrijk (W.-Vl.) zegt men:

jèik voor ja + ik.

Te Gent (Oost-Vl.) vinden wij nu weer:

joik = ja + ik,
 joag = ja + gij,
 jojj = ja + hij,
 joas = ja + zij,
 joat = ja + het,
 joam = ja + wij.

In het bovenstaande bedien ik mij van de letterkoppeling *ao* tot afbeelding van een onzuiveren *a*-klank, met een zweem van *o*. Met *oa*, daarentegen meen ik, een verderen graad van onzuiverheid der *a*, waarin nog slechts een zweem van den eigenlijken *a*-klank hoorbaar is, terwijl de *o* overheerschend is geworden (geen tweeklanken!).

Zooals men ziet, diende de heer Torfs slechts een kijkje te nemen in de Vlaandersche gewesten om onmiddellijk een volledig stel van vormen aan te treffen, waarin het bevestigingswoordje *ja* met de persoonlijke voornaamwoorden van alle getallen, personen en geslachten verbonden is, en aldus de volledige opheldering te krijgen van hetgeen hem eerst dnister voorkwam bij Anna Bijns of in andere oude dichtwerken.

ARTHUR CORNETTE,

*leeraar in de Ned. Taal- en Letterk. aan de
 Rijknormaalschool voor onderwijzers.*

Antwerpen.

Boekbeoordeelingen.

M. J. KOENEN: *Het nieuwe Taalboek, Taal-, stijl- en dicteer-oefeningen, 5 stukjes. Groningen, J. B. Wolters, 1881.*

Zonder eenige vrees voor overdrijving mag gezegd worden, dat geen vak van onderwijs op onze lagere school zoozeer de belangstelling wekt, als dat der Nederlandsche Taal. En geen wonder! Het zoo vaak besproken en bewezen nut van het Taalonderwijs voor 't oogenblik daar latende, is het verschijnsel der meerdere belangstelling ook te verklaren uit de zeer onvoldoende vruchten, die het meestal afwerpt.

Terwijl een betrekkelijk groot aantal knapen en meisjes met eene redelijke bedrevenheid in het rekenen de school verlaten, zijn er bitter weinig, die het dubbele doel, dat men zich bij goed taalonderwijs voor oogen moet stellen, hebben bereikt, n.l. dat zij 1e. zich mondeling en schriftelijk goed weten uit te drukken en 2e. aan het geschrevene een onberispelijken vorm geven.

Het eerste gedeelte, dat het voornaamste is, werd langen tijd bij het volksonderwijs geheel verwaarloosd. Het zuiver spellen der woorden, het leeren der definities van de rededeelen, verbuigen en vervoegen, benevens het ontleden van zinnen, ziedaar het uitgebreidste programma voor taalonderwijs op de meeste scholen eenige — nog niet zeer vele — jaren geleden.

Toen men het verkeerde van die handelwijze ingezien had, volgde men eene andere richting. Maar, als gewoonlijk, werd aan het vroeger verwaarloosde al de zorg besteed, en het eerst vertroetelde kind werd verstootten.

Terwijl men vroeger voor het taalonderwijs geen andere leesboeken had, dan Spraakkunsten, Kleine Spraakkunsten, Regels voor geslacht en spelling, benevens Verzamelingen van foutieve opstellen, verschenen nu „Taal- en Stijloefeningen” in menigte, waarin de eigenlijke Spraakkunst maar een hoogst bescheiden plaatsje kreeg. Men ging te ver en de gevolgen bleven niet uit.

„De klacht is thans algemeen, dat de leerlingen slordig en onzuiver schrijven, slecht spellen en achteloos omspringen met het kleed, „waarin zij hun gedachte steken.” Zoo spreekt de Heer M. J. KOENEN in het voorbericht van het stel nieuwe taalboekjes, waarmede hij de schoolliteratuur verrijkt. Daarom stelt hij zich in deze werkjes ten doel: „het zuiver schrijven en de belangrijkste punten der spraakleer in onze scholen evenzeer” te doen onderwijzen, „als het stellen”. Als hulpmiddelen, die tot dat doel voeren, bevat het „Nieuwe Taalboek” regels en termen der Spraakleer. Doch, alleen het meest noodige van regels en termen, geen volledige, stelselmatige spraakkunst.

Het 1e. deeltje bevat, naast de denk- en stijloefeningen, die geregeld in de vijf deeltjes worden voortgezet: het zelfstandig naamwoord met de meervoudsvorming, de verkleinwoorden en de samengestelde zelfst. naamwoorden, de bijvoegelijke naamwoorden met de vorming van den comparatief, de verdeling in lettergrepen, de telwoorden, de persoonlijke voorn., den tegenwoordigen der werkwoorden en den verleden tijd van 't hulpwerkw. *zullen*.

Bovendien leert het kind in dit eerste stukje welke woorden met **d** en

welke met **t** als sluitletter geschreven worden, en hoe de **r** in **v** en de **s** in **z** verandert. Ziedaar, dunkt mij, een uitstekend programma voor het taalonderwijs in het tweede of derde schooljaar.

In het 2e deeltje behandelt de schrijver de meervoudsvorming met verdubbeling van den medeklinker, de eigennamen, de naamvallen (het woord *naamval* wordt echter nog niet genoemd; dit gebeurt pas in het 4e deeltje), de bezittelijke „*bijvoegelijke naamwoorden*” (waarom de schr. *ze* niet, even als later in het 5e deeltje, voornaamwoorden noemt, is me niet duidelijk), het onderscheid in drie geslachten, alsmede dat tusschen stam en uitgang en de vervoeging van den verleden tijd.

Het 3e deeltje bevat, behalve de afgeleide woorden op *zaam*, *baar* en *loos* en hunne beteekenis: het gebruik der vier naamvallen in zinnen, der verleden deelwoorden der zwakke werkwoorden, het bijwoord, het tegenw. deelwoord en den overtreffenden trap. Ook worden transitieve werkwoorden uit het bedrijvend in 't lijdend geslacht overgebracht, zonder dat nog van de termen *bedrijvend* en *lijdend* gebruik wordt gemaakt.

In het 4e deeltje, dat voornamelijk ten doel heeft de leerlingen bekend te maken met de benamingen van vele verschijnselen in de spraakkunst, die hun reeds eenigszins bekend zijn, vindt men bovendien: de voorvoegels *ver* en *ont*, de achtervoegsels *achtig*, *ig*, *lijk* en *sel*; de voorzetsels en de sterke en zwakke werkwoorden.

Ook de ontleding van den enkelvoudigen zin is voor dit 4e deeltje bewaard geworden. Terecht wordt deze zeer nuttige taal oefening zoo eenvoudig mogelijk behandeld. Voor de volksschool is het, naar mijn en ook naar des schrijvers inzien voldoende, als de leerling het onderwerp, het voorwerp en de bepalingen in den zin kan onderscheiden, en moet de verdeling van zinnen in hoofd- en bijzinnen, in bestaans- en eigenschapszinnen, enz. enz. voor het voortgezet onderwijs bewaard worden. Voor de klassen, waar dat onderwijs begint gegeven te worden, d. i. voor de hoogste klassen der scholen voor uitgebreid lager onderwijs en voor de voorbereidende klasse van normaalscholen heeft de heer Koenen het 5e deeltje bestemd, waarin men niet enkel stijl oefeningen, maar ook praktische oefeningen in de regels der Taalkunde en Spelling vindt.

Uit deze schets van de wijze, waarop de leerstof door den schrijver behandeld is, moge ieder onderwijzer dadelijk zien, dat die werkjes zich onderscheiden door de oordeelkundige rangschikking der onderdeelen van de spraakkunst, zoodat de leerling, zonder sprongen, geleidelijk en meestal langs heuristischen weg, het doel bereikt, waar hij gebracht moet worden.

Doch alle menschelijke werk is onvolmaakt — of liever: er is geen menschelijk werk of een gewoon sterveling vindt er iets in, dat, naar zijne meening, anders had behooren te zijn, of bij het weglaten waarvan, het geheel in deugdelijkheid zou gewonnen hebben. Zoo vond ik ook, bij nauwkeurig doorlezen van den arbeid des heeren Koenen, een paar kleinigheden, die ik gaarne, bij een volgenden druk, zou willen veranderd zien. Bij hetgeen in 't eerste deeltje wordt behandeld, is 't jammer, dat de *lidwoorden* niet genoemd worden, vooral omdat de *telwoorden* in dat 1e deeltje reeds eene plaats krijgen, en het noodzakelijk is, dadelijk op het onderscheid tusschen het onbep. lidw. en het telwoord *één* te wijzen. In het 2e deeltje bl. 10 vind ik tot oefening opgegeven: Hoe heeten de dagen der week? Vier bladzijden verder: Hier volgen de eigennamen der dagen. Schrijf ze tweemaal af. De eerste oefening in het 3e deeltje luidt: Schrijf nog eens de namen der dagen tweemaal op uwe lei. **En**

in het 4e deeltje (bestemd, naar ik gis, voor 10- of 11 jarige kinderen) op bldz. 7 nogmaals: Schrijf op de namen der dagen. Ik wil gaarne gelooven, dat het opschrijven dier namen eene nuttige oefening is, maar op mijn elfde jaar zou ik, door eene dergelijke opgaaf als huiswerk, me beleedigd gevoeld hebben. En bovendien: „not too much of a good thing” is ook voor schoolboeken eene niet te versmaden les.

Ik eindig met aan „Het nieuwe Taalboek” eene goede ontvangst in vele scholen toe te wenschen.

Den Haag.

C. A. HOFMAN.

N. BROUWER. *Taalonderwijs. Handleiding met oefeningen voor de lagere school. Purmerende, J. Muusses en Co. 1881.*

Van deze nieuwe handleiding voor het Taalonderwijs zijn thans verschenen het 1e deeltje en de daarbij behoorende Oefeningen in 2 stukjes. Met aandacht heb ik het Voorbericht in de Handleiding gelezen, ten einde te kunnen weten, welk doel de Schr. zich bij de samenstelling dezer boekjes voor oogen had gesteld. Zelden ben ik door een Voorbericht meer teleurgesteld. Niet alleen liet het — dit zij in 't voorbijgaan gezegd, — uit het oogpunt van taal veel te wenschen over, *) hetgeen vooral in een werkje over Taal onvergefelijk is, maar het geeft geen antwoord op deze voorname vraag: Voor welke klasse der lagere school is dit boekje bestemd?

Misschien is dit voor den ervaren onderwijzer uit de lessen zelve op te maken, zult ge zeggen. 't Kan zijn, maar dan ligt het aan mijn gebrek aan ervaring, dat het mij niet gelukt is. Uit de eerste lessen, bevattende

*) De lezer oordeele zelf:

»k Heb getracht, zoowel HET SCHRIJVEN als het verstaan EN HET ZICH BEDIENEN VAN DE TAAL, door dit werkje gelijkelijk TE BEVORDEREN” (alsof er nog niet genoeg geschreven werd!); »de oefeningen MET HET LAATSTE DOEL zijn in overeenstemming gebracht met de vorderingen der leerlingen in de geheimen van spelling en grammatica. Ik heb dit gedaan, omdat ik behoort tot hen, die de grammatica ALS VOORWERP VAN AANSCHOUWING” (een tastbaar voorwerp?) »op hooge waarde schatten, maar haar toch niet het leeuwenaandeel willen toekennen; verstaan en gebruiken der taal verdienen evenzeer onze aandacht,” (als wat?) »MAAR in heb gemeend geen oefeningen te mogen opgeven, die de leerling niet onberispelijk zuiver schrijven kan. Als het verbeteren van foutieve opgaven afgekeurd wordt, omdat het zien van fouten leidt tot fouten maken, dan mogen wij evenmin oefeningen opgeven, die de leerling niet met volle bewustheid zuiver kan schrijven.”

»§ 1—5 handelen over eenvoudige spellingkwESTIËN. TERWIL de hierbij behoorende oefeningen worden gemaakt, geven § 6—8 aanleiding tot het maken van eenvoudige zinnen, die eerst later schriftelijk bewerkt kunnen worden.”

»De handleiding is voor den Onderwijzer, de oefeningen (zijn) voor den leerling. Met het eerste wordt eenvoudig bedoeld, dat de handleiding den weg wijst, niet dat de Onderwijzer haar woordelijk volgt. Komt hier en daar de vorm der handleiding dicht bij de wijze, waarop wij ons bij de kinderen verstaanbaar moeten maken, zij wil niet meer zijn dan EEN WEGWIJZER, DIE ZICH TEN DOEL STELT uit gegeven voorbeelden, uit de zuiver gesproken taal, den regel door den leerling te laten afleiden. Zelfs waar dit hier of daar niet goed volgehouden is, verzoek ik den gebruiker het doel en niet het middel in het oog te houden, enz.”

oefeningen als: „Dicteeren van éénlettergripige woorden, waarin alle „letters, die geschreven moeten worden, ook gehoord worden” en „Woor- „den laten opschrijven van gegeven aantal letters, enz.” zou men meenen, dat men het boekje aan kinderen van 8 of 9 jaar in handen kon geven. Maar, als men bemerkt, dat de Schr. in de eerste tien lesjes reeds behandeld heeft: de meervoudsvorming der substantieven, ook met verdubbeling van den slotmedeklinker en met verandering van *f* in *v* en van *s* in *z*, eenige regels voor de scherpe en zachte volkomen *e* en *o*; de verkleinwoorden; het bijvoegelijk naamwoord; de werkwoorden; de vragende en ontkenkende zinnen; het voorstellen van den toonloozen klank door verschillende klinkers; — dan zou men het liever als een repetitieboekje voor de hoogste klasse gaan beschouwen. Doch dan stuit men op oefeningen als deze:

§ 6. Bij verschillende voorwerpen kenmerken opgeven, die er niet aan gevonden worden: HET PAARD IS NIET ZUUR; HET PAARD IS NIET VIERKANT; HET PAARD IS NIET VERSCH (waarom kan dat niet? kan een ruiter, die haast heeft, geen VERSCH paard verlangen?), enz.

Bij verschillende kenmerken voorwerpen opgeven, waaraan het kenmerk niet gevonden wordt, bijv. WILD; DE STOEL IS NIET WILD; DE DEUR IS NIET WILD; DE JURK IS NIET WILD; ENZ.

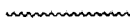
§ 7. Door de leerlingen vragende zinnen laten opgeven, met het antwoord bevestigend of ontkenkend, al naar hun meening, bijv. SMELT MIJN VINGER?

Kinderen, die men dergelijken onzin kan laten *opgeven* (zeggen of schrijven?), zijn waarschijnlijk niet genoeg ontwikkeld om den inhoud van § 9, handelende over de verschillende letters, waardoor de toonlooze klank voorgesteld kan worden, te begrijpen en te leeren.

Hoewel de definities en regels doorgaans bondig en duidelijk mogen heeten, zijn er toch een paar, die in dat opzicht niet voldoen. Het volgende, in § 18, komt me voor als tamelijk duister: „Bedoelt men met den 3ⁿ persoon IEMAND, DIE ZOOWEL MAN ALS VROUW ZIJN KAN, of dieren, waarvan niet bekend is, of het mannetjes of vrouwtjes zijn, dan gebruikt men in het enkelvoud: *het*, in het meervoud: *zij*, *hen*, *hun*, *ze*.” Zoo iemand, die man en vrouw zijn kan! waar is die te vinden? En als men van eenen olifant, of van eene giraf spreekt, dan is het niet bekend of die dieren mannetjes of vrouwtjes zijn en toch gebruikt men in 't enkelvoud geen *het*.

Het is niet waarschijnlijk, en m. i. ook niet wenschelijk, dat de Handleiding van den heer N. Brouwer de reeds bestaande zal verdringen.

A. B.

De Uitgeverij dezes debiteeren niet succes:

ONZE VOLKSTAAT

TIJDSCRIFT GEWIJD AAN DE STUDIE DER NEDERLANDSCHE TONGVALLEN,

ONDER REDACTIE VAN
TACO H. DE BEEF,

EN MET ONDERSTEUNING EN MEDEWERKING VAN

Prof. Dr. P. J. COSIJN te Leiden, Dr. J. H. GALPERIN te Utrecht,
Prof. Dr. J. F. J. HEREMANS te Gent, Prof. Dr. H. KERN
te Leiden, Prof. Dr. B. SYMONS te Groningen en
Dr. J. BECKERING VINCKERS te Kampen.

TAALSTUDIE.

TWEEMAANDELIJKSCH TIJDSCRIFT

VOOR DE

STUDIE DER NIEUWFRANSCHE TAAL,

Derde jaargang.

ONDER REDACTIE VAN

J. STOFFEL, J. J. A. A. FRANTZEN en J. J. J. J. J.

MET VASTE MEDEWERKING VAN

T. J. OBE, Amsterdam. Dr. J. BECKERING VINCKERS, Kampen. J. GACON,
s-Hage. A. S. KOK, Breda. P. H. VAN MOERKERKEN, Middelburg.
Dr. G. PENON, Groningen. Prof. Dr. B. SYMONS, Groningen.
G. WESSELDIJK, Haarlem. K. TEN BRUGGENCATE,
Leeuwarden. C. VAN KERPE VALK, Winterswijk.
C. M. ROBERT, Zaandam.

Prijs per jaargang van 6 afleveringen slechts / 5 —.

FRANSCH E BRIEVEN.

TEN BEHOEVE VAN HEN,

201182_003

_noo001188101

Noord en Zuid. Jaargang 4

leeren lezen, schrijven en spreken.